

Tehnički urednik
Dragoslav Džinić, major

Odgovorni korektor
Uroš Sokolović

ZBORNİK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSКИH NARODA

TOM

II

KNJIGA 2

REDAKЦИОНИ ОДБОР

Aleksandar Ranković, Moša Pijade, Rodoljub
Čolaković, Dobrivoje Radosavljević, Lidija
Šentjerc, Moma Marković, Veliko Vlahović

REDAKTORI IZ VOJNOISTORISKOГ INSTITUTA
Trgo Pobjian, pukovnik, Dimitrije Brajušković,
potpukovnik, Petar Malobabić, major

ODGOVORNI UREDNIK
Trgo Fabijan, pukovnik

PRIPREMA ZA ŠTAMPU
VOJNOISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMİJE

IZDAJE
VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD „VOJNO DELO“

VOJNOISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSКИH NARODA

TOM

II

KNJIGA 2

DOKUMENTA VRHOVNOG ŠTABA
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
1941—1942

BEOGRAD

1954

D O K U M E N T A

**CENTRALNOG KOMITETA KP JUGOSLAVIJE
GLAVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE
VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE
VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE**

MAJ 1941 — FEBRUAR 1942

BR. 1

ZAKLJUČCI SA APRILSKOG SAVETOVANJA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE ODRŽANOG U ZAGREBU 1941 GODINE¹

SAVJETOVANJE KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Početak maja ove godine održano je partijsko savjetovanje na kome su bili zastupljeni rukovodeći drugovi iz Srbije, Crne Gore, Hrvatske, Slovenije, Vojvodine, Bosne i Hercegovine. Zbog tehničkih razloga nisu mogli stići na savjetovanje drugovi iz Makedonije i Dalmacije. Povod ovome savjetovanju KPJ u najtežim uslovima okupacije i krvavog terora bio je taj: 1. da se u novonastaloj situaciji usljed okupacije zemlje naša Partija brzo organizaciono prilagodi novim uslovima; 2. da se izvuku pouke i zaključci iz bliskih minulih događaja, koji su prethodili i odigravali se za vrijeme napadaja imperijalističkih osvajača na našu zemlju, o ulozi naše Partije u to vrijeme; 3. da se utvrde zadaće koje se sada postavljaju pred našu Partiju, kada je zemlja rasparčana, a narodi Jugoslaviji opljačkani i porobljeni stenju pod okupatorskom čizmom imperijalističkih grabežljivaca.

Evo, to su bili krupni i neodložni razlozi koji su tražili da Partija hitno mobilize sve svoje snage kako bi savladala velike i teške zadaće koje stoje pred njom u ovim sudbonosnim danima, kada se oči porobljenih narodnih masa svih zemalja Jugoslavije upiru u našu Komunističku partiju kao rukovodioca njihovih borbi, kada se upiru oči u veliku zemlju socijalizma — SSSR — kao zemlju mira, blagostanja i napretka.

¹ Savetovanje je održano u drugoj polovini aprila 1941 god. u Zagrebu (zbog konspiracije, u dokumentu je napisano da je ono održano meseca maja). U ime CK KPJ na Savetovanju je podneo referat drug Tito. Taj referat Redakcija nije uspela pronaći, ali se on dobrim delom nalazi u ovim zaključcima, koji su štampani u »Proleteru« br. 3—4—5, za mart—april—maj 1941 godine.

O UZROCIMA TRAGEDIJE KOJA JE ZADESILA NARODE JUGOSLAVIJE

Sadanja sudbina, koja je zadesila narode Jugoslavije provalom imperijalističkih razbojnika, isuviše okrutno potvrđuje sve ono o čemu smo mi godinama pisali i govorili, osobito od okupacije Austrije pa do danas. Signalizirali smo i zvali na uzbunu u svim našim proglasima i publikacijama. Ukazivali smo na strašnu opasnost koja je prijetila od vanjskih neprijatelja baš zbog toga što su unutarjni neprijatelji u licu buržoaske vladajuće klike činili sve ono što je vodilo zemlju u propast. Mi smo godinama zvali na okup sve što je pošteno i rodoljubivo, radi borbe, u prvom redu, protiv tih unutarnjih neprijatelja, koji su dvadeset godina krčili put imperijalističkim razbojnicima koji su danas porobili narode naše zemlje. Svi režimi odreda zbog toga su nas krvavo proganjali. Režim Cvetković—Maček dao je po ulicama Beograda, Splita, Zagreba itd. pucati u mase zbog toga što je narod pod vodstvom Komunističke partije tražio da se preduzmu sve mjere u interesu odbrane nezavisnosti naroda Jugoslavije. Zbog toga su bili stvoreni koncentracioni logori za komuniste i ostale borce radničke klase. Zbog toga su bile hapšene i prebijane stotine i hiljade najboljih boraca, sinova našeg naroda.

Preko dvadeset godina vodila se zločinačka nacionalna politika, politika strahovitog ugnjetavanja i izrabljivanja Makedonaca, Hrvata, Crnogoraca, Slovenaca i drugih nacionalnih manjina od strane velikosrpske vladajuće klike, koja je pod firmom jugoslovenstva htjela da zadrži svoju pljačkašku hegemoniju. I kad joj nije uspijevalo, onda je pravila aranžmane i sporazume sa hrvatskom, slovenačkom i drugim buržoazijama, ali uvijek na štetu naroda. Preko dvadeset godina sijale su srpska, hrvatska i druge buržoazije mržnju i razdor među narodima Jugoslavije, iskorišćavajući to za svoje kapitalističke interese pri diobi pljačke nad narodom. Preko dvadeset godina sprovodio se bjesomučan progon nad avangardom radničke klase — Komunističkom partijom, kao i progon i bezdušno izrabljivanje čitave radničke klase Jugoslavije. Sistem vladavine svih reakcionarnih kapitalističkih klika, kako srpskih tako i ostalih narodnosti, koje su se izredale na vlasti od osnutka Jugoslavije pa do danas, bio je: nacionalno i socijalno izrabljivanje širokih narodnih masa. Evo, to je jedan od glavnih uzroka slabosti i propasti versajske Jugoslavije, unutar koje se najsvjesniji dio naroda — radnička klasa Jugoslavije na čelu sa Komunističkom partijom — borio da je pretvori u istinsku bratsku zajednicu naroda Jugoslavije, slobodnih i ravnopravnih.

I dalje. Dok su narodne mase pod vodstvom Komunističke partije uporno tražile da se u dvanaestom času preduzmu spasnosne mjere u interesu nezavisnosti naroda Jugoslavije, da se dadu narodima nacionalna i socijalna prava i slobode, a a vanjskoj politici da se zemlja osloni na jedinu miroljubivu i moćnu zemlju — Sovjetski Savez, neodgovorni upravljači Jugoslavije odgovarali su stvaranjem paktova o nekim »vječitim prijateljstvima« sa susjednim imperijalističkim razbojnicima, koji su nakon kratkog vremena podlo napali zemlju sa kojom su stvorili te paktove, paleći i rušeći sela i gradove i zvjerski ubijajući nedužno stanovništvo. Ko se još danas sa stidom ne sjeća onog puzanja jugoslovenske vladajuće buržoaske klike pred osovinskim osvajačima uoči same njihove provale u zemlju? U isto vrijeme ta je klika potajno šurovala sa engleskim imperijalistima i odlučno neprijateljski odbijala da stvori pakt o uzajamnoj pomoći sa Sovjetskim Savezom. Sa neskrivenom mržnjom odbijala je da učini ono što je tražio sav narod, što je jedino moglo da poštedi zemlju i narode od ove tragedije. Evo, ta zločinačka vanjska politika neodgovornih upravljača Jugoslavije jeste takođe jedan od glavnih uzroka tragedije koja je zadesila narode Jugoslavije.

I dalje. Danas je svakome jasno, jer se svako mogao uvjeriti u to, da smo mi, komunisti, imali potpuno pravo kada smo govorili i pisali o razornom radu pete kolone, kada smo govorili i pisali da peta kolona nisu samo frankovci i slična bratija, nego da ona postoji u vladi, u generalštabu armije, u državnom aparatu, policiji i drugim državnim ustanovama. Mi smo'to vidjeli i upoznavali narod, ali je, evo, trebalo ovo teško i krvavo iskustvo da se u to uvjere na svoje oči najšire narodne mase. Naši vojnici, koji su pošli sa puno elana da brane nezavisnost naroda Jugoslavije od imperijalističkih razbojnika, sa zaprepašćenjem su se brzo uvjerali da u vrhovima armije cvate izdaja i špijunaža, da je sve vješto i sistematski pripremljeno, ne za odbranu, već za poraz i kapitulaciju, uvjerali su se da je akcija pete kolone u vojsci uzela takvog maha na komandujućim mjestima, da je potpuni krah na frontovima bio svakome jasan. Sve je to djelovalo na borbena raspoloženje vojnika koji su se često morali boriti bez hrane, bez municije i potrebnog oružja, koje je ležalo po skladištima zahvaljujući izdaji u vrhovima armije.

Ta ista vladajuća kapitalistička klika, koja je, kao što smo vidjeli, pripremila narodima tu nesreću, hoće da zabašuri prave uzroke misleći da ih narod ne zna. Ona govori o nadmoćnosti protivnika, o njegovoj brojčanoj nadmoćnosti, boljem naoružanju itd. Ako pustimo po strani pitanje o tome da je Jugoslavija mogla sačuvati svoju nezavisnost i izbjeći rat da

se slušao glas naroda i stvorio pakt o uzajamnoj pomoći sa SSSR, onda mi postavljamo pitanje: kuda su se trošili oni desetci milijarda narodnog novca koji se u državnom budžetu svake godine određivao Za vojsku i naoružanje? Zna se vrlo dobro da je jedna trećina državnog budžeta uzimana za vojne svrhe. Mislimo da je sada svakome jasno da je veći dio tog novca morao doći u ruke raznih korupcionaša umjesto za svrhe; za koje je bio namijenjen. Ili, zar se nije španjolski narod skoro tri godine borio slabo naoružan protiv istih tih imperijalističkih razbojnika koji su sada napali i Jugoslaviju? Skoro tri godine herojski je odoljevao španjolski narod Frankovim bandama i imperijalističkim razbojnicima Rima i Berlina. On bi svakako u toj borbi i pobijedio da nisu francuski i engleski imperijalisti otvoreno pomogli njegove neprijatelje, zabovši španjolskom narodu nož u leđa u najkritičnijem momentu. Da, ali tamo je upravljao svojom borbom sam narod, a ne razne generalske kukavice i petokolonaši u vrhovima armije i vlade. Svi ti izgovori imaju za cilj da zabašure pravu istinu, ali to neće uspjeti, jeir je narod zna, ona se širi među narodom i narod proklinje te izdajnike.

Narod zna da je veći dio te vladajuće kapitalističke klike namjeravao da strugne u inostranstvo, u hladovinu raznih rivijera., u najtežem času narodne borbe. Pošto im to nije uspjelo, oni već pokušavaju da se dodvore osvajačima i da pomoću njih i dalje jašu na grbači naroda. To se tiče uglavnom srpske vladajuće klike, o drugima posebno. U Srbiji su se već našli na raznim položajima mnogi oni koji su i prije ugnjetavali narod. Okupatorske vlasti našle su u njima svoje vjerne sluge pomoću kojih već proganjaju i teroriziraju narod. Koliko god je velik prezir srpskog naroda prema osvajačkim imperijalističkim razbojnicima, još je veći prezir naroda prema tim izdajničkim slugama osvajača.

Dalje, za ovu brzu kapitulaciju jugoslovenske vojske srpska viadajuća klika krivi Hrvate. Ona time hoće da skine sa sebe odgovornost za svoj izdajnički rad, ona time hoće da raspiri mržnju srpskog naroda prema hrvatskom narodu isto onako kao što to radi šačica frankovačke izdajničke gospode u Hrvatskoj, gdje svim silama nastoji da raspiri mržnju prema srpskom i slovenačkom narodu. Optužuje se hrvatski narod zbog izdajstva jedne neznatne frankovačke klike, koja je pomoću bajoneta imperijalističkih osvajača zajašila na grbaču hrvatskog naroda. Takva optužba duboko vrijeđa osjećanja potlačenog hrvatskog naroda koji nema ništa zajedničko sa izdajom frankovačke gospodske bande, kao što nema ništa zajedničko ni srpski narod sa izdajničkom klikom vladajuće srpske gospode. Ali srpski narod predobro zna da je glavni krivac

sadašnje njegove tragedije, kao i tragedije svih naroda Jugoslavije, baš srpska reakcionarna vladajuća buržoazija i nju će u prvom redu pozvati narod na odgovornost kada za to kucne čas. Ona je glavni krivac svega zla koje je zadesilo kako srpski tako i ostale narode Jugoslavije.

Veći dio srpske, hrvatske i slovenačke reakcionarne kapitalističke klike optužuje vladu generala Simovića da je ona kriva za rat i katastrofu Jugoslavije. I ova optužba ima za cilj da zabašuri prave uzroke te katastrofe koja je zadesila narode Jugoslavije. Ona ima za cilj da zavara narod, da prebaci svu krivnju na nekoliko lica iz svoje sredine, a da spase od narodnog gnjeva prave krivce, čitavu reakcionarnu kapitalističku kliku čitave Jugoslavije. Takvu istu optužbu podižu protiv vlade Simovića imperijalistički razbojnici koji su porobili, opljačkali i bacili u najveću bijedu sve narode Zapadne, Srednje i Jugoistočne Evrope; ovdje se jasno vidi da su imperijalistički osvajači koji ugnjetavaju sada narode naše zemlje i reakcionarna kapitalistička klika svih nacionalnosti Jugoslavije tijesni saveznici. »Nije se trebalo lačati oružja« deru se sada razni petokolonaši i agenti osvajača iz redova reakcionara i kapitulana, jer, kažu, Jugoslavija bi bila pošteđena da se stavila pod okrilje osovinskih sila. Ovim izdajnicima mi odgovaramo samo jednim primjerom koji je svakome odviše dobro poznat. Čehoslovačka nije ispalila ni jedan metak, pa ipak su je ti isti imperijalistički osvajači raskomadali i porobili. Mi znamo vrlo dobro da su u vladi Simovića sjedili, i još sjede, ljudi koje je srce vuklo engleskim imperijalistima, pa ipak je vlada Simovića došla na vlast kao rezultat silnog otpora naroda prema sramotnoj kapitulaciji vlade Cvetković—Maček pred osovinskim osvajačima. Ta ista vlada Simovića pod pritiskom naroda stvorila je uoči samog napada na Jugoslaviju pakt o neutralnosti i prijateljstvu sa Sovjetskim Savezom. Mislimo da svako može razumjeti da ona to nije učinila zbog toga što je vjerovala da ona sada može povesti narode Jugoslavije u rat na strani Engleske, već i zbog toga da izbjegne rat koji narodi Jugoslavije nisu htjeli, koji je bio njima nepotreban i odvraatan. Osim toga, vlada Simovića je predobro znala da narodi Jugoslavije neće da budu oružje ni u rukama engleskih imperijalista i da bi svaki takav pokušaj prouzrokovao njen pad. Ona je stvorila taj pakt, jer je to htio narod koji je odbio Trojni pakt poniženja.

U vladi Simovića sjedili su ljudi koji su takođe sukrivci toga zla koje je zadesilo naše narode. To nije bila narodna vlada, ali je ona značila korak naprijed ka ostvarenju onih neodoljivih težnja koje su ispoljavali narodi Jugoslavije, ona je bila

korak naprijed u borbi naroda za stvaranje prave narodne vlade. No berlinski i rimski osvajači pobrinuli su se brzo da to spriječe. Mržnja protiv Simovićeve vlade od strane jednog velikog dijela kapitalističke klike potiče više otuda što je ona popustila pritisku narodnih masa, što je pošla na ustupke koje nije htjela izvršiti nijedna prijašnja vlada, što se pokazala po mišljenju kapitalističkih krugova slaba i nedovoljno energična prema zahtjevima naroda. Evo, to je pravi uzrok te mržnje i optuživanja vlade generala Simovića, a nije uzrok to što bi ona možda bila anglofilska, jer mi smo duboko uvjereni da su i oni kapitalistički krugovi koji tu vladu danas optužuju anglofili i to u svojoj ogromnoj većini. Čitava vladajuća kapitalistička klika Jugoslavije, bez razlike nacionalnosti, bila je jednodušno anglofilska' do onog momenta, kad je njemački i talijanski imperijalizam postao jak i sve drskiji, kada su takozvane demokratske sile Zapadne Evrope pravile fašizmu sve veće ustupke u nadi da će to ubrzati napad tih imperijalističkih sila na Sovjetski Savez. Evo, tog momenta nastaju razmimoilaženja u taboru kapitalista o tome ko može bolje zaštititi interese kapitalizma pred radnim narodom, o tome ko će biti bolji žandarm kapitalističkog svijeta u borbi protiv radničke klase, protiv radnog naroda uopće, koji je stao da vodi sve odlučniju borbu protiv svirepog socijalnog izrabljivanja i nacionalnog ugnjetavanja.

Danas je vlada Simovića u emigraciji, dakle, izvan kontrole naroda, i narodi Jugoslavije će se isto tako boriti protiv nje, jer se stavila pod okrilje Engleske sa nadom da se pomoću engleskog imperijalizma uspostavi ono staro stanje koje je upropastilo narode Jugoslavije, kao što će se narod svojom odlučnošću boriti protiv čitave one kapitalističke klike koja je ostala u zemlji i sada pomoću okupatora nastoji da uspostavi narodu omraženi fašistički poredak. Protiv svih tih klika narod će se boriti, jer [je] već danas svjestan toga da uništenje vladavine kapitalističkih izdajnika znači spas od ratova i sličnih tragedija kakve preživljuju danas naši narodi.

NASILJA I TEROR OKUPATORA

Četiri imperijalistička razbojnika,² plus unutrašnji neprijatelji naroda, vrše strahovita nasilja i teror nad svim narodima Jugoslavije. Suprotnosti koje postoje između samih imperijalističkih grabežljivaca u pogledu diobe pljačke i teritorija čine patnje narodu još težim i nepodnosivim. Skoro

² U aprilskom ratu pored nemačkih i italijanskih učestvovala su i mađarske trupe, a posle kapitulacije bivše Jugoslavije ušle su u nju, radi okupacije, i bugarske trupe.

svaka nacionalno-etnička cjelina, kao na primjer: Srbija, Hrvatska, Slovenija itd., postala je žrtvom nekoliko imperijalističkih osvajača, jer se te teritorije dijele i cijepaju na nekoliko dijelova.³ Slovenija je rasparčana na tri dijela, između Njemačke, Italije i Mađarske. Lavovski dio Slovenije prigrabila je Njemačka. Skoro dvije trećine Slovenije Njemačka je ne samo okupirala, nego i formalno pripojila. Pri tome postupala tako brutalno i nasilno, da prevazilazi sve ono što je ona činila u zemljama koje je dosada podjarmila. Iz Maribora je protjerala preko 15.000 slovenačkih obitelji oduzevši im svu imovinu, pokretnu i nepokretnu. Pohapsila je sve učitelje, advokate i druge javne radnike. Zabranila je slovenački jezik i zatvorila sve škole sa slovenačkom obukom. Opljačkala je sve dućane, a sada pljačka i seljake tražeći živežne namirnice. Njene mjere i metode koje upotrebljava idu za tim da potpuno odnarde ili iskorijene slovenački narod u njegovoj vlastitoj zemlji. Na tome dijelu Slovenije koji su okupirali njemački imperijalisti, oni se ne služe ni domaćom buržoazijom koja je koketirala sa nacional-socijalizmom, koja je priznavala Nijemce. Oni gone sve, jer im je cilj da iskorijene slovenački narod.

Slično rade Mađari u Međumurju. Oni u masama protjeruju Slovence i Hrvate iz njihovih naselja i domova, 'oduzimajući im imovinu. Nezapamćeni je teror i nečuvene su patnje koje sada mora da podnosi slovenački narod u tim pokrajinama.

Drukčije postupaju talijanski imperijalisti u Sloveniji. Pošto se ne osjećaju dovoljno jaki, zbog zavisti prema njemačkim imperijalistima, Italijani dadoše u ono malo Slovenije što su je pripojili neku autonomiju. Oni su stavili u svoju službu » domaću buržoaziju, pošto smatraju da je to lakši i sigurniji metod nacionalnog ugnjetavanja, jer oni imaju iskustva iz porobljene Istre, gdje nikad i nikakvim sredstvima nisu mogli pokoriti i uništiti nacionalnu svijest šlovenačkog i hrvatskog naroda Istre.

Komunistička partija Slovenije ima sada važne zadaće pred sobom. Okupljati slovenački narod u svim okupiranim područjima, pa i u onim kO'ja su u prošlom 'imperijalističk~~e~~m ratu bila ugrabljena Sloveniji, u borbu protiv okupatora i okupatorskih zvjerstava. Komunisti Slovenije moraju dati jasnu perspektivu slovenačkom narodu u njegovoj oslobodilačkoj borbi, oni moraju raskrinkavati pred narodom izdajničku reakcionarnu buržoaziju Slovenije koja se stavila u službu okupatora, kao i onu koja se stavila pod okri-lje engleskih imperijalista. U ovim teškim danima koje pre-

³ Vidi u ovoj knjizi prilog br. 14 (Hitlerov plan za podelu Jugoslavije) i primedbu br. 2 uz prilog br. 8.

življava slovenački narod, komunisti Slovenije moraju biti ti koji će dizati duh naroda i vjeru u skoro oslobođenje, u bolju i sretniju budućnost. Komunisti Slovenije moraju biti ona spona koja će spajati borbu slovenačkog naroda sa borbom svih ostalih naroda Jugoslavije za njihovo nacionalno i socijalno oslobođenje.

Hrvatski narod zadesila je ne samo ta nesreća da bude okupiran, nego je pala na njega i ljaga koju je prouzrokovala jedna šačica hrvatske izdajničke gospode pod imenom ustaša, na čelu sa zloglasnim Pavelićem, oruđem Musolinija. Za cijenu da bi se dočepali vlasti, ovi izdajnici prodali su već davno prije rata najhrvatskije pokrajine imperijalističkim razbojnicima. Dalmacija je pripojena Italiji, a za uzvrat je takozvana Nezavisna Država Hrvatska dobila jednog talijanskog princa za kralja i talijanske vojnike kao žandare.⁴ Ova komedija sa »nezavisnom hrvatskom državom«, koju je priredio Pavelić uz pomoć Musolinija i Hitlera, toliko je sramotna, da se čitav narod stidi i smatra to najvećom sramotom koju je ikad hrvatski narod doživio u svojoj povijesti.

Hrvatska je rasparčana i osramoćena. Imperijalistički razbojnici nametnuše hrvatskom narodu svoje sluge za gospodare, ljude koji se ne zaeaju nikakvih zločina i nasilja. Otkako su ovi neljudi zajašili na vlast, učinili su već nečuvene zločine. Prema Srbima, Židovima i ostalim vodi se divljačka hajka po čitavoj zemlji dokle doseže njihova vlast. Nikada hrvatski narod nije vidio takvih zločina kao što ih je učinila u roku od nepuna dva mjeseca ova šaka hrvatskih izdajnika. Stotine i stotine postrjeljanih Srba po selima i gradovima, na hiljade uhapšenih pod izgovorom da su četnici nalaze se u zatvorima i koncentracionim logorima. Radničke borce, one koje su pohapsili već prijašnji režimi, drže po zatvorima i koncentracionim logorima pod stalnom prijetnjom da će ih strijeljati. Protiv komunista i radničke klase ova gospoda pripremila su prijeki sud. Ta gospoda prijete smrću za svaku sitnicu. Oni se ponašaju kao da će ostati vječito na vlasti. Oni kao da zaboravljaju kakva sudbina čeka one koji prolijevaju nedužnu krv naroda. Oni misle da će smrtnim osudama zastrašiti narod da ne vodi borbu protiv njihovog bezakonja. Izgleda da ta gospoda nisu ništa naučila iz prošlosti, iz koje se vidi da je svako nasilje nad narodom bilo kratkotrajno.

Kada bi današnji tobožnji vlastodršci u Hrvatskoj mogli barem malo misliti, onda bi vidjeli takvu situaciju: 1. oni

⁴ Nezavisnu Državu Hrvatsku proglasile su 10 aprila 1941 god., uz pomoć okupatora, ustaše sa Pavelićem, Artukovićem, Budakom i Kvaternikom na čelu.

imaju u Hrvatskoj protiv sebe čitavu radničku klasu; 2. oni imaju protiv sebe ogromnu većinu hrvatskog naroda; 3. oni imaju protiv sebe čitavo srpsko stanovništvo koje je nastanjeno vijekovima na teritoriji Hrvatske, a to je skoro trećina stanovništva u Hrvatskoj. Dakle, koga onda oni imaju uz sebe? Oni imaju uz sebe njemačke i talijanske bajonete plus šaku pobjesnelih malograđanskih elemenata, kulaka i kriminalnih tipova. Je li to sila i masovna baza za trajnu vladavinu? Razumije se da nije, nije ni onda ako uzmemo vanjske međunarodne događaje koji će svakako igrati presudnu ulogu. Ove naše tvrdnje zasničaju se na nepobitnim činjenicama: nezadovoljstvo i revolt pristalica HSS protiv izdaje frankovačke gospode, zbog toga što su ta gospoda prodala Dalmaciju i dovela vjekovne neprijatelje hrvatskog naroda za gospodare. Ako gospoda ustaše računaju na to što se hrvatski narod razočarao u vodstvo HSS-a zbog njegove politike, onda neka idu malo u hrvatska sela i neka čuju koga sada očekuju hrvatski seljaci i od koga s pravom očekuju spas.

Zbog toga što mi, komunisti, odlučno ustajemo protiv bjesomučnog raspirivanja nacionalne mržnje prema Srbima, što njih osuđujemo zbog izdajstva koje su izvršili ne samo nad hrvatskim narodom, nego i nad svim narodima Jugoslavije, oni bijesno viču na nas da smo protiv nezavisnosti hrvatskog naroda itd. Razumije se da je to obična laž i kleveta. Mislimo da je dovoljno dobro poznato većini hrvatskog naroda, a i nekim frankovcima koji su sjedili na robiji zajedno sa komunistima, da smo mi, komunisti, baš zbog toga i navukli veliku mržnju na sebe od strane velikosrpske buržoazije što smo se borili za nacionalno 'oslobođenje ugnjetenih naroda Jugoslavije, a u prvom redu hrvatskog naroda. Istina je da smo mi protiv takve »Nezavisne Države Hrvatske« kakva je danas, kakvu su skrtili Pavelić i njegova bratija zajedno sa Musolinijem i Hitlerom, jer to nije nikakva nezavisna država Hrvatska, nego obična talijanska provincija, objekt pljačke njemačkih i talijanskih imperijalističkih razbojnika. Protiv takve »nezavisne« države Hrvatske nismo samo mi, već i 99 posto hrvatskog naroda.

Pred Komunističkom partijom Hrvatske stoji velika i časna zadaća *da organizuje i vodi najodlučniju borbu protiv raspirivanja nacionalne mržnje između Srba i Hrvata i Slovenaca, da radi neumorno na bratstvu i slozi hrvatskog i srpskog naroda, da ujedinjuje te narode u borbi protiv okupatora i šake uzurpatora, koji danas krvavo terorišu i ugnjetavaju ne samo srpski nego i hrvatski narod. Pred Komunističkom partijom*

Hrvatske stoji velika i neodložna zadaća da organizuje široke mase radnika i seljaka u borbu za istinsku nezavisnost hrvatskog naroda, protiv svih uzurpatora i okupatora, za brastvo naroda. Vodeći borbu hrvatskog naroda protiv okupatora i njihovih slugu, komunisti Hrvatske treba da budu ona spona koja će povezivati borbu hrvatskog naroda sa borbom ostalih ugnjetenih naroda Jugoslavije za njihovo oslobođenje.

0 ulozi srpske vladajuće klike mi smo već govorili, ali je potrebno da se još osvrnemo na prilike u Srbiji. Srpski narod mora danas najviše da trpi zbog zločinačke politike koju je 22 godine sprovodila srpska kapitalistička klika. Zbog te politike srpski narod opet proživljava svoju golgotu, opet njegovu zemlju gazi okupatorska čizma, opet mora da podnosi poniženja i stradanja. Ali srpski narod, koji je toliko puta kroz istoriju vodio herojsku borbu za svoje oslobođenje, znaće i ovoga puta da izvojuje svoju slobodu i nezavisnost, ali slobodu za sebe a ne za one kapitalističke trutove koji su krivi za današnju njegovu tragediju. Vodeći borbu protiv okupatora, srpski će narod morati da vodi isto tako odlučnu borbu protiv izdajnika srpskog naroda, koji su pomoću okupatora i protiv volje naroda zauzeli razne položaje na vlasti i sada se spremaju da narodu nametnu volju njemačkih osvajača, da po nalogu osvajača proganjaju najbolje sinove srpskog naroda i do kože ogule srpski narod.

Komunisti Srbije imaju pred sobom veliku i neodložnu zadaću: *da okupljaju srpski narod za borbu protiv imperijalističkih osvajača, da se stave na čelo nacionalno-oslobodilačke borbe srpskog naroda, da dadu narodu jasnu perspektivu npr. gove borbe, da raskrinkavaju pred narodom svu tu vladajuću kapitalističku kliku koja je krivac za ovu tragediju srpskog naroda.* Kada mi govorimo o oslobodilačkoj borbi, onda pri tome mislimo i na svakodnevnu borbu da bi se olakšao položaj naroda, da se podigne duh i vjera naroda u bolju i sretniju budućnost. Mi podrazumijevamo ovdje borbu za svakodnevne potrebe naroda, organiziranje i pronalaženje takvih mogućnosti da osvajači ne mogu do gole kože da ogule seljake i izgladne naš narod.

1 u Vojvodini bjesni teror okupatora. I ovdje se svirepo progoni srpski živalj. I ovdje okupatori nastoje da što više raspire nacionalnu mržnju među mnogobrojnim nacionalnostima. Mađarski i njemački osvajači huškaju domaće stanovništvo mađarske i njemačke narodnosti protiv Srba i drugih nacionalnih manjina. Posljedica toga bila su nečuvena zločinstva prema srpskom stanovništvu. Zulume bivših velikosrpskih žbira sada ispašta nedužno srpsko stanovništvo. *Komunisti Vojvodine imaju tu veliku zadaću da suzbijaju sijanje nacionalne mržnje,*

da raskrinkavaju pred narodima Vojvodine okupatorske nasilnike kao neprijatelje radnog naroda svih nacionalnosti. Komunisti Vojvodine imaju tu veliku zadaću da rade na okupljanju svih narodnosti u borbi protiv zla što ga je prouzrokovao rat i okupacija, za bratstvo među narodima Vojvodine, da vode zajedničku borbu protiv imperijalističkih nasilnika i okupatora, za bratski sporazum i ravnopravnost naroda Vojvodine, za istinsko rješenje nacionalnog pitanja putem slobodnog opredjeljenja naroda.

Makedonija je takođe doživjela tu nesreću da je dijele međusobno nekoliko osvajača. Ispod velikosrpskog ugnjetavanja ona je dospjela pod bugarski, a djelimično i pod talijanski jaram. Bugarska reakcionarna kapitalistička klika radi isto ono što je radila i velikosrpska sa makedonskim narodom. I bugarski osvajači ne priznaju pravo makedonskog naroda, i oni ga progone i svim silama rade na njegovom odnarođivanju. Svugdje u Makedoniji se uvodi bugarski jezik. Bugarski osvajači pljačkaju makedonski narod isto tako kao što to rade nje-mački i talijanski imperijalistički grabežljivci. *Zadatak makedonskih komunista jeste da okupljaju narodne mase u borbi protiv nasilnog pripajanja i dijeljenja Makedonije, a za slobodno nacionalno opredjeljenje makedonskog naroda i za njegovu nacionalnu nezavisnost i slobodu.*

Zadaća crnogorskih komunista jeste da mobilišu crnogorski narod protiv talijanskih okupatora, da vode borbu protiv pokušaja uspostavljanja nekakve dinastije slobodoljubivom crnogorskom narodu, da vode borbu protiv federalista kao agenata talijanskih imperijalista, da vode borbu protiv pljačkanja siromašnog crnogorskog naroda, a za preduzimanje najhitnijih mjera za obezbjeđenje naroda najnužnijim sredstvima za život, za osiguranje radnih masa Crne Gore od prijeteeće gladi.

Dalmacija je ne samo opljačkana i okupirana, ona je već rasparčana, izdana i prodana od izdajnika hrvatskog naroda, takozvanih ustaša ili frankovaca, na čelu sa zloglasnim Pavelićem. Dalmatinski narod proživljuje teške časove; on je ne samo porobljen već mu prijeti strašna glad, jer je otcijepljen od Hrvatske i područja odakle se snabdijevao hranom, jer je izgubio more i slobodu ribarenja, iako živi na moru. Nezasitni talijanski imperijalisti nastoje da iskoriste taj strašan položaj dalmatinskog i primorskog naroda da ga lakše pokore i unize. *Zadaća dalmatinskih komunista jeste da stanu na čelo oslobodilačke borbe dalmatinskog naroda protiv porobljivača, da vode borbu protiv izroda hrvatskog naroda, takozvanih frankovaca u Dalmaciji, koji su agenti talijanskog imperijalizma, da rade na tome da se ublaži strašna bijeda i glad dalmatinskog naroda.*

U Bosni harače takozvane hrvatske ustaše. U toj pokrajini oni su zaveli pravu strahovladu. Možda nigdje nije tako razularena hajka protiv Srba kao u Bosni. Frankovci huškaju muslimane i Hrvate na Srbe, raspiruje se nacionalna mržnja, koja će imati teških posljedica za narode u Bosni ako se tome ne stane na put. *Suzbijanje sijanja te mržnje, raskrinkavanje frankovačkih izdajnika pred narodima Bosne, borba protiv uzurpatora i okupatora u Bosni, borba za bratstvo naroda — to je sada najpreči zadatak komunista u Bosni.*

Zemlja je, kao što smo vidjeli, rasparčana i podijeljena između nekoliko imperijalističkih osvajača, ali to ne može da bude nikakva zapreka za daljnje jedinstveno djelovanje Komunističke partije Jugoslavije, to ne može biti nikakva zapreka za zajedničku borbu naroda Jugoslavije za njihovu nezavisnost i slobodu, to ne može biti zapreka za zajedničku borbu naroda iz svih pokrajina protiv okupatora i njihovih agenata u zemlji. Pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije narodi će izvojevati sebi slobodu, nezavisnost i bolju budućnost, jer je to životna zadaća i cilj avangarde proletarijata, Komunističke partije Jugoslavije.

PARTIJA I POSLJEDNJI DOGAĐAJI

Posljednji događaji potpuno su potvrdili pravilnost linije Komunističke partije Jugoslavije. Zastupajući gledište da komunisti moraju svim silama podupirati nastojanja naroda na odbrani njihove nezavisnosti, Partija je u vrijeme napada imperijalista na zemlju poslala sve svoje članove, vojne obveznike, da zajedno sa narodom brane svoju nezavisnost. Tu svoju zadaću su komunisti izvršili. Tu nije bilo kolebanja kod članova Partije, tu je bila potpuna jednodušnost. Osim toga, linija Partije da se mora dati otpor napadačima naišla je kod vojnika, podoficira i jednog dijela nižeg oficirskog kadra na velike simpatije i spremnost za borbu. Ali je, nažalost, peta kolona u štabovima i na komandnim mjestima radila svoj razorni posao tako savršeno da je sve oduševljenje i požrtvovanost vojnika bilo uzaludno. Očiri petokolonaši pravili su komunistima u vojsci sve moguće smetnje. Mnoge nisu uopće htjeli primati na vojnu dužnost ili su ih slali od jedinice do jedinice. Bilo je slučajeva da su ih htjeli ukloniti putem strijeljanja ili hapšenja, ali u takvim slučajevima spasavala ih je masa vojnika.

Iz svega toga se vidi da je politički uticaj Partije u redovima širokih masa radnika i seljaka u vojničkim uniformama silno porastao. To, da su te mase prihvatile poziv Partije da se . . . snost⁵ naroda jeste veliki politički uspjeh naše Partije.

⁵ U originalu nečitko. Verovatno je bilo napisano: brani nezavisnost.

Dok su se sve buržoaske partije svojim izdajstvom, svojom nesposobnošću i kolebllivošću potpuno kompromitovale kod širokih narodnih slojeva, Komunistička partija Jugoslavije stekla je svojom dosljednošću u borbi za nezavisnost naroda veliki ugled.

Ovdje je potrebno da se sa nekoliko riječi kritički osvrnemo na nedostatke i slabosti kod sprovođenja linije o odbrani nezavisnosti naroda Jugoslavije. Prva i najveća slabost nekih organizacija Partije i pojedinih članova u vojsci bila je u tome što nisu znali da liniju Partije organizaciono primijene, što nisu znali da iskoriste razne povoljne prilike da uticaj Partije u masama organizaciono učvrste, što nisu znali da onemoguće petokolonaše, kao što je to bio slučaj u Bjelovaru u Hrvatskoj. Pobunu jednog puka kraj Bjelovara protiv davanja otpora napadačima i napuštanje fronta, gdje je onda neprijatelj prodro, izvršila su svega dva do tri frankovca, dok je u tome puku bilo više od petnaest komunista koji su mirno gledali izdaju umjesto da spriječe izdajnike. Slabost nekih organizacija Partije i pojedinih komunista posebno, naročito u Hrvatskoj, bila je u tome što su se vrlo malo brinuli o tome šta radi peta kolona u naj-lidnijim trenucima, što su potcjenjivali izdajničku ulogu frankovaca i njihovu snagu. Moramo naglasiti ovdje da su neke organizacije, kada je prodro neprijatelj, bile do izvjesnog stepena u zabuni i dezorijentirane. Takva slabost kod komunista jeste opasna i može u otsudnim trenucima, kada treba djelovati brzo i odlučno, da prouzrokuje neminovan poraz akcije koju vodi Partija. Komunisti moraju biti sposobni da djeluju u svako vrijeme i u svakoj situaciji, ako je potrebno, samostalno, brzo i odlučno. Njihova orijentacija u tome jeste linija Partije, zato oni tu liniju Partije moraju dobro poznavati. U Sloveniji, a dje^imično i u Srbiji, drugovi su načinili tu pogrešku što su učešće komunista u odbrani nezavisnosti naroda pogrešno shvatili. Oni su organizovali posebne dobrovoljačke čete od komunista i simpatizera. To je bilo skroz pogrešno: 1. to je značilo izolaciju komunista od osnovne mase vojnika u koju su komunisti morali ući i raditi; 2. to je značilo izlagati partijske kadrove uništenju; 3. to je značilo napuštanje terena rada u pozadini, i slabljenje partijskih organizacija, čiji je zadatak bio da rukovode borbom na terenu. Slabost partijskih organizacija bila je u slabo organizovanoj informativnoj službi. Često su partijske organizacije bile stavljane pred gotov čin, nisu znale ni za najobičnije stvari koje su se spremale od strane neprijatelja iznutra, a koje su se mogle preduhitriti da su komunisti malo više vodili računa o tome šta se zbiva u redovima neprijatelja. Na primjer, dok su frankovci pomoću hrvatske »Građanske zaštite« pripremali izdaju i utirali put

osvajajima, neke partijske organizacije nisu to znale. One nisu vidjele ni to da peta kolona sprema udarac i protiv komunistu. Ako se već nisu mogli (ali bilo je moguće ispočetka) spasiti zatvoreni drugovi, onda su se mogla izbjeći nova hapšenja nekih drugova. Mora se naglasiti i to da je ponegdje bilo i panike, i to je krupna slabost koja kod komunista ne smije postojati. Evo, takvih i sličnih pojava bilo je ne malo kod posljednjih događaja i mi ih moramo uočiti i izvući pouke iz toga za ubuduće.

Jedan od najkrupnijih uspjeha naše Partije u posljednjim događajima je svakako taj što je Partija ostala čitava, što je sačuvala svoje kadrove u tim teškim momentima, što je ostao kontinuitet u radu Partije kroz čitavo vrijeme, što je ona u ovom haosu i zbrci ostala jedina nerazbijena, nastavljajući svoj rad. Nesmetano funkcionisanje svih partijskih foruma, od CK do ćelija, i izdavanje partijskih proglaša i letaka dokaz je snage Partije. Održavanje savjetovanja KPJ u vrijeme ovog krvavog bješnjačenja terora jeste takođe dokaz da Partija nije uzalud trošila vrijeme posljednjih godina pripremajući se za ove događaje.

Imajući u vidu razne nedostatke, od kojih smo mi ovdje iznijeli samo jedan dio, partijsko savjetovanje pretresalo je pitanje uklanjanja tih slabosti i nedostataka, pretresalo je pitanje zadaća koje se sada stavljaju pred čitavu Partiju i njene organizacije posebno.

Koje su to zadaće i na što moraju partijske organizacije najviše da obrate svoju pažnju?

Prvo što je potrebno da naše partijske organizacije učine jeste da se u svim partijskim organizacijama temeljito i kritički pretrese rad Partije u posljednjim događajima, da se utvrde razne slabosti i nedostaci i povuku potrebni zaključci iz toga.

Zbog novonastale situacije usljed okupacije i žestokog terora, kojim će neprijatelj nastojati da ometa rad Partije, potrebno je prilagoditi se novim uslovima, potrebno je pronalaziti nove metode rada, nove metode u širenju propagande i agitacije. Jedna od opasnih slabosti skoro u svim našim partijskim organizacijama jeste nekonspirativnost. Tu slabost uprkos svih naših nastojanja još uvijek nismo uspjeli da likvidiramo. Ali danas, kada se radi o glavama, kada neprijatelj neće prezati ni pred kakvim sredstvima, kada je zaveden prijevratni sud za najmanju sitnicu, pitanje konspiracije jeste od ogromnog značaja za uspjeh naše Partije, za očuvanje kadrova Partije. No to ne znači da se sada treba začauriti u uske sektaške organizacije, naprotiv, sada je potrebno još više proširiti mrežu partijskih organizacija. Treba obuhvatiti u partijske organizacije naj-

bolje elemente radnika i seljaka i poštene inteligencije, sve one koji su se pokazali ili se pokazuju u ovim uslovima kao neustrašivi i disciplinirani borci. S druge strane, iz Partije treba ukloniti sve one elemente koji su se pokazali u posljednjim događajima ili se pokazuju u ovim uslovima kao kolebljivi i nesigurni. Razumije se da je potrebno pri primanju novih članova u Partiju i pri stvaranju novih partijskih organizacija obratiti najveću pažnju i budnost da se ne bi provokatori i tuđi elementi uvukli u Partiju.

Partijske organizacije moraju baš zbog tih teških uslova posvetiti najveću pažnju tehnici. Tehniku treba da organiziraju i vode ozbiljni partijci. Nju treba postaviti na čvrste temelje, jer tehnika koja dobro funkcioniše u tim uslovima osigurava uspjeh partijskog rada. Uzalud su sve direktive i odluke ako ne valja tehnika koja će ih dostaviti tamo gdje je potrebno.

Treba nastaviti sa vaspitavanjem partijskog kadra u duhu marksizma-lenjinizma.

Treba nastaviti sa kursevima i izučavanjem »Istorije S'KP(b)«. Okupatori i njihove sluge nastoje da unište svu literaturu Marksa, Engelsa, Lenjina i Staljina, jer je to metod fašista da onemoguće širenje nauke učitelja proletarijata;. Prema tome, dužne su sve partijske organizacije i svaki pojedini član Partije da preduzmu sve potrebne mjere da bi se sačuvala ta literatura, koja nam je neophodna kao rukovodstvo u našoj borbi. Svaka takva knjiga i brošura pretstavlja dragocjenost za našu Partiju.

Učvršćujući organizaciono svoje redove i proširujući svoju organizacionu partijsku mrežu u gradovima i na selu, Partija mora da usmjeri najveću pažnju borbi protiv okupatora, za nacionalno oslobođenje podjarmljenih naroda Jugoslavije. U vezi s tim potrebno je povezati se svugdje na terenu sa svim onim grupama i pristalicama negdašnjih krahiranih buržoaskih partija koje su voljne da se bore pod rukovodstvom Kompartije protiv okupatora i protiv svega onoga što je donijelo narodima Jugoslavije današnje patnje i zlo. Pri tome treba narodu davati jasnu perspektivu i mogućnost izlaza iz sadašnje situacije.

Važna zadaća Partije jeste u tome da vodi najodlučniju borbu protiv raspirivanja nacionalne mržnje. Treba narodima objasniti da tu mržnju raspiruju, s jedne strane, okupatori da bi lakše ugnjetavali porobljene narode, a s druge strane, reakcionarna buržoaska klika da bi skrenula mržnju naroda zbog današnjeg zla sa sebe na pojedine narode.

Treba neumorno raskrinkavati razne agente imperijalističkih sila, kako one koji rade za osovinske osvajače, tako i one koji rade za Engleze i za povratak starog stanja koje je

i dovelo do današnje katastrofe. Ti agenti okupatora u zemlji već nastoje da pomoću takozvanog novog poretka upregnu narodne mase u ratna okupatora, da narod radi do krajnjeg iscrpljenja za njihovu ratnu mašinu. Tome se mora dati otpor na taj način što će svi proizvođači doprijeti u ruke širokih narodnih masa, da se narodi njima koriste, a ne osvajači. Prema tome, treba pronalaziti razne načine da se narod osigura namirnicama za život i spasi od gladi. Cilj neprijatelja jeste da glađu i poniženjem, putem mrvica milostinje, učini narod nesposobnim za borbu, a to mi moramo spriječiti.

Položaj radničke klase pod okupacijom naročito je težak. Okupatori i njihovi agenti u zemlji nastoje raznim prijetnjama da spriječe borbu radnika protiv svirepog dvostrukog izrabljivanja od strane okupatora i domaćih kapitalista. Oni hoće da spriječe borbu radnika za bolje nadnice u ovoj strahovitoj skupoci. No komunisti moraju uprkos svega toga da organiziraju i vode tu borbu. Treba pronalaziti nove metode borbe za bolje uslove života radnika. Učvršćavanje jedinstva radnika po preduzećima jeste garantija za uspjeh borbe radnika za njihove svakodnevne životne potrebe. Prijetnje neprijatelja ne mogu biti razlog da se radnici bez borbe prepuste na milost i nemilost izrabljivačima.

Protiv radnih logora i progona nezaposlenih radnika treba takođe dati otpor. Razumije se da će uspjeh biti osiguran samo u tom slučaju ako taj otpor bude masovan, ako ti radnici budu imali podršku od ostalih radnih masa sela i grada. Treba najodlučnije ustati protiv vrbovanja radnika za rad u Njemačku gdje čeka radnike ili gladna smrt ili smrt od engleskih bombi.

Danas, kada je seljaštvo skoro potpuno izgubilo povjerenje u razne buržoaske partije, kada ga je ova kriza zbilja otrijeznila i kada ono traži samo izlazak iz toga zla, potrebna je da partijske organizacije posvete svoju najveću pažnju radu na selu. Savez radnika i seljaka na današnjoj etapi borbe najaktuelniji je. Treba seljacima dati jasnu perspektivu, treba njima objasniti veliki napredak seljaštva u Sovjetskom Savezu, život i napredak sovjetskih kolhoznika, koje može osigurati samo sovjetska vlast. Treba seljacima objasniti to da seljake niko nije tjerao u kolhoze niti će ih tjerati kod nas, već će se seljaci sami ubijediti u to da je kolhoz koristan za njih.

Više no ikada dosada povoljni su uslovi Partije za rad u masama radništva, seljaštva i građanstva. Više no ikad sektaštvo je opasno kad se radli o okupljanju i mobilisanju masa, za iduće odlučujuće borbe. Pokretne snage za sazrijevanje revolucionarne 'energije masa u našoj zemlji jesu:

Prvo, a) surovi okupatorski režim i pljačkanje naroda; b) još svirepije nacionalno ugnjetavanje i mržnja masa prema onima koji su to prouzrokovali; c) izdajstvo bivših vladajućih krugova buržoazije; d) sluganstvo i malodušnost domaće buržoazije; e) razgoličenost zločinačke nacionalne i socijalne politike prošlih režima; f) teški tereti nametnuti narodu od osvajača; g) bezobzirno izrabljivanje radnih masa od okupatora i kapitalista.

Drugo, a) postojanje velike zemlje socijalizma i ogroman napredak te zemlje; b) miroljubiva politika Sovjetskog Saveza na jednoj strani, a strašni pokolj i razaranje koje prouzrokuje imperijalistički rat u kapitalističkom svijetu na drugoj strani.

Uspjeh u radu naše Partije pod današnjim uslovima zavisi od pravilnog prilaženja svim ovim problemima, od neumornog rada i aktivnosti članova Partije, od toga da svaki član Partije da od sebe sve i da bude svjestan ovih sudbonosnih događaja i zadaća koje stoje pred Partijom. Svako životarenje i neko očekivanje boljih vremena jeste štetno i opasno za interese proletarijata.

BR. 2

PROGLAS CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD MAJA 1941 GOD. NEMAČKIM I ITALIJANSKIM VOJNICIMA POVO- DOM OKUPACIJE JUGOSLAVIJE¹

PROLETERI SVIH ZEMALJA, UJEDINITE SE!

Vojnici nemačke i italijanske vojske!

Prošlo je više od mesec dana otkad su vas naterali vaši tlačitelji — nemački i italijanski imperijalisti — da osvojite još jednu neutralnu zemlju i da prolijete svoju krv, kao i krv naroda koji su preduzeli sve da spreče ovaj rat i katastrofu koja ih je zadesila, ne njihovom krivicom, već krivicom tadašnjih zločinačkih vlastodržaca Jugoslavije i krivicom vaših nezajažljivih kapitalističkih hijena.

¹ Proglas je sredinom maja 1941 god. otštampan na nemačkom jeziku u ilegalnoj štampariji CK KPH u Zagrebu. Na razne načine i preko raznih kanala, proglas je doturan nemačkim i italijanskim vojnicima u svim većim garnizonima. Original se nalazi u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 254, a ovde se donosi njegov prevod.

Vas su imperijalistički vlastodršci, na čelu sa Hitlerom i Musolinijem, prevarili govoreći da se Jugoslavija mora uništiti zbog toga što je postala engleska baza, zbog toga što je bila spremna da se bori na strani Engleske itd. Sve je to gruba i providna laž. Narodi Jugoslavije želeli su samo jedno, a to je mir. Zato su i vodili upornu borbu protiv svake nenarodne vlade koja je htela da sudbinu Jugoslavije veže za neki imperijalistički blok. Narodi Jugoslavije vodili su ogorčenu borbu kako protiv pokušaja engleskih imperijalista, koji su hteli da od Jugoslavije stvore oruđe engleskog imperijalizma, tako isto i sa istom odlučnošću povelili su žestoku borbu i protiv pokušaja sila Osovine i njenih agenata u zemlji, koji su hteli da Jugoslaviju priključe Trojnom paktu, tj. silama Osovine, kako bi je na taj način učinili oruđem u rukama omrznutih osvajača i dželata radnog naroda. Ne! Narodi Jugoslavije nisu hteli da svoju sudbinu vežu za sudbinu imperijalističkih osvajača — tlačitelja radnog naroda i nacionalne nezavisnosti, za sudbinu finansijske oligarhije koja je, radi svojih interesa, učinila da se prolije more krvi radnog naroda i omladine, i koja je najlepše tekovine čovečjeg uma i napretka predala uništenju. Narodi Jugoslavije su hteli, i danas još teže, da svoju sudbinu vežu za sudbinu *velike i srećne zemlje socijalizma — Sovjetskog Saveza*, jedine velike i moćne države koja se, od svog postanka, neprekidno bori za mir, koja je u ovom imperijalističkom svetskom sukobu zaista ostala istinski neutralna i koja je odlučni protivnik svakog nacionalnog ugnjetavanja i socijalnog iskošćavanja.

Eto, to su hteli i za to su se borili narodi Jugoslavije godinama, a za to će se i ubuduće boriti. Eto, zbog toga su 27 marta silom oborili nenarodnu vladu Cvetković — Maček, koja je bila kapitulirala i pristupila Trojnom paktu. Narod je energično zahtevao od nove, Simovićeve vlade da sklopi pakt sa Sovjetskim Savezom, odbivši svaki pokušaj da se Jugoslavija uvuče u rat na strani engleskih imperijalista. Ova borba naroda krunisana je uspehom, jer je noću 6 aprila sa SS'SR-om zaključen pakt o nenapadanju i prijateljstvu. Borba je krunisana uspehom, jer su narodi Jugoslavije bili na putu da sačuvaju mir i svoju nezavisnost, da ostanu van ratnog požara i stvore pravu narodnu vladu koja bi radila u interesu naroda Jugoslavije.

Vojnici nemačke i italijanske vojske!

Još istog dana, uzoru, odmah posle potpisivanja pakta o nenapadanju i prijateljstvu sa Sovjetskim Savezom, poslao je Hitler na Beograd svoje eskadrile da ga sravne sa zemljom. Na hiljade i hiljade nevine dece, žena i staraca pobijeno je i ostalo

pod ruševinama.² Podmuklo je napadnuta jedna nezaštićena varoš, a zašto? Šta je moglo kod krvožednih nemačkih vlastodržaca da izazove toliki bes i da im da povoda za jedan tako grozan zločin? — Jedino činjenica što su se narodi Jugoslavije odlučno oduprli da pođu sa silama Osovine, što su neprekidno težili Sovjetskom Savezu, i što je sa Sovjetskim Savezom potpisan pakt o prijateljstvu i nenapadanju. To je ono što je užasno ogorčilo nemačke kapitaliste i izazvalo ih da učine ovaj nečuveni zločin. To su uzeli kao povod da zajedno sa svojim saveznicima — Mađarima, Bugarima i Italijanima — upadnu u našu zemlju, da je raskomadaju, opustoše, opljačkaju, i da podjarne narode Jugoslavije. Narodi Jugoslavije oduprli su se osvajačima s oružjem u ruci. Oni su se oduprli zato što je ta borba bila opravdana, što su se borili za svoju nezavisnost i opstanak. Oni su dali otpor iako su bili svesni da će u toj borbi protiv mnogo nadmoćnijeg neprijatelja podleći.

Vojnici nemačke i italijanske vojske!

Kad su vas pre godinu i po dana vaši vlastodršci terali u rat, pričali su vam da se morate boriti protiv versajske nepravde — kako bi se nemačkom i italijanskom narodu vratilo ono što su u prošlom imperijalističkom ratu silom prisvojili engleski i francuski imperijalisti. Ali šta danas jasno vidi ceo svet, i šta bi trebalo ii vi da vidite? — Ceo svet jasno vidi da je to tvrđenje bila infamna laž vaše finansijske oligarhije, koja teži da porobi što više zemalja, isto onako kao što engleska finansijska klika nastoji da održi vlast nad kolonijalnim narodima.

Vaši vlastodršci vodili su vas kroz čehoslovačku, Poljsku, Dansku, Norvešku, HoJandiju, Belgiju, Francusku, Jugoslaviju, Grčku itd. Šta je za vama ostalo u tim zemljama? Znate li vi to? Da li su te zemlje ostale slobodne i samostalne? Jesu li narodi tih zemalja dobili bolje vlade no što su im bile ranije, i da li su oni sad srećniji i zadovoljniji? Ta pitanja morate da sebi postavite, i doći ćete do saznanja da ste prolivali vašu skupocenu krv, da je i dalje ližete za jednu veliku nepravdu, za zločin kojemu nema primera u istoriji čovečanstva. Iz vaše skupocene krvi rastu: ropstvo, beda, more suza i prokletstvo podjarmljenih naroda. Tamo gde ste upali, pa bilo to i protiv vaše volje, krčili ste put najcrnjoj reakciji sveta. Vaši vlastodršci nametnuli su podjarmljenim narodima marionetske vlade koje su sastavljene od najomraženijih reakcionara domaće

² Prilikom boimbardovanja Beograda, 6 aprila 1941 god., bilo je, prema nepotpunim podacima, oko 30.000 ljudskih žrtava, porušeno je i oštećeno 9.365 zgrada, a ukupna materijalna šteta se ceni na oko 15 milijardi dinara po kursu 1940 godine.

buržoazije — razne Petene, Kvislinge, Paveliće itd. U podjarmljenim zemljama rastu mrak i srednjevekovno bespravlje, na kojima vaši nacistički i fašistički vlastodršci uzaludno pokušavaju da stvore taj famozni novi poredak: poredak nasilja i terora nad radničkom klasom, poredak u interesu kapitalističkih izrabljivača.

Vojnici nemačke vojske!

Za koga se borite? — Za grupicu nemačkih velikih kapitalista, kao što su: Krup, Simens, Gering i drugi, koji iz vaše krvi i znoja nemačkih radnika zgrću sebi milione. Verujete li vi da će vašim nacionalističkim vođama uspeti da sa Gestapoom i domaćim reacionarima drže u podjarmljenosti stotine miliona porobljenih Evropljana? Vi treba da znate da mržnja podjarmljenih naroda i svih eksploatisanih masa ogromno raste, i da će se sa strašnom snagom sručiti na tlačitelje. Ne! Ovaj imperijalistički teror neće dugo trajati. Dželate nemačkog radnog naroda očekuje zaslužena kazna, jer njihovi besramni i drski zločini svakodnevno rastu.

. Vojnici italijanske vojske!

Za koga se vi borite? — Za familiju Musolini — Čano i jednu grupicu kapitalista — parazita koji su italijanskom radnom narodu stvorili tamnicu, koji italijanske radnike i seljake teraju da prolivaju svoju krv na bojištima Evrope i Afrike, koji su sudbinu italijanskog naroda zločinački predali u ruke nemačkih imperijalista i koji su, najzad, pomoću nemačke oružane snage i pomoću Gestapoa podjarmili italijanski narod. Shvatite sve ovo i ujedinite vaše snage sa snagama podjarmljenih naroda Jugoslavije, u zajedničkoj borbi za slobodu.

Vojnici nemačke i italijanske vojske!

Vaši oficiri, opijeni lakim uspesima, brbljaju kako će krenuti na Sovjetski Savez, na zemlju sreće i blagostanja, na veliku bratsku zajednicu slobodnih naroda koji izgrađuju socijalizam i koji su ostvarili vekovno stremljenje potlačenog čovečanstva. Oni brbljaju da će sada napasti tvrđavu mira i nadu naroda celog sveta. Dobro razmislite o toj luđačkoj nameri vaših vlastodržaca i blagovremeno im se suprotstavite, da vas ne uvuku u propast.

Vojnici nemačke i italijanske vojske!

Ovo vam poručuje Komunistička partija Jugoslavije koja već više od 20 godina vodi upornu borbu za pravo radnog naroda, za pravo nacionalno potlačenih naroda Jugoslavije, ovo

vam poručuje Partija koju sada proganjaju agenti vaših vlastodržaca i Gestapoa. Ali ona će, uprkos tome, nastaviti borbu protiv osvajača, za slobodu i nezavisnost naroda Jugoslavije, za njihovu srećniju i bolju budućnost.

Radnici i seljaci u uniformama italijanske i nemačke vojske!

Sjedinite vaše snage sa snagama podjarmljenih naroda Jugoslavije u borbi protiv vaših i naših zajedničkih neprijatelja, protiv nemačkih i italijanskih kapitalista sa Hitlerom i Musolinijem na čelu. Radni narod Jugoslavije pruža vam svoju bratsku ruku, on vas ne okrivljuje, već želi da zajedno s vama pođe u borbu protiv zajedničkog neprijatelja, u borbu za bolju i srećniju budućnost kad neće biti rata, ni eksploatacije čoveka od čoveka, niti nacionalnog tlačenja.

**CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE**

BR. 3

**UPUTSTVO DELEGATA GLAVNOG ŠTABA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE MILOVANA ĐILASA OD 22 JULA 1941 GOD.
O IZBORU PRETSTAVNIKA NARODNE VLASTI I POLI-
TIČKIH ORGANA U VOJNIM JEDINICAMA**

Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 4, dok. br. 1, str. 9—12.

BR. 4

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 24 JULA 1941
GOD. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA MAKEDONIJU
O ANTIPARTISKOM I KONTRAREVOLUCIONARNOM RA-
DU METODIJA ŠATOROVA-SARLA**

Objavljeno u Zborniku, tom VII, knj. 1, dok. br. 3, str. 13—15.

BR. 5

**PISMO DELEGATA CK KPJ MILOVANA ĐILASA POKRA-
JINSKOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGO-
SLAVIJE ZA CRNU GORU, BOKU I SANDŽAK**

Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 4, dok. br. 2, str. 20—31.

BR. 10

IZVEŠTAJ ČLANA POLITBIROA CENTRALNOG KOMITETA KPJ EDVARDA KARDELJA OD 2 AVGUSTA 1941 GOD. SEKRETARU CENTRALNOG KOMITETA KPJ I KOMANDANTU GLAVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGU TITU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U HRVATSKOJ I SLOVENIJI¹

Br. 2. 2.VIII.41.

Dragi stari!

Nadam se da si moje prvo pismo iz Slov.[enije] primio,² kao i izvještaj preko druga N.^s Danas samo još nekoliko primjedbi. *Hrvatska*: Koliko mogu prosuditi po prvim utiscima (nedjelju dana sam tek tu) položaj je ovdje dosta težak — i objektivno i subjektivno (firma⁴).

1.) Frankovci su ipak uspjeli uhvatiti izvjesnog korijena, naročito u bivšem kulačkom aktivu HSS³, a terorom su uspjeli stvoriti priličnu paniku u ostalim masama. Dešavaju se slučajevi da seljaci, pa čak i radnici, predaju kom.[unište] vlastima. Postoji i strah u hrv.[atskim] selima da će se Srbi osvetiti ako pobijedi SSSR, osvetiti hrv. selima.

2.) Partija se nije na vrijeme organ.[izaciono] pripremila, tako da su je u nekim krajevima frank.[ovci] prosto potpuno uništili ili utjerali u šume, čime se je izolirala. I — nema smisla poricati — naši su na terenu skoro u većini slučajeva, koliko sam do sada mogao vidjeti — izgubili glavu. — Oba ta momenta, povezana jedan sa drugim, uzrok su da je oslob. pokret u Hrvat, (što se Hrvata tiče) još jako slab. Cinjenica je, dakle, da je Hrv. danas za nas najteži teren.

3.) To treba imati pred očima i u pogledu afere oko [N.N. On] je tu radio očigledno iz panike, iz straha. Htio je prosto preskočiti najnužniju pripremu, koja je potrebna, ne razumijevajući stvarnih uslova ovdje. Uz to — u to sam potpuno ubijeđen — u možda potsvjesnoj namjeri da udari po Tebi i čitavom rukov.[odstvu]. Kažem *-potsvjesnoj*, ali time neću da kažem da tu nije bilo i izvjesnih očitih namjera. Lagao je Dje-du⁵ u najtežem vremenu i rušio firmu. Odigrao ulogu objektivne provokacije. Osim toga bio polit, potpuno bespomoćan.

¹ Original, u rukopisu, pisan mastilom, nalazi se u arhivi CK SK Slovenije.

² Redakcija nije uspjela da ovo pismo pronade.

³ Verovatno Blagoje Nešković

⁴ Partija

⁵ Komunistička internacionala (Kominterna)

Ničim ih nije znao savjetovati. Govorio je samo to što su i oni govorili: treba akcije. Ali kako tome prići — nije znao. Nije čudo da su njegove 2 akc.[ije] svršile više nego sa — neuspjehom.® To je neodgovornost, kakva se danas ne oprašta. Ja nisam još govorio s njim, jer sam htio čekati Tvojih uputa. Međutim ipak sam se danas predomislio (zbog izvještaja), pa ću sutra zatražiti razgovor s njim. O samoj aferi neću se upuštati s njim u razgovor, dok Ti ne kažeš vaše mišljenje.

4.) Specijalno mislim govoriti s njim o pitanju M. i njegov[ove] žene,⁸ koje je slao upravo zločinački neodgovorno i ne poznavajući terena. Prekjuče su javili iz S.[lovenije] da ga nigdje ne mogu naći (a otišao je 13 jula!). Poslao ga sa Uršk.[inim] momk.[om]⁹ — na njezin dom. A taj se nalazi na samoj njem.-tal. granici,³⁰ i to na njem. strani. Ispred kuće granica, u kući žand.[armi], granič.[ari] itd. — Tamo, gdje [je] bio ljub.[ljanski] M.¹¹ — cpsadno stanje zbog oruž. sukoba sa Nijemcima i Italijanima (2 njem. vojn. mrtva, nekoliko Italij. ranjeno). Sve u šumama, sve ispražnjeno. Ovamo nije mogao doći. Zbog progona kriju se i po Ljublj. čitave porodice (masovna hapšenja, ubijanja, protjerivanja u Ital.fiju). Uršk. mom., će dakle teško naći vezu. Bojim se — da su svi pali. N.N. je zaista

^u Odnosi se na forsiranje bekstva zatvorenika iz koncentracionog logora u Kerestincu (nisu bile izvršene potrebne pripreme za bekstvo i prihvat zatvorenika) i na loše organizovano prebacivanje — bez znanja CK KPJ ili CK KPH — Rigoleta Martinića u Italiju.

⁷ Rigolet Martinić-Kvarto, sekretar CK KP Italije. U Jugoslaviju je došao 1941 god., bio uhapšen u Zagrebu i oteran u koncentracioni logor u Kerestincu, odakle ga je oslobodio lično Rade Končar-Brko (sekretar CK KPH), došavši automobilom po njega kao tobožnji njegov advokat. Otada je Martinić ilegalno živio u Zagrebu. Kao delegat Kominterne za Italiju, on je nastojao da formira CK KP Italije, koji bi se nalazio u saimjoj-Italiji.

Ne obavještavajući ni CK KPH, ni CK KPJ, koji su mu bili organizovali i omogućili ilegalni boravak u Zagrebu, pokušao je jula 1941 god. da se prebaci u Italiju. Međutim, idući cestom, danju, u blizini Novog Mesta pao je u ruke karabinjerima i dao im podatke o sebi. Sproveden je u Rim i tamo osuđen na 30 godina robije. Umro je u zatvoru za vreme rata.

⁸ Odnosi se na Mariju Martinić. Iako je uhvaćena zajedno sa Rigoletom, kao francuski državljani puštena je na slobodu. Vratila se u Zagreb, i tamo je od CK KP Hrvatske dobila vezu sa CK KP Slovenice, a ovaj ju je povezao sa Umberto Masolom, poverenikom CK KP Italije, koji se nalazio u Ljubljani.

[^] Odnosi se na T. oneta Velušćeka.

^u Odnosi se na demarkacionu liniju u blizini Novog Mesta.

Umberto Masola-Kvinto se još od 1940 god. nalazio u Ljubljani. On je mo poverenik CK KP Italije i radio je na organizaciji pokreta u Italiji. CK KP Slovenije bio mu je organizovao ilegalni boravak u Ljubljani (gde je ostao do kraja 1941 god.) i davao mu novac i drugu pomoć (vidi tom VI, knj. 2, dok. br. 34).

pravio zločine. Naši ga¹² traže i po polic.[iji], ali zasad nikakvog traga. Poručio sam da traže svuda, i svim snagama. Sutra ću i sam ići gore,¹³ pa ću Ti onda rezultat poručiti. Ljub. M. [je] ovih dana otišao, ili odlazi, u otadžbinu. Zadržavao sam ga zbog očekivanja zagr.[ebačkog], ali sada više nema smisla. Dolje¹⁴ sve vri. Neka se tamo objasne. Ljub.[ljanskom] M. dali smo 4.000 lira.¹⁵ Ugovorili vezu i obučili njegovu žen.[sku]¹⁶ vazduš.fnim] stvarima,¹⁷ tako da ćemo mu moći slati obavještenja.—

5.) Vraćam se na Hrv.[atsku]. — Držim da je mnogo više nego sam u početku mislio krivo i rukovodstvo (ovdašnje). Mislim da je napravilo 2 osnovne greške: 1.) Prestalo je biti *političko* rukovodstvo i pretvorilo se — slično kao prošle godine u Slov. — u nekakvu komisiju za akcije. Govorilo se skoro isključivo o vojn. akciji, a ta nikako nije pošla. Nije pošla —• jer nije bila polit, pripremljena. Po liniji nac.[ionalnog] fronta — ništa nisu radili. Čak projekt progl.[asa] ovih dana, koji su mi pokazali — bez te je parole! (Naravski da smo to ispravili.) Agit.-prop. nikakav! Obustavili su svu štampu, tobože po Tvojim direkt.[ivama], što, dakako, ja ne vjerujem. Jasno je da voj. akc. bez učešća čitavog naroda neće uspijevati. Part.[ija] će se izolirati i iskrvaviti! Već su sada čitave pokrajine bez part. Tu grešku je ojačala još i njihova unutarnja raspodjela (u oper. k.¹⁸). Mjesto po polit, sektorima, raspodijelili po teritor. [ijalnim], i tako su se pretvorili u nekakvu inspekciju, koja je bila na putovanjima mnogo, a polit, rukovodstva nije bilo. Isto kao prošle god. u Slov.! Pod udarcima terora još su se lok. [alne] organ.[izacije] razbijale i tako imamo tu u organ, pogledu dosta teško stanje — iako, dakako, nema razloga za nekakav pesimizam. Dečki su ipak dobri i moći će brzo da likvidiraju takvo stanje uz pomoć rukovodstva. 2.) Druga greška je u tome što je rukov. [oidstvo] postavljalo praktički 2 etape oruž. borbe: I — sabotažnu i II — partizansku. Danas je to, međutim, nemoguće. Treba raditi istovremeno, inače ćemo na sabot. iskrvaviti. Treba preći sa piartiz.fanima] u kontraofanzivu protiv njihovog terora i fizički uništavati cjelokupni aparat. Jedino tako ćemo paralisati njihove udarce. Davno je već bilo

¹³ Odnosi se na Rigoleta Martinija.

¹³ "U Ljubljani

¹⁴ Odnosi se na severnu Italiju.

¹⁵ Omaška. Njemu je tada dato verovatno 40.000 lira. Iz nekih drugih dokumenata se vidi da mu je CK KP Slovenije davao mesečno po 30.000 ,lira.

¹⁶ Odnosi se na Doru Komavli-Nanković.

¹⁷ Radio-službi

¹⁸ Operativnim komitetima

moguće dići neke pokrajine u Hrv. u oruž. borbu, međutim naši su [to] zadržavali u mišljenju¹⁸ da »još nije vrijeme za široku oruž. akciju.« —

3.) Na kraju još jedna činjenica — za koju se ne može reći da su oni potpuno za nju odgovorni. Postoji razlika u borbenoj spremnosti hrv. i srp. sela. Ako bi mi tu išli po liniji najmanjeg otpora, doveli bi u sukob ta dva sela. *Pošto-poto mi moramo dići u borbu i hrv. sela, ili će potpuno uništiti srpska naselja.* A to se bezuslovno može. Kod nekih drugova postoji bojazan od represalija (ne u rukovodstvu), od uništavanja sela i ljudi itd. Baš taj strah najviše koči odlučnije pristupanje mobilizaciji hrv. sela. A ja držim da će baš represalije prebaciti hrv. selo na stranu srp. sela. U ratu se ne smijemo plašiti uništavanja čitavih sela. Teror će bezuslovno dovesti do oružane akcije. — U tom duhu smo i donijeli sada naše konkretne zaključke: 1. Ojačati borbu za formir[anje] nac[ionalnog] fronta: postaviti čovjeka za povezivanje sa saveznicima,³⁰ odrediti organiz. forme (komit[et] u selu), ojačati agitac. i propag. rad, polit, konfer. (male), usmena ag. prop., ponovo izdavanje »Vjesnika« (nedjeljno na 2 stranice), itd. 2. Reorg[anizovati] oper. kom[ite]te], veze sa okr[uzima] organ[izovati] na nov način (polit., kuriri sa mjesta),²¹ raspodjela kadra, lična odgovornost, nove ljude u Part., koji se pokazali dobri, stalna čistka, sprečavati da se Partija pretvori u partizanštinu, članovi oper. k. da manje putuju, a više polit, rukovode, daju inicijativu, uzdižu mjesne kadrove, da se iščisti Zagr. od nepotrebnih ileg. (u partiz[ane]), izgraditi kadar instruktora itd. 3. U pogledu vojnog, odmah i uporedo sa sabot. akcijom, prići [formiranju] partiz. odreda, uništavati [okupatorski] aparat na svakom koraku, napadati odrede žand[armerije], vojske, okup. itd., okupirati sela i očistiti ih fizički od frankov[aačkih] tipova i onda uzmaći ne čekajući protunapada, formir[ati] partiz. armiju po primjeru Slov. (rekao sam drugu N., a izgleda da se potpuno slaže sa vašom organizac[ionom postavkom]), ojačati sabot. akciju. Poslali smo na teren nekoliko komandira i polit, komesara. Obrazovati odrede zajedno sa mačekovcima. *Treba izazvati njihovu akciju. Teror protiv mačekov. podići će tek čitavu Hrv. u otpor.* Da se je to prije učinilo, danas bi stajali dalje. —

6.) Imajući pred očima sve te činjenice, dali smo možda — za

¹⁸ Misleći

²⁰ Odnosi se na pojedince iz HSS i drugih političkih grupa koji su se tada počeli povezivati sa komunistima. Redakcija nije mogla tačno ustanoviti ko je bio ovlašćen za te veze.

²¹ Odnosi se na stalne kurire koji su iz pojedinih okruga sa izveštajima dolazili u Zagreb. Ti kuriri su bili odabrani ne samo kao poverljivi, nego i kao ljudi koji su se mogli najlakše legalno kretati.

normalne prilike — predlog za prestroge kazne. U teškim prilikama, ne znajući ni jedni ni drugi naći izlaz, počeli su se gristi među sobom (MK i CK). Ali prilike su izuzetne i treba krepko udariti. Dajte oštru kritiku i rukovodstvu. —

7.) Uostalom počinju se prilike popravljati. U Lici već nekoliko dana oruž. borba, željezn. saobraćaj između Oguljma] i Spl.[ita] potpuno nemoguć, pruga razrušena. Prenosi se dalje na Kordun. Poslali smo ljude sa konkr.[etnim] instrukc. i nadam se da će ipak poći. Šilj.fu]²² poslali u Dalm.[aciju] na partizanski rad. — Čujemo za žestoke borbe u Bosni. U Banju Luku se ne može. Pruga razrušena. Oko Bihaća borbe. — Slovenija: Drug N. Ti je glavne stvari već rekao. Samo još nekoliko naknadnih obavještenja: 1.) Rukovodstvo je polit, jako slabo i teško se snalazi. [Neki su] bili napr. u početku jako protiv partiz. akc., samo za sabot.[ažne] itd. Sporost u sprovođenju inače pravilne linije treba pripisati jednim dijelom i tom otporu u samom rukovodstvu. Nisu vjerovali u uspjeh. Znaš ih da su skloni padanju u ekstrem. Jedva²³ sam otišao, poslali su projekt progl.[asa] Osvob. fronte sa suviše naglašenom pohvalom na račun Engleske. Ispravio sam tekst. Ali pošto je tamo formir.[ana] Osvob. fr. mogu se ponoviti greške. Mislim prema tome da bih ja mijenjao svoje boravište. Mjesec dana tu, mjesec dana tamo. Utoliko više, jer se trenutno u Slov. stvari mnogo povoljnije razvijaju nego ovdje. 2.) U ponedjeljak] bio je plenum Osvob. fr.²⁴ Dobio sam izvještaj. Prisutni: a.) naši, b.) hrišć. soc.[ijalisti], c.) sokoli, d.) nacionalisti marib, grupe,²⁵ e.) SDS, f.) soc.[ijal]-demoikr.[ati] (koji se potpuno stavljaju »na raspolož.[enje]« Part.[iji]!), g.) akt. [ivni] oficiri, h.) kulturni radnici. Izvinili su se mačekovci (mladokmetijci), koji su inače isto u OF. Napominjem da su hrišć. soc. okupili sve što je pozitiv, [nog] ostalo od JRZ. Van OF ostalo je vodstvo JRZ i JNS, koje saraduje sa Italijanima (i jedni i drugi), a istovremeno stvara svoju ileg.[alnu] kontrarev. org.[anizaciju] zamaskiranu sa demag.foškim] parolama (nacionalni komunisti). Dakle, zaista bez pretjerivanja, u OF

²² Pavle Pap-Šilja, narodni heroj, član CK KPJ. Avgusta 1941 god. radio na stvaranju partizanskih odreda u severnoj Dalmaciji. U selu Vačanima, nedaleko od Skradina, na putu za Bukovicu u kojoj je trebalo izvoditi prve akcije formiranih odreda, bio je opkoljen od Italijana i uhvaćen zajedno sa Paškoim Trlajom iz Šibenika, koji je sa njim išao kao kurir. Pri pretresu Italijani su kod njih našli oružje i streljali ih avgusta 1941 god. u Skradinu (vidi dok. br. 18 u ovoj knjizi i dok. br. 86 u 3 knjizi V toma).

^{23a} Tek što

²⁴ Odnosi se na Drugi plenum Osvobodilne fronte, koji je održan 28 juna 1941 god. (vidi tom VI, knj. 1, dok. br. 10).

²⁵ Pripadnici grupe Maksa Snuderla

[je] većina slov. naroda. Autoritet Part. ogroman. Primičen: telegram — pozdrav Komitetu odbrane SSSR — Staljinu, telegram sovj. i engl. vladi sa odobrav.[anjem] pakta o uzaj. pomoći, proglas sa potpisom »Plenum Osvob. fr. slov. nar.«²⁶ sa sadržinom u duhu naše linije, poziv na svenarodni nacionalni rat protiv okupatora na strani SSSR, na oružanu akciju protiv okupatora. Izvještaj kaže da je sve bilo primljeno sa oduševljenjem. Telegram hvali ne samo [odnos plenuma prema] borbi SSSR, nego i [prema pitanju] socijalizma. Saradnja u OF je zaista iskrena (ja sam sam bio na sast.[anku] sa svima) i odabrani su dobri ljudi. Na plen.[umu] izabran »Radni komitet« OF u kome su: 2 naša, 1 hr. soc., 1 sok. i 1 kult.[urni] radn. [ik]. Inače su uslovi za rad odlični — sve protiv okupatora, svi nama pomažu. 3.) U org. pogledu veze [su] još dosta čvrste, mada ponekada i jako spore. Broj članstva popeo se na preko 1000, a onih koji bi htjeli u Partiju danas ima jako mnogo. Ali opasnost je da će suviše velik dio part.[iskog članstva] biti prebačen u šume. Već sada [su] neke mjesne organ, sve u šumama. 4.) Dobili smo prekjuče dosta alarm.[antan] izvještaj iz Slov. Sav saobraćaj na piruzi Ljublj. —• Zid. M.fost] i Ljublj. •— Jesenice obustavljen. U Trbovlju srušene pećine na prugu, koja [je time] uništena za nekoliko dana. U blizini Kranja bačen u vazduh željezn. most. Još na dva druga mjesta pruga razrušena. Nekoliko drvenih mostova na cestama zapaljeno. U Gorenj.,[skoj], Trbovlj.[u], okoi. Ljublj.[ane] i Štaji.[erskoj] —• počele partiz. oružane akcije, koje sam očekivao tek za 14 dana. Ne znam u kakvom obimu se vode borbe. Govore o mnogim ubijenim njem. oficir, i vojnicima. Kod Zaloga pri Ljublj. partiz. napali italij. odred, ali ovi su dobili u toku barbe pomoć i naši izmakli — bez žrtava. Kod Italijana nekoliko teško ranjenih. U šumu nisu slijedili partizanima. Sutra odlazim gore, pa ću Ti poslati podroban izvještaj. Nijemaca u Slov. ima malo, pa držim da se tamo mogu odigrati krupne stvari. Nekoliko odreda je jako dobro i materijalno i polit. opremljeno. U partizanima učestvuju sve grupe iz Osvob. fronte. Dali su i ljude i novac i materijal. Naš Lojze²⁷ je •— glavni komandant u zajedničkom Glavnom štabu, u kome ima i aktivn. oficira. 5.) U Primorje smo poslali 2 čovj[^], između njih Muhu (Os.[kara]),²⁸ sa zadaćom form.[irati] privrem. PK. Ljudi otuda su nam se već javili, i izgleda da neće biti naro-

²⁶ Vidi tom VI, knj. 1, dok. br. 10.

²⁷ Franc Leskošek-Luka

²⁸ Oskar Kovačič-Muha. Ko je bio drugi, Redakcija nije mogla tačno ustanoviti.

čitih poteškoća. — Italij.²⁹ pristao (odnosno sam tražio!) da ih¹⁰ povežemo sa našom firmom.³¹ U čitavoj Ital. jako napeta situacija. Iz Slov. vuku dolje fašiste. Govore o demonstracijama]. — (I u Austriji živa sabotažna akcija). 6.) Vratilo se nekoliko dobrih Španjolaca u Slov.³² i u Hrv.³⁸ Poslani u partizane. — Javi se skoro!

Tebi i svim drugovima srdačne
drugarske pozdrave

B.[evc]

BR. 7

UPUTSTVO DRUGA TITA OD AVGUSTA 1941 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH O NAČINU ORGANIZOVANJA PARTIZANSKIH ODREDA I OBAVEŠTENJE O POSTIGNUTIM USPESIMA U SRBIJI I CRNOJ GORI¹

Za CK KPH

Dragi drugovi,

2

Napominjemo vam da vi morate nama slati opširnije izveštaje o vašem radu i akcijama. To nam je potrebno iz više razloga: 1) Zbog toga da vam pomognemo savetima. 2) Zbog toga što nam je potreban materijal za naš Bilten Glavnog štaba Narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda. Mi sada počinjemo izdavati taj Bilten i vi ćete dobijati po jedan egzemplar na umnožavanje i raspacavanje.

Sa vašim akcijama u poslednje vreme mi smo uglavnom zadovoljni, ali vi ipak mnogo zaostajete iza Srbije i Crne Gore,

²⁸ Umberto Masola-Kvinto

³⁰ Odnosi se na partiske organizacije u Primorju.

³¹ Poverenik CK KP Italije Umberto Masola složio se s tim da se partiske organizacije u Primorju povezu sa KPJ, iako formalno nije pristao da one postanu i organizacije KPJ. Drugim recima: pristao je samo da organizacije KP u Primorju budu vezane za CK KP Slovenije, a ne za CK KP Italije. No, uprkos ovome, CK KP Slovenije je u Primorju stvarao organizacije KPJ, selm u Trstu gde je stvarao i organizacije KPJ i KPI, tj. prema tome kako se ko osećao.

³³ Verovatno se odnosilo na Franca Rozmana, Dušana Kvedera i druge.

³⁵ Redakcija nije mogla tačno ustanoviti na koje se to španske dobrovoljce odnosilo.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1785. Na dokumentu nema datuma, ali je Redakcija ustanovila da je on pisan početkom avgusta 1941 godine.

² Redakcija je izostavila tekst partiske sadržine.

prema tome poduzmite energičnije mere za proširenje partiz. [anske] borbe i narodnog ustanka u čitavoj Hrvatskoj/¹ Budite odlučni i ne prezajte ni pred kakvim teškoćama. Pošaljite iz Z.[agreba] veće grupe radnika, omladinaca i inteligencije kao jezgro tih partiz. odreda. Neka partiz. odredi deluju politički među narodom. Evo šta rade naši srpski partizani. Oni zaustavljaju putničke vozove, održavaju putnicima mitinge objašnjavajući značaj partiz. borbe i na tim mestima dobivaju od putnika dobrovoljni prilog za fond narodno-oslobodilačke borbe. To izaziva ogromno oduševljenje kod naroda. Narod [se] divi disciplini i odlučnosti naših partizana. Partizani odmah kažnjavaju smrću one sreske načelnike koji organizuju potere, a isto tako žandare i izdajnike. Takvih slučajeva već ima dosta.

Borbe se u Srbiji stalno vode. Akcije krupnijeg karaktera isto tako. U Nišu je minirana kasarna u kojoj je poginulo oko trideset nemačkih oficira i mnogo vojnika. Kod Kragujevca je uništen jedan voz u kome je poginulo oko pedeset nemačkih vojnika a preko 120 ranjeno, u Čačku je dignut u vazduh arsenal sa mnogo municije i benzina. Ni jedno staklo na kućama u Čačku nije ostalo celo. U Beogradu je zapaljena Auto-komanda i mnogo je naneseno štete neprijatelju. Ima i mnogo drugih akcija koje [se svakodnevno izvršavaju u Srbiji.

U Crnoj Gori naši su razoružali sve talijanske garnizone, jedino se usprotivio garnizon kod Berana, ali je savladan i taj garnizon; tu je poginulo ne samo oko sto Talijana, nego isto toliko i naših.³ Front se sada nalazi na reci Limu, gde stoji talijanska vojska zajedno sa albanskim četama na jednoj, a naše na drugoj strani. Visine nad Kotorom drže naši, a Talijani pucaju topovima sa mora i tvrđave na naše. Na stranu naših je prešao jedan talijanski odred od hiljadu vojnika.⁴ Naši raspolažu sa mnogo topova i municije koju su uzeli od Talijana. Iz Sandžaka idu u pomoć Talijanima hrvat.[ske] usta-

" Podaci dostavljeni Glavnom štabu NOP odreda Jugoslavije o borbama u Crnoj Gori nisu bili potpuno tačni. Tako je u borbama za Berane (sada Ivangrad) poginulo oko 50 italijanskih vojnika (među kojima i 20 karabinjera, koji su, ne hoteći se predati, izgoreli u jednoj kamenoj zgradi), dok je među partizanima bilo svega pet mrtvih i nekoliko ranjenih.

⁴ Verovatno se odnosi na garnizon u Andrijevići ili u Danilovgradu. U Andrijevići je prisiljeno na predaju, posle kraće borbe, oko 800 italijanskih vojnika. Tu je zaplenjeno i čitavo njihovo naoružanje. Danilovgradski garnizon, jačine oko 900 italijanskih vojnika, potisnut je iz grada i okružen na Branelovici. Tu je, posle desetočasovne borbe, 20 jula 1941 god. bio prisiljen da se preda. Zarobljeni italijanski vojnici¹ jednog i drugog garnizona masovno su se izjašnjavali da će se i oni boriti za pravednu stvar partizana, ali skoro nijedan nije tada, niti pak neposredno posle toga, uzeo aktivnije učešća u borbama na strani Partizana.

še. Preduzmite mere da se to u hrvatskoj vojsci onemogući. Naši su uhapsili marionetsku vladu sa Cetinja.⁵

S obzirom na to što su opet neki putnici došli iz Crne Gore sa⁶ dozvolama Sovj.jetske] vlasti Crne Gore, bojimo se da je učinjena velika glupost. Poduzeli smo mere da se to spreči.

S' pozdravom:

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

T. T.⁷

BR. 8

»

NAREĐENJE KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD AVGUSTA 1941 GOD. ŠTABU NOP ODREDA HRVATSKE ZA KOORDINACIJU BORBI U LICI I BOSANSKOJ KRAJINI I ODABIRANJE PRETSTAVNIKA ZA NARODNI KOMITET OSLOBOĐENJA¹

Za Brku² i Vladu.³

Za Štab partiz. odreda u Hrvatskoj.

5 obzirom na to što nismo dobili vaš izveštaj ove nedelje, nećemo moći obuhvatiti Hrvatsku u Biltenu br. 3. Nedopustivo

⁵ Marionetska vlada, sa Sekulom Drljevićem na čelu, bila je onemogućena opštenarodnim ustankom koji je otpočeo 13 jula, tj. dan posle takozvane Petrovdanske skupštine na kojoj je bila proklamovana »Nezavisna Kraljevina Crna Gora«. Učesnici na toj skupštini delom su se razbežali, a delom sakrili kod okupatora, ne usuđujući se više da se javno pojave; no nisu bili pohapšeni od strane partizana.

⁶ Sledeći deo teksta je pisan rukom.

⁷ Josip Broz-Tito

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, latinicom, bez datuma, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1772. Naređenje je pisano sredinom avgusta 1941 godine.

² Rade Konoar-Brko, narodni heroj, sekretar CK KPH i član Politbiroa CK KPJ, jedan od najistaknutijih organizatora Narodno-oslobodilačke borbe u Jugoslaviji i član Vrhovnog štaba od njegovog formiranja u Stolicama (26 septembra 1941 godine). Uhvaćen je u Splitu 17 novembra 1941 god., pri pokušaju da izmakne raciji skakanjem kroz prozor. Tolm prilikom je bio ranjen u nogu. Kad je poblize saznao o njemu, italijanski okupator ga je podvrgao strahovitom mučenju. Otkrivši pripremu za njegovo oslobodenje, koju je vršila splitska partiska organizacija, okupator ga je prebacio u Šibenik i streljao 22 maja 1942 godine. Izvršenje streljanja je obezbedivao ceo jedan italijanski bataljon.

³ Vladimir Popović-Španac. Tada je, kao kandidat CK KPJ, bio instruktor CK KPJ pri CK KPH i, ujedno, bio odgovoran za rad po vojnoj liniji.

je da mi nemamo nikakvih izveštaja iz Slovenije o akcijama i partizanskim borbama ukoliko se one vode. Vi_r morate slati izveštaj svakih osam dana. Sto se tiče Slovenije obavezujeemo vas da obavestite izveštaj otuda bar svakih 14 dana.⁴

Evo nekoliko vrlo važnih pitanja na koja vam skrećemo pažnju. Prvo, nastojte da se partizanske borbe u Hrv. koordiniraju sa onima u Bosanskoj Krajini i u Bosni. Štab iz Like da se preko kurira poveže sa najbližim štabom u Bosni. Stoga pošaljite čoveka u Sarajevo da se poveže sa Tempom,⁵ s kojim će sve to udesiti. . . Slabost part. organizacije u tim oblastima je velika, zato vi morate tamo poslati hitno onih deset Španaca koje ste hteli slati ovamo.⁶ Ti Španci moraju otići tamo kao komandiri, pol. komesari i kao politička pomoć. Partizanski pokret tamo živo buja, ali treba da se dadu sposobni komandiri i pol. komesari. Osim toga, treba odmah javiti u Sloveniju da Miha⁷ što pre otputuje u Bosnu kao pomoć rukovodstvu. Ta je potreba tim veća što je pao Isa,⁸ to jest onaj radnik koji je bio u školi i koji je tamo bio sekretar. Treće, pošto će se partizanske borbe produžiti i na jesen i preko zime, to je potrebno preduzeti sve da se partizani snabdeju dovoljnom količinom tople odeće, obuće i si. Dobro bi bilo da se dade sašiti izvesna količina kožuha, isplesti debele vunene čarape, rukavice itd. Za sve to treba dati potrebna sredstva i preduzeti agitaciju u ličkim i drugim selima za dobrovoljno snabdevanje takvim stvarima. Četvrto, počnite prikupljati izvesnu količinu skija koje će biti na zimu neophodno sredstvo i koje će se onda teško dobiti jer će Nemci sve rekvirirati.

Sve ovo uzmite u pretres i odmah nam javite šta ste preduzeli.

⁴ Zbog izvanredno teških prilika na teritoriji Slovenije, veza sa CK KPJ uspostavljena je tek krajem avgusta 1941 god., preko CK KPH.

⁶ Svetozar Vukmanović-Tempo tada je bio delegat CK KPJ pri PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu, a bio je zadužen i za rad po vojnoj liniji. Kasnije je vršio funkciju komandanta u Glavnom štabu NOP odreda za Bosnu i Hercegovinu.

⁰ Na kojih se to deset španskih boraca ovde mislilo, Redakcija nije sigurno ustanovila. No moglo bi se odnositi na sledeće: Petra Drapšina, Voju Todorovića, Ratka Vujovića, Ahmeta Fetahagića, Ceda Kapora, Obrada Stišovića, Milenka Vekića, Miljenka Cvitkovića, Milana Jakšića-Ivana i Tasu Mihailovića.

⁷ Miha Marinko je tada bio član CK KPJ.

⁸ Isa Jovanović, sekretar PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu. Njega su 1 jula 1941 god., u Sarajevu, zajedno sa Lepom Perović, uhapsile ustaše. Ne znajući stvarno ko su, smestili su ih u prostorije gde su se nalazili kriminalci i drugi slični zatvorenici. Koristeći ovu ustašku nebudnost, oni su organizovali bekstvo, koje je izvršeno septembra 1941 godine. Tom prilikom su, sem Ise i Lepe, pobjegli Vaso Miskin-Crni, Milutin Đurašković i Nisim Albahari.

Dalje, sa razvitkom narodnog ustanka, s jedne strane, i pokušajem neprijatelja da prikaže taj pokret kao čisto komunističku. [^] **fear**, s druge, nameće nam se pitanje stvaranja — i to što pre — jednog Narodnog komiteta oslobođenja, u koji bi ušli predstavnici demokratskih struja Srbije, Hrvatske i Slovenije, zajedno sa našim ljudima. To bi bila neke vrste narodna vlada koja bi izdala svoj proglas narodu i pozvala ga u borbu. Mi već imamo takve ljude i to vrlo poznate i popularne. Ostaje još da vi pridobijete HSS-ovce, može biti i Sime Balen i neki drugi. Trebalo bi oko tri-četiri iz Hrvatske i dva iz Slovenije, četiri iz Srbije i dva iz Crne Gore. Izvršite tu stvar hitno, a isto dostavite i Sloveniji, i odmah nam javite rezultat. Razume se da će svi ti ljudi morati ići u strogu nelegalnost i tako raditi. Molimo vas da odmah stupite u kontakt sa ljudima koji dolaze u obzir.

Javite nam detaljnije o raznim akcijama i borbama partizana u Hrv[atskoj] i Dalmaciji i kako stojite sa radom u vojsci.⁹ Treba pojačati rad među vojnicima i pridobiti ih da se priključe narodnom ustanku, jer bi se tako moglo doći do oružja.

O borbama u Srbiji, Crnoj Gori, Vojvodini i Bosni javićemo vam sledeći put, donekle o njima ćete videti i iz Biltena. U Srbiji se partizanski pokret sve više pretvara u narodni ustanak. U mnogim okruzima partizani su gospodari. U Mačvi su razoružani svi žandari, ona je potpuno u rukama partizana, osim Šapca koji drže Nemci, ali se ne usuđuju izaći iz njega, već se nalaze kao opsednuti. Velike smetnje prave ljotičevci koji saraduju sa Nemicima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

III p 1t

⁹ Odnosi se na domobransku vojsku.
¹⁰ Tito

BR. 9

DIREKTIVA KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 17 AVGUSTA 1941 GOD. OPERATIVNOM VOJNOM RUKOVODSTVU PRI CK KP HRVATSKE ZA STVARANJE, UCVRŠĆENJE I MEĐUSOBNO POVEZIVANJE PARTIZANSKIH ŠTABOVA I JEDINICA¹

17. VIII. 41

Za Brku i Vladu.

Vaš izveštaj primili smo, dobro nam je došao za naš Bilten. Sada vam šaljem naš prvi broj u nekoliko egzemplara, a vi ga umnožite i raspačajite ne samo među partizanima već i među širokim masama građana i seljaka. Pošaljite ga takođe i u Sloveniju na umnožavanje.

Jz vašeg izveštaja vidi se da je ustanak tamo zahvatio dosta široki razmah, ali se ujedno vidi da je sve to još dosta neorganizovano vođeno od naše part.[iske] org.[anizacije] odnosno Štaba. To je velika opasnost za dalji tok borbe. Nastojte svim silama da organizujete i centralizujete te borbe pod čvrstim rukovodstvom. Stvarajte jake partizanske formacije, koje moraju stalno biti u akcijama i borbi. Organiizujte više štabova po raznim mestima, ali ih čvrsto povežite međusobno.

Ako nemate dovoljno vojnih stručnjaka, onda nam to odmah javite.

Vi se žalite da neprijatelj ubija u masama naše sindikalce. Tome treba [stati] na put odašiljanjem takvih ljudi u partizanske odrede. Vi možete poslati iz Zagreba nekoliko stotina takvih drugova. Novac za te stvari ne žalite. Organizujte i narodno-oslobodilački fond.

Ništa nam ne javljajte kako ide sa Narodnim frontom. Treba uputiti jedan apel na HSS da se pridruži borbi za oslobođenje.

Apel sa Sveslovenskog festivala u Moskvi morate umnožiti u više hiljada primeraka, a isto tako i govor Alekseja Tolstoja.

Javite nam šta ste učinili po pitanju političkih akcija i štampe, jer se taj rad ne sme zapostaviti, narodu treba objasnjavati karakter današnje borbe i njene perspektive. Objas-

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1771. Datum je napisan rukom.

mte narodu ogromnu važnost saveza SSSR sa Engleskom i Amerikom po pitanju zajedničke borbe.²

U vezi sa Antonovim³ saslušajte sve ljude, a u prvom redu Stipu,⁴ Grubora⁵ i druge. Vandu⁶ treba kritikovati zbog aljkavosti. Pošaljite potrebne stvari za mene da bih svratio malo do vas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

T. T.

² Sledeći tekst dopisan je rukom.

³ Odnosi se na Ivana Srebrenjaka, obućarskog radnika iz Slavonskog Broda. On je 1929 god. napustio Jugoslaviju i u Francuskoj se povezao sa Alešom Beblerom, koji se po partiskom zadatku tada nalazio u Parizu. Posle izvesnog vremena Srebrenjak je upućen u SSSR, gde je studirao na Komunističkom univerzitetu nacionalnih manjina Zapada (KUNMZ), u jugoslovenskoj sekciji. Za vreme studija upoznao se sa Francikom Kline, koja je 1930 god. došla u Moskvu kao politemigrant.

Godine 1934 Srebrenjak je zavrbovan od NKVD i upućen na kurs obaveštajne službe. Sa svojom prijateljicom Kline, koja je takođe bila zavrbovana od sovjetske obaveštajne službe, bio je upućen u Irkutsk, gde je pripreman za odlazak u inostranstvo. Ponovo su vraćeni u Moskvu na studije. Zatim je Srebrenjak poslan u Francusku i Španiju. U Parizu, 1936 god., on je organizovao sovjetski obaveštajni centar za zapadne zemlje. Francika je završila radiotelegrafski kurs, pa je i ona upućena u Francusku.

Godine 1939 Srebrenjaku je naređeno da napusti Pariz i pođe za šefa obaveštajne službe za Balkan. Došao je u Jugoslaviju sa Francikom, kao svojom ženom. Srebrenjak je živio ilegalno, a Francika se prijavila sudu i bila deset dana u zatvoru.

Po kapitulaciji bivše Jugoslavije Srebrenjak je iz Beograda prešao u Zagreb. U to vreme zadatak mu je bio da organizuje diverzantske akcije, a održavao je vezu i sa CK KPJ. On je bio protiv širokog razmaha narodnog ustanka, a za diverzione i sabotažne akcije manjih grupa.

Februara 1942 god. provalio ga je njegov saradnik Slavko Đukić. U ustaškom zatvoru, od Gestapoa saslušan, priznao je svoj rad. Streljan je od ustaša prilikom odabiranja talaca, na što je Gestapo uložio protest i zabranio da se, bez prethodne njegove saglasnosti, streljaju ljudi koje on sasluša. Ivan Srebrenjak je imao razne pseudonime: Antonov, Doktor, Ivančić i dr.

⁴ Stipe Ugarković. Kao delegat CK KPH, bio je zadužen po vojnim pitanjima na području Like i Gorskog Kotara.

⁵ Pera Grubor, narodni heroj. Poginuo, kao obaveštajni oficir Gl. štaba Hrvatske, u borbi kod Otočca 1944 godine.

⁶ Vanda Novosel

BR. 10

IZVEŠTAJ POVERENIKA CK KPJ U MAKEDONIJI DRAGANA PAVLOVICA OD 28 AVGUSTA 1941 GOD. O STANJU U PARTISKOJ ORGANIZACIJI MAKEDONIJE I IZDAJNIČKOM RADU METODIJA SATOROVA-SARLA

Objavljen u Zborniku, tom VII, knj. 1, dok. br. 6, str. 17—21.

BR. 11

IZVEŠTAJ OPERATIVNOG VOJNOG RUKOVODSTVA PRI CENTRALNOM KOMITETU KPH OD AVGUSTA 1941 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA JUGOSLAVIJE O VOJNO-POLITICKOM STANJU U HRVATSKOJ¹

Dragi drugovi, evo vam ukratko izveštaja po pojedinim okruzima:

Lika — Vešta propaganda talijanskih vojnih vlasti koju šire preko raznih velikosrpskih agenata, kako će oni uzeti u zaštitu Srbe od ustaša, kako će Srbima dati civilnu vlast u tim krajevima i čak ih naoružati, te razne divlje grupe koje vode bivši žandarmi i policajci, a koje imaju samo cilj da pljačkaju, to su teškoće sa kojima se bore naši dobri aktivisti, jer je part. org. slaba ili je uopšte nema u nekim srezovima. To važi i za deo Bosne koji graniči sa Likom. Nekoliko naših aktivista je išlo tamo da organizuje rad u pozadini i već imamo dobrih rezultata (zbor žena u Drvaru,² kulturne večeri, kampanja za pomoć partiz. itd.). Kako već puna dva meseca taj deo Bosne nije imao nikakvog kontakta sa Sarajevom, te nije pravilno sprovodio part. liniju (do poslednjih dana), kako su tamošnji rukovodioci mladi i neiskusni, došlo je do pomoći sa strane drugova iz Like. Oni su se sporazumeli da zajednički operišu. Imaju već formiranih deset bataljona, a u izgledu je da će se formirati i divizija. Rukovodstvo u Bosni ima opet svoj plan (što je i prirodno), to se vidi iz Tempovog pisma. Zbog toga može na terenu doći do zbrke i nepoverenja, zato je neophodno

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1786. Na dokumentu nema datuma, ali se iz sadržaja vidi da je pisan krajem avgusta 1941 godine.

² Odnosi se na skupštinu žena i omladine iz Drvara i okoline, održanu 24 avgusta 1941 god. u selu Kamenici.

potrebno da centar uzme stvar u svoje ruke, da se izradi generalni plan za celu zemlju i da se daju konkretni zadaci pojedinim jedinicama, koje će biti povezane međusobno od Gorskog Kotara do Crne Gore i Srbije. Iz priloženog materijala se vidi da vojni štabovi ne shvataju u potpunosti svoje zadatke. Svaki njihov letak je pretežno polit, sadržine. To ćemo hitno ispraviti.

Akcije se vode svakodnevno na svim sektorima. 24 ov. m. vodile su se žestoke borbe kod B. fosanskog] Petrovca. Neprijatelj je pokušavao da prodre u Drvar sa većim snagama. Greškom našeg mitraljesca neprijatelj je ostavio samo 80 mrtvih iako je ceo odred mogao biti uništen. Od naših — dva mrtva i tri ranjena. Do sada razmer u žrtvama se kreće 3—4:100 u našu korist. Kad se zavede jača disciplina i pravilniji raspored snaga, počeeće [se] sa akcijama većeg stila.

(Ratni pl'en kod B. Petrovca: 4 teška¹ i 6 lakih mitraljeza, dva kamiona municije, kompletna kuhinja, 8 konja). U severnim delovima Like postoje uslovi za ustanak. Bilo je poslednjih dana niz uspešnih akcija. Uništenje pruge, napad na manje odrede ustaša u tri maha. Sada nema ustaša u Lici. Talijani su uzeli vojnu upravu, a civilnu će dati — ne Srbima već ustašama. To će poitstaći Srbe na još žešću borbu, ovog puta i protiv Talijana.

Kordun — U pogledu Talijana i stanja org. zapažaju se iste pojave kao i u Lici, samo što je ovde okružno part. ruk. jače i faktično rukovodi preko komandira svim akcijama. Posle ranijih neuspeha kod Kirina, Vrginmosta i Sjeničaka, izvršena je vojna reorganizacija. — Ovih dana trebao je biti izvršen napad na Vojnić. Da li je uspeo? Još nismo dobili izveštaj.

Gorski Kotar i Primorje — Slaba org. Postoji partiz. odred od 150 ljudi. Do sada bio neaktivan. Pre par dana postavljeni su pred njih konkretni zadaci. Rukovodstvo na Sušaku slabo. Preselićemo sedište OK za Primorje u Crikvenicu. Formirati operativno rukovodstvo i koordinirati akcije u G. Kotaru sa akcijama u Lici i Kordunu.

Slavonija, Bjelovar, Banova Jaruga, Ivanić Grad, Varaždin — skoro potpuno zatajili. .. Pojave, i to masovne, dezertstva, kukavičluka. Mora se takoreći iznova raditi. Kadrova na koje se možemo osloniti vrlo malo ima. . .

O stanju part. org. i njihovom dosadašnjem radu dobićete jasnu sliku iz okružnice koju ćemo vam poslati kad bude štampana.³ (Trebala je biti i do sada gotova, ali zbog pada jednog tehničara nije se moglo.)

Zgb —• Novo rukovodstvo radi dosta dobro, ali su drugovi mladi — nedovoljno iskusni. U pripremi je nekoliko akcija.

³ Odnosi se na Okružnicu br. 3 CK KPH (vidi tom V, knj. 1, dok. br. 46).

U Jastrebarskom je izgorelo državno dobro. Milionska je šteta.

Iz Slovenije nismo dobili izveštaj. Juče smo poslali kurira.

Drug Šilja (Pap Pavle), koji se nalazi u severnoj Dalmaciji na formiranju partizanskih odreda, na denuncijaciju bio je opkoljen na spavanju od talijanskih vojnika i javno streljan na trgu u Skradinu zajedno sa drugom Trlajom iz Šibenika; uhvaćen je u Bribirskoj klisuri. Drug Šilja se junački držao na streljanju; kad mu je pop prišao, Šilja mu je rekao: »Idi svom Musoliniju i reci mu kako komunisti umiru«. O drugu Šilji trebalo bi pisati <u Biltenu Glavnog štaba, naime ukratko njegovu biografiju u pokretu i o njegovom, radu.

Kratka biografija druga Šilje izišla je u Splitskom izveštaju, koji vam prilazemo.

Vlado

Šaljemo pismo koje je dala žena od Talijana, a koja se vratila.⁴ Naime, Talijan⁵ i onaj drug Istranin, koji je njih vodio, pali su. Talijan i Istranin otpremljeni su u Rim, a žena je puštena jer je francuska državljanka. Ona traži da se vidi sa N. N., a ovo pismo htela je da se pošalje preko nas, tj. preko N. N. Javite kakav odnos da bude prema njoj, tj. da li da je spojimo sa N. N. ili ne. Talijan izgleda da je osuđen na 20 god. a Istranin na tri do 4 —• to je samo verzija.

Brko⁶

⁴ Odnosi se na Mariju, ženu Rigoleta Martinija.

⁵ Rigoletto Martini-Kvarto

⁶ Rade Korčar . . .

**IZVEŠTAJ DELEGATA CK KPJ I GLAVNOG ŠTABA NOP
ODREDA JUGOSLAVIJE VLADIMIRA POPOVICA OD AV-
GUSTA 1941 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O
USTAŠKOM TERORU I PARTIZANSKIM AKCIJAMA U
KORDUNU I LICI¹**

N. Z. Šaljemo vam Špance.² Karakteristiku mogu dati Blaško³ i Branko.⁴ Pošaljite legitimacije za druge.

Izveštaj o akcijama: **Kordun**

Glina: Pojavilo se kolebanje kod jednog dijela partijaca, naročito prilikom žešćeg napada na okolna sela. 24-og VII postradala su najviše sela Vlahović, Grabovac, Ravno Rašće i Drenovac. Pohvatano oko 600 ljudi, većinom staraca, žena i djece. 100 je pušteno ai 500 otpremljeno za Gospić. Ostali dio seljaka se povukao u šumu Šamaricu 'i dao otpor. Kod povlačenja seljaci su na inicijativu part.[ije] ostavili straže po selima. Pravoslavni popovi i trgovčiči su im se smijali. Naši su nasjeli, povukli straže, a tada su popovi i trgovci pozvali ustaše koji su poklali 16 žena i 10 staraca. U selu Grabovcu razoružano i ubijeno 10 ustaša, uništene itelef.-teleg. veze oko Gline. U selu Ružine⁵ pohapšeno i strijeljano 60 ljudi. Hrvatska Bojna — 150 ljudi pošlo da razoruža oblajsku žand. stanicu. Bili su izdani i 20 ustaša iz zasjede otvorilo je paljbu. Naši su se povukli bez žrtava. Osim već poubijanih, pohvatano je po svim selima preko 300 ljudi, dovedeno u Glinu i u crkvi poklano. Nastala je demoralizacija. Popovi i kulaci pozvali narod na

¹ Original, pisan rukom, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1783.

² Verovatno se odnosi na Danila Lekića i Elisija Popovskog-Španca.

³ Blagoje Nešković

⁴ Branko Krsmanović je kao mlad student pošao 1936 god. iz Praga (gde je studirao) u Španiju. U španskom ratu istakao se svojom hrabrošću i političkom zrelošću. 1940. god. vratio se u Jugoslaviju. Po okupaciji bio je jedan od organizatora vojnih komiteta u Srbiji, a zatim — kao član Štaba partizanskih NOP odreda za Srbiju — organizator odreda u Pomoravlju i oko Čačka i Užica. Krajem jula i početkom avgusta radio na povezivanju akcija partizanskih odreda u Zapadnoj Srbiji.

Poginuo je početkom avgusta 1941 god. zajedno sa Milivojem Radosavljevićem, kurirom Valjevskog NOP odreda, upavši u zasedu između sela Divaca i Pauna, kada su išli sa Kosmaja u Valjevski NOP odred.

⁵ Nije pronađeno na geografskoj karti.

popuštanje. Povratilo se oko 700 ljudi. Ustaški major Vidacović iz Gline dao ih je sve poklati i to na ovaj način: Prvu turu je poklao u odijelima, poslije toga su svukli odijela i dali prati. Drugu turu je svukao (jer je šteta [trošiti] sapuna) i gole poklao. Ta odijela prodaje za stare krpe. Seljaci koji su se predali bili su iz 4 sela gdje nije bilo part.[iske] org.[anizacije]. Oko 300 seljaka spremno za svaku akciju. Oružja malo. **Vrginmost:** I ovdje popovima i kulacima nasjelo oko 50 ljudi. 39 njih strijeljano. Ostali videći izdaju povukli se na pozicije i dali žestok otpor ustašama. Žrtava nije bilo. Ustaše se povukli. Oko 30 ustaša razoružano i dijelom poubijano. U selu Taborištu ubijeno na mjestu 60 ljudi, većinom staraca. Provodi se vojna org.[anizacija] i disciplina, [postavljaju] komandiri i komesari.

Kirin: Provedena vojna organizacija. Spremni za borbu. Odbili i razoružali oko 20 ustaša. Napadi ustaša su vršeni na sva sela i bili odbijeni. Ima oko 800 boraca.

Vojnić: Poslije izvršenih napada s naše strane nije provedena dobra raspodjela. Ustaše pohvatali oko 400 i sve ih poklali. U šumi se nalazi oko 800 spremnih za borbu. Izvršena vojna organizacija.

Petrova Gora je puna odreda, gdje [je] provedena u jednom njenom dijelu vojna org., sjekli žice, rušili duž nje ceste i mostove. Borbe sa ustašama se vode svakodnevno. Uništen jedan kamion sa ustašama gdje ih je bilo 35. Ubijena 3 oficira. Uništena 2 motocikla i 3 bicikla. Spremni su za ponovni napad na Vojnić. Oko 200 ustaša preobučениh u ženska odijela ne mogući ništa ustanicima u bijesu ih palili žito, najviše su palili pšenicu. Zapalili su i neke kuće u selu Pemi. Narod kaže: »Oni nam pale selo Pernu a mi ćemo sagraditi grad Pernu«. Moral na visini, borbeno raspoloženje. Izjavljuju da kad bi imali 10 mitraljeza i 100 pušaka da bi pored »herojstva« ustaša i Zgb. mogli osvojiti. U Petrovoj Gori se nalazi preko 2000 boraca. U nju polaze i iz Bosne. Veza je uspostavljena.

Velika Kladuša: Oko 2000 boraca. Vojna org. izvršena. Dnevno 9^h ^{sa ustašama} - U okolici Cetingrada ustaše poubijali oko 2000 žena i djece. Naši oružja imaju prilično (mitraljeza, pušaka i oko 9 topova).

Topusko: 7-VIII naši su došli cio pred Topusko. Ustaše se povukli. Nekoliko sela je u rukama naših. U borbama je bilo žrtava i na našoj strani. Poslali smo vojnu i političku pomoć. Dobili su zadatak da efikasnije vrše napade za oduzimanje }^{to} prvenstveno od tal.[ijanskih] vojnika, koji još uvi-
} ₆ ^{stran} i > izuzev onog napada sa blindiranim automobilima koji su nestali a o čemu smo vam ranije javili. Nak-

nadno: *srez Sjeniĉak*: Održavane masovne političke konferencije po svim selima (učesnika od 250—500). Provedena vojna org., spremni za borbu. Napade vršili na ustaše i razoružavali. Od naših je 1 ranjen u svim dosadašnjim borbama. Ustaše dobili pojaĉanja. Svi napadi odbijeni bez Źrtava. Kirinski rejon postao nezavisna zona u koju ustaše ne smiju da stupe.

Ovih dana će se održati sastanak sa vojnim i polit. rukovodiocima i rasmotriti pitanje koncentriĉnog napada.

Svuda se seljaci bez prigovora stavljaju pod naše rukovodstvo. Uslijed slabosti part. org. do sada nijesu imali perspektive.

Lika

Donji Lapac: Cio srez u našim rukama. Srez Bos, Grahovo — takođe. Naši drže položaje više Knina na Golubiću, Plavnu i Dinari. U Kninu se nalazi 1 puk talijanske vojske i nešto hrvatske pod talijanskom kontrolom. I općine tog sreza su u našim rukama. Graĉac, sem samog grada oko koga se vode borbe, takođe je u našim rukama. Kulen Vakuf drži se opkoljen našim ĉvrstim obruĉem i vode se borbe. Bosanski Petrovac opkoljen sa svih strana i već nekoliko dana se vode ulične borbe. Sa zaplijenjenim topovima drugovi se nadaju da će osvojiti grad. Glamoĉ je bio u našim rukama, ali je ponovo prešao u ruke neprijatelja. Udbina je opkoljena sa svih strana. Selo Ploĉa između Udbine i Lovinca u našim rukama. Korenica sa okolicom: prekinuti putevi, veze i saobraćaj. Zbog nemanja oružja nije se stupilo u borbu. Neprijatelj skoro svakog dana bombarduje Drvar koji je prvi oslobođen. — Neprijateljske snage skoncentrisane po glavnim mjestima (Gospić, Zrmanja, Graĉac, oko Udbine, Korenica). Talijana i ustaša ima preko 10.000. Talijani se i ovdje do sada drže uglavnom po strani.

U Lici se osjećaju slabosti prema talij. okupatorima. Dobili su zadatak da neodložno vrše na njih napade.

Štab za Kordun i Liku momĉe se uskoro sastati. U Lici takođe malo oružja. Po sto puta traže oružje. Misle da mi ne shvaćamo tu potrebu. Odgovor jedino moguć je: da otmu sopstvenim snagama.

Dalmacija: Zvaniĉnog izvještaja još nijesmo dobili. Źešćih oružanih akcija prema priĉanju nije bilo. Rušili su neke mostove i oštećivali prugu. Oĉekujemo svakog dana detaljan izvještaj.

Šaljemo vam proglas Artukovića koji je avionima dijeľjen po svim srezovima gdje se vode borbe. Postoje trvenja između vojske, koja se uglavnom ne bori, i ustaša. — Krahi-

rala je akcija sa dobrovoljcima protiv SSSR-a. Poslati su na domaći front. — Izvještaj je pisan na brzinu jer smo kasno saznali da večeras putuje drug, zato i ne dajemo našu ocjenu. Sljedeći put.

S poz.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 13

UPUTSTVO SEKRETARA CENTRALNOG KOMITETA SKOJ IVE RIBARA-LOLE OD AVGUSTA 1941 GOD. SEKRETARI- JATU POKRAJINSKOG KOMITETA SKOJ ZA CRNU GORU O OKUPLJANJU STO ŠIRIH SLOJEVA OMLADINE U JE- DINSTVENI FRONT PROTIV OKUPATORA I NJEGOVIH SLUGU¹

SEKRETARIJATU PK SKOJ-a ZA CRNU GORU

Dragi drugovi,

U vezi sa našim najnovijim proglasom, koji ste dobili u isto vreme, smatramo da je potrebno ukazati na sledeća pitanja:

1. U trenutku verolomnog napada nemačkih fašista na SSSR, pred sve naše organizacije postavio se je kao najvažniji zadatak: preustrojstvo celokupnog rada u ratno stanje, mobilizacija svih naših snaga, na strani naše KP, u akcijama protiv okupatora. Prelaz naših organizacija na ovaj rad nije bio lak. No, uprkos tome, može se konstatovati da su skojevske organizacije u tom pravcu, i pored još i danas postojećih nedostataka i slabosti, pošle dobrim putem. U svima pokrajinama, mladi komunisti počeli su da, pod vodstvom KP, nanose sve teže udarce okupatorima i domaćim izdajnicima, da razvijaju sve značajnije akcije, sabotaže i diverzije⁴, da učestvuju u prepadima na okupatore i njihove domaće slugu, i da uzimaju sve masovnijeg učešća u herojskim partizanskim odredima.

¹ Kopija, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SK Srbije, pod reg. br. 934.

Uputstvo je bilo dostavljeno i ostalim pokrajinama Jugoslavije. Vidi »Delo«, organ CK KP Slovenije, br. 3 od septembra 1941 god. ih »Dokumenti CK KPJ i CK SKOJ-a«, str. 39—41.

2. S druge strane, u tom periodu u kome je naš glavni napor bio upravljen na osposobljavanje SKOJ-a za ovu novu vrstu i oblike borbe, pojavile su se izvesne slabosti koje, ako ne budu na vreme likvidirane, mogu imati kobnog uticaja na razvitak borbe mlade generacije protiv okupatora. Osnovna među ovim slabostima jeste zanemarivanje političkog rada među masama omladine i slaba pažnja koja se posvećivala ostvarenju jedinstva mladog naraštaja u borbi protiv okupatora i njihovih domaćih slugu. Sve skojevске organizacije moraju biti svesne činjenice da bez savlađivanja ove slabosti mladi komunisti neće biti u stanju da za sobom povedu u borbu mase omladine i tako izvrše svoj glavni zadatak. Zbog toga, ovo pitanje — pitanje poboljšanja političkog rada naših organizacija, njihovog proširenja i organizacionog ostvarenja jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta protiv okupatora među omladinom — postaje u današnjem trenutku glavno pitanje u radu celoga našeg Saveza. Od toga kako će naše organizacije rešiti ovo pitanje zavisice ubuduće i efikasnost njihovih akcija protiv okupatora i, u mnogome, zamah i snaga opšteg Narodnog ustanka koji raste u svim zemljama Jugoslavije.

Radi ostvarenja ovog zadatka, potrebno je:

a) Proraditi u čitavoj skojevskoj organizaciji najtemeljije naš najnoviji proglas, kao i poslednje dokumente KPJ² i manifest sveslovenskog mitinga u Moskvi.³ U ovim dokumentima data je konkretna platforma za ostvarenje jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta omladine protiv fašizma. Suština te platforme jesite, ne pitanje oblika vlasti, već pitanje nacionalnog oslobođenja naših naroda i proterivanja okupatora iz naše domovine.

b) Istovremeno sa proradom ovih dokumenata, podvrći oštroj kritici zanemarivanje rada na ovom pitanju u našim organizacijama i razraditi konkretan plan ostvarenja jedinstvenog omladinskog fronta, fronta antifašističkog i narodno-oslobodilačkog, u dotičnoj pokrajini, okružju, mestu, selu, preduzeću, školi i ulici, od vrha do dna.

c) Najšire popularisati naš zadnji proglas i manifest sveslovenskog mitinga u najširim masama omladine izvan našeg Saveza, putem širenja istih dokumenata u masovnom broju, putem organizovanja političkih konferencija, sastanaka itd.

² Verovatno se odnosi na proglase CK KPJ od 12 i 25 jula 1941 igodine.

³ Sveslovenski miting održan je 10 aprila 1941 god. u Moskvi. Sa mitinga je upućen proglas svim Slovenima da se bore protiv fašizma. Ovaj proglas se ovde naziva manifestom.

d) Naša rukovodstva, naročito pokrajinska, okružna i mesna, moraju na osnovu platforme date u tim dokumentima odmah stupiti u kontakt sa predstavnicima ostalih omladinskih organizacija i grupa u njihovoj pokrajini, odnosno mestu. Cilj ovih razgovora treba da bude organizaciono oformljenje jedinstvenog omladinskog fronta protiv okupatora. U obzir kod saradnje dolaze sve rodoljubive i antifašističke snage: sokoli, demokrati, zemljoradnici, radikali i najrazličitije omladinske organizacije u srpskim krajevima, HSS, Seljačka sloga itd. u Hrvatskoj, nacionalistička i katolička omladina u Sloveniji itd. Treba energično likvidirati svako sektaštvo koje bi i dalje kočilo razvitak našega rada u ovom pravcu.

e) Razvijajući svestrane napore u ovom pravcu i privlačeći naše saveznike i mase vovladine u sve šire i značajnije borbe do narodnog ustanka, skojevske organizacije ne smeju se ni za jedan čas odreći svojih samostalnih akcija protiv okupatora, na strani naše KPJ. Ovakve akcije treba voditi stalno sa udesetostručenom snagom i inicijativom, a sa svakim našim napretkom u pravcu uspostavljanja jedinstva omladine one će dobijati na snazi i širini.

f) U našem političkom radu među masama omladine treba energično i strpljivo suzbijati podlu propagandu okupatora i njihovih domaćih slugu koji omladini sugeriraju da treba »još čekati«, »da još nije došao čas« i da mi, komunisti, vodimo ove akcije protiv okupatora iz svojih »sebičnih« računa. Treba omladinu, sve šire, ubeđivati da je danas čas ove borbe, da se mi borimo zaista samo za slobodu naroda, i da »sloboda ne dolazi na zlatnom tanjiru već ju treba osvajati oružjem u ruci«. Treba znati ubeđiti nesvesne i kolebljive i, korak po korak, uvlačiti ih u narodnu borbu; s druge strane, treba biti nemilosrdan prema slugama okupatora i potpuno ih izolovati od omladine.

U krajevima koji danas sačinjavaju teritoriju Nezavisne Države Hrvatske, potrebno je da naši drugovi likvidiraju svoju slabost u pogledu uvlačenja u borbu masa hrvatske omladine, između koje i srpske omladine bandit Pavelić hoće da poseje stalnu neslogu i iskopa jaz. No, istovremeno, potrebno je da, s obzirom na novi manevar ustaša i okupatora prema Srbima, SKOJ budno opominje -srpsku omladinu tih krajeva da ne nasedaju banditima i ne veruju njihovim »dobrim namerama« prema Srbima. U Srbiji, SKOJ mora znatno proširiti omladinsko jedinstvo, onemogućiti napore okupatora, Aćimovića, Ljotića i sličnih da razbiju jedinstvo srpskog naroda, i uvlačiti u zajedničku borbu svu rodoljubivu srpsku omladinu. U svim našim zemljama, stalna briga SKOJ-a mora biti mobilizacija

omladine za partizanske odrede, sve šire pridobijanje omladine za opšti narodni ustanak koji već plamsa.

Na taj način danas je potrebno: udesetostručiti napore SKOJ-a na strani i pod vodstvom KPJ u akcijama protiv okupatora i domaćih izdajnika, u rasplamsavanju partizanskih borbi i širenju narodnog ustanka, i, istovremeno, baš radi uspeha ovog zadatka — likvidirati slabosti našeg političkog rada, svestrano pojačati isti i početi ostvarivati, na delu, jedinstveni narodnooslobodilački front mlade generacije. Kroz sve ove akcije ne treba ni jednog trenutka zaboravljati na potrebu stalnog širenja redova našeg Saveza i učvršćenja njegovih rukovodstava i veza.

3. Opominjem⁴ vas, drugovi, na potrebu izvršenja vaših dužnosti u pogledu redovnijeg i temeljitijeg izveštavanja CK-a o vašim akcijama, -pitanjima i stanju naših organizacija. Kao što je ranije bilo dogovoreno, ove izveštaje treba slati redovno, bar jednom mesečno, na način koji je utvrđen. O svemu vanrednom slati vanredne izveštaje. Svako zanemarivanje ovih dužnosti samo je rđav znak za političku budnost i orijentaciju naših rukovodilaca u pokrajinama. Očekujemo, posle ovog pisma, hitno, vaše detaljne izveštaje u kojima naznačiti: šta ste do sada uradili u pitanjima akcije protiv neprijatelja, mobilizacije omladine za partizanske borbe, učvršćenja i širenja naših organizacija i ujedinjavanja omladine protiv okupatora. Naznačite nam sva pitanja i predloge u tom pogledu, koji su važni za vaš rad.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

D. Perić⁴

⁴ Potpis je otkucan na pisačkoj mašini. Ivo Ribar-Lola, narodni heroj, sekretar CK SKOJ i od 1940 god. član CK KPJ. Član Vrhovnog štaba od njegovog formiranja. Jedan od organizatora ustanka u Jugoslaviji. Poginuo je na Glamočkom Polju 27 novembra 1943 god., kada se spremao da kao prvi pretstavnik Vrhovnog štaba NOV i POJ ode u inostranstvo.

UPUTSTVO CK KPJ OD 4 SEPTEMBRA 1941 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPH O NAČINU RESAVANJA NAJVAŽNIJIH AGITACIONO-PROPAGANDNIH I VOJNO-POLITICKIH PITANJA I PRIPREMANJU ZA VOJNO SAVE-TOVANJE I PROŠIRENI SASTANAK CK KPJ¹

Za Brku i Vladu.

Dragi drugovi,

Primili smo vaše materijale: izveštaj Brke i Vlade, saslušanje Ant.jonova] i Stipe, kao i 4 telegrama Dede² i drugi materijal.

Sto se tiče »Vjesnika«¹ nema se ništa naročito prigovori, već samo da uvodnik bude malo bolje napisan, tj. da bude politički jači, jer to je ipak namenjeno najširim masama i treba obezbediti liniju po najvažnijim političkim pitanjima. U »Vjesniku« treba više popularizirati Sveslovenski festival u Moskvi i potrebu učvršćenja bratstva i veza među svim Slovenima, a napose bratstva i jedinstva Srba, Hrvata A Slovenaca u borbi protiv okupatora. Pišite o oslobodilačkom frontu svih Slovena. Ne treba ni za trenutak prestati pisati o tome kako nemački i talijanski fašisti rade svim silama na tome da se svi Južni Sloveni sami međusobno istrebe, kako huškaju jedne na druge. Najbolji dokaz za to jeste pisanje »Novog vremena«⁴

¹ Original, otkucan na pisačoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1774.

² Izvršni komitet Kominterne

³ »Vjesnik« je, pod nazivom »Politički vjesnik«, izlazio još od kraja juna 1940 god., pod rukovodstvom CK KPH, kao ilegalni list Narodnog fronta Hrvatske. Redakcioni odbor su sačinjavali: Ognjen Priča, Božidar Adžija (obojujica narodni heroji; uhapšeni 31 marta 1941 god. od Mačekove policije i odvedeni u koncentracioni logor u Kerestincu, a po dolasku Paveličeve strahovlade predati ustašama, koji su ih odveli u Zagreb i streljali 9 jula 1941 god.), Pavle Pap (narodni heroj), Vladimir Bakarić; Pavle Gregorić i Mladen Iveković. Odgovorni urednik je bio Pavle Gregorić. Pod okupacijom, prvi broj »Vjesnika« izašao je u Zagrebu 11 avgusta 1941 god., umnožen na ciklostilu, pod naslovom: »Vjesnik hrvatske jedinstvene nacionalno-oslobodilačke fronte«. Do broja 9, koji je izašao decembra 1941 god., list izlazi ilegalno u Zagrebu, a od broja 10, koji je izašao marta 1942 god., list se štampa na oslobođenoj teritoriji.

⁴ Zvanični dnevni list kvislinške Nedićeve vlade. Izlazio je, za sve vreme okupacije, kao organ Gebelsove propagande u Srbiji. Služio je uglavnom za veličanje hitlerovskog poretka, razvijanje mržnje protiv Hrvata i muslimana i prenošenje lažnih informacija o partizanima, Narodnooslobodilačkoj borbi i savezničkim frontovima.

u B.[eograđu] i »Naroda«⁵ u Za.[grebu], onda pogromistički govori Pavelića i komp. u Hrvatskoj protiv Srba, a Ljotića i drugih u Srbiji [protiv Hrvata], Kad se uzme u obzir da ne srne niko ni pisnuti, a kamoli pisati bez cenzure Nemaca, onda je jasno da bratoubilačku mržnju svom silom raspiruju okupatori.

Sveslovenski manifest i članke šaljemo vam da umnožite i štampate u što većem broju primeraka.

Nemojte tražiti po zatvorima saveznike za narodno-oslobodilački front, jer oni nam i onako ne mogu poslužiti sa svojim imenima, nego treba naći naše pouzdane ljude koji će dati svoje ime u ime HS'S-a itd. i onda se povući u nelegalnost. Razume se da to treba da budu politički uticajni ljudi i narodu poznati. Inače stvaranje jedinstvenog oslobodilačkog fronta odozdo jeste vrlo važno i nastavite još jače u tome pravcu u čitavoj Hrvatskoj. U svim mestima stvarajte zajedničke odbore narodnog oslobođenja sa HSS-om, samostalnim demokratima itd. Ne treba čekati dok se sa voćstvima sporazumemo.

Što se tiče razgraničenja terena za vođenje borbe, ne sme biti nikakvog razmimoilaženja po tome pitanju. Krtitija⁶ nije pravilno postupio u Banjoj Luci i mogao je nastradati. Na to pitanje mi gledamo drukčije, naime: mi smo obrazovali Štab za čitavu Bosnu i Hercegovinu, na čelu sa Tempom,⁷ koji vrlo dobro radi. On ima veze sa čitavom Bosnom i dužan je da rukovodi borbom partizana u čitavoj Bosni. Ukoliko pak ima nekih odreda koji još nemaju vezu sa Glavnim štabom u Bosni (takvih svakako ima svugde), vaša je dužnost da ih povežete sa Štabom u Bosni koji rukovodi borbom pod našom kontrolom. Nama se čini da se ovde ide po liniji manjeg otpora, tj. idemo da komandujemo tamo gde ima vojske, umesto da se stvaraju partizanski odredi u čitavoj Hrvatskoj. Tako radeći uspeli bi razbiti, raštrkati i oslabiti snage neprijatelja.

⁵ »Hrvatski narod« — zvanični dnevni list kvislinške Pavelićeve vlade, organ Gebelsove propagande

⁶ Marko Orešković-Krtitija, narodni heroj, član CK KPJ. Još za vreme Prvog svetskog rata učestvovao je u revolucionarnoj pobuni mornara na mađarskom ratnom brodu »Sent Istvan«. Član je KPJ od 1925 godine. Više puta je hapšen i osuđivan. Pet godina roblje izdržao je u Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi. Učestvovao je u španskom građanskom ratu, kao vojni i politički rukovodilac. Po povratku iz Španije postao je član CK KPH, a na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ izabran je za člana CK KPJ.

Po okupaciji naše zemlje Orešković odlazi u Liku, tamo vrši pripreme za narodni ustanak i rukovodi prvim partizanskim akcijama u tom kraju. Bio je politički komesar Ličke grupe partizanskih odreda, a zatim politički komesar Štaba NOP odreda Hrvatske. Ubili su ga četnici iz zasede na Očijevu 20 oktobra 1941 godine.

⁷ Svetozar Vukmanović-Tempo

Osim toga, to proizilazi i iz nepravilnog shvatanja naše strategije i taktike u sadašnjoj etapi—strategije, ne frontalne borbe, već mnogobrojnih, brzo pokretnih i istovremeno dejstvujućih partizanskih odreda, ali međusobno dobro povezanih, odnosno koji će se preko štabova čas spojiti u krupne udarne jedinice radi prihvatanja nametnute borbe, čas raštrkati i opet zadavati iznenadne udarce neprijatelju i objektima i opet brzo nestati dalje od mesta napada. Frontalna borba ima smisla kod opšteg narodnog ustanka. A da li je do njega već došlo? Svakako da još nije. On treba da dođe baš putem ovakvih žilavih partizanskih borbi i dobre političke i vojničke pripreme. Partizani ne smeju da budu napadani i da se samo brane, već oni moraju sami napadati. Zauzimanje samo odbranbene taktike znači za partizane sigurnu smrt.

Iz naredbe Krntije i još jednoga vidimo da su oni učinili nešto na šta nisu imali nikakvo ovlašćenje, tj. na stvaranje Brigade. Razume se, kad se vodi kurs na frontalnu borbu onda se i stvaraju takve jedinice. Još je pogrešnije stvaranje takvih jedinica kad se uopšte još nema ni vojske i zato je to preuranjeno. Vojne formacije odrediće sam Glavni štab kad za to bude vreme. Trebalo je prvo stvarati čete, odrede, bataljone, pa tek onda dolaze brigade. Mi ćemo za 14 dana održati savetovanje Vrhovnog štaba⁸ i onda ćemo sva ta pitanja pretresti i stvoriti plan i razgraničenje terena, kao i prodiskutovati mogućnost stvaranja formacija krupnijeg karaktera tamo gde će to biti potrebno i moguće. Dotle neka čitavom Bosnom rukovodi Štab u Bosni, a vi održavajte veze i koordinirajte borbu. Ako je negde potrebno da se neki bosanski odred stavi pod komandu Ličkog, odnosno Hrvatskog štaba, onda se to može učiniti u sporazumu sa drugovima u Sarajevu. Na Kordunu i drugde, gde ste vi stvorili odrede, razume se da ćete vi i dalje rukovoditi njima. Mi ćemo u tome pravcu dati direktive drugovima u Bosni.

Hrvatski štab se ne bi trebao sastati pre sastanka Glavnog štaba.

Zakletvu treba polagati onakvu kakvu smo mi dali u Biltenu, ali nije pogrešno ni ono što su drugovi dali u Lici, jer ima specifičnih tačaka u njoj. Naša zakletva je obavezna za čitavu zemlju.

Srpski partizani nose na kapi srpsku zastavu, crvenu i petokraku zvezdu. No sa time treba pričekati do savetovanja štaba.

⁸ Odluku o promeni naziva »Glavni štab NOP odreda Jugoslavije« u naziv »Vrhovni štab« drug Tito je doneo pre savetovanja u Stolicama. Ali ovo je, izgleda, jedini dokumenat gde se pominje Vrhovni štab pre zvanične promene naziva.

Upozoravamo vas da u »Vjesniku« i drugim štampanim stvarima ne objavljujete bročano stanje pojedinih odreda, njihovo kretanje i naoružanje, jer to može poslužiti neprijatelju za njegov plan o rasporedu snaga u pohodu na naše snage. Naročito se ne sme pisati o nameravanim akcijama.

II

Onaj drug koji je iz Nemačke doveo tolike Špance zaista je zaslužio pohvalu i mi ćemo to objaviti u zgodnoj formi u Biltenu.⁹ Neka Vlada Sp.¹⁰ i dalje vodi brigu da se što više ljudi povuče iz Nemačke. Neka se na tome ne štedi novaca, ako je potrebno neka ovaj drug ponovo otputuje u Nemačku, ali oprezno. Sa tim drugom se ima jedna kombinacija, ali to ćemo udesiti kad se sastanemo.

Špance Srbe treba poslati sve u Bosnu za Tempa koji će tamo i ostati; ako pak treba da neki dođe ovamo, pozvaćemo ga otuda.

N.N. dajte onaj novac koji traži. To je za onu ženu koja je učila devojke.¹¹ Ta žena je član, ali čisto antipartiski tip. Nju treba na fini način otpraviti u Sloveniju i kazati drugovima tamo da joj pod nekim izgovorom dadu dopust jedno dva-tri meseca, pošto je sada i onako rodila. Naime, ona zna za Goluba,¹² a jako je brbljiva i ako ostane u Zagrebu može dovesti do komplikacija. Zato treba paziti.

Šta sada radi N.N., odnosno kako se drži i kako je primio našu odluku po njegovom pitanju? Njegov zahtev da se vidi sa Antonovim zaista je zanimljiv, tim više što on neprestano tvrdi za Ant.[onova] da je u službi neprijatelja. Hteo bi

⁹ Odnosi se na Većeslava Cvetka-Florensa, poručnika španske dobrovoljačke republikanske vojske. On je išao od grupe do grupe naših »Španaca« i davao im ilegalne veze za prebacivanje. Kasnije je, 1942 god., poginuo u borbi protiv ustaša kao rukovodilac jedne partizanske grupe koja je dejstvovala u neposrednoj okolini Zagreba.

Kao jedan od glavnih punktova za okupljanje tih španskih boraca služila je kuća Augusta Čilića u Dobovi, selu na Sutli — graničnoj reci između NDH i Slovenije za vreme okupacije. U kući se nalazila veza za Zagreb. Ovim dobrovoljcima najčešće je služila kao kurir za veze Nevenka Tepavac. Ona je, kasnije, bila otkrivena kao ilegalni radnik. Pošto ništa nije odala, uprkos strahovitim mučenjima, ustaše su je ubile u Zagrebu, 1943 godine.

¹⁰ Vladimir Popović-Španac

¹¹ Urški. Zatler, radiotelegrafistkinji, bilo je povereno da u Zagrebu (Trešnjevki) obuči u radiotelegrafiji nekoliko drugariga, članova Partije, koje bi rukovale mrežom radio-stanica između CK KPJ i ostalih centralnih i pokrajinskih komiteta KP Jugoslavije. Poginula je u Sloveniji 1943 god. kao borac NOV.

¹² Odnosi se na radio-stanicu koja je bila smeštena u Stenjevcu kod Zagreba i služila za vezu sa Kominternom.

opet valjda neki kompromis sa nezdravom tendencijom. Kad se vidimo, pogledaćemo u čemu je stvar.

Po istrazi nad Antonovim nećemo još donositi nikakvu odluku dok se ne vidimo tamo. O tome da je naša Part.[ija] pravila smetnje njemu nije tačno. Ja sam morao zabraniti da on uzima ljude iz Partije koji su u rukovodstvu i važni za nas, a to i on vrlo dobro zna što mu je gore zabranjeno. Radi se o njegovoj nesposobnosti da nađe ljude izvan Partije, pa je zato htio da pretvori Partiju u njegov aparat i zbog toga je vodio harangu protiv rukovodstva. Elementi moga nepoverenja su sasvim druge prirode. O tome se mora govoriti opširno i ja ne mogu Dedi ukratko objasniti. Njemu treba dati pomoć ako ju treba dok se ta stvar gore ne raščisti.

Ako smatrate da je Stipe¹³ običan haranger i neprijateljski elemenat onda ga možete isključiti, jer je on još uvek član naše familije i spada pod disciplinu i kontrolu naše Partije.

Stevo¹⁴ neka dođe, jer je potrebno, pošto je Vidakovićev drugi saradnik isto tako kod ekspl.[ozije] nastradao pre par dana i sada je u rukama Gestapoa. Ovi ljudi strašno nespreno barataju sa ekspl. a stalno govore da znaju svoj posao.¹⁵

Mi smo ovde doživeli nekoliko teških udaraca. Pali su i sigurno već poginuli dva člana (od tri) Biroa CK SKOJ-a,¹⁶ a isto tako je već poginulo naših rukovodećih drugova u Srbiji.

¹³ Stipe Baković-Bugi

¹⁴ Ivan Krajačić

¹⁶ Do septembra 1941 god. desile su se tri eksplozije pri pokušaju da se od nekih smesa napravi eksploziv za diverzije.

Prva eksplozija desila se početkom juna 1941 god. u blizini Kalendarice pijace. Tom prilikom je nastradao inž. hernije Božović.

Druga eksplozija desila se 5 jula 1941 god. u Dragačevskoj ulici br. 17 (sada Filipa Kljajića br. 5), u stanu Fadila Maglajića. Tom prilikom je teško ranjen [otšecene mu obe ruke) Mate Vidaković, obučarski radnik iz sela Prkovaca (Srez Vinkovci), član KPJ od 1929 godine. (Pre rata bio dve godine na robiji. U španskom građanskom ratu borio se kao oficir republikanske vojske. Za vreme okupacije nalazio se u Beogradu.) Preneli su ga u bolnicu. Kad je Gestapo, pri uviđaju, otkrio o čemu se radilo, Vidakovića su streljali. Tada je bila ranjena i Suvačić Milica, Vidakovićev pomoćnik pri spremanju eksplozivne smese. Ona je uspeła da pobeigne. Poginula je u Narodnooslobodilačkoj borbi. Pri eksploziji su takođe ranjene Fadilova žena Danica i njegova majka.

Treća eksplozija je bila ova o kojoj se govori u dokumentu. Desila se u Gospodara Vučića ulici, u stanu inženjera Ivana Perišića. Tom prilikom je Lazi Simiću, inženjeru, članu KPJ, bila otkinuta ruka, a njegova žena je izgubila vid. (Simić je bio saradnik Vidakovićev. On je pre toga, u Sarajevu, uništio pet lokomotiva). Odmah posle eksplozije, Simića i njegovu ženu uhvatili su gestapovci i streljali.

¹⁰ To su bili Jovo Stojsavljević-Brko i Ratko Mitrović-Silja (Dušan). Jovo Stojsavljević, metalski radnik, uhvaćen je avgusta 1941 god. u Beogradu i oktobra iste godine streljan na Banjici. Ratko Mitrović je bio upućen od CK KPJ Pokrajinskom komitetu KPJ za Vojvodinu

Kao što vidite, mi smo sada dobili još jednog novog neprijatelja—Srpsku vladu koja treba da organizuje oko 50.000 petokolonaša za borbu protiv partizana, jer su Nemci do sada pretrpeli krah. No borbe se nastavljaju još žešće i narod mrzi ove najnovije izdajice.

Iz Biltena br. 4 videćete o borbama u Srbiji, iako je to samo jedan deo stvarnih akcija kod nas ovde. Ovakvu taktiku treba i vi tamo da primenite u rušenju i uništavanju svega što koristi neprijatelju, a ne samo borba po šumama.

Zajedno sa savetovanjem održaćemo i proširenu sednicu Čaće. Zato treba odmah obavesiti Slovence da pošalju Bevc¹⁷ i Franca,¹⁸ a vi Brku, VI.[adu] Šp.[anca] i još jednoga iz Štaba. Tačan dan dolaska i mesto javićemo naknadno.

Po pitanju omladine doći će sekr. SKOJ-a¹⁹ posle sednice CK.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Čaća²⁰

P.S. Savetovanje i sednica održaće se za 14 dana, ali Bevc neka odmah dođe ovamo, jer nam ovde treba i ostaće ovde. Neka nabavi izbeglički dokumenat,²¹ a druge će dobiti ovde.

Za sednicu kao i za savetovanje neka se drugovi dobro pripreme kako bi dali tačnu sliku kako familije²² tako i stanja na bojnem terenu.

4-1X-1941 god.

kao pomoć u organizovanju oslobodilačke borbe. Avgusta 1941 god. pao je u ruke neprijatelja i postao izdajnik: odao je sve što mu je o radu Partije u Vojvodini i Srbiji bilo poznato, i naneo težak udarac pokretu u Vojvodini. No, i kao takav, bio je 1942 god. streljan.

¹⁷ Edvard Kardelj-Bevc

¹⁸ Franc Leskošek-Luka, član Politbiroa CK KPJ, rukovodilac vojne komisije pri CK KP Slovenije (od maja 1941 god.) i komandant Glavnog štaba Partizanskih odreda Slovenije (od 22 juna 1941 god.).

¹⁹ Ivo Ribar-Lola

²⁰ Centralni komitet KPJ

²¹ Legitimacija koju su dobijali svi oni koji su iz ostalih krajeva Jugoslavije proterivani u Srbiju.

²² Partiskih organizacija

BR. 15

»U PARTIZANE!« — DIREKTIVNI ČLANAK ČLANA GLAVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE EDVARDA KARDELJA OD SEPTEMBRA 1941 GOD. UPUĆEN ČLANOVIMA KOMUNISTIČKE PARTIJE SLOVENIJE I RUKOVODSTVU OSVOBODILNE FRONTE

Objavljen u Zborniku, tom VI, knj. 1, dok. br. 22, str. 62—66.

BR. 16

OTVORENO PISMO CK KPJ OD 6 SEPTEMBRA 1941 GOD. ČLANOVIMA PARTIJE U MAKEDONIJI O ANTIPARTISKOM RADU DOTADAŠNJEG PK KPJ ZA MAKEDONIJU I NJEGOVOM SUSPENDOVANJU

Objavljeno u Zborniku, tom VII, knj. 1, dok. br. 8, str. 23—25.

BR. 17

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ CENTRALNOM KOMITETU BUGARSKE KOMUNISTIČKE PARTIJE OD 6 SEPTEMBRA 1941 GOD. O KONTRAREVOLUCIONARNOM I ANTIPARTISKOM RADU METODIJA SATOROVA-ŠARLA

Objavljeno u Zborniku, tom VII, knj. 1, dok. br. 9, str. 25—28.

BR. 18

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 9 SEPTEMBRA 1941 GOD. SVETOZARU VUKMANOVIČU-TEMPU ZA POVEZIVANJE SA PARTIZANSKIM ODREDIMA U BOSANSKOJ KRAJINI I VRŠENJE PRIPREMA ZA PRETSTOJECE VOJNO SAVE-TOVANJE¹

9-1X-41 g.

Za Tempu

Dragi Tempo, pišem ti vrlo kratko, jer mi okolnosti ne dopuštaju da ti podrobno odgovorim na tvoja dva izveštaja i

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi AK SKJ, pod reg. br. 1775.

ono pismo koje si poslao drugovima u Zgb,² a ja danas takođe primio. Prvo ti moram javiti žalosnu vest da nas je opet zadesio težak udarac: u Dalmaciji je poginuo junačkom smrću drug Šilja (Pap).³ Uхватili su ga putem izdaje Talijani na spanvanju sa još jednim drugom⁴ i obojicu javno streljali na trgu u Skradinu. Kad mu je prišao pop pred samo streljanje, Šilja mu je oštro kazao: Idi ti svome Musoliniju i kaži kako umiru komunisti.

Iz tvojih izveštaja se vidi da ste tamo u Bosni dobro krenuli napred. Ja sam opet u ovom poslednjem broju Biltena naveo skoro sve vaše važnije akcije. Samo te molim da po mogućnosti urediš tako da izveštaji o pojedinim akcijama i borbama budu uvek označeni datumom kada je to i to izvršeno.

Javio sam u Zgb da se samo povezu sa bosanskim odredom, a da komanda i sve ostalo stoji pod rukovodstvom bosanskog Štaba i Partije. To važi do toga vremena kada se bude sastalo glavno većanje Štaba⁵ sa izaslanicima iz svih oblasti i tačno utvrdilo, kako opšti plan operacija, tako kompetencije, raspodelu teritorije i strukturu vojnih formacija. U tu svrhu mi pozivamo za nekoliko dana to većanje i proš. firenu] sed. [ničū] Čaće,⁶ da bi se spremili za jesenju kampanju. To će biti negde bliže k tebi, a gde — to ćemo ti naknadno javiti, jer ćeš trebati da dođeš i ti sa još jednim iz Štaba, i to treba da bude stručnjak.

Nastoj da se povežete sa odredima iz Bosanske Krajine sa kojima stojite u slabim vezama, to je potrebno radi uspešnijih operacija. Osim toga pošalji opet nekoga u Crnu Goru da uspostavi vezu sa C. Gorom. To je, upravo, neshvatljivo od tih ljudi, do danas nismo dobili ni jedne službene vesti.

Javio sam u Zagreb da vam pošalju pet Španaca-Srba⁷ kao pomoć tebi za rad u familiji⁸ i za komandire i komesare. Da li su već stigli?

Iz Biltena br. 5 videćeš kakve su akcije i borbe partizana u Srbiji. Borbe se sve više šire. Sada su Nemci pokušali da

² Zagreb

³ Pavle Pap-Šilja

⁴ Odnosi se na Paška Trlaju.

⁵ Savetovanje Glavnog štaba NOP odreda Jugoslavije održano je na oslobođenoj teritoriji, u Stolicama kod Krupnja, 26. septembra 1941. godine.

⁶ Centralni komitet KPJ

⁷ Ovi »Španci« — dobrovoljci španske republikanske vojske — verovatno su bili: Petar Drapšin (narodni heroj, umro 1945 god.), Jakov Baruh (poginuo septembra 1942 god. u Bjelemiću kod Konjica), Ante Šarić-Rade Spanac (narodni heroj, poginuo marta 1943 god. kod Konjica), Milenko Verkić (narodni heroj, poginuo decembra 1942 god. na Majevidi) i Mihailo Milosavljević-Spanac (poginuo 1942 godine).

⁸ Partiji

pomoću izdajnika Nedića organizuju neku vojsku od 40.000 ljudi za borbu sa partizanima. Inače, kako vidiš, na severu ide dobro, ali će se rastegnuti rat.

Kurirka za vezu sa tobom je pala⁹ i mi smo sad u neprilici koga da šaljemo, udesi nekako ti za redovne veze sa nama.

Za odlazak na većanje trebaš biti spreman, pa će i drugovi iz Zagreba doći pored tebe i onda ćete zajedno. Odredite jednu četvu Tuzlanskog odreda koja mora da vam osigura prelaz preko vode.¹⁰ Dan odlaska ćemo javiti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

T. T.

BR. 19

IZVEŠTAJ ALEKSANDRA RANKOVICA OD 11 SEPTEMBRA 1941 GOD. KOMANDANTU NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGU TITU O PREGOVORIMA SA PRETSTAVNICIMA DRAŽE MIHAILOVICA

Objavljen u Zborniku, tom I, knj. 2, dok. br. 34, str. 126—130.

BR. 20

PISMO DRUGA TITA OD 12 SEPTEMBRA 1941 GOD. SEKRETARU CK KPH O UREDNIJEM UPUĆIVANJU MATERIJALA KOMINTERNI I O ORGANIZACIONO-POLITIČKOM UČVRŠĆIVANJU PARTISKIH ORGANIZACIJA I PARTIZANSKIH ODREDA HRVATSKE¹

Dragi Brko,

Molim te da odmah pošalješ N.N. ove moje poruke za Dedu. Treba pitati N.N. da li šalje to sve i da li on uopšte može slati moje' poruke. Ja iz radioemisija ne vidim da su doprle do njih moje vesti o našim borbama poslednjih dana. Imam mnogo važnih stvari da javim a sve to ide slabo.

Vaš dolazak tamo gde ćemo se sastati mora se na par dana~odgoditi, jer nema smisla da čekate negde na nas sada

⁹ Redakcija nije mogla ustanoviti na koga se odnosi.

¹⁰ Odnosi se na reku Drinu.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1777.

kada se mora stalno biti u kontaktu sa organizacijama i štabovima. Uspeli smo tako porušiti saobraćaj da sada ni sami ne možemo putovati i zato će nam trebati malo više vremena za taj put. U vezi sa vašim putem vi ćete se morati obratiti Tempu, koji će onda zajedno sa vama da pođe na put pomoću tamošnjih partizana koji će osigurati sve što treba.

U vašim izveštajima govorite o velikim slabostima part. [iske] organizacije u Hrvatskoj. Treba učiniti najveće napore da se te slabosti prebrode. Kukavičluk, sabotaža itd. nisu samo pojave u vašim part. organizacijama. Toga je bilo dosta i u Bosni, ali se energičnim merama to odstranjuje. Sa takvim tipovima treba najodlučnije postupati, naročito ako se nalaze na rukovodstvu. Uvlačite na rukovođeća mesta nove, mlađe ljude, koji se pokazuju i u ovim časovima odani, hrabri i disciplinovani.

Nemojte zanemariti organizacioni i politički rad u part. organizacijama. Isto tako mora se vršiti intenzivan politički i prosvetni rad u partizanskim odredima, zato je potrebno snabdevati partizanske odrede potrebnim materijalom i literaturom, instruktorima itd.

Saopštite odmah da se ukida naziv »gerilac«, itd. To je valjda opet izmišljotina Krtije. Kad za čitavu zemlju važi popularni naziv partizani, kakav je odredio Glavni štab, onda ne može biti različitih naziva naših narodnih partizana niti kod vas, u jednoj pokrajini, zato što se to nekom sviđa, iako, je partizan i gerilac jedno te isto, samo na raznim jezicima. Naši partizanski odredi su pod centralnim rukovodstvom Štaba i CK KPJ, koji postepeno te raštrkane partizanske odrede pretvara u jednu oslobodilačku armiju koja će biti samo pod našim rukovodstvom i uticajem. Naš je zadatak da mi naše odrede učinimo čim brojnijim i disciplinovanijim, a u isto vreme moramo najtešnje sarađivati sa svima onima koji hoće da se bore za oslobođenje ispod jarma okupatora.

Povežite Talijanku² sa N.N. ili neka ona pošalje pismo za Dedu.

Pošto je obrazovana komisija nad Ratkom Pavlovićem,³ potrebno je da Vlada Šp. hitno dostavi sve što zna d njemu. Nek napiše izjavu i pošalje prvom prilikom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

12-1X-41 g.

T. T.

² Odnosi se na Mariju, ženu Rigoleta Martinija.

³ Ratko Pavlović-ćičko, narodni heroj, španski dobrovoljac (kapetan republikanske vojske). Poginuo u borbi protiv bugarskog okupatora 26 aprila 1943 god. na Plani, kod Crne Trave, kao komandant Drugog južnomoravskog NOP odreda.

**ВРХОВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ
ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ**
БР. 133

Свима командантима група и одреда, командирима чета и политичким комесарима Народно-ослободилачких партизанских одреда Југославије.

Наређење:

Свима друговима командантима и командирима група, одреда и чета, политичким комесарима и свима друговима партизанима препоручујемо и наређујемо:

1) Да се спуда прикупљају и најбржим путем достављају у партизанском систему Лебавицу и најближу партизанску базу. Уколико се не може доставити, пушку се оставља у месту где се налази и уништава. Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава. Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава.

Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава. Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава.

Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава. Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава.

Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава. Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава.

Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава. Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава.

Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава. Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава.

Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава. Уколико се не може уништити, пушка се оставља у месту где се налази и уништава.

Смрт фашизму -- слобода народу!

За Врховни штаб
**НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИХ ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ**

ТИТО

BR. 21

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD OKTOBRA 1941 GOD. ZA ŠTEDNJU MUNICIJE I PRIKUPLJANJE MATERIJALA ZA UŽIČKU FABRIKU ORUŽJA¹

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILACKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
BR. 133

Svima komandantima grupa² i odreda, komandirima četa i političkim komesarima- Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije

Naređenje:

Svima drugovima komandantima i komandirima grupa, odreda i četa, političkim komesarima i svima drugovima partizanima preporučujemo i naređujemo:

1) Da se svuda prikuplja i najbržim načinom dostavlja Uzičkom narodno-oslobodilačkom partizanskom odredu u Uziču niže navedeno oružje, municija i materijal:

Francuske trometne puške sistem Lebel i municija za tu pušku.

Čaure za francusku trometnu pušku sistem Lebel.

Čaure naše bojevnne, municije 7,9 mm.

Manevarska municija i čaure za našu manevarsku municiju 7,9 mm.

Municija i čaure za puške sistem Manliher.

Osigurači (poklopci) i upaljači za ručne bombe.

Čaure od artiljerijske municije svih kalibara.

Postolja i svi delovi raznih vrsta mitraljeza.

Sve vrste eksploziva u ma kakvom obliku se on nalazio, ukoliko nije potreban četama.³

¹ Original, umnožen u uzičkoj štampariji »Borbe«, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 321.

Grupa odreda je bila vojna formacija na određenoj teritoriji, sastavljena, u cilju objedinjavanja dejstava, od dva ili više partizanskih odreda, s jednim operativnim štabom.

Sav ovaj materijal prikupljan je za uzičku partizansku fabriku⁰¹uzja koja je izrađivala lako pešadisko naoružanje: puške, municiju, tanzivne i defanzivne ručne bombe i drugo. Za dva meseca rada, radnic^{ic}i uzičke fabrike su proizveli: 2,700.000 pušanih metaka, 90.000 me-

2) Da utiču na sve druge partizane, a naročito na mlađe i neiskusnije, da štede municiju i da je troše samo kad vide cilj pred sobom koji mogu nanišanim ili kad pucaju po izričitoj komandi starešina. Svako pucanje iz puške i automatskih oruđa nasumce, na nevidljive ciljeve, iz straha i šenlučenja treba zabraniti.

Posredno gađanje na nevidljive ciljeve vrši se samo artiljerijom, [mino]bacačima, bombama i tromblonskim bombama, ali i tu treba strogo voditi računa o racionalnom trošenju takve municije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKIH PARTIZANSKIH
ODREDA JUGOSLAVIJE
TITO

BR. 22

PLAN IZVOĐENJA VOJNE NASTAVE S PARTIZANIMA KOJI DOTADA NISU SLUŽILI VOJSKU, PROPISAN OD VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA POČETKOM OKTOBRA 1941 GODINE¹

PLAN NASTAVE ZA ONE KOJI NISU SLUŽILI VOJSKU

Opis i rukovanje naoružanjem

Puška: 1) Kratak opis dijelova. 2) Nišanjenje i okidanje u svim [stav]ovima, i to: klečećem, sjedećem, ležećem. 3) Nišanjenje kad puška prebacu[je ili p]odbacuje, nosi u lijevo ili

taka za pištolj, oko 20.000 pancirnih topovskih granata, 300 tromblona, 18.000 ručnih bombi; zatim izvršili generalnu opravku 2 poljska i 1 protivavionskog topa, 200 teških mitraljeza, 300 puškomitraljeza i 4.500 pušaka. Opravljena su i 2 tenka. Izrađeno je 21.040 pušaka (od kojih 40 za članove Vrhovnog štaba).

Radom u fabrici su rukovodili: Manojlo Smiljanić, student tehnike, Sreten Penezić, Spašen Jovanović i Budimir Popović-Budo.

¹ Prepis, umnožen na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

Posle vojnog savetovanja u Stolicama, održanog 26 septembra 1941 god., Vrhovni štab je dao glavnim štabovima nekoliko vojnih uputstava. Ta uputstva su glavni štabovi umnožavali i dalje dostavljali svojim jedinicama.

Redakcija je uspela pronaći prepise tri takva uputstva Vrhovnog štaba, koja potiču iz prve polovine oktobra 1941 god. (vidi još dokbr. 23 i 24).

u desno. Upotreba zadnjeg nišana. 4) Čuvanje, [rasklapajnje, podmazivanje puške, 5) Nošenje puške. 6) Metak, kratak opis, čuvan[je i njošenje metaka. Postupak sa metkom koji je slagao. Vježbe i rukovanje s p[ušk]om u svim stavovima — naročito u ležećem.

Pištolj-revolver: Kratak opis. Rasklapanje i čišćenje, podmazivanje, njošenje, nišanje iz pojedinih stavova tijela. Opis metka.

Pištolet: Kratak ručni puškomitraljez" — naoružanje padobranaca. Kratkak opis. Brzina gađanja. Koristan domet.

Puškomitraljez: Opis dijelova. Rasklapanje, sklapanje, čišćenje, p[odm]azivanje, nošenje. Punjenje, pražnjenje, nišanje, okidanje. Rad i m. . . posa. . . Vježbe u brzom zauzimanju položaja i brzom otvaranju djelovanja.³

Mitraljez: Opis dijelova. Sklapanje, rasklapanje, čišćenje, podmazivanje, nošenje. Nišanje i okidanje. Razne brzine gađanja. Uloga posade mitraljeza. Biranje položaja za mitraljez.

Bombe: Opis bombe, vrste bombi. Rukovanje, nošenje, bacanje. Poluprečnik djelovanja, Stav strijelca poslije bacanja bombe. Postupak sa bombom koja nije eksplodirala.

Nagazne mine: Opis, rukovanje, postavljanje, maskiranje, uklanjanje.

Nož-bajonet: Vježbe u napadu i odbrani u borbi sa nožem:

Artiljerija: Kratak opis, podjela.

Borna i oklopna kola: Kratak opis. Opis naoružanja i djelovanje iz njih.

Avijacija: Kratak opis i podjela. Bombardovanje i mitraljiranje iz aviona. Avionske bombe. Toplotne (zapaljive) bombe. Osmatranje iz aviona i skrivanje.

Gasovi:⁴ Opis razmah gasova. Postupak kad borac ima i kad nema masku.

B O R B A

Borbena obuka:

Borba pojedinca u napadu i odbrani naoružanog: puškom, bombom, puškomitraljezom, revolverom.

Borba trojke naoružane puškama.

Grupe i borbe trojke naoružane: puškomitraljezom i mitraljezom.

Borba odjeljenja.

Borba-čete.

Borba u naročitim prilikama — napad, odbrana: u susretu^u u naseljenom mjestu, u šumi, na putu, u zasjedi.

^a Automat

^a Dejstva

⁴ Otrivni

Obezbjedenje u kretanju, na mjestu.

Nužne mjere opreza prilikom svih akcija: govor, svjetlo, pušenje.

Za borbu: gotovost.

Orijentacija na terenu, izviđanje.

Napad:

Na garnizon, komoru, sjenjak, slagalište, uzletišta, municiju, magazin, na stražu, na pojedinog stražara, fabriku, radionicu, kuću, kamion, kolonu kamiona, oklopna kola, tenk, bateriju.

Nužna spoljna i unutarnja obezbjeđenja prilikom ovakvih napada.

RUŠENJA I SABOTAŽE

Minerska služba: *Eksplziv*: opis, pakovanje, čuvanje. *Štapin*: opis, pakovanje, čuvanje, sječenje, priprema za paljenje, način paljenja, brzina sagorijevanja. *Kapisle*: opis, rukovanje, čuvanje i nošenje. Mašina za el.[ektrično] paljenje, kapisle za el. paljenje, sprovodnik, detonujući štapin, sprema⁵ mine za paljenje.

Minferski] alat: ašov, pijuk, sjekira, kliješta za stezanje, čuk, ćuskija, pila. Zaštita pripreme rušenja, način računanja punjenja. Raspored metaka u mini, mine sa perkusijom, paljenje mina — način i mjere opreza, paklene mašine.

RUŠENJE ŽELJEZNICA

Rušenje šina na otvorenoj pruži, rušenje skretnica, ukrasnica, signala, okretnica, ložionica, mostova (od drveta, gvožđa, kamena, cigala), tunela, vijadukta, voznog p^rka, staničnih postrojenja, telef. linija.

Napad na željez. vozove — putničke, teretne. Napad na transporte vojske.

Ometanje saobraćaja: sudari, kamen na pruži, odvrnute i skinute šine.

Zasjede: napad na željez.fničke] stanice. Kvarenje lokomotiva i vagona bez eksploziva (mazalice).

RUŠENJE PUTEVA I OMETANJE SAOBRAĆAJA NA NJIMA

Rušenje raznih mostova. Rušenje puteva u usjeku i z⁸sjeku. Zasjede na [bajrikadama. Napadi na automobile, kamio- 1
ne, vojsku u pokretu, vojsku na kamionima, kolsku komoru. 1
jj

⁵ Priprema

RUŠENJE I PALJENJE

Mun.ficiskih] magazina, fabrika, kuća, garaža, slagališta nafte, autocisterni.

ZA

VRHOVNI ŠTAB NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
Tito V. Γ.

BR. 23

UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD OKTOBRA 1941 GOD. O NAČINU OSVAJANJA NASELJENOG MESTA¹

U P U T S T V O

KAKO SE OSVAJA I OSLOBOĐAVA NASELJENO MJESTO:

1) Obavještajna služba preko obavještajnih centara priku-
pi sljedeće podatke:

veličina neprijateljskih snaga;

raspored neprijateljskih snaga u mjestu: po kasarnama i
kućama, po mogućnosti i po prostorijama u jednoj kući;

rod oružja;

naoružanje;

tenkovi;

artiljerija;

mitraljezi i puškomitraljezi u zasjedama;

defanzivne mjere koje je izvršio neprijatelj: prepreke od
žica, džakovi po prozorima, mitraljezi po krovovima i podru-
mima, rovovi, minska polja, napravljeni brisani prostor: isje-
čeni park, šuma, kukuruz;

straže, stražari, mjesto, naoružanje;

patrole, —• kuda se šalju, kada, njihova veličina i nao-
ružanje;

veze neprijatelja: tt [linije] i radio;

gdje i kada se hrane oficiri i podoficiri i kuda se kreću;

¹ Prepis, otkucan na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi
Vojnoistoriskog instituta.

Na osnovu dotadašnjih iskustava naših partizanskih jedinica, na-
ročito u Srbiji, Bosni i Crnoj Gori, kao i na osnovu taktike neprija-
telja, Vrhovni štab je izdao ovo uputstvo, koje su koristili i glavni
štabovi, prenoseći ga na sve starešine i jedinice NOP odreda. (Vidi tom
^{1u}> fcnj. 1, dok. br. 54.)

gdje su glavni petokolonaši, njihova imena i položaj njihovih kuća;
koji su najbolji prilazi pojedinim mjestima u kojima je neprijatelj.

2) Izviđanje:

Po mogućnosti svaki starješina samostalne jedinice, voda, odjeljenja lično ili sredstvom patrola izviđa i provjerava podatke dobijene obavještajnom službom, a naročito:

teren oko objekta koji napada,

prilaze,

neprijateljske defanzivne mjere: zasjede, prepreke (rovo-ve, mitraljeska gnijezda, minska polja, džakove sa zemljom po prozorima, prepreke od žica itd.),

ostupnicu svog odjeljenja.

3) Obrazuju se diverzione grupice po mjestima od mještana koji će u momentu napada izvršiti:

sječenje tt veza,

napad na radio-stanice,

napad na oficirsku menzu i kancelarije.

Svakoj grupici treba dati tačno određen zadatak, kao i put kojim će prići i ostupiti po izvršenom zadatku.

4) Ubacuje se u naseljeno mjesto odjeljenje bombaša koje će u momentu napada izvršiti napad iznutra na kasarne, stražu, stražare, patrolu, mitraljesko gnijezdo itd.

Svakom odjeljenju treba dati tačan zadatak, kao i put kojim će prići i gdje će se prikupiti po izvršenom zadatku.

5) Pripremaju se grupe bombaša za svaku jedinicu koja se bori, tako da se u slučaju potrebe mogu upotrijebiti. Ta odjeljenja ostaju u sastavu svojih jedinica do momenta upotrebe. Njih treba, kada potreba nastane, slati prikriveno da napadnu neprijateljski top, mitraljez itd.

6) Izrađuje se ukupan plan i zapovijest za napad, za svako odjeljenje ponaosob, koji treba da sadrže sljedeće podatke:

jedinicu,

naoružanje,

f

municiju,

alat i materijal,

zadatak, sa podacima o neprijatelju,

prilaze i pravac kretanja,

vrijeme početka napada, akcije,

pravac nastupanja,

mjesto prikupljanja poslije akcije,

sanitetske mjere (mrtvi, ranjeni, previjalište, zavoji po jedinicama),

veze,

mjesto komandanta ili starješine jedinice,

odredbe o plijenu,
odredbe o spremi u komori,
mjesto prikupljanja u slučaju neuspjele akcije izvjesnog
odjeljenja,

odrediti starješinu i putovođu svakog odjeljenja.

7) Defanzivne mjere pri napadu:

porušiti sve mostove na svim putevima i prugama koje
vode u mjesto koje se osvaja. Što bliže tome mjestu:

prokopati sve puteve,

porušiti otvorenu prugu, skinuti šine, pa i zastor od šljun-
ka na što većoj dužini,

postaviti zasjede pozadi trupa koje opkoljavaju grad,
tako da odbace neprijatelja ako bi pokušao da prodre.

Bombaška odjeljenja sa svježnjevima bombi i flašama
benzina da budu u zasjedama ako bi neprijatelj pokušao da
prodre sa tenkovima.

Bez ovih mjera neprijatelj bi ili prodro i pobjegao ili
osujetio akciju uslijed toga što bi natkrililo neke jedinice.

Pri napadu, od sada neka bude pravilo, kao i red hit-
nosti po kome će se napad vršiti:

a) Prvo prekinuti sve komunikacije neprijatelju što bliže
onim mjestima odakle može da šalje pomoć i postaviti zasjede
sa bombašima i flašama sa benzinom, kao i sa bočnim osigu-
ranjem zasjeda sredstvom patrola.

b) Prekinuti sve tt veze neprijatelja u gradu i van njega
pred napad.

c) Tik pred sam napad izvršiti opkoljavanje naseljenog
mjestaja.

č) Napad treba da bude što kraći, izveden žestoko i svom
silom, kombinovan spolja i iznutra, težeći uvijek što više iz-
nenadjenju i prepadima na sve tačke otpora neprijatelja je-
dnovremeno, tako da kod njega nastane panika i potpuno
rastrojstvo. Najbolje je da sve akcije spolja i iznutra počnu u
određeni sat.

e) Razmisliti uvijek može li se izvršiti neka demonstra-
tivna radnja, neki sporedan napad koji će obmanuti neprija-
telja i navesti ga na pogrešnu odbranu.

f) Namjeravani napad, pokret, pripremu i sve što je u
vezi s napadom izvršiti u najvećoj tajnosti. Jedinicama saop-
ćiti zapovijest pred sam napad. Pokret, posjedanje položaja za
napad^rušenje komunikacija izvršiti noću, a napad danju, i
to što ranije.

N a p o m e n e

Neka dosadašnja opkoljavanja gradova, sa ciljem zauzi-
manja njihovog, pokazala isu rđave rezultate iz razloga što su
vršena bez obavještajne službe preko mještana osvojenog

grada, bez kombinacije napada spolja i iznutra, sporo i sa dugotrajnim pripremama, tako da su se pretvorila u dogotrajne blokade.

Mana ovakvih blokada je u tome što je neprijatelj 'imao vremena da izvrši velike defanzivne pripreme kao što su: iskapani rovovi, raščišćen teren od parkova, šuma, džbunja, kukuruza itd., prepreke od žica, džakovi sa zemljom po prozorima, minska polja, mitraljezi u zasjedama, na krovovima, tavanima, podrumima itd. Zbog takvih priprema teže je osvojiti takav grad, a pri tome moraju se podnijeti i veće žrtve.

Još uvijek treba težiti partizanskom načinu ratovanja, za razliku od stvaranja frontova prema neprijatelju, iz razloga što je on obično nadmoćniji u naoružanju i svim ostalim ratnim sredstvima.

**ZA VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKIH PARTIZANSKIH
ODREDA JUGOSLAVIJE
TitO [V. Γ.]**

BR. 24

**UPUTSTVO VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD OKTOBRA 1941 GOD.
O NAČINU ODBRANE OSLOBOĐENE TERITORIJE¹**

U P U T S T V O

KAKO SE DRZI — BRANI OSLOBOĐENI TERITORIJI

Da bi se oslobođeni teritorij držao, potrebno je poduzeti čitav niz mjera kao [što] su:

1) *Rušenje puteva i komunikacija.* Svi putevi koji vode na oslobođeni teritorij ruše se na najosjetljivijim mjestima, kao što su: mostovi, vijadukti, prokopavaju se rovovi širine 5 metara, dubine 3 m na puno mjesta, padine velikih usjeka i zasjeka ruše se na put na većoj dužini, prave se barikade na putevima s velikim kamenjem i stablima, ruši se cestovno tijelo u rijeku ili provaliju itd. Ovo rade mobilisani mještani

¹ Dokumentat, koji je prepis originalnog, neočuvanog, uputstva, nalazi se u arhivi Muzeja narodnog oslobođenja u Ljubljani. Na njemu nema datuma.

pod zaštitom naoružanih partizana koji osiguravaju sve pravce kojima neprijatelj može da pride i omete rušenje.

Ostali putevi kojima ne mogu da se kreću tenkovi i kamioni kontrolišu se patrolama, a isto tako i staze, tako da nikakav prolaz ne ostane slobodan.

Rušenje željeznica. Pri ulazu na oslobođeni teritorij ruše se željeznice na slijedeći način:

Kvare se blokovi, skretnice, tt aparati i linije.

Ruši se otvorena pruga, skidaju se šine na većoj dužini i odnose.

Baca se zastor od šljunka na većoj dužini.

Uništi se vozni park, lokomotive i vagoni. Pri tome [je] dobro da se izazove iskliznuće lokomotive i vagona na dijelu koji je bez šina, kao i njihovo proturanje Hi sudari.

Ruše se mostovi i vijadukti.

Ruše se padine usjeka i zasjeka na većoj dužini.

I ovaj rad izvršuje mobilisana radna snaga od mještana sa alatom, pod zaštitom naoružanih partizana.

Svako porušeno mjesto potrebno je po mogućnosti tući vatrom iz zasjeda (puškomitraljezima, mitraljezima, bombama i flašama s benzinom) ako postoji mogućnost sakrivanja oružja, bombaša i strijelaca,

2) *Zasjede.* Na svim pravcima kuda bi neprijatelj mogao proći tenkovima i kamionima potrebno je postaviti zasjede. One mogu biti različite i to:

Jednostruke, upravne na put, kose i paralelne sa putem, sakrivene na visokom zasjeku ili usjeku.

Višestruke, dvije, tri, četiri i pet zasjeda jedna iza druge. Kada je više zasjeda onda prve rade² unazad, a posljednje unaprijed, prve propuštaju neprijatelja ne otvarajući vatru, druga ili treća napada ga sprijeda, prva i druga sleđa, s težnjom rasparčavanja i tučenja po dijelovima.

Kombinovane, upravne i paralelne, kose i paralelne sa djelovanjem na obje strane, zasjede sa obje strane puta.

Naoružanje zasjeda obično su mitraljezi, puškomitraljezi, puške i bombe. Ako postoji mogućnost prolaza tenkova i kamiona, onda su potrebne flaše sa benzinom, svežnjevi bombi i nagazne mine. Na prolazu za tenkove najbolja je paralelna zasjeda iznad puta, na visokom zasjeku ili usjeku, prikrivena šumem ili džbunjem, ili kombinovana: upravna i paralelna, kosa i paralelna zasjeda. Upravna i kosa zasjeda napada što veću dužinu puta puščanom i mitraljeskom vatrom uzduž, a paralelna napada tenkove ili kolonu kamiona s neprijateljskim voj-

² Dejstvuju

nicima. Najbolje je tenkove i kamione propustiti tako da posljednji partizan napada prvi tenk, a prvi partizan posljednji tenk ili kamion istovremeno bombama, svežnjevima bombi od kojih se samo jedna pali ili flašama s benzinom. Flaša s benzinom zatvorena je čepom, pored koga iz flaše viri krpa natopljena benzinom, koja se pali i baca na prednji kosi dio tenka, ispred kopole. Svežnjevi bombi bacaju se pod beskrajno platno tenka.

Zasjede moraju prikriveno prići, noću posjedati položaje i biti apsolutno nevidljive. Govor i pušenje u zasjedama zabranjuju se, kretanje se zabranjuje ili sakriva.

Bočno osiguranje zasjeda. Zasjede se moraju osigurati: patrolama isturenim u stranu ili patrolama koje posjedađu visove, grebene, da neprijatelj ne bi poslao svoje grupice sa automatskim oružjem na visove ili u pozadinu, [koje kad gađaju, pa]³ makar i nasumce, unose zabunu i paniku. Za ovo dosada najčešće Upotrebljavao je petokolonaše. U prvom periodu borbe protiv partizana neprijatelj je nailazio samo drumovima, u kolonama: motocikli, tenkovi, pa kamioni s vojnicima. U isti mah avijacija izviđa drumove i teren pored njih i napamet bombarduje i mitraljira: šume, šumarke, džbunje (grmlje), kukuruz itd. pored puta. Pošto su mu takve kolone često bile uništene, sada napada na slijedeći način:

— Razvija manja odjeljenja za borbu i razvijenim talasom streljačkog stroja nailazi s težnjom da obuhvati ili natkrili zasjedu, da je opkoli i uništi.

— Avijacija bombarduje i mitraljira kao i ranije sva mjesta gdje bi mogle biti trupe.

— Poslije pješadije nailaze tenkovi, a za njihna kamioni s trupama. S bacačima iz tenkova gađa šume, džbunje i kukuruz.

3) *Protivavionska- zaštita.* Jedinice nikad ne smiju biti nagomilane na jednom mjestu. Stanovništvo koje je upotrijebljeno za prokopavanje puteva i pruga potrebno je, po mogućnosti, evakuisati u unutrašnjost oslobođenog teritorija, zajedno sa namirnicama i stokom, da neprijatelj ne bi imao radnu snagu za opravljavanje drumova i pruga, a da bi izbjegli varvarskom paljenju sela i ubijanju ljudi koje vrši fašistički neprijatelj. Način borbe protiv neprijatelja treba uvijek da ostane partizanski, bez stvaranja frontova i položaja, sa zasjedama što više raspoređenim po dubini.

4) *Obavještajna služba.* Ona treba da se organizuje što bolje, tako da je obavljaju većinom mještani nama naklonjeni, a što manje naoružani partizani. Treba je organizovati

³ U dokumentu piše: kojima gađaju.

tako da opstanak neprijateljskim i petokolonaškim agentima i špijunima bude na oslobođenom teritoriju, ma i za najkraće vrijeme, sasvim nemoguć. Pored ovoga potrebno je da po selima postoje i seoske naoružane straže, za koje se mogu upotrijebiti i stariji ljudi.

**ZA VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKIH PARTIZANSKIH
ODREDA JUGOSLAVIJE
Tito [v. r.]**

BR. 25

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 9 OKTOBRA 1941 GOD.
IVANU MILUTINOVICU I SRETENU ŽUJOVICU DA DO-
STAVE POPIS ZAPLENJENOG RATNOG MATERIJALA OD
NEMACA U UZICU I ČAČKU I DOSTAVLJAJU ORUŽJE I
MUNICIJU PO ODOBRENJU I RASPODELI KOJU UČINI
VRHOVNISTAB¹**

Drugu Milutinu i Crnome,

šaljemo vam Todora Sremčevića,² jer smo promenili odluku da se on pošalje natrag u Srem, pošto smatramo da će biti vrlo potreban tamo za rad među radnicima, odnosno u part. [ijskim] organizacijama.

U vezi sa vašom pošiljkom oružja moramo da izrazimo naše nezadovoljstvo zbog toga što je kod slanja nastala zbrka. Vi nam javljate da ste nam poslali 700 pušaka, a došlo je svega u Krupanj 448.

Prema tome izvidite kako se to moglo dogoditi da nije čitava pošiljka stigla ovamai. U buduće uputite uvek sa pošiljkama i sprovoditi pismo sa naznačenom količinom. Niste postupili prema našem naređenju da popišete i da nam pošaljete spisak celokupnog zahvaćenog ratnog materijala koji se je našao u Užicu i Čačku. Stavljamo vam u dužnost da u buduće ne izdajete na svoju ruku oružje i municiju raznim ljudima

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta, pod reg. br. 15—1, k. 1.

² Jusuf Tulić. Bio je član Biroa OK KPJ za Srem. Poginuo je u Prvoj neprijateljskoj ofanzivi, u Srbiji.

bez našeg odobrenja. Pošto je nama najbolje poznato kakve su gde potrebe u bilo kojem odredu, to je razumljivo da se raspodela oružja i municije može vršiti samo iz centra.³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

9 oktobra 1941 g.
Krupanj

ZA
VRHOVNI ŠTAB NARODNO-OSLOBODILACKIH
PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE
Tito

BR. 26

DIREKTIVA CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD OKTOBRA 1941 GOD. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA MAKEDONIJU O NAČINU STVARANJA PARTIZANSKIH ODREDA I NJHOVOM DEJSTVU NA TERITORIJI MAKEDONIJE

Objavljena u Zborniku, tom VII, knj. 1, dok. br. 12, str. 40—41.

BR. 27

SAOPŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NARODNOOSLOBODILAČKIH PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE OD 19 OKTOBRA 1941 GOD. O BORBAMA U SRBIJI ZA VREME PRVE FAZE PRVE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE

Objavljeno u Zborniku, tom I, knj. 1, dok. br. 52, str. 201—202.

BR. 28

PISMO VRHOVNOG ŠTABA NARODNOOSLOBODILAČKIH PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE UPUĆENO DRAŽI MIHAILOVIČU 20 OKTOBRA 1941 GODINE

Objavljeno u Zborniku, tom I, knj. 1, dok. br. 53, str. 203—207.

³ O efektu rada užičke partizanske fabrike oružja vidi dok. br. 21, primedbu 3.

BR. 14

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 22 OKTOBRA 1941 GOD. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA CRNU GORU, BOKU I SANDŽAK

Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 1, dok. br. 26, str. 68—69.

BR. 30

DIREKTIVNO PISMO SEKRETARA CK SKOJ IVE RIBAR- LOLE OD OKTOBRA 1941 GOD. RUKOVODIOCU SKOJ U CRNOJ GORI, BOKI I SANDŽAKU BUDIMIRU TOMOVIĆU¹

PRETSTAVNIKU CK SKOJ-a U Cr. G.
DRUGU PAVLU²

Dragi druže,

Primili smo tvoje pismo. Izvještaj o kome u njemu go-
voriš i koji si poslao preko Hercegovine nijesmo još dobili,
tako da nažalost još nemamo dovoljan pregled vašeg rada i
stanja kod vas. Međutim, iz tvog pisma i part.[iskog] materi-
jala koji je stigao ovamo, naročito iz rezolucije savjetovanja
PK,³ pisma druga Veljka,⁴ mogli smo dobiti sliku o glavnim
pitanjima koja su danas pred vama. Zbog toga i smatramo
za potrebno da vam danas skrenemo pažnju na njih ostavlja-
jući da vam se opširnije javiimo prilikom i po prijemu vašeg
detaljnog izvještaja. •

1) Pravilno je što ste postavili pitanje stvaranja Crno-
gorske narodne omladine ikao niasovne antifašističke 'omla-
dinske organizacije na ovoj etapi borbe. I u Srbiji je to pi-
tanje postavljeno i već se organizuje Srpski narodno-oslobo-
dilački omladinski savez, a u Sloveniji organi Omladinskog

¹ Pismo je objavljeno u instrukciji PK KPJ za Crnu Goru, Boku
i Sandžak od decembra 1941 godine. Vidi Zbornik, tom III, knj. 1, dok.
br. 153.

² Budimir Tomović, narodni heroj, tadašnji sekretar PK SKOJ
za Crntr Goru, Boku i Sandžak i član Biroa CK SKOJ. Poginuo je 21
jnarta 1942 u borbi protiv četnika blizu sela Crkvine (kod Kolašina),
kao član Glavnog štaba NOP odreda za Crnu Goru i Boku. Bio je tada
i član PK KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak.

³ Vidi tom III, knj. 4, dok. br. 2. Rezoluciju je CK KPJ odbacio
^{ao} nepravilnu (vidi tom III, knj. 1, dok. br. 26).

⁴ Milovan Dilas

nacionalno-oslobodilačkog fronta. Međutim, ima nepravilnosti i konfuzije u načinu na koji ste vi postavili ovo pitanje.

Iako je Crnogorska narodna omladina u svojoj suštini i imajući u vidu specijalne uslove vaše zemlje organizacija naše, komunističke omladine, ona je samo *čvrst oblik jedin-stvenog omladinskog antifašističkog i patriotskog fronta u C. G.[ori]*. Njen je zadatak i program da ujedini crnogorsku omladinu u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika, da mobiliše sve njene snage na frontu i u pozadini i stavi ih u službu *Oslobodilačkog rata* (a ne antifašističke revolucije!) koji danas vodi crnogorski narod. Prema tome: Crnogorska narodna omladina ne smije se potpuno identifikovati sa SKOJ-em, čiji program ide dalje, preko današnje antifašističke etape naše borbe. Iz toga jasno izlazi da Crnogorska narodna omladina ne može biti smatrana kao crnogorski dio SKOJ-a u formalnom smislu, iako je naša perspektiva da omladina koju će ova nova organizacija obuhvatiti postane u toku borbe zaista skojevska. Naprotiv. SKOJ u C. G. jeste sastavni dio Crnogorske narodne omladine, i to njen rukovodeći, avangardni dio. Prema tome, *SKOJ ne smije izgubiti svoje posebno lice*, iako će on svoju masovnu djelatnost na ovoj etapi razvijati baš u i preko Crnogorske narodne omladine, čije je on rukovodeće jezgro. Ovo se naravno ne smije tako shvatiti da se unutar nove organizacije sikojevci zasektaše i odvoje od masa članstva.

Postupak kojim ste prišli formiranju Crnogorske narodne omladine uglavnom je pravilan, i odgovara, po našem mišljenju, uslovima u C. G., u kojoj osim nas nema političkih partija koje bi imale masovnog uporišta među omladinom, kao što je napr. slučaj u Sloveniji. Ipak smatramo da ovaj postupak treba uproetiti. U današnjim prilikama nije bitno određivati na koliko će članova biti jedan delegat itd., već je glavno postaviti stvari tako da se po selima, opštinama, srezovima itd. rukovodeća tijela nove organizacije biraju na mitinzima i konferencijama od strane omladine.

Ne slažemo se sa zadatkom obuke u rukovanju oružjem koji ste vi postavili Crnogorskoj narodnoj omladini. Ovakvo postavljanje pitanja prijetilo bi, da iz CNO napravi neku posebnu vojsku. Omladinci će učiti rukovanje oružjem zajedno sa starijima tamo gdje je za to mjesto — u parti-zanskim odredima.

Rukovodeći se ovim najhitnijim napomenama nastavite rad na organizovanju CNO na terenu. Sa njenom pokrajinskom konferencijom itd. pričekajte do naših sljedećih opšir-nijih uputa.

2) Ove nedjelje počinjemo sa izdavanjem našega organa »Omladinska borba«. List će izlaziti redovno jedanput nedjeljno, i to svake nedjelje. Obezbijedite za njega saradnju, i iavite koliko ćete primjeraka redovno trošiti. List će biti masovnog, agitacionog karaktera.

Radujemo se što ste uprkos nekih teških udara uglavnom sačuvali kadar. U nekim drugim pokrajinama neprijatelj nam je zadao teške gubitke. Tako su u Zagrebu pali naš pretstavnik drug Mirko,⁵ org. sekretar PK drug Bugarin® i sekretar MK.⁷ U Beogradu, zahvaljujući odvratnoj i u istoriji našega Saveza nezapamćenoj izdaji provokatora Ratka Mitrovića, nanijeti su prije mjesec dana teški udarci našoj organizaciji. Među ostalima, pali su u ruke neprijateljima drug Luka,⁸ sekretar MK, drug Pera,⁹ član MK, a drug Boža Stamenković,¹⁰ član MK, ubijen je na ulici. U Jagodini junački je poginuo član PK SKOJ-a za Srbiju, metalski radnik Milan Prmasunac. Uprkos svemu tome, naše su organizacije uglavnom svuda sačuvane, a tamo gdje su pogođene, hitno reorganizovane. Veze funkcionišu i pored teškoća. U zatvorima, na gubilištima i u svakodnevnim borbaifna naši skojevci pokazuju čuda od junaštva i visoko su već uzdigli stijeg našeg Saveza, a sve šire mase omladine idu s nama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

D. Perić¹¹

⁵ Joža Vlahović-Mirko, narodni heroj, sekretar Pokrajinskog komiteta SKOJ za Hrvatsku i član Biroa CK SKOJ. U Zagrebu 19 avgusta 1941 god., kada se vraćao sa jednog sastanka, prepoznao ga je ustaški špijun Ivan Majerhold, i tada su ga, na ulici, uhapsili agenti ustaške policije. U zatvoru je strahovito mučen, ali nije ništa odao. Streljan je krajem septembra 1941 godine.

⁶ Rade Vlkov-Bugarin, organizacioni sekretar PK SKOJ za Hrvatsku i član CK SKOJ. Pao je u ruke ustaških agenata 19 avgusta 1941 god., odmah posle sastanka sa Jožom Vlahovićem, osumnjičen da je sa njim održavao vezu. Zahvaljujući herojskom držanju Vlahovića koji je poricao da ga poznaje, kao i tome što protiv njega nije bilo nikakvih dokaza, Vlkova su, posle mučenja, sproveli za Bugarsku, jer je poreklom bio Bugarin. Međutim, na putu Mladenovac—Niš, Vlkov je iskoristio nebudnost-sprovodnika, iskočio iz voza i pobjegao. U toku rata je nastavio ilegalni partiski rad u Bugarskoj, a posle rata vratio se u Jugoslaviju.

⁷ Stjepan Benceković. On je jednovremeno bio i član PK SKOJ Hrvatske.

®~Luka Šunka. Ubila ga beogradska policija. U zatvoru imao izdajničko držanje.

⁹ Pavle Labot, drvodeljski radnik. Ubijen u beogradskoj Glavnjači 1941 godine.

Boža Stamenković, radnik. Iako zverski mučen u beogradskoj Glavnjači, on ništa nije odao. Streljan 1941 godine.

" Ivo Ribar-Lola

BR. 14

KOMINIKE VRHOVNOG ŠTABA NARODNOOSLOBODILACKIH PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

Objavljen u »Istoriskom arhivu Komunističke partije Jugoslavije«, tom I, knj. 1, str. 61•—62.

BR. 32

SAOPSTENJE VRHOVNOG ŠTABA NARODNOOSLOBODILACKIH PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE OD 4 NOVEMBRA 1941 GODINE

Objavljeno u Zborniku, tom I, knj. 1, dok. br. 70, str. 242—245. (Na str. 246, u datumu, treba da stoji 4 XI, a ne 4 X.)

BR. 33

IZVEŠTAJ DELEGATA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE IVANA MILUTINOVIGA OD 6 NOVEMBRA 1941 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O STANJU U CRNOJ GORI

Objavljen u Zborniku, tom III, knj. 1, dok. br. 48, str. 118—120.

BR. 34

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 8 NOVEMBRA 1941 GOD. O POSTUPKU PREMA RATNIM ZAROBLJENICIMA

Objavljeno u Zborniku, tom I, knj. 2, dok. br. 64, str. 223—224.

BR. 35

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 10 NOVEMBRA 1941 GOD. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA CRNU GORU, BOKU I SANDŽAK

Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 1, dok. br. 83, str. 227—231.

BR. 36

ISTAREĐENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE IVANA MILUTINOVICA OD 13 NOVEMBRA 1941 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA SANDŽAK ZA SADEJSTVO U NAPADU NA PLJEVLJA

Objavljeno u Zborniku, tom I, knj. 2, dok. br. 6&, str. 226—229.

BR. 37

DIREKTIVA VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 16 NOVEMBRA 1941 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA HRVATSKE ZA ŠIRE UKLJUČIVANJE HRVATSKIH MASA U NARODNOOSLOBODILACKU BORBU I KORIŠĆENJE ISKUSTAVA IZ SRBIJE

Objavljena u Zborniku, tom V, knj. 2, dok. br. 9, str. 21—23.

BR. 38

PISMO VRHOVNOG ŠTABA NARODNOOSLOBODILAČKIH PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE OD 17 NOVEMBRA 1941 GOD. IZVRŠNOM ODBORU OSVOBODILNE FRONTE SLOVENACKOG NARODA O IZDAJSTVU DRAŽE MIHAILOVICA

Objavljeno u Zborniku, tom VI, knj. 1, dok. br. 67, str. 146—149.

BR. 39

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE PRI GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA V^SNU^{NU} G^{ORU} I BOKU IVANA MILUTINOVICA OD 20 NOVEMBRA 1941 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O ZAKLJUČM^{v1}A ŠTOVANJA GLAVNOG ŠTABA SA ŠTABOVIMA "UREDA I FORMIRANJU CRNOGORSKOG ODREDA ZA OPERACIJE U SANDŽAKU

Objavljen u Zborniku, tom III, knj. 1, dok. br. 65, str. 163—166.

BR. 14

**IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE VLADIMIRA POPOVICA OD 25 NOVEMBRA
1941 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O BORBAMA I AKCIJAMA
PARTIZANSKIH ODREDA HRVATSKE U OKTOBRU I NO-
VEMBRU 1941 GODINE**

Objavljen u Zborniku, tom V, knj. 2, dok. br. 21, str. 49—54.

BR. 41

**IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE IVANA MILUTINOVLCA OD 26 NOVEMBRA
1941 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O VOJNO-POLITICKOJ SI-
TUACIJI U CRNOJ GORI I O ZADACIMA CRNOGORSKOG
NOP ODREDA UPUĆENOG U SANDŽAK**

Objavljen u Zborniku, tom III, knj. 1, dok. br. 77, str. 193—195.

BR. 42

**IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE VLADIMIRA POPOVICA OD 29 NOVEMBRA
1941 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O VOJNO-POLITICKOM
STANJU U HRVATSKOM ZAGORJU I DALMACIJI¹**

Dragi drugovi, u kratko vrijeme zadade nam neprijatelj tri teška udarca. Drugovima u Dalmaciji dali smo konkretna uputstva za oslobodenje Brke.²

Poslije Krtijine³ smrti odredili smo Mrtvaca⁴ za polit, komesara Glavnog štaba. Pri tom smo se rukovodili: da zadovoljava polit,[ički] i da bude Hrvat, a pored toga Mrtvac se nije više mogao održavati u Zgb-u. Javite da li se s tim slažete.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 429.

² Rade Končar

³ Marko Orešković-Krtija

⁴ Vladimir Bakarić

U Zgb-u ostaćemo sada ja i Fati³. Ortega® je u Zagorju i Međumurju. Pa/ja⁷ u Slavoniji, a od Konspiratca⁸ nema mnogo pomoći. On sada radi u zagrebačkom okrugu, gdje se do rata protiv SSSR-a po partiskoj liniji skoro ništa nije radilo.

Primili smo vaše pismo. Svi naši dosadašnji napori da pokrenemo u oružanu borbu Hrvat. Zagorje ostali su bez uspjeha. U tom nastojanju, koje je išlo do provociranja sukoba između hrvat, seljaka i ustaša (slanjem odreda u skoro sve hrvatske srezove), izgubili smo dosta ljudi, zato što politički nije bio pripremljen teren iako su nas drugovi iz tih krajeva obavještavali (lažno) da će hrvatski seljaci podupirati akcije partizana. No, to ne znači da su zagorski seljaci ustaški raspoloženi ili orijentisani. Naprotiv, oni izvravaju

³ Andrija Hebrang-Fati. Kasnije, 25 februara 1942 god., u stanu Ivana Srebrenjaka-Antonova, uhapsili ga agenti ustaške policije. Pri hapšenju pokušao da izvrši samoubistvo. U zatvoru je postao izdajnik i ustaško-gestapovski špijun. O njegovu izdajstvu CK KPJ i Vrhovni štab nisu znali. Septembra 1942 god., sa još 32 pripadnika Narodno-oslobodilačkog pokreta (među kojima su još dvojica postali ustaški špijuni), bio je razmjenjen za dva zarobljena ustaška policajca. Pošto se verovalo njegovim iskazima da je imao časno i junačko držanje u zatvoru, on je izabran za sekretara CK KPH. (Sa ove je dužnosti kasnije, 1944 god., smenjen zbog šovinističkih ispada u odnosu na Srbe u Hrvatskoj.)

Iako su CK i Vrhovni štab tokom 1943 god., a naročito polovinom 1944, sa raznih strana dobivali obaveštenja da se u Glavnom štabu NOV i PO za Hrvatsku nalazi agent ustaške i nemačke obaveštajne službe, ipak Partija na Hebranga nije ni posumnjala.

Početakom 1945 god. Hebrang se nalazio u Moskvi. Po njegovu povratku u Jugoslaviju, februara 1945 god., rukovodioci Sovjetskog Saveza, koji su još za vreme rata znali o njegovu izdajstvu, odmah su počeli zaobilaziti naše državno i partisko rukovodstvo i obraćati se direktno Hebrangu.

Kao pretsednik Privrednog saveta FNRJ, Hebrang je sabotirao mere državnog rukovodstva u pogledu razvitka narodne privrede, 3 pretstavnicima Sovjetskog Saveza tajno davao sve podatke koje su mu tražili.

Početakom 1946 god. CK KPJ dobio je prve autentične podatke o držanju Hebrangovim pred ustaškom policijom. Zbog ovoga, kao i zbog njegovih stalnih grešaka i frakcionaštva, usledilo je njegovo ostrañenje iz Politbiroa CK KPJ. No, tek dve godine kasnije, Hebrang je otkriven kao izdajnik i oruđe klasnog neprijatelja. Tada je isključen¹ iz Partije. Aprila 1948 god. je uhapšen. U istražnom zatvoru dugo je odricao ma kakvo priznanje koje bi ga moglo teretiti, jer je verovao su ustaše uništile sav dokazni materijal. Tek nakon godinu dana s edenja, pritešnjen činjenicama i dokaznim materijalom, priznao je svoje izdajstvo. U istražnom zatvoru, posle priznanja, izvršio je samoubistvo veñanjem.

— Karlo Mrazović-Ortega-Gašpar
— Pavle Gregorić-Paja
— Dragutin Šaili-Konspirator

ruglu ustaški ološ po svojim selima. Stvar je u tome da su naše part. liske] org.[anizacije] u tim krajevima prije rata protiv SSSR-a bile vrlo slabe, da je dolaskom ustaša uništeno dosta kadra baš u tim krajevima, da se ostatak razbježao i poplašio i da se nedavno pristupilo org.fanizovanju] part.fije] u mnogim hrvatskim srezovima. Nadamo se da ćemo sve te teškoće brzo prebroditi. Naši pokušaji da se seljake mobilizira na konkretnim dnevnim pitanjima imaju uspjeha (otimanje kukuruza, bojkot tržišta itd.) i prerastaće u krupnije akcije. Stav reakcionarnog dijela vodstva HSS-a mnogo nam pravi smetnji. Oni idu s parolom: »Ništa s komunistima, već čekajmo«.

Učinićemo sve da partizanski pokret poprimi karakter narodnog ustanka. Iz Zagreba i ostalih mjesta već smo poslali masu radnika i omladine u odrede. Sada nanovo vršimo mobilizaciju.

Drugovima u Dalmaciji smo javili da ne dozvole masovna hapšenja, već da šalju radnike u odrede. P.[okrajinskom] rukovodstvu smo savjetovali da se premjeste iz Splita u neko drugo mjesto odakle će moći rukovoditi organizacijama, jer im u Splitu prijete neposredna opasnost. Kompromitovani part. kadar da pošalju u odrede, da bi ga sačuvali od uništenja, a mjesna i O. K. rukovodstva da formiraju od nekompromitovanih drugova-ca.

Materijal za Sloveniju smo poslali.

29-XI-1941.

S drug. poiz.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VI.⁹

N. B. Prije dva dana poslali smo vam naš izvještaj¹⁰ i materijal, kao i izvj. iz Slovenije.

BR. 43

**IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE IVANA MILUTINOVIĆA OD 1 DECEMBRA
1941 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O BORBAMA U CRNOJ
GORI**

Objavljen u Zborniku, tom III, knj. 1, dok. br. 103, str. 250—253.

⁸ Vladimir (Vlado) Popović

¹⁰ Vidi tom V, knj. 2, dok. br. 21.

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE MILOVANA ĐILASA OD 3 DECEMBRA
1941 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O
FORMIRANJU SRPSKO-SANDŽACKOG NOP BATALJONA
I ZADACIMA POJEDINIH ČETA¹

3 dec. S h uveče

Dragi T.!

Baš sada primih pismo od tebe.

Prije svega javljam radosnu vijest da su stigli Lola² i Draganče (što je bio u Skoplju).³ Marko⁴ je, kao što znaš, ovdje i doći ćemo sva trojica čim poručiš.

Dosada smo učinili sljedeće: 1) Formirali smo I srpsku četvu, kao sastavni dio Srpsiko-sandžačkog nar. oslob. partiz. bataljona. Ona je već pošla za Novovaroškorn četom u pravcu Bistrice. 2) Već su formirane i II i III četa i jedna će poći istim pravcem, a jedna bi trebala da pođe u pravcu Draglice. Tu četvu'bih vodio ja i ona bi trebala da izvidi Njemce i potraži nešto od onog materijala (npr. onih 300.000 din. koje sam ostavio kod jednog seljaka). Čekam naredbu od tebe do sutra po podne. Nezgodno je što je Tršo⁵ pošao tamo s četom, da smo ostali bez ikakve pomoći tu. 3) Nijesmo još riješili pitanje bolesnika, a ja predlažem sljedeće: da [se] dekoncentrišu i da im se dodaju neki omladinci i neki poluinvalidi koji

¹ Original, pisan rukom, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 628.

² Ivo Ribar-Lola.

³ Dragan (Draganče) Pavlović-Šilja, narodni heroj, student tehnike iz Beograda. Pred rat je bio sekretar »Crvene pomoći« za čitavu zemlju. Godine 1941 dvaput je bio opunomoćenik CK KPJ za središnje stanje u partiskoj organizaciji Makedonije. Poginuo je 21 januara 1942 god. kao komesar Petog bataljona Prve proleterske NOU brigade.

⁴ Aleksandar Ranković-Marko

⁵ Rifat Burdžević-Tršo, narodni heroj. Radničkom pokretu je prišao još kao student Beogradskog univerziteta. Bio je ranjen 14 decembra 1939 god., za vreme velikih demonstracija u Beogradu kojima je rukovodio Aleksandar Ranković. Po kapitulaciji Jugoslavije bio je sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Sandžak. Kasnije, po formiranju Ireće sandžačke brigade, postao je zamenik političkog komesara brigade.

Četnici su ga na prevaru uhvatili noću 2/3 oktobra 1942 god., u selu Trnovu, ubili na Baračkom Brdu pod planinom Lisinom, kod Mr-~~KOVI~~ Grada, i bacili u jamu.

bi čuvali straže od četnika i si., za to smo već odredili Marijana Stilinovića. 4) Već je spremna grupa koja treba da krene za Srbiju (partijci iz Užica i razne žene, radnice, neborci itd.). Njima ćemo dati instrukcije i preko njih poruke za odrede. 5) Komanda Bataljona srpsko-sandžačkog je ova: Vlado Knežević,⁶ komandant, Đurić⁷ (Zeljkov brat), zamjenik, Pera Stambolić, politkom (njega ne treba slati odmah u Srbiju, nek učvrsti malo ove čete), Mirko Čuković, zamjenik.

Mislim da je problem Srbije danas za nas centralan, i to partijsko-politički isto toliko, ako ne i više, nego vojnički. To utoliko prije što se situacija na Istočnom frontu može odvijati munjevito. Instalirali smo radio i slaćemo vam redovno vijesti. Najnovije: kod Moskve je opasnost uglavnom prošla, na jugu se kod Roetova Njemci povlače u neredu.

Sto se tiče Njemaca, oni ne pokazuju nikakvu inicijativu u ovom pravcu. Javili su nam za njihova patroliranja motoklima na putu Čajetina — Dobroselica.

Četnici su, po vijestima ne sasvim sigurnim, zarobili Engleza,⁸ stanicu i nekog starog. On je izgleda zaostao i uhvaćen na prepad. Mirko⁹ je s grupom srećno prošao. Isto tako su izgleda zarobljena 3 Ijekara (jedan od njih Nikoliš).¹⁰ Oni su ležali premoreni u nekoj kolibi. Sve se to događa u Rutošima i vizavi njih. Kod Kokinog Broda je ubijeno 6 naših zalutalih.

-Imali smo, a vjerovatno i vi preko Trša ako je tamo, dokumenat u vezi sa Sjenicom, iz kojega se vidi da se srpska i muslimanska gospoda ujedinjuju na bazi borbe protiv nas. Treba misliti i na to da nas italijani — povlačenjem — ne iznenade u Crnoj Gori i da vlast tamo ne padne u ruke velikosrba i zelenaša.

S novcem smo i sami mislili da postupimo kako si rekao.

⁶ Vladimir Knežević-Volođa, narodni heroj, bio je tada i komandant Glavnog štaba NOP odreda za Sandžak. Kasnije je postao komandant Treće sandžake NOU brigade. Noću 2/3 oktobra 1942 god., četnici ga na prevaru uhvatili (zajedno sa Rifatom Burdževićem i Tomašom Zizićem), ubili i bacili u jaimu.

⁷ Ljubodrag Đurić

⁸ Aleksandar Tepavčević-Englez (ovaj nadimak je dobio zbog dobrog znanja engleskog jezika) uspeo je da se probije i priključi drugim jedinicama oko Nove Varoši. Poginuo je 25 maja 1944 god. za vreme desanta na Drvar, kao prevodilac pri Vrhovnom štabu.

⁹ Mirko Tomić-Pokrajinać, narodni heroj, član PK KPJ za Srbiju i član Glavnog štaba NOP odreda za Srbiju. Maja 1942 god. došao je u Beograd, odakle je rukovodio borbama u Srbiji. Agenti Specijalne policije ubili ga na ulici, na Dedinju, marta 1943 godine.

¹⁰ Gojko Nikoliš nije bio zarobljen. Redakcija nije uspela da sazna imena prve dvojice.

Šaljemo ti kufere i 60.000 din. Ja sam iz jednog kufera (mislim da je tvoj) uzeo par veša, dok ne napravim; ostae jedan i tebi.

S drugarskim pozdravom vas **Dido**.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

PS. Radio-stanicu smo našli samo malu, a velika je, kako kaže Koemur." kako su mu dočnije opisali, ostala na Pališadu. Pakovanjem je rukovao Mitar. Kufere šaljemo sve, a kožnu aktentašnu kad Moša dođe, jer nije ovdje. Vašu funkciju i mjesto boravka čuvajte konspirativno.

Dragi T.!

Danas smo se Draganče i ja posle mnogih peripetija probili dovde.

Koliko mogu da ocenim, slažem se sa glavnim stvarima iz gornjeg Veljkovog izlaganja, i mislim da bi se što pre trebali videti.

Tebe, Bevca i ostale mnogo pozdravlja

Lola

BR. 45

PISMO ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE EDVARDA KARDELJA OD DECEMBRA 1941 GOD. GLAVNOM ŠTABU SLOVENACKIH NOP ODREDA O IZDAJSTVU DRAŽE MIHAILOVICA

Objavljeno u Zborniku, tom VI, knj. 1, dok. br. 70, str. 153—156.

Alojz Kocmur. Neko vreme bio u emigraciji. Početkom 1930 god. vratio se u Jugoslaviju iz Moskve, kao član CK SKOJ. Policija ga je uskoro otkrila i uhapsila u Beogradu. Bio je osuđen na robiju. Rat ga je zatekao na izdržavanju kazne. Iz kaznionice u Sremskoj Mitrovici je pobjegao, sa trideset i jednim političkim zatvorenikom, noću 21/22 avgusta 1941 godine. (Bekstvo je organizovao kaznionički partiski komitet uz tet[^] S^rē^sk^og komiteta KPJ u Sremskoj Mitrovici i Okružnog komizict⁷ J^z a® rem⁻ Iz jedne ćelije prokopan je kanal ispod kaznioničkog «a. Zatvorenike je prihvatila grupa boraca Fruškogorskog NOP odreda. Dari^{em} se Pt^e mbra 1941 god. svi su, sem četvorice, prebačeni u Za^{nu} Srt^liju.) Kocmura su 1942 god. ustaše zarobile i obesile.

BR. 14

IZVEŠTAJ IVE RIBARA-LOLE, ALEKSANDRA RANKOVICA I MILOVANA ĐILASA, OD 6 DECEMBRA 1941 GOD VRHOVNOM KOMANDANTU NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGU TITU O REORGANIZACIJI I SREĐIVANJU SRPSKIH PARTIZANSKIH JEDINICA PRISPELIH U RADOJINJU¹

Nova Varoš, 6.XII

Dragi Tito,

Čim smo primili tvoje pismo od 5 o.m.² krenuli smo na put k vama i večeras stigli ovamo u [Novu] Varoš. Hteli smo odmah dalje, ali smo ovdje od Voje⁸ čuli da, s obzirom na borbe koje su jutros vođene u vašoj blizini,⁴ nije sigurno hoćete li ostati na sadanjem mestu, niti kamo ćete se kretati. — Radi toga, da se ne bi uzalud jurili, *šaljemo kurira odmah da nam javi gde da dođemo i čekamo obavest do sutra po podne ovdje u Varoši.*

U Radojinji smo stvari uglavnom sredili i svršili.® Povratak za Srbiju *moguć je* sada. S obzirom na ovo i sve drugo mislimo da je potrebno da se što hitnije vidimo i o svemu dogovorimo.

Pozdrav

Lola⁶, Marko⁷, Veljko⁸

¹ Original, u rukopisu, pisan latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 709.

² Redakcija nije pronašla ovo pismo.

⁸ Voja Leković, tadašnji član Oblasnog komiteta KPJ za Sandžak

⁴ Odnosi se na borbe koje su vođene protiv italijanskih okupatora na levoj obali Lima, oko sela Barica, Babina i Serbetovca, koja su tom prilikom bila spaljena od strane Italijana.

⁵ U Radojinji su Aleksandar Ranković, Milovan Đilas i Ivo Ribar-Lola, kao delegati Vrhovnog štaba, prihvatili partizanske jedinice koje su se pred nadmoćnijim snagama neprijatelja povlačile iz Zapadne Srbije u Sandžak.

^e Ivo Ribar-Lola

⁷ Aleksandar Ranković

⁸ Milovan Đilas

BK. 47

**PISMO ČLANA CK KPJ MOŠE PIJADE OD 7 DECEMBRA
1941 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOP ODREDA JU-
GOSLAVIJE DRUGU TITU O SITUACIJI NA ŽABLJAKU
POSLE NEUSPELOG NAPADA NA PLJEVLJA**

*Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 1, dok. br. 115, str.
268—269.*

BR. 48

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGO-
SLAVIJE OD 9 DECEMBRA 1941 GOD. OPERATIVNOM
ŠTABU CRNOGORSKOG NOP ODREDA**

*Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 1, dok. br. 119, str.
279—280.*

BR. 49

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGO-
SLAVIJE OD 9 DECEMBRA 1941 GOD. GLAVNOM ŠTABU
NOP ODREDA ZA SANDŽAK ZA UPUĆIVANJE KRALJE-
VAČKOG BATALJONA U SELO VRANJAK**

Objavljeno u Zborniku, tom I, knj. 2, dok. br. 72, str. 241—242.

BR. 50

**IZVEŠTAJ ALEKSANDRA RANKOVICA I IVE RIBARA-
LOLE OD 10 DECEMBRA 1941 GOD. VRHOVNOM KOMAN-
DANTU NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGU TITU O
ŠTANJU PARTIZANSKIH CETA KOJE SU IZ SRBIJE DO-
ŠLE U SANDŽAK I PREDLOG ZA NJIHOV POVRATAK
NA TERITORIJU SRBIJE¹**

Radojinja, 10.XII.41

Bragi Tito,

preko Pere Stambolića primili smo naređenje o upućivanju novopridošlih srpskih četa u Novu Varoš, odakle bi dalje

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1777.

bile upotrebljene za akcije u Sandžaku. Mi ćemo izvršiti ovo naređenje, ali bismo hteli da te upoznamb prethodno sa sledećim činjenicama:

1.— Čete koje su stigle jesu u vrlo lošem moralnom, fizičkom i zdravstvenom stanju.

2.— Komandni sastav ovih četa pokazao je na putu krajnji nehat i dozvolio masovnu pljačku po selima, što je imalo baš danas vrlo štetne političke posledice za nas.

3.— Stanje municije u četama je 40—50 metaka na glavu prosečno, i prema istom čete su nesposobne za bilo kakve veće borbe, siem za zasede itd.

Još pre prijema tvog naređenja mi smo održali sastanke sa komandnim sastavima svih četa i započeli" istragu po pitanjima njihovog dolaska u Sandžak i događaja na putu. Ovu istragu, apsolutno nužnu čistku i reorganizaciju, naročito u komandama, moramo završiti *ovde mi* bez obzira kuda će kasnije ići ove čete — jer Sandžački štab to apsolutno! ne bi bio u stanju da učini. Mi smo taj posao započeli i sutra ćemo ga dovršiti, pa ćemo ti onda poslati detaljan izveštaj o svemu.

Napominjemo da je, po našem mišljenju, moguće povratiti moral i borbenu sposobnost ovih četa posle čistke i reorganizacije jedino njihovim povratkom u Srbiju, gde bi bile jako potrebne baš sada, s obzirom na pokušaje mobilizacije koje vrši Nedić. Uostalom, to je i želja većine ljudstva. S druge strane, ne čini nam se najzgodnije preterano nagomilavanje trupa u Sandžaku, kako s obzirom na potrebe S'rbije. tako i u vezi sa mogućim nemačko-italijansko-nedićevskim planom našeg zaokružavanja ovde, o čemu se ponešto čuje od ljudi koji dolaze iz Srbije i Bosne.

Do tvog daljeg naređenja mi' ćemo srpske čete sutra, kako koju reorganizujemo, upućivati za Novu Varoš.

Užičku četvu koju smo ti poslali u Drenovu si sigurno primio — ona je u dobrom stanju. Od njenog komandira si dobio valjda i pismo koje smo danas dobili od Čiče iz Bosne.² —• U Draglicu, Senišita itd. uputili smo jednu dobru četvu od 50 ljudi da spasi napušteni materijal i druge naše stvari; o rezultatu ćemo te sutra izvestiti.

S obzirom na vesti koje stižu iz Srbije i Bosne smatramo da je *apsolutno nužno* da se svi zajedno odmah prebacimo na jedno stalnije mesto (u smislu naše zadnje odluke) odakle možemo obezbediti rukovodstvo svim pokrajinama. Boravak nas

² Slaviša Vajner-Čica, narodni heroj, organizator ustanka u južnom delu Istočne Bosne, komandant Romaniskog NOP odreda i član Glavnog štaba NOP odreda za Bosnu i Hercegovinu. Poginuo 21 januara 1942 god. u borbi protiv Nemaca na železničkoj stanici Pjenovac u Istočnoj Bosni.

iice³ od prekosutra u Radojinji, pa i uopšte u ovom kraju, k-^e bespredmetan i mi ćemo krenuti k vama. Bilo bi dobro Aa tada odmah svi zajedno pođemo dalje.

Canu,⁴ Srbu⁵ i dru^e srpske drugove⁰ šaljemo sutra u Srbiju, gde su apsolutno potrebni. Položaj u Srbiji stvarno je t ži no što smo ga mi gledali zadnji put u Drenovi i potrebno •e njihovo hitno prisustvo tamo, kao i prisustvo naših odreda. Još uvek žalimo što bar neko od nas trojice ne može odmah

t am o Očekujemo najhitnije tvoj odgovor, a smesta po svršenom poslu napuštamo Radojinju.

Drugarski pozdrav svima
Marko Lola

BR. 51

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 11 DECEMBRA 1941 GOD. ALEKSANDRU RANKOVICU, MILOVANU ĐILASU I IVI RIBARU-LOLI DA UPUTE POJAČANJA U SJENICU I IBARSKE RUDARE U SASTAV KRALJEVAČKOG BATALJONA, DA IZVRŠE FORMIRANJE SAMOSTALNIH GETA I PRIPREME SE ZA PRETSTOJEĆI POKRET VRHOVNOG ŠTABA¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKIH
• PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

Drugu Marku, Veljku i Loli.

Primio sam vaše pismo od 10-XII o.g.² Razumem potpuno vaše gledište o potrebi slanja naših četa u Srbiju. Ali potrebno je ipak da imamo minimum garantija da ee te čete stignuti na-

... 3 Sem Aleksandra Rankovića i Ive Ribara-Lole, tada se u Rado-
Jmji nalazio i Milovan Đilas.

* Spasenija Babović-Cana

o Srb.oljub (Srba) Josipović

»... Odnosi se na Glavni štab NOP odreda za Srbiju, koji su tada
cmjavali Mirko Tomić, Petar Stambolić, Milinko Kušić i Zdravko
J ovanović.

CK original, o*kucan na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi
tekstl _Pod reg, br_ 4347_ Na dokumentu nema datuma, ali se iz
može utvrditi da potiče od 11 decembra.

Vidi dok. br. 50.

teren kuda ih šaljem, a za to je potrebno da imamo tačno označen pravac, odnosno da odu najpre izviđači da bi ispitali pravac kretanja. Mi ne nagomilavamo ovde čete, već se one raspoređuju na sektorima koje je potrebno ili očistiti od neprijatelja ili uništiti komunikacije za buduće nadiranje nedičevskih bandi. Prema tome, potrebno je da hitno uputite u Novu Varoš i dalje za Sjenicu najmanje 150 boraca kao pomoć četama koje su već tamo da bi se osujetilo zaposedanje Sjenice od strane Nemaca.

Pošaljite ovamo u Kosaticu ostatak onih ibarsikih rudara koji se nalaze kod vas a koji treba da se priključe u njihov bataljon³ koji se nalazi u Kosatici i koji će ući u sastav naše pr.[oleterske] brigade. Ostalo ljudstvo formirajte u manje čete kao samostalne operativne jedinice koje će se onda poslati, kada se izvidi teren, na teritoriju Srbije.

Marko, Lola i Veljko treba da se za dva dana, tj. do 14-XII, vrate ovamo radi našeg pokreta u pravcu Bosne. Uzmite sobom jahaće konje kao i konje za tovarenje. Isto tako treba uzeti jedno deset, petnaest konja u Novoj Varoši, kako male konje za tovarenje tako i za jahanje. Na konjima treba doneti najmanje dva sanduka one bele municije (srebro). Pre odlaska iz Radojinje pobrinite se da tamo ostane dobar organizator i komandant koji će moći da nastavi vaš rad.

Tito

BR. 52

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 11 DECEMBRA 1941 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA SANDŽAK DA STE-GNE OBRUČ OKO BISTRICE I PRIJEPOLJA

Objavljeno u Zborniku, tom I, knj. 2, dok. br. 75, str. 247—248.

BR. 53

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 11 DECEMBRA 1941 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA SANDŽAK DA PORUŠI PUTEVE I ONE-MOGUĆI DEJSTVO NEPRIJATELJSKE MOTORIZACIJE

Objavljeno u Zborniku, tom I, knj. 2, dok. br. 76, str. 248—249-

³ Odnosi se na Kraljevački bataljon.

BR. 54

**T7VEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA
UTROSLAVIJE IVANA MILUTINOVIĆA OD 11 DECEMBRA
1941 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O NEUSPELOJ BORBI ZA
POTREBU I O STANJU U BERANSKOM I ANDRIJEVIĆ-
KOM SREZU**

Objavljen u Zborniku, tom III, knj. 4, dok. br. 11, str. 67—72.

BR. 55

**DOPUNSKO UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA
DARUVARSKOG OD 13 DECEMBRA 1941 GOD. OPERATIVNOM
ŠTABU CRNOGORSKOG NOP ODREDA ZA OPERACIJE
U SANDŽAKU O NAPADU NA BISTRICU¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

**OPERATIVNOM ŠTABU CRNOGORSKIH NARODNO-
OSLOBODILAČKIH PARTIZANSKIH ODREDA**

(drugu Arsi)

S obzirom na nepredviđene zapreke prisiljeni smo da odgodimo onu akciju² protiv četnika itd. sa 15 o.m. na 16 ujutru. Prema tome, uputite vaše jedinice na dogovoreni sektor 15 o.m. uveče, tako da će one moći izvršiti svoj zadatak istodobno sa našim jedinicama sa ove strane. «

Večeras vam šaljem vašu četku koja je prema dogovoru sa Arsom imala da drži zasede u toku tih operacija, ali pošto se stvar odgađa, ta četa treba da bude poslana u zasede onda kada sve naše jedinice budu prebačene sa one strane Lima, jer¹ u protivnom bilo onemogućeno to prebacivanje.

otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u ar-
SKJ, pod reg. br. 2029.

Napad na Bisticu i Prijepolje (vidi dok. br. 52).

¹ Zbornik tom II, knj. 2

Neke vaše jedinice treba da krenu već tokom sutrašnjeg dana dalje u određenom pravcu³ tako da bi se omogućilo zbrinjavanje novih jedinica koje treba da stignu tokom idućih dana

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

13-XH-1941 g.

BR. 56

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 13 DECEMBRA 1941 GOD. ŠTABU KOMSKOG BATALJONA DA JEDNU CETU UPUTI U SJENICU A OSTATAK BATALJONA KA NOVOM PAZARU RADI ČIŠĆENJA TERENA¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

KOMANDI KOMSKOG BATALJONA U RUTOŠIMA

Položaj

U sporazumu sa vašim štabom ovaj štab naređuje da se uputi jedna vaša četa od 67 ljudi zajedno sa drugom Vlahovićem² (agronomom) u Sjenicu gde će dobiti određene zadatke. Ostatak vašeg bataljona krenuće zajedno sa jednim srpskim bataljonom partizana radi čišćenja terena pravcem koji će vam se tokom sutrašnjeg dana usmeno odrediti.³

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

13-XII-1941 g.

³ Ka Rudoim i Mioču

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2030.

² Verovatno Vučo Vlahović

³ Odnosi se na čišćenje terena prema Novom Pazaru (vidi do. i br. 52).

**PRIMO IVE RIBARA-LOLE OD 13 DECEMBRA 1941 GOD.
MILCJ RADOSAVLJEVICU I LJUBINKI MILOSAVLJEVIC
O NEPOSREDNIM ZADACIMA SKOJ U SRBIJI¹**

13. XII. 41

Drugovima Milu² i Ljubinki³

Dragi drugovi,

Dogodilo se tako da nisam više u mogućnosti da dođem do vas, i da se tako dogovorimo o najpotrebnijem. Zbog toga moram da vam ovim putem ukažem pažnju na nekoliko stvari.

U vezi sa novonastalom situacijom u ovom prelaznom periodu i zadacima koje je pred naše organizacije u Srbiji postavio CK u svome pismu, u vašem radu je danas najvažnije:

1. Uspostavljati i učvrstiti skojevske organizacije na terenu i u odredima i njihove veze sa vama. SKOJ, kao čvrsta organizacija, mora biti nosilac politike jedinstva srpske omladine na narodnooslobodilačkoj liniji, ali istovremeno posvetiti već sad posebnu pažnju jedinstvu radne omladine. Odlučno raditi na popularizaciji SSSR-a, linije naše Partije i izolovanju od omladine svih petokolonaških i reakcionarnih buržoaskih grupa.

2. U tome cilju što pre organizovati PK SKOJ-a u koji ulaze Šrpkinja⁴ — kao sekretar, Mile — kao naš predstavnik, Obalac⁵ — iz Beograda, Mirko⁶ — iz Kragujevca (ako se slažu drugovi iz Partije) i još neko koga izaberete (seljak iz Takova⁷ ako ga nađete). Uspostaviti što pre veze sa postojećim organizacijama i reorganizovati one gde je potrebno.

3. U pogledu vašeg sedišta, budite uz PK Partije. Do daljeg vezu sa mnom održavaćete tim putem. Čim dođete na teren, javite se opširno, a i ja ću vam prvom prilikom poslati detaljnija uputstva u vezi s novim direktivama koje se pripremaju.

Ubeđen sam, drugovi, da ćemo se skoro videti na terenu u Srbiji.

Želim vam mnogo sreće i uspeha u radu i drugarski vas pozdravlja i voli vaš⁸

¹ Kopija, bez potpisa, nalazi se u arhivi CK SKJ.

² Mile Radosavljević

⁴ Ljubinka Milosavljević

^{1q} Ivice Devčić, član PK SKOJ za Srbiju. Poginuo je 4 decembra god. u borbi sa Nemcima kod Prijepolja.

⁷ Mirko Milojković

⁸ Redakcija nije mogla ustanoviti o kome se radi.

Redakcija je ustanovila da je pismo pisao Ivo Ribar-Lola.

BR. 58

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 14 DECEMBRA 1941 GOD. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA SRBIJU U VEZI SA SITUACIJOM U SRBIJI POSLE PRVE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE

Objavljeno u Zborniku, tom 1, knj. 2, dok. br. 78, str. 250—256.

BR. 59

IZVEŠTAJ IVANA MILUTINOVICA OD 14 DECEMBRA 1941 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O AKTIVNOSTI PETOKOLONAŠKIH ELEMENATA, MORALNO-POLITICKOM STANJU I VOJNOJ SITUACIJI U CRNOJ GORI POSLE NEUSPEHA KOD PLJEVALJA¹

P. br. 12 (CG)²

CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Dragi drugovi,

Poslije Vašeg pisma od novembra mjeseca 1941 g. upućenog P.K. K.P.J. za Crnu Goru, Boku i Sandžak, P. K. u sporazumu sa mnom sazvaao je savjetovanje sa cijelog svog područja i ono je održano 7 XII 1941 g. Zaključci savjetovanja biće Vam dostavljeni, a ja ovim pismom želim da se osvrnem na izvjesne pojave koje su u današnjoj situaciji vrlo karakteristične za nas.

Sve do savjetovanja situacija u Crnoj Gori izgledala je mnogo ljepša nego je ustvari. Naši drugovi su suviše optimistički gledali na političku situaciju, a naročito u pogledu aktivnosti bivših jugoslovenskih partija. Aktivnost naših partizanskih odreda, s jedne strane, uspjesi Crvene armije, s druge strane, počeli su da oživljavaju razne političke grupe koje su pripadale bivšim partijama. Ovo oživljavanje naročito uzima maha u krajevima gdje je naša Partija slabo ili nikako radila, a naročito poslije julskih akcija, pa sve do danas, u srezovima Beranskom i Andrijevičkom imamo otvorenu saradnju ljudi bivših jugosl. partija sa okupatorom. Okupator je ovdje, kao u drugim zemljama Jugoslavije, manevrisao, pokušavajući da

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 410.

² Crna Gora

proširi svoju bazu i da nađe svoje uporište među drugim buržoaskim partijama, pošto voćstvo Federalistićke stranke nije moglo da povede sa sobom šire narodne mase.³ Glavni nosioci te izdajnićke politijke u srezovima Andrijevićkom i Beranskom jesu: Milutin Jelić,⁴ b.[ivši] direktor gimnazije i ćlan JNS, Filip Cemović,⁵ b. narodni poslanik, ćlan Radikalne partije Bože Maksimovića. Njima se prikljućuju i oficiri b. jugosl. vojske, kao napr. major Lašić⁶ iz Vašojevića. Pored ove grupe koja sarađuje sa okupatorom, u posljednje vrijeme imamo ćetnićku grupu, koja prikriveno istupa sa svojim proglašom, sakrivajući-svoje pravo lice razbijaća. Iz letka koji vam prilazemo vidjećete ko su ti tipovi. Osim toga imamo i aktivnost vođa b. zemljoradnićke stranke sa Jeftom Pavićem na ćelu. Sve ove grupe i pojedinci držali su se pasivno u julskom ustanku. Docnije, one su se prikrivale, ali aktivno radile među širokim narodnim masama, tako da je našim drugovima izgledalo da nema nikakve opozicije ili ljudi koji bi mogli politićki aktivno raditi protivu nas. Ovo je bilo sve dotle dok su naši drugovi vodili politiku išćekivanja i pripremanja za narodni ustanak. Pasivnost i pripremanje oružanog ustanka, parola koju su naši drugovi bacili u širćke narodne mase, kao akćicnu parolu, ovi su tipovi iskoristili. Oni se danas izjašnjavaju za narodnu borbu, ali samo onda »kada narod za to bude pripremljen«; oni su danas za mobilizaciju, za sastav narodne vojske, za izbor komandnog sastava, ali ne i da idu u partizane i da se podvrgavaju komandi partizanskih odreda. Oni su na rijećima za borbu protiv okupatora, ali ne i protiv njegovih pomagaća, a protivni su »sitni akćijama«. Oni kažu da izdajnike i špijune ne treba ubijati jer su to naša braća, a izvođenje sitnih akćija: rušenje puteva, uništavanje kamiona, uništavanje saobraćajnih sredstava i si. da će izazvati neprijatelja i njegove represalije.

Voćstvo Crnogorske federalistićke (separatistićke) stranke — koje su saćinjavali Sekula Drljević, advokat, dr Novica Radović, Krsto Popović, Petar Plamenac i Milutin Jelić — pokušalo je, odmah po okupaciji, da izvrši pripreme za stvaranje marionetske vlade i proglašenje kraljevine Crne Gore pod italijanskim suverenitetom (vidi tom III, knj. 4, dok. br. 147). Narodni ustanak je omeo sve te planove, i ovo voćstvo je ostalo usamljeno i razoblićeno kao otvorene okupatorske slugue.

⁴ Pri pokušaju bekstva iz Crne Gore, ispred jedinica Narodno-oslobodilaćke vojske, 1943 god., uhvaćen i streljan kao narodni neprijatelj.

⁵ Poginuo kao narodni neprijatelj.

⁶ Đorđija Lašić, generalštabni major bivše jugoslovenske vojske, jedan od prvih saćadnika Draže Mihailovića u Crnoj Gori. Sve vreme bio ćetnićki komandant i prisni saradnik italijanskog i, po kapitulaciji Italije, nemaćkog okupatora. Poginuo 1944 god. od saveznićke avijacije, prilikom njenog sadejstva našim jedinicama koje su vodile borbe u blizini Podgorice (Titograda).

Savjetovanje je pokazalo niz nedostataka i grešaka koje OU pravljene od septembra mj. pa do danas. Tako napr. načinjeni su krupni propusti i greške u pogledu borbe protiv pojedinih ljudi, koji su se vješto prikrivali, kao i protiv pasivnosti faznih grupa. Savjetovanje je pokazalo da pasivnost i čekanjanje opšti ustanak je pogrešno djelovalo na utvrđenje partizanskih jedinica. Mnogi drugovi aktivisti, kao i čitave part. organizacije, padali su pod uticaj grupa i ljudi koji su bili protiv gvake borbe protiv okupatora. Pasivnost i neaktivnost partizan, jedinica, pa i čitavih part. organizacija, omogućila je mirno j-ovarenje pete kolone i neprijatelja naroda (Srez beransk: i ^ndrijevički). Labavo držanje prema izdajnicima i špijunima pkurazilo je ove i danas imamo čitave naoružane bande (krila-ll)¹ koje se slobodno kreću pomognute od okupatora, pa razoj-žavaju i ubijaju naše ljude, a da naši drugovi i partizanske jedinice prema njima ništa ne preduzimaju. Savjetovanje je otkrilo da naši drugovi na oslobođenoj teritoriji nisu vršili ..ustopavu vlasti sve do moga dolaska. Odbore Narodno-oslobodilačkog fonda oni su smatrali kao klicu buduće vlasti, ali i jcao nosioce današnje vlasti. Narodno-oslobodilački odbori i]<omande mjesta za njih nijesu ni postojali kao nova forma vlasti. Vojno savjetovanje kao i partijsko savjetovanje otkrili gu nedostatke i u pogledu partijskog rada u partizanskim jedinicama. Partijci u partizanima nijesu bili izdvojeno radili, bar pe u dovoljnoj mjeri među partizanima. Oni su se više bavili propagandom, a često puta i sitnim birokratskim poslom u Štabovima. Savjetovanje je pokazalo da je disciplina slaba u redovima partijskog članstva, a da ne govorimo o disciplini u partizanskim jedinicama. Savjetovanje je pokazalo i grubo vršenje discipline. Tako napr. da su pojedini članovi Partije radili i išli onamo kuda su smatrali da je potrebno, iako to nije ^ilo mišljenje Partije,

Cio rad savjetovanja kao i moj referat, koji je bio na t>azi Vašeg pisma, ukazao je na sve nedostatke u prošlom radu paše partijske organizacije.

Iako ni "do danas nemamo detaljnijih izvještaja o našim gubicima na Pljevljima, kao ni obavještenja o daljem radu pašeg odreda u Sandžaku, ipak ja ću nešto reći i o tome.

Mobilizacija koja je izvršena za odlazak u Sandžak bila je vrlo popularna i narod je od pohoda na Pljevlja očekivao

⁷ Voćstvo Federalističke (separatističke) stranke, pod okriljem okupatora, pokušalo je da stvori neku vrstu svoje vojno-policiske organizacije, koja bi kao kvišlinška snaga vodila borbu protiv partizana. f/ledutim, taj pokušaj nije uspeo, jer je uskoro okupator našao daleko boljeg saradnika u četnicima Draže Mihailovića, odnosno bandama gordija Lašića i Pavla Đurišića. Lašić i Đurišić su tada bili jedini otvoreni Dražini eksponenti u Crnoj Gori.

mного. Prvih dana stalno se postavljalo pitanje: šta je sa Pljevljima? Isto onako kao što je narod mnogo očekivao od rezultata borbe kod Pljevalja, danas očekuje rezultate te borbe, tj. koliko je mrtvih i ranjenih. Neuspjeh kod Pljevalja pokušaće da iskoriste razni petokolonaši i već donekle, blagodareći dezerterima, kojih je u ovoj borbi bilo dosta, iskorišćavaju. I P. K. i Glavni štab preduzimaju sve da narodu objasne nužnost ovakve borbe. Ono što je najvažnije za nas u ovim neuspjesima jeste što se pokazala masovna nesposobnost naših ljudi u novim uslovima ratovanja. Dezerterstvo, koje je bilo masovno, jeste rezultat nedovoljnog i skoro slabog rada naših polit. komesara među partizanima. Neuspjeh kod Pljevalja pokazao je nesnažjenje našeg odgovornog rukovodećeg kadra u partizanskim jedinicama. Cim se štab Crnogorskog narodno-oslobodilačkog partizanskog odreda u Sandžaku povrati, detaljno ćemo prodiskutovati o svima stvarima i naše zaključke dostaviti Vrhovnom štabu. Po svemu izgleda da imamo ogroman broj mrtvih i ranjenih. Mi ni do danas, iako je danas 13, nemamo rezultat. I ovo je znak nesposobnosti naših odgovornih drugova. Naše ćutanje niko ne tumači kao neznanje rezultata, već jedino kao prikrivanje stvari.

I pored ovog neuspjeha kod Pljevalja, ovamo,⁸ i u Srezu nikšićkom, oko Grahova, Crkvice i Bileće, vode se žestoke borbe.

4 XII t. g. jedna četa talijanskih vojnika pokušala je da se probije iz Grahova i zauzme staro austrijsko utvrđenje Dvrnsnik, koji dominira Grahovom i Crkvicama. Naše hrabre partizanske jedinice napale su ih i u jednodnevnoj borbi natjeralale u bjekstvo. Rezultat borbe: neprijatelj je imao 4 mrtva, a zarobljeno je 12 talijan. vojnika. 5 XII partizani Grahova, Banjana i Krivošija napali su talijansku posadu u Dragalju (Krivošije), razbili je i zarobili 50 Talijana, ubili 12, zaplijenili nešto pušaka i municije i veću količinu bombi. 6 XII izvršena je opsada Crkvice. 6 XII neprijatelj šalje 150 vojnika i 2 tenka iz Risna u pomoć Crkvicama. Naše partizanske jedinice iz zasjede su razbile ovo pojačanje. 7 XII neprijatelj šalje pojačanje od 400 ljudi sa tenkovima i topovima. Partizani iz Kruševice i Herceg Novog, njih 30, dočekali su ovu kolonu na putu Risan—Crkvice i poslije 4-satne borbe natjerali je u bjekstvo i nanijeli joj velike gubitke (oko 60 mrtvih). Mi smo imali 5 lakše ranjenih. Borbe na Grahovu i dalje se vode.

P o z d r a v

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

14/XII-1941

Milutin

⁸ Odnosi se na Podgorički i Danilovgradski srez (na Radovču se nalazilo sedište PK, a na Gostilju sedište Glavnog štaba).

BK. 60

PROGLAS VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 15. DECEMBRA 1941. GOD. UPUĆEN ITAUJANSKIM VOJNICIMA NA PODRUČJU CRNE GORE, ISTOČNE BOSNE I SANDŽAKA

Objavljen u Zborniku, tom 111, knj. 4, dok. br. 12, str. 72—74.

BR. 61

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 16. DECEMBRA 1941. GOD. ŠTABU KRALJEVACKOG BATALJONA DA IZVRŠI SMENU SA KOSMAJSKIM BATALJONOM, PREBACI SE NA LEVU OBALU LIMA I PRIPREMI ZA POKRET KA RUDOM¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

KOMANDI KRALJEVACKOG NARODNO-OSLOBODILACKOG PARTIZANSKOG BATALJONA

N A R E Đ E N J E

Stavite odmah na raspoloženje jednu četvu vašeg bataljona, kao i Posavsku četvu, koja će večeras u prvi sumrak zaposesti puteve između Prijepolja i Bistrice radi obezbeđenja prelaza.² Pošto verovatno neće u toku ove noći biti moguće da se prebaci čitav vaš bataljon i Posavska četa, to vi odredite za ovaj zadatak onu četvu za koju smatrate da treba ostati u selu Drenovi do sutra naveče i da se u toku sutrašnjeg večera prebaci na onu stranu. Razume se, ako će prebacivanje ići brzo, onda će [se] prebaciti čitav vaš bataljon i Posavska četa.

Na mesto vašeg bataljona stići će danas najdalje do 3 i po sata Kosmajski bataljon koji će zaposesti vaše položaje. Prema tome, objasnite tačno komandi toga bataljona situaciju na vašem položaju i zadatke koji su bili stavljeni pred vas.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2031.

² Reč je o prelazu na levu obalu reke Lima.

Izvršite još pre pokreta odabiranje svih onih koji nisu sposobni da izdrže dugački put³ ili nisu spremni da uđu u proletersku brigadu. Njih treba uputiti odmah u Novu Varoš i staviti na raspoloženje Sandžačkom štabu koji će ih priključiti u jednu odgovarajuću srpsku jedinicu.

Šaljemo vam hleb i meso koje treba da se raspodeli među borce kao rezervna hrana na putu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

16-XII-1941 g.

"

BR. 62

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE MITRA BAKICA OD DECEMBRA 1941 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O AKCIJAMA I RASPOREDU JEDINIČA CRNOGORSKOG NOP ODREDA ZA OPERACIJE U SANDŽAKU I O OKUPATORSKIM SNA-GAMA I NJIHOVIM POKRETIMA¹

Dragi Tito..

1) Dvije crnogorske čete nijesu mogle biti prebačene kod sela Kučina, jer su četnici sa suprotne obale otvorili vatru, kojom prilikom je ranjen jedan naš partizan pri ukrcavanju u čamac. Te čete su kasnije povučene u sastav odreda,² dobivši nov raspored.

2) Predviđena četa za vatrenu demonstraciju prema Banji bila je u određeno vrijeme na mjestu (selo Omar). Zorom se je primakla obali i čekala napad srpskih četa. U tome čekanju sama je nepravilno otvorila vatru, što je izazvalo reakciju kako četnika tako i Italijana iz Priboja. Vatreno dejstvo trajalo je skoro čitav dan." Ova demonstracija izvedena je u toku 16 decembra prema tvom drugom naređenju. Četa se je bez ikakvih gubitaka povukla u sastav odreda, i dobila nove zadatke.

³ Odnosi se na pokret prema Rudom u kojem će se formirati Prva proleterska NOU brigada.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod regT br. 15146.

- Odnosi se na delove Crnogorskog NOP odreda za operacije u Sandžaku, reorganizovane posle boja na Pljevljima, od kojih su formirani Prvi i Drugi (crnogorski) bataljon Prve proleterske NOU brigade.

3) Crnogorski odred izviđajući neprijateljske snage kod Mioča, kao i četničke u Rudom, izvršio je brzi noćni pokret, upao u Rudo, a poslije dnevne borbe zaposjeo selo Mioče sa mostom na Limu (Mioče). U toj borbi imali su naši partizani tri lakše rojena. Odred je ove zadatke izvršio sa malim snagama (80) jer glavne snage još nijesu bile pristigle.

Sadašnji raspored Crnogorskog odreda:

jedna četa, 60 partizana, nalazi se u Mioču (desna obala rijeke Lima) isturajući patrole ka Uvcu i Priboju i to sa obadrije strane rijeke Lima;

za neposredno obezbjeđenje Rudog određena je jedna četa (jačine 50 partizana);

za posredno obezbjeđenje Rudog nalazi se: jedan vod u selu Trnovča³ (4 km sjeverozapadno od Rudog) sa zadatkom da istura patrole preko sela Dugovjeća ka Orahu i od sela Trnovča ka selu Ravanci. Jedan mobilni vod upućen je preko Kusenoveft&vni da izviđa ka Bijelom Brdu. Jačina ovih vodova je po ljudi. Ova dva voda su iz sastava dviju četa koje neposredno obezbjeđuju varoš Rudo (50+30=80). Ove dvije čete od osamdeset vojnika zauzele su Rudo i Mioče.

19[og] ^o mraka stići će u Rudo: jedan bataljon od 180 partizana, pakle, u toku 19[-og] u Rudom i okolini nalazi se 320 crnogorskih partizana.

Ostale snage Crnogorskog odreda: jedan kombinovani bataljon od četiri lake čete po 40—60 vojnika pravi zasjede na putu Prijepolje—Pljevlja. Iz sastava ovoga bataljona određena su tri laka voda da vrše jače demonstracije prema Pljevljima, sprečavaju i ometaju neprijateljske ispade i da sa mjesnim stanovništvom^{*H} ruše komunikacije: Pljevlja—Rudo (ova je komunikacija dosta dobro porušena jer su ranije na tome radile dvije čete), Pljevlja:—Cajniče i Pljevlja—Đurđevića Tara.

Jedan bataljon od dvije lake čete nalazi se u predjelu Bijelog Polja sa zadatkom da ruši komunikacije: Bijelo Polje—Pljevlja, Bijelo Polje:—Berane, da vrši vatrene demonstracije, da sprečava ispade neprijatelja iz Bijelog Polja.

Komunikacija Bijelo Polje—Prijepolje ne ruši se zbog stava muslimana koji sprečavaju rušenje te komunikacije.

Jedna crnogorska četa nalazi se u Izbičnju, koja je bila preko Lim. Ta će četa naknadno doći u sastav odreda u Rudo. Sa ovom četom biće u Rudom i okolini 370 Crnogoraca.

Zbog zakašnjenja u prebacivanju srpskih četa, a da bi se Rudo sigt^{mo} održalo u našim rukama, štab Crn. odreda po-

³ Selo Trnovča, nije nađeno na geografskoj karti. Verovatno se nalazi u rejonu k. 625.

vukao je onu četvu koja je trebala da blokira Priboj sa zapadne strane i postavio je kod željezničke stanice Mioče. Isto tako povukao je ka Rudom i jednu četvu iz predjela Pljevalja sa komunikacije Pljevlja¹—Rudo, pošto je ta komunikacija potpuno razrušena a sa napuštanjem Rudog nema nikakve vojničke važnosti za neprijatelja. Držanjem mosta kod Mioča ta je komunikacija potpuno umrtvljena.

Prema Banji nema snaga Crnogorskog odreda. Te snage su 16[-og] bile tamo, prema utvrđenom planu, a povučene su ka Mioču da bi se obezbijedio uspjeh na ovoj strani. Ne postoji mogućnost da se u jednom kraćem roku uputi ni jedan dio Crnogorskog odreda. Za tu demonstraciju, ako je smatraš za potrebnu, možeš od Užičana uputiti jedan pojačani vod ka selu Omaru. On može tamo stići najkasnije za tri časa.

Kretanje neprijatelja. Sznali su da je u Višegradu mali garnizon koji broji najviše 1000 vojnika (po nekima dva bataljona, što je malo vjerovatno). U Bijelom Brdu 100—200 vojnika. U Uvcu 50 vojnika, koji su pojačani sa malim dijelom koji je otjeran sa Mioča. U Priboju najviše ima do 500 vojnika, koji se nalaze u okolini grada Priboja. U samom Priboju, nema Italijana. Povukli su se u sela oko varoši iz straha da ih ne napadnu partizani. Svakog dana objavljuju putem doboša stanovništvu da bježi jer će biti napadnuti od partizana. Na Osovniku (vis jugozapadno od Priboja) dva topa su postavljeni a oko Priboja više bacača, često puta otvaraju vatru na sve strane iz čistog straha. U samoj varoši ima četnika i Italijani sa njima saraduju. Italijani su preselili sve magacine u manastir Banju i povjerili ih na čuvanje četnicima. Seljenje magacina su izvršili da u slučaju evakuacije, koja je vjerovatno u njihovom planu, mogu preko četnika dobiti taj materijal. U Bistrici ih ima oko 300. U Prijepolju ih ima oko dva bataljona u jačini 2.000 vojnika. U toku 16[-og] jedan bataljon je pješke prešao iz Prijepolja u Pljevlja. Ove informacije su dobijene od naših patrola izvidnica i izjava mnogobrojnih lica koja su dolazila iz pomenutih mjesta.

U Rudom nema nijednog četnika. Razoružali su oko 10. Ostali su se razbjegli kućama. Na ovoj čitavoj prostoriji ne postoji nikakva opasnost po mišljenju ovoga štaba.⁴ Jako su zaplašeni od Crnogoraca i većina je izjavila dalju saradnju sa njima. Prilikom razoružanja nijesu ispoljavali nikakav otpor. Mnogi četnici koji su dolazili na odsustvo sa sarajevskog sektora izjavljivali su štabu da žele da bratski saraduju sa partizanima: uopšte. Svi poimaju Čiču i kažu da su oni sa njim. Crnogorci su i ove razoružali, ali samo privremeno, dok se nalaze u mjestu. ^

⁴ Štaba Crnogorskog NOP odreda za operacije u Sandžaku

Muslimani su sretni i presrećni što su došli Crnogorci "da ih izbave od četnika". Smatraju ih oslobodiocima i tako ih nazivaju usput. Donose im svakovrsna jela i voće. Na pomoć njihovu u borbenom smislu za sada se ne može računati. Četnici su silom razoružali Muslimane. Ovaj štab je privatno saznao da bi ulazak Crnogoraca u Priboj kao i borbu za vlast pripomogli Muslimani. I politički rad među Muslimanima postoje odlične mogućnosti. Na slučaj naših vidnijih uspjeha svi će biti s nama. Oni su uglavnom bez oružja, sem onih u limskoj dolini.

Kod ovoga štaba dolazilo je više Muslimana koji su tražili zaštitu od četnika, ovaj štab nije mogao za sada uputiti nijedan dio od svojih snaga u pravcu sela gdje četnici vrše nasilje. Obecao im je da će u najkraće vrijeme raščistiti teren od tih bandi. Ove pljačke se najviše dešavaju po teritoriji lijeve obale rijeke Lirra (ugao: rijeka Lim—Drina—Čajniče).

Put Kasidol—Sastavci—Ustibar—Rudo potpuno je slobodan. Od Sastavaka rugu se uputiti zaštitne patrole ka selu Hercegovačkoj Goleši. Stanovanje a Požežmrcu i Kasidolu treba obezbijediti upućivanjem patrola ka Gradiberine—Crnuzi. Na tom pravcu neprijatelj šalje, radi obezbjeđenja, manja odjeljenja iz Priboja. D, Sastavaka dolaze patrole odavde. *Put je potpuno slobodan.*

Crnogorski štab je saznao da se četnički štab (neki Kamenko⁵ i Dekić⁶) nalazi u selu Drinsku, južno od Višegrada. Neka četnička komanda nalazi se u Jagodini, istočno od Višegrada.

Radi uspostave veza sa Rogaticom postoje slobodni mostovi na Drini sjeverno od Međeđe i kod Ustiprače. Vjerovatno je da ove mostove osmatraju manje četničke grupe koje ne predstavljaju nikakvu opasnost. Isto tako po terenu kojim će se prolaziti ima četničkih grupa jačine 20—30, ali ni ovo ne predstavlja nikakvu prepreku.

Pokušaćemo da dobijemo detaljnije informacije od četnika koji su se vratili sa odsustva, sa Romanije. Prema tim informacijama ravnacemo se i nastojati da uspostavimo neku vezu.

U Rudu postoji samo jedna dobro sortirana privatna ambulanta jednog liječnika. Ako Gojko⁷ dođe tokom sutrašnjeg dana, postupiće se omaklo kako je on meni rekao. Štab je mi-

⁵ Kamenko Jeftić, četnički komandant u Istočnoj Bosni. Novembra 1941 god. dao je izjavu da će saradivati sa partizanima, ali je ubrzo potpao pod uticaj Drg.žinihu četnika i vetu decembru počeo otvoreno napadati partizane.

⁶ Radomir Dekić, četnički vojvoda, tada komandant Zlatiborskog četničkog odreda

⁷ Gojlo Nikoliš

šljenja da jedan oveći dio materijala upute za Zabljak, gdje ima ogroman broj ranjenika.

Stan se može dobiti vrlo pogodan, samo javi unaprijed kada ćete doći. Naše je mišljenje da je ovdje mnogo sigurnije nego tamo gdje se sada nalazite, mada je i tamo sigurno, samo izvidati ka Priboju. Selo Kasidol neprijatelj je gađao artiljerijom sa dva metka kada su tu bili crnogorski partizani. To su oni iz straha uradili.

S*drugarskim pozdravom
Mitar⁸

BR. 63

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 21 DECEMBRA 1941 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA CRNU GORU I BOKU

Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 1, dok. br. 159, str. 354—355.

BR. 64

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 21 DECEMBRA 1941 GOD. O FORMIRANJU I ZADACIMA ŠTABA CRNOGORSKO-SANDŽACKOG NOP ODREDA

Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 1, dok. br. 160, str. 355—357.

BR. 65

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 21 DECEMBRA 1941 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA' SANDŽAK DA FORMIRA TRI NOVA BATALJONA

Objavljeno u Zborniku, tom 1, knj. 2, dok. br. 81, str. 261—265.

⁸ Mitar Bakić

IZVEŠTAJ DELEGATA CK KPJ PRI CK KPH OD 21 DECEMBRA 1941 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O PORUKAMA BUGARSKE RADNIČKE PARTIJE (KOMUNISTA), STANJU U HRVATSKOJ I PROVALAMA U PARTISKOJ ORGANIZACIJI ZAGREBA¹

Dragi drugovi, prije par dana dobili smo obavijest od drug.[ova] iz Bgd-a i Bosne da su Nijemci zaposjeli dio oslobođenog teritorija Zapadne Srbije. U vezi s tim —• molimo vas da nas čim prije obavijestite da li ste svi živi i zdravi i na okupu.

Drugovi su u Bgd-u preko Mak.[edonije] primili pismo bugarskog Čaće —• upućeno našem Čaći.² Pismo nam ne šalju, već nam javlja Blaško³ da se isto odnosi na prilike u Makedoniji, da prihvataju kontakt s nama i traže da tamo ode bilo Stari,⁴ bilo opunomoćenik Čaće. Blaško je odgovorio drugovima u Mak. da za neko vrijeme Stari ne može tamo oputovati, ali nek se strpe, pa će čim se ukaže mogućnost nekio tamo -otići.

Prije 5 dana poslali smo vam izvještaj o akcijama i stanju kod nas. Sad samo neke pojedinosti. U vezi s postepenom mobilizacijom koju provodi Pavelić, kao i u vezi s povoljnim stanjem na frontu, raste neraspoloženje naroda. Dobar dio pozvanih u vojsku ne odaziva se pozivima. Jedan dio tih aktivno prilazi partizanima. Tako su odredi u Gorskom Kotaru i Primorju podvostručeni za posljednjih 12 dana. U okolici Broda ima već oko 100 ljudi u odredu. Drugovi nam javljaju da pripremaju odlazak u partiz. 90 radnika iz tvornice vagona, koji su dobili pozive za vojsku. Povećao se i odred u Moslavačkoj Gori (Ivanić Grad—Čazma), tako da sada broji oko 50 ljudi. U Zagrebačkom kotaru, Samoborskom, Veljka Gorica, Sv. Ivan i Stubica, dobar dio pozvanih se skriva'. Činimo sve da ih okupimo i formiramo sitnije odrede u neposrednoj blizini Zgb-a. U Zagorju se odazivaju pozivima, jer je part. org. vrlo slaba.

Vojska sve češće otkazuje poslušnost. Prije par dana dopremljeno je iz Bjelovara 400 vojnika u Zagreb, s tim da idu na Istočni front. Kao i uvijek, i ovog puta pretpostavljeni su to krili od vojnika. Ali, na putu do Zgb-a, vojnici su ipak saznali kuda ih kane poslati. Nastalo je komešanje, protesti i povici: »Nećemo na Istočni front«. Kad su stigli na zagrebački

¹ Original, pisan rukom, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 432.

² Centralni komitet

³ Blagoje Nešković

⁴ Tito

kolodvor, prisilili su oficire da se prvim vlakom vrate u Bjelovar. Nikakva obećanja i prijetnje nisu pomogli. Vratili su se u Bjelovar. Niko nije pozivan na odgovornost, naprotiv velika je većina dobila odsustvo za Božić. U prošlom pismu smo vam javili da domobrane presvlače u talijanske uniforme i da ih šalju u Italiju. Od prvog transporta, u kojem je po pričanju bilo oko 1000, do granice je polovica otpala i razbježala se svojim kućama. —• Pred prijekim sudom se nalazi jedan poručnik, jedan satnik i jedan potpukovnik, — jer je navodno utvrđeno da su pomagali narodno-oslob. borbu.

U Zgb-ekoj org. došlo je do provale. Jedna drugarica, član MK,⁵ koja je bila legalna, uhapšena je na ulici i provalila ostale članove rukovodstva, a po svemu sudeći i mene. Pošlo je ovoj bandi za rukom da organiziraju konfidentsku službu. Svaka ulica pored redovnog agenta ima najmanje po dva konfidenta. Provala je zahvatila trešnjevački rejon. Uhapšeno je 10 partijaca i oko 20 omJadinaca. Omladinci su se ovog puta vrlo slabo držali. Part. org. u Zgb-u svela se na dosta malen broj, tako da iz redova part. ne možemo više slati ljude van. Provala je lokalizovana.

Bobi Stetler (Španac),⁶ koji je bio čl.fan] part.[ije] i uhapšen prije izvjesnog vremena, postao je policijski agent. Taj bandit poznaje masu drugova i može nam mnogo štete nanijeti. Vahi se kreće automobilom i s pratnjom i to vrlo rijetko. Poduzeli smo sve da ga preslušamo.

Preko naše obavještajne službe saznajemo da se užurbano pripremaju Nijemci za napad na Tursku. U tu svrhu pripremaju aerodrome kod Velike Gorice i na 40 km od Zgb-a prema Kar-

⁵ Odnosi se na Ankicu (Mariju) Sertič-Cincipinku. Ona je tada radila u tehnici CK KPH. Posle otkrivanja ilegalne štamparije, A. Sertie je uhapšena, zajedno sa rukovodiocem tehnike Milanom Hupertom. Ona je na saslušanju izdala sve drugove koji su s njom radili u štampariji, kao i kurirsku vezu između CK KP Hrvatske i PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu. Postala je agent-provokator. Za sve vreme rata imala je uredenu sobu u ustaškom zatvoru, i išla sa agentima ustaške policije u akcije protiv komunista. Posle rata krila se u Hrvatskom Zagorju, na selu, pod drugim imenom, ali je 1946 god. otkrivena, kao narodni neprijatelj osuđena na smrt i streljana.

⁶ Bobi Stetler je pre rata radio u Slavanskom Brodu, izdajući se za napredna čovaka, ali je nekoliko puta bio bojkotovao zbog nepravilnog rada, a kasnije i potpuno »zaobiden«. Prešao je u Zagreb i radio u Savezu privatnih nameštenika. Bio je u Španiji, i po povratku, 1939 god., primljen je u Partiju. Biran je i za delegata part. konferencije Mesnog komiteta Zagreba, ali je taj izbor poništen, jer se Stetler družio sa Soprokom, ^šefom zagrebačke političke policije i Šopincem, policijskim referentom za SKOJ. Postao je ustaški ageht.. Neko vreme se nalazio i u Staroj Gradiški. Sto je posle bilo s njim — Redakcija ne zna.

lovcu, koji će im služiti kao baza. Kod svih mostova i stanica na pruži Do,bova—Zemun biće izgrađeni bunker radi osiguranja iste.

Iz istih izvora saznajemo da će se pri ministarstvu domobranstva obrazovati neki odbor za ishranu vojske i stanovništva, te da će zbog nestašice namirnica pristupiti ubrzo rekviziciji i po selima i po gradovima.

Nesuglasice između ustaša i domobrana svakim danom sve više dolaze do izražaja. Jednom ustaškom majoru stavljeno je u dužnost ilegalno da organizuje satniju ustaša, koja bi u slučaju jačih potresa imala za zadatak da poubija veći broj domobranskih oficira.

21/XH-41

S drug. poz.

SMRT FAŠ. — SLOBODA NARODU!

VI.⁷

P.S. Izvještaj iz Slovenije ni ovog puta nisu poslali.

O stanju u Dalmaciji posljednji mjesec dana nemamo nikakvih podataka. Slali smo dva kurira, ali se još nijedan nije vratio. Tako ne znamo ni šta je s Brkom.

Priča se da će biti obustavljen promet za civilne putnike na teritoriji »NDH«.

Šaljemo vam teleg.fram] Djede.

BE 67

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 22 DECEMBRA
1941 GOD. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA CRNU
GORU, BOKU I SANDŽAK**

Objavljeno u Zborniku, tomlll,lnj. 1, dok. br. 168, str. 366—371.

⁷ Vladimir (Vlado) Popović

**PISMO VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE
OD 22 DECEMBRA 1941 GOD. MILOVANU ĐILASU POVO-
DOM FORMIRANJA PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE
I NAREĐENJE ZA NAPAD NA SELO BANJU¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE**

Delegatu Vrhovnog štaba drugu Veljku²

Šaljemo ti nekoliko crnogorskih drugova na čelu sa dru-
gom Čagorovićem³ koji će primiti od tebe dva sanduka srebrne
municije⁴ i 400.000 u papiru. Taj novac neka se drugovima izda
hitno, tako da mogu odmah nastaviti svoj put u pravcu Crne
Gore. Pri odlasku drugova iz Nove Varoši neka im se odredi
jedan vod od onih četa koje se nalaze na položaju u Drenovi,
koji će ih ispratiti do Lima i osigurati njihov prelaz.

Pošalji nam zajedno sa crnogorskim drugovima kurira i
to onog studenta iz Bosne⁵ koji je došao od Pljevalja. Ujedno
pošalji i tvoj izveštaj o situaciji tamo, kao i o novostima iz
Srbije, ukoliko su one stigle posle našeg odlaska.

Mi smo prešli sretno i sada se nalazimo svi u Rudu, tj.
čitava Brigada.⁶ Juče smo izvršili službeno formiranje te bri-
gade i čim se ljudstvo malo oporavi krenuće se na izvršenje
zadataka na terenu gde ćete i vi morati da koordinirate svoje
operacije, saglasno direktivama koje šaljemo vašem štabu u
prilogu.⁷ -

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi
CK SKJ, pod reg. br. 7318.

² Milovan Dilas je tada bio delegat Vrhovnog štaba pri glavnim
štabovima NOP odreda za Sandžak i Srbiju.

³ Đuro Čagorović, komesar bataljona »Bijeli Pavle« Crnogorskog
NOP odreda za operacije u Sandžaku. Po rasformiranju Odreda, stav-
ljen na raspoloženje Pokrajinskom komitetu i Glavnom štabu NOP
odreda za Crnu Goru i Boku za političko-partijski rad.

⁴ Odnosi se na srebrni novac bivše Jugoslavije.

⁵ Verovatno se odnosi na Fedora Horovita-Stanka. On je po-
ginuo 21 januara 1942 god. na Pjenovcu u Istočnoj Bosni, zajedno sa
Slavišom Vajnerom-Cičom.

⁶ Prva proleterska brigada

⁷ Odnosi se na naređenje upućeno Glavnom štabu NOP odreda
za Sandžak (vidi tom I, knj. 2, dok. br. 81),

Ovde je stigao i Mladen⁸ iz Crne Gore sa drugom Dapčevićem,⁹ drug Mladen ostaje kod nas, dok se drug Dapčević vraća u Crnu Goru.

Ovde situacija dosta dobra i stanovništvo, naročito muslimansko, prima nas sa radošću. Jedino se naš dolazak ne sviđa četnicima u Višegradu, koji su nam već uspeli da pošalju jedan ultimatum da napustimo Rudo i Bosnu. Još nismo uspostavili veze sa našima u Bosni, ali ćemo to učiniti u najkraće vreme, jer još danas kreće kurir u Rogaticu. Inače ovde nema ništa novog, već se svi mnogo radujemo bežanju Švaba na Istočnom frontu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

P.S. — Juče smo dobili prilično tačne informacije o čitavom rasporedu [Talijana] u Priboju. Osim toga, dobili smo informacije i o snazi četnika u manastiru Banji, koje su trebale očistiti jedinice Šumadiskog i Kragujevačkog bataljona, ali krivicom komandi tih bataljona, a u prvom redu Gangstera,¹⁰ nisu izvršili taj zadatak sa izgovorom da nisu imali vodiča. Prema tome, taj zadatak morate izvršiti vi, prema naređenju koje vam se daje u prilogu. U manastiru Banji ima oko 60 četnika i toliko isto Talijana. Nikakvih specijalnih utvrđenja tamo nema, iako u manastiru Banji ima skladište hrane i drugog materijala koje su Talijani tamo dovukli. Nastojte da dobijete dobre vodiče koji će sigurno voditi te jedinice, a u isto vreme i vi sami odmah, unapred, ispitajte dobro teren. Razvoj bataljona u visini sela Učljivica izvršite u toku noći tako da vaš napad počne ranom zorom i ova grupa bude brzo likvidirana, pre eventualne intervencije od strane Priboja. Napominjemo da ćemo mi vezati Priboj. Vaše levo krilo obezbediće vaše zasede na limskom drumu od Prijepolja prema Banji, a u isto vreme vaše jedinice u Bistrici i Prijepolju izvršiće demonstracije.

22-XII-1941

⁸ Moša Pijade

⁹ Peko Dapčević

¹⁰ Vladimir Dedijer

**IZVEŠTAJ MILOVANA DILASA OD 23 DECEMBRA 1941
GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOP ODREDA JUGOSLAVIJE
O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U SRBIJI PO ZAVR-
ŠETKU PRVE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE, STANJU I
SASTAVU SRPSKIH PARTIZANSKIH SNAGA U SREDNJEM
DELU SANDŽAKA I SITUACIJI POSLE NEUSPELOG NA-
PADA NA SJENICU¹**

23 decembra 1941 godine
Nova Varoš (19 časova)

Dragi drugovi,

Primio sam preko drugova iz Crne Gore vaše pismo i šaljem vam na njega odgovor.

1) 17 decembra stigao je Čečo² radi uspostave veze i dobivanja direktiva o daljem radu, a 18[-og] je stigao Kušić³ sa preko 200 ljudi iz raznih odreda, većinom golih i bosih, ali s relativno dosta dobrim moralom. Odmah smo održali sastanak i u saglasnosti s PK rešili sledeće: da se formira privremeno operativno rukovodstvo; da se otpočne s prebacivanjem odmah kako vojske tako i partizanskog aktiva; da se ljudstvo pregirupše i reorganizuje u bataljone i prema kraju odakle je; da se, s obzirom na Kušićev izveštaj, koji odgovara podacima koje smo sakupili i izveštajima drugih drugova, u Srbiju prebace jače snage, a ne samo dve do tri čete kako ste vi ovde predviđali, jer manje snage ne mogu da operišu a da ne budu uništene, s obzirom na stanje koje tamo vlada, o čemu će biti govora docnije; da se pitanje Sjenice reši u najskorije vreme, da ljudstvo tamo ne leži uzalud, ne vodeći akcije, već nekakve mrtve opsade grada, ne zna se ni protiv koga ni zašto, pošto su se nedićevci iz Sjenice povukli posle prvih čarki. Za rešenje tog pitanja upućeni su Stambolić⁴ i Knežević.⁵ 22 decembra iz užičkog kraja prebacio se Dejović⁶ sa četom od 30 ljudi. S

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 409.

² Svetislav Stefanović-Čeča

³ Milinko Kušić, narodni heroj, organizator ustanka u užičkom kraju, tada je bio komesar Užičkog NOP odreda i član Glavnog štaba NOP odreda za Srbiju. Umro je od tifusa, maja 1943 god., kao komesar Četvrte krajiške divizije.

⁴ Petar Stambolić

⁵ Vladimir Knežević-Voloda

⁶ Aleksa Dejović, narodni heroj. Pri forsiranju reke Drine, aprila 1943 god., kao komesar Druge proleterske divizije, bio je teško ranjen i uskoro je zatim umro.

njim je došao i Čvoro,⁷ koji je otišao s Mirkom.⁸ Ova jedinica je dobrog morala, spasla je nešto ratnog materijala, ali je iscrpljena strahovitim naporima i stalnim borbama. Iz njihovog izveštaja i drugih podataka i obaveštenja saznali smo kao sigurno sledeće:

Kad su Mirko i drugovi otišli, napali su ih u Brezni četnici i zarobili Grulovića⁹ i Engleza¹⁰ koji su bili zaostali. Naši su prihvatili borbu, probili se, ali ove nisu uspeli da otmu. Mirko je produžio dalje, odvajajući od sebe ljude koji su pripadali Užičkom okrugu. On je pošao za Bradonjom¹¹ u pravcu valjevskog kraja. To je sve što smo saznali o njemu.

Poginuli su: Jerković¹² i Vukola Dabić¹³ (Dabić je bio u svom selu i tamo ubijen). Spalili su ih na đubrištu u Užicu. Uhvaćen je Sekulić,¹⁴ kombat Užičkog, i njega muče. Poginuo Durović Andrija,¹⁵ kombat Radničkog, i Višić;¹⁶ neka Marica Kokajić iz Kosmajskog odreda, vrlo dobra radnica; ranjena je Mileva iz OK užičkog, koja je bila pošla sa Mirkom i ostavili su

⁷ Vitomir Čvorović-Čvoro

⁸ Mirko Tomić-Seljak (Stojan Moravac), narodni heroj

⁹ Nikola Grulović, član Glavnog štaba NOF" odreda Srbije. Njega četnici nisu zarobili, već je on uspeo da se probije u Sandžak.

¹⁰ Aleksandar Tepavčević-Englez

¹¹ Radivoje Jovanović-Bradonja

¹² Dušan Jerković, učitelj, narodni heroj. Poginuo na Kadinjači 29 novembra 1941 god., kao komandant Užičkog NOP odreda, štiteći povlačenje ostalih partizanskih snaga.

¹³ Poginuo u selu Buaru, kod Užica. 1 decembra 1941 god., u borbi protiv Nemaca, kao komandant mesta u Užicu. Njegov i Jerkovićev leš Nemci su izložili na užičkom trgu, zatim, 4 decembra, spalili.

¹⁴ Slobodan Sekulić, poručnik bivše jugoslovenske vojske. Bio je komandant Užičkog bataljona Užičkog NOP odreda. Uhvaćen je u selu Ljubišu (Zlatiborski srez), pri povlačenju naših, jedinica u Sandžak. Nedić mu je ponudio da bude komandant nekihi njegovih odreda, ali je on to odbio. Sproveden je u Banjički logor, gde je imao herojsko držanje. Streljan je 1941 godine.

¹⁵ Komandant Radničkog bataljona Užičkog NOP odreda. Poginuo na Kadinjači 29 novembra 1941 god., štiteći sa "faataljonom povlačenje u Sandžak partizanskih bolnica, Vrhovnog štaba i ostalih partizanskih jedinica.

¹⁶ Dušan Višić, organizator ustanka u Račanskom srezu, tada komesar Užičkog bataljona. Prilikom miniranja ceste koja vodi ka Zlatiboru, da bi se zaprečio prodor nemačkoj moto rizaciji, bio je ranjen iz nemačkih aviona. Kao teškog ranjenika (imao je sedam rana), Nemci su ga uhvatili i, nakon višednevnog zlostavljanja, predali Ijotićevcima, koji su ga streljali 3 decembra 1941 gđod., ne uspevši aa od njega iznude ma kakvo obaveštenje. Višić je »dao primer herojskog držanja pred okupatorom i njegovim' slugama.

je negde na selu;¹⁷ Levi¹⁸ izgleda uhvaćen i streljan, isto tako i ranjenici sa Kraljeve vode;¹⁹ Ratko Mitrović²⁰ uhvaćen ranjen i obešen u Čačku. Čulo se da je poginuo Bora Marković,²¹ a ništa se ne zna za Zelja²² i Peru Posavskog;²³ za Vidića²⁴ se čuje da je raspustio neku četvu i pošao u pravcu Tare; veliki broj partizana pobijen je od raznih bandi prilikom povlačenja, a veliki broj je zarobljen i streljan u Užicu — među njima ima i dobar deo drugarica (ubijene su i tri drugarice od onih Posavki koje smo poslali iz Radojinje).²⁵ Kretanje pojedinaca ili manjih grupa apsolutno je nemoguće a da ne budu uništeni. U tome se slažu svi drugovi koji dolaze sa terena. U Valjevu su streljani svi oni koje su dražinovci predali Nemcima,²⁶ a komandno osoblje je upućeno u Bgd na istragu. Prema Ćećinom izveštaju skoro sav čačanski aktiv je poslan na teren, gde imaju nešto odreda. Situacija u Srbiji je sledeća: Nemaca ima više nego pre oslobođenja i vrlo su aktivni baš zato što se naši odredi — ukoliko ih ima ili ih je bilo — nalaze u defanzivi. Tako napr. u Čajetini i na Palisadu ima oko 100 Nemaca i više od toga nedićevaca i četnika. Glavnu ulogu igraju nedićevci (Ijotićevci), a jače, ali slabo organizovane, četničke bande haraju po selima. U opštinama se uspostavljaju opštinske vlasti od Ijotićevaca (kulaka), a po selima seoske straže s komandirima bivšim žandarima i pograničarima. Prvih dana je u Užicu streljano omladine i građana, računa se, oko 500, a četnici streljaju sada samo funkcionere i one koje hvataju po šumama, dok partizane i one koji su se vratili kućama samo premlaćuju. Glavnu ulogu

¹⁷ Mileva Đurđić je kasnije pronađena i sprovedena u logor na Banjici, gde je ostala sve do oslobođenja.

¹⁸ Avram Levi, lekar. Uхватili ga četnici Draže Mihailovića i predali Nemcima; u zatvoru imao izdajničko držanje. Streljan u Užicu 1941 godine.

¹⁹ Sada Partizanske Vode

²⁰ Narodni heroj, sekretar OK Čačak i organizator ustanka u tom kraju. Kod sela Ježevice, u Ljubičko-trnavskom srezu, pao je izdajom u ruke četnicima, koji su ga predali Nemcima. Obešen je na čačanskoj pijaci, 11 decembra 1941 godine.

²¹ Narodni heroj, komesar Posavskog NOP odreda. Poginuo na Kadinjači 29 novembra 1941 godine.

²² Zelimir Đuric, narodni heroj, sekretar OK Užice. Poginuo 29 novembra 1941 god. na zlatiborskom putu kod Uzica u borbi protiv Nemaca, pri povlačenju naših jedinica za Sandžak.

²³ Koča Popović

²⁴ Dobrivoje Vidić-Baja, tada sekretar Srpskog narodnooslobodilačkog omladinskog saveza

²⁵ Verovatno se odnosi na tri drugarice koje su četnici ubili kod zaseoka Katanići, blizu Užica, oko 15 decembra 1941 godine.

²⁶ Odnosi se na 365 partizana koje je Draža Mihailović, u selu Slovcu, preko četničkog komandanta Bogdana Brajovića, predao Nemcima i ovi ih sve postreljali u Valjevu, novembra 1941 godine.

u užičkom kraju igraju Ljubojević,²⁷ Dragičević,²⁸ Lautner — prekršten Miloš Vojnović,²⁹ Jevremović³⁰ iz Čajetinc i sva ona banda koja je hapšena, a nije uništena od nas. U seoske straže su pod prinudom ušli i neki naši simpatizeri seljaci. Nedićevska mobilizacija je uglavnom propala, jedino su uspjeli da mobilišu žandarme. Mobilisane seljake nedićevci bacaju u druge krajeve da vrše čišćenje, ali se ne retko događa da seljaci prime platu i pobegnu. Raspoloženje na selu je ovako: seljaci su nezadovoljni sadašnjim stanjem, ali se plaše da ukazuju pomoć našim ljudima zbog vrlo dobro organizovane špijunaže, koju uglavnom vrše kulaci i penzionerčići (a u gradovima i neki odbegli partizani), tako da je Dejovićeve četa, čim bi stigla u neko selo, bivala napadnuta posle dva sata od Nemaca, nedićevaca ili četnika. Seljaci se plaše pogroma i otuda njihov strah da izlaze u susret našim ljudima, a nema nikoga ko bi ih zaštitio od provokacija i zaplašivanja koja vrši peta kolona. Inače se na nas ljute što smo bili popustljivi prema petokolonašima i traže da se svi oni iskorene. Takva situacija mene lično u celini potseća na situaciju u Crnoj Gori kakvu smo imali posle prvih akcija. Uništiti špijune i bande znači ustvari omasoviti se na selu i omogućiti sebi baze za akcije protiv okupatora. — Nedićevska štampa³¹ donosi najraznovrsnije bljazgarije, koje na selu izazivaju još veće ogorčenje protiv njih. Nemanje nikakvih naših obaveštenja, a razbijenost i nepovezanost partijskih kadrova, strahovito pljačkanje sela od nedićevaca, Nemaca i četnika u mnogome doprinosi zbunjenosti sela. Između ostalog nedićevska štampa [piše] kako je u trezorima NB poginulo oko 2000 komunističkih funkcionera, priznaju da je to delo njihove dobro organizovane diverzije.³² U borbama kažu da je poginuo i neki Tito, a docnije su pisali o njemu neodređeno da li je poginuo ili ne, dodajući da je Međumurac,

²⁷ Tihomir Ljubojević, pre rata policijski pisar, a po okupaciji pretstojnik policije. Uхваćen je 1944 god. i streljan u Užicu kao narodni neprijatelj.

²⁸ Bivši žandarmerijski podnarednik

²⁹ Zbog ličnih zadjevica, ubili ga, kod Kosjerića, 1942 god., Ajdačićevi četnici.

³⁰ Andrija Jevremović, trgovac, organizator četnika u Užicu i komandant zlatiborskih četnika. Kao okupatorski saradnik, pri završetku rata pobegao u inostranstvo.

³¹ Zvanični dnevni list kvislinške Nedićeve vlade bio je »Novo vreme«.

³² U trezorima Narodne banke u Užicu bili su smešteni fabrika oružja i slagalište municije, baruta i drugog eksplozivnog materijala. Tu je bilo i sklonište naroda od bombardovanja. Eksploziju je izazvala paklena mašina koju su podmetnuli četnici Draže Mihailovića. Tom prilikom je oštećena fabrika, a poginuli su svi radnici koji su se zadesili u toj smeni i građani koji su se bili sklonili od bombardovanja.

metalski radnik, opisujući kako izgleda i kakav je na saslušanjima, i da je njegov saradnik Zivotić, zvani Crni, teže ranjen i poginuo. Nabrali su sve koji su izginuli u borbi s dražinovcima (Čolović³³ i drugi) kao da su ih oni sada pobili. Imena poginulih pominju po više puta da bi broj izgledao veći. Dražinovci se raspadaju i skoro su se sasvim raspali. Oni su, izgleda, imali neke borbe, ne možemo tačno proveriti s kim, izgleda između sebe a i s nedićevcima i Nemcima. Iz Dražine grupe su žandarmi i kulaci otišli nedićevcima, a i neki oficiri (kapetan Ignjatović³⁴ i major Korać³⁵), a siromašni četnici su otišli kućama, kako kažu — »otpustio ih Draža³⁶ do dalje naredbe«. Inače, nedićevci ističu parolu »živeo- kralj«, a štampa

³³ Stevo Čolović, organizator ustanka u Ariljskom srezu. Poginuo oktobra 1941 god. kao komesar Ariljskog bataljona, braneci oslobođenu Ivanjicu od četnika.

³⁴ Vučko Ignjatović, kapetan bivše jugoslovenske vojske i četnički komandant mesta u Užičkoj Požegi. Krajem 1941 god. komandovao nekim četničkim jedinicama koje su, zajedno sa nemačkim trupama i nedićevcima, vodile borbu protiv partizana u Sandžaku. Ubili su ga nedićevci u sukobu oko podele vlasti.

³⁵ Manojlo Korać, nedićevski okružni načelnik. Pred kraj rata pobeo u inostranstvo.

³⁶ Dragoljub (Draža) Mihailović, ratni zločinac. Pre rata je bio pukovnik bivše jugoslovenske vojske, a u toku okupacije proizveden je od emigrantske vlade u čin armiskog generala, postavljen za ministra vojske i mornarice i za načelnika štaba Vrhovne komande »Jugoslovenske vojske u Otadžbini«. On je bio glavni organizator i komandant četničkih jedinica u Jugoslaviji.

Od prvih dana okupacije Mihailović je bio povezan sa okupatorom i od samog početka Oslobođilačke borbe stavio se sa svojim četnicima u njegovu službu. Jednovremeno je bio povezan i sa okupatorskim slugama. Draža Mihailović je, na jedinstven način, kao kvisling okupatora izigravao — borca protiv okupatora. Za razliku od Koste Pećanca koji je svoje pristalice pozvao u otvorenu službu okupatoru, Draža se javno izjašnjavao za borbu protiv okupatora, koju će otpočeti »kada za to dode pogodno vreme«.

O svojoj saradnji sa okupatorom i njegovim kvislinzima Draža je obavestavao izbegličku vladu i za svoj rad dobijao ne samo njend saglasnost nego i pohvale i priznanja. Iako njegovi četnici — tzv. vojni četnici — nisu nigde u Jugoslaviji vodili nikakvu borbu protiv okupatora, u inostranstvu su se naširoko i veoma bučno raspredale fantastične priče o Draži i njegovom »pokretu otpora«. Uz to je iz inostranstva dobijao obilatu pomoć, naročito novčanu.

No, od samog početka Dražin pokret, baš kao takav, nije mogao srasti sa narodom, već* je uskoro postao stecište kapitulantskih oficira bivše vojske i drugih organa stare vlasti, kao i pojedinaca iz raznih gradanskih partija. To su bile njegove »mase«.

Proces raspadanja njegova pokreta počeo je još oktobra 1941 god., • ⁰mah posle pFvih njegovih očiglednih izdaja. Taj proces se ubrzavao Pojačavao nanošenjem okupatorima odlučujućih udaraca od strane Narodnooslobođilačke vojske, dok najzad nisu nasilno mobilisani se uaci počeli listom da priiaze oslobođilačkoj borbi, ili da beže iz četnika

piše manje i rede o Simoviću.³⁷ Nedić nastoji da na selu postavi neku politiku izbegavanja sukoba, a četnici »zaštite seljaka od nemačkih represalija«, —• sve to, naravno, po cenu uništenja partizana. U vezi sa takvom situacijom u Srbiji mi smo bili mišljenja da prebacimo ovih dana sve snage, izuzev Beogradskog bataljona i Posavske čete iz I proleterske, koji bi ostali za zaštitu Nove Varoši. Jedino sa tim snagama bili bi u stanju da izvršimo čišćenje sela, povezivanje odreda, prebacivanje partiskih aktiva i njihovo obezbeđenje, kao i povezivanje sa odredima u Srbiji i njihovo oživljavanje. Posle vaše naredbe, to je nemoguće učiniti, pošto naim na raspoloženju ostaju svega dve do tri čete. Treba da vodite računa o činjenici da je najbolje ljudstvo otišlo sa vama, a da je ogroman broj bolesnih, bosih i golih, koje bismo ostavili ovde dok se potkrepe i odenu. Materijala za obuću i odeću ovde nema nikakvog jer je utrošen skoro sav na Proletersku brigadu. Raspoloženje na selu je u priličnoj meri popustilo, takozvane pozadinske čete su potpuno neupotrebljive, a među njima se javlja i izdaja. Po mome mišljenju, a i mišljenju nas svih, trebalo se brzo prebaciti s ljudstvom iza leđa neprijatelja, da nam ne bi napravio front na Uvcu i sklještio nas između Lima i Uvca, zajedno s Talijanima. Sandžak, od prodiranja četnika i nedićevaca, može se braniti jedino akcijama u Srbiji (u pozadini neprijatelja). No, mi ćemo postupiti potpuno po vašoj naredbi. Raspoloženje kod ljudstva je inače za povratak natrag. Molim vas da odmah odgovorite šta da radim s partiskim aktivima i s PK-om, da li da ih šaljem da idu na teren, pošto s ovakvim rasporedom snaga ne mogu obezbediti nikakvu zaštitu u Srbiji, niti čak dati ma kakvu sigurnu bazu na kojoj bi se smestili ili na koga bi se obratili. Ja se plašim jednoga: da nas borbe u Sandžaku ne odvedu od važnijih terena. Pritom mislim na Srbiju, gde narod i partizane i Partiju danas mora željno očekivati. Mislim da nije važno da li ćemo zauzeti neki gradić (a pitanje da li ga možemo i zauzeti bez velikih gubitaka, napr. Banju, Priboj i si.), nego uvlačenje masa u aktivnu borbu. Mislim da bi pitanje Srbije trebalo da temeljitije prodiskutujete, pošto smo mi, uprkos sada povoljnih političkih uslova, ipak skoro sasvim očišćeni sa teritorije i partiski i partizanski. A pitanje je da li nekim frontom mo-

svojim kućama. Tako se pri kraju rata Dražin četnički pokret sasvim raspao, a uz njega i sa njim ostala mala grupica zlikovaca.

Posle oslobođenja Draža Mihailović je uhvaćen od organa narodne vlasti kao odmetnik, i od Vojnog veća Vrhovnog suda FNRJ, posle javnog suđenja juna 1946 god., osuđen na smrt. Smrtna kazna je izvršena streljanjem 17 jula 1946 godine.

³¹ Dušan Simović, general bivše jugoslovenske vojske i poslednji pretsednik vlade bivše Jugoslavije

Žemo uspeti da prodremo dublje ako od ranije nismo politički i diverzijom razrili duboko pozadinu neprijatelja.

2) Snage kojima raspolažemo su sledeće: I bataljon Užičkog odreda (Moravička, Ariljska, Požeška [četa]); II bataljon Užičkog odreda (Zlatiborska, I srpska, III srpska); III bataljon Užičkog odreda (od račanskih četa koje se nalaze negde kod Tare, s kojima se tek treba povezati kad bi se prešlo na teren); I bataljon Čačanskog odreda (od Cačanske i Ljubičke čete); II bataljon Čačanskog odreda (od I i II Takovske čete); II Šumadski odred (Oraščka, Račanska i Pomoravska); Beogradski bataljon Posavskog odreda; Kosmajski odred; kombinovana Posavsko-tamnavska četa koju sam formirao po vašem odlasku i Posavska iz I proleterske.

3) Na osnovu izveštaja koje su Knežević i Stambolić poslali iz Sjenice da su politički uslovi za zauzimanje Sjenice povoljni, naši su 22[-og] u zoru napali Sjenicu i pretrpeli strahovit poraz, skoro isključivo iz vojničkih razloga, jer su akciju slabo pripremili, a Beogradski bataljon nije izvršio svoj zadatak već se povukao. Naši su bili ušli u grad, ali oni koji su bili određeni da zauzmu dva bunkera oko grada nisu izvršili taj zadatak, tako da su se uspele u međuvremenu organizovati neke bande od Pešteraca, koje su udarile naše sleđa i nanele im prilikom povlačenja vrlo teške gubitke. Računa se na oko 70 mrtvih, ranjenih i zarobljenih. Najviše su stradali Moravička četa, Beogradski bataljon i II Čačanski bataljon (takovske čete). Zanimljivo je da milicija u gradu, sastavljena od muslimana i pravoslavnih, i smeštena u dve zgrade, nije na naše otvarala vatru. Na njih su uglavnom pucali petokolonaši iz kuća, dve manje bande iz bunkera i bande koje su pridošle dočnije sa sela. Milicija ih je dočekala prijateljski, a i veliki deo samih muslimana. Oni su se svi povukli ovamo. Povešćemo istragu. Naši u toj akciji nisu bili brojno slabiji. Ova činjenica nam jasno pokazuje da nešto škripi u dubini u našim [ovdašnjim] odredima, a i u samoj Partiji.

4) Ovde je vojnička situacija sledeća: obavešteni smo da se jedna jača grupa četnika nalazi po selima između Ivanjice i Sjenice. Talijani ne ispoljavaju nikakvu inicijativu prema N. Varoši, a četnici iz Rutoša, Banje i Brezne pucaju kao i inače. Poduzeli smo čišćenja Kokinog Broda, Seništa, Debelje. ali su rezultati slabi, pošto se glavni razbegnu ranije. Osamdeset ranjenika i bolesnika sam. prebacio u pravcu Sreza bjelopoljskog, ^ali još nisam dobio obaveštenja da li su se i kako smestili po ovom vremenu. Prosto ne znam šta da činim s ostalima, pošto N.fova] V.[aroš] može biti ugrožena s raznih strana, a slanje u Pravcu u kome su ftošli oni ranije, koji je jedini siguran pravac, može da zakrči suviše sela, pa da ljudi gladuju.

5) Mišljenja sam da bi prebacivanje u Srbiju trebalo početi što P^{rc} jer otezanje ovakvog stanja znači ispuštanje situacije iz ruku. Trebalo bi u Srbiju sa PK da ode neki jači drug (πΦ^r- Marko, ili eventualno i ja i on), jer je veliko pitanje kako će oni i kada izvršiti povezivanje. Gubici u kadrovima su veći nego što smo mislili, a i labavost je dublja nego što se mislilo. Glavni štab (Mirko, Stambolija, Kušić) odveć je slab i politički i vojnički, pogotovo kad se ima u vidu da PK sačinjavaju samo tri drugarice — bar za sada je takvo stanje.

...Streljali smo trojicu partizana, među njima i jednog partijca koji je ukrao preko dvesta hiljada novca narodno-oslobodilačkog odbora iz Užica (Radoš Nikolić, Marko ga zna, to je onaj što je doneo sanduk srebra). Razoružali smo veći broj panikera i zabušanata.

Očekujući vaša dalja naređenja, s drugarskim pozdravom

Đido

P.S. Jefrejin kurir³⁸ nije ovde, nego je, kako kaže Butum,³⁹ otišao u svoju četu još dok šte vi bili ovde. Crnogorcima sam dao novac.⁴⁰

BR. 70

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD DECEMBRA 1941 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE ZA PREBA- CIVANJE JEDINICA BRIGADE U ISTOČNU BOSNU I OBA- VEŠTEPE O SITUACIJI NA TERITORIJI ROMANISKO ODREDA

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 2, dok. br. 89, str. 218—220.

³⁸ Verovatno se odnosi na Fedora Horovita-Stanka.

^m Slobodan Tuzlić, student iz Beograda. Poginuo 1943 god. na Sutjesci, kao politički komesar čete u Trećoj (sandžačkoj) NOU brigadi.

⁴⁰ poslednja rečenica dopisana je rukom.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP, ODREDA JUGOSLAVIJE OD 25 DECEMBRA 1941 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE NOU BUJGADE DA IZVRŠI POKRET IZ RUDOG ZA ROGATICU¹

**VRHOVNISTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE**

ŠTABU I PROLETERSKE NARODNO-OSLOBODILACKE
UDARNE BRIGADE

(drugovima Arsi i Fići)

Prispeli smo sretno u Rogaticu i odmah ovde našli naše drugove iz Bosanskoga štaba. Iz razgovora sa drugovima još smo še jedanput ubedili da je neophodno potrebno, s obzirom na situaciju u Bosni, da čitava naša brigada hitno dođe ovamo. Prema tome, naređujemo vam da odmah po primanju ovoga pisma obustavite daljne operacije na vašem terenu, sakupite ljudstvo i krenete preko Međeđe za Rogaticu. Kada dođete u Rogaticu dobićete novo naređenje o tome da li će ostati neka naša jedinica u Međeđi radi čuvanja mosta ili ne. U svakom slučaju Lovčenski bataljon mora u čitavom svom sastavu krenuti za Rogaticu. Ako bude trebalo da ostane neka jedinica u Međeđi, saopštićemo vam u sledećem pismu, ko će tamo ostati.

Pri polasku i na putu osigurajte dobro desno vaše krilo, barem do Setihova, da vas ne bi neprijatelj iznenadio i napao s boka. Kasnije to nije potrebno jer su brda i klisure nepodesne za napad s boka.

Pri polasku iz Rudoga ponesite sa sobom sav materijal i namirnice, a zajedno sa vama neka krene i sadamji komandant mesta drug Mitar.² Našlo;te da se vojnici opskrbe na putu sa hranom za dva dana jer se u Međeđi, pa i prema Rogatici, ne može ništa dobiti. Isto tako ne računajte ni na prenočište u Međeđi, već krenite da/lje od Međeđe u prvo veće, selo gde će se moći naći prenočište. To selo nalazi se oko 9 km daleko od Međeđe, prema Rogatici. Vaš marš podesite tako da ćete stići uveče u to selo. Osim toga može se udesiti i tako da Lovčenski bataljon pri vašem dolasku u Međeđu krene odmah dalje za

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2035.

² Mitar Bakić

Rogaticu a vaše ljudstvo, po prilici do 150 ljudi, može da prenoći u Međedi. Pri dolasku u Rogaticu obavestite unapred Komandu mesta u Rogatici o tačnom vremenu vašeg dolaska kako bi vam se mogli pripremiti stanovi i drugo. Vama u susret poslaće se jedna desetina koja će vam pokazivati put.

Postupite po gornjem naređenju.

Napominjemo vam još jednu stvar, a to je da sa sobom ponesete male fenjere ili sveće koje će vam biti potrebne pri prolazu kroz dugačke tunele.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

25-XII-1941 g.

BR. 72

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 25 DECEMBRA 1941 GOD. ŠTABU DURMITORSKOG NOP ODREDA ZA UPUĆIVANJE DVA BATALJONA PREMA KALINOVIKU

Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. I, dok. br- 176, str. 385—386.

BR. 73

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 25 DECEMBRA 1941 GOD. ŠTABU PRVOG (LOVČENSKOG) BATALJONA PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE DA PO SVAKU CENU DRŽI MOST "SA DRINI I VEC ZAPOSEDNUTE POLOŽAJE¹

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE**

ŠTABU I CRNOGORSKOG BATALJONA

Sprovedite odmah pismo² za štab brigade u Rudom i odredite za to 3 dobra kurira. Dato je naređenje brigadi, da odmah krene ovamo i čim stigne u Međedu vi ćete krenuti sa svojim bataljonom dalje za Rogaticu. Pobrinite se da naba*vite barem

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazii se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2036.

² Vidi dok. br. 70.

nešto hrane za ljudstvo koje će stići u Međeđu, ako oni ne budu imali mogućnosti da se sami obezbede pri svom polasku.

Do dolaska brigade vaš je zadatak da po svaku cenu držite most na Drini i ono brdo koje je tokom jučerašnjeg dana zaposela jedna vaša četa.³ Kada dođe štab brigade, imaće već od nas naređenje da li će neka jedinica zameniti vaš bataljon u Međeđi ili ne.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

25-XH-1941 g.

BR. 74

**IZVEŠTAJ MILOVAŃA* DILASA OD 26 DECEMBRA 1941
GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOP ODREDA JUGOSLAVIJE
O IZVEDENIM AKCIJAMA U CENTRALNOM DELU SAN-
DŽAKA¹**

Dragi drugovi,

Postupili smo u celosti u skladu sa vašim naređenjem od 21-og de[cembra],.. smo samo izvesne male promene saglasno uslovima koji su nešto d[rukčiji nego] što ste vi pretpostavljali. Izveštavamo vas detaljno o rasporedu s[naga],.. Prijepolje—Priboj posednut je kako ste naredili. Položaje su po[seli].. Prijepoljski bataljon, Šumadijski odred, Kosmajski odred koji će za .. . skim bataljonom izvesti rečenu akciju u Banji. U međuvremenu, u toku . . . dana preduzeli smo akciju čišćenja Čelica i Rutoša. U Čelicama je . . . sprovedena, bez naših gubitaka. Razoružana je seoska straža od 7 lju[fdi]... su uspeli da pobegnu, od kojih jedan ranjen. Zadržali smo 5 talaca i za... seljacima da ćemo im zapaliti selo ako se sličan slučaj dogodi. Na zbofr[u] ... je politkom održao, seljaci su nas dobro primili i vidi se da su oni sil[om] ... naterani od četnika iz straha od paljevine. Akciju u Rutošima postavili sm[o bili] ovako: Posavska iz Prve proleterske, koja ide ka vama, trebalo je da uhvati zasedu iza Rutoša, dok će Čačanski bataljon ići u stre-

³ Odnosi se na most kod Međeđe i brdo iznad mosta. Na tome su brdu Italijani bili pokušali da se ukopaju i postave na njega artiljeriju (vidi tom IV, knj. 2, dok. br. 89).

¹ Original, otkucan na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1814. Prva stranica je delimično oštećena.

ljačkom stroju od Radojinje i naterati četničke bande na zasedu Posavaca. Rezultat akcije još ne znamo. Za akciju oko Banje imenovali smo jedinstveno rukovodstvo sastavljeno od komandanta Kosmajskog odreda, komandanta i politkoma Čačanskog bataljona i dodelili smo im druga Vlāda Kneževića.² U toku 24-og poduzeli smo akciju čišćenja Kokinog Broda i Seništa. U Seništu smo zarobili i razoružali seosku stražu od 7 seljaka, dok su ostali pobjegli. Među njima je zarobljen i razvodnik straže, graničar Selaković. U Kokinom Brodu ubijen je jedan bivši žandarm, zarobljen jedan žandarm koji je već 15 godina harao po Makedoniji, uzelo više talaca iz sela, kao i u Seništu. Žandarm i graničar su streljani, a seljake ćemo pustiti, kao i one u Čelicama. U skladu sa vašim naređenjem od 22-og decembra, prebacićemo po završetku akcije u Banji Kosmajski i verovatno i Čačanski bataljon u pravcu Priboj—Bijelo Brdo—Uvac (detalje ćemo razraditi prema vašem naređenju). Zaista bolje je tako nego da sve snage vežemo za komunikaciju Prijepolje—Priboj. Prema Sjenici nismo ostavili nikakve snage, sada momentalno ne prei otuda nikakva opasnost, a svi drugovi se slažu u tome da nema smisla opsedati Sjenicu i logorovati u njenoj blizini, nego da treba samo organizovati politički rad, što ćemo i učiniti. S obzirom na uslove u užičkom kraju, Zlatiborsku četu nismo uputili kako ste nam naredili, nego smo poslali u istom pravcu i sa istim zadatkom čitav Prvi užički bataljon. Sada nam stoje na raspoloženju, posle najnovije reorganizacije, jedan užički bataljon na Kokinom Brodu (Ariljci i Požežani), Beogradski bataljon, jako smanjen borbom u Sjenici, sa bosim, golima i bolesnima, u Novoj Varoši i Posavsko-tamna vska četa u Novoj Varoši. O Sjenici ćemo poslati opsežan istražni materijal. Uzroci poraza su u prvom redu vojnički, a delom i politički. Uostalom sve ćete videti iz materijala. Vojina Kurtovića sam smenio sa dužnosti politkoma, ali ništa drugo nisam mogao poduzeti jer nemam nikakvog materijala. On istina nije neprijatelj, čak ima i dobre namere, ali, uprkos tome, pravljen je od takvog rđavog materijala da neće nikad biti komunist ni dobar borac. Uvek kad nešto tražite da sprovedem po pitanju pojedinaca šalžite mi i istražni materijal jer dolazim u nezgodan položaj pred partizanima da neosnovano hapšim i razoružavam ljude.

Za nedelju smo zakazali opšti sreski zbor, održana je jedna konferencija sa predstavnicima iz svih sela i nadamo se da ćemo, bar u ovcme sreći, poboljšati političko stanje. Na našu garanciju da im se neće ništa dogoditi ako dođu i polože oružje,

² Vladimir Knežević-Voloda

³ Bio je komesar Mileševske čete. Ostavljen da radi na terenu, on se ubrzo predao četnicima. Pri kraju rata pobjegao u inostranstvo.

tri četnika su se već predala. To se dosta dobro prima u selu. Trojicu četnika iz Rutoša, pre neki dan zarobljenih, streljali smo.

Raspored snaga je takav, da PK i aktiv još nisam mogao uputiti.

Gubici u Sjenici su prilično veliki. Poginuo je i drug Korošec⁴ i veći broj partijaca. Komandir Moravičke čete⁵ poneo se kao retko koji heroj, a isto tako i komandir Sjeničke čete (drug Vlasonjić),⁶ postavili smo ga za kombata Novovaroško-prijepoljskog Javite se opet.

Puno drugarskih pozdrava

26 decembar 1941

12 časova

* **Dido**

U prilogu: Cećino i Kušićevo saslušanje.⁷

BR. 75

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 28 DECEMBRA 1941 GOD. DELEGATU VRHOVNOG ŠTABA MILOVANU DILASU ZA ČIŠĆENJE TERENA U PRAVCU UŽICA I UPUĆIVANJE JAČIH PARTIZANSKIH SNAGA U SRBIJU I OBAVEŠTENJE O PRVIM POBEDAMA PROLETERSKE BRIGADE¹

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE**

*Delegatu Vrhovnog štaba nar.-oslob. partiz. odreda
drugu Đidi*

Primili smo tvoje pismo od 23-XH. Iz tvoga pisma se vidi da ste vi tamo opet prekršili jedno naređenje Vrhovnog štaba i Partije po pitanju Sjenice. Taj prekršaj je još veći usled strahovitog gubitka koji ste vi tamo pretrpeli. Nikakvo oprav-

⁴ Dušan Đorđević-Korošec, obučarski radnik iz Beograda, predratni član KPJ. Poginuo je 22 decembra 1941 god. na Sjenici kao komesar čete Beogradskog NOP bataljona.

⁵ Komandir Moravičke čete tada je bio Ratko Sofijanić.

⁶ Predrag Vlasonjić

* Ova je rečenica dopisana rukom.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 7319.

aa n je, a kamo li c® što si ga ti dao u svome pismu, ne može opravdati taj vaš postupak. Imali ste naređenje rušiti komunikacije oko Sjenice i vršiti politički rad među stanovništvom I baš za to što niste postupili tako mi smo zadobili težak udarac ne samo usled gubitka ljudstva već i u političkom pogledu. Slažemo se da se sprovede istraga, ali izjavljujemo unapred da glavnu odgovornost za čitav slučaj nosiš ti i ostali rukovođeci drugovi kako iz Partije tako i iz Sandžačko-srpskog štaba.²

Slažemo se da se krene sa krupnijim snagama u Srbiju i čisti teren prema Užicu. Mislimo da će to biti lakše izvesti tim P^{re}, jer imamo pouzdane vesti da naše partizanske jedinice vode borbu sa Ne@cima i nedieevcima od Dobruna u pravcu Uzica i da su bacile Nemce natrag do Bioske. Govori se da su Pⁱ to, me naši zarobili 2 topa. Bez obzira na to da li ste vi izvršili i, U ne naše naređenje da se očisti Banja i krene prema Priboju i Bijelom Brdu, vi nastavite sa formiranjem srpskih jedinica koje treba da krenu u Srbiju u tri pravca: 1) Kokin Brod — Arilje, 2) Radojinja—Draglica—Čajetina, 3) Bijela Brda—Dobrun i tada sa obe strane pruge ka Kioski. Levo krilo vaših četa koje će se nalaziti na području Tare treba da uhvati vezu sa našim partizanskim jedinicama koje se nalaze na sektoru Pecka—Krupanj-

Pošto je rešeno da se Kosmajski bataljon i I Posavska četa uključe u Proletersku brigadu, treba da se isti upute u pravcu nas, preko Lima, ali ne smeju krenuti prema Rudom, već treba da se prebace preko Drine u Ustipraču, između Gorazda, i Međeđe.³ Pošto su u Ustipraču četnici, koji se pokazuju dosta nesigurni, taj bataljon treba da se poveže sa Crnogorcima koji se nalaze u blizini Pljevalja kako bi oni osigurali prelazak toga bataljona preko mosta. Iz Ustiprača bataljon će

~ U drugoj polovini decembra 1941 god. bio je formiran Štab Srpsko-sandžačkog bataljona. Kasnije, sredinom februara 1942 god. — u cilju objedinjenog rukovodenja borbama srpskih i sandžačkih partizanskih snaga koje su se nalazile u istočnom delu Sandžaka (Novovaroškom i Mileševskom srezu) — bio je formiran Štab Srpsko-sandžačkog ISroP odreda. Rukovodstvo toga štaba sačinjavali su: Vladimir Knežević-Voloda, komandant, Milinko Kušić, politički komesar, i Ljubodrag Burić, član štaba. U širem rukovodstvu štaba bili su Milovan Dilas, Petar Stambolić, Voja Leković i Ljubiša Urošević (vidi dok. br. 175).

³ Preima ovom naređenju, trebalo je u Prvu proletersku NOU brigadu uputiti Kosmajski bataljon. Međutim, u Kosmajskom NOP odredio, koji se nalazio u rejonu Bijelih Brda, još nije bilo otpočelo sređivanje. Zbog toga je Milovan Dilas, koji se tu nalazio kao delegat Vrhovnog štaba, uputio već sredeni i reorganizovani Beogradski bataljon (l^oji je i po boračkoj snazi bio jači). Tako je, umesto Kosmajskog, u sastav Prve proleterske brigade, kao njen šesti bataljon, ušao Beogradska bataljon.

Врховни штаб
народно-ослободилачких
партизанских одреда
Југославије.

Делегату Врховног штаба нар.-ослободилачких одреда
Југу Ђиди.

Примио смо своје писмо од БС-ХИ. Како тада писмо се види да смо га тамо омет прекршили једно наређење Врховног штаба и Партије пошто смо јединице тај прекршај је још већи услед изостанка борби на која сте се тако одређали. Ипак смо одређивања а како је тако што си га ни до у своје време не смо оправдали тај ваш поступак. Јединице смо наређено ружички коришћенија од стране и вршити политички рад међу савезаницима, а сам изашао из живота партизанског ми смо заробили тежак ударца на основу изостајања губитака изостајања партизанском бригади. Стављено се да се спремаде изостајања изостајања јединица партизанског односноност на читав одлучај исеља ви и остали руководиоци партизанских одреда Партије тако и на Синчацко-Брског штаба.

Стављено се да се криве са Круничким партизанским одредом, а тако да се вести да наше партизанске јединице воде борбу са Немцима и Синчацко-Брском у правцу Ужича и да су бацили Немце изаградом у јужној Горасти са својом при томе наши заробили 3 тона. Без обзира на то да смо ми изостајања јединица и наше наређење да се одмота Бела и крајева према Круничком одредом, а ми изостајање са брзотактом српских јединица које треба да крену у правцу у три правца 1. Војни Брод - Арнава, 2. Врховна-Брско-Белина, 3. Врховна-Брско-Белина и тако се оба стране друге са Брско-Белина крило важи четири на се изостајања на подручју Баре треба да укључи воју са нашим партизанским јединицама које се налазе на сектору Београд - Круничка.

Пошто је речено да се Београдски батаљон и 2 Београдска чета укључе у Пролетерску бригаду, треба да се које руже у правцу нас, према Јуна али не сме кренути према Брском већ треба да се пребаци према Брско у Устипреч именују Београдски батаљон. Пошто су у Устипреч четници, који се налазе у Београд, несигурни, тај Београдски батаљон треба да се повладе са Брског одреда који се налази у Београдском батаљону. Сви остали батаљони треба да се повладе према Београду. Устипреч батаљон ће бити укључен у Устипреч гле да добије још један батаљон српских партизанских батаљона. Сви батаљони треба да рани са собом најмање 3 митровца у правцу да се да бити координисано одговорно и проверено дуљана у Београду који дају партизане. Је да ће тај батаљон стиги на одређено место.

Како смо изостајања Брско после тога што смо у предходним писмима потпуно разбили Београдске, 22-ХИТ Београдске изостајања напад на нас у Брско али смо их ни предухитрили а већ преко једна изостајања, али још километара од Брско одлучили смо их. Други ден Београдске изостајања са нама кренула су у 3 колоне према Брско и то: Брско-Белина-Брско, Београд Брско-Белина према Брско, Београд према Брско-Белина-Брско. Први и други батаљони, били су разбијени и одбачени изаград при чему је заробљено само нешто Београдске. Трећа колона је код Београдске одбачена и потпуно уништена. Заробљено је 100 Београдске од којих 4 одлучила и између њих један наредник. Осим тога заробљено је пуних ратних ила између осталог и 5 бацаца од којих 3 тежак, 2 тешка митровца, 3 пушкомитровца, 25 пушката, 300 ручних бомби, 100 пушката, 200 мина са батерија, много муниције, и опрему за 101 војника. Напредвала су углавном Београдске јер су четници били врло добро дами ветром ветра. После тога Београдске је одлучено изостајања са заробљеницима даље према Београду јер је било тако наређење Врховног Штаба, пошто је тада изостајања ситуација у Београду. Према томе, изостајања се да је тај позив Београдске изостајања одлучено да се повладе са свог сектора, јер одлучено да ће се после тога изостајања тако одлучити на неку нову авантуру. У исто време та наша победа била је још још одлучено да се одлучено напред, т.ј. да ми имамо изостајања у Београду. После закључка Београдских батаљона и наше снаге се у томе да ружички коришћенија је тако да је већ наређено и да унапредвања коришћенија остаје јуни батаљон који се налази на Београду.

krenuti direktno u Rogaticu gde će dobiti dalji pravac svoga kretanja. Ovaj bataljon treba da uzme sa sobom najmanje 5 miliona u papiru. To mora biti povereno odgovornim i proverenim ljudima u bataljONU koji daju garantije da će taj novac stići na određeno mesto.

Mi smo napustili Rudo posle toga što smo u trodnevnim bitkama potpuno razbili Talijane. 22-XII Talijani zajedno sa četnicima napali su nas u Rudom, ali smo ih mi preduhitrili i već prvog dana njihovog pokušaja, nekoliko kilometara od Rudog, osujetili smo ih. Drugi dan Talijani zajedno sa četnicima krenuli su u 3 kolone prema Rudom i to: Priboj—Mioče

Rudo, Bijela Brda kosama prema Rudom, Višegrad pravac Gaočići—Rudo. Prva i druga kolona bile su razbijene i odbačene natrag, pri čemu je zarobljeno samo nešto Talijana. Treća kolona je kod Gaočića opkoljena i potpuno uništena. Zarobljeno je 109 Talijana od kojih 4 oficira i između njih jedan kapetan. Osim toga zahvaćen je krupan ratni plen, između ostalog i 5 bacača od kojih 2 teška, 3 teška mitraljeza, 9 puškomitraljeza, 25 pištolja, 600 ručnih bombi, 100 pušaka, 250 mina za bacače, mnogo municije i sprema za 151 vojnika. Nastradali su uglavnom Talijani jer su četnici blagovremeno dali petama vetra. Posle toga brigada je otišla zajedno sa zarobljenicima dalje prema Bosni jer je bilo takvo naređenje Vrhovnog štaba, pošto je to iziskivala situacija u Bosni. Prema tome, nadamo se da je taj poraz Talijana i izvesno olakšanje za vaš sektor, jer sumnjamo da će se posle toga udarca ta[ko] lako odlučiti na neku novu avanturu. U isto vreme ta naša pobeda znači da je najbolje sredstvo za odbranu — napad, tj. da mi imamo inicijativu u ruci. Pre[ma] tome, zadatak sandžačkih [odreda] i vaš sastoji se u tome da rušite komunikacije, što vam je već naređeno, i da uništavate neprijatelja ostavljajući zasede van njegovih baza.

Nemojte misliti da odašiljanje Kosmajskog bataljona u Bosnu znači slabljenje borbe u Srbiji. Naprotiv, pošto će brigada vršiti svoje operacije na jednom sektoru blizu Srbije, to će se u pogodnom momentu kada za to [budu] stvoreni uslovi prebaciti neke njene jedinice na teritoriju Srbije.

O odlasku Marka ili Veljka u Srbiju nema za sada još ni govora. Sto se tiče ostalih članova PK, njihov odlazak mora biti u punoj meri osiguran, jer smo odviše teške udarce dobili u poslednje vreme u pogledu kadrova, da bismo mogli i dalje slati ljude u neizvesnost i neobezbeđeno. Događaji se razvijaju tako da će nam možda u najskorije vreme biti potrebni ljudi u raznim mestima, a mi ih nećemo imati ako ovako neodgovorno odašiljemo kadrove. Ti, Veljko, suviše crno gledaš na situaciju u Srbiji. Po tvome mišljenju nema u Srbiji nikakvih Partizanskih trupa. To nije tačno. Samo oko Valjeva, Valjevski

odred broji oko 1500 ljudi.⁴ Isto tako i na ostalim sektorima postoje partizanske čete koje vode žilavu borbu sa nedićevcima i Nemcima. Juče smo [dojbili jedno obaveštenje iz Beograda da je kod Leskovca prešao srpskim partizanima jedan deo bugarske vojske⁵ i da vodi zajedno borbu protiv Nemaca i nedićev]aca.

Nisi nam ništa poblize saopštio gde se nalazi Mirko sa svojim ljufdima] iako javljaš da je Čvoro stigao natrag do vas. Nama su ovde saopštili [drujgovi koji su bili sa Mirkom da je Mirko pošao sa Kaluđerskih Bara u pravcu [Bujkovi sa 300 ljudi. Grulović je ovde a nije zarobljen kao što ti javljaš. Isto tako je ovde i Pera Posavac. Prema tome, jasno je da je Glavni štab isuviše slab da bi odgovarao svojim zadacima u Srbiji. Prema tome, treba ga upotpuniti sa sledećim ljudima: Pera Stambolić, Kušić, Bradonja, a osim Mirka petoga nadite vi na te[renu].

Mi ćemo odavde isto tako napregnuti sve naše sile da se povežemo sa Srbijom, a i da pošaljemo neke ljude na teren.

Situacija ovde popravila se posle našega dolaska. Pre našega dolaska [izvr]šilo se masovno prelaženje bosanskih partizana u četnike, što je bila s jedne strane usiljena propaganda četnika a s druge strane zanemarivanje svakog političkog rada Partije u bosanskim partizanskim jedinicama. Često se ne može poznati ko je četnik a ko partizan, ne samo zbog odela već i mentaliteta i političkog shvatanja. Prema tome, bio je dvanaesti čas da smo stigli ovamo, jer će Proleterska brigada ovde biti od ogromnog značaja ne samo u borbi protiv okupatora i ustaša već i u učvršćenju, i političkom razvitku naših bosanskih partizanskih jedinica,

⁴ Valjevski odred imao je u to vreme tri bataljona: Kolubarski, Rađevski i Podgorski, ukupno oko 900 partizana. Međutim, sa Valjevskim odredom su ostali i Mačvanski odred, koji je imao 6 četa po 50 boraca, i Posavsko-tamnavski odred, jačine oko 250 partizana. Ova tri odreda — Valjevski, Mačvanski i Posavsko-tamnavski — sačinjavali su Grupu partizanskih odreda Zapadne Srbije, ukupne jačine oko 1500 partizana.

⁵ Ovo obaveštenje iz Beograda bilo je netačno. Ustvari, to se odnosilo samo na tri bugarska vojnika koji su dobrovoljno prišli partizarijama. Dvojica su došla u Kukavički NOP odred (na teren Jablanice) i u partizanima su dobili nadimke »Botev« i »Šumski«, a treći je došao u Jastrebački NOP odred, zvao se Trifun, a nadimak je: dobio »Balkanski«.

Krajem 1942 god. »Šumski« je poginuo u borbi protiv Bugara na terenu između Pirota i Caribroda (danas Dimitrovgrad), a »Botev« je početkom 1943 god. svojevolljno otišao od partizana i pasivizirao se, nastavljajući da ilegalno živi.

Posle borbe na Rujkovcu 1943 god. u kojoj je zarobljeno oko 70 Bugara, »Balkanski« je postavljen za njihovog rukovodioca, s težnjom da se formira jedan bugarski partizanski odred.

Za sada Milovan⁰ neka ostane tamo i drži što tešniji kontakt sa crnogorskim četama i štabom koji se nalaze u Mojkoviću.⁷ Pisma i izveštaje za nas šalžite istim putem kojim će proći i bataljon. Neke kuriri budu odvažni i poverljivi ljudi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

28-XH-1941 g.

BR. 76

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD DECEMBRA 1941 GOD. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA SRBIJU O ZADACIMA POKRAJINSKOG KOMITETA POSLE GUBITKA SLOBODNE TERITORIJE U ZAPADNOJ SRBIJI

Objavljeno u Zborniku, tom I, knj. 2, dok. br. 84, str. 275—278.

BR. 77

IZVEŠTAJ DELEGATA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE VLADIMIRA POPOVICA OD DECEMBRA 1941 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O USTAŠKOM TERORU U ZAGREBU I PRIPREMAMA ZA OFANZIVU PROTIV PARTIZANSKIH ODREDA U HRVATSKOJ¹

Dragi drugovi,

Šaljemo vam slovenski prop. materijal. Izvještaj nisu ovoga puta poslali. Šaljemo vam neke naredbe Gl. Št. Hrv. — Posljednjih dana imali smo teških gubitaka.

26-og došlo je do pada tehnič.[kog] aparata u Zgb. 25[-og] ujutro bio je uhapšen odgovorni tehničar² (ulovljen na ulici), a navečer drugarica³ koja je održavala kontakt sa unutrašnjošću

⁰ Milovan Đilas

Crnogorsko-sandžački odred je bio javio da se smestio u Mojkoviću, što je verovatno bila omaška. Na karti postoji samo Mojkovae.

¹ Original, pisan rukom, latinicom, nalazi se u arhivi CK SK,"i, Pod reg. br. 725.

² Milan Hupert-Direktor. Pred neprijateljem je imao izdajničko držanje. Iako je ustašama kazao sve što je znao, ipak su ga ubile u Jasenovcu 1942 godine.

⁴ Odnosi se na Ankicu Sertić-Cincipinku. Ona je znala sve Punktove za odašiljanje ilegalnog materijala.

radi odašiljanja materijala. Saznali smo za njihov pad 26[og] ujutro, kada je policija upala u stan gdje se štampao »Vjesnik« Na tom stanu su radila 2 druga.⁴ Jedan od njih⁵ je pucao na agente i ubio 2 a 3 teže ranio. Kako je u zasjedi bilo oko 15 agenata, koji su otvorili paljbu, jedan je drug bio teže ranjen." Kada je vidio da ne može pobjeći, opalio je sebi metak u sljepoočnicu i ostao na mjestu mrtav. Drugi drug,⁷ koji je bio lakše ranjen u ruku, iskoristivši nesnalženje agenata uspio je pobjeći. Tog istog jutra oko 4^h upala je policija i u kuću gdje se nalazila mašina na kojoj se štampala »Borba« i propusnice.⁸ 10 agenata, razbijajući stakla na prozorima i vratima uz silnu dreku, nastojalo je upasti u zgradu. 10 drugih bili su raspoređeni na uglovima kuće. 2 druga⁹ i 1 drugarica,¹⁰ koji su baš tada bili prestali s radom, poletjeli su prema prozoru koji nije bio razbijen. Sa prozora su ubili 2 agenta koji su držali stražu. Skočili su kroz prozor pucajući i pobjegli prema obližnjem selu.¹¹ Zaobilaznim putevima tog dana navečer stigli su u Zgb. Ubili su tri agenta i dva ranili. Po svemu sudeći odgovorni tehničar je provalio ova dva mjesta. Materijal se nije mogao spasiti, jer se nije znalo za njihov pad. Odgovorni tehničar je bio Hupert¹² (Direktor), kojeg je Šilja¹³ ostavio. Imaćemo teškoća dok uspostavimo novu tehniku, jer od preostalih drugova iz teh. ne možemo ni jednog upotrijebiti. Nastojimo da uspostavimo tehniku i na oslobođenom teritoriju, u najgorem slučaju za one krajeve. Policija u posljednje vrijeme pribjegava novim metodama hapšenja. Upada u preduzeća, radionice i stanove i bez ikakvog povoda hapsi u masama, naročito omladince. Podvrgava ih strahovitom mučenju. Kada naiđe na slabije pušta ih pod uslovom da za par dana pronađu nekog komunistu. Traže i takve koji poznaju odgovorne drugove i zajedno s njima agenti krstare po ulicama i stanovima. Ako

⁴ To su bili Janko Grebelj i Ilija Engel.

^{5, 6} Janko Grebelj

⁷ Ilija Engel, borac španske republikanske vojske. Poginuo u selu Gornji Mikleuš u Moslavini 1944 god., kao načelnik Glavnog štaba NOV 1 PO Hrvatske.

⁸ »Borba« se štampala u tehnici koja je bila smeštena u Vrapcu, u Radićevoj ulici, u kući doktora Višehrada, advokata iz Zagreba (mada on za to nije znao). U kući su stanovali: Marija Jordan, Zvonko Beserman-Viktorija i još jedan drug koji je imao nadimak »Ce«, čije ime Redakcija nije uspjela da sazna. Svi su oni tu radili. Sam »Borbe« i propusnica tu se štampao »Srp i čekić« i druge brošure.

⁸ Zvonko Beserman-Viktorija i »Če«

¹⁰ Marija Jordan

¹¹ Perjavici

¹² Milan Hupert

" Pavle Pap

tčni koji obeća policiji da će nekog pronaći, ne izvrši za-
H tak biva ponovo tučen i strijeljan.

Omladinac¹⁴ koji je prije mjesec dana došao iz Splita i
" o u P.K. omladine prije 10 dana je uhapšen. Izdajnički se drži.
Provalio je sve šta zna. Policija ga vodi od stana do stana.
Provalio je i punkt gdje se javio kada je došao iz Dalmacije
(trafika).¹⁵ Uhapšene su bile tim povodom dvije drugarice koje
su držale trafiku. Držale su se herojski. Obje su pod batinama
izdahnule (Zdenka Baković, vlasnica trafike, i Rajka Baković,
studentica). Koga je sve provalio taj tip ne zna se, ali sem ove
dvije drugarice nije bio niko uhapšen.

Prije 5 dana je obješen S'tjepan Neuberger, p. pukov. hrv.
vojske, zbog veleizdaje. Mi smo sa njim održavali kontakt. Kroz
sve vrijeme do stratišta držao se vrlo hrabro. Pod istragom se
nalazi oko 200 domobrans. oficira. U Požegi su strijeljali 6
oficira, jer su navodno htjeli dići u zrak kasarnu.

Protiv naših odreda spremaju ofanzivu Njemci, Talijani
i ustaše. Pored artiljerije i tenkova u planu je da učestvuje i
avijacija. Sa tim avijatičarima održavamo kontakt.¹⁶ Izražavaju
spремnost da se spuste na teritorij koji partiz. kontrolišu. Mi
ćemo ih poslati na Luburić Polje, ako bude moguće. Zato je
potrebno da na aerodromu kod Šokolca preko dana bude stalno
crvena 5-kraka zvijezda na bijelom polju. U sporazumu s N. N.,
šaljemo vam Butorfca].¹⁷ On je trebao već biti kod vas., ali je
one noći kad je trebao putovati otišao ženi. Od žene je sam
otišao u Sarajevo, a ženu poslao da nas obavijesti. Istog dana
kada je došla njegova žena poslali smo kurira u Sarajevo da ga
pronađe. Međutim, on se oе sačekavši kurira uputio prema Za-
grebu. Kako je vlak u Brodu imao zakašnjenje, naš kurir ga
je tamo pronašao. Ne znam kako ćete vi s njim izaći na kraj.

Javite, da li ste primili naše dosadašnje izvještaje. Javite
kako ste.

S drug. poz.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VI.¹⁸

¹⁴ Odnosi se na Franca Barića.

¹⁵ Trafika se nalazila u Nikolićevoj ulici br. 7.

¹⁶ Verovatno su to bili Franjo Kluz i Rudi Čajevac, narodni heroji.
' Jozo Butorac. Bio je zadužen u Zagrebu da hvata radio-vesti.
zgleđalo je da su uhvaćene vesti bile nepotpune zbog njegove nemar-
°sti, ustvari, vesti su bile nepotpune iz razloga što su one hvatane pod
1942 uslovima (vidi to«¹v> knJ- 2. dok- br_ 6> primedbu 4). Januara
štah godn . i Butorac je došao na Romaniju, a nešto kasnije u Vrhovni
za v, gde ^6 priklu 3^u čen grupi koja je radila pri radio-stanici. Poginuo je
Vr ^ me desan ta na Drvar 25 maja 1944 godine.

Vladimir Popović

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 30 DECEMBRA 1941 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE ZA ČIŠĆENJE OKOLINE ROGATICE OD ČETNIKA DRAŽE MIHAILOVIĆA¹

VRHOVNI ŠTAB
NAROĐNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

ŠTABU I PROLETERSKE NAR.-OSLOB. UDARNE BRIGADE

Danas smo saznali kod drugova iz Bosanskog štaba² da major Todorović³ kreće u Rogaticu, navodno sa 600 četnika, da uspostavi red koji su tobože narušili »crnogorski pljačkaši«. U vezi sa time, bez obzira na to da li će on doći sa vojnom pratnjom ili bez, vi preduzmite tamo sve mere protiv svakog iznenađenja, a majoru Todoroviću kada stigne u Rogaticu dajte odgovor kakav on zaslužuje posle onakvih bezobraznih izjava. Sa majorom Todorovićem neka se sastane drug Arsa jer se i onako poznaju iz Vojne akademije. Arsa neka sa njime podrobnije o svemu progovori i nastoji da mu objasni kakvu ulogu on igra u današnjoj oslobodilačkoj borbi i po mogućnosti pokuša da ga pridobije za saradnju, odnosno odvoji od Dangića⁴ i ostalih reakcionarnih elemenata. Major Todorović će verovatno

¹ Kopija, bez potpisa, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

² Glavni štab NOP odreda za Bosnu i Hercegovinu

³ Boško Todorović, major bivše jugoslovenske vojske. U početku je, kao i svi četnici u Istočnoj Bosni, saradivao sa partizanima. Medutim, decembra 1941 god., pod uticajem izaslanika Draže Mihailovića, Todorović je otpočeo svoj razbijački rad. Napori Vrhovnog štaba da ga pridobije za Narodnooslobodilačku borbu ostali su bezuspešni. Draža ga je, kao svoga čoveka, postavio za četničkog komandanta u Hercegovini. Boreći se sa italijanskom okupatorskom vojskom protiv partizana, bio je zarobljen od jedinica Prvog udarnog crnogorsko-hercegovačkog bataljona 20 februara 1942 god., u Kifinoin Selu kod Nevesinja. Kao narodni neprijatelj osuđen je na smrt i streljan.

⁴ Jezdimir (Jezda) S. Dangić, žandarmerijski major u bivšoj Jugoslaviji. U početku se izjašnjavao za saradnju sa partizanima u borbi protiv okupatora, ali, na delu, radio je na razbijanju partizanskog pokreta u Istočnoj Bosni (vidi tom IV, knj. 2, dok. br. 57 i 58; knj. 3, dok. br. 281). Draža Mihailović je u njemu našao svog bliskog saradnika, te mu je i poveravao veoma delikatne misije, postavljajući ga jednovremeno i za komandanta četnika Bosne i Hercegovine. Godine 1941 i 1942, služeći okupatorima, Dangić je rukovodio četničkim jedinicama u Istočnoj Bosni u borbama protiv partizana i Narodnooslobodilačke vojske. Sem toga, on je češće odlazio u Beograd, Milanu Nediou

postaviti pitanje potpukovnika Cvetkovića.⁶ Po tom pitanju treba učiniti sledeće: 1) Ostajemo pri tome da Cvetkovića mora ispitati mešovita komisija posle toga što ćete ga vi najpre ispitati o cilju njegovog putovanja za Užice. 2) Cvetković se mora staviti pod strogi nadzor u zatvoru i onemogućiti svaki kontakt sa raznim četnicima koji bi pokušali da ga posećuju. Mi imamo tačna obaveštenja o tome da su četnički vođe sami priznali da je Cvetković putovao u Srbiju da primi oružje i municiju od Nemaca. Tu stvar predočite i majoru Todoroviću i kažete inu da nai više nećemo trpeti nikoga da slobodno seta i šuruje sa 'okupatorom na račun nar.-oslob. borbe, ni rovarenje protiv nas. Pri razgovoru sa Todorovičem neka zajedno sa Arsom učestvuju Fića⁷ i Lola.⁷

Kraljevački i Šumadijski bataljon, kao i Kragujevački, neka ostanu do daljeg naređenja u Rogatici i neka u sporazumu sa Komandom mesta i Komandom Seljanske ćete čiste okolna sela od pljačkaša i raznih četničkih grupica, naročito u opštinama: Borička, Sakolovička i Tetinska. Neka Komanda mesta u Rogatici preduzme mere da se izvidi u kojim četničkim kućama se nalazi napljačkana roba iz Foče i Goražda. Ukoliko se takva roba pronađe treba istu zapleniti.

Pošaljite nam ovim kamionom 2 bacača sa potrebnom municijom i poslugom. Pratlja ne sme biti manja od 15 ljudi. Mi te bacače tražimo da su nam za svaki slučaj pri ruci ako bi neke četničke bande pokušale da izvrše napad na nas. Naša 2 bataljona ostaju za sada u okolini Podromanije, raspoređeni po selima, jer su daljnje kretanje i eventualne operacije prema Varešu za sada nemogući zbog prevelike zime. Osim toga, jedinice naše Proleterske brigade, uz pomoć partijskog aktiva, imaju zadatak da učvrste naše pozicije u pozadini, koje su se u poslednje vreme prilično poremetile zbog pojačane propagande četničkih bandi.

(pretsedniku kvislinške vlade u Srbiji), da svršava poverljive poslove za Dražu. Jednom takvom prilikom, na zahtev ustaša, Namci su ga uhapsili i odveli u zarobljeništvo. Po oslobođenju je predat našim vlastima kao ratni zločinac. Osuđen je i streljan u Sarajevu 1946 godine.

⁵ Zandarmerijski potpukovnik, organizator četničkih jedinica na oslobođenoj teritoriji Srbije. Kao izaslanik Draže Mihailovića, sa specijalnim zadatkom, došao je u Istočnu Bosnu. Na povratku, bio je ahapšen u Mededi, pri pokušaju da ubije jednog borca Prve proleterske brigade. Pošto su tada četnici u Istočnoj Bosni još saradivali sa partizanima, bio je predat mešovitoj partizansko-četničkoj komisiji. Komisija je razotkrila sav. njegov izdajničko-razbijački rad u Istočnoj Bosni, kao i to da je cilj njegovog povratka bio da od Nemaca iz Uzica dobije potrebnu količinu oružja za borbu četničkih odreda protiv partizana.

⁶ Filip Kljajić, tada komesar Prve proleterske NOU brigade

⁷ Ivo Ribar-Lola

Ranjeni i bolesni neka isto tako ostanu do daljnjega u Rogatici, jer je njihov transport zbog jake zime nemoguć.

Pošaljite nam izveštaj kako o stanju u jedinicama tako i o položaju u Rogatici i okolini posle našeg odlaska.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

30-XII-1941 g.

BR. 79

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD DECEMBRA 1941 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA CRNU GORU I BOKU O STVARANJU PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE, NJENIM PRVIM BORBAMA, PREVIRANJU U PARTIZANSKIM ODREDIMA ISTOČNE BOSNE I NAREĐENJE ZA UPUĆIVANJE DOVOLJNO JAKIH SNAGA ZA ČIŠĆENJE FOČE, GORAŽDA, USTIPRAĆE I KALINOVICA

Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 1, dok. br. 190, str. 406—410.

BR. 80

PISMO DRUGA TITA U IME VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE I CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD JANUARA 1942 GOD. PARTISKOM I VOJNOM RUKOVODSTVU HRVATSKE O SITUACIJI POSLE PRVE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE I ZADACIMA PARTISKIH ORGANIZACIJA I PARTIZANSKIH ODREDA

Objavljeno u Zborniku, tom V, knj. 3, dok. br. 1, str. 7—13.

BR. 81

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD JANUARA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA HRVATSKE ZA FORMIRANJE OPERATIVNIH ZONA I RAZVIJANJE BORBE U SVIM KRAJEVIMA HRVATSKE

Objavljeno u Zborniku, tom V, knj. 3, dok. br. 2, str. 14—18.

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD JANUARA 1942
GOD. OBLASNOM KOMITETU KPJ ZA SANDŽAK O STVA-
RANJU PREDUSLOVA SIROKE MOBILIZACIJE NARODNIH
MASA ZA USPEŠNU BORBU PROTIV OKUPATORA I NJE-
GOVIH CETNICKO-USTAŠKIH SLUGU¹**

OBLASNOM KOMITETU KPJ ZA SANDŽAK

Dragi drugovi,

Zadaće koje stoje pred čitavom našom Partijom u vezi sa razvitkom političkih prilika kako u našoj zemlji tako i u čitavom svetu, traže i od vas pojačanje opšte političke akcije u Sandžaku. Svi objektivni uslovi u toj zemlji takvu oživljenu akciju omogućuju i traže.

U Sandžaku se pod uslovima okupacije silno pooštavaju njegove osnovne suprotnosti: a) Položaj italijanskih okupatora u Sandžaku je vrlo labav kako radi opštih političkih prilika tako i radi vojno-strateškog položaja. Ta će slabost ojačavati mobilizaciju sandžačkih masa u borbi protiv okupatora i olakšavati našu partizansku akciju, b) Zbog svoje slabosti okupator privlači i u Sandžak nedioevske i razne četničke bande, kako bi njihovom pomoću učvrstio svoju vlast na tom terenu. Prema nekim vestima Nedić je dobio dozvolu od okupatora da zaposedne Sandžak. Nema sumnje da će ta činjenica silno ojačati otpor Muslimana i okrenuti ih tako protiv velikosrpskih elemenata kao i protiv italijanskih okupatora koji te elemente dovlače u Sandžak. Postoji dakle mogućnost mobilizacije muslimanskih masa za oružanu akciju protiv okupatora, te nedićevskih i raznih četničkih bandi. Muslimanske mase postaju time vanredno važna rezerva naše oslobodilačke borbe, naročito u etapi koja se približuje i u kojoj će velikosrpska reakcija biti glavni neprijatelj oslobodilačke borbe.

c) U vezi sa poredama SSSR na Istočnom frontu i razvitkom opštih političkih prilika u svetu, koje se razvijaju u pravcu oštrije klasne diferencijacije, primećuje se i promena držanja buržoaskih elemenata prema oslobodilačkoj borbi koju vode partizani. Ti elementi se ujedinjuju i oslanjaju na okupatore i sve oštrije nastupaju protiv oslobodilačke akcije narodnih masa, bojeći se revolucionarnih energija, koje se kriju u tim masama.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1541,0.

• Taj stav ide sve do otvorenog izdajstva oslobodilačke borbe, što se je naročito jasno pokazalo kod raznih četničkih grupa. Jasno je da će takav stav reakcionarnih buržoaskih elemenata izazvati otpor radnih masa. Dužnost je naše Partije da — ne obustavljajući i ne slabeći svoju akciju za jedinstvo nacionalno-oslobodilačke akcije — rukovodi tom diferencijacijom u pravcu okupljanja radnih masa oko Partije. Partija mora da stvara svoju čvrstu radničko-seljačku bazu, koja će sprečiti sve izdajničke pokušaje reakcionarnih buržoaskih elemenata, kojima su najuži klasni interesi bliži od nacionalnih. Naročito je to važno u Sandžaku i zbog suprotnosti između Muslimana i Srba. Naglašavanjem zajedničkih interesa radnih masa, bez obzira na nacionalnu i versku pripadnost, prevazići će se nacionalne i verske suprotnosti i time stvoriti mogućnost formiranja čvrstog oslobodilačkog fronta narodnih masa u Sandžaku.

Rukovodeći se tim činjenicama naša partijska organizacija u Sandžaku treba da postavlja sebi osnovne zadatke. Gore navedene činjenice pokazuju da postoje sve objektivne mogućnosti da se Sandžak pretvori u čvrstu bazu oslobodilačke borbe, ako Partija bude ispunila te svoje osnovne zadatke:

1) Partija mora u središte svoje političke akcije postaviti parolu jedinstva Muslimana i Srba u Sandžaku. To jedinstvo treba iz opšte deklaracije pretvoriti u živu borbenu akciju protiv svih onih snaga koje imaju interesa na zaoštavanju tih suprotnosti: protiv okupatora, Nedića i raznih velikosrpskih reakcionarnih elemenata, kao i protiv ustaških plaćenika.

2) Treba objašnjavati Muslimanima da je borba protiv okupatora sastavni deo njihove borbe za opstanak, jer im okupatorske snage samo otvaraju put Nedićevim i drugim četničkim velikosrpskim bandama.

3) I obratno, treba objašnjavati srpskim masama u Sandžaku da je borba protiv nedićevskih i raznih reakcionarnih četničkih bandi, koje pozivaju na pokolj Muslimana, preduslov uspešne borbe protiv okupatora. Boreći se na pridobijanju Muslimana za oslobodilačku borbu protiv okupatora i njihovih agenata, naše partijske organizacije ni u kom slučaju ne smeju dozvoliti da oslabe svoju povezanost sa srpskim masama. Samo istovremena mobilizacija i srpskih i muslimanskih masa dovešće do pobede oslobodilačke borbe u Sandžaku.

4) Jedina iskrena oružana oslobodilačka snaga u Sandžaku jesu partizanske jedinice. Nacionalno-oslobodilačko jedinstvo treba da se odražava u tome, što na teritoriji Sandžaka neće biti drugih oružanih snaga osim onih koje su u okviru partija, partizanskih. Svako drugo uspostavljanje oružanih trupa pretstavlja rušenje jedinstva, to jest. službu okupatoru i njegovim slugama. Sve takve pokušaje treba politički raskrinkati

своје политичке акције. Јединство треба да се оствари у живу борбену акцију против свих оних снага, које имају интерес и травају тих супротности: против окупатора, Недића и разних велико-српских елемената као и против усташких плаћеника.

2/Треба објашњавати муслиманима, да је борба против окупатора саставни део њихове борбе за опстанак, јер су окупаторске снаге само предводници Недићевих и других четничких велико-српских банди.

3/И обратно треба објашњавати српским масама у Санџаку, да је борба против Недићевских и разних реакционарних четничких банди, које представљају муслиманска, предуслов успешне борбе против окупатора. Борбени слимена за ослободилачку борбу против окупатора и њихових агената и све организације ни у ком случају не смеју дозволити, да ослабе са српским масама. Само истовремена мобилизација и српских и муслиманских маса доведе до победе ослободилачке борбе у Санџаку.

4/Једина искрена оружана ослободилачка снага у Санџаку јесу партизанске јединице. Национално-ослободилачко јединство треба да се одражава у томе, што на територији Санџака неће бити других оружаних снага осим партизанских. Свако изградње друго успостављање оружаних трупа представља рушење јединства то јест службу окупатору и његовим слугама. Све такве покушаје треба политички раскривати и кивати, па и са оружјем разбити. Ми се морамо борити за јединство народа, које ће се одражавати у јединственим партизанским одредима.

5/Партија мора већ сада мобилизати народне масе у Санџаку, а нарочито муслиманске, за оружани отпор против Недићевских банди, које се спремају да упадну у Санџак. Наше партијске организације морају имати пред очима чињеницу, да муслиманске масе морају постати најнапреднија покретна снага у борби против издајничке акције Недићевских и разних реакционарних четничких банди.

6/Треба објашњавати радним масама Санџака, без обзира на националну и верску припадност, да њихово учешће у оружаној ослободилачкој борби против окупа-

vati, pa i sa oružjem razbiti. Mi se moramo boriti za jedinstvo naroda, koje će se odražavati u jedinstvenim partizanskim odredima.

5) Partija mora već sada mobilisati narodne mase u Sandžaku, a naročito muslimanske, za oružani otpor protiv nedićevskih bandi, koje se spremaju da upadnu u Sandžak. Naše partijske organizacije moraju imati pred očima činjenicu da muslimanske mase moraju postati najvažnija pokretna snaga u borbi protiv izdajničke akcije nedićevskih i raznih reakcionarnih četničkih bandi.

6) Treba objašnjavati radnim masama Sandžaka, bez obzira na nacionalnu i versku pripadnost, da im njihovo učešće u oružanoj oslobodilačkoj borbi protiv okupatora i njihovih agenata garantuje i bolji život u budućnosti, demokratska prava i bolji komad hleba. Jedino takva odlučna borba sprečiće povratak starih protivnarodnih režima i obezbediti istinski demokratsku narodnu vlast.

7) U oslobodilačkoj borbi naša Partija mora da stvara čvrsto jezgro od radničkih i seljačkih a naročito sitno-seljačkih masa, koje treba da budu udarna snaga oslobodilačke borbe. Jedino postojanje takvog jezgra sprečiće na etapi koja već nastupa razne izdajničke istupe unutar opšteg oslobodilačkog fronta.

8) Treba razviti maksimalnu mobilizaciju za partizanske odrede na čitavoj teritoriji Sandžaka, sprečavati okupatorskim snagama i reakcionarnim četničkim bandama kretanje, uništavati ih i čistiti zemlju korak po korak, strogo se pridržavajući partizanskog načina ratovanja.

9) Treba organizovati masovnu materijalnu i moralnu pomoć partizanskim jedinicama, kao i onom stanovništvu koje je nastradalo od neprijateljskih represalija itd. Isto tako treba bezuslovno obezbediti pomoć partizanskim porodicama koje su ostale bez hranitelja.

10) Treba organizovati narodno-oslobodilačke odbore na čitavoj teritoriji Sandžaka u koje će ući demokratski izabrani predstavnici Srba i Muslimana, bez obzira na političko ubeđenje, koji su spremni da se bore protiv okupatora i njihovih slugu. U neoslobođenim krajevima ti odbori će biti organi političke borbe masa protiv okupatora i njihovih slugu, u oslobođenim krajevima ti odbori treba u isto vreme da budu nosioci demokratske narodne vlasti. Narodno-oslobodilački odbori treba da budu glavna i najvažnija veza naše Partije sa širokim narodnim masama. Zbog toga u te odbore stvarno treba da uđu predstavnici svih onih političkih struja koje iskreno stoje na stanovištu odlučne borbe protiv okupatora i njihovih slugu.

N.O. treba istovremeno da budu glavni faktor materijalnog obezbeđenja partiz. jedinica svojom delatnošću. N.O. će narodne mase uvlačiti u opšti narodni ustanak.

11) Treba ojačati političku masovnu delatnost, a u prvom redu agitaciju i propagandu. Treba formirati aktiv agitatora i propagandista koji će obilaziti teritoriju Sandžaka, ili sa partizanskim trupama ili odvojeno, objašnjavajući masama stav naše Partije. Naročito u oslobođenim krajevima treba da obilaze selo za selom naše kulturne i agit. p-rop. grupe, koje će u popularnom obliku tumačiti narodu ciljeve naše borbe.

12) Treba ojačati politički rad u partizanskim jedinicama kako aktivnim tako i pozadinskim. Treba unutar tih jedinica stvarati partijsku ćeliju. Taj rad nije važan samo zbog unutar-njeg političkog učvršćenja partizanskih jedinica nego i zbog toga što te jedinice treba pri svom kretanju da vrše važan politički i agit.-propagandistički rad. Gde god prolaze, partizanske jedinice treba da ostave za sobom pozitivne političke tragove i aktive iz kojih će se radati i partizanske jedinice i naše partijske organizacije.

13) Treba ojačati partijsko-organizacioni rad. U tom pogledu u poslednje vreme bili su činjeni nedozvoljeni propusti. Oblasni komitet se izgubio u sitnicama a propustio da radi na brojčanom i unutarne organizacionom, te političkom ojačanju Partije. Međutim, sav uspeh naše borbe u Sandžaku zavisn je od toga da li će naša partijska organizacija u Sandžaku uspeti istovremeno da proširi i učvrsti Partiju i time obezbedi njeno rukovodstvo u budućim borbama koje će pred partijske organizacije postaviti teže zadatke.

14) S obzirom na malobrojnost i slabost našeg sandžačkog kadra, partijsko rukovodstvo treba da posveti naročitu pažnju vaspitanju i pravilnoj raspodeli partijskog aktiva. Ne sme se nerad opravdavati nedostatkom kadrova. Pravilna raspodela i brzo podizanje novih kadrova, koji su se u borbama pokazali, omogućava već danas da Partija može uspešno da rešava svoje osnovne zadatke.

15) Naročitu pažnju treba u tom pogledu posvetiti muslimanskim krajevima, gde su do sada pozicije naše Partije bile najslabije.

16) Potrebno je hitno likvidirati zaostalost omladinskog rada u Sandžaku. Na terenu kao i u partizanskim četama treba organizovati *SKOJ* i ostvariti jedinstveni front srpske i muslimanske omladine u obliku Sandžačke narodne omladine.

Ako naša partijska organizacija u Sandžaku bude brzo resila te zadatke, onda će nesumnjivo da izvojuje rukovodeće

² Ovaj prvi stav tačke 16 napisan je rukom.

u Sandžaku i time onemogućiti izdajničku delatnost reak-
¹¹¹ r n i h elemenata. Treba raditi brzo i odlučno, jer se dani
odlučnijih borbi brzo približavaju.

iq41-1942 g.

S drugarskim pozdravom,
CK KPJ

BR. 83

PTSMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 1 JANUARA 1942 GOD CENTRALNOM KOMITETU KP SLOVENIJE O ISHODU DRUGE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE I USLO- VIMA BRŽEG RAZMAHA OSLOBODILAČKE BORBE U SLOVENIJI¹

1 I 1942

CENTRALNOM KOMITETU KUMUNISTICKE PARTIJE SLOVENIJE

Dragi drugovi! —, Pošto srno, zbog događaja o kojima ćemo kasnije govoriti, više od mesec dana bili bez veze sa našim tehničkim punktom, tek smo ovih dana primili vaša pisma i materijale od novembra meseca i doznije. Zato vam i odgovaramo sa zakašnjenjem. Ne možemo vam tačno javiti koja. vaša pisma smo primili, jer vi, nažalost, nemate običaj datirati svoja pisma. Molimo vas da ubuduće svakako to učinite, ne samo zbog administrativne evidencije, već zbog toga da barem znamo kada su' se odigrali događaji o kojima nas izveštavate.

1. Razlog prekidanja veze s vama bila je nemačka ofanziva na oslobođeno područje Srbije, o kojoj ste bez sumnje čuli.² Pošto je ta ofanziva važna i poučna i za vas, javljamo vam najpre nekoliko detalja o njoj. Napad Draže Mihailovića na partizane (borbe su vođene od 1 novembra do oko 25-og,

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, na slovenačkom jeziku, bez potpisa, nalazi se u afhivi CK SKJ, pod reg. br. 135.

f i o t m o s i se na Prvu neprijateljsku ofanzivu, koja je trajala (obe od 15 septembra do 29 novembra 1941 godine.

«» i j > r 2 t i v 27 partizanskih odreda (oko 25.000 partizana) učestvovala
s l 6 d e c e neprijateljske snage:

divizi' o k u P a p i o n e nemačke snage u Srbiji (704, 714 i 717 pešadiska P o l i c i s k i m i p o m o ć n i m j e d i n i c a m a);

temh! = o j a ć a n i n e m a ć k i p u k , p r e b a ć e n i z G r ć k e s r e d i n o m s e p -
u r a ^ 1 9 4 1 g o d i n e;

drupni 3 i 4 2 P e š a d i s k a n e m a ć k a d i v i z i j a , p r e b a ć e n a i z F r a n c u s k e u
J p o l o v i m s e p t e m b r a 1 9 4 1 g o d i n e;

kada je Draža kapitulirao) omogućio je Nemarna da **pripreme** široku ofanzivu protiv partizana. Najpre su, pomoću svojih agenata, uspjeli da podmetnu paklenu mašinu u našu fabriku oružja i municije u Užicu, pri čemu je bilo ubijeno preko 100 radnika, žena i dece (i mi smo jedva umakli). Doduše, nije im uspjelo da unište fabriku, ali je eksplozija zadržala produkciju baš toliko koliko je Nemcima bilo potrebno. Nemci su napali u pet kolona sa raznih strana, i to sa 4 divizije i nedićevcima. Partizani su davali silovit otpor, i Nemci su imali ogromne gubitke u ljudstvu i materijalu. Ali partizani, koji su bili strahovito izmučeni jednomesečnim stalnim borbama sa bandama Draže Mihailovića, nisu mogli da se odupiru velikoj nadmoćnosti Nemaca. Nemci su nastupali sa mnoštvom tenkova, potpomognuti esikadrilama aviona koji su neprekidno bombardovali i mitraljirali naše položaje. Zato smo evakuisali Uzice. Čačak, Ljuboviju, Čajetinu i još neka druga manja mesta. Gubitak te teritorije ne predstavlja ni u vojnom ni u političkom pogledu neki naročiti gubitak za nas, osim koliko smo izgubili u materijalnom pogledu. Naše trupe su ostale nedirnite, skoro bez ikakvih gubitaka, jedino što su otstupile od glavnih saobraćajnih puteva, tamo se reorganizovale i pripremile za nove borbe. I Vrhovni štab se — uprkos tome da je bio stalno u prvim borbenim linijama — povukao bez gubitaka, iako Nedić i Nemci izmišljaju u tom pogledu sve moguće laži. Ova nemačka ofanziva ponovo je dokazala da je u partizanskom načinu vođenja borbe glavno: čuvati u prvom redu svoju živu silu, a ne teritoriju, i što je najviše moguće uništavati neprijateljsku živu silu. Zahvaljujući takvoj politici, srpski partizani su se nalazili u odbrani i povlačenju ukupno svega dobre tri nedelje, a posle su ponovo prešli u napad. U međuvremenu je Nedić mobilisao — nasilu, naravno — mase srpskih seljaka sa pređašnje oslobođene teritorije. Kada su partizani počeli napadati nedićevce, ovi su počeli da prelaze u masama na stranu partizana — nesumnjivo u prvom redu zbog uspeha Crvene armije na Istočnom frontu' i pređašnjeg delovanja naše Partije na oslobođenom terenu — i potisli su ostatak nedićevaca, četnika svih boja i Nemaca u Užice i Čačak, koji su ponovo opkoljeni i ponovo se nalaze pred padom. U tim borbama naši su

- 113 pešadiska nemačka divizija, prebačena sa Istočnog fronta 17 novembra 1941 godine;
- osam Nedićevih odreda, ukupne jačine 15.000 ljudi;
- oko 3.500 Pečančevih četnika;
- oko 2.500 Ljotićevih dobrovoljaca;
- sve četničke snage Draže Mihailovića — oko 2.500 četnika,
- dvanaest bataljona ustaško-domobranskih (jednim delom upotrebljenih za borbu u Mačvi, a drugim delom. za zaprečavanje l^{ev}e obale Drine).

zadali neprijatelju velike gubitke i zaplenili mnogo oružja, 'zmeđu ostalog i topove. Kod Leskovca se partizanima takođe riključio deo bugarske vojske,³ i sada se vode zajedničke borbe protiv Nemaca. U Srbiji se stanje bitno popravilo i to je samo dokaz da nikakva sila ne može uništiti partizanski pokret. A u jednom pogledu nemačka ofanziva čak je bila od koristi: danas u Srbiji, osim partizana, nema nikakve druge oružane formacije koju bi pomagao srpski narod. Draža Mihailović, koji je pasivno posmatrao herojsku borbu partizana protiv ogromne nemačke nadmoćnosti, pobjegao je u neka bosanska brda zajedno sa 200 ljudi, koliko mu je ostalo posle razbijanja od strane naših trupa. Otsad partizanski odredi u Srbiji neće više dozvoliti formiranje makakvih drugih oružanih grupa. To je najbolja garancija da se onemoguće namere velikosrpskih reakcionara.

Velike uspehe postižu naši partizani i u ostalim pokrajinama. U Sandžaku su naše trupe očistile Novu Varoš i sav teren osim Pljevalja, Prijepolja, Priboja i još nekih drugih mesta; gde se nalaze izolovani italijanski garnizoni. Crnogorske partizanske trupe napale su Pljevlja, koja doduše nisu uspele da zauzmu, ali su nanele Italijanima ogromne gubitke u ljudstvu i materijalu. Kod Rudog, na granici Bosne i Sandžaka, jedinice I proleterske narodnooslobodilačke udarne brigade razbile su ujedinjene Italijane i četnike, pri čemu je zarobljeno oko 120 Italijana, a ubijeno je preko 30. Zaplenjeno je 5 bacača mina i mnogo mitraljeza i puškomitraljeza. U sastavu I proleterske brigade nalazi se i slovenačka četa, koja je kod Rudog zaplenila od Italijana jedan mitraljez. — U Crnoj Gori ponovo su se razvile oštre borbe s Italijanima koji gube na stotine svojih vojnika. Osim glavnih mesta sa neposrednom okolinom, sva Crna Gora je čvrsto u rukama partizana. I u Hrvatskoj se stanje bitno promenilo. Priliv u partizane je mnogo veći nego što je mogućnost naoružavanja. Jasno je da će pobjede Crvene armije ovaj proces još u znatnoj meri ubrzati. Sve će nam to omogućiti da za kratko vreme stvorimo nepobedljivu vojsku koja će biti kadra da prkosi svim kasnijim pokušajima raznih reakcionarnih elemenata.

2. Sada smo uspostavili kontakt sa našim tehničkim punk-
 svo' ^a 5me „J“ dakle, uspostavljena veza i s vama. Šaljite
 se v^e ~ Partiske i vojne — izveštaje što češće. Drugovi u Žgr.
 vašib • ^{ne} šaljete redovno i da mnogi kuriri putuju bez
 radite ^{IZV esta;ar, iako biste} mogli da ih pošaljete. Ubuduće ne
 težnji kontakt^{^n0} * ^{sam^ znate} ^a 3^e danas potreban naj-

i u ^{^a}P^{re}P^astile su nas .vaše vesti o provalama u Ljubljani
 One su obuhvatile naše najbolje kadrove, naj~

^{Vi}di dok. br. 75, primedbu 5.

dragoceniji naš aktiv. Smatramo da uprkos strahovitom teroru i vanredno teškim prilikama u Sloveniji nisu bile nužne te ogromne žrtve. Suviše kasno ste poduzeli potrebne mere za zaštitu naših kadrova. Primer sa G.,⁴ Pol.,⁵ Mic.,⁶ Pep.⁷ dokazuje da ste se čak ponašali lakomisleno u uslovima kada je bila potrebna najveća obazrivost (opet gomilanje u stanovima). Poduzmite sve mere, ne samo da se ograniči provala, već da se nešto slično ubuduće više ne ponovi. Mi smo vam već u jednom od ranijih pisama savetovali da kompromitovane kadrove zaštitite na taj način što ćete ih poslati na teren koji štite partizani (iako u pokretu). Dalje, smanjite kurirski aparat, javke, adrese itd. Ograničite se na najnužnije. U tom pogledu ste spali potpuno na nekadašnje oblike konspiracije koji su se već odavno pokazali kao slabi. Uvedite najstrožu istragu o krivcima tih provala i postupite prema njima najstrože.

U pogledu drugova Pol., Gas., Len.,⁸ Pep., Mic., kao i Muhe,⁹ poduzmite sve da ih spasete na svaki način — ako su još živi. Razvijte najveću masovnu kampanju. Skrećemo vam pažnju da Italijani rado vrše zamene. Ukoliko ne možete uspeti direktnom akcijom, pokušajte na ovaj način: zarobite nekoliko njihovih važnih oficira, funkcionera itd. i predložite zamenu.

4. Mi vam sada ne možemo pružiti nikakvu pomoć u kadrovima. Pib.¹⁰ je komandir slov.[enačke] čete koja prilikom nemačke ofanzive još nije bila formirana, tako da ima ovde svega oko 20 ljudi i zasada nije sposobna da se probije u Slov.[eniju].¹¹ Fr.¹² je prilikom nemačke ofanzive ostao negde oko Čačka i sada nemamo nikakvih izveštaja o njemu. Gusti¹³ je kod nas i poslaćemo vam ga kada prilike budu dozvoljavale.

⁴ Tone Tomšič-Gašpar, narodni heroj, organizacioni sekretar CK KP Slovenije. Streljan od Italijana 21 'maja 1942 god. u Ljubljani (vidi tom VI, knj. 2, dok. br. 103). O hapšenju njega i ostalih rukovodećih drugova CK KP Slovenije vidi izveštaj Franca Leskoška, upućen 19 decembra 1941 god. Centralnom komitetu KPJ. Ovaj izveštaj se nalazi u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 444.

⁵ Miha Marinko-Polde, tada politički komesar Glavnog štaba NOP odreda Slovenije

⁶ Mica Šlander

⁷ Pepica Kardelj

⁸ Vida Tomšič-Lenka

⁹ Oskar Kovačič

¹⁰ Albin Pibernik

¹¹ Detaljnije o ovoj slovenačkoj četi vidi u tomu VI, knj. 1, dok. br. 55, primedbu 2.

¹² Franc Salomon, bivši član CK KP Slovenije. Zarobljen tada od Nemaca, on je postao izdajnik.

¹³ Ivan Maček-Matija (sa predratnim pseudonimom Gusti). On je pošao u Sloveniju sredinom januara 1942 god., zajedno sa Edvardom Kardeljem.

5. Radite svim snagama da savladate teškoće. Danas je žnije nego ikada da je naša Partija čvrsta, politički i organizacijski. Ne javljate nam ništa detaljnije kakvo je stanje u Primorskoj. Posvetite svu pažnju izgradnji partiske organizacije na tom sektoru, jer će vaš rad u mnogočemu biti od koristi i za KP Italije, što je od vanredne važnosti za budući razvitak događaja na tom području. Pokušajte da prođete i u Koruškju i pomozite KP Austrije, ukoliko uopšte deluje na tom terenu. — Razvijajte samoinicijativnost OK, jer se prenatrpan aparat za veze upravo kod vas pokazao kao najbolji kanal za široke provale. To, naravno, ne znači da treba oslabiti vašu vezu sa OK, ali ta veza treba da bude manje u javkama i adresama (o tome smo toliko puta govorili!!), a više u ličnim dođirima, instruktorima sa terena itd. CK neka bude malen, dovoljna su 3 člana. Reorganizujte se svakako u najkraćem vremenu i osposobite se za buduće zadatke koji će bivati sve veći, — U mnogo većoj meri nego dosada popularišite herojsku borbu KP Slovenije. Stavljajte je kao primer stvarne borbe za slobodu slovenačkog naroda. Dižite ugled svakog pojedinog člana Partije kao vođe oslobodilačke borbe na svom području. Popularišite skupocene žrtve koje je dala Partija u oslobodilačkoj borbi. Te žrtve treba da budu najbolji agitatori za stvar za koju se bori naša Partija. — Popularišite i vođe partizanskih odeljenja koji su se pokazali dobri. Javite nam nekoliko imena najvećih junaka, da bismo ih saopštili M.[oskvi] u cilju međunarodne popularizacije.

6. Obradovali su nas izveštaji o znatnim uspesima partizanskog pokreta u Sloveniji. To je dokaz da u Sloveniji postoje i svi subjektivni uslovi za razmah partizanskog pokreta, sve do opštenarodnog ustanka. Ti uspesi takođe su dokaz da vaši argumenti o snegu nisu tako važni kao što ih smatrate. I mi imamo snega, ali smatramo da on služi u korist nama a ne neprijatelju, koji zbog njega ne može upotrebljavati motorizaciju i avijaciju. Smatramo da bi razvoj partizanskog pokreta bio brži kada biste na ovo područje poslali jače partiske kadrove (i time ih istovremno spasli od uništenja); kad biste odlučnije mobilisali fabričke radnike, a na samom terenu seljake — naročito siromašne; kada biste, dalje, odlučnije radili na organizaciji Narodne zaštite, koja bi bila, prvo, od znatne pomoći Partizanima u njihovim borbama, a drugo, držala bi zaeđu i bila rezervoar ljudskih snaga za partizanske odrede; kad oiste, najzad, ojačali politički rad u samim partizanskim odredima. Verujemo vam da imate poteškoća u komandnom sastavu, Prčt-8 . poteškoće imamo i mi. Mi smo vam se sada unekoliko lakše ukoliko nam budete slali detaljnije izveštaje, moći i od našeg Vrhovnog štaba brzo dobiti konkretnu pomoć

u savetima i detaljnim operativnim planovima. U vezi sa sve većim razmahom partizanskog pokreta u Hrvatskoj, biće vaši odredi u najskorijem vremenu ionako direktno povezani — preko Gorskog Kotara i Like — s nama, i posle će direktno rukovođenje od strane VS biti ne samo moguće već i nužno da bi se akcije uskladile. Poradite i vi sami na tome da se preko BK¹⁴ povežete sa partizanima u Hrvatskoj i tako uspostavite direktan kontakt. U vašim izveštajima javljajte nam detaljnije o brojčanom stanju partizanskih odreda, o **stanju** naoružanja, zdravstvenom stanju, o žrtvama itd. Javljate nam o prelazu 120 Nemaca na vašu stranu. Pošto je to prvi slučaj u našoj borbi, javite nam detaljnije o tom slučaju.¹⁵ Pojačajte politički rad među italijanskim i nemačkim vojnicima. Obračunavajte oštrije sa petokolonašima.

Smatramo da iseljavanje i mobilizaciju za Istočni front niste umeli dovoljno iskoristiti u cilju povećanja partizanskih odreda. Uprkos znatnim uspesima koje ste imali u borbi protiv okupatora, vaši odredi su ipak još uvek brojčano suviše mali da bi mogli uspešno izvršiti zadatke koje ste dobili od Vrhovnog štaba: čišćenje terena, potiskivanje okupatora na osnovne saobraćajne arterije i njegovo razbijanje na tim arterijama, zadatke koji bi jedino pružali partizanima u Sloveniji čvrste oslonce. Partizanski pokret se — osim u Gorenjskoj — stvarno još uvek nalazi u prvobitnoj fazi. Ali vi morate ići dalje, jer ćete inače iscrpsti snage kojima raspolažete. Baš zbog malobrojnosti pate slovenački partizani od uslova zime i iscrpljenosti. Dakle, u prvom redu imajte u vidu sledeće: mobilišite nove snage, vodite borbe za oružje i municiju, da biste mogli ove nove snage naoružati.

7. Pre nego što predemo na politička pitanja koja postavljate u vašim izveštajima (primili smo takođe 1. i 2.) najpre nekoliko kratkih opštih napomena s obzirom na razvitak međunarodnih političkih odnosa. Pobede Crvene armije konačno su jasno pokazale da je slom Hitlera neizbežan i blizak, a drugo, da će Crvena armija, najjača armija sveta, sutra dominirati u Evropi. Ova činjenica nije samo prouzrokovala važan preokret u masama (napr. prelaženje nedićevaca u Srbiji na stranu partizana), nego i preokret u reakcionarnim vrhovima — kako u svetu uopšte, tako i kod nas. Ako su ovi reakcionarni vrhovi ranije hteli da SSSR iskoriste u borbi protiv Nemačke, sada je na prvo mesto stupio strah od Crvene armije. I jasno je da *ova* reakcija počinje sve oštrije da reaguje. Dokazi za ove procese pojavljuju se kako u međunarodnim političkim odnosima (akcije Londona preko raznih emigrantskih vlada), tako i ^{na}

¹⁴ Bela Krajina

¹⁶ Ova vest o Nemcima je bila netačna.

^v m terenu. Reakcionarne snage počele su da se okupljaju na^{Se}edinjavaju. Razume se, to se ne dešava otvoreno, već za-
 * birano, sakriveno od naroda. Srbija — koja je u tom po-
 fdu uvek za jedan korak ispred drugih pokrajina Jugoslavije
 j, ovog puta najjasnije pokazuje te procese. Napad Draže
 Mihailovića bio je napr. uvod u nemačku ofanzivu protiv par-
 l'zana Odmah posle ove ofanzive otišli su neki Dražini ljudi
¹ Beograd i Italijanima i sada primaju oružje za svoje bande
 u Bosni, gde — kao ranije u Srbiji — baš sada pripremaju
 napad na partizane. Bosanski četnici, pod komandom Draže
 Mihailovića, otvoreno se izjašnjavaju i agituju za dolazak Nedića
 u Bosnu, govoreći da je Nedić »dobar Srbin«, da se samo
 drugim sredstvima »bori« za »srpstvo«. Nedić-četnici-Draža
 Mihailović-londonska [izbeglička] vlada — to je neprekinut
 lanac velikosrpske hegemonističke reakcije koja se svim sred-
 stvima priprema za uništenje naše Partije i oslobodilačke borbe
 naroda uopšte i za uspostavljanje velikosrpske hegemonije u
 najterorističkim obliku. Počeli su da se služe istim sredstvi-
 ma kao okupatori. U Bosni je njihova deviza: glavni neprijaj-
 telji su »Turci« (tj. muslimani) i Hrvati, a sa Italijanima i
 Nemcima treba saradivati. Tako i rade. Kod Rudog su nas na-
 pali četnici zajedno sa Italijanima koji su ih naoružali. Reak-
 cija je, dakle, ovde jasno pokazala šta hoće: uništiti partizane,
 uništiti Partiju, i po tu cenu spremna je da saraduje sa oku-
 patorima i Nedićem, iako se opredeljuje kao »londonska frak-
 cija«. Vaši izveštaji jasno govore o tome da se isti procesi
 odigravaju i u Sloveniji. Očito je da se nalazimo na važnoj
 političkoj prekretnici i da treba učiniti neke promene i u našoj
 taktici kako bismo razbili najnovije manevre protivnarodnih
 elemenata koji se skupljaju:

a) Potrebno je politički i organizaciono pojačati Partiju, jače ukazati na njenu rukovodeću ulogu u oslobodilačkoj borbi i u borbi radnog naroda za lepšu budućnost,

b) Potrebno je dalje razvijati Osvobodilnu frontu, ali unutar tog fronta treba učvrstiti jezgro radnika i siromašnih seljaka. To treba da se odražava naročito na taj način što će organizaciona uporišta OF držati u rukama, u prvom redu, rad-
 mcko-seljčki elementi.

c) Potrebno je voditi diferencijaciju u selu, koja se sve
 , e za oštava. Partija treba da stoji na čelu svakodnevnih
 slaV⁰¹u^{ih} borbi> k o Je će bivati sve češće ukoliko više bude
 f^{est} 10 "itlerov i Musolinijev režim. Partija treba da se mani-
 r^{oda} ^ Pe samo kao v o^{da} oslobodilačke borbe slovenačkog na-
 komaćThi * v o ^ a ra -dnih masa u njihovim borbama za bolji

d) Potrebno je jače popularisati stav Partije u pogledu prava slovenačkog naroda na samoopredeljenje, uključujući otcepljenje, u pogledu potpunog oslanjanja slovenačkog naroda na SSSR, popularisati SSSR, uspehe socijalizma, sovjetsku demokratiju itd.

e) Treba oštrije nastupiti protiv velikosrpskih elemenata koji ponova postaju najreakcionarnija i najopasnija klika, kao i protiv londonskih klerikalaca koji su ponova njihovi agenti i pripremaju ponavljanje 1918. Pravilno ste postupali otvoreno napadajući Kreka¹⁶ i njegovu družbu. I u kritikovanju londonske vlade nastupajte odlučnije, jer londonska vlada dosad nije dala nijednu izjavu kojom bi zagarantovala slovenačkom narodu pravo na samoopredeljenje.

f) Potrebno je učvrstiti vodeću ulogu Partije u partizanskim odredima. Zbog toga je potrebno:

a) posvetiti najveću pažnju izgradnji partiske organizacije u svakom partizanskom odredu, četi i vodu;

b) mobilisati što više radnika;

c) politički komesari treba da budu isključivo članovi Partije;

d) izgradite čvrsto naše proleTERSKE bataljone,¹⁷ koji će biti sada elitne trupe u oslobodilačkoj borbi, a kasnije garancija da reakcija neće moći izvršiti svoje namere. Mi smo, sa istim ciljem, formirali I proleTERSKU narodnooslobodilačku udarnu brigadu, koja se sada nalazi u Bosni i već slavno izvršava svoj zadatak. Napominjemo da je zastava proleTERSKE brigade crvena, sa petokrakom zvezdom i srpom i čekićem na njoj. U brigadi su najbolji borci koji su se pokazali u dosadašnjim borbama. U njenom sastavu nalazi se i slovenačka četa. Mi računamo s tim da ćete i vi uskoro biti u stanju da uključite u proleTERSKU brigadu jedan ili dva od svojih radničkih bataljona, koji će, na poziv Partije, biti spremni da se bore na bilo kom terenu. Naglašavamo da organizacija takvih jedinica ne znači promenu opšte političke linije partizanskog pokreta, nego se pomoću njih stvaraju samo pojedine pokretne udarne trupe. Za njihovo formiranje potrebna je prethodna dozvola CK. Ukoliko Partija u Sloveniji organizuje takav radnički bataljon kao svoju udarnu jedinicu (i sa svojim amblemima), to će samo podići ugled Partije u opštoj oslobodilačkoj borbi.

¹⁶ Miha Krek

¹⁷ Prema prvobitnoj zamisli Vrhovnog štaba, trebalo je i u Sloveniji formirati jedan do dva bataljona koji bi ušli u sastav Prve proleTERSKE NOU brigade. Kasnije se odustalo od ovoga.

8. Dakle, nema sumnje da ulazimo u novu etapu naše borbe. Ali tu novu etapu ne treba shvatiti kao oštar prelom u našoj dosadašnjoj politici. Naprotiv, potrebno je pojačati borbu za jedinstvo slovenačkih narodnih masa u oslobodilačkoj borbi protiv okupatora, pojačati OF kao borbeni organ slovenačke oslobodilačke borbe, ali treba imati jasno pred očima izdajničku ulogu reakcionarne buržoazije koja sve nestrpljivije okuplja svoje snage protiv naše Partije. Ako bismo izgubili iz vida tu perspektivu, nužno bismo skliznuli na rep malograđanskih elemenata u OF. Smatramo da se neki znaci te opasnosti već pojavljuju kod vas:

a) Pogrešna je politička linija rezolucije OF koja je objavljena u drugom broju lista OF. Nemoguće je da se naša Partija odriče činjenice da je ona za oslanjanje slovenačkog naroda na SSSR. Naprotiv, jasno je da treba naglasiti — kao što smo ranije uvek naglašavali (a što je naglašeno i u prvom br. OF) — da je SS/SR jedini spas slovenačkog naroda. To je i u prvoj platformi OF. Navedena rezolucija je znatan korak unatrag, popuštanje reakcionarnim londonskim elementima, sedanje na rep malograđanskih elemenata.

b) I prvodecembarska proslava je dokaz za istu činjenicu. Doduše, mi ne smatramo da je prvodecembarska akcija sama po sebi negativna ili pogrešna; ali već sama činjenica što ste bili prisiljeni na nju dokaz je da prethodnim političkim borbama niste uspjeli da razbijete uticaj velikosrpskih elemenata, već ste im popuštali.

c) Premalo popularišete Partiju. Delatnost Partije se poklapa nekako sa delatnošću OF. Napuštate druga područja partiskog rada, a naročito partiske agitacije i propagande. Izdajete list OF — što je sasvim pravilno — a ne izlazi partiski organ koji je preko potreban baš u ovom vremenu. Ali u listu OF vi se nekako stidljivo klonite da ma gde spomenete KP Slovenije kao onu partiju koja je bila stvaralac OF i koja podnosi lavlji deo u sadašnjoj borbi.

d) Isto tako vi ste se donekle neutralisali u odnosu prema SSSR. Ne popularišete ga, kao saveznika ga izjednačavate s Engleskom itd. To nije bila naša linija ni u početku a kamoli danas.

Ovi znaci su opasni. Ove greške treba brzo ispraviti, ako ne želite da vam londonska velikosrpsko-klerikalna klika ne izvuče voćstvo iz ruku. Nećete očuvati jedinstvo popuštanjem reakcionarnim elementima, nego najodlučnijom borbom protiv ¹Jb, njihovom izolacijom od narodnih masa. Damas je glavno: delovati u masama koje su se okupile u OF, čuvati jedinstvo dole, raskrinkavajući razne protivnarodne elemente, iako se

nalaze u OF. A vi, naprotiv, popuštanjem čuvate formalno jedinstvo u vrhovima OF, a gubite mase.

9. Primili smo takođe izveštaj PK SKOJ-a za Sloveniju. U tom pogledu svakako ste postigli znatne uspehe. Ali imamo utisak da se oni pre svega ograničavaju na Ljubljano i delimično »ljubljanstu pokrajinu«. U tom smislu treba razviti rad u ostalom delu Slovenije.

10. Pojačajte rad među ženama. U tom pogledu bilo bi najbolje da organizujete zasebne ženske sekcije u okviru OF, koje bi, pored opštih agit.-prop. i organiz. zadataka među ženama, mogle vršiti i važnu službu u organizovanju pomoći partizanima.

11. Vaš »vazduh«¹⁸ nismo čuli do 22 novembra. Kasnije ga nismo ni slušali, jer smo bili stalno na putu i bićemo sigurno još nekoliko dana. Javite nam kakvi su rezultati vaših pokušaja i kakva je snaga vašeg aparata, kasnije ćemo vam javiti podatke za iduću vezu.

¹⁸ Radio-stanica Osvobodilne fronte. Ona je bila jačine 9 W, a dila je na 27 m talasne dužine. Emisije su davane svakog ponedeljka, sreće i petka, od 17 novembra 1941 do 5 aprila 1942 god., kada su prestale zbog toga što su Italijani pokupili od stanovništva sve radio-prijemnike. Opširnije o ovoj radio-stanici vidi u tomu VI, knj. 1, dok. br. 6; primedbu 3.

OBAVEŠTENJE Vrhovnog štaba NOP odreda Jugoslavije od 2 januara 1942 god. Izvršnom odboru oslobodilne fronte slovenačkog naroda o opštoj vojno-političkoj situaciji posle druge neprijateljske ofanzive i uputstvo o radu na širem i bržem razmahu oslobodilačke borbe u Sloveniji¹

VRHOVNI ŠTAB
NAHODNOOSLOBODILACKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE
Br. službeno
2 januara 1942

IZVRŠNOM ODBORU OSVOBODILNE FRONTE
SLOVENAČKOG NARODA

SLOVENIJA

Dragi drugovi!

Obaveštavamo vas ukratko o nekim pitanjima koja su podjednako važna za razvoj naše oslobodilačke borbe u svim delovima Jugoslavije i koja se sada, u vezi sa promenjenim prilikama u svetu i kod nas, kao najpreča postavljaju pred oslobodilačke snage naroda Jugoslavije.

1. Već u svom prvom pismu, koje smo vam poslali u mesecu novembru,² obavestili smo vas o oružanom sukobu partizanskih odreda u Srbiji sa jedinicama četničke organizacije Draže Mihailovića. Rezultati tog sukoba verovatno su vam poznati. Partizanski odredi potisli su čete Draže Mihailovića na teritoriju dva sela u okolini Ravne Gore i potpuno ih opkolili. Većina se njegovih četa — uglavnom prisilno mobilisanih seljaka — raspršila. U takvoj situaciji, Vrhovni štab je u interesu učvršćenja oslobodilačke borbe srpskog naroda još jednom ponudio Draži Mihailoviću sporazum na sledećoj osnovi: 1. Da čete Draže Mihailovića stvarno i odmah stupe u borbu protiv okupatora; 2. da se partizani i četnici bore svako na svom sektoru protiv okupatora; 3. da se Draža Mihailović odrekne nemogućeg zahteva o uključenju partizanskih odreda u četničke grupe

¹ Pod komandom oficira Draže Mihailovića, jer to ne bi značilo

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, na slovenačkom jeziku, naznačeno i se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 902.

² Vidi dok. br. 38.

samo likvidaciju, partizanskih odreda već i oslobodilačke borbe protiv okupatora u Srbiji uopšte; 4. da će se o pitanju jedinstvenog operativnog vojnog voćstva i drugim problemima rešavati sporazumno odmah posle uspostavljanja mira. — Draža Mihailović je primio ove predloge Vrh. štaba i sporazum je bio potpisan. Da su naši argumenti o odredima Draže Mihailovića, koje smo naveli u svom prvom pismu, bili pravilni najbolje dokazuje to da je posle potpisa tog sporazuma većina oficira Draže Mihailovića prešla na stranu Nedića i na čelu Nedićevih četa, zajedno sa Nemcima, nastupala protiv partizana u ofanzivi o kojoj ćemo kasnije govoriti.

2. Da je napad četnito Draže Mihailovića na partizane bio sastavni dao široko zasnovane akcije Nemaca i Nedića — brzo se pokazalo. 22 novembra počela je široko zasnovana nemačka ofanziva protiv oslobođene teritorije koju su držali partizani.³ Nekoliko dana pre tog napada, i kao njegov uvod, uspeo je neki temački agent da u fabrici pušaka i municije u Užicu, koja se nalazila u trezorima užičke filijale Narodne banke, podmetne paklenu mašinu koja je prouzrokovala strašnu eksploziju i preko 100 ljudskih žrtava, većinom radnika i radnica, žena i dece koji su u trezorima tražili zaštitu od neprekidnih nemačkih vazdušnih napada. Nemci i Nedić hteli su na taj način da prethodno onemogućće snabdevanje partizana municijom. Iako ova eksploziji nije uspela da uništi mašinsko odeljenje, ipak je zadržala obnovu rada baš koliko je bilo Nemcima potrebno. Ofanzivi su Nemci izvršili otprilike sa 4 divizije i Nedićevim bandama, i to istovremeno u pet pravaca. Nemci su, uglavnom, prodirali glavnim saobraćajnim komunikacijama, dok su Nedićeve i druge četničke bande (koje su se ranije nalazile pod komandom Draže Mihailovića) nastupale brdima i šumama. Partizani su pružali jak otpor i zadali neprijatelju ogromne gubitke, ipak — jako izmučeni skoro, jednomesečnom borbom sa četnicima Draže Mihailovića — nisu mogli da zadrže ogromno nadmoćnijeg neprijatelja u ljudstvu i materijalu. Nemci su nastupali svojim tenkovskim i motorizovanim jedinicama, praćeni eskadrilama aviona koji su neprekidno bombardovali i mitraljirali naše položaje, ceste i puteve kojima su ostupale partizanske jedinice. U takvoj situaciji, Vrhovni štab — držeći se verno glavnog principa partizanskog načina ratovanja - smatrao je da je glavno očuvati živu silu partizanskih jedinica; zato partizani nisu prihvatili veće frontalne borbe, nego sa od glavnih saobraćajnih arterija otstupili desno i levo, gde su zadržali svoje pozicije, a manji deo je otstupio u Sandžak gde je — reorganizovan — pristupio izvršavanju no-vih zadataka, Povlačenje se u oelosti izvršilo uz

³ Vidi dok., br. 83, primedbu 2.

minimalne gubitke po partizane. Dakle, u vojničkom pogledu ova ofanziva nije donela ni Nemcima ni četnicima nikakvih naročitih koristi. Još manje, naravno, u političkom. Nedić je pokušao da obnovi staru opštinsku i drugu vlast, ali u većini slučajeva seljaci su odbijali Nedićeve postavljnja. Pokušaj opšte prisilne mobilizacije seljaka za borbu protiv partizana potpuno je propao. Mobilisani su u masama pobjegli jer nisu hteli da se odazovu pozivu za mobilizaciju. A partizanske čete, koje su se povukle, pristupile su posle tri nedelje — za koje su se vreme reorganizovale i učvrstile — novim akcijama protiv Nedića i Nemaca. Kod Vardišta su partizanski odredi razbili udružene Nemce i nedićevce i zaplenili mnogo materijala. Istovremeno su druge partizanske jedinice počele čišćenje Čačanskog okruga. U ovim akcijama partizanima se pridružio deo prislino mobilisanih vojnika iz Nedićevih četa, što je akciju prilično olakšalo. Danas su Uzice i Čačak ponovo opkoljeni. Nemačko-nedićevska ofanziva je samo ponovo dokazala da su okupatori potpuno nemoćni protiv partizana.

3. Značajno je da se Draža Mihailović za sve vreme herojske borbe partizanskih odreda protiv okupatorskih jedinica držao potpuno pasivno, a posle povlačenja partizana otišao je, s ostatkom od 200 ljudi, u Bosnu. Četnici koji su ostali u Srbiji otvoreno su stupili na stranu Nedića, a poštteni seljaci koji su ranije bili mobilisani od četnika sada su pristupili partizanima. Danas je u Srbiji stanje čisto: na jednoj strani Nemci i Nedić, a na drugoj partizani koji su u svojim redovima sjedinili sve što je spremno za borbu protiv okupatora.

4. Zajedno sa paralelnom akcijom sandžačkih, srpskih i crnogorskih partizana počela je akcija na čišćenju Sandžaka. 3500 crnogorskih partizana izvršilo je napad na Pljevlja, sedište štaba italijanske divizije.⁴ Partizani, doduše, nisu uspjeli da zauzmu Pljevlja, ali su zadali Italijanima strahovite udarce. Ubijeno je nekoliko stotina Italijana, zaplenjeno je mnogo materijala, a priličan broj vojnika i oficira je zarobljen. Sandžački i srpski partizani su istovremeno oslobodili Novu Varoš. Osim Pljevalja, Prijepolja i Priboja, sada je skoro sav Sandžak pod kontrolom partizanskih odreda, koji uživaju punu pomoć sandžačkog stanovništva, i to kako Srba tako i muslimana.

⁴ Pored štaba divizije »Pusterija« u Pljevljima su se tada nalazili i neki njeni delovi. Iz izveštaja komandanta divizije od 10 decembra god., u kome se navode jedinice koje su imale gubitaka, vidi se da u Pljevljima bili delovi Sedmog i Jedanaestog alpiskog pešadiskog Puka i Petog alpiskog artiljeriskog puka, Peti mešoviti inženjerski bataljon i dva odeljenja alpiskih kraljevskih karabinjera, ukupne jačine 2000 ljudi (vidi tom III, knj. 4, dok. br. 183).

5. U Leskovačkom okrugu je deo bugarske vojske prešao na stranu partizana i sada se u tom području vrše zajedničke borbe protiv nemačkih odeljenja.⁵

6. Crnogorski partizani postigli su u borbama s Italijanima vanredno važne uspehe. Zaplenjenim materijalom — među kojim se nalazi i veći broj tenkova i topova — naoruzali su do zuba svoje jedinice i ponovo potisli Italijane u nekoliko mesta. Razrušili su komunikacije i **Ha** taj način okupatorske trupe sasvim opkolili. Neprekidnim napadima zadaju im teške udarce. Udarne snage crnogorskih partizanskih odreda izvire u prvom redu iz činjenice da se oko partizanskih odreda okupio sav crnogorski narod. Slično stanje je i u Hercegovini gde — baš kao u Crnoj Gori — osim partizanskih odreda nema drugih oružanih formacija.

7. I u Hrvatskoj se stanje prilično popravilo. Partizanski odredi su se razvili ne samo u srpskim krajevima već i u čisto hrvatskim pokrajinama, kao napr. u Slavoniji. Priliv partizana je znatno veći od količine oružja. Počelo je da se aktivize hrvatsko selo, koje je držalo u pasivnosti voćstvo HSS, koje nikada nije nastupilo protiv Pavelića, već je na svakom koraku ometalo razvitak oslobodilačke borbe u Hrvatskoj. Zbog te svoje pasivnosti i politike čekanja, voćstvo HSS stvarno nosi veliki deo odgovornosti za strahovite zločine koje su izvršile ustaške bande nad srpskim stanovništvom u Hrvatskoj i Bosni.

8. Trenutno je najteži položaj u Bosni, i to ne u pogledu vojnih operacija, već političkih prilika. Na teritoriji Istočne Bosne deluje čitav niz raznih četničkih grupa, koje, doduše, nemaju ukupno ni punih 5000 naoružanih ljudi, ali svojim postupcima stvaraju neizdržljivo stanje. Svim tim četničkim grupama zajedničko je: 1. za sve njih je glavni neprijatelj muslimansko i hrvatsko stanovništvo Bosne; 2. svi saraduju s Italijanima, Nemcima i Nedićem i od njih primaju oružje, municiju i čak oficire; 3. svi svakodnevno strahovito pljačkaju muslimansko i hrvatsko stanovništvo, pale njihova sela, ubijaju, zverski muče mirno stanovništvo; 4. svi saraduju više-manje otvorena sa okupatorom protiv partizana. Pošto partizani aktivno nastupaju protiv paljevina, pljački i ubijanja muslimanskog i hrvatskog stanovništva i štite njihova sela, smatrajući da su glavni neprijatelji okupator, ustaške bande i Nedić, odnosi između četnika i partizana se, naravno, stalno zaoštavaju, sve do oružanih sukoba. Kod Rudog, napr., četnici su zajedno s Italijanima napali partizane. Ali se same njihove pristalice protiv napadima na partizane. Tako je bilo i kod Rudog. Partizani su ne samo odbili napad, već su prešli u protivnapad,

⁵ Vidi dok. br. 75, primedbu 5.

pri čemu su četnici pobjegli, ostavivši Italijane na cedilu. U ovoj borbi su partizani zarobili 109 Italijana i nešto četnika; osim toga, Italijom su u ovoj borbi imali preko 30 mrtvih i mnogo ranjenih. Zapljeno je 5 bacača mina, 4 teška i 9 puškomitraljeza, preko 600 ručnih bombi, mnogo municije itd. Posle tog poraza četnici sada otvoreno pripremaju teren za invaziju Nemaca i Nedićevih bandi u Bosnu. Prema nekim vestima — koje doduše nisu proverene ali su vrlo verovatne — Nemci su resili da prepuste Bosnu ili bar njezin istočni deo Nediću, da bi na taj način pridobili srpsko stanovništvo u Bosni za sebe i za Nedića. Četnici u Bosni danas su glavni agitatori takvog »rešenja«. Komandant četničkih jedinica Draže Mihailovića u Bosni, major Jezdimir Dangić, otputovao je pre nekoliko dana u Beograd na pogađanja sa Nedićem i Nemcima. Još se nije vratio i još nam nisu poznati rezultati tih razgovora, ali je potpuno jasno da će oni, u svakom slučaju, biti upereni protiv interesa oslobodilačke borbe. U Zapadnoj Bosni, gde postoje samo jaki partizanski odredi, položaj u političkom pogledu je bolji i zato je i vojna akcija uspešnija.

9. Događaji u Srbiji i Istočnoj Bosni, po svom značaju, ne ograničavaju se samo na Srbiju i Bosnu. Oni bacaju svoju senku na sve delove Jugoslavije. Cilj oružane akcije četničkih jedinica nije borba protiv okupatora. To su već dokazali time što su se formirali tek u partizanskoj pozadini, na oslobođenoj teritoriji. Njihov je cilj: po završetku rata pa ma kakav bio — sačuvati sistem hegemonije velikosrpskih reakcionarnih elemenata. Zbog toga se oko njih stvarno okuplja sva protivnarodna reakcija, koja će već sutra biti glavni neprijatelj zahteva naroda Jugoslavije u pitanju samoopredeljenja i radnog naroda u njegovim demokratskim i socijalnim zahtevima. Ovi reakcionarni elementi gledaju u partizanima najveću opasnost za svoje stvarne ciljeve. Njihov potpuni poraz u Srbiji još više ih je uplašio i danas već sasvim javno i otvoreno saraduju sa okupatorima i Nedićem. Sa Nedićem postaju stvarno jedno, jedan zajednički reakcionarni centar koji predstavlja glavnu opasnost u borbi naroda Jugoslavije protiv okupatorskog jarma. To je politička pozadina bojeva koji se vrše u Srbiji i Bosni. Glavne političke vođe cele ove akcije su ljudi iz nekadašnjeg Stojadinovićevog i Cvetkovićevog tabora, koji se, doduše, danas razmeću svojim patriotizmom, a stvarno nastavljaju svoju kapitulantsku politiku iz ranijih vremena. A oslanjaju se na šaćicu žandara, policiskih pisara i nekoliko pokvarenih oficira. Obaveštavajući vas o tim činjenicama, istovremeno smatramo za potrebno da i OF u Sloveniji pruži najodlučniji otpor eventualnim sličnim pokušajima tih reakcionarnih elemenata u Sloveniji, jer baš slovenački narod, koji se po cenu tolikih

teških i skupocених жртava danas herojski bori za svoj nacionalni opstanak i tom svojom borbom svrstava se u red najnaprednijih naroda Evrope, koji zasluđuje drukčiju budućnost nego što je IIIa njegova trnovita prošlost, — baš slovenački narod ima puno interesa u tome da ga niko ne liši prava da sutra sam rešava o svojoj sudbini i o svojoj nacionalnoj budućnosti.

10. Partizanske jedinice u Sloveniji postigle su u zadnje vreme nekoliko vanredno važnih uspeha. Iako je tempo razvitka partizanske akcije u Sloveniji relativno spor (pri čemu, naravno, igraju važnu ulogu i teži objektivni uslovi), ipak dosadašnji uspeši jasno pokazuju da će se partizanske akcije u Sloveniji, možda već za kratko, vreme, razviti u široki opštenarodni ustanak. Ovom prilikom upozoravamo na dve slabosti koje su odlučujuće u dosadašnjem razvitku partizanskog pokreta u Sloveniji: a) Smatramo da oslobodilačke snage slovenačkog naroda nisu uspele da izvedu dovoljno široku mobilizaciju za partizanske odrede, zbog čega su ti odredi brojčano suviše mali, ne mogu da vrše svoje teške zadatke i zato i ne mogu da iziđu iz svoje početne, prvobitne faze, za koju je karakteristična u prvom redu diverzantska delatnost. Ova činjenica igra naročito važnu ulogu u uslovima zime. Normalno je da uslovi zime idu nama u korist (tako je, napr., u Srbiji, Bosni, Crnoj Gori itd.), pošto onemogućavaju neprijatelju veću upotrebu avijacije i motorizacije. Ali u Sloveniji, naprotiv, uslovi zime sprečavaju borbu, jer su odredi brojčano suviše mali i ne mogu duže vremena držati očišćenu teritoriju. Praksa je pokazala da je pametno planski čistiti određenu teritoriju i tamo koncentrisati veće snage, a na ostaloj teritoriji pustiti manje partizanske delove koji se bave, pre svega, diverzantskom delatnošću i onemogućavaju neprijatelju da koncentriše svoje snage na jednom mestu. Ali, da bi se uspešno mogli izvršiti takvi zadaci, potrebno je brojčano ojačati partizanske odrede, b) Odbori OF morali bi, po našem mišljenju, da se pojavljuju ne samo kao organi političke borbe slovenačkog naroda nego bi već danas »rali jače nastupati kao oni organi koji će već sutra postati nosioci celokupne vlasti slovenačkog naroda; to znači: već danas bi morali osvajati sektor po sektor ove vlasti i takođe stvarati oružanu snagu za osvajanje te vlasti (partizani, Narodna zaštita). — Mišljenja smo da bi na taj način borba slovenačkog naroda dobila novu oštrinu i brži razmah.

11. Konačno, još nekoliko opštih pitanja. U vezi s pobedama Crvene armije na Istočnom frontu i nemačkim pripremanama za napad na Tursku dobija borba naroda Jugoslavije još i naročiti, međunarodni značaj i povezaće se, besumnje, jače nego sada, sa gigantskom oružanom borbom oba bloka u Evropi. To će nesumnjivo dokazati najskoriji događaji. Ta činjenica

zahteva od nas da još više ojačamo našu borbu i da još više učvrstimo jedinstvo istinskih i iskrenih oslobodilačkih snaga naroda Jugoslavije. Nesumnjivo je da će neprijatelj otsad raditi udvostručenim snagama, i to u prvom redu pokušaće razbiti unutrašnje jedinstvo oslobodilačkih snaga, kako je radio, a u priličnoj meri i uspeo u Srbiji. U tome mu donekle pomažu i objektivni uslovi. Pobede Crvene armije uplašile su neke elemente kojima nisu ležali na srcu, u prvom redu, interesi oslobođenja svoga naroda, već čuvanje svega onog starog što je istorija već osudila na smrt. Ovi ljudi počinju danas diskusiju o Londonu i Moskvi. Mi, narodi Jugoslavije, sve dugujemo ruskom narodu, Sovjetskom Savezu i njegovoj Crvenoj armiji. Jedino je ona bila sposobna da slomi pritisak fašističkih armija, i samo oslanjanjem na Sovjetski Savez mogu narodi Jugoslavije — a naročito slovenački narod — zajamčiti sebi slobodan razvitak u budućnosti. Hitlerov slom je blizak. Kao što je Sovjetski Savez dosada nosio lavlji deo borbe protiv fašizma, tako će i u bliskoj budućnosti njegova pomoć ugnjetavanim, a naročito malim narodima, biti od odlučujućeg značaja. Zato, po našem mišljenju, treba svom odlučnošću ustati protiv svih onih elemenata koji bi, radi svojih uskih interesa, hteli da razruše tesnu, bratsku vezu koja veže narode Jugoslavije sa sovjetskim narodima i njihovom Crvenom armijom.

Nadamo se da ćemo vas moći uskoro obradovati novostima koje će biti od odlučujućeg značaja za sav dalji tok naše borbe.

Srdačno i bratski vas pozdravlja

**VRHOVNISTAB
NARODNOOSLOBODILACKIH PARTIZANSKIH
ODREDA JUGOSLAVIJE**

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA PRI GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA HRVATSKU VLADIMIRA POPOVICA OD JANUARA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOP ODREDA JUGOSLAVIJE O IZVEDENIM AKCIJAMA I OTPOČINJANJU OKUPATORSKO-KVISLIŠKE OFANZIVE NA KORDUN¹

Dragi drugovi,

Drugovi iz Dalmacije nam javljaju: da je Sinjski odred 23-XII izvršio napad na žandarmerijsku stanicu kod Panja (most na Cetini), ubio dva žandarma, jednog ranio, a 15 žand. je zarobljeno sa čitavom spremom i oružjem.

Solinski partizani su likvidirali dva ustaše 15-XII.

Livanjski odred je kod. Duvna vodio borbe s Talijanima. Prema nezvaničnim vijestima poginulo je i zarobljeno 19 talij. vojnika, među njima i 3 oficira.

U Kninskom kotaru situacija se pogoršala. Harače četnici s Talijanima protiv partizana. Partizanski odred koji tamo operiše u vrlo je teškom položaju. Ranije tamo nije postojala part. org., a od rata protiv SSSR-a malo su drugovi poslali kadra u taj kraj, — pa nam se to sada grdno sveti. Masovno je raspoloženje i u tom kraju za SSSR, ali su reakcionarni velikosrpski elementi uspjeli za momenat da stvore neraspoloženje kod jednog dijela naroda protiv domaćih komunista. Posljednjih dana narod je ipak počeo prezirati slugansku ulogu četničkih vođa s Nikom Novakovićem (Longom)² na čelu. Šaljemo vam prepis pisma koje je uputio Štab I puka »Petra Mrkonjića«; narodno-oslob. četničkih odreda, iz koga se jasno vidi da se sva njihova aktivnost svodi na borbu protiv nas uz pomoć i podršku okupatora.

Za druga Brku³ javljaju da se još uvijek nalazi u vojnoj tal. bolnici, da ga čuvaju karabinjeri i da je sa zdravljem dobro.

¹ Original, pisan rukom, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 724.

² Niko Novaković-Longo, poslanik JRZ u bivšoj Jugoslaviji. Po okupaciji zemlje saradivao sa Italijanima, tražeći od njih da anektiraju područje naseljeno Srbima u Lici, Bosni i Dalmaciji. Čitavo vreme okupacije nalazio se u Zadru i Italiji (išao je u posetu i italijanskom dvoru) i uživao privilegije zbog usluga koje je činio okupatoru stvarajući četničke odrede. U emigraciji bio do 1953 god., kada se vratio. Umro je u Kninu 1954 godine.

³ Rade Končar

Konkretnije o njegovom položaju nisu do sada ništa mogli saznati. Učiniće sve da ga oslobode, ali ne obećavaju uspjeh, jer su uslovi vrlo teški.

Vrlo se mali broj ljudi odaziva pozivima za [ustaško-domobranksku] vojsku u Dalmac.[iji], Uslovi za omasovljenje partiz. odreda iz dana u dan su sve povoljniji. Nedostatak je u sposobnom komandnom kadru.

Sibenički odred se povukao u Liku. Broji oko 100 naoružanih boraca. Na badnjidan vršena su masovna hapšenja u Slavoniji i u Primorju. U Požegi je uhapšeno oko 125 ljudi; u Brodu 120, u Bjelovaru 96, u Pakracu 80. Većina uhapšenih je jugoslov.[enski] orijentisana, ima mnogo HSS-ovaca, manje naših simpatizera i 5 part.

Prema nepotvrđenim vijestima Talijani su u Delnicama ubili 120 ljudi, u Crikvenici 10. I ovdje je većina jugosl. orijentisana. U Primorju i G.forskom] Kot.faru] Talijani su zabranili kretanje iz mjesta u mjesto pod prijetnjom strijeljanja. Odredi su u stalnim borbama, no još nemamo zvaničnog izvještaja.

Juče su ustaše sa domobranima, potpomognuti Njemcima i Talijanima, započeli ofanzivu na Kordunu. Od Karlovca su pošli prema općini Bović (u blizini Karlovca). Pavelić je prije ofanzive išao na položaje. Pale sva srpska sela od Karlovca prema Boviću. Ubijaju žene, djecu, sve što zateknu' kod kuće. Danas je na Zagreb, kolodvor stigao transport od oko 400 žena, staraca i djece povezanih u lančeve sa Korduna. U istim vagonima dopremili su i nešto izgladnjele stoke. Putnici i prolaznici nisu mogli gledati taj strašan prizor kada su ustaše na samom kolodvoru kundačili svezani narod. S' obzirom na iskustva kordunaških partizana, nadamo se da će i ova neprijateljska ofanziva ostati bez uspjeha. Hitno smo javili ličkom i slavonskom štabu da pojačaju ofanz. akcije, što će doduše teško ići zbog ogromnog snijega.

— Šaljemo vam jedan akt II pješačke domobranske pukovnije, da se malo nasmijete.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VI.⁴

⁴ Vladimir Popović

ZAJEDNIČKO NAREĐENJE DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE I GLAVNOG ŠTABA NOP ODREDA ZA SRBIJU OD 4 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU BEOGRADSKOG BATALJONA DA SE UKLJUČI U SASTAV PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE¹

ŠTABU BEOGRADSKOG BATALJONA POSAVSKOG ODREDA

Izjutra 6 januara poći ćete u pravcu Lima, koji ćete preći, a zatim u pravcu južnije od Rudog uspostavite oko Pljevalja vezu s Crnogorskim odredima koji treba da vam omogućće prelaz na Drini radi dolaska u sastav ProleTERSke brigade. Po odluci Vrhovnog štaba u sastav te brigade je bio određen Kosmajski odred. Ali, pošto se on nalazi u zoni Bijelih Brda, pa bi njegovo prebacivanje na pravac koji je odredio Vrhovni štab trajalo prilično dugo vremena, to ste, po dogovoru delegata Vrhovnog štaba Đida i članova Glavnog štaba za Sandžak Vlade Kneževića² i Voja Lekovića, kao i članova Glavnog štaba za Srbiju Kušića i Stambolića, određeni vi da pođete ovim pravcem kako bi što pre popunili sastav ProleTERSke brigade. Ova izmena niukoliko ne menja nivo sastava ProleTERSke brigade pošto borački kvalitet vašeg bataljona ne zaostaje za Kosmajskim odredom i pošto su u bataljonu izvršena čišćenja, kao i zadnja promena i učvršćenje Štaba bataljona.

Detaljan pravac kretanja po usmenom dogovoru sa delegatom Vrhovnog štaba drugom Đidom i članovima Glavnog štaba za Srbiju. Vi ćete istovremeno nositi poštu za Vrhovni štab, kao i novčana pošiljku. Istragom koja je vođena, Štab vašeg bataljona, kao i ljudstvo, ne snosi odgovornost za nespeh kod Sjenice.

Ovaj akt ima se predati štabu ProleTERSke brigade i preko njega Vrhovnom štabu na odobrenje.

4 januara 1942 godine

u 15 časova

Delegat Vrhovnog štaba n.o.p.o.

Đido

Članovi Glavnog štaba za Srbiju

P. Stambolić

Mil. Kušić

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SRS, pod reg. br. 2530.

² Vladimir Knežević-Volođa

NAREĐENJE **VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 5 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU TREĆEG BATALJONA PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE ZA POKRET U PRAVCU PODROMANIJE¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE**

**ŠTABU III BATALJONA I PROL. NAR.-OSLOB.
UDARNE BRIGADE**

NAREĐENJE

Neka odmah po primitku ovoga naređenja vaš bataljon izvrši pokret u pravcu Podromanije. Pokret treba izvršiti na sledeći način:

1) U slučaju zime i nevremena neka bataljon izvrši pokret do Podromanije u 2 etape. Prva etapa: Rogatica — Grivci, druga etapa: Grivci — Podromanija.

2) Ako je vreme lepo, neka se pokret izvrši iz Rogatice u 6 sati ujutru do Podromanije.

3) Od Podromanije do Imamovića treća etapa, od Imamovića do Ivančića četvrta etapa. U Ivančićima će bataljon dobiti dalja naređenja za pokret. Da se ne bi lutalo treba uzeti sa sobom dobrog vodiča. Za ishranu treba da se pobrine intendantura u Podromaniji. Na putu je dobro da se zaustavite u muslimanskim selima, gde je vrlo lako moguće nabaviti potrebnu hranu, koju morate platiti ukoliko ne bi Muslimani sami davali kao dobrovoljni prilog.

Od Podromanije do Ivančića treba da prodete kroz sledeća sela: Bijeje Vode — Šahbegovići — Imamovići — Bjelosavići — Rakova Noga — Podlipnik — Vrutci — Podrole — Ivančići.

Nastojte za vreme vašeg kratkog boravka u Podromaniji, koji treba da traje najviše jedan dan a u krajnjem slučaju i velike potrebe i dva dana, da se popravi obuća i odeća vaših boraca.

Postupite po gornjem naređenju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

5-1-1942 g.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2392.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 5 JANUARA 1942 GOD. KOMANDI MESTA SOKOLAC ZA HITNO OSPOSOBLJAVANJE AERODROMA¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

KOMANDI MESTA — SOKOLAC

S obzirom na to što je na aerodromu Sokolac zapao dosta veliki sneg a isti se nije do sada čistio, potrebno je da se hitno pristupi čišćenju aerodroma od snega po čitavoj svojoj dužini i širini.² Za čišćenje aerodroma mobilisati pozadinske čete a mogu da se upotrebe i čete naše Proleterske brigade koje se nalaze na logorovanju u Podromaniji. Prema tome, stupite u vezu sa komandom V Sumadijskog bataljona Proleterske brigade i saopštite ovo naše naređenje da vam da potrebno ljudstvo za čišćenje aerodroma.

Aerodrom mora biti očišćen u roku 2 dana i prema tome potrebno je raditi dan i noć.

Komandir straže na aerodromu mora biti omaj isti koji je i ranije bio i njemu treba staviti u zadatak da budno prati i preduzme sve mere u slučaju dolaska kakvog nama prijateljskog aviona. Nije isključeno da se ovih dana spusti i koji avion bilo hrvatske ili srpske vojske. U slučaju spuštanja aviona mora se isti smestiti negde u zaklon tako da ga neprijatelj ne može bombardovati. Kao zaklon treba sagrađiti neke niske šupe i pokriti ih snegom tako da iz vazduha nisu vidljive. Kao znak ostaje i dalje crvena zvezda na belom polju.

Postupite po gornjem naređenju i saopštite ovom štabu o izvršenju ovoga zadatka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

5-1-1942 g.

¹ Original, otkucan na pisačkoj imašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2393.

² Ovaj pomoćni aerodrom kod Sokolca trebalo je, u prvom redu, da posluži za prijem sovjetskih aviona koji bi doneli obećanu pomoć (koja nikad nije stigla!) u sanitetskom materijalu i municiji. Istovremeno, aerodrom je pripreman i za neke avijatičare koje je Partija pridobila u domobranskoj avijaciji, i koji su bili spremni da u svojim aparatima pređu na stranu partizana.

»ZA ŠTA SE BORE PARTIZANI U BOSNI I HERCEGOVINI«
— ČLANAK MOŠE PIJADE OD JANUARA 1942 GODINE

Objavljen u Zborniku, lom IV, knj. 3, dok. br. 1, str. 7—20.

BR. 90

**IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE MILOVANA ĐILASA OD JANUARA 1942
GOD. VRHOVNOM ŠTABU O STANJU, ZADACIMA I AK-
CIJAMA SRPSKIH PARTIZANSKIH JEDINICA U CEN-
TRALNOM DELU SANDŽAKA¹**

Dragi drugovi,

Primio sam vaše poslednje pismo,² koje istina nije imalo datuma, pa ne znam kad ste ga tačno poslali. Mi smo ga dobili 4-og [januara]³ u 6 časova po podne, kuriri su zakasnili skoro dva dana jer oni čamci na Limu, kojima ste i vi prošli, ne postoje više. Zahvaljujući braći Sandžaklijama one čamce su pozadinci pustili niz vodu iz straha da ne budu popaljeni. Tako se sad Lim mora da gazi. Baš veliki istina nije, jer su ga pregazili ranjenici, a oni vaši kuriri išli nekuda naokolo. Po pismu smo postupili na sledeći način:

1) Vi činite mene odgovornim po pitanju Sjenice i to unapred, bez obzira na rezultate istrage. Ja sam po pitanju Sjenice odgovoran u ovome što nisam akciju sprečio, bez obzira na optimističke izveštaje koje su slali drugovi otuda. Što se tiče ostajanja vojske tamo, prema vašoj naredbi, ona nije mogla tamo ostati, kako zbog sve većeg jačanja Hasana Zvizdića,⁴ tako i zbog stanja kod srpskih seljaka koji su zahtevali da se Sjenica napadne ili da se naši odmah povuku. Mesto da smo mi te snage povukli negde dalje od Sjenice, recimo u pravcu komunikacije ka Ivanjici, mi smo, a među drugovima i ja,

¹ Original, otkucan na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 629.

² Vidi dok. br. 75.

³ U dokumentu je napisano (omaškom): decembra.

⁴ Trgovac iz Sjenice, prisni okupatorski saradnik i jedan od osnivača kvislinške muslimanske milicije u Sandžaku. Pred oslobođenje Sandžaka, 1945 god., pobegao u inostranstvo.

učinili poiaiatu vam glupost. Stanje je bilo takvo da čete nisu mogle razviti neki naročiti politički rad, to nikako ne znači da to nisu mogli učiniti vesti propagandisti koji bi pripremili dolazak i akciju četa. A samim propagandistima je teško ići bez zaštite četa, tako da nam se desilo da su nam neke propagandiste onih dana četnici razoružali. To je sasvim zapušten kraj u kome se nikad ništa nije radilo. Naši gubici su, prema podacima koje dosad imamo, oko sto mrtvih, ranjenih i zarobljenih. Pošto za vas istraga nije naročito interesantna, to sa njom neću žuriti, iako je pri kraju.

2) Siage kojima raspoložemo jesu sledeće: Drugi šumadski odred, 190 ljudi; Prvi čačanski bataljon, 150 ljudi; Prvi užički bataljon, 180 ljudi; Drugi užički bataljon, 200 ljudi; Kosmajski odred, 130; Posavsko-tamnavska četa, 50 ljudi; sandžačke snage su iste kao i ranije. Imamo veliki broj bolesnika, inemoglih, premrzlih, preslabo odevenih, tako da 20% od ovoga ljudstva nesposobno je za ove veće napore. Ovo sem onoga što je izbačeno iz četa kao bolesno, rekonvalescentno i zabušantsko.

3) Uvezi sa Sjenicom vi kažete da nismo izvršili još jednu vašu naredbu, međutim mi smo izvršili sve vaše naredbe, pa ne znam koja bi to bila neizvršena. A pošto vi ne rekoste koja je druga, evo druge koju nismo mogli izvršiti. To se tiče Kosmajskog odreda. Vi ste njega tražili za Proletersku brigadu i odredili mu pravac puta. Međutim, kako se oni nalaze u prostoru Bijelih Brda, te bi njima, dok se pošalje naredba i oni se prebace ovamo, trebalo dugo vremena, to mi vama, pošto smatramo da vam te snage trebaju brzo, šaljem Beogradski bataljon, koji [je] po boračkoj snazi bolji, a ovde je očišćen i učvršćen partijska organizacija u njemu. Ne smatramo da njegov odlazak znači slabljenje snaga u Srbiji, jer mi na to gledamo pravilno: da to znači dobitak na drugoj strani, a kasnije i u samoj Srbiji. Osnovno je da se bude u akciji, a iz vašeg pisma vidimo da je njihov odlazak tamo važan i šteta je što nemamo još ljudstva da pošaljemo tamo. Mislim da se na ovu promenu nećete ljutiti, jer je nju izazvala samo hitnost, samo naša želja da što pre svršimo posao.

4) ~~Maše~~ snage su raspoređene ovako: Kosmajski [odred], Posavsko-tamnavska i jedna Užička [četa] — Bijela Brda do Bioske, dosežući na desnoj strani do komunikacije Čajetina — Užice, gde se povezuju sa snagama Drugog užičkog bataljona. Njihov zadatak je čišćenje sela u tom prostoru od nedićevskih vlasti, u daljoj perspektivi — hvatanje veza sa snagama koje se bore na severu, a kao težište — rušenje komunikacija Užice — Višegrad. Drugi užički bataljon ima kao zadatak akciju na komunikaciji Užice — Čajetina i čišćenje toga prostora, ča-

Čanski bataljon dobiće zadatak Kokin Brod — Arilje i čišćenje (jesno od toga pravca. Jedan deo toga zadatka je već svršen. Ostaje još da se uputi Cačanski bataljon i ostaci užičkih bataljona. Drugi šumadiski bataljon ćemo zadržati ovde kao rezervu i za pomoć Sandžaklijama. Stanje u njemu još nije sasvim konsolidovano, ali ćemo postupiti energično, kao i sa drugim jedinicama.

5) Akcije smo izveli *sledeće*: zasede na komunikacijama koje ste vi odredili pokazale su se dosta neefikasne zbog toga što se nije sačuvala njihova tajnost, pa je neprijatelj nastupao veoma oprezno, a i ljudstvo ne može da izdrži dugo zbog mraza. Ipak smo neprijatelju naneli manje gubitke, pri čemu smo imali dve žrtve. U Bistrici i Bainji Italijani su našim zasedama i prepadima bili dovedeni u težak položaj. Ali su pristigla iz Prijepolja veća pojačanja (oko jednog bataljona) koja su uspela da natkrile naše zasede i da se probiju. Ovo pojačanje su oni dobili otuda što komunikacija Prijepolje — Bijelo Polje — Andrijevića — Podgorica radi slobodno, a to je najvažnija njihova komunikacija. Krajnji je oportunizam sa strane Crnogoraca da na toj komunikaciji ne drže zasede i potpuno ne ometu saobraćaj. Pre nekoliko dana smo u pogodnom momentu napali Banju. Italijani i četnici su pobjegli čim su se njihove pretstraže u Kratovu srele sa našim snagama. Pobjegli su tako da je tamo razoružano oko 30 četnika i streljano oko desetak. Očistili smo veliki deo sela u Zlatiborskom srezu, i oterali četnike iz Rutoša. Očišćena su sela do Ljubiša, a i neka dalje. Otpor na koji smo nailazili bio je neznatan. Uništen je veći broj petokolonaša. Čete se uglavnom ishranjuju njihovom imovinom.

6) Situacija ovde je sledeća: uslovi za rad su zaista kolosalni, jer je narod potpuno neiskvaren. Najveći je nedostatak u tome što nema ne samo sposobnih kadrova, nego kadrova uopšte. Eto, sada treba da primimo 150 ljudi u partizane, a nemamo ćelija u tim četama. Problem ishrane je strahovito otežan, a pritislo nas je mnogo neboraćkog i bolesnog ljudstva. Stanje u Bjelopoljskom i Pljevaljskom srezu, kao i u tamošnjim četama je strahovito. Naročito u Bjelopoljskoj četi u kojoj politički komesar dozvoljava pregovore sa petokolonašem, organizatorom ubistava naših drugova. Zaito smo poslali tamo za rad po političkoj i vojnoj liniji drugove Tršu⁵ i Volodu," a mi ćemo se mučiti ovde kako znamo i umemo.

7) Pošto je deo terena za Srbiju očišćen, to smo sa onim snagama koje se tamo šalju uputili i jedan deo aktiva (užički, cačanski i valjevski). Sutra ili prekosutra odlaze i drugovi

° Rifat Burdžević-Tršo
° Vladimir Knežević

Kušić⁷ i Stambolija⁸ da, do uspostave veze sa Mirkom⁹ i Bradonjom,¹⁰ sa drugovima Ljubišom Uroševićem¹¹ i Đurićem¹² rukovode operacijama ranije imenovanih snaga. Jedan od njihovih najvažnijih zadataka jeste i to da ostvare jednu pogodnu bazu i uslove za prebacivanje članova PK. Kad je već reč o PK-u, mislim da drug Srba¹³ zaista ne može da bude član PK, ne samo zbog toga što je sirov, nego i zbog toga što je sasvim povučen u sebe i nedovoljno inicijativom. To mi reče i Debela,¹⁴ pa stvarno PK od njega neće imati nikakve naročite koristi, dok bi na nekoj funkciji u vojsci ili nekom manjem forumu mogao mnogo više koristiti. Na vama je da o tome odlučite, a on je može biti takav što se nalazi u društvu »genija«, Mitre,¹⁵ Cane,¹⁶ Branke,¹⁷ Anđe¹⁸ i ostalih. S'ad su sve to u emigraciji postali geniji, sve nekakve knjige čitaju i drže nekakva politička predavanja.

8) Zamerate mi što vam ništa ne pišem o Mirku Tomiću. Ja sam vam u prvom i drugom pismu napisao sve što znam, tj. što sam čuo od Čvora.¹⁹ Milo mi je što je Grulović²⁰ slobodan, ali ja nisam kriv i nemojte mi zameriti što sam rekao da je zarobljen, jer mi je to Čvoro ispričao. Svi smo se obradovali što je Pera Posavski²¹ živ i mnogo ga pozdravite.

9) Crnogorcima²² smo već slali jednog kurira, ali oni ne samo da nisu poslali nama kurira, nego nam nisu ni izvoleli odgovoriti. Iz materijala njihovog koji vam šaljemo videćete da postoje kod njih prilična kolebanja po takozvanim nacionalnim odborima,²⁸ pa bi trebalo da te nacionalne odbore pre-

⁷ Milinko Kušić

⁸ Petar Stambolić

⁹ Mirko Tomić

¹⁰ Radivoje Jovanović

¹¹ Poginuo 1943 god. kod Tuzle, kao zamenik načelnika štaba Trećeg korpusa.

¹² Ljubodrag Đurić

¹³ Srboljub Josipović. Drug Tito se nije složio sa sledećim konstatacijama o Josipoviću (vidi dok. br. 131, tsačka 4).

¹⁴ Spasenija Babović

¹⁵ Mitra Mitrović

¹⁶ Spasenija Babović

¹⁷ Branka Savić

¹⁸ Anđa Ranković, narodni heroj. Poginula 10 juna 1942 god. na Gatu, kod Avtovca, kao zamenik političkog komesara Druge čete Četvrtog bataljona Druge proleterske NOTU brigade.

¹⁹ Vitomir Čvorović

²⁰ Nikola Grulović

²¹ Koča Popović

²² Odnosi se na štab Crnogorsko-sarndžackog odreda.

²³ Četnički »nacionalni odbori« pretstavljali su pokušaj restauracije starih organa vlasti pod novim imenom, koji bi verno služili okupatoru.

duhitre, ubijajući njihove vođe, i razoružavajući ne samo njihove organizovane pristalice, već i onaj deo imućnijeg seljaštva koji, iako pritajeno, u duši neprijateljski gleda na nas. Stvari su bile za to već sazrele dok sam tamo bio još ja. Javili su nam da je njihov štab u Mojkoviću. Mi ne znamo za postojanje mesta sa tim imenom, nego mislimo da je to Mojkovač, pa smo Trši i Volodi poručili da uspostave vezu sa njima. Sto se tiče vaše primedbe da suviše crno gledam na situaciju u Srbiji, stvari stoje baš onako kako sam pisao, tj.: mnoge čete su se raspale, upravo raspali su ih oportunistički i neprijateljski elementi . . . (nijedan šumadiski odred ne postoji tamo na terenu, a isto tako ni posavski, ni kosmajski odred). To je ono što je crno. A najcrnje: što ne postoji centralizovano političko i vojno rukovodstvo koje bi na terenu znalo da da jasnu orijentaciju kako u zapadnoj, tako i u severnoj, istočnoj i južnoj Srbiji. Ali, politički uslovi za rad su mnogo povoljniji nego ranije, s obzirom na — kao što sam ranije javio — propast nedićevske mobilizacije i gorko iskustvo masa i sa Dražom i Nedićem i svim. tim ološem, koje su mase i stekle posle gubljenja slobodne teritorije i povlačenja iz njihovih krajeva izvesnih odreda. To se vidi po tome što seljaci danas jedva čekaju da dođu partizani i oslobode ih petokolonaških gadova koji hoće da im popale i kuće i koji ih svaki dan vode na streljanje. To je ono što je belo. A najbelje — da ćemo mi, uprkos teškoća kretanja na terenu, uspeti da ubacimo kadrove i sve to iskoristimo. Naše čete već vrše zadatke i čiste sela od neprijatelja.

10) Obišli smo sve ćelije i na osnovu iskustava o nedostacima napisao sam, u saradnji sa drugaricama iz PK i drugovima iz Srpskog štaba, jedno direktivno pismo za rad ćelija u četama. Mislim da je pismo dobro i da odgovara sadašnjem stanju. Šaljem vam ga na procenu.

Svi vas mnogo pozdravljaju.

Puno drugarskih pozdrava

Veljko

BR. 91

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP
ODREDA JUGOSLAVIJE OD 6 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU
PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE ZA POKRET
KRALJEVACKOG BATALJONA PREMA DONJIM CEVLJANOVICIMA
I RAD POZADINSKIH DELOVA BRIGADE**

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 8, str. 34—37.

**IZVEŠTAJ IVE RIBARA-LOLE OD 7 JANUARA 1942 GOD
VRHOVNOM KOMANDANTU NOP ODREDA JUGOSLAVIJE
DRUGU TITU O SLABOM POLITIČKOM RADU MEĐU
PARTIZANSKIM ČETAMA U MOKROM, VUČJOJ LUCI I
CREPOLJSKOM I O PROGLAŠENJU OPŠTE MOBILIZACIJE
U PAVELICEVOJ NDH¹**

7.1.42.

Zdravo, Stari!

Valdes i ja amo posle dosta- dugog i napornog puta sretno stigli jučer ujutro ovamo u »uljudbu«. ² Da nas vidiš ne bi nas prepoznao! Danas idemo dalje i nadamo se sutra biti na cilju. ³ No, pre odlaska, hteo bih da ti još javim par stvari za koje mislim da su hitne.

1) U vezi pisamca⁴ koje sam ti poslao s puta (a koje si svakako primio), napominjem još jednom da je zadnjim događajima stvorena opasna situacija za nas na čitavom sektoru prema hrvatskim položajima *Mokro — Vučja Luka — Crepoljsko*. Umesito naših posada sad su u sva tri položaja četničke. Oni otvoreno istupaju protiv nas, za Nedića i Nemce, a protiv »Turaka«⁵ kao jedinog neprijatelja. To konkretno znači da će pni, u trenutku kad se prema njima mesto Hrvata pojave Nemci — otvoriti front i time ugroziti oslobođeni rejon i Romaniju. Prema tome ovakva situacija zahteva od nas *hitne vojne mere*.

2) Proces prelaza naših četa u četnike, koji se odigrao u Mokrom, Vučjoj Luci i na Crepoljskom, a koji će svakako ugroziti i našu posadu u Skakavcu, ima za podlogu — pored objektivnih uzroka — i *gotovo nikakav politički rad* naših u četama. Prisustvovali smo, kako u Crepoljskom tako i u Skakavcu, prosto skandaloznim pojavama (partizani koji psuju petokraku zvezdu, bacaju je, psuju našu firmu, hvale četnike itd.). Pored toga, krupne greške naših i to kako oportunističke tako i sektaške prirode. *Apsolutno je nužno izvršiti prekretnicu i preduzeti inicijativu čišćenja naših četa u naše ruke*, ukloniti na vreme i razoružati sve četnicima naklonjene elemente i

¹ Original, pisan rukom, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 4298.

² Ustaška reč za civilizaciju (Ivo Ribar je tada bio došao u Sarajevo.)

* U Zagrebu

⁴ Redakcija nije uspela pronaći ovo pismo.

⁵ Odnosi se na muslimane.

buškarala. Na taj način, uz pomoć Brigade i solidnim polit,
radom ubeden sam da ćemo iz ove krize brzo izići kao po-
bednici.

3) Politički položaj ovde sve se jasnije razvija u pravcu
naših predviđanja. Proglašena je (iako za sada u još nešto
»kamufliранoj« formi) opća mobilizacija. Nezadovoljstvo se sve
više oseća, kako kod Muslimana tako i kod Hrvata i dobiće u
hrv. vojsci —• ako budemo znali da održimo veze — forme ma-
sovnog dezerterstva. U gradu naređena je predaja, svih skija
vlastima. Došlo je nešto novih ustaša a govori se i o dolasku
pojačanja Nemaca. Možda to nije tačno, ali treba obratiti
pažnju.

4) Potrebno je konspirativnije i čvršće obezbediti kanal
koji vas veže ovamo. On je odličan ali razglašen gore po če-
tama, čak i među četnicima!

5) U slučaju potrebe za Srbiju, kako čujem ovde, izgleda
moguća železnička veza Bijeljina —• Sabac. Trebalo bi pro-
veriti.

Ma koliko da mi je nekako čudno bez vas sviju i u ovoj
»uljudbi« radujem se novom poslu baš u ovoj situaciji krize u
Hrvatskoj. Zapećemo svom snagom!

Pozdravi sve, a tebe mnogo pozdravlja

Fisher

PS: Reci mom bratu⁶ da vest o hapšenju njegove drugarice⁷ —
ako ju je čuo od Avde⁸ — nije tačna. Razgovarao sam s
Olgom⁹ i vest se odnosi u stvari na Zaklinu¹⁰ koju on zna.
Uostalom proveriću i javiću mu.—

Rekao sam ovde da vam redovno šalju *novine*.

Valdes

⁶ Jurica Ribar, član PK SKOJ za Bosnu i Hercegovinu. Poginuo
kod Kolašina 4 oktobra 1943 god. u borbi protiv četnika i Nemaca, kao
član politodela Četvrtе proleterske (crnogorske) NOU brigade.

⁷ Ivanka Čuković (Kovačević)

⁸ Avdo Humo, tada član PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu

⁹ Olga Ninčić (Humo)

¹⁰ Žaklina Samarel (Lukić)

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 8 JANUARA 1942 GOD
GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA SRBIJE U VEZI S RA-
DOM I ZADACIMA PARTIZANSKIH NOP ODREDA¹**

VRHOVNI STAB
NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

**GLAVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILACKIH
PARTIZANSKIH ODREDA ZA SRBIJU**

Upoznali smo se sa vašim pismom upućenim Glavnom štabu za Bosnu i Hercegovinu. Pružamo vam sledeće direktive za rad:

Organizujte odrede, vojnički ih dobro učvrstite i očistite od kolebljivih elemenata.

Pojavljujte se sa odredima pred masama i politički radite. Ovo je naročito potrebno tamo gde je stanovništvo pretrpelo teror i gde se organizuje reakcija.

Ne upuštati se u frontalne teške borbe sa okupatorom, već vršiti prepade po komunikacijama sa težnjom da se dođe do što više oružja i municije. Dočekivati neprijateljske kaznene ekspedicije jer će vam to doneti veliki politički prestiž.

Četničke bande 'čistiti i uništavati gde god se pojave. Te bande treba potisnuti u one krajeve odakle neće moći širiti svoj uticaj. Morate sprečiti stvaranje četničkih uporišta svugde a naročito u zapadnoj Srbiji — predeo: Zvornik — Valjevo — Užice — Bajina Bašta. U povoljnom momentu sa te prostorije možemo preduzeti snažno dejstvo i ka istoku i ka zapadu.

Vaši odredi moraju biti oprezni i uvek gotovi za borbu. Neprijatelj vas ne sme iznenaditi. Razvijte izviđačku i obaveštajnu službu pomoću kojih ćete doći do većih rezultata.

Za sada vaše uporište treba da bude u oblasti Sokolska Planina — Medvednik. Tu treba da se nalazi i Glavni štab za Srbiju. Na tome terenu morate naročito razviti politički rad i uticaj među zaostalim stanovništvom. Energičnim radom morate suzbiti svaki četnički uticaj na tome sektoru.

U pogledu grupisanja snaga ovako ćete postupiti:

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SK Srbije, pod reg. br. 1691.

I — 1) Podrinski odred² neka stvori uporište u predelu: Cer Planina — Vlašić Planina. Sa ove prostorije neka dejstvuje ka Vladimircima, Šapcu, Mačvi, Lešnici, Loznici i Zavlaki.

2) Ordredi sveštenika Vlade Zečevića i poručnika Martinovića³ neka stvore uporište u predelu: Boranja — Jagodnja Sokolska Planina i neka dejstvuju ka Zavlaci, Loznici, Zvorniku i na putu Zvornik — Ljubovija.⁴

Ova dva odreda moraju tesno saradivati, naročito u predelu doline Jadra. Za ova dva odreda, naročito kada se omasove, treba formirati jedno operativno rukovodstvo. To rukovodstvo treba da usaglasi njihovo dejstvo. Ne sme se dozvoliti da neprijatelj usretsredi dejstvo ka predelu jednog odreda, a da drugi svojim dejstvom ne olakša situaciju napadnutoga. Ovim grupnim rukovodstvima pored vojničkog rukovođenja operacijama stavljati u zadatak i politički rad na terenu. Za ovo im dodeljivati pogodna lica.

II — 1) Valjevski odred⁵ neka stvori uporište u predelu: Medvednik — Jablanik —• Maljen (zaključno). Sa ovog uporišta neka proširi svoje dejstvo ka Valjevu i oko Valjeva, dejstvujući na putevima: Osečina —• Pecka — Ljubovija; Ljubovija — Rogačica; Osečina — Kamenica — Valjevo; zatim na sva tri puta koji od Valjeva izvode na planinski masiv: Jablanik — Povlen — Maljen.

² Podrinski NOP odred je formiran 16 avgusta 1941 god., prilikom reorganizacije naraslog Mačvanskog NOP odreda. Nazivan je »podrinski« zbog toga što su u njemu bili ne samo partizani iz Mačve nego i iz Jadra, Pocerine i grada Šapca. Odlukom PK KPJ za Srbiju, za političkog komesara Odreda određen je Danilo Lekić-Španac.

Posle Prve neprijateljske ofanzive Odred ostaje na planini Ceru, gde vodi žestoke borbe sa Nemcima i četnicima. Odlukom Štaba odreda i partiskog rukovodstva na sastanku od 16 decembra 1941 god., podeljen je u dva dela (dva bataljona) i početkom januara 1942 god. upućen na teren Pocerine i Mačve. Međutim, prilikom pokreta, usled velike nadmoćnosti neprijatelja i jake hladnoće, bio je razbijen.

³ Ratko Martinović, poručnik bivše jugoslovenske vojske. Od početka učestvovao u Narodnooslobodilačkoj borbi, komandujući raznim jedinicama Narodnooslobodilačke vojske.

⁴ Ovi su odredi ušli u sastav Valjevskog NOP odreda, koji se 8 marta 1942 god. prebacio preko Drine u Bosnu, gde su ga prihvatile jedinice Proleterske udarne grupe (Prve i Druge proleterske NOU brigade).

⁶ Valjevski odred bio je formiran krajem juna 1941 godine. U toku Prve neprijateljske ofanzive Odred je vodio borbu na svom terenu, ne otstupajući sa ostalim NOP odredima za Sandžak. Posle neprijateljske ofanzive Valjevski odred je imao oko 600 boraca i dejstvovao je na Ceru, Maljenu i Povlenu, sve do polovine januara 1942 god. kada se iz njegovog sastava izdvaja KoLubarski bataljon, od kojeg se formira Suvoborski NOP odred. Ostatak snaga Valjevskog odreda prebacuje se 8 marta 1942 god. preko Drine u Istočnu Bosnu i ulazi u sastav Prve proleterske NOU brigade.

u slučaju potrebe odred može poslati deo snage, oko dv, čete, ka Jautini da sadejstvuje Posavskom odred. Dakle, odred treba da obuhvati Valjevsku kotlinu sa juga, zapada i severozapada - Sa ojačanjem odreda sveštenika Vlade Zečevića i por#ika Martinovića i put Osečina — Pecka — Ljubovija može se prepustiti njima. Za sada preko je potrebno da sva tri već pomenuta odreda usretsrede svoje dejstvo ka Jadar-skoj dolini nastojeći da u njoj oslobode pojedine varoši, napr. Krupanj> Pecku itd., za što treba proceniti uslove i mogućnosti na licu mesta. Dakle, čim Podrinski i odredi Zečevića i Marti-novićabudu ojačani, Valjevski odred prenosi težište ka Valjevu.

2) Posavski odred⁶ treba da stvori uporište u rejonu Jau-tina - Blizanski Visovi —• Slovac i da odavde proširi dejstvo ka Valjevu sadejstvujući Valjevskom odred, Kolubari i Savi, dejstvujući na komunikaciji: Valjevo —• Divci — Slovac — Ub — Obrenovac. Prema potrebi, Valjevski odred prebaciće kod Jautine izvesne dolove za neposrednu saradnju sa Posav-skim odredom i neposredno dejstvo na komunikaciji Osečina imenica — Valjevo.

3) U rejonu Suvobora treba formirati Suvoborski⁷ (ili mu dati to^{^0} drugo ime) odred u koji bi ušao dosadašnji Kolu-barski bataljon kao i sve ostalo ljudstvo sa terena. Vrlo je važno stvoriti ovde čvrsto partizansko uporište, zato raščistiti teren od četničke klike Draže Mihailovića. Ovaj odred treba da dejs^{TM1}⁶ ka Mionici, Ljigu, Lazarevcu, G. Milanovcu i, dok se ne o^{JA} Cačanski odred, ka Čačku.

li ova tri odreda treba formirati jedno vojno rukovod-stvo. (Smatramo da neće biti teško komandovanje ovim trima odredii>» jer predviđamo da će Valjevski odred, posle uspe-

«posavski NOP odred je formiran polovinom jula 1941 god. od Posavsl® čete, koja je pre toga (do 7 jula) bila u sastavu Kosmajskog NOP od^{da}. U toku Prve neprijateljske ofanzive, jedan deo boraca ovog oi^{eda} otpustio je za Sandžak i, kao Posavski bataljon, ušao u sastav p^{ve} proleterske NOU brigade. Drugi deo snaga ovog odreda (Treći i Pⁱ bataljon) ostao je na teritoriji Valjevskog okruga, vodeći ne^{pre}ljidne borbe sa Nemcima, četnicima i drugim kvislinškim for-macijama®»

jadu su se, početkom januara 1942 god., vratili iz Sandžaka Kosmajci i deo Mačvana i Posavaca, onda se ovi delovi Posavskog NOP odreda povezuju sa njima. Na savetovanju štabova u Tometinom Brdu odlučeno⁶ da delovi ovog odreda pođu sa Kosmajcima. Posle nepre-stanih bor-tij, oni su, 28 februara 1942 god., bili konačno razbijeni u selu čitugama, na reci Uvači (vidi opširnije: Moma Marković, Borbe u Srbiji^{1941—1945}, str. 88—92).

^MSuvoborski NOP odred je formiran januara 1942 god. od Ko-lubarsM bataljona, koji je kao deo Valjevskog NOP odreda ostao na svom te[»]. Odred je 18 marta 1942 god. razbijen u blizini Valjeva a reorj^{izovan} septembra iste godine. Ponovo razbijen 28 oktobra 1942 godine.

gnih operacija, svoje levc^ krilo oko Pecke prebaciti direktno u Valjevsku kotlinu, a tac3a je potrebno jedinstveno komandovanje svim delovima u ^olubarskoj kotlini, obuhvatajući je sa svih strana.)

III — 1) Užički odr^d⁸ najbolje je da stvori uporište na južnim padinama Maljen — Povlen planine, a može se dozvoliti da stvori uporište i u predelu Tare Planine ili Zlatibora. Sa ovih uporišta treba d-ži obuhvati Užice i Požegu. Vrlo je važno da ovaj odred sasrecdi dejstvo na komunikaciji Dobrim — Užice i tako spreči nadiranje nedićevaca u Bosnu. Dakle, odred treba da dejstvuje na, svim komunikacijama koje se stiču u Užice i to kako sa severea tako i sa zapada i s juga.

2) Čačanski odred⁹ treba da stvori uporište u Jelici planini — Dragačevu. Čim sc3 ojača treba svoje delove da prebaci na južne padine Suvobors* i da tako obuhvati Čačansku i Požešku kotlinu. Dakle, odred treba da dejstvuje na komunikacijama koje vode u Čačak;-

Za ova dva odreda treba ustanoviti jedno operativno rukovodstvo. Ovo ruko^{v,0r^}^Sitvo mora stajati u tesnoj vezi sa Glavnim sandžačkim štab om, kome je naredeno da dejstvuje ka Bijelom Brdu, Zlatibor-u i Ivanjici, a zatim da prodire i ka dolini Ibra. Odredi treba zauzmu Požegu, a zatim će ubrzo pasti i Užice.¹⁰

IV — 1) U predelu Fludnika treba da se nalazi Sumadiski odred.¹¹ Sa ovog uporište* odred ima da razvije dejstvo ka Arandelovcu, Natalincims«, Kragujevcu i G. Milanovcu. Pri dejstvu na komunikaciji >Arandelovac—Rudnik—G. Milanovac treba da se poveže sa Su-voborskim odredom. Kada se Suvoborski odred dovoljno oj^ča, onda će Sumadiski odred moći upraviti svoje dejstvo ka istoku — Kragujevcu. Odred treba preko Morave da se povede sa partizanskim delovima u istočnoj Srbiji.

2) U predelu: Crni "Wrh—Juho-r—Gledičke Planine—Kotlenik formirati jedan odr^d — Kragujevački.¹² Iz ovoga ugla on bi mogao odlično dejs"tvovati ka Kragujevcu, čačku, Kraljevu, Kruševcu, Jagodini. Oslonca ima u navedenim planinama. Preko ovoga odreda mogl^ bi se uspostaviti brze i sigurne veze sa delovima u istočnoj Srfc»iji. Dakle, na ovom sektoru formirati odred po svaku cenu.

⁸ O Užičkom NOP odred** vidi: tom I, knj. 2, dok. br. 25, primedbu 3.

⁸ O Čačanskom NOP odred u vidi: Moma Marković, Borbe u Srbiji 1941—1945, str. 68—75.

¹⁰ Poslednja rečenica je napisana rukom.

¹¹ O Prvom šumadiskom NOP odred u vidi: Moma Marković, Borbe u Srbiji 1941—1945, str. 92—«5.

¹² O Kragujevačkom NO? odred u vidi: tom I, knj. 2, dok. br. 61, Primedbu 4.

3) U predelu Venčac, Bukulja, Kosmaj, Avala treba formirati jedan odred koji bi imao za zadatak da dejstvuje na prostoru: Lazarevac—Arandelovac—Rača pa ka severu između Morave, Dunava, Save i Kolubare.¹³

Ova tri odreda bi sačinjavala Šumadisku operativnu grupu koja bi povezala dejstvo u čitavoj Sumadiji.

Ako za sada u Šumadiji postoji samo Sumadiski odred onda njegove snage raspodeliti za dejstvo po važnijim sektorima. Ali odmah nastojati da se po izloženom formiraju tri odreda.

V — 1) Dobro bi bilo da se u okolini Kopaonika formira odred koji bi dejstvovao u zahvatu: Ibra, Zapadne i Južne Morave i Kosova Polja. Na taj način, u sadejstvu ostalih operativnih grupa, bile bi ozbiljno ugrožene sve komunikacije u slivu Ibra i obeju Morava.

VI — 1) U istočnoj Srbiji treba obavezno formirati tri operativna područja-rukovodstva:

Prvo, počevši sa severa, do Rtnja planine, obuhvatajući Moravsku i Timočku dolinu.

Drugo, od Rtnja do Suve Planine, obuhvatajući dolinu Nišave i kotline Knjaževac i Soko Banja.

Treće, od Suve Planine do reke Pčinje.

Za sve ove tri grupe može se odrediti jedno operativno rukovodstvo koje bi bilo negde u okolini Rtnja. Ono bi bilo manje-više samostalno jer je ovaj deo Srbije odvojen od ostalog i teško je za njih održavati vezu.

Nastojte da što pre formirate navedene odrede i grupna rukovodstva, To je polazna osnova za naš pravilni budući razvoj borbe. Ako za sada u pojedinim navedenim terenskim oblastima ne postoje odredi, vi morate tamo prebaciti pojedine grupe sa ositalih 'sektora. Oko tih grupa, koje predstavljaju jezgra, formiraće se naši novi partizanski odredi. Nijedna geografska oblast u Srbiji ne sme ostati bez naših partizanskih odreda, kao što*se to do sada dešavalo. I pored vremenskih i terenskih teškoća ove zime treba energično raditi, te da naš događaji ne preduhitre i ne nađu nespremnim, što bi bio zločin. Vi vidite da morate posvetiti veliku pažnju istočnoj Srbiji i predelu Kopaonika. Tamo se obavezno moraju formirati i obrazovati partizanski odredi.

Situacija u oblasti Kosovog Polja nije nam poznata. I tamo bi trebalo formirati jedan partizanski odred. Morate preduzeti sve da i to ostvarite.

¹³ Verovatno se misli na reorganizaciju Prvog šumadiskog NOP odreda koji je, uglavnom, delovao na tom terenu do Prve neprijateljske ofanzive.

Navedeni odredi i grupe dobijaju direktive za rad za jedan duži period, sa tim grupama nemoguće je brzo opštiti zbog teškog terena i sporog održavanja veze. Zbog toga se ostavlja starešinama tih formacija puna inicijativa za rad. Susedne formacije moraju međusobno održavati čvrstu vezu. Opšti zadaci svih ovih odreda i grupa jesu:

1) Temeljito rušenje svih komunikacija i telegrafsko-telefonskih veza. Saznajemo da Nemci iz Srbije izvoze olupine ratnog materijala koji prerađuju i šalju na front. Taj saobraćaj treba sprečiti ili ukočiti. Sa više truda i volje mogu se bez ikakvih žrtava rušiti pruge i putevi. Za ovo koristiti noći.

2) Na svim putevima postavljati zasede nanoseći neprijatelju gubitke. Pri tome nastojati da se zapleni što više oružja, municije i opreme.

3) Dočekivati i suzbijati neprijateljske kaznene ekspedicije.

4) U geografskim oblastima iskidati veze između varoši, pravite zasede, ne dozvoliti snabdevanje varoši, ali na taj način što će se sprečiti komuniciranje, a ne mrtvom blokadom varoši, pa nakon toga varoši uzeti noćnim prepadima. Osvojene varoši ne štiti frontalnom odbranom, nego presecanjem puteva i zasedama.

5) Čišćenje terena od četnika i suzbijanje njihove propagande.

6) Likvidacija petokolonaša, špijuna i svih onih koji razbijaju narodno-oslobodilačku borbu. Sva pokretna dobra ovakvih lica treba zapleniti u korist narodno-oslobodilačke borbe.

7) Razviti jaku propagandu, naročito u zaostalim krajevima. U ovom cilju ići sa četama i vodovima na konferencije. Sa partizanskim odeljenjima prolaziti kroz naselja, naročito ona koja su reakcionarna. Priređivati kulturne priredbe.

8) Sprečavati pljačke, otimačine i ko se u ovome uhvati javno ga streljati.

9) U izvršenju ovih zadataka odredi se moraju potpomagati. Kada jedan odred izvrši zadatke na svojoj teritoriji onda potpomaze susedima.

10) Pri izvršenju svih ovih zadataka uvek se starati da naturimo neprijatelju borbu tamo gde mi želimo. To znači da treba uvek imati inicijativu u akcijama. Ne mogu se izvući koristi iz borbe koju nam neprijatelj natura. Takve borbe pretvaraju se u frontove koje mi sa slabijim naoružanjem i malobrojnim snagama ne možemo izdržati.

Vojnički razvoj događaja na Istočnom frontu i politički upliv u masama jasno govore da moramo imati inicijativu u rukama i biti na čelu tih krupnih događaja. Ali treba neumorno i energično raditi.

Pored održavanja veze i uzajamnog rada između odreda u Srbiji morate budno pratiti razvoj događaja i kod ostalih naroda Jugoslavije. To može nalagati da glavna dejstva upravite i sjedinite sa ostalim pokrajinama u cilju: stvaranja sigurnog zaleđa, mobilisanja masa itd.

Vezu sa nama ovako održavati: Podrinski odred treba da na sektoru Bijeljina—Loznica uhvati vezu preko Drine sa našim Majevičkim partizanskim odredom. Taj će odred sa nama uhvatiti vezu preko Ozrenskog partizanskog odreda. Veza na sektoru između Ljubovije i Rogatice nije sigurna, jer četnici hvataju naše partizane. Važne izveštaje uvek slati po direktnim kuririma i duplom vezom.

Inače, situacija se razvija svukuda u našu korist:

1) U Sloveniji lepo napreduju partizanske akcije. Tamo postoje samo partizani.

2) U Hrvatskoj isto tako partizanske akcije uzimaju šireg zamaha. U Lici ima nešto četnika.

3) U Crnoj Gori naši imaju sve u rukama; nastoje da suzbiju četnički uticaj u pravcu Foče i Goražda kao i prodiranje četnika prema Hercegovini.

4) U Hercegovini partizanske akcije su vrlo žive, čak se bore i sa zaplenjenim tenkovima.

5) Situacija kod Brigade i u Bosni je sledeća:

Posle našeg rastanka sa drugom Mirkom u Radojni¹⁴ mi smo produžili reorganizaciju naših partizanskih jedinica, sa kojima smo odmah otpočeli borbu sa Talijanima i zajedno sa sandžačkim četama osvojili Novu Varoš. U Novoj Varoši nastavlja se dalja reorganizacija srpskih partiz. četa koje su dolazile iz Srbije iz raznih pravaca. Došao je veliki deo Užičkog odreda, Kragujevačkog odreda, kao i jedan deo Šumadiskog i Čačanskog odreda. Od tih reorganizovanih jedinica stvorili smo 3 bataljona od najboljih boraca koji su ušli u Proletersku brigadu. Ta 3 bataljona broje oko 700 ljudi. Od ostalih četa sa oko 1000 ljudi stvorili smo 5 bataljona koji su imali zadatak da odlaze postepeno u Srbiju i da privremeno pomažu sandžačke čete čisteći teren od talijanskih i četničkih bandi.

Oko 16-XH Vrhovni štab je krenuo sa 3 bataljona u pravcu Rudoga, gde se sastao sa 2 bataljona crnogorskih partizana koji su bili određeni da uđu u sastav Brigade. Rudo su bih očistili Crnogorci od četnika. Tu je formalno stvorena Brigada, u koju su ušli sledeći bataljoni iz Srbije: Kragujevački, Kraljevački, Sumadiski sa jednom Užičkom i Posavskom četom, Crnogorski: I i II bataljon sa preko 300 partizana. Naknadno je uključen u sastav Brigade i jedan kosmajski bataljon koji

¹⁴ Na karti: Radojinja

se još nalazi na terenu u Sandžaku.¹⁵ Brigada je dobila naziv: I Proleterska nar.-oslob. udarna brigada.

U Rudom su nas napali Talijani i četnici. Ne znajući naše snage oni su se nadali da će nas brzo savladati i uništiti. Na Rudo su krenuli sa tri pravca: od Priboja dolinom Lima, jedna kolona, od Bijelih Brda — druga, i od Višegrada — treća. Nakon dvadesetčetiričasovne borbe bile su prve dve kolone razbijene i odbačene natrag a treća kolona — od Višegrada — bila je potpuno opkoljena i uništena.

Zarobljeno je: 4 oficira, 4 podoficira, 103 vojnika. Zaplenjeno: 9 puškomitraljeza sa 3500 metaka, 3 teška mitraljeza sa 4000 metaka, 2 teška bacača sa 120 bombi, 3 laka bacača sa 90 bombi, 600 ručnih bombi, 75 pušaka sa 4000 metaka, 2 Radio-stanice, nešto sanitetskog materijala, sprema za 151 tal. vojnika, 70.000 din. u raznim valutama. Streljali smo 3 oficira, 3 podoficira, 2 četnika koji su predvodili Talijane i jednog špijuna.

Naš odlazak u Bosnu imao je za cilj da spreči razornu akciju četnika koju su oni razvili posle nemačke ofanzive u Srbiji. Mi smo krenuli preko Međeđe i Rogatice i došli na Romaniju. Naš dolazak bio je u 12[-ti] čas. Tu smo našli sledeću situaciju:

U bosanskim partizanskim odredima nastalo je masovno previranje usled četničke propagande i prelaženja na stranu četnika. Prelazile su čitave čete i bataljoni. Naši drugovi bili su nemoćni da to spreče, a i uzrok tome leži u slabom političkom radu za čitavo vreme nar.-oslob. borbe u Bosni. Bosanski partizani bitno se razlikuju od naših srpskih partizana jer su to mahom neupućeni seljaci koji su pošli u borbu spontano da brane svoja ognjišta od strahovitog terora. Dolazak Brigade učinio je tome prelaženju kraj. Pojava Brigade imala je ogromnog moralnog dejstva a za četnike je to bila bomba iz vedroga neba. U Bosnu je već pre ofanzive,¹⁶ a naročito posle nem. ofanzive navrvio velik broj raznog četničkog ološa iz Srbije koji je u Srbiji radio u interesu okupatora pa posle došao u Bosnu da ponovi to isto. Mi imamo mnogo materijala u ruci iz koga se jasno vidi neverovatno izdajnička uloga svih četničkih vođa od Pećanca,¹⁷ Dangića¹⁸ pa do Todorovića¹⁹ i D. Mihailovića. Oni su se danas svi ujedinili u Bosni protiv nas i otvoreno saraduju sa okupatorima, dobijaju od Nedića, Nemaca i Talijana municiju i oružje i pripremaju se da nas napadnu. Dangić, koji je Dražin čovek, odlazio je u Beograd po instrukcije a u

¹⁵ Vidi dok. br. 75, primedbu 3 i dok. br. 86.

¹⁶ Vidi dok. br. 83, primedbu 2.

¹⁷ Košta Pećanac

¹⁸ Jezdimir (Jezda) S. Dangić

¹⁸ Boško Todorović

Bosni priprema teren za dolazak nedićevaca. On sabotira i onu odluku jugoslovenske vlade u Londonu po kojoj se lišava Nedić i ostali oficiri čina zbog saradnje sa okupatorom. Nedića u Bosni svi četnici proglašuju za najvećeg srpskog rodoljuba, koji će osloboditi Bosnu.

Za vreme povlačenja naših drugova iz Srbije u Bosnu preko Višegrada i dr.fugih] mesta bili su od strane Kamenka²⁰ i dr.[ugih] četničkih bandi razoružavani i većim dekan predavani natrag u ruke Nemaca. Između ostalih je kod Višegrada uhvaćen sa ženom i još sa nekim drugaricama dr Levi, koji je onda predan Nemcima u Užicu zajedno sa ostalima.

Četničke bande koje su došle iz Srbije razvile su u Bosni u pozadini nezapamćeno pljačkanje, paljenje i ubijanje muslimanskog življa. Oni su sa svojom propagandom povukli jedan dobar deo u pljačku, kao i one partizane koji su prešli njima.²¹ Muslimanski živalj u Bosni je primio našu Brigadu kao spasioca od strašnog terora. Četnici ne ubijaju ustaše Muslimane, jer se svi oni manje-više nalaze pod zaštitom okupatora i na sigurnom mestu, već oni ubijaju sasvim nedužno muslimansko stanovništvo. Mi smo preduzeli protiv pljačkaša i razbojnika najoštrije mere i streljamo ih kada ih uhvatimo.

Zadatak naše Brigade je u prvom redu da popunimo onu prazninu na položajima koja je nastala posle odlaska nekih partiz. jedinica u pozadinu i na stranu četnika. U drugom redu Proleterska brigada ima zadatak da učvršćuje politički naš položaj u pozadini, spreči pljačke i paljevine, odnosno zaštititi stanovništvo od raznih bandi.

Pojava Proleterske brigade uznemirila je četnike. Oni su već počeli da nam prete, ali je njihova snaga u Bosni vrlo malena i pri pokušaju da nas napadnu mi ćemo ih bez svakog

²⁰ Kamenko Jeftić, četnički komandant u Istočnoj Bosni

²¹ Decembra 1941, a naročito januara 1942 god., usled razorne propagande oficira Draže Mihailovića i pristalica Milana Nedića, kod znatnog dela partizanskih jedinica u Istočnoj Bosni dolazi do kolebanja, a, u nekim jedinicama i do potpunog raspadanja i kompletnog prelaznja na stranu četnika. Tako napr.: u Romaniskom NOP odredu jedino se bio održao Mokranjski bataljon; od Romaniskog i Glasinačkog bataljona ostala je po jedna četa, a od ostalih bataljona — samo pojedine grupice boraca. Dolaskom Vrhovnog štaba i Prve proleterske NOU brigade u Istočnu Bosnu sprečeno je dalje raspadanje partizanskih jedinica, a sredinom januara 1942 god., od ljudstva koje ponovo prilazi Narodnooslobodilačkom pokretu, počelo je stvaranje jedinica Narodnooslobodilačke dobrovoljačke vojske. Taj proces stvaranja dobrovoljačkih jedinica odvijao se intenzivno u januaru, februaru i martu 1942 god. i trajao, u raznim krajevima, ali u mnogo manjem opsegu, sve do oktobra 1942 godine. Stvarajući dobrovoljačke jedinice, Vrhovni štab uzima naziv: Vrhovni štab NOP i DV Jugoslavije, a po njegovom naređenju i glavni štabovi su izmenili svoje nazive.

oklevamja uništiti. Mi sada razoružavamo one četničke jedinice koje su bile pre partizanske a sada vršljaju u pozadini, bave se pljačkom.

Opšta situacija za nas je u Bosni vrlo povoljna. Nas je sa radošću primilo ne samo muslimansko stanovništvo, kao spasioci, već i srpsko stanovništvo koje takođe trpi zulume četnika i u svojoj ogromnoj većini ne odobrava progone Muslimana. Kako se vidi, zadaci Proleterske brigade su veliki i važni i mi smo uvereni da će ih ona sa uspehom izvršiti.

Mi smo za sada stvorili I Proletersku brigadu, ali mi nameravamo stvoriti više proleterskih brigada u raznim pokrajinama, koje će biti sposobne da izvrše ne samo one zadatke koji se danas stavljaju pred nas nego i one u drugoj etapi borbe. Prema tome stavljamo i pred vas zadatak da već sada stvarate čvrste jedinice od najboljih radničkih i seljačkih elemenata koji će u danom momentu moći da uđu u proleterske brigade. Kada izvršite te pripreme, saopštite nam, jer bez našeg odobrenja te brigade se ne smeju stvarati.

Napominjemo da u ovu I Proletersku brigadu sada dolaze neke bosanske i hrvatske jedinice,²² tako da to bude, ne samo jedna jaka udarna sila, već i simbol pravog narodnog jedinstva Jugoslavije u borbi za svoje oslobođenje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Tito

8-1-1942 g.

(M. P.)

²² Kasnije se odustalo od ovoga.

**PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 8 JANUARA
1942 GOD. OKRUŽNOM KOMITETU I INSTRUKTORU PO-
KRAJINSKOG KOMITETA KPJ ZA SRBIJU U VALJEVU¹**

O.JK-u I INSTR. P. K-a U VALJEVU²

Dragi drugovi,

koristeći ovu priliku dostavljamo za vašu part. organizaciju pismo C. K-a od 14 decembra prošle godine, upućeno P. K-u za Srbiju.³ Pismo je napisano tako da nije potrebno nikakovo objašnjenje uz njega. Jedino naglašavamo da ono nije upućeno široj javnosti, pa čak ni celokupnom partijskom članstvu, već samo partijskim rukovodećim drugovima, kako onima iz pozadine tako i onima u partizanskim jedinicama. Na osnovu ovoga pisma vaš okružni komitet mogao bi napraviti referat za prorađivanje u svim part. ćelijama. Kod toga treba voditi računa o osnovnoj liniji, koja je izložena u pismu, kao i o specijalnim uslovima kraja (okruga) u kome postoji i radi naša organizacija. Naročitu pažnju treba posvetiti učvršćivanju naših pozicija u selima. Naš raniji rad među seljaštvom bio je ispod svake kritike i baš taj nedostatak zadaje nam sada, naročito u nekim krajevima, velike teškoće. Ti nedostaci osećali su se — a i danas se osećaju — i kod vas, jer osim po nekoga partijski organizovanog kulaka tu i tamo, u našoj Partiji je bilo [tamo] vrlo mak) siromašnih seljaka, koji, naročito danas, predstavljaju naše glavno uporište. . . Više nam se ne srne dogoditi da i jedno selo ostane bez našeg sigurnog uporišta, ostvarenog preko partijske 'organizacije, ili, u nedostatku iste, preko seoskog aktiva, stvorenog od poštenih i narodno-oslobodilačkoj borbi odanih seljaka. Čuvati se opasnosti sektaštva kao našeg najljućeg neprijatelja, Baš gornje 'konstatacije upućuju našu Partiju na okupljanje svih, za borbu protiv okupatora i njihovih slugu raspoloženih ljudi, bez obzira na njihovu političku opredeljenost i socijalno stanje. Ali komunisti moraju imati u vidu sledeće: *Jedini rukovodioci u narodno-oslobodilačkoj bor-*

¹ Kopija, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 827. U arhivi CK SK Srbije, pod reg. br. 1658, nalazi se prepis ovog dokumenta. Taj prepis potiče iz 1942 god. i na njemu je potpis: Tito — Marko. Redakcija objavljuje kopiju.

² Instruktor PK KPJ za Srbiju u Valjevu tada je bio Miloš Minić-Crni.

³ Vidi tom I, knj. 2, dok. br. 78.

bi *moraju biti radnici i proletarizovani seljaci*. Njihovo je mesto na čelu ovoga pokreta i ono se ne sme nikome niti ustupiti, niti činiti ma kakve koncesije našim eventualnim saveznicima. Danas je to tako jasno da u to ne treba ubeđivati nikoga, pa ni naše otvorene neprijatelje. I baš zato se i čine očajni pokušaji na ujedinjavanju svih reakcionarnih grupa i grupica, od otvorenog nemačkog špijuna Nedića, pa do eksponenta londonske vlade Draže Mihailovića i njegove prišipetlje u Bosni, žandarске poglavice Dangića. Nije isključena mogućnost da u bliskoj budućnosti dođe i do otvorene saradnje ovih sa Pavelićevim ustašama — bar po nekim pitanjima. Sve zavisi od našeg pravilnog rada i brzog reagiranja na događaje, kako u zemlji tako i u čitavom svetu. Ove reakcionarne i u narodu iskompromitovane grupe i ličnosti toliko su isprepletane unutrašnjim suprotnostima, da se mogu ujediniti još samo na pitanju borbe protiv komunizma i partizanskog pokreta koji im svakim danom zadaje sve više smrtni strah.

Partizanski pokret sa svojim metodama ratovanja i sa svojim u borbi očeličnim borbicima, najboljim sinovima radnog naroda, nepobediv je. U borbi protiv neprijatelja treba iskoristiti sva sredstva i mobilisati najšire mase. Naše partizanske jedinice treba da budu pomognute diverzionim akcijama u pozadini. Neprijatelju treba porušiti komunikacione veze i si. Taj zadatak se može izvesti bez većih teškoća i njega treba postaviti pred svako selo, pred svakoga čoveka. Treba poraditi na tome da seljaci sami organizuju svoju odbranu i ne dozvole da neprijateljska noga gazi preko njihovog zemljišta, da razne bande pljačkaju i zlostavljaju stanovništvo.

U vezi s tim, naša Partija mora svim snagama raditi na *proširivanju, jačanju i učvršćivanju partizanskih odreda*, bez obzira na mesto, kraj i pokrajinu. Uspešan otpor pokušajima na ujedinjavanju srpske reakcije i njenom zajedničkom istupanju sa okupatorskim oružanim snagama protiv nas može se dati povezivanjem partizanskih odreda sa širokim narodnim masama. Svi pošteni ljudi moraju znati i biti dobro obavešteni o oslobodilačkoj ulozi i herojskoj borbi partizanskog pokreta na čelu sa Komunističkom partijom. Otuda se nameće pitanje čistoće naših partizanskih redova. Socijalni sastav partizanskih jedinica mora i može se poboljšati sa radnicima iz varoši. Radnici u varošima ne smeju se više ostaviti na milost i nemilost okupatorima i izdajicama naroda. Više se ne sme ponoviti klaonica u Kragujevcu, Kraljevu i drugim srpskim gradovima. Ne samo kompromitovane nego i sve ostale radnike treba izvlačiti iz kandži neprijatelja. Oni će biti i garancija zavoda i učvršćivanja čelične discipline u partizanskim redovima. Bez nje se danas ne može ni zamisliti uspešna borba protiv neprijatelja.

Ostvarenje svih ovih zadataka leži u prvom redu na našim partijskim organizacijama i rukovodećim kadrovima.

Već do sada naša Partija izgubila je ogroman broj dragoce-nih partijskih aktivista. Uvek u prvim vatrenim linijama, naši partijci i odgovorni partijski funkcioneri pokazali su divne primere herojstva, oni su pokazali kako se neustrašivo gine za stvar radnog naroda. Naši kadrovi su, može se bez preterivanja reći, skoro desetkovani. Zato treba pokloniti punu pažnju ču-vanju starih i izgradnji i podizanju novih kadrova. Briga o kadrovima treba da bude jedna od prvih briga svakog partij-skog foruma, svakog odgovornog partijskog radnika. Nužno je osmeliti se u pogledu uzimanja novih drugova na odgovorne partijske poslove. Naročitu pažnju obratiti kadrovima koji niču i razvijaju se kroz partizanski pokret. Njihova Slaba izgrađe-nost ne sme za to biti smetnja. Praksa je pokazala da su takvi drugovi dali odlične rezultate u radu i brzo se podigli na ste-pen rukovodioca. Sve teškoće, slabosti i nedostatke u radu kako partijskih organizacija tako i partizanskih odreda i jedinica pre-brodićemo brzo samo ako naša briga o kadrovima bude na po-trebnoj visini.

U vezi sa novim zadacima, te unutrašnjom i međunarod-nom situacijom, C. K. i V. štab stvorili su I proletersku narod-no-oslobodilačku udarnu brigadu. Njeno formiranje izvršeno je negde između Sandžaka i Bosne. U sastav Brigade ušle su naše najbolje snage, ušle su one čete i bataljoni koji su nesumnjivo pokazali svoje herojsko držanje u svima akcijama. Pored 300 Crnogoraca u Brigadu su ušli i 700 Srba i to: Kraljevački ba-taljon (rudari i radnici), Kragujevački bataljon (radnici), Šu-madijski bataljon (Odreda »Milan Blagojević«), Kosmajski ba-taljon, III užička četa, Posavska četa.

Nije daleko čas kada će Partija pristupiti i stvaranju i novih brigada. Ali već sad bi trebalo stvarati, gde se to može, radničke čete. Razume se, bilo bi pogrešno voditi kurs ka izdva- janju radnika od seljaka, ali treba imati bar nekoliko radničkih četa koje bi kasnije obrazovale proleterske brigade.

Sad još nekoliko napomena:

1. S obzirom na vaše slabe ili skoro nikakve veze s Po- krajinskim rukovodstvom i ovoga sa ostalim okružnim orga- nizacijama u Srbiji, C. K. stavlja u zadatak vašem O. K-u i instr. P. K. sledeće:

a) Pokušati povezivanje sa punktom P. K-a u Beogradu, i tj. sa drugom doktorom.⁴ Dostaviti u Beograd u prepisu *sve* ove i druge materijale.

b) Što hitnije uspostaviti vezu i poslati u prepisu *sve* ove i druge materijale s kojima vi raspolazete u sledeća mesta.:

¹ Blagoje Nešković

O. K-u u Mačvi, O. poverenstvu u Arandelovcu, O. K-u u Kragujevcu, a preko ovoga part. organizaciji u Pomoravlju, O. K-u u Uzicu, a preko ovoga ili direktno O.K-u u Čačku, a preko njega O. K-u u Kraljevu i Kruševcu, Sreskoj organizaciji u Posavini (Obrenovac), a preko ove u Beograd. Ukoliko uspostavite vezu s Beogradom i pošaljete ovaj materijal, stavite im u zadatak da isti pošalju u Istočnu Srbiju.

c) Održavati redovno partijsko veze s nama sve dok ne uspostavite stalnu vežu sa P. K-om. Isto tako omogućiti vezu s nama i svim ostalim gore pomenutim mestima.

2. Radi detaljnijeg upoznavanja s prilikama u vašem kraju, kao i s partijskim radom i stanjem part. organizacija potrebno je da O. K. što pre spremi i pošalje izveštaj za C. K. U tom izveštaju obuhvatiti i partizanski odred ukoliko se to tiče partijskog rada.

3. Po svim pitanjima partijskog rada konsultovati se sa drugom Seljakom,⁵ članom P. K. i njegovim predstavnikom u Glavnom štabu za Srbiju. Izvesni partijski aktivisti, među kojima i drugarica Debela,⁶ nalaze se momentalno van Srbije. No oni su još pre 20 dana dobili zadatak da se prebace u Srbiju. Da li su to učinili ne znamo, ali vi u svakom slučaju treba da ih potražite u pravcu Čačak—Arlje. Po svojoj prilici bi trebali da dođu kod vas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

8-1-1942

⁵ Mirko Tomić

⁶ Spasenija Babović

NAREĐENJE VEHOVNOG ŠTABA NOP ODEEDA JUGOSLAVIJE OD 8 JANUAREA 1942 GOD. ŠTABU KALINOVČKOG NOP ODREDA DA ENERGIČNIJE IZVODI AKCIJE NA SVOM PODRUČJU I SADEJSTVUJE JEDINICAMA DURMITORSKOG NOP ODREDA¹

VRHOVNI ŠTAB
NAROD. OSLOBOD. PARTIZ. ODREDA
JUGOSLAVIJE
8 jan. 194[2] god.
Položaj

gTABU KALINOVIČKOG NARODNO-OSLOBODILAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA

U vezi ranije upućenih vam naređenja vi ćete postupiti ovako:

1) Vaš glavni i osnovni zadatak jeste sadejstvo Crnogorcima pri čišćenju toga sektora od pljačkaških četničkih bandi.² Vaše dejstvo iz pozadine biće dragocjeno i morate biti energični. Dakle, za ovu akciju morate odvojiti dovoljno snage. Ne zaboravite da je to glavna akcija i pravac dejstva.

2) Nemamo ništa protiv čišćenja zaleđa (naselja na jugoistočnim padinama Bjelašnice i Treskavice) od ustaša, ali pazite da vas to ne odstrani od glavnog zadatka. Ako možete to brzo izvršiti, prije dolaska Crnogoraca, onda je dobro. Mi mislimo da vam od tih padina ne može prijetiti neka naročita opasnost.

3) Vaša akcija u pravcu Borča bila bi iluzorna sve dok se predio Foča—Goražde ne očisti od četnika. Tek kada se oni likvidiraju i spriječi im se prodiranje ka Hercegovini, onda bi mogli ići ka Borču — u zajednici sa Crnogorcima.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2394. U dokumentu je pogrešno napisana godina (1941).

² Po naređenju Vrhovnog štaba, Durmitorski NOP odred imao je da formira dva bataljona i da ih uputi Kalinovičkom NOP odredu kao pomoć u razbijanju četničkog pokreta koji je tada već bio uzeo maha u Istočnoj Bosni (vidi tom III, knj. 1, dok. br. 176). Četnici su pljačkali narod i rovarili u pozadini, utičući negativno na tamošnje partizanske jedinice. Durmitorski odred uputio je 14 januara 1942 god. bataljon »Vojvoda Momčilo«, a nekoliko dana kasnije uputio je i bataljon »Bajo pivljanin«.

4) Ništa nijeste govorili o Kalinoviku koji se nalazi pred vašim očima. Valjda nećete dozvoliti da vam se tu četnici ugnijezde. Budite energični. Sve četničke bande jesu kukavice. Mi smo sa jednim odjeljenjem Crnogoraca jačine 50 partizana razoružali 90 četnika.

Dakle, plijen iz Kalinovika bio bi veliki, pa uznemiravajte toga neprijatelja. Ova bi se operacija naročito povoljno završila poslije čišćenja te prostorije od četnika, a uz pomoć Crnogoraca.

5) Sto se tiče vašeg fronta prema Sarajevu, on je potpuno mrtav. Neprijatelj vam je naturio frontalne borbe u kojima vi nemate nikakvoga izgleda na uspjeh. Izgleda da taj front više postoji za odbranu sela od paljevina, nego za uništenje okupatora (to bi bio donekle četnički stav a ne partizanski). Zato morate postupiti ovako:

— Sve nesposobne starješinske kadrove smijeniti.

— Sve jedinice očistiti od kolebljivaca i kukavica, pa stvoriti više manjih ali pouzdanih i sigurnih borbenih jedinica.

— Sa tako probranim jedinicama oživjeti front preko gerilskih akcija time što ćete: porušiti prugu koja vodi padinama Trebevića ka Palama; organizovati niz upada niz padine Trebevića do u Sarajevo — ovi upadi imali bi za cilj još veću demoralizaciju neprijatelja i zarobljavanje pojedinih oruđa; organizovati niz akcija ka Kasindolu, Zlatištu, Vracama i Ilidži. Ove akcije da se izvode noću. Upamtite: vi morate uzeti inicijativu u ruke na vašem sektoru. To će vam donijeti vojničke, političke i materijalne koristi. Pri svim tim akcijama treba da se rukovodite time da dobijete što više oružja i municije.

U smislu ovakvih akcija izdato je slično naređenje Romanisfcom odredu, pa vaši dijelovi sa Trebevića treba da se dogovore o zajedničkom radu. No, najbolje će sporazumijevanje biti ako vi brzo stupite u dejstvo.

Zaista je pravo čudo kako neprijatelj drži na vrhu Trebevića 100 demoralisanih vojnika, a vi niste ništa preduzeli da ih zarobite ili otišćete od Sarajeva.

U vezi s ovim-ne smijete dozvoliti prolaz životnih potreba sa vaše strane u Sarajevo.

6) Što više radite politički na vašem sektoru i morate suzbiti svaki četnički uticaj. Mi znamo da na tome sektoru nikad četnici nijesu imali pristalica niti upliva. Samo labavim držanjem mogli ste dozvoliti njihovo prodiranje na vašu teritoriju.

Sem toga, i na vašem sektoru vi ste bili na začelju događaja. Kad su Crnogorci upali u Pljevlja i blokirali tu varoš,

bilo je jasno da će oni povući male garnizone iz Foče i Goražda. Vi ste to morali iskoristiti i upasti u ta mjesta. Ali energičnim stavom vi ćete to ispraviti. Za to je povoljna situacija: četnici gu u velikom strahu, jer su zapali u škripac između Proleterske udarne brigade i Crnogoraca; sem toga bosanski četnici jesu labav elemenat koje može svaki partizan razoružati. Jedna crnogorska četa od 50 partizana razoružala je 90 četnika.

7) Vaša ideja da se bacite na prugu Sarajevo—Mostar ispravna je, ali tek onda kada se likvidiraju četnici sa vaše teritorije i kada još bolje sazru uslovi za blokiranje Sarajeva. No, pošto uspješno završite osnovni zadatak, učvrstite pozicije u pozadini, onda se zaista morate energično baciti ka Sarajevu i pruži Sarajevo—Mostar. To će dejstvo donijeti više koristi nego ono u pravcu Boračkog Jezera.

Od vas očekujemo detaljan izvještaj o stanju na vašem sektoru.

8) Morate nastojati da pogodnim dejstvom suzbijete pljačke i pokolje na vašem sektoru.

9) Vezu s nama održavajte preko Romaniskog odreda. Pazite da vaše kurire ne hvataju četnici.

Interesujte se o akcijama u Crnoj Gori, pa nas i o tome izvještavajte.

Ako brdski top, koji vam je posudio Romaniski odred, ima dovoljno municije onda ga vratite natrag, jer će ući kao naroružanje Prve proleterske udarne brigade. Vraćanje izvršite onda kada izvršite te zadatke za koje vam je top trebao.

Najzad, ponovo urgirajte dolazak Crnogoraca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 9 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU FRUŠKOGORSKOG NOP ODREDA DA SE PRIKLJUČI GLAVNOM GTABU NOP ODREDA HRVATSKE I POJACA IZVOĐENJE AKCIJA NA KOMUNIKACIJAMA¹

VRHOVNI STAB
NAROD. OSLOBOD. PARTIZ. ODREDA
JUGOSLAVIJE
9-1-42 god.

ŠTABU FRUŠKOGORSKOG NARODNO-OSLOBODILACKOG PARTIZANSKOG ODREDA

Vaše pismo bez datuma dobili smo. Vaš rad na organizovanju odreda i političkom podizanju masa za svaku je pohvalu. U pogledu daljeg rada pružamo vam sljedeća uputstva:

1) Od sada vi neposredno potpadate pod Glavni štab narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda za Hrvatsku. Od njega ćete dobijati sva naređenja za rad. Sa tim štabom imaćete bolju i neposredniju vezu. Već je naređeno Hrvatskom štabu da s vama stupi u vezu.

2) Dok ne dobijete konkretne zadatke od Hrvatskog štaba radićete ovako:

— Formirajte Fruškogorski narodno-oslobodilački partizanski odred. Uporište za rad odreda biće Fruška Gora. Odatle će se on spuštati za izvršenje akcija. Jačina odreda može biti i preko 1000 partizana, ali odred nikad ne treba da bude grupisan na jednom mjestu. To bi otežavalo brze pokrete odreda i dovodilo do frontalnih borbi, koje mi za sada izbjegavamo zbog slabijeg naoružanja. Odred se dijeli na lake bataljone — 150 do 200 partizana — a ovi na čete i vodove. Dejstvo bataljona i četa dovodi se u saglasnost na pojedinim komunikacijama ili zemljišnim oblastima.

— Za komandante, komandire i politkomesare birati hrabre, sposobne i odane drugove.

— Odred vojnički dobro učvrstiti i unutra ne primati kolebljive elemente.

— Oružje ćete dobiti napadom na pojedine žandarmerije, patrole, kasarne, vagoni, magacine, a kad se brojno povećate

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

onda napadom i na varoši. Mi nemamo fabrike i od neprijatelja moramo uzeti oružje.

— U pismu pominjete narodni ustanak. Vi za taj ustanak nemate vojničkih a ni političkih uslova. Do ustanka se dolazi preko niza akcija u kojima se prethodno dobro snabdijete municijom. Prema tome, dok ne sazri to vrijeme vi ćete raditi ovako:

1) Temeljito rušenje svih komunikacija i telegrafsko-telefonskih linija. Dakle, saobraćaj treba spriječiti ili ga neprekidno kočiti. Vi ste na takvom položaju — na glavnim neprijateljskim komunikacijama — da možete neprijatelju nanijeti velike štete i time uveliko potpomoći našu borbu. A to možete učiniti i bez ikakvih gubitaka, samo treba truda i volje. Ove akcije treba da izvodite svake noći i na više raznih mjesta. Druge večeri promijeniti mjesta i tako nastavljati. Za ovo dobavite potreban alat (klijesta za odvrtnje šrafova itd.) i eksploziv. Treba rušiti komunikacije od prvenstvene važnosti po neprijatelja.

2) U vezi sa porušenim mjestima na komunikacijama kao i van njih, postavljati zasjede, s težnjom da se neprijatelju nanesu gubici i da se dođe do što više oružja i municije.

3) Dočekivati i suzbijati neprijateljske kaznene ekspedicije, jer će to donijeti veliki politički prestiž.

4) U pojedinim geografskim predjelima iskidati sve veze između varoši, ne dozvoljavati snabdijevanje varoši, ali samo m taj način što će se zasjedama sprečavati komuniciranje a ne mrtvom blokadom, pa nakon toga noćnim napadom zauzeti varoš. U osvojenim varošima ne treba gomilati potrebe i materijal. Baze za odred treba da su u sklonjenim mjestima Fruške Gore do kojih neprijatelj ne može doći i protiv svoje nadmoćnosti. Osvojene varoši ne treba frontalno braniti, već zasjedama, prepadima i bočnim dejstvima na neprijatelja koji bi se kretao komunikacijom.

5) Čistiti teren od četničkih i pljačkaških bandi.

6) Likvidacija petokolonaša, špijuna i svih onih koji su razbijači narodno-oslobodilačke borbe. Sva pokretna dobra ovakvih lica treba zaplijeniti u korist narodno-oslobodilačke borbe. Isto tako paliti sve opštinske arhive, ali ne i zgrade.

7) Voditi jaku propagandu i politički rad, a naročito u zaostalim selima. U ovom cilju ići sa četama i vodovima na konferencije. Sa partizanskim odredima prolaziti kroz naselja, naročito ona koja su reakcionarna. Priređivati kulturne priredbe. Nastojati da partizani budu uvijek opremljeni, veseli, vojničkog ponašanja.

8) Sprečavati pljačke, otimačine i ko se u ovom uhvati javno ga strijeljati.

9) U izvršenju dodijeljenih zadataka odredi se moraju potpomagati. Kad jedan odred izvrši zadatak na svojoj zoni, on se prebacuje na drugu zonu.

10) Pri izvršenju svih ovih zadataka treba izbjegavati po svaku cijenu frontalne borbe. Neprijatelju moramo naturiti borbu tamo gdje mi želimo. Pri tome moramo ga uvijek iznenaditi. U tome, pored naše kuraži, leži veliko preimućstvo. Inicijativa se ne smije prepustiti neprijatelju. U tom slučaju skoro uvijek bi došlo do frontalnih borbi, a mi za njih nemamo dovoljno naoružanja ni municije.

Inače, situacija se za nas povoljno razvija u cijeloj Jugoslaviji:

— U Slovenačkoj partizanske akcije postepeno na-
preduju.

— U Hrvatskoj, naročito u Lici, Kordunu i Baniji, parti-
zanske akcije uzele su široke razmjere.

•— U Bosni, naročito u Krajini, partizanski pokret je vrlo
jak; ima niz osvojenih varoši.

— U Hercegovini partizanski pokret je vrlo snažan. Oni
se bore čak i sa zaplijenjenim tenkovima.

— U Crnoj Gori situacija je potpuno u našim rukama.

— U Srbiji, poslije njemačke ofanzive, partizanski od-
redi postižu svakim danom sve veće i veće rezultate. Narod je
na našoj strani. Četničke bande su razjurenene ili se kriju po
zabačenim krajevima.

—• U Vojvodini ima samo manjih sabotaža. Na vama je
dužnost da sa drugovima iz Vojvodine uhvatite vezu. Prene-
site im uputstva za rušenje komunikacija. To, kao i ostale sa-
botaže, za sada bi bile njihove akcije. Sve to treba noću da
izvode.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP
ODREDA JUGOSLAVIJE OD 9 JANUARA 1942 GOD. ŠTA-
BU PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE ZA DEJSTVO U
DUHU NAREĐENJA DATOG ŠUMADISKOM BATALJONU¹**

VRHOVNI STAB
NAROD OSLOBOD. PARTIZ. ODREDA
JUGOSLAVIJE
9-1-42 god. 10 časova

ŠTABU PRVE PROLETERSKE UDARNE BRIGADE

Kraljevački bataljon neka ostane na .prostoriji: Pediše — Dobrodoli do daljeg naređenja. Drug Fića² i drug Stanko³ neka ostanu za sada na tome prostoru i rukovode jedinicama koje se tamo nalaze. Romaniska četa, koja se sada nalazi kod Bijelih Voda, ulazi u sastav ProleTERSke brigade, pa prema tome možete je upotrebljavati prema svome nahođenju.⁴

Sa svim .ostalim dijelovima postupite po ranijem naređenju.

Zadatak svih dijelova koji se tamo nalaze kretaće se u duhu zadatka koji je izdat Šumad.-užič. bataljonu,⁵ s tim što se mora obratiti pažnja i na pravac od Rogatice i s. Mokrog. Posavska četa neka dođe u Donje Čevljanoviće.

Načelnik štaba,
Arso Jovanović

(M. P.)

¹ Original, **otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom**, nalazi se u arhivi **Vojnoistoriskog** instituta.

² Filip Kljajić-Fića, narodni heroj. Poginuo 5 jula 1943 god. kod Zvornika, kao komesar Prve proleTERSke divizije.

³ Branko Poljanac

⁴ Ova četa nije ušla u sastav Prve proleTERSke NOU brigade, već je kasnije, 13 marta 1942 god., u Srednjem, ušla u sastav Prvog udarnog bataljona Istočne Bosne.

⁶ Odnosi se na Peti bataljon Prve proleTERSke NOU brigade.

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 9 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU KRUPANJSKOG ČETNIČKOG ODREDA ZA UČVRŠĆENJE ODREDA I IZVRŠENJE POSTAVLJENIH ZADATAKA¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

Svešteniku Vladi Zečeviću i poručniku Martinoviću²

Preko kurira koji je došao od Valjevskog odreda u naš Štab došli smo u mogućnost da vam se javimo. Saznali smo da si ti, družo Vlado, bio ranjen u jednoj borbi sa Nemeima i nadamo se da ti rana nije teška i da ćeš moći skoro ozdraviti. Vrlo nas je obradovalo da si se sretno probio sa našim drugovima do svoga kraja. Tvoj dolazak u Krupanj smatramo vrlo važnim s obzirom na stvaranje tvoga i Martinovićevog odreda. Uvereni smo da je drug Martinović već i do tvog dolaska uspeo da ponovo okupi i reorganizira vaš odred. Pošto se Podrinski i Valjevski odred nalaze na svom starom terenu, mi smo njima dali tačne direktive za akcije i teren njihovih dejstava. U vezi sa time preporučujemo tebi i Martinoviću da stvorite svoje uporište i baze u rejonu Boranja — Jagodnja i Sokolska Planina. Razume se, vi ćete moći na tom terenu najbolje sami videti gde će biti najpodesnije mesto za vašu bazu. Pošto nam nije poznato da li je Krupanj kao i Stolice u vašim rukama ili se možda tamo nalaze kakve neprijateljske jedinice, to prema tome smatramo potrebnim da vi zajedno sa jedinicama Valjevskog i Podrinskog odreda očistite ta mesta od neprijatelja i da ih zaposednete. Pred vaš odred stavljaју se sledeći zadaci:

- 1) Kontrolisanje puta Krupanj — Mačkov Kamen — Ljubovija.
- 2) Postavljanje zaseda od Malog Zvornika prema Kovijski i sprečavanje svakog prometa za neprijateljske čete na tome putu.
- 3) Postavljanje zaseda na putu od Malog Zvornika prema Ljuboviji i sprečavanje prometa na tome putu. Dalje od Ljubovije prema Bajinoj Bašti stavlјeno je u zadatak Valjevskom odredu.

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2395.

² Ratko Martinović

4) Očistiti teren od Jadra do Loznice i Koviljače uz DO moć Podrinskog odreda i po mogućnosti zapešesti ta mesta'

5) Ukoliko bi Podrinski odred bio u celini zauzet na Pocerini i Mačvi, to bi se pred vas stavila zadaća da držite i Jadersku dolinu do Zavlake. Od Zavlake dalje treba da osigura put prema Valjevu Valjevski odred.

Da bi vi mogli svoj odred izdržavati i izvršavati pred vas stavljene zadaće potrebno je osigurati i ishranu i snabdevanje vašeg odreda. U vezi sa time mi stavljamo u dužnost štabovima Podrinskog i Valjevskog odreda da vas u tom pogledu potpomognu. Mi ćemo prvom prilikom, kada bude osiguran put, poslati materijalnih sredstava i za vaš odred. Primećujemo da je potrebno da između vas i naših drugova tako vlada, prava bratska saradnja i drugarstvo koje je svojstveno istinskim narodnim borcima. Pošto se deo srpskog Glavnog štaba nalazi u vašoj blizini, potrebno je da se po svim tim pitanjima sporazumevate sa drugovima iz toga Štaba.

A sada nekoliko reči o nama. Mi smo posle našega rastanka u Radojinji učinili dugačak put preko Sandžaka i Bosne do Sarajeva. Još u Novoj Varoši počeli smo stvarati Proletersku brigadu od raznih naših jedinica koje su se do sada u borbi pokazale kao najbolje. Konačno formiranje završeno je u Rudom u koje su prve ušle *naše* crnogorske partizanske jedinice. Osim 700 srpskih partizana ušlo je u Proletersku brigadu i 300 crnogorskih partizana koji su se nalazili u Sandžaku radi čišćenja terena od talijanskih okupatora. Sada popunjujemo našu Brigadu i sa nekim bosanskim i hrvatskim partizanskim jedinicama.³ Kod Rudog je imala naša Brigada prvo jače vojno krštenje. Tu su nas napali Talijani zajedno sa višegradskim četnicima i bili su potpuno razbijeni. Oni su krenuli na nas u 3 kolone. Jedna od Višegrada, druga od Bijelih Brda a treća od Priboja dolinom Lima. Pribojska i bjelobrdska kolona bile su razbijene i odbačene natrag a višegradska kolona bila je opkoljena i potpuno uništena. Od te kolone uspeo je pobeći samo jedan talijanski major sa par vojnika. Živih smo zarobili 116 tal. vojnika i 4 oficira. Četnici su pravovremeno pobjegli, tako da nam je u ruke palo svega 2—3 četnika. Osim toga, zarobili smo 2 teška bacača mina, 3 laka bacača mina sa 250 mina, 3 teška mitraljeza, 9 puškomitraljeza, preko 100 pušaka, 25 pištolja, nekoliko hiljada metaka i opremu za 150 vojnika.

U Bosnu je naša Brigada stigla baš na vreme, jer se u Bosni okupio sav onaj četnički ološ koji je u Srbiji služio okupatoru i dobio nove zadatke da u Bosni onemogućí narodno-

³ Kasnije su odustalo od ove odluke.

oslobodilačku borbu. Dangić i sve ostale klike stavile su se potpuno u službu Nemaca i nedićevaca i otvoreno govore o Nediću kao velikom srpskom rodoljubi koji dolazi da oslobodi Bosnu. Te bande razvile su u pozadini u Bosni strahovitu pljačku, paljenje i ubijanje. S druge strane, razvile su veliku propagandu u našim bosanskim partizanskim odredima, u kojima je posle toga nastalo previranje, tako da je dosta veliki broj partizana — koji se inače razlikuju od srpskih partizana, jer su to mahom neupućeni seljaci — prešao u četnike, napustio položaje i počeo da se zanima najobičnijom pljačkom u pozadini. Naš dolazak ovamo učinio je kraj tome raspadanju, jer smo preduzeli najoštrije mere. Svi četnički štabovi, uključivši i Todorovića, otvoreno saraduju sa okupatorima. Prema nama imaju potpuno neprijateljski stav. Na položajima protiv ustaša, takoreći, skoro ih i nema. Uglavnom vršljaju u pozadini. Naš je zadatak da popunimo onu prazninu na položajima protiv ustaša koja je nastala posle raspadanja nekih partizanskih jedinica, blagodareći četničkoj propagandi. Isto tako pred nas se stavlja zadatak da se ne ponovi više ono što se dogodilo u Srbiji, tj. da četnici nesmetano pripremaju teren okupatoru i nedićevcima u Bosni. Oni nam groze oružanim sukobom, ali mi imamo dovoljno snaga da ih potpuno likvidiramo ako do toga sukoba dođe. Pokušavamo i pokušaćemo da pridobijemo ono malo poštenih elemenata iz četničkih redova za saradnju sa nama u borbi protiv okupatora i ustaša.

Evo, to je, drugovi, kratko o stanju u Bosni. Mi ćemo nastojati da preko Ozrenskog i Majevičkog odreda uspostavimo stalnu i sigurnu vezu sa vama i sa našim drugovima u Srbiji.

Uvereni smo da vas raduje kao i nas ogromni uspeh Crvene armije koja pobedonosno goni i uništava nemačku fašističku gadiju. Naše je ubeđenje da je krah Hitlerove vojne mašine vrlo blizak, a to treba da bude svima nama potstrek za još uporniju borbu, za konačno oslobođenje srpskog i ostalih naroda Jugoslavije.

9-I-194[2] g.⁴ •

Sa drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

⁴ Na dokumentu je pogrešno napisana godina (1941).

BR. 99

PISMO VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD JANUARA 1942 GOD. KOMANDI BOSANSKIH ČETNIKA KOJIM SE POZIVAJU BOSANSKI CETNICI NA BORBUTIV OKUPATORA I USTAŠA

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 11, str. 40—41.

BR. 100

PISMO CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 10 JANUARA 1942 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KP SLOVENIJE

Objavljeno u Zborniku, tom VI, knj. 2, dok. br. 5, str. 16—20.

BR. 101

UPUTSTVO VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 10 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU ROMANISKOGR NOP ODREDA O NAČINU DEJSTVA U SLUČAJU NEPRIJATELJSKOG PRODORA PREMA ROGATICI I SJETLINI¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

**ŠTABU ROMANIJSKOG NARODNO-OSLOBODILAČK'OG
PARTIZANSKOG ODREDA**

Pročitali smo pismo koje ste uputili Glavnom štabu nar.-oslob. partiz. odreda za Bosnu i Hercegovinu 10 o.m. Slažemo se sa merama koje ste preduzeli kod Rogatice za slučaj prodiranja Nemaca i nedičevaca. Napominjemo još samo to da šaljete patrole ka Gornjoj Lijeski da bi se blagovremeno otkrio eventualni pokret neprijatelja. Raspored treba da bude dubinski, kako ste već sami naznačili. Uostalom mi smo već o svemu tome danas sa Čičom² razgovarali i sporazumeli se koje

¹ Kopija, otkucana na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2396.-

² Slaviša Vajner-Cića

bi sve jedinice trebale da obezbeđuju Rogaticu i okolinu. U Kukavicama svakako ostavite jedan deo snaga da se ne bi opet četnici ugnezдили u tome rudniku. Isto tako treba da držite u Rogatici najmanje jednu pouzdanu četuju.

U slučaju da bi se Nemci ili nedićevci pojavili, odnosno prodirali prema Rogatici, morate nam hitno saopštiti, kako bi smo preduzeli sve mere za opkoljavanje i uništenje neprijatelja. Za slučaj sukoba sa Nemcima ili nedićevcima vaše jedinice treba da vode borbu, da zadržavaju neprijatelja vodeći borbu sa položaja na položaj dok ne stigne naša pomoć.

U vezi sa pokušajem neprijatelja da izvrši pokret prema Sjetlini, potrebno je da vi izvršite niz partizanskih prepada na putu Mokro — Bulozi. Dalje, put između Ljubogošte — Pale. Osim toga moraćete u svakom slučaju pojačati sa nekim jedinicama položaje kod Stambulčića kao i položaje kod Mokrog. Raspored i na ovim položajima treba da bude dubinski. Mi ćemo izdati naređenje Crepoljskoj i Crnovrškoj četi da započnu uznemiravati neprijatelja i sa ove strane da bi se na taj način oslabio pritisak prema Sjetlini. U slučaju jednog dobro pripremljenog jačeg prodora, razume se, moraćemo da preduzmemo i druge mere da se zaustavi neprijatelj.

Što se tiče pregovora sa Pejićem,³ nemojte ništa poduzimati na svoju ruku, već samo u sporazumu sa Vrhovnim štabom. Vi ste pravilno odgovorili Pejiću kada ste kazali da mi ne napadamo četnike kao takve već pljačkaše, i prema tome ne otklanjajmo pregovore ni sa Pejićem da bi se izvesne stvari razjasnile između nas i njih. Razume se da ćemo mi kod tih pregovora zauzeti odlučan stav i nećemo više popuštati kao što je bio slučaj do sada. Samo držanje Pejića dokazuje da je poslednja naša odlučnost pri uništavanju pljačkaša postigla rezultate. Ako Pejić želi pregovore neka se preko vas obrati na Glavni štab za Bosnu i Hercegovinu, koji će odrediti druge za pregovore. Razume se da tu dolazi i drug Čiča u obzir kao delegat.

Kraljevački bataljon možete upotrebiti za manje akcije na terenu, za politički rad itd. ali ga ne smete raštrkati da bi ga onda bilo nemoguće sakupiti u najkraćem roku u slučaju potrebe.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

10-1-1942 g.
20 časova

³ Manojlo Pejić, kapetan bivše jugoslovenske vojske. Tada je bio načelnik štaba Todorovićevih četnika; kasnije, u martu 1942 god., zamjenik načelnika četničkog operativnog štaba majora Vranješevića.

P.S. Ovo pismo stavite na uvid i drugu Fići, polit, kome-
saru I Proleterske nar.-oslob. udarne brigade. Svako raspore-
đivanje jedinica naših bataljona tamo može se izvršiti samo 3
njegovom dozvolom.

BR. 102

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE IVANA MILUTINOVIĆA OD 11 JANUARA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O BLOKADI NIKŠIĆA, PRISILJAVANJU ITAUJANSKIH GARNIZONA U GRA- HOVU, KOLAŠINU I LIJEVOJ RIJECI NA EVAKUACIJU I O RUŠENJU SVIH VAŽNIJIH KOMUNIKACIJA U CRNOJ GORI

Objavljen u Zborniku, tom III, knj. 4, dok. br. 21, str. 93—97.

BR. 103

IZVEŠTAJ DELEGATA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE IVE RIBARA-LOLE OD 12 JANU- ARA 1942 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O SITUA- CIJI U HRVATSKOJ¹

Za Ćaću. — , 1 2 . I. 1942 g.

Dragi drugovi!

Nadam se da ste primili pismo koje sam vam uputio pre
našeg odlaska iz S.² Ovamo smo putovali dobro i bez ikakvih
smetnji, a po dolasku sam Se odmah povezao sa drugovima
ovde, Vladom³ i Fatijem.⁴ Isto tako smo uputili vaša pisma
u Lj.^B i B.^e Kao što ćete videti od Mihajla⁷ imate na zadnje
pismo već i odgovor.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u
arhivi CK SKJ, pod reg. br. 710.

³ Sarajeva

® Vladimir Popović

⁴ Andrija Hebrang

⁵ Ljubljanu

" Beograd

⁷ Blagoje Nešković

Sa N.N. odmah smo otpočeli rad.⁸ Uspeli smo do sada da predamo sve najosnovnije stvari, i to: o aerodromu, zatim seriju [telegrama] o ofanzivi na Užice itd. koju je Stari⁸ napisao u Rog.[atici], kao i još neke činjenične podatke o Draži i engleskoj misiji koja je bila kod njega.¹⁰ (Iako se o tome nismo pobliže dogovorili smatrao sam, s obzirom na njihove ranije upute, korisnim da ovo što hitnije dam, da bi se iskoristili dobri uslovi za rad jer smo i primali i davali prosto *izvanredno*.) Od Dede smo, pored potvrde, za sve od nas predate poruke, dobili jednu stvar za Švabu,¹¹ koju smo mu poslali,

⁸ Odnosi se na slanje izveštaja Kominterni preko radio-stanice CK KP Jugoslavije.

⁸ Drug Tito

¹⁰ Ovu englesko-jugoslovensku (emigrantsku) misiju sačinjavali su Bil Hadson (Bili Hudson), engleski kapetan (kasnije proizveden u čin majora), Zaharije Ostojić i Mirko Lalatović, majori bivše jugoslovenske vojske, i Veljko Dragičević, podoficir, radiotelegrafista.

Hadson je imao nadimak »Marko«. On je pre rata živeo dugi niz godina kao inženjer u rudniku antimona u Krupnju.

13 septembra 1941 god. misija se iz Kaira avionom prebacila preko Aleksandrije na Maltu. Tu se zadržala dva dana, pa zatim krenula podmornicom za Jugoslaviju.

Noću 20 septembra iskricali su se u malom rukavcu Rijeka kod sela Krsca, u blizini Paštrovića. Tu su ih prihvatile partizanske jedinice iz Crnogorskog Primorja i vezom dopratile do Štaba NOP odreda za Crnu Goru, Bolju i Sandžak. Iz sedišta Štaba misija je uspostavila vezu sa Maltom i obećavala da će sve učiniti da partizanima dođe svestrana pomoć.

Međutim, sa Malte su im uskoro depešom naredili da odmah stupe u vezu sa Dražom Mihailovićem i obavestili ih da se ovaj nalazi na planini Suvoboru u Srbiji. Hadson i Ostojić su odmah zatražili da ih upute za Vrhovni štab, a posle šest dana za njima su pošla i ostala dvojica.

Po dolasku u Vrhovni štab u Užicu, oktobra 1941 god., Hadson i Ostojić su zamolili da ih povežu sa Dražom, i poslali su k njemu. Po dolasku u Užice isto je zatražio i Lalatović, i hitno pošao, dok se Dragičević bio zadržao u Užicu još dva-tri dana. No kako su baš tih dana četnici mučki napali na partizane, Dragičević, koji je to video, odbio je da ide Draži. Zbog toga ga je izbeglička vlada lišila čina rezervnog narednika.

Po dolasku u štab Draže Mihailovića, major Ostojić je postao načelnik operativnog, organizacionog i obaveštajnog odeljenja, a Lalatović — član štaba. Hadson je takođe ostao kod Draže sve do kraja marta 1944 godine.

¹¹ Redakcija nije mogla tačno da ustanovi na koga se ovo odnosi. (Verovatno se odnosi na Milana Zugelja, kojeg je Srebrenjak, u sporazumu sa Hebrangom, uputio aprila 1941 god. u Austriju na obaveštajno-diverzantski rad za račun sovjetske obaveštajne službe. Maja 1942 Hebrang je Zugelja otkrio ustaškoj policiji, te je 30 juna uhapšen u Bečkom Novom Mestu, gde je tada ilegalno živeo. U zatvoru bečkog Gestapoa Zugelj je pod pritiskom priznao sav svoj rad. Nakon toga pridobijen je za špijunski rad i kao agent Gestapoa bio poslan u Jugoslaviju.)

one iste upute o radio-stanicama koje već imate i neke tehničke stvari za samog N.N. *Danas je stigla priložena depeša o avionu*, koja će vas sve sigurno obradovati. Neka vas u njoj ne buni što pišu da je telegram bio »bez potpisa«, jer je potpis bio na kraju serije koja je početa depešom © aerodromu, a koju oni do trenutka slanja ove depeše nisu još u celosti imali (jer je depeša slata odozgo 10 o.m.). Isto tako, danas već imaju, sa svim onim što smo poslali, i nešto osnovnog materijala o položaju u zemlji koji traže. Čekajući na nove depeše Starog ja ću se ograničiti da im dam samo par osnovnih činjenica o borbama i akcijama iz pojedinih pokrajina, koje sam izvadio iz izveštaja koje vam šaljem. Kao što je dogovoreno, na sve depeše potpisujem Starog.

Mislim da već sada treba dole kod vas pripremiti opširan izveštaj koji bi avion pri povratku mogao odneti Dedi. Sa materijalom koji vam ovog puta šaljem to se može napraviti.

Položaj ovde u Hrvatskoj se sve dublje zaoštava i potpuno potvrđuje tačnost naše poslednje analize. Izbegavanje Pavelićeve opšte mobilizacije počinje da uzima masovne razmere ne samo u Primorju i Gorskom Kotaru, već i u Zagorju: nažalost do sada sa strane naših nije preduzeto ni iz daleka dovoljno da se taj proces proširi i te mase aktivnije upute i prihvate. Oskudica je sve veća, plate su ovih dana svuda reducirane, a skupoća je uzela fantastične razmere (kg masti u Slavoniji 300 dinara!). Sukob između vojske i ustaša je sve dublji: vlastodršci toliko osećaju nepouzdanost vojske, da preduzimaju stalna »čišćenja«, koja sa svoje strane produbljuju ovaj sukob. Tako je, samo u toku zadnjih dana, streljan potpukovnik Neuberger, uhapšen podmaršal Marić, general Prpić i oko 50 oficira, degradirano oko 80 oficira itd.

Sa Fatijem i Vladom prodiskutovao sam o osnovnim stvarima. Oni oduševljeno prihvataju vašu analizu i liniju, koja će nam omogućiti i po njihovom mišljenju da iskoristimo ovu krizu. Naročito će naše zaoštrenje odnosa prema četnicima, opasnosti vaskrsa velikosrpske hegemonije itd. biti most koji će nam privesti mnoge elemente. Pripremamo izdavanje proglašenja o kome smo govorili, kao i posebnog proglašenja hrvatskim vojnicima i oficirima. Sledeći put poslaću vam sa svoje strane opširan izveštaj o stanju koje sam zatekao ovde; ovog puta imate u prilogu Fatijev izveštaj kao odgovor na vaše poslednje pismo, izveštaj hrvatskog Glavnog štaba (koji je na terenu) Vrhovnom štabu, Mihajlov izveštaj i još neke materijale iz Srbije i Slovenije, kao i pismo iz Makedonije i pismo CK Bugarske.

U vezi sa predlogom CK Bugarske o dolasku njihovog delegata na razgovor sa Starim ili delegatom našeg Čaće, čekam vaš odgovor da im javim. Po mom mišljenju, možda bi se

Antonov je raspustio svoju "vojsku" i počeo in u partizane. I on sam govori da bi otišao tamo. Javite kuda da ga šaljemo u tom slučaju.

Šta je s Rejon i Veljkan? Neka rade po našen dogovoru. Mi čekamo - ali od njih još ništa ne čujemo. A bilo bi toliko važno, naročito sada!

Iz Dalm. dobili smo vesti o Eriksonu je u vojnoj bolnici, i još uvek ne zna ju ko je. Drugovi kažu da im nije moguće oteti ga, ali da postoji mogućnost da se nešto učini za novac. Naravno da smo poručili da to hitno pokušaju bez obzira na cijenu, prije nego bismo nadili zamjenu. Iz Slov., javljaju da se nada ju spasiti popadale. Pričekajemo rezultat par dana, ako ne nudićemo zamjenu. Petru sam javio da dodje pa ćemo se dogovoriti.

Ovdje je prije mog dolaska bila opet provala tainika/ pala je Štamperijaa. Od drugova srećom niko nije pao, već su u bijegu uspjeli ubiti tri ustaše i age neta. Međutim, okolnosti ove provale još su dosta zagonetne. Bala ih ispitajemo pa ću javiti. Uopšte, imam zaista utisak da je ovde bilo dosta nepotrebnih pada nje ljudi i da konspiracija uglavnom nije prilagođena novim uslovima. O tome pravcu moraćemo poduzeti hitne mjere.

Na omladinskom sektoru stanje je teško. Vlahović je već ranije streljan, Vilkov interniran, sekretar PK koji je zamenio Vl., streljan baš zadnjih dana, a dva člana pala, još ranije. Moraćemo sve reorganizirati.

Toliko ovog puta. Zuri da kurir što prije ode radi ove hitne depeše. Ne daći puta javiću vam o svemu iscrpno i pregledno.

Jagovoricite mi po svim navedenim pitanjima i javite šta je novo kod vas. Je li došlo do sukoba s četnicima, kako Brigada, kako ste smješteni itd. Drugar svi pozdrav svima.

Smrt fašizam - sloboda narodu!

7/14/48

moglo urediti da njihov delegat ako može dođe ovamo, pa da na osnovu vaših uputstava govorimo s njim Vlado ili Andrija i ja, ili da dođe bar do Zemuna gde bih mu mogao otići u susret (Zemun je sad naime konačno u Hrvatskoj, donde se putuje lako, a izgleda da beogradska policija uglavnom više nije nadležna tamo). Odgovorite mi po ovome.

Danas je u Zagreb stigla jedna delegacija »Srpske vlade« na nekakve razgovore. Detaljnih informacija još nemamo. S druge strane, jedna regimenta inženjera hrvatske vojske dobila je nalog da kod Koviljače gradi pontonski most na Drini. Mnogo se govori i o ponovnoj ofanzivi na Olovo. O ovome vas obavještavam.

Antonov je raspustio' svoju »vojsku« i poslao ih u partizane. I on sam govori da bi otišao tamo. Javite kuda da ga šaljemo u tom slučaju.

Šta je s Pajom¹² i Veljkom?¹³ Neka rade po našem dogovoru. Mi čekamo — ali od njih još ništa ne čujemo. A bilo bi toliko važno, naročito sada.

Iz Dalm. dobili smo vesti o Brki.¹⁴ On je u vojnoj bolnici, i još uvek ne znaju ko je. Drugovi kažu da im nije moguće oteti ga, ali da postoji mogućnost da se nešto učini za novac. Naravno da smo poručili da to hitno pokušaju bez obzira na cenu, pre nego bismo nudili zamenu. Iz Slovenije javljaju da se nadaju spasiti popadale. Pričekaćemo rezultat par dana, ako ne, nudićemo zamenu. Petru¹⁵ sam javio da dođe pa ćemo se dogovoriti.

Ovde je pre mog dolaska bila opet provala tehnike (pala je štamparija). Od drugova srećom niko nije pao, već su u begu uspeli ubiti tri ustaše i agenta. Međutim, okolnosti ove provala još su dosta zagonetne. Sada ih ispituujemo pa ću javiti. Uopšte, imam zaista utisak da je ovde bilo dosta nepotrebnih padanja ljudi i da konspiracija uglavnom nije prilagođena novim uslovima. U tome pravcu moraćemo poduzeti hitne mere. i Na omladinskom sektoru stanje je teško. Vlahović¹⁶ je već ranije streljan, Vlkov¹⁷ interniran, sekretar PK, koji je

¹² Pavle Savić

¹³ Veljko Dragičević. Poginuo 25 maja 1944 god. za vreme desanta na Vrhovni štab u Drvaru, kao major NOV.

¹⁴ Rade Končar

¹⁵ Peter Kalan-Boris Kidrič, narodni heroj i junak socijalističkog rada, tada politički komesar Glavnog štaba partizanskih odreda Slovenije i sekretar Izvršnog odbora Osvobodilne fronte. Umro, posle teške bolesti, 11 aprila 1953 godine.

¹⁶ Joža Vlahović-Mirko

¹⁷ Rade Vlkov-Bugarin

zamenio VI.[ahovića],¹⁸ strcijan baš zadnjih dana, a dva člana¹⁹ pala još ranije. Moraćemo sve reorganizovati

Toliko ovog puta. Žurim, da kurir što pre ode radi one hitne depeše. Sledeći put javiću vam o svemu iscrpno i pregledno.

Odgovorite nam po svim navedenim pitanjima i javite šta je novo kod vas. Je li došlo do sukoba s četnicima, kako Brigada, kako ste smešteni itd.? Drugarski pozdrav svima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Fisher

BR. 104

**PISMO DELEGATA CK KPJ IVE RIBARA-LOLE OD 12
JANUARA 1942 GOD. PRETSTAVNIKU POKRAJINSKOG
KOMITETA KPJ ZA SRBIJU U BEOGRADU¹**

Za Mihajla. —

12.1.1942

Dragi Mihajlo,

Javljam ti da sam stigao na neko vreme ovamo u Brkinu »prestonicu«² kao pretstavnik čaće. (Naravno, ovo zadrži *samo za tebe*). Među ostalim mojim zadacima jeste i taj da s tobom održavam što užu i redovnijiu vezu. Kako ova sadanja dobro funkcionise, to ćemo, naravno, zadržati istu, s tim da radi redovno jedanput nedeljno a posebno u izvanredno hitnim slučajevima. Vezu s Čaćom održavaćeš tim putem preko nas, a ja ću se starati da bude što brža.

¹⁸ Odnosi se na Vicka Raspora, tada jedinog preostalog člana PK SKOJ. On je uhapšen 19 oktobra 1941 god. na ulici u Zagrebu prilikom obilaska skojevskih grupa kojima je bilo povereno rasturanje proglaša PK SKOJ. Šestog januara 1942 god. Raspor je bio osuđen na smrt, ali mu je 8 januara smrtna kazna zamenjena robijom. (Lola tada nije znao za ovu promenu kazne.)

¹⁸ Odnosi se na Stjepana Bencekovića i Franca Barića. Benceković je pri hapšenju pokušao da beži, ali je' bio ranjen; kasnije su ga ustaše ubile u zatvoru. Barić, uhapšen nekoliko dana po dolasku iz Splita, imao je u zatvoru slabo držanje.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1662.

² Odnosi se na Zagreb, sedište CK KP Hrvatske. Rade Končar-Brko bio je sekretar CK KP Hrvatske.

Primio sam tvoje pismo od 9. I, kao i priloženi materijal, i uputio sve dalje. Mnogo me je obradovala tvoja vest o uspješnoj borbi naših odreda u Toplici — Jablanici i druge, kao i o uspehu u B.[eogradu] u sprečavanju posledica odvratne provokacije R. M.³ Iz pisama Čaće koje si dobio video si uglavnom opšte stanje i zadatke. . . Ovde, baš sada situacija se razvija u znaku dubokog produbljiivanja postojeće krize: opšta mobilizacija koju sprovodi Pavelić, sa ciljem slanja velikih kontingenata »dobrovoljaca« na Istok, zatim manevri okupatora da pomognu Nediću u zauzimanju dela Bosne, kao i potpun privredni krah, glad i fantastična skupoća — sve su to elementi koji su počeli da znatno ubrzavaju unutrašnji sukob i diferencijaciju u Hrvatskoj. Sukob između ustaša i vojske je stalan iako još latentan. Gotovo svakog dana su na dnevnom redu degradiranja, hapšenja i streljanja aktivnih oficira hrvatskog domobranstva: među ostalima zadnjih je dana uhapšen i »podmaršal« August Marić, streljan potpukovnik Neuberger i 50 drugih oficira itd. Jasno je da sve to otvara za nas nove mogućnosti i velike perspektive, ali i nameće velike zadatke. Nadamo se, uprkos teških gubitaka u kadrovima koje su drugovi ovde imali, da ćemo uspeti da ih časno izvršimo. Sledeći put poslaću ti najvažniji materijal i dokumente radi informacije o stanju ovde i našoj liniji u Hrvatskoj.

A sada o nekim drugim pitanjima u vezi s tvojim pismom.

Pelagija i njeno društvo⁴ nisu ti se ni mogli do sada javiti. Mi smo ih ostavili u S'andž.[aku], s tim da krenu tek onda kada izvide mogućnost prebacivanja, — i to je učinjeno baš zbog uslova četničkog terora u krajevima kroz koje se delimično moraju probiti. Oni će putovati s nekim jačim odredom i najverovatnije gledati da stignu do Toplice. Prema tome, tamo ih treba očekivati i za vezu. — Sto se tiče vašeg sedišta, Gaća još nije bio ništa konačno> odlučio i ostavio je i vama inicijative u tom pogledu. Ja lično bio bih tvoga mišljenja — uprkos svega, s obzirom na današnje uslove borbe, Bgd je ipak centar iz koga se najefikasnije može rukovoditi. Uostalom videćemo još ii odgovor Gaće na tvoje pismo — a dotle je po starom.

Sa Pelagijom su i Skojevka⁵ i Rados,⁶ čiji je zadatak da zajedno sa još jednim drugom (u kombinaciji je jedan iz Kragujevca i jedan iz Milanovca) vrše dužnost rukovodstva omladine. — Prema tome, do povezivanja s njima obezbedi kontrolu omladinskog rada tamo gde vi imate veze preko partije, po sadašnjim direktivama. Uskoro dobićete i neke nove.

³ Ratko Mitrović

⁴ Odnosi se na Spaseniju Babović i PK KPJ za Srbiju.

⁶ Ljubinka Milosavljević

⁶ Milan Radosavljević

Što se tiče Vojv.fodine], pokušaj da uhvatite vezu s Učom.⁷ S obzirom na njegov gotovo nemoguć položaj tamo, Čaća je imao u kombinaciji da ga prebaci u Mak.fedoniju] na rad, Misliš li da postoje tehničke mogućnosti za to?

Po pitanju Bugara odgovoriće Čaća kad primi materijal koji si poslao.

Javi, molim te, pošto nam je važno zbog nekih stvari, da li u Zem.[unu] dejstvuju oni psi iz Beogr.⁸ ili njihove hrvatske kolege, i kakvi su uslovi kretanja tamo.

Što se tiče formulara koje si tražio, pošalji fotografiju pa ćemo ti dostaviti.

To je za danas sve. Mnogo me raduje što si dobro i zdravo. Čuvaj se!

Drugarski pozdrav,
Fisher (Lola)

PS: Molim te da priloženo⁹ predaš što hitnije nekom od moje porodice. Ako je ikako moguće neka odgovore već sad s par reči, a za sledeći put kad dođe kurir neka ti unapred daju neki mali odgovor. Mnogo češ me zadužiti ovom uslugom. — Što se tiče Starog,¹⁰ neka još neko vreme sedi gde je, samo nek se dobro čuva, pa ćemo -mi javiti.

⁷ Žarko Zrenjanin

• ⁸ Odnosi se na agente beogradske policije.

⁹ Verovatno se odnosi na neko pismo koje je Lola bio uputio svojim roditeljima.

¹⁰ Dr Ivan Ribar. On je tada ilegalno živeo u Beogradu, kod Marka Anasa u ulici Kraljevića Tomislava (sada Internacionalnih brigada).

**PISMO DELEGATA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOP
ODREDA JUGOSLAVIJE EDVARDA KARDELJA OD 13 JA-
NUARA 1942 GOD. ALEKSANDRU RANKOVICU O ZNA-
CIMA PRIPREMANJA NOVE NEPRIJATELJSKE OFAN-
ZIVE¹**

13. I. 42

Dragi Marko!

Šaljem ti dva naša revolvera. Zakasnili smo, pa se tek sutra ujutro spuštamo u grad sam.² Daraašnji dan je bio za mene najgadniji štramac za vreme mog partizanovamja. Sutra sam u »uljudbi«³. Inače: a) danas smo čuli topovsku paljbu opet iz pravca prema Palama (a možda je bilo i avionsko bombardov.); b) radnike, koji su trebali ispravljati višegr.fadsku] prugu, vratili su kući — zbog visokog snega; c) Nemci stvarno dolaze, ali jako mali broj za sada;⁴ d) o ofanzivi se naširoko priča, tako naširoko, da sam počeo da sumnjam da će biti tako obimna; e) kupe skije, saonice, konje itd. — Obavesti Tita.

Srdačne drugarske pozdrave
svima šaljje
Bevc

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

¹ Original, pisan rukom, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1674.

² U Sarajevo. — Na sastanku Politbiroa CK KPJ, održanom krajem decembra 1941 god., odlučeno je da se Edvard Kardelj i Ivo Ribar-Lola upute na neoslobodenu teritoriju, radi organizovanja bolje koordinacije rada između svih krajeva naše zemlje i neposrednog rukovođenja ustankom u Hrvatskoj i Sloveniji. Oni su tamo otišli iz Istočne Bosne (iz Čevljanovića, gde se tada nalazio Vrhovni štab). Prvo je pošao Lola, a nekoliko dana posle njega i Kardelj (vidi dok. br. 92 i dok. br. 162). S Kardeljem je za Sloveniju upućen i Ivan Maček.

Obavivši najvažniji deo posla u Zagrebu, Kardelj je otišao u Sloveniju, a Lola ostao u Zagrebu. Iz Zagreba je Lola održavao veze sa Ljubljanom, Dalmacijom, Beogradom, a preko Beograda sa Makedonijom, sa Sarajevom i preko Dubrovnika sa Crnom Gorom. Istovremeno, održavao je vezu sa Vrhovnim štabom i Kominternom.

Sa Kardeljem su tada do Sarajeva išli sem Ivana Mačeka još i Svetozar Vukmanović-Tempo i Avdo Humo, koji su pripremili ilegalni ulazak u Sarajevo i snabdeli Kardelja i Mačeka potrebnim ispravama za dalje putovanje.

³ Aluzija na Pavelićevu državu. Ovde se odnosi na Sarajevo.

* Vidi dok. br. 107, primedbu 5.

UPUTSTVO NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 13 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU ROMANISKOJ NOP ODREDA O NAČINU DEJSTVA, RASPOREDU JEDINICA I OBEZBEDENJU POZADINE U TOKU PRETSTOJECE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 13, str. 44—46.

BR. 107

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE EDVARDA KARDELJA OD 15 JANUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O PRIPREMAMA NEPRIJATELJA ZA DRUGU OFANZIVU¹

15. I. 1942

Dragi Tito!

Stigli smo jučer ovamo na cilj, no radi teškoća sa dokumentima izgleda da ćemo se morati tu zadržati još koji dan ili dva.

Jučer je stigao iz Z.² kurir sa poštom, koja je priložena. Ja sam je otvorio i pročitao. Stvari se svuda, kako se vidi iz pisama, usprkos velikih teškoća, dobro razvijaju. Ja ću na neka pitanja, postavljena u tim pismima, razgovarati sa drugovima u duhu naših razgovora. Čudim se kako da se naši »vazduhi«³ nisu mogli uhvatiti međusobno.

A sada o nekoliko naših informacija koje će biti za vas najvažnije. Saznali smo iz [izvora],⁴ obično vrlo pouzdanih (ti znaš na koga tu mislim!), pa i od raznih očevidaca sledeće:

1. U Sarajevo je stigao neki nemački štab.⁶ Naši su ljudi i sami videli nemačke generale.

2. Na opštini su Nemci montirali radio-stanicu.

¹ Original, pisan rukom, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 590.

² Zagreba

³ Odnosi se na radio-stanice.

⁴ U originalu piše: virova.

⁶ Odnosi se, verovatno, na štab 718 nemačke divizije, koja je tada, u sklopu ostalih neprijateljskih snaga, otpočinjala svoja dejstva u Drugoj ofanzivi. Ofanziva se odvijala u dve etape i trajala od 15

3. »Napretkov« internat, u kome su bili dosada ustaše, Nemci su ispraznili i udesili ga za svoju bolnicu. Ali pošto ranjenika nema, izgleda da se radi o bolnici za — buduće ranjenike.

4. Do sada je došlo u Sarajevo svega: a) 3 kompozicije sa nemačkim vojnicima, b) 1 kompozicija sa teretnim automobilima, dalje, nešto tenkova i oklopnih kola, c) a izgleda i 1 oklopni voz. — Dakle, do sada jako malo.

5. Međutim, prema informacijama, treba da dolazi svega u Bosnu (ne u Sarajevo!): a) jedna SS divizija, b) 1 pešačka, c) 1 manja divizija sa motorizacijom.

6. Sprema se negde oko Sarajeva aerodrom za 60 bombardera. Pošto je to za bosanske njihove potrebe i suviše velik broj, očito je da se tu radi o aerodromu — protiv Turske.

7. Došle su sa Nalcima konstrukcije za železničke mostove itd. Kažu da će to biti za ispravljanje višegradske pruge.

8. Jučer je bilo zabranjeno za izvesno vreme svako kretanje civilnih lica po nekim ulicama u centru. Izgleda da su prolazili Nemci.

9. Od seljaka su mobilizirali nešto preko 300 konja. Mobilizirali su skije, skijaške cipele, skijaška odela (svi moraju pod pretnjom prekog suda da predaju gore nabrojane stvari!), pa čak i rodle.⁶ Seljacima oduzimaju saone.

10. Mobilizirani su svi skijaši, s time da za sada još ostaju kod kuće, ali da se odmah jave čim budu pozvani. Međutim, jučer su ih naveče već neke počeli da pozivaju (među njima 1 naš drug, koga smo zadržali da ne ide jer nam treba) i **da ih oblače u nemačke uniforme!**

11. Prema našim informacijama iz obično pouzdanog izvora, biće glavni pravac kretanja sledeći: 1. Od Zvornika —

januara do 5 februara 1942 godine. Neprijateljske snage koje su u njoj učestvovala bile su uglavnom sledeće:

- 718 i 342 nemačka pešad. divizija i 202 tenkovski bataljon;
- četiri domobranska puka (3, 8, 13 i 15) koji su, sa još dva diviziona artiljerije, ojačavali nemačke jedinice, »Zaprečna skupina Vareš« jačine 4 bataljona, »Zaprečna skupina Dobojačine: dva puka (Četvrte domobranske divizije), jedan bataljon Hrvatske Ifigije i dva art. diviziona;
- jedan bataljon italijanske divizije »Pusteria«. Ostale italijanske snage (divizije: »Taurinense«, »Marche«, »Cacciatori delle Alpi«, »Pusteria«), iako su bile predviđene za ofanzivu, nisu mogle u njoj učestvovati, jer su bile sprečene aktivnošću partizanskih snaga u Sandžaku, Crnoj Gori i Hercegovim.

Ovom ofanzivom neprijatelj je hteo da, pre proleća, likvidira jake partizanske snage u Istočnoj Bosni (Prva proleterska brigada, šest Partizanskih odreda i dva bataljona Durmitorskog odreda) i time onemogućiti razgaranje ustanka, i da zaštiti svoje vojno-privredne interese u industrijskim i rudarskim rejonima Bosne.

⁶ Nemačka reč; znači: niske saonice.

Vlasenica — Podromanija — Sarajevo (to se slaže i sa izveštajima iz Zagreba o srpsko-hrv. pregovorima i o hrv. nekim inženjerima koji se nalaze na srpskoj strani Drine). 2. Sarajevo — Podromanija — Višegrad (uopšte se govori da je glavni cilj te akcije očišćenje pruge i ceste Sarajevo — Višegrad — Užice). 3. Tuzla — Kladanj — Olovo — Vareš.

12. Do sada se zna da je otišlo a) 200 hrvat, vojnika u pravcu Kalinovika, b) 1 baterija ka Mokrom, c) 1 baterija preko Iliđe u nepoznatom pravcu, d) a baš sada, ujutru, saznali smo da su Nemci (broj nepoznat) otišli u pravcu Mokrog.

13. Govore da su Nemci već raspoređeni na raznim drugim tačkama (napr. Visoko itd.), odakle se spremaju. U Sarajevu su Nemci pokupovali sve belo platno.

14. O samoj svrsi ofanzive govori se sledeće: u samoj stvari ove pripreme nisu samo protiv partizana, nego će se tu stvoriti baza za rat protiv Turske. Ali, oni to ne smeju govoriti, zato utoliko veću galamu prave, da bi ubedili svet kako se radi samo o kaznenoj ekspediciji protiv partizana i četnika.

15. Najzanimljivije je, da uniformiraju u nemačke uniforme i Hrvate. Da nisu to te nemačke divizije? Od Nemaca koji su došli, većinom su stari ljudi i ljudi sa raznim fizičkim manama. Poslednja rezerva.

16. U Hrvatskoj je otpor (i ovde!) protiv mobilizacije neverovatan. Jučer je sam Kvaternik⁷ ponovo izdao »poslednji« poziv da se svi pozvati jave u roku od 8 dana ili će im se suditi kao dezerterima.

Mi smo se tu dogovorili o nekim merama. Tempo je napisao pisma za Kalinovik, Hercegovinu i Krajinu sa uputama: da se ne upuštaju u frontove, da razore drumove i pruge, da naprave zasede u dubinu, da ne gube veze sa Sarajevom, da očuvaju odrede, živu snagu po svaku cenu. Kulturnog⁸ smo privremeno zadržali tu, jer, ukoliko bi ofanziva rascepkala oslobođ. teritoriju, Tempo neće moći sam obavljati posao, a PK bi bio dosita otsečen od organizacija. Ukoliko vi mislite drukčije, javite.

Na kraju još nešto o vama, tj. o Tebi i drugovima oko Tebe. Držim da će ta ofanziva biti ozbiljna stvar baš zbog priprema protiv Turske (novine ovde vode već uveliko kampanju protiv Turske!). Vidi se da stvaraju tu jednu od svojih baza. Bojim se zato da ćete se naći u vrlo teškom položaju u onim uskim pojasima. Poduzmite mere pravovremeno! Možda bi bolje bilo da se još u pravo vreme prebacite s one strane

⁷ Slavko Kvaternik — »vojskovođa hrvatskog domobranstva«. Posle rata, kao ratni zločinac, izručen našoj vladi. Osuđen na smrt i streljan.

¹⁸ Avdo Humo

a.) jedna 12 divizijski, b.) 1 posadka, c.) 1 manja divizijska motorizacija.

6. Sprema se moguća oko Sarajeva aerodrom za bombardere. - To je to za bosanske avijacione jedinice i avijacione jedinice, da se tu radi o aerodromu - protu i tako.

7. Očekuje se da Nemačka konstruiraju teletipički mostove n.t.d. Karpu, da će to biti za ispravljanje vize-precizne pruge.

8. Jurec je bilo zadržano za izostano vreme svake krtačke avijacione lica na cirkulir ulicama u centru. Ista da se na prelazu u Neme:

9. Od seljaka se mobiliziraju nešto preko 900 ljudi mobilizirani su seljaci, seljaci su upali, seljaci su otišli (svi moraju biti pretaženi preko sada da predaju svoje materijale stvari.), na čel i radle seljaka u seljaci su se.

10. Mobilizirani su svi seljaci, s time da se radi o seljaci kod kluba, ali da se odmah idu, čini ljudi proučavaju. Nešto ljudi su ih naredi ući ući, pa se otišli pozivaju (nešto ljudi i malo ljudi, koje smo zadržali, da ne ide, jer nisu trebali); da se otišli k nematke u nepodno.

11. Prava noćna mobilizacija iz obična postrojenja izvođa lica (Pravac krtačke jedinice i od južnih - Bosanska - Podrinjska - Vojvođanska Sarajeva (to se seljaci i se izvođa lica na juž. o nepre - hrs. pregovora i lica nekim izvođa lica, koji se nalaze u običnoj strani Brine.) 2. Sarajeva - Podrinjska - Vojvođanska (to se seljaci da se glavni seljaci upali u običnoj pruge: ceste Sarajeva - Vojvodina - Ujice) 3. Turpe - Bosanska - Novo - Vars

12. Da se radi se zna, da se otišli o. i se Hrvat. vojvoda u pravu kalinovika b.) i batarija ka kalinov. s.) i batarija preko Hrv. u nepodno pravu d.) i batarija

višeogradske pruge. Naročito za ljude koji se teško kreću treba u pravo vreme da se poduzmu mere (Isa!)⁹. Nemoj, Tito, da potceniš te stvari. Još jedanput Te molim da paziš na sebe i da dobro promisliš šta bi bilo najbolje. Drži oko sebe i neke bosanske vodiče, koji će vam biti pri ruci u slučaju težih udara. Molim Te da ne shvatiš ove moje napomene kao paniku. Ja vrlo dobro znam da ova ofanziva nama neće moći mnogo da naškodi, nego će politički čak koristiti. Pred očima imam stvarno samo to da nas neprijatelj ne udari na najosetljivijem mestu, tj. da se Tebi i vama šta desi.

Ovde u Sarajevu je hladno u sto đavola, a drva nema. Ne daju partizani! A kod vas je sigurno sunce.

Srdačne drugarske pozdrave!

Beve

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 108

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE EDVARDA KARDELJA OD 15 JANUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O NEPRIJATELJSKIM SNAGAMA KOJE CE UČESTVOVATI U OFANZIVI¹

15./I. 1942 (posle podne)

Dragi Tito!

Posle, kada smo Ti otposlali prvo pismo,² dobili smo još neka obaveštenja. Ona se sastoje u sledećem:

¹ 1. 2 puka hrv. vojske i 2 puka nem. vojske (ukupno cca 1 divizija) otišli su sinoć i danas za Pale. Za planine nisu spremni. Idu do Rogatice, a zatim će se vratiti na Sokolac. Ići će samo cestom i drumom. Misle sve svršiti za 2 ili najviše 3 nedelje. Imaju cilj da očiste prugu i cestu. Imaju da deluju samo 8 km levo i desno od ceste. Posade Nemci nigde neće ostavljati, osim ako je neće ostaviti Hrvati.

⁹ Isa Jovanović, tada sekretar PK KP Bosne i Hercegovine

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. tor*. 3673.

² Vidi dok. br. 107.

2. To su vesti iz pouzdanih (tebi poznatih) izvora, ali važe samo za sarajevski sektor. To ne znači da će to biti jedina kolona. Čuli smo, nasuprot (ali to već iz sasvim nepouzdanih izvora), da su Nemci uzduž pruge Brod — Sarajevo skocentrirali cca 10.000 ljudi.

Srdačne drugarske pozdrave!

Bevc

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pozdravljaju Vas Tempo i Kulturni.

BR. 109

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 15 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE ZA RASPORED BATALJONA I POLITIČKI RAD NA TERENU¹

)
VRHOVNI ŠTAB
NAROD. OSLOBOD. PARTIZ. ODREDA
JUGOSLAVIJE
15-1-42 god. = 15 časova

ŠTABU PROLETERSKE BRIGADE — ZA DRUGA FIĆU

1) Kraljevački bataljon uputite u Rakovu Nogu. Mi smo mu već izdali naređenje, ali nijesmo sigurni da li ga je dobio. Pokrete od 10 do 15 časova izbjeći, jer neprijatelj može izvidjeti naša grupisanja. Ti dođi u Podrole, gdje ćeš dobiti dalja naređenja. Drug Stanko neka ostane kod Šumadisko-užičkog bataljona. On treba da održava vezu sa Romaniskim odredom i da nas izvještava o svima novostima. Prema tome, on mora biti u tome štabu često.

2) Šumadisko-užički bataljon ostaje sa ranijim zadatkom. Treba da se pazi od bombardovanja. Uporište toga bataljona, na slučaj eventualnog povlačenja, biće u Romaniji — Bijejele Vode. Štab bataljona obavijestiti o tvome odlasku. On treba takođe da razvije obavještajnu službu. U tom cilju mora stajati u vezi sa Romaniskim štabom i kasarnom u Podromaniji.

¹ Original, otkučan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

Na slučaj primanja kakve borbe, on treba da djeluje partizanski na putu Han Pijesak — Podromanija.

Bataljon neka politički radi i suzbija pljačkaške bande. Jedinicu ne treba cijepati, nego bataljoni moraju biti kompaktni.

3) Kosmajski bataljon neka ostane u Prači, sa zadatkom: da nam posluži za vezu sa Kalinovčanima,² Crnogorcima³ i Sandžaklijama;⁴ da držanjem Rogatice ugrožava četnike u uglu: Foča — Goražde; eventualno se može upotrijebiti za razoružanje pljačkaških bandi; na slučaj nepr. napada treba da partizanski djeluje na putu Pale — Prača. Uporište odreda⁵ treba da bude Romanija — s. Bogovići. Sa ovim bataljonom organizovati sigurnu vezu.

Novac koji je taj bataljon donio treba da sprovede do Romaniskog štaba, u pratnji jedne čete. Šumadski bataljon treba u susret da mu pošalje jednu četu. Pravac kretanja: ne preko Rogatice, nego poprijeko: Prača — s. Buđ — Podromanija.

4) Ako je Beogradski bataljon negdje na putu, kako si to u ranijem izvještaju naglasio, onda mu treba reći da radi s Crnogorcima, a pošto oni izvrše zadatak, neka dođe u Praču ili njenu okolinu i priključi se Kosmajskom bataljonu.

5) Šaljemo materijal za politički rad. List za uputstvo uzmi iz Romaniskog štaba, jer smo prvo njima dali kao potrebnije. Navedeni materijal trebalo bi umnožiti i razdijeliti seljacima. Sad je pogodan momenat za politički rad: četničke vođe bježe.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

(M.P.)

² S Kalinovičkim NOP odredom

³ Odnosi se na dva bataljona Durmitorskog NOP odreda — »Bajo Pivljanin« i »Vojvoda Momčilo«, koji su se, po naređenju Vrhovnog štaba, prebacili u Istočnu Bosnu sa zadatkom da pruže vojničku i političku pomoć tamošnjim partizanskim jedinicama.

⁴ Sa sandžačkim narodnooslobodilačkim partizanskim jedinicama

⁵ Treba da piše: bataljona.

**IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE EDVARDA KARDELJA OD 16 JANUARA
1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O
PRAVCIMA KRETANJA NEPRIJATELJSKIH KOLONA ZA
PRETSTOJECU OFANZIVU¹**

16./I. 1942 — 17^h

Dragi Tito!

Saznali smo još sledeće: 1.) Jedna kolona otišla u pravcu: Sarajevo — Mokro — Sokolac — Rogatica (to smo ti javili već jučer). 2.) Druga polazi sutra u pravcu: Jahorina — Foča sa 30 tenkova. — Šobom vuku 650 naoružanih muhađera (mu-slim. izbeglica), koje će ostavljati po žandarmeriskim stani-cama, njih 30 u svakoj. — 3.) Treća kolona ima da ide (po-drobnije još nepoznato) pravac: Tuzla — Javornik.

Ja sam još uvek tu i imam komedije sa dokumentima.² Ne znam kako će da ispadne, ako ne šalju iz Zgr. — A sedim dosta na žeravici, jer bih želeo već da idem.

Srdačne drugarske pozdrave

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Bevc

¹ Original, pisan rukom, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 4288.

² Odnosi se na pribavljanje falsifikovanih isprava za slobodno kretanje.

BR. III

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP
ODREDA JUGOSLAVIJE OD 16 JANUARA 1942 GOD. ŠTA-
BU PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE ZA OFANZIVNO
DEJSTVO SUMADISKOG BATALJONA SA SEKTORA DRA
GORADI¹**

VRHOVNI STAB

16-1-42 god. — 8 časova

ŠTABU PROLETERSKE BRIGADE — ZA DRUGA FICU

Od Šumadiskog bataljona ostavite jednu četvu u predjelu Podromanija, a sa ostatkom bataljona najhitnije krenite pravcem: Šahbegovići — Kaljina — Dragoradi, odakle će raditi prema situaciji — dejstvo u bok nepr. dijelova koji bi napadali naše dijelove u predjelu Nišići. Sem toga bataljon mora obratiti pažnju, po dolasku u s. Dragoradi, i ka Olovu. S nama održavati vezu na pravcu: Rakova Noga — Podlipnik. Ispred sebe na veću daljinu upućivati patrole, koje će izviđati teren i hvatati vezu sa našim dijelovima koji se bore.

Za vaš dolazak u s. Dragoradi morate nas sigurno izvijestiti.

Vaša uloga je vrlo važna: ofanzivno dejstvo da se neprijatelj uništi.

Saopštite četničkom štabu: neprijatelj je od Vareša pravcem Pogari — Vijaka — Olovo napravio ispad snagom od 600 vojnika s namjerom da zauzme Olovo. Neka i oni stupe u dejstvo pravcem: Olovo — Očevlje (ili ka Musićima), te da obuhvatimo i zarobimo toga neprijatelja. Mi smo kod Vareša već imali uspjeha protiv ustaša.

Ostavite u zadatak Roman, odredu da na slučaj napuštanja, predjela Podromanije kasarna se mora zapaliti i porušiti.

Dakle, najhitnije dovedite bataljon na pravac s. Dragoradi.

• SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M.P.)

Načelnik štaba,
Arso Jovanović

P.s. Ići forsiranim maršem.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE OD 16 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU ROMANISKOGR NOP ODREDA O POČETKU NEPRIJATELJSKIH DEJSTAVA IZ PRACE U PRAVCU OLOVA¹

V.[RHOVNI] Š.[TAB]

Neprijatelj je započeo sa napadima iz Vareša.

Mi smo na ovom dijelu fronta imali već prve uspjehe, ali neprijatelj udara sa snagom od oko 600 ljudi u pravcu Pogari — Očevlje sa namjerom da nas napadne sa leđa i da napreduje dalje prema Olovu.

Mi smo preduzeli potrebne mjere.

Potrebno je da obavijestite četničku komandu da ona sa svojim snagama izvrši jedan ispad u pravcu Olovo — Očevlje ili prema Musićima — već prema tome kako će situacija diktirati — i da tako neprijatelja opkole i zarobe.

Kap. Račić bi trebao svoje snage da povuče od Zavidovića bliže sebi da mu iste ne bi bile zarobljene.

Budite spremani da neprijatelja dočekate i odbijete.

Potrebno je da obratite pažnju na pravac Vlasenica — Kladarij i Han Pijesak.

Prema ovakvom stanju stvari udesite vaša dejstva i rasporede snaga.

¹ Original, pisan rukom, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta. Obaveštenje je poslato kao telefonska depeša zajedno sa jednom kratkom depešom upućenom Štabu Kraljevačkog bataljona Ckoju Redakcija ne objavljuje, pošto ne sadrži drugih podataka sem nar-eđenja Štabu bataljona da se, po dolasku u Rakovu Nogu, javi Vrhovnom štabu koji se tada nalazio u s. Gajevina). Na ovoj depeši je, u donjem levom uglu, napisano sledeće:

Primljeno u 1550

16 Д — 42

osnovu ovoga je Redakcija utvrdila datum dokumenta koji se objavljuje.

BR. 113

**PROGLAS VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE
OD JANUARA 1942 GOD. NARODIMA BOSNE I HERCE-
GOVINE¹**

BOSANCI! SRBI, MUSLIMANI I HRVATI!

I opet je potekla krv nevine srpske djece, žena i staraca, i opet su planula u vatri vaša mirna sela, i opet bježe glavom bez obzira stotine i hiljade vaših porodica pred zvjerskim terorom ustaških zlikovaca. Bježe goli i bosci po ovoj strašnoj zimi, bez cilja i bez nade, prevareni od izdajničkih i pljačkaških četničkih vođa, koji su u službi njemačkih i talijanskih okupatorskih bandita. Dangić, Todorović, Đekić, Kamenko, Aćim Babić, Sergije Mihajlović i druge četničke vođe predali su vas na milost i nemilost ustaškim zvjerovima.

ČUJTE, NARODI BOSNE!

Prije sedam mjeseci poslali su njemački okupatori hrvatske ustaše u Bosnu i Hercegovinu da pale srpska sela i ubijaju srpsko stanovništvo. Ovi zvjerovi počiniše nečuvena zločinstva nad Srbima. Poslije toga kad ste vi Srbi uzeli puške u ruke da odbranite živote vaše i vaših porodica i u toj borbi pod partizanskom zastavom postigli velike uspjehe, taj isti njemački okupator poslao je preko izdajnika Nedića razne »vojvode« i oficire iz Srbije, koji su došli ovamo sa zadaćom da još više zavade bosanske narode, Srbe, Muslimane i Hrvate.

Ovi njemačko-Nedićevi agenti doveli su sa sobom neke četnike, a ustvari pljačkaške bande, koje su počele pljačkati i ubijati mirno muslimansko stanovništvo, paliti muslimanska sela isto tako kao što ustaše pališe srpska sela. Ovi četnički zvjerovi poubijaše i protjeraše iz njihovih domova desetine hiljada muslimanskih porodica.

Nedićevi oficiri, Dangić, Todorović, Kamenko, Đekić, Sergije Mihajlović i drugi, počeli su zatim razbijati borbene redove bosanskih partizana putem raznih kleveta protiv partizanskih vođa. Kada su ti izdajnici djelomično postigli svoj cilj i pokolebali donekle redove bosanskih partizana, onda su otvorili vrata njemačkim okupatorima i ustašama na oslobođenoj teritoriji Bosne.

¹ Original, umnožen na geštetneru, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 911. Dokumentat je pisan u drugoj polovini januara 1942 godine.

Takozvana četnička vlada u Vlasenici i četnička komanda u Han Pijesku izdale su izdajničku zapovijest bosanskim četnicima da propuste Njemce i da ne pucaju na njih. Oni su doveli Njemce i ustaše u Vlasenicu, u Rogaticu i u druga važna mjesta. I kad su ti zločinci izvršili svoju izdaju, onda su svi napustili Bosnu i pobjegli u Srbiju svojim gospodarima, da bi izmakli sudu prevarenih Srba. Jedini koji su ostali u borbi sa nadmoćnijim neprijateljem jesu naši herojski partizani a sa njima mnogi seljaci četnici koji su sada konačno uvidjeli da su ih njihove vođe izdale. Oni vode borbu kao pravi sinovi svoga naroda na svima frontovima, kod Rogatice, na Romaniji, na Jahorini, kod Vareša i u čitavoj Bosni i Hercegovini.

Srbi, Muslimani i Hrvati!

Dosta je bilo međusobnog prolijevanja bratsko krvi! Ujedinite se svi u jednu jedinstvenu Narodno-oslobodilačku vojsku i zajedno sa partizanima podite u borbu da bi učinili za uvijek kraj svojim patnjama.

Muslimani i Hrvati!

Ne dozvolite više da se pale mirna sela vaše braće Srba, da se ubijaju nedužna djeca, žene i starci. Podite zajedno sa Srbima u borbu protiv okupatora i njegovih zvjerskih slugu ustaša.

Srbi!

Na okup! U borbu da spasete svoj opstanak i živote svojih porodica! Svi vi koji ste bili prevareni od raznih četničkih »voda«, izdajničkih »vojvoda« i oficira, stupite sada u redove Narodno-oslobodilačkih dobrovoljačkih odreda, u redove Narodno-oslobodilačke vojske, da zajedno sa herojskim partizanima i Proleterskom brigadom uništite okupatorske, ustaške i pljačkaške četničke bande!

Vrhovni štab Narodno-oslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije poziva vas da stupite svi u tu vojsku radi odbrane vaših domova i porodica!

DA ŽIVI JEDINSTVENA NARODNO-OSLOBODILAČKA BORBA SVIH NARODA BOSNE!

Januar
1942

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE
PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

ODLUKA VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD JANUARA 1942 GOD. O FORMIRANJU OPERATIVNOG ŠTABA NOP ODREDA ZA HERCEGOVINU, NJEGOVOJ ORGANIZACIONOJ STRUKTURI I POSTAVLJANJU NAJVAŽNIJIH ZADATAKA NA NJEHOVOM OPERATIVNOM PODRUČJU¹

OPERATIVNOM ŠTABU NARODNOOSLOBODILAČKIH PARTIZANSKIH ODREDA ZA HERCEGOVINU

I — Odlukom Vrhovnog štaba formira se: Operativni štab narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda za Hercegovinu. Štab odreda sačinjavaju: Komandant Đoko Putića,² politički komesar Miro Popara,³ zamjenik komandanta Nenad Vasić, zamjenik političkog komesara Petar Ilić.⁴

Dosadašnji privremeni štab, koga sačinjavaju drugovi: Sava Kovačević,⁵ Petar Ilić, Đoko Putića i Mile Kilibarda, rukovodiće operacijama sve dotle, dok se potpuno ne formira gore navedeni stalni Hercegovački operativni štab.

Operativni štab narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda za Hercegovinu potpada pod Glavni štab narodno-oslobodilačkih partizanskih i dobrovoljačkih odreda za Bosnu i Hercegovinu. Dakle, od njega ćete dobijati sve vojpo-političke direktive za rad. Bosansko-hercegovački štab, opet, neposredno

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 6900.

² Narodni heroj. Ubili ga četnici 21 februara 1942 god., iz zasede na putu između sela Domaševa i Zdrijelovića u Ljubomirskoj opštini, Bilećki srez.

³ Narodni heroj. Uхваćen od četnika u selu Zajasenu u Nevesinjskom srezu, izručen Italijanima i 28 juna 1942 god. streljan u Nevesinju.

⁴ Petar Drapšin, narodni heroj. U španskoj republikanskoj vojsci bio politički komesar u jednoj jugoslovenskoj jedinici internacionalnih brigada. Kasnije, u logoru španskih interniraca bio je član partiskog biroa. Vratio se u Jugoslaviju pred sam početak oslobodilačke borbe.

Pri završetku rata bio je komandant Četvrte armije, a po završetku komandant tenkovskih i motorizovanih jedinica JA. Poginuo nesrećnim slučajem 1945 godine.

⁵ Sava Kovačević, narodni heroj, član PK KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak, jedan od organizatora ustanka u Crnoj Gori, Boki i Hercegovini, legendarni junak iz oslobodilačkog rata. Poginuo je na Sutjesci 13 juna 1943 god., kao član Vrhovnog štaba i komandant Treće udarne divizije.

stoji pod Vrhovnim štabom i radi u duhu naređenja i direktiva koje izdaje ovaj štab.

Operativno područje vašeg štaba jeste: Gruda — Lastva — Bioč — Maglić (duž čitave ove linije tesno saradivati sa Glavnim štabom za Crnu Goru i Boku) — Lelija — Ulog — Visočica — Ivan Pl. (duž ove linije saradivati sa Kalinovičkim odredom, koji neposredno potpada pod Glavni štab za Bosnu i Hercegovinu) — Bitovnja — Gorica — Slatina (duž ove linije održavati vezu sa krajinskim⁶ partizanskim odredima, koji takođe neposredno potpadaju pod Glavni štab za Bosnu i Hercegovinu) — rijeka Neretva do ušća u more (preko ove rijeke održavati vezu sa Dalmatinskim narodno-oslobodilačkim partizanskim odredom, koji potpada pod Glavni štab partizanskih odreda za Hrvatsku). Dakle, sve što je zapadno od Neretve u vojno-političkom pogledu vama ne pripada. Ali morate održavati tijesnu vezu i saradnju sa dijelovima preko Neretve. Zatim, vama pripada poluostrvo Pelješac i sva primorska obala do Grude.

Na navedenoj prostoriji po geografskim oblastima — župama formirajte samostalne bataljone, odnosno odrede gdje to zahtijeva broj boraca, koji neposredno od vas dobivaju direktive za rad. Te direktive opredjeljuju programski rad za jedan duži period vremena, jer je neposredna veza s tim bataljonima, odnosno 'odredima teška. Napr.: Oblast gornje Neretve između Visočice — Bjelašnice — Ivan Pl. — Prozorskog sedla — Prenj Pl. — Crna Gora — Ulog čini jednu cjelinu — oblast. Tu treba formirati jedan odred, odnosno bataljon. Njemu bi se dala direktiva:

— u cilju olakšanja likvidacije Kalinovika od strane Kalinovičkog odreda dejstvovati u pravcu gornje Neretve, napadajući ustaše u Bjelemiću,⁷ Mokrom i ka Ulogu;

— po izvršenju gornjeg zadatka baciti se svim snagama na prugu: Ivan — Konjic — Jablanica.

Jačina bataljona iznosi od 150 do 300 partizana, a odreda i do 1500. Samo, odred se nikad ne grupiše na jedno mjesto, nego operiše po zasebnim oblastima i komunikacijama. Dobra je strana jačih odreda zato što se povezuje dejstvo između oblasti koje su bliže vezane jedna za drugu. Napr., po našem mišljenju, na vašem operativnom području ima uslova za dva odreda:

⁶ Odnosi se na partizanske odrede iz Bosanske Krajine (krajiske odrede).

⁷ Sada se zove: Odžaci.

1) Gornjohercegovački, koji bi obuhvatio oblast Gacko — Nevesinje — Mostar pa sjeverno, i

2) Donjohercegovački, od navedene linije pa južno sve do mora.

Na ovaj način bolje će se uspostaviti veza među bataljonima, doći će do jačeg izražaja skupno dejstvo, starješinski uticaj doći će do jačeg izražaja, neće ostati neaktivan nijedan kraj Hercegovine.

II — Sem gornjeg, vi treba da riješite još jedno krupno organizaciono pitanje. Čuli ste da smo formirali Prvu proletersku narodno-oslobodilačku udarnu brigadu. Stvoriće se više tih brigada u raznim pokrajinama. Ovo pitanje se stavlja i pred vas. Vi već sada treba da od najsvjesnijih radničkih elemenata i siromašnih seljaka stvarate jurišne čete i bataljone koji će poslije moći da stupe u Proletersku brigadu, sposobnu da izvrši sve zadatke koji se pred nju stave ... Te jedinice, koje još sada počnite odabirati, treba da su pokretljive, tj. sposobne da izvrše one zadatke koji im se dodijele, i to protiv svih naših neprijatelja, ne vezujući ove zadatke za mjesto boravka, kao što je to slučaj kod seoskih četa. Sa tako pokretljivim i pouzdanim jedinicama moći ćete razjuriti svu reakciju na vašoj teritoriji. A vi to morate uraditi.

III — Prije prelaska na vaše konkretne zadatke upoznaćemo vas sa situacijom. Ili, ovu ćete vidjeti i iz priloženog političkog materijala, koji treba da razdijelite svim jedinicama, a naročito širokim seoskim masama. Dakle, četnici su izdali, potpuno se razgolitili pred narodom u Bosni. Oni su se razbili u paramparčad. Sve njihove jedinice prešle su pod našu komandu kao narodno-oslobodilačka dobrovoljačka vojska. Naravno, dobar dio je prešao u partizane. Četničke formacije više ne postoje, niti smiju postojati na teritoriji Vrhovnog štaba. Gdje god se pojave te bande odmah treba ubijati njihove vođe i glavne pokretače, a zavedene mase razoružavati ili ih primiti pod komandu kao dobrovoljačku vojsku. Ako kod vas postoje uslovi za stvaranje samo partizanske vojske, onda dobrovoljačku ne treba formirati. To ćete vi najbolje ocijeniti.

Evo vojničke situacije: držimo uporišta Čajniče, Ustipraču, Mesići, Goražde, Foču, Trnovo, sa frontom na liniji: Ustiprača — Jahorina — Trebević. Na ovoj teritoriji nalaze se snage Prve proleterske udarne brigade, dva bataljona Durmitorskog odreda, snage Sandžačkog odreda, dobar broj mještanskih dobrovoljačkih četa koje su pod našom komandom. Preduzeli smo mjere da likvidiramo Ulog, a poslije aktivne blokade da zauzmemo Kalinovik. Ovu akciju ubrzaćemo, jer bi nam dala velike koristi: vojničke (Kalinovik je arsenal

oružja i municije), političke; dalje vođenje borbe bi nam bilo olakšano, jer ni neprijatelj, ne bi više upirao napore u pravcu Kalinovika. Sem toga, vezivanjem teritorija: Crne Gore, Sandžaka, Bosne i Hercegovine stvorilo bi se čvrsto uporište kako za vojnički, tako i politički rad. U ovakvoj cjelini nalaze se i vaši zadaci. A to su:

1 — Spriječiti upućivanje talijanskih pojačanja ka Ulogu. To se može postići ako porušite sve puteve kojima Talijani mogu prići Ulogu, a to su:

— Ulog — Kifino Selo — Nevesinje — Mostar;

— Nevesinje — Zovi Do — Trusina — Stolac, kao i krak puta koji se od ovoga odvaja preko Bjeljana ka Plani — Bileća;

— Plužine — Fojnica — Gacko.

Sve ove puteve treba sistematski porušiti, a zatim praviti na njima neprekidne zasjede neprijatelju. Dijelove zasjeda smjenjivati. Određeni dio u zasjedi postavlja osmatrače, a ostali se odmaraju u blizini, izabirajući zaklonjeno mjesto (kuća, pojata itd.).

2 — Vaš Konjički bataljon treba da djeluje protiv ustaša u dolini gornje Neretve — ka Kalinoviku (Borci, Glavatičevu. *Bjelemić, Mokro, Kruševljani, Ulog*), vezujući njihovu pažnju na tu stranu. Ako bi ustaše pokušali neki prodor od Konjica preko Čuhovića i Umoljana ka Trnovu, to treba spriječiti po svaku cijenu.

3 — Sa najbližim snagama iz predjela Gacko povesti akciju u pravcu Borča i na taj način privezati Borčane, da ovi ne bi išli ka Kalinoviku ili Foči. Dakle, ove borbe treba da nose demonstrativni karakter, ali ako bi Borčani povelili ozbiljan napad i time doveli u pitanje naše dejstvo ka Kalinoviku, odnosno našu bazu u Foči, vi se morate jače angažovati.

4 — Sa snagama iz predjela Gackog morate preko Čemerna uspostaviti čvrstu vezu s nama u Foči. To će reći da se čitav taj put ka Foči mora očistiti od nesigurnih elemenata i čvrsto držati u rukama. Ako bi Borčani pokušali ka Foči preko Hrčave i Popovog Mosta, vi to morate spriječiti udarom u bok iz predjela sela: Sastavci, Graib, Izgori.

5 — Po svaku cijenu morate likvidirati sve četničke bande na vašem području. Vi znate gdje su sada ta njihova uporišta. Za to čišćenje odredite sigurne jedinice. Taj posao neće vam biti težak. Svi ti banditi su kukavice. Sami oni vide da su na pogrešnom putu. Sem toga, i situacija je povoljna za njihovu likvidaciju. Pravo je čudo da ste dozvolili da vam otmu Todorovića. To je bio dobar lov. Nemojte da vam se

drugi put nešto ovako dogodi. Kroz to se osjeća kod vas mekušstvo i borbena labavost. Ako niste bili sigurni da ga možete sprovesti, onda ste ga trebali strijeljati. Tako se radi. Četničke bande su naši veliki neprijatelji i likvidaciji njihovoj od sada morate posvetiti veliku pažnju.

Za izvršenje svih ovih zadataka obratite se za potrebnu pomoć Župo-pivskom bataljonu, čiji su dijelovi već bili kod vas. Njihovo prisustvo olakšaće vašu borbu i učvršćivanje discipline kod vaših jedinica. Mi vjerujemo da će vam i naše prisustvo u ovom kraju donekle olakšati situaciju. Mi smo poslali direktno naređenje Župo-pivskom bataljonu da vam pomogne. No i vi tražite pomoć i naznačite pravac u kom da vas potpomogne.

Navedeni zadaci nameću se kao najvažniji i najhitniji. Kod izložene situacije to ćete i sami shvatiti. Ovo vam napominjemo što je do sada vaše težište bilo oko Bileće i južnije. Ne zanemarujući taj sektor vi se sada morate svom snagom baciti na izvršenje navedenih zadataka. No, pored toga vi imate i sljedeće zadatke:

— Rušenje pruge i puta Metković — Mostar — Konjic — Ivan Pl. kao i pravljenje zaseda na njima. Ta je pruga za neprijatelja sada vrlo važna. Oni namjeravaju tuda da provedu neke jače transporte. Spriječiti ih u tome znači poremetiti njihove planove. Akcijom na ovim komunikacijama može se dobiti dobar plijen u oružju, municiji i ostalom materijalu.

2 — Rušenje puta Dubrovnik — Trebinje — Bileća — Gacko. Obaviješteni smo da ste već na ovome putu imali sjajnih uspjeha. Vjerujemo da ta komunikacija više ne radi, pa takvo stanje treba i održati. To će vam olakšati da se potrebnim snagama bacite ka izvršenju onih važnih i hitnih zadataka.

3 — Rušenje svih poprečnih komunikacija, koje vezuju naprijed pomenute uzdužne linije.

U vezi sa porušenim mjestima na svim komunikacijama treba postavljati zasede.

4 — Upad i osvajanje kakvog mjesta-varoši u Hercegovini, koje bi olakšalo dalje vođenje borbi u toj oblasti.

5 — Rušenje i kidanje telegrafsko-telefonskih linija na što većoj dužini.

6 — Likvidacija svih špijuna, petokolonaša i razbijača narodne borbe. Sva imanja petokolonaša konfiskovati u korist narodno-oslobodilačke borbe, ostavljajući porodicama hranu za nekoliko mjeseci.

7 — Sve četničke bande likvidirati.

8 — Politički neumorno raditi. U ovom cilju priređivati kulturne priredbe, konferencije, predavanja, sijela. Sa jedinicama obilaziti mjesta i tom prilikom upoznati narod sa ciljem naše borbe, partizanskim radom i disciplinom. Ali ljudstvo mora biti primjerno u svakom pogledu. Naročito prolaziti kroz reakcionarna naselja. Narodu imponuje broj i čvrstina boraca. Naše kulturne partizanske priredbe imaju ogromnog značaja. Dakle, sa pojedinim četama treba obilaziti sela u propagandne svrhe i za to pripremati planove rada i obilaska.

9 — Pri izvođenju svih akcija izbjegavati krute frontove. Nikad ne dozvoliti da vam neprijatelj naturi frontalnu borbu. Te borbe mi ne možemo izdržati zbog slabosti u naoružanju. Neprijatelja treba hvatati u zasjedama i brzim prepadima. To nam donosi plijen u municiji i oružju, što je za nas osnovni problem. Odbranom ne možemo postići nikakav cilj, a pri tome troši se municija.

10 — Suzbijati sve neprijateljske ispade iz varoši i represalije koje vrši nad stanovništvom. To će vam donijeti veliki politički prestiž.

11 — Gdje ima uslova blokirati varoši. Ali da to ne bude mrtva blokada, nego kidanjem veza, zasjedama i prepadima spriječiti neprijatelju izlazak iz varoši. Vatrenim prepadima, upadima, zarobljavanjem pojedinih vojnika sa straža, zapljeljivanjem oruđa namještenog oko grada neprekidno uznemiravati neprijatelja i učiniti mu stanje u gradu nesnosnim. Poslije toga grad se može zauzeti na prepad. Sprečavati svaki ulazak namirnica u varoš. Ako se neko ogriješi o vaša naređenja, onda mu treba te stvari oduzeti, ali to načelno plaćati.

12 — Pri svim taktičkim radnjama službi izviđanja i obezbjeđenja mora se posvetiti velika pažnja. Zbog slabog vršenja ovih službi više smo imali gubitaka nego u svim borbama. (I u Srbiji i Crnoj Gori čitave čete su stradale zbog slabog izviđanja i obezbjeđenja.) Opasnost može doći sa svake strane, zato izviđanje na sve strane u daljini do 5 km.

Isto tako i obavještajnoj službi posvetiti veliku pažnju. Ovu organizovati preko pouzdanih i povjerljivih lica.

13 — S nama uspostaviti stalnu kurirsku vezu. Hitno nas izvijestiti o cjelokupnoj vojnoj i političkoj situaciji na vašem području, kao i mjerama koje ste preduzeli po ovom naređenju. Stanje nepr.fijatelja] i njegovi postupci.

Potrebno je da stojite u vezi sa svim susjednim operativnim grupama, a naročito sa Nikšićkim i Durmitorskim narod. oslob. partiz. odredom.

Izvijestite nas, koliko budete znali, o stanju, kioid susijeda: Cr. Gora i Boka, Dalmacija i krajiški odredi.

/

Opravdano, očekujemo da ćete vi savladati sve poteškoće na koje nailazite, izvršiti povjerene zadatke i dati življi tok operacijama na čitavom vašem području.

Primate naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
Narodno-oslobodilačke partizanske
i dobrovoljačke vojske Jugoslavije

BR. 115

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD JANUARA 1942 GOD. O FORMIRANJU GLAVNE INTENDANTURE, NAČINU SNABDEVANJA JEDINICA I VELIČINI TABLICE SLEDOVANJA PRIPADNIKA NOP I DV JUGOSLAVIJE¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

Broj

1942.

SVIMA KOMANDANTIMA ODREDA, BATALJONA
I KOMANDIRIMA ČETA N.O.P. I D.V.

Radi pravilnog snabdevanja vojske i pravilnog organizovanja pozadine za pomoć frontu Vrhovni štab izdaje sledeće

N A R E Đ E N J E

I. Osniva se pri Vrhovnom štabu **glavna intendantura** N.O.P. i D.V.J. koja snabdeva vojsku hranom, odećom, obućom i ostalom spremom.

Dužnosti Glavne intendanture jesu:

- 1) ishrana trupa,
- 2) snabdevanje trupa svim ostalim potrebama.

Glavna intendantura brine se da sve jedinice NOP i DVJ na položaju, u pokretu ili u garnizonu budu uredno i blago-

¹ Naređenje je dostavljeno svim glavnim štabovima, Prvoj proleterskoj brigadi i nekim štabovima odreda i bataljona u Istočnoj Bosni i Sandžaku. Kasnije je, na razne načine, umnožavano i dostavljano jedinicama NOP i DVJ.

Redakcija objavljuje kopiju, otkucanu na pisačkoj mašini, ćiricom, koja se nalazi u¹ arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2388.

vremeno snabdevane potrebnim količinama hrane i ostalih potreba prema utvrđenom propisu.

Snabdevanje NOV vrši se a) putem pomoći koju narod daje svojoj vojsci preko narodno-oslobodilačkih fondova pri narodno-oslobodilačkim odborima u naturi ili u novcu; b) kupovanjem za gotov novac; v) rekvizicijom; g) konfiskacijom; d) organizovanjem radionica za izradu vojničke spreme.

Nabavke za NOV vrše se u prvom redu putem *pomoći* koju narod daje Nar. osi. vojsci u naturi i novcu i *kupovinom za gotov novac*.

Rekvizicije se vrše prema potrebi, i to od viškova imućnijih građana uz davanje propisnog reversa.

Konfiskacija je stalna mera koja se primenjuje protiv svih narodnih neprijatelja (streljanih ili odbeglih špijuna, ustaša, petokolonaša, izdajnika itd.), kojima se u korist naroda oduzima sva pokretna i nepokretna imovina na osnovu rešenja vojnih vlasti ili sudova. Od konfiskovanih stvari Glavna intendantura uzima sve ono što je za potrebu vojske, dok sa ostalim konfiskovanim stvarima raspolaze vojna vlast koja je konfiskaciju izvršila, prema posebnim propisima.

Mera konfiskacije primenjuje se i u slučaju prikrivanja robe i njenog izvlačenja iz prometa, ma od koga i ma u kome cilju bila prikrivena.

Glavna intendantura dužna je, gde god može, organizovati radionice za proizvodnju vojne odeće, obuće i drugih potreba i vršiti raspodelu izrađene spreme na pojedine jedinice prema njihovim potrebama i prema mogućnosti.

II. Sve jedinice Nar. osi. vojske obraćaju se za sve svoje nabavke Glavnoj intendanturi sa trebovanjima. U slučaju pokreta, udaljenosti ili kakvih drugih okolnosti koje to onemogućuju, prepušta se pojedinim jedinicama da same vrše potrebne nabavke na gore predviđene načine preko svojih intendantata, koji moraju postojati pri štabovima brigada, odreda, bataljona i kod komandi četa. Ukoliko se nekoliko jedinica nalaze u blizini i treba da se snabdevaju s jedne iste teritorije, nabavku, treba da organizuju sporazumno svi intendanti tih jedinica pod rukovodstvom intendanta najviše jedinice koja se tu nalazi.

Pojedinci, članovi partizanskih ili dobrovoljačkih jedinica, nemaju prava da u privatnim kućama vrše ma kakve kupovine za svoj novac bez dozvole svojih starešina, a najstrožije im se zabranjuje vršenje ma kakvih rekvizicija ili konfiskacija, pod pretnjom odgovornosti pred vojnim sudom.

Zabranjuje se svako nabavljanje alkoholnih pića za NOV, osim po izuzetnoj dozvoli starešine ili lekara.

III. Glavna intendantura mora biti stalno u vezi s narodno-oslobodilačkim odborima, što važi i za niže intendante u slučaju kada oni vrše nabavku. Glavna intendantura mora biti obavještena o tome s kakvim količinama hrane i ostalih potreba raspoložu narodno-oslobodilački odbori i koje količine stoje na raspoloženju za potrebe vojske a koje za potrebe stanovništva. Narodno-oslobodilački odbori dužni su stalno razvijati rad na prikupljanju darova od naroda za vojsku, kao i za pogorelo i siromašno stanovništvo. Procenat prikupljene količine za vojsku i stanovništvo određivaće sporazumno N.O.O. sa Glavnom intendanturom. Glavna intendantura ima svoje posebne vojne magacine, no u slučaju potrebe može držati vojnu hranu i ostale potrebe u magacinima narodno-oslobodilačkih odbora. Iz magacina N.O.O. ne može se vršiti nikakav izdatak namirnica za stanovništvo bez znanja i odobrenja Glavne intendanture ili drugih vojnih vlasti koje u dotičnom mestu sarađuju sa N.O.O.

Svi intendanti dužni su imati od svojih komandi legitimacije-ovlašćenja za vršenje nabavke.²

IV. Glavna intendantura ustrojice- i vodice potrebne knjige za nabavku i izdavanje hrane, odela i materijala.

Svi intendanti i ekonomski dužni su tačno beležiti gde, od koga, kad i šta je kupljeno, rekvirirano ili konfiskovano, a magacioneri su dužni uredno uvoditi u knjige primanja i izdavanja i čuvati trebovanje.

Komandant
Narodno-oslobodilačke
partizanske i dobrovoljačke vojske
Jugoslavije
Tito s. r.

Propisi o sledovanju hrane u N. O. P. i D. V. J.³
Članovima NOP i DVJ pripada za dnevni obrok:

hleba	750 grama	masti ili masla	10 grama
mesa: *		ili suve hrane:	
goveđeg	400	suvog mesa	250 grama
ili svinjskog	300 >	ili slanine	• 200 5'
ili ovčeg	500' >	iuvana	10 5)
krompira	500 >J	ili cigareta	10 kom.
ili kupusa	500		
ili pasulja	150 >J		

² Završetak kopije nije očuvan; sledeći tekst uzet je, kao dopuna, iz jednog drugog primerka istog dokumenta, izrađenog na gešteteru, latinicom, marta 1942 god., koji se nalazi u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 6901.

⁸ Tablica sledovanja i obrasci dostavljeni su kao prilog naredjenju.

Obrasci

REVERS

Od.....iz
opširnu.....srez
rekvirirano je danas za potrebe Nar. Osi. Vojske

... 1942

Rekviziciju izvršio

REŠENJE

Naređuje se pretres (radnje, stana itd.) građanina
iz .....pošto postoji
opravdana sumnja da se tamo nalaze prikrivene (životne namirnice, roba itd.) koje se u slučaju nalaska imaju oduzeti bez naknade za potrebe vojske i naroda.

1942

Za
(jedinicu, komandu)

pečat

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP
I DV JUGOSLAVIJE OD JANUARA 1942 GOD. OPERATIV-
NOM ŠTABU KOMBINOVANIH BATALJONA ĐURMITOR-
SKOG NOP ODREDA ZA OSLOBOĐENJE GORAŽDA I RU-
ŠENJE PUTEVA KOJI VODE KA GOBAŽDU I FOČI¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE
PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE
VOJSKE JUGOSLAVIJE

**ŠTABU CRNOGORSKIH PARTIZANSKIH OPERATIVNIH
JEDINICA²**

1) U Ustikolini ostaviti jednu malu posadu.

2) Sa ostalim snagama produžiti pokret i zauzeti Gora-
žde.³ Približujući se ovom mjestu jače snage uputiti za obuhvat
preko sela Glamoča. U razoružavanju četnika biti vrlo (energi-
čan i svaki otpor suzbiti. Kod -četnika praviiti izvjesne razlike:

— Sve vođe pohapsiti, a Sergija Mihajlovića dopratiti
ovome štabu.

— Sve četnike iz Srbije strijeljati bez ikakve razlike.

— Sa mještanskim četnicima postupiti u smislu statuta
o obrazovanju dobrovoljačke vojske,⁴ no i tu biti obazriv.

3) Pri ulasku u Goražde trebali bi vam sadejstvovati i
izvjesni dijelovi sa pravca Čajniča. Vi ste to vjerovatno već
predvidjeli. Ako ste u Foči ostavili jače snage, približite ih
vama pri zauzeću Goražda.

4) Po zauzeću Goražda uputiti lake obezbjeđujuće dijelove
ka Ustiprači (do sela Kopači), i ka selu Crvljivac. Ovi dijelovi
treba da* organizuju mjesno stanovništvo u sistematskom ru-
š¹enju puteva koji vode od sela Crvljivac i Ustiprače ka Goraždu.

Sve oružje, municiju, hranu i ostalu spremu koju zatek-
nete u Goraždu hitno evakuišite u Foču, a zatim sistematski
porušite put i prugu Goražde—Foča. Isto tako treba porušiti

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u ar-
hivi CK SKJ, pod reg. br. 16414. Dokumentat je u arhivi Vrhovnog štaba
zaveden 24-1-1942 godine.

² Odnosi se na Operativni štab kombinovanih bataljona »Vojvoda
Momčilo« i »Bajo Pivljanin« Durmitorskog NOP odreda.

³ Goražde je zauzeo, 22 januara 1942 god., bataljon »Bajo Piv-
ljanin«.

⁴ Vidi tom II, knj. 1, str. 115—116.

i put Goražde—Cajniče. Most na Drini na putu Goražde—Čajniče pripremiti za rušenje, ali ga sada ne rušiti.

Poslije upada u Goražde hitno nam poslati izvještaj na pravcu: selo Bogovići.

Iz Goražda uhvatiti vezu sa Crnogorsko-sandžačkim odredom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

P. S.

Šaljemo vam materijal za politički rad, koji dijelite ne samo među jedinicama nego i naročito među mjesnim stanovništvom.

BR. 117

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 21 JANUARA 1942 GOD. INTENDANTURI VRHOVNOG ŠTABA DA REDOVNO PODNOSI IZVEŠTAJ O KOLIČINI I VRSTI HRANE I RASPOLOŽIVIM TRANSPORTNIM SREDSTVIMA¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
[2] 1-1-42 godine

INTENDANTURI OVOGA ŠTABA

Danas do mraka podnesite sljedeći izvještaj:

1 — Sa koliko i koje hrane raspolazete. Mjesta gdje se ta hrana nalazi. Ovdje uračunati i hranu koja se nalazi u Goraždu, kao i drugim mjestima koja su pod našom kontrolom.

2 — Koliko po svim radionicama ima gotove vojničke opreme. Sta se od raspoloživog materijala još može napraviti. Ovo nam je potrebno da bismo mogli napraviti pravilan raspored po jedinicama.

3 — Pod vašu komandu stavlja se automobilski vod i vozarski eskadron. Cio pogonski materijal za automobile prenesite kod vas. Izvijestite nas: sa tim prenosnim i prevoznim

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2398. Na kopiji prva cifra u datumu nije otkucana.

sredstvima kolike količine hrane možete prenositi (na konjima toliko, na automobilima toliko, na kolima toliko, na saonicama toliko).

4 — Za vašu intendanturu pronađite kancelariju, uvedite telefon, i uredite vezu s nama. Brza veza s vama je od velike važnosti, jer se vodi brzi, partizanski rat.

Uvijek nas morate izvještavati kada odlazite u nabavku hrane.

5 — Svake nedelje nam podnesite na pregled knjige koje ste morali ustrojiti prema naređenju o osnivanju Intendanture.²

6 — Podnosite nam redovno predloge šta bi sve trebalo uraditi te da ishrana bude uredna i obezbijedene dovoljne količine hrane.

7 — Bolesnicima u bolnici hranu pojačati. Ona mora biti bolja od hrane ostalih partizanskih jedinica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

BR. 118

**NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA
JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 22 JANUARA 1942 GOD.
ŠTABU ROMANISKOG NOP ODREDA DA ZAŠTITI STA-
NOVNIŠTVO OD OKUPATORSKO-USTAŠKOG TERORA I
OTPOČNE FORMIRANJE DOBROVOLJAČKIH ODREDA**

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 24, str. 69—70.

² Vidi dok. br. 115.

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 22 JANUARA 1942 GOD. O FORMIRA-
NJU JAHORINSKOG NOP ODREDA I NJEGOVIH ZADA-
CIMA¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH I DOBROVOLJAČKIH
ODREDA JUGOSLAVIJE
22 januar 1942
13 časova

1

**ŠTABU JAHORINSKOG NARODNO-OSLOBODILAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA**

Pod današnjim [datumom] formira se štab Jahorinskog narodno-oslobodilačkog partizanskog odreda. U sastav ovog štaba ulaze: snage crnogorskih partizanskih jedinica;² jedinice Kalinovičkog narodnonoslob. odreda;³ sve mještanske partizanske i dobrovoljačke jedinice.

Za komandanta odreda određuje se drug Mirko Šćepanović; za političkog komesara određuje se drug Tomo Međo.

Ovaj štab je privremen, a kasnija njegova izmjena i dopuna narediće se pismeno iz ovog štaba.

Nijedna, jedinica na položaju ne smije se suprotstaviti ovom naređenju. U protivnom biće razoružana i odgovarati po ratnim zakonima.

Zadatak je odreda da spriječi svako neprijateljsko nadiranje iz rejona Vrhprače ka oblasti sela Jabuke i dalje ka jugu. Patrolama izviđati sve do samih neprijateljskih položaja u cilju saznanja: neprijateljske jačine, rasporeda, pokreta i tako dalje.

Štab odreda podijeliće snage u jedinice i istima odrediti komande.

Pobrinuti se o smještaju jedinica. Te jedinice mogu se smjestiti u najbliža sela, ali patrole moraju ići do same Vrhprače, te da blagovremeno jave o eventualnim pokretima neprijatelja. Ovakve pokrete treba suzbijati, nastojeći da se dođe do zarobljenika i plijena.

Ishrana jedinica preko mještanskih odbora.

¹ Kopija, otkucana na pisaćoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2399.

² Odnosi se na ibataljone »Bajo Pivljanin« i »Vojvoda Momčilo« Durmitorskog NOP odreda.

³ Odnosi se na jedan partizanski vod iz Kalinovičkog odreda.

Stab odreda [predviđeće]⁴ i, u sporazumu sa starješinama koje se nalaze na terenu, sastaviće plan napada na Vrhpraču. Ovaj napad imao bi se izvesti uz sadejstvo naših dijelova koji se već nalaze u predjelu Orahovice.⁶

Napad bi se imao izvesti u najkraćem vremenu: vjerovatno 24 januara. Ovo¹ zadržati u najvećoj tajnosti.

Po prijemu komande nad jedinicama i formiranju istih podnijeti sljedeći izvještaj: jačina snaga, naoružanje, borbena vrijednost, mjesto i raspored na položaju, kao i sve prijedloge, sugestije i ostalo.

Izvještaj nam poslati do mraka 23 januara. Izvještaj da sadrži i podatke o neprijatelju u oblasti Vrhprače.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

BR. 120

POZIV VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD JANUARA 1942 GOD. SRPSKOM ŽIVLJU SREZA FOCAN- SKOG DA STUPI U JEDINICE NARODNOOSLOBODILAC- KE PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE VOJSKE¹

SRBIMA SREZA FOCANSKOG

Ofanziva koju su nemački fašistički razbojnici preduzeli pre dve nedelje u zajednici sa ustaškim zlikovcima da bi ponovo stavili oslobođene delove Bosne pod svoju krvavu šapu, da bi ponovo prosuli more krvi srpskih žena i dece, da bi ponovo palili i pljačkali, bila je potpomognuta od izdajničkih četničkih vođa, srbijanskih oficira i »vojvoda«.

" U sporazumu sa izdajnikom Nedićem, koji je vodio pregovore s najvećim krvnikom srpskog naroda Pavelićem, oni su Nemcima otvorili front i onda pobjegli na sve strane. Na nekim mestima, gde su oni uspeli da navedu četnike pod svojom komandom da ne pucaju na Nemce i da se povuku sa položaja, nastao je odmah krvavi pokolj u srpskim selima.

⁴ U dokumentu piše: predviđa.

⁵ Odnosi se na Treću četu Drugog bataljona Prve proleterske NOU brigade

¹ Original, umnožen na geštetneru, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1128.

Videvši kako su strašno prevareni i izdati od svojih voda, videvši da su na položajima ostali samo partizani, oni su se pridružili njima i obrazovali dobrovoljačke odrede koji danas već na mnogim mestima zajednički uspešno vode borbu protiv neprijatelja. Tako je od partizana i od bosanskih seljaka, bivših četnika, nastala jedinstvena *Narodno-oslobodilačka partizanska i dobrovoljačka vojska* pod jedinstvenom komandom Vrhovnog štaba te vojske. Četnička komanda i četničke jedinice iščezle su s lica zemlje kao da nikada nisu ni bile.

Ali dok partizani i dobrovoljci u čitavoj Bosni vode zajedničku borbu protiv neprijatelja, dotle se u selima Fočanskog sreza nalaze mnogi naoružani ljudi, koji su dosada pripadali četničkim jedinicama, a koji sada *sede kod kuće i ne pridružuju se nijednoj boračkoj jedinici, niti se javljaju postojećim komandama.*

Na taj način *nekoliko stotina sposobnih boraca ostaje u pozadini, a njihove puške čute u vreme kad su one tako potrebne na frontu za odbranu ugroženog srpskog naroda.*

Neki od tih naoružanih seljaka, iako su željni da se bore na frontu, ipak se, pod uticajem ljudi koji ih lažu, ne prijavljuju postojećim komandama jer se boje strogosti partizanskog zakona i misle da bi bili kažnjeni za pljačku ili druga dela počinjena dok su bili pod komandom izdajničkih oficira.

Neka se ti drugovi-naoružani seljaci — ne dadu varati ni od koga. Narodno-oslobodilačka partizanska i dobrovoljačka vojska i njen Vrhovni štab znaju vrlo dobro ko je pravi krivac. Oni znaju da su seljaci, koji su ušli u četničke jedinice da bi branili svoja ognjišta, bili zavedeni od pljačkaških i izdajničkih oficira i »vojvoda« na pljačku i druga nasilja. Narod za to nije kriv. Zbog toga svaki naoružani seljak treba sasvim slobodno da se prijavi komandi mesta u Foči za borca, bez ikakvog straha od ma kakve kazne za dela na koja su ga navele njegove ranije četničke starešine. Samo se otsada, kao vojnik Narodno-oslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske, mora vladati kao pravi narodni borac za slobodu svoga naroda, a ne za pljačku.

Nekoliko pokvarenih tipova, kao što su bivši žandarmerski narednik Vladislav Ojdanić ili seoski lupež iz Pive Spasoje Dakić i njima slični, nagovaraju jedan deo naoružanih seljaka da ne priđu Narodno-oslobodilačkoj vojsci i pokušavaju da od njih stvore pljačkaške bande koje bi čak udarale s leđa na Narodno-oslobodilačku vojsku i da tako od narodnih boraca stvore narodne neprijatelje. Umesto da te bandite umlate, ima nažalost seljaka koji ih slušaju.

Ovim putem Narodno-oslobodilačka vojska poziva poslednji put sve naoružane seljake Sreza fočanskog, sve Srbe koji

žele braniti svoja ognjišta i život svojih porodica, *da se odmah, a najdalje do 5 februara, prijave Komandi mesta u Foči radi ulaženja bilo u partizanske bilo u dobrovoljačke jedinice Foćanskog narodno-oslobodilačkog i dobrovoljačkog bataljona.*

Srbi! Ne dopustite da vas pokvareni tipovi i nekakvi man-gupi vuku za nos, lažu i odvlače od borbe za slobodu, da vas pretvore u kukavice i izdajnike koji sede kod kuće dok se Srbijanci i Crnogorci bore na vašem tlu za odbranu vaših sela. Zar biste mogli podneti takvu sramotu? Obračunajte sa svima onima koji buškaraju među vama i koji vas guraju protiv narodnih boraca umesto protiv neprijatelja. Neka se vaše puške što pre pridruže puškama ostalih boraca koji se nisu pokolebali i koji hrabro i junački brane oslobođenu teritoriju Bosne, koju će uskoro i proširiti.

Stvarajte svoje partizanske ili dobrovoljačke čete i pođite u borbu protiv dušmana svoga naroda.

Da živi jedinstveni Narodno-oslobodilačka borba svih Srba i svih naroda Bosne i Hercegovine!

Da živi jedinstvena Narodno-oslobodilačka partizanska i dobrovoljačka vojska!

**Dole krvavi okupator i njegove krvave ustaške slugе!
Smrt izdajcima i narodnim neprijateljima!**

VRHOVNI ŠTAB N.O.P. I D. VOJSKE

BR. 121

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLA-
VIJE OD 23 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU PRACANSKOG
BATALJONA ZA SPREČAVANJE PRODORA NEPRIJATE-
LJA PREMA GORAZDU I UŠTIKOLINI I FORMIRANJE
DOBROVOLJAČKIH CETA**

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 27, str. 82—83.

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE
OD 23 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU ŠESTOG (BEOGRADSKOG)
BATALJONA PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE
ZA NAPAD NA GORAŽDE¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE**

23/1/1942 — 14 časova

37.

ŠTABU BEOGRADSKOG BATALJONA

1) Sutra 24 tek. m. u 7 časova krenite se pravcem: Bare—Kruševica—dolinom Osanice—selo Ilovača i prenoćite u selima Raduni, Kremeševac, Mjehović, Lahčići. To je grupa zaselaka u dolini Osanice, daleko od glavnog puta Goražde—Ustikolina za tri kilometra.

Jedna crnogorska četa nalazi se u Ustikolini (novodošavša). Ova četa pojačaće vaš bataljon u toku 25 ov. m., zato patrolama uhvatite vezu sa njom. Četi je naređeno da do podne 25 o. m. uđe u vaš sastav. To je samo privremeno, dok ne pristigne ostali dio crnogorskog bataljona, koji se nalazi u Foči.

Po dolasku na označenu prostoriju preduzeti mjere obezbjeđenja i patrolama izviđati ka Goraždu. (Isturanje patrola do 5 kilometara.)

Naređeno je crnogorskom, bataljonu da vam u toku 25 o. m. dostavi puščanu municiju. Nastojaćemo da je bude što više.

2) Bosance: Simovića,² Jakšića³ i onu njihovu desetinu, kao i ljude B'osance koje oni moraju okupljati, ne voditi sa sobom. Ti dijelovi neka se povežu sa Kraljevačkim bataljonom koji i dalje ostaje u predjelu sela Boškovići.

Svoj odlazak javite Kraljevačkom bataljonu, kako bi oni patrolama izviđali pravac Komrani — selo Bare.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2425.

² Milan Simović, narodni heroj, komandant Pračanskog bataljona Romanisikog NOP odreda. Ubijen iz zasede kod Ustikoline, 21 januara 1942 god. (vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 37).

³ Milan Jakšić-Ivan, dobrovoljac španske republikanske vojske, politički komesar Pračanskog bataljona. Poginuo zajedno sa Milanom Biimovićem.

3) Šaljemo vam materijal za politički rad, koji razdijelite po selima kada prolazite, upoznavši prethodno vaše jedinice sa sadržinom istog. Nastojte da održite i više konferencija.

4) Po pristizanju jednog crnogorskog bataljona vi ćete u zajednici sa njim likvidirati Goražde i tamo zavesti red. Obezbjedenje toga mjesta zahtijevaće upućivanje lakih dijelova ka Ustipračić i ka selu Crvljivac. Pored toga trebaće najhitnije mobilisati sve okolno stanovništvo za rušenje sistematsko puteva (od Ustipračić i sela Crvljivac ka Goraždu). Za zauzeće Goražda dobićete naknadno naređenje, a ovo sada aviziramo da biste se upoznali sa zadatkom i da biste obavještavanjem prikupili potrebne podatke o Goraždu.

Četnici, prilikom zauzimanja Foče od strane novodošavšeg crnogorskog bataljona, nisu davali nikakav otpor, dobar dio se razbježio, a Sergije Mihajlović⁴ umakao ka Čajniču.

Po zauzeću Goražda jedan naš dio biće upućen ka Čajniču da očisti posljednje gnijezdo četničko u ovome kraju.

Inače prilike u Sandžaku su vrlo dobre. Narod je sav pod oružjem. Kolašinski i Šavnički srez su potpuno slobodni. Talijanima u Pljevljima ne preostaje ništa drugo nego da se predadu.

5) U selu Ilovači, na vašem pravcu kretanja, nalazi se jedan četnički magacin i četnička žandarmeriska stanica. Kod magacina ostavite stražu od 10 partizana. Od domaćih stražara koji stupe u dobrovoljačku vojsku, zadržite nekoliko stražara. Od sada svi magacini i imovina svih vojnih jedinica prelazi u svojinu Narodno-oslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske, te prema tome i postupajte.

6) S nama održavati vezu preko Ustikoline, gdje će se nalaziti jedna crnogorska posada.

7) Dakle, po dolasku na određeno mjesto vaš rad biće u dolini Drine, a kao baza služiće Ustikolina—Foča.

S pozdravom

"

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za vrhovni štab:

P. S. — Žandare iz žand. stanice, ako su seljaci, poslati na položaj Simoviću. Ako su pak bivši žandari, razoružati ih.

⁴ Kapetan bivše jugoslovenske vojske, prisni saradnik okupatora i komandant raznih četničkih jedinica

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE
OD 23 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU ŠESTOG (BEOGRAD-
SKOG) BATALJONA PRVE PROLETERSKE NOU BRIGA-
DE ZA POKRET KA FOČI¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE
PARTIZANSKE I DOBROVOLJAČKE
VOJSKE JUGOSLAVIJE
23/1/1942 — 16 časova**

ŠTABU BEOGRADSKOG BATALJONA

Ranije naređenje u pogledu daljeg vašeg pokreta ne važi.²
Najhitnije krenite pravcem selo Bošfcovići — Bogovići —
Ustikolina — Foča, gdje u vezi sa crnogorskim partizanima
imate da uspostavite red.

U Boškovićima ima vam se pridružiti jedna kraljevačka
četa kojoj je naređeno da vas tu sačeka. Na položaju neka vas
smijene dijelovi Kraljevačkog bataljona i mještanski dijelovi.

Ovo! naređenje smatrajte vrlo, hitnim.

Komandant bataljona pri prolazu svrtiće kod nas u selo
Gornji Bogovići.

S pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Vrhovni štab

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2400.

² Vidi dok. br. 122.

BR. 124

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE SVETOZARA VUKMANOVICA-TEMPA OD 24 JANUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O STANJU U SARAJEVU

Objavljen u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 29, str. 85—87.

BR. 125

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 25 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU KALINOVČKOG NOP ODREDA ZA BLOKADU KALINOVKA¹

VRHOVNI ŠTAB
25-1-42 g. — 10 časova

ŠTABU KALINOVČKOG ODREDA

Preduzesmo mere za zauzeće i odbranu Goražda. Imamo snaga. Nužno je potrebno da organizujete čvrst otpor na vašim sektorima.

Sem toga, morate organizovati blokadu Kalinovika, jer se bojati da će taj garnizon evakuisati pre naše intervencije.

Vezu s nama održavati u *Foči*.

Čim budemo mogli poslaćemo deo snaga na Kalinovik.

* SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Nač. štaba,
Arso Jovanović

¹ Original, pisan rukom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2404.

BR. 119

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 25 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU JAHORINSKOG
NOP ODREDA DA SE STAVI POD KOMANDU
KRALJEVACKOG BATALJONA I PREDUZME DEJSTVA
KA VRHPRACI¹**

VKH. ŠTAB
25-1-42 — 10 č.

ŠTABU JAHORIN. ODREDA

Naše pristigle snage maršuju na Goražde.

Čuli smo da je Čiča imao znatnih uspjeha sa snagama Proleter, brigade.

Vi se stavite pod komandu Kraljevačkog bataljona, u s. Bašljevići,² koji komanduje cijelim sektorom.

Potrebno je da mu sa vašeg sektora **hitno** uputite jednu mještansku četvu (a ne crnogorsku).

Isto tako, .morate preduzieti i neku demonstraciju ka Vrhprači.

Nač. štaba,
Arso Jovanović

[P.S.] Vezu s nama dajite preko Kraljevačkog bataljona. U slučaju velike hitnosti i važnosti, onda i direktno u Foču, preko Ustikoline.

U slučaju potrebe, vi morate davati uzastopne otpore: Korijen — Jabuka i Kreminsko Brdo — Foča, desno u vezi sa Kraljevač. bataljonom.

Arso

¹ Original, pisan rukom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2403.

² Na karti nema ovog mesta. Verovatno se odnosi na selo Brateljčevići ili Bešlići.

**DIREKTIVA Vrhovnog Štaba NOP i DV Jugoslavije
od 25. januara 1942. god. Štabu četvrtog (Kraljevačkog)
bataljona prve proleterske NOU brigade za rad bataljona¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NAR. OSL. PARTIZ. I DOBROV. VOJSKE
JUGOSLAVIJE**

**ŠTABU IV KRALJEVAČKOG N.O.P. BATALJONA I
PROLETERSKE NARODNO-OSLOBODILAČKE
UDARNE BRIGADE**

Vaše pismo od 26-1² poslato u 8 i 30 časova primili smo u-11,15 časova. Jutros su vam upućene direktive o zadacima koji stoje ma ovom položaju pred vašim bataljonom i pred meštanskim četama.⁸ S obzirom na aktivnost neprijatelja 0 kojoj nam vi javljate, smatramo potrebnim unekoliko promeniti te direktive, tj. da vi ne skidate ni jednu jedinicu sa vašeg položaja pre no što stigne jedna četa sa Korjena, koja treba da zameni onu četvu koja će otići na položaj kod G. Bara. Plovačku četvu zadržite sada na vašem položaju, jer nije -isključeno da će neprijatelj pomorvo pokušati da prodre sa jačim snagama u pravcu vaših položaja. Čim stigne četa sa Korjena, uputite odmah onu četvu, za koju je data direktiva u jutrošnjem pismu, u pravcu G. Bare. Mi smo dobili nepotvrđena obaveštenja da je neprijatelj stigao u G. Bare. Ovo treba tačno izvideti, kao i to kolike su njegove snage na tom mestu. Čim stignu naše snage od Ustdkoline u pravcu G. Bara i zametnu sa neprijateljem borbu, treba isto tako da stupi u borbu i vaša četa koja će zauzimati položaj prema G. 'Barama.

Na vaše pitanje da li štabovi bataljona imaju pravo stvarati vojne sudove, 'mi vam odgovaramo da na vašem sektoru treba stvoriti jedan, vojni sud pri štabu Kraljevačkog bataljona 1 to za čitav front, uključivši i Korjen, jer je komanda data

¹ Koplja, otkucana na pisacoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2402.

² Ovo je očigledna omaška. Izveštaj Kraljevačkog bataljona morao je biti upućen najkasnije 25. januara.

^a Ovo naređenje Redakcija nije uspela pronaći. Zadaci meštanskih četa verovatno su bili slični onima Jahorinskog odreda (vidi dok. br. 126).

vama nad čitavim tim sektorom. Vojni sud sastavite od 3 lica i to: polit. kom. bataljona,⁴ kapetan⁵ i jedan partijac iz bataljona.

Obaveštavajte nas redovno o svemu što se događa na vašem sektoru.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

25-1-1942 g.
11,45 časova

Za Vrhovni štab N.O.P.
i D.V. Jugoslavije,

BR. 128

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV
JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 26 JANUARA 1942 GOD.
SVETOZARU VUKMANOVICU-TEMPU O ORGANIZOVANJU
PRVIH JEDINICA DOBROVOLJAČKE VOJSKE U
ISTOČNOJ BOSNI I PRETSTOJECIM ZADACIMA PRVE
PROLETERSKE NOU BRIGADE, ROMANISKOG ODREDA
I DELOVA DURMITORSKOG NOP ODREDA¹**

VRHOVNI ŠTAB
NAR. OSLOB. PARTIZ. I DOBROV. VOJSKE
JUGOSLAVIJE

Drugu Tempu.

5 obzirom na to što su već nekoliko dana prekinute sve veze kaiko sa vama tako i sa našim jedinicama Proleterske brigade koje su ostale na području Vareša i Romanije, potrebno je da za sada držimo veze sa vama u Sjarajeivu] i sa jedinicama Proleterske brigade preko Kalinovičkog odreda. Prema tome, treba da otpremaš svu poštu za nas preko Kalinovičkog odreda. Ukoliko je već do sada neka pošta stigla, a ti si je otpremio prijašnjim pravcem, potrebno je da tu poštu vrate i upute direktno ovamo. Dalje, isto tako Štab B.H.

⁴ Mirko Dragišić. Poginuo 18 aprila 1944 god. kod sela Crne Rijeke, blizu Mrkonjić Grada, kao član politodela Trinaeste proleterske brigade.

⁶ Redakcija nije ustanovila na koga se ovo odnosi.

^x Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 6896.

treba da šalje svoje izveštaje istim putem za mas ukoliko ne bude došao u mogućnost da nam je direktno pošalje.

Od našeg odlaska iz Podromanije mi ne znamo ništa šta je sa našom Proleterskom brigadom. Naročito nas interesuje to šta je sa naša 2 bataljona Proleterske brigade koji su po našem naređenju trebali još isti dan da krenu za nama u pravcu Jahorine. Ako je tebi što poznato javi nam to hitno. Na pređašnjem području gde smo se mi nalazili bilo je rešeno da ostanu svega 2 bataljona Prolet. brigade, a ostali su trebali svi da krenu u našem pravcu. Naš dolazak na Jahorinu imao je ogroman značaj. Usled izdaje četničkih vođa sve četničke jedinice su se raspale i nastalo je opšte panično bekstvo ispred ustaških bandi. Mi smo zauzeli položaje iznad Vrhprače i Korjena i zaustavili sva daljna nadiranja ustaša. Osim toga meštanske četničke čete stavljene su pod našu komandu a isto tako i svi oni koji su se razbežali vraćaju se natrag i stavljaju se bezuslovno pod našu komandu, tako da smo mi već u praksi formirali dolove Narodno-oslobodilačke dobrovoljačke vojske. Narod nas je sa velikim oduševljenjem dočekao jer je video svoj jedini spas u našoj doslednoj borbi. Zbog izdaje četničkih vođa ustaški banditi počinili su nečuvena zverstva svuda gde su prolazili. Poubijali su sav srpski živalj koga su zatekli kod kuća a čitava srpska sela pretvorili u prah i pepeo. Evo ta izdaja četničkih vođa učinila je preokret i za uvek uništila uticaj četnika kod ovoga stanovništva.

Mi se nismo zaustavili na držanju pozicija protiv ustaša, nego smo počeli i temeljito čistiti pozadinju od svih sumnjivih pljačkaških četničkih elemenata. Pošto su stigle naše crnogorske snage iz Crne Gore u jačini od oko 600 boraca, to su oni u zajednici sa našim Beogradskim bataljonom zauzeli Foču i već smo ih uputili u pravcu Goražda da u toku današnjeg ili sutrašnjeg dana konačno očiste to poslednje četničko gnezdo i uspostave narodnu vlast. Sergije Mihajlović je uspeo da pobegne blagodareći nebudnosti naših partizana. Todorović je uhvaćen na Gackom Polju i otpremljen za Crnu Gocu. Nadamo se da će nam pasti i još neki važniji izdajnici i četničke vođe u naše ruke.

Ovde u Foči isto tako prevareni bosanski četnici prelaze svi na našu stranu i mi stvaramo od njih čete Narodno-oslobodilačke dobrovoljačke vojske. I ovde je dolazak partizana izazvao veliko zadovoljstvo kod stanovništva.

Pošto nam nije poznato kako stoji sada stanje oko Rogatice i dalje prema Han Pijesku, to ne možemo da damo tačne direktive za pravac operacija onih jedinica koje se nalaze pod

komandom Čiče i Prolet. brigade. No mi mislimo da bi bataljoni Proleterske brigade (trebali da čiste teren u pravcu Rogatica — Mesdici — Crvljivac na putu za Goražde. Od strane Goražda u pravcu Rogatice i Renovice čistiće teren delovi naše Prolet. brigade i delovi crnogorskog Durmitorskog odreda.

Nastoj da nam pošalješ podroban izveštaj o najbližim namerama neprijatelja, o njegovoj brojčanoj snazi, o rezultatu mobilizacije i rezultatu čitave ofanzive do sada. Po našem mišljenju ta je ofanziva do sada apsolutno neuspela ukoliko neprijatelj zaista ne prikuplja krupnije snage za pojačavanje te ofanzive. Saopštiti nam takođe kakav rezultat borbe imamo na ostalim sektorima fronta. Osim toga saopšti Štabu Prolet. brigade i drugovima iz B.H. da hitno uspostave direktnu vezu sa nama.

U prilogu vam šaljemo najnovije naše materijale koje vi morate odmah umnožiti i poslati u druge pokrajine. U Zagreb pošaljite i za> Sloveniju i Srbiju barem po nekoliko primeraka. Isto tako potrebno je da se umnoži i Bilten Vrhovnog štaba koji smo sada izdali.² Naročito je važno da naše odluke o stvaranju Narodno-oislobodilačkih dobrovoljačkih odreda dopru u ruke svih štabova i komandi.

Javite se što pre.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

26-1-1942 g-

**ZA VRHOVNI ŠTAB
Tito**

² Odnosi se na »Bilten« br. 12—13. Vidi tom I, knj. 1, str. 111—129.

**OBAVESTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV
JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 27 JANUARA 1942 GOD.
ŠTABU CRNOGORSKO-SANDŽACKOG NOP ODREDA O
ŠITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI I NAREĐENJE ZA POJA-
ČANJE VOJNO-POLITIČKE AKTIVNOSTI U ZAPADNOM
SANDŽAKU¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
27-1-42 gad. = 7 časova**

**ŠTABU CRNOGORSKO-SANDŽACKOG NARODNO-OSLO-
BODILAČKOG PARTIZANSKOG ODREDA**

Proleterska brigada naše vojske, prešavši u Bosnu, izvela je niz manjih akcija oko Vareša, pripremajući napad na ovo mjesto. Baš u to vrijeme Nijemci, ustaše i hrvatska vojska² otpočeli su ofanzivu u pravcu slobodne teritorije Istočne Bosne. Tom prilikom četnički vođe, koji su ranijom razornom akcijom bili pokolebali jedan dio partizanskih jedinica u Istočnoj Bosni, odigrali su sramnu ulogu.³ Oni su izdali naređenja da se ne puca na Nijemce i tako im otvorili slobodan put, a oni se nadali u bjekstvo. Tako je nastala panika među borcima, koji su bježali i ostavljali svoje porodice i domove da na njima ustaše iskažu sav bijes. Zvjerstva ustaša ne dadu se opisati.

U ovakvoj situaciji naša brigada se našla ugrožena sa svih strana. Trebalo je jedinice, grupisane na relativno uskom prastaru, izvući i zaštititi stanovništvo od ovih nasilja i zuluma. Forsiranim dnevno-noćnim marševima, po najvećoj hladnoći, uputili smo naše jedinice u određene pravce. I mi smo stigli. Zaustavili smo prodiranje ustaša južno od doline r. Prače, a zatim očistili, uz pomoć Durmitorskog narodno-oslobodilačkog partizanskog odreda, četnička gnijezda: Foču i Goražde. Naš ugled je nevjerojatno porastao. Narod je uvidio da srno mi pravi narodni borci. Svugdj'e nas sa oduševljenjem dočekuju. A muslimanski živalj gleda u nama spasioce. Četničke bande i njihove vođe razbijene su u parampairčad. Zvjerstva

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2407.

² Odnosi se na domobrane.

³ Vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 26 i 28.

koja su oni počinili nadmašuju ona ustaška. Sve bivše četničke jedinice prešle su u partizanske ili dobrovoljačke jedinice, koje stoje pod našom komandom.

Dakle, na čitavom toku Drine nalazimo se u susjedstvu. (Napominjemo da se dobar dio Proleterske brigade nalazi sjeverno od r. Prače, na prostori: Romanija — Vareš — Han Pijesak — Rogatica.)

Situaciju kod vas¹ ne znamo podrobno. Čuli smo da ste energično razjurili te pljačkaške bande na vašoj teritoriji. Mi se nadamo da će vam rad biti sada uveliko olakšan. Kod ovakvog stanja, nameće se prijeka potreba da izvjesne svoje jedinice prebacite u Čajniče i tu stvorite solidnu i čvrstu bazu. Taj dio Sandžaka do sada je bio zanemaren i pušten na nemilost četnicima. Iz ovog mjesta može se osjetiti vaš politički rad i na zapadnu polovinu Sandžaka. A vi sada treba da radite politički, jer su uslovi vrlo povoljni. Držanjem Čajniča, Talijanima još ostaje slobodan put ka Prijepolju. No, zasjedama na tome putu morate im nanijeti velike gubitke. Put temeljito porušite, to će reći na velikoj dužini. Radite noću iako je hladno. Nije svejedno da li se neprijatelj snabdijeva automobilima ili pomoću ftovarnih grla. Te karavane možete uspješnije napadati. Najzad ne treba dozvoljavati da neprijatelj ispada iz varoši i pali okolna sela. Čujemo da imate masu jedinica. Pokrenite ih u akcije. Nije dovoljno da one čuvaju samo svoja sela. Dakle, oko Pljevalja redajte jedinice na smjenu, čuli smo da namjeravate odrediti snage za blokadu Bijelog Polja. Ta blokada može uspjeti iako ste stupili u kontakt s Turcima Komairancima, kao i ionima na onoj strani Lima. Padom Bijelog Polja neprijatelj bi se našao vrlo ugrožen. Ali biće štetno ako vam to mjesto nekorisno veže vaše snage. Za sada je za vas vrlo važno da u čajniču stvorite čvrstu bazu, pa tome morate posvetiti veliku pažnju.

Izvijestite nas detaljno o situaciji; o akcijama, uglavnom, otkako je formiran odred; jačini odreda; veze sa susjedima fealkve siu; pružite nam kakve sugestije, prijedloge itd. Izvještaj narn hitno dostavite.

Duvana ćemo još dati, samo obezbijedite transport. Upravo daćemo vam toliko koliko možete prenijeti. Prema tome se i upravljajte.

Primite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

P.S.

Šaljemo vam primjerke za politički rad. Sve to umnožite i rasturite ne samo po jedinicama, nego i naročito po svim selima. Ako ste vi formirali samo partizanske jedinice, onda ne morate prelaziti na dobrovoljačke formacije.

Ostali materijal dostavite kome treba.

S nama uspostavite stalnu kurirsku vezu. Ovo je potrebno radi saglasnosti u radu.⁴

BR. 130

PISMO ALEKSANDRA RANKOVLCA OD 27 JANUARA 1942 GOD. POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA SRBIJU POVODOM OKUPACIJE JUŽNE SRBIJE OD BUGARSKIH FAŠISTIČKIH TRUPA¹

Za Mihajla²

Dragi drugovi, potvrđujemo prijem vaših izveštaja i pisma druga Mihajla. Svi materijali stigli su nam na vreme, pa izgleda da je ovaj način održavanja veze dobar i dalje moguć. No i pored toga, a u vezi sa čestim promenama koje nas u našem radu zadešavaju, treba nastojati i uporan biti u pronalaženju novih sigurnih i proverenih načina održavanja veza. Kod toga rukovoditi se i brzinom uspostavo veze i dostavljanja materijala, pa makar isti pošao preko više punktova istovremeno. To je i naša praksa u poslednje vreme i neka vas ne iznenadi ako isti materijal dobijete sa više strana. To bi se moglo desiti sa našom poslednjom poštom koju smo vam poslali preko Z.fagreiba], Srema i Valjeva.

U vezi sve veće aktivnosti naših part. organizacija i partiz. odreda u Istočnoj Srbiji okupator i njegove sluge bili su prinuđeni da potraže novog saveznika u gušenju narodno-oslobodiilačkog ustanka našeg naroda. Najnoviji uspesi naših oružanih snaga u okolini Niša i Leskovca, kao i u ostalim delovima Srbije, predstavljaju veliku opasnost za okupatorske snage, naročito u ovom prvom delu Srbije, gde one žele da

⁴ *Poslednje tri rečenice dopisane su rukom.*

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, -ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 825.

² Blagoje Nešković

stvore svoje čvrste baze, -kako u cilju gušenja narodnog -ustanka, tako i u cilju priprema za eventualni napad na Tursku. Nemačke fašističke rulje zahvatio je smrtni strah zbog katastrofalnog poraza na Istočnom frontu. Slavna i herojska Crvena armija u srazmerno kratkom vremenu svoje o'fanzive slomila je kičmu hitlerovske armije i nikakvi pokušaji za njeno oporavljanje neće je više- spasiti konačnog i potpunog sloma. Rasulo, koje je već otpočelo munjevitom brzinom na bojištu, preti da isto takvom brzinom zadesi okupatorske fašističke rulje u svim porobljenim zemljama Evrope. To rasulo ubrzava i s~~ve~~ više će ubrzavati sazrevanje svesti kod nemačkog naroda o nužnosti i vlastitog obračuna sa svojim fašističkim bandama koje su nanele toliko zla čitavom naprednom čove~~G&ngisu~~. Pitanje je, možda, samo momenta kad će i nemački narod, pod voćstvom svoje slavne Komunističke partije, ustati u odbranu svojih prava i svoje časti pred čitavim svetom. U samrtnom ropcu nemački fašizam pokušaće još mnoge avanturističke podvige.

Eto na toj liniji treba posmatrati ubacivanje bugarskih trupa na sektor Istočne Srbije. U interesu je ne samo nemačkog fašizma, kome otkucavaju i p'oslednji časovi, nego i balkanskih buržoazija da što pre i što efikasnije preduzmu mere za sprečavanje otvaranja balkanskog fronta na čelu sa Sovjetskim Savezom. Radi se upravo o klasnim interesima i neumoljivoj klasnoj borbi koja će buržoazije raznih zemalja naterati na paktiranje i sa crnim đavolom, bez obzira na oprečne interese jedne prema drugoj. Nije isključen ni sporazum u ovom pravcu između reakcionarne bugarske vlade i tzv. srpske vlade na čelu sa nemačkim špijunom Nedićem, kao- god što nije isključen sporazum između ovoga i ustaškog poglavara Pavelića po pitanju zajedničkog pohoda na partizanske oružane snage.

U ovoj situaciji naši zadaci su jasni. Pojačati rad part. org. u masama u čitavoj Srbiji, a naročito u njenom istočnom delu. Treba oidmah objasniti masama izdajničku ulogu srpske \ vladajuće klike, kao i besprimernu izdaju svih četničkih grupa i grupica. U tom cilju treba učiniti sledeće:

1) Neodložno uspostaviti vezu između okružnih komiteta u Istočnoj Srbiji i PK za Makedoniju. Po svim zajedničkim pitanjima omogućiti koordinaciju akcija i rada uopšte. Preneti u Makedoniju naša iskustva iz partizanske borbe i pružiti pomoć u organiziovanju partizanskih odreda i akcija gde za to postoje usiovi. Pitanje kadrova u Makedoniji jeste

jedno od gorućih pitanja, jer se bez kadrova ne može izvršiti tako krupne zadatke. Dužnost je naših pomenutih organizacija da u tome priteknu u pomoć part. org. u Makedoniji. Ako treba, njihova je dužnost da odvoje jedan broj većih partizana i dobrih partijaca i pošalju u Makedoniju na rad i pokretanje akcija.

2) Sada više nego ikada raditi na učvršćivanju i proširivanju partizanskih odreda u Istočnoj Srbiji. U borbu protiv neprijatelja skupiti sve, što je spremno da se bori. Od sela do sela, od grada do grada ići i pozivati na oružje objašnjavajući naš stav i cilj naše borbe. Izvlačiti radnike iz gradova i upućivati ih u partizanske odrede. Time ne samo da će se pojačati odredi nego će i radnici biti zaštićeni od masovnih pokolja i koncentracionih logora. Mobilisati sve rodoljube spremne da uzmu učešća u narodno-oslobodilačkoj borbi. Sa konkretnim činjenicama raskrinkavati sve protivnarodne elemente i izdajnike oslobodilačke borbe.

3) Povezati se sa bugarskim vojnicima i pozvati ih da prestanu biti oružje u rukama (reakcionarne bugarske vlade koja hoće i njih da baci u naručje krvavog fašizma. Bugarski vojnici nisu svojom voljom uzeli oružje i pošli da se biju protiv srpskih partizana — svoje braće radnika i seljaka. Oni to čine jedino pod pritiskom izdajničkih fašističkih ili fašizmu naklonjenih oficira. Sve im to treba objasniti i prilikom svakog susreta, bilo na položaju ili drugde, prvo ih pozvati na bratimljenje i stupanje u partizanske redove, otpočinjući partizansku borbu i u svojoj, zemlji. Radi postizanja ovog cilja, treba se u prvom redu povezati sa članovima Partije u Bugarskoj vojsci.

4) Pojačati i politički osamostaliti Sekretarijat PK za Istočnu Srbiju. Njegovo formiranje je došlo u pravo vreme i uloga mu je sada od ogromnog značaja. Sekretarijat mora učiniti sve u pravcu uspostavljanja što stalnijih i što čvršćih veza sa part. organizacijom u Makedoniji, osim toga naročita pažnja mora se posvetiti jačanju part. org. i part'iz. odreda u Timočkoj Krajini. Raditi na što bržem, podizanju na ustanak naroda toga kraja i čitavog Zaječarskog okružja. Narod toga kraja treba potsetiti na, njegovu slavnu borbenu prošlost koja ni ovoga puta ne srne biti zasenjena. Stalno ukazivati našim organizacijama na potrebu ravnornosti u borbi za oslobođenje našeg naroda ispod okupatorskog jarma. Dosadašnja iskustva pokazuju: da je neprijatelj uvek koncentrisao svoje snage i navaljivao tamo gde su naše snage najjače koristeći našu slabost i neaktivnost u ostalim krajevima.

Iskustva su isto tako pokazala da je neprijatelj uspešno sprovodi teror u onim krajevima gde se naše akcije nisu osećale ili su bile vrlo slabe. Te pokušaje — kako se iz vašeg pisma vidi — režim namerava da ostvari i sada. U nemogućnosti da razbije namdno-oslebobodilački pokret i spreči okupljanje širokih masa narodnih oko njega, izdajnička Nedićeva vlada pokušava Uredbom o prinudnom radu da stvori nove tamnice za srpski narod. Te pokušaje činili su i ranije nenarodni režimi, ali su uvek bili razbijeni odlučnim otporom, u prvom redu, radničke klase. Stoga i ovog puta treba organizovati otpor najširih masa i hitno pojačati raskrinkavanje svih izdajničkih mera špijunske vlade Nedića. Imajući u vidu da će uredba pogoditi u prvom redu radnike i naprednu omladinu, treba jednim letkom objasniti njen karakter i pozvati radnike na budnost. Niko ne sme dozvoliti da padne u šake krvnika. Otići u radne logore, to znači otići u sigurnu smrt. Nije slučajno da ova naredba pada baš u momentu grčevitih napora nemačkog fašizma i domaćih izdajnika da spasu ono što se još spasiti daje. Nju treba shvatiti samo kao slabost današnjeg izdajničkog režima, ali to nikako ne znači da treba patcenjivati sve ono što od njega dolazi.

Evo ukratko odgovora na još neka postavljena pitanja:

1) Što se tiče partijskog rada u partiz. jedinicama i organizacione strukture, prilažemo posebno jedan cirkular po tome pitanju iz kojeg ćete to najbolje videti. Na potrebu i značaj toga rada, naročito danas, ukazali smo u prošlim našim pismima.³

2) Uprkos teškoća koje nam donosi zima, ne sme se dogoditi da naše čete budu ma gde raspuštene. Nijedan borac ne sme biti razoružan ili sa oružjem poslat kući. Neka nam u tom pogledu budu primer ne samo ruski partizani, nego i hiljade naših partizana, koji se i danas na najljućoj zimi herojski bore protiv mnogobrojnih neprijatelja.

3) Posle ofenzive i našeg odlaska sa bivše oslobođene teritorije stvoren je Glavni štab za Srbiju u koji su ušli drugovi: Mirko Tomić, Pera Stambolić, Mffinko Kušić i Zdravko,⁴ komandant Valjevskog odreda. U početku nisu bili na okupu, ali sada se oni svakako nalaze već okupljeni na jednom sektoru. Do njih se može najlakše doći preko Valjevskog odreda. Izveštaje o partizanskim akcijama iz čitave Srbije treba slati po jedan primerak Glavnom štabu za Srbiju i direktno vrhovnom

³ Vidi tom I, knj. 2, dok. br. 78.

⁴ Zdravko Jovanović, aktivni podoficir bivše jugoslovenske vojske, član KPJ od 1928 godine. Poginuo 1943 god. kao komandant operativne zone u Sloveniji.

... kao usloj ... bezu ...

... **5/3/46** ...

... **6/10/46** ...

... **7/10/46** ...

... **8/10/46** ...

... **9/10/46** ...

... **10/10/46** ...

... **11/10/46** ...

... **12/10/46** ...

... **13/10/46** ...

... **14/10/46** ...

... **15/10/46** ...

... **16/10/46** ...

... **17/10/46** ...

... **18/10/46** ...

... **19/10/46** ...

... **20/10/46** ...

... **21/10/46** ...

... **22/10/46** ...

... **23/10/46** ...

... **24/10/46** ...

... **25/10/46** ...

... **26/10/46** ...

... **27/10/46** ...

... **28/10/46** ...

... **29/10/46** ...

... **30/10/46** ...

... **31/10/46** ...

... **1/11/46** ...

... **2/11/46** ...

... **3/11/46** ...

... **4/11/46** ...

... **5/11/46** ...

... **6/11/46** ...

... **7/11/46** ...

... **8/11/46** ...

... **9/11/46** ...

... **10/11/46** ...

... **11/11/46** ...

... **12/11/46** ...

... **13/11/46** ...

... **14/11/46** ...

... **15/11/46** ...

... **16/11/46** ...

... **17/11/46** ...

... **18/11/46** ...

... **19/11/46** ...

... **20/11/46** ...

... **21/11/46** ...

... **22/11/46** ...

... **23/11/46** ...

... **24/11/46** ...

... **25/11/46** ...

... **26/11/46** ...

... **27/11/46** ...

... **28/11/46** ...

... **29/11/46** ...

... **30/11/46** ...

... **1/12/46** ...

... **2/12/46** ...

... **3/12/46** ...

... **4/12/46** ...

... **5/12/46** ...

... **6/12/46** ...

... **7/12/46** ...

... **8/12/46** ...

... **9/12/46** ...

... **10/12/46** ...

... **11/12/46** ...

... **12/12/46** ...

... **13/12/46** ...

... **14/12/46** ...

... **15/12/46** ...

... **16/12/46** ...

... **17/12/46** ...

... **18/12/46** ...

... **19/12/46** ...

... **20/12/46** ...

... **21/12/46** ...

... **22/12/46** ...

... **23/12/46** ...

... **24/12/46** ...

... **25/12/46** ...

... **26/12/46** ...

... **27/12/46** ...

... **28/12/46** ...

... **29/12/46** ...

... **30/12/46** ...

... **31/12/46** ...

štabu. Vaša je dužnost da pomognete Glavnom štabu u uspostavljanju veza sa svima odredima u Srbiji.

4) 14 prošlog meseca, pired naš polazak iz Sandžaka u pravcu B.[osne], PK je dobio zadatak da se zajedno sa ostalim partijskim aktivistima što pre prebaci u Srbiju radi bržeg povezivanja sa svima part. ong. i obezbeđenja jedinstva u rukovođenju. Ta nužnost naglašena je ne samo u pismu od 14 pr. m. nego i u našim prošlim pismima. Ako se PK, tj. ovaj njegov deo, još ne nalazi na terenu, znači da su nastupile neke teškoće. U svakom slučaju, njegovo odsustvo sa terena jako će se osetiti, naročito u unutrašnjosti Srbije. U najskorijem vremenu proverićemo gde se on nalazi i dostavićemo mu vaše materijale s napomenom da se što brže poveže s vama.

5) Ukoliko bi vaše¹ veze bile redovno moguće, a ostali drugovi ne budu mogli da se prebace u B.feogirad], onda bi drug Mihajlo mogao ostati tamoi gde je, ali samo u tom slučaju ako bi koordinacija rada bila potpuno obezbeđena, koja je baš u današnjoj situaciji neophodna.

6) Pojedina okružna rukovodstva dosta su oslabljena usled povlačenja jednog dela partijskih odgovornih radnika zajedno sa nekim odredima van Srbije. Tamo se nalaze i čekaju u S.[andžaku] na povratak zajedno sa PK drugovi Mijalko⁵ i Kočijaš,⁶ Bogavec⁷ i Mirko.⁸ (Drug Mirko je još ranije pozvan iz Kraljeva na oslobođenu teritoriju i time momentalno razrešen dužnosti instruktora PK; njegovim ulaskom u Glavni štab i PK on je definitivno sprečen da obavlja tu dužnost. [Mesto Bogavca] u taj kraj — Kraljevo, Kruševac — trebalo bi odmah poslati jednog jačeg druga.) Iz Pomoravija udaljili su se Brka⁹ i još jedna odgovorna drugarica.¹⁰ Ovi i još neki drugovi pozvani su na odgovornost i kritikovani zbog udaljavanja sa svoga terena. Osim njih na povratak čekaju i svi oni drugovi koji su pozvani iz Beograda na oslobođenu teritoriju. OK u Čačku sa

" ⁵ Mijalko Todorović-Plavi

" ⁶ Mirko Milojković-Miš

⁷ Dragoslav Bogavac, komesar Fočanskog NOP odreda. Poginuo maja 1942 god. kod Čelebića.

⁸ Mirko Tomić

⁹ Ištvan Kižur-Brka, berberski radnik iz Beograda. God. 1941 bio je član OK. KPJ za Jagodinu (sada Svetozarevo). Za vreme Prve neprijateljske ofanzive povukao se sa Beličkim NOP odredom. Poginuo je 1942 god. u borbi na Kupresu kao komesar čete u Trećem bataljonu Druge proleterske NOU brigade.

¹⁰ Odnosi se na Radmilu Miljković, učiteljicu, člana OK KPJ za Donje Pomoravlje. Za vreme Prve neprijateljske ofanzive povukla se sa Drugim šumadiskim NOP odredom. Poginula je kod s. Urije, blizu D. Vakufa, 1942 godine.

instruktorom Cećom i OK u Uzicu nalaze se na svom terenu. Ceća je još ranije pozvan na rad u Čačak. Tamo je dodeljen na agitpropovski rad i Stefan, gde se i danas nalazi.

Šaljemo vam sve materijale koji su izašli u poslednje vreme. Nastojte da umnožite Bilten i razasaljete ga po čitavoj Srbiji, Vojvodini i Makedoniji. Šaljite nam izveštaje što redovnije i pokušajte doći do onih informacija koje smo ranije dobijali.

Sa svima našim pismima upoznati drugove iz PK kad upostavite vezu.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

27-1-1942

BR. 131

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 27 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU PRVE
PROLETERSKE NOU BRIGADE ZA PREBACIVANJE BRI-
GADE U FOČU RADI ODMORA LJUDSTVA I LECENJA
PROMRZLIH I RANJENIH I OBAVEŠTENJE O SITUACIJI
NA PROSTORU FOČA — GORAZDE — ČAJNICE¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
27-1-42 godine = 10 časova**

**ŠTABU PRVE PROLETERSKE
NARODNO-OSLOBODILAČKE UDARNE BRIGADE**

1 — Sve ranjene, premrzle i sa žuljevima treba prebaciti u Foču. Ovo učiniti što prije. Sve treba prenositi konjima i saonicama, ali ljude dobro uviti u odijela. Teški bolesnici mogu se usput odmarati po nekoliko dana (Dobro Polje), ali svakako treba težiti da se što prije prebace u Foču. Ovome pitanju treba posvetiti veliku pažnju. Neka vas potpomogne štab Kalinovičkog odreda. Nastojite da se kod tih bolesnika održi vedro raspoloženje.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2506.

2 — Sve bataljone prebacite u s. Miljevina. Nastojte da se tu bataljoni dobro odmore i nahrane. Putovođe neka vam dadu drugovi iz Kalinovičkog odreda. Određujte manje marševe. O mjestima prenoćišta neka vas isto obavještavaju drugovi iz Trnova.

3 — Pazite na bacače i automatska oruđa, jer ćemo ih uskoro upotrijebiti protiv Kalincvika.² Tamo namjeravamo odrediti odmorne trupe, a vaše se moraju odmoriti. Iz tog razloga težite da se što prije prebacite k Foči. Tek tu možete se bolje odmoriti, nahraniti i malo snabdjeti potrebama.

Pri marševanju pazite se od aviona, no ona je vrlo slaba.³

4 — Saopštite drugovima iz Trnova da njihove trupe treba da drže dobro frontove prema Sarajevu i Treskavici. Stanje prema Obiju — Ulogu dobro je. Ustaše su prestale sa napadima. Brzom likvidacijom Kalinovika stanje na frontovima Kalinovičkog odreda bi se dobro popravilo.

5 — Naši dijelovi čvrsto drže front prema r. Prači — Jahorina. Izbacili smo ustaše iz Vrhprače. Mi smo uspostavili vlast na čitavom ovom području: Foča — Goražde — Čajniče. Četničke bande i vođe rasprskale su se na sve strane. Narod je uvidio da su to bili izdajnici. Dakle, i u ovom kraju oni su potpuno razbijeni.

6 — Zabrinjava nas stanje brigade. No, vjerujemo da će se ona brzo oporaviti. Ovdje se nalaze njeni dijelovi: Beogradski bataljon, Uzička četa, Kraljevački bataljon.

Na ovom prostoru sad se nalazi i Durmitorski odred u jačini od 517 partizana.⁴ I on nam je dobro pomagao radi stabiliziranja situacije.

Okolno stanovništvo i mještanske čete organizuju se i svi stupaju pod našu komandu u Narodno-oslobodilačku dobrovoljačku vojsku. Druge formacije ne mogu opstati, niti ih priznajemo na čitavoj teritoriji.

, Primite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

⁴ Vidi dok. br. 132.

⁵ Drugi deo rečenice je nejasan. Verovatno se htelo reći da je mogućnost upotrebe aviona slaba.

¹ Nije bio ceo Durmitorski NOP odred, već samo njegova dva kombinovana bataljona: »Bajo Pivljanin« i »Vojvoda Momčilo«.

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 27 JANUARA 1942 GOD. KOSTI NAĐU ZA ORGANIZACIJU BLOKADE I ZAUZIMANJE KALINO- VIKA¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
27-1-42 god. = 10 časova

Drugu Kosti Nadiću^s

Ovlašćuje se drug Košta Nadić da primi pod svoju komandu sve trupe oko Kalinovika, da blokira i najzad napadne i zauzme ovo mjesto. U ovom cilju odmah' uputiti crnogorsku četu iz Miljevine, koja će odmah preduzeti uzoemiravanja i blokadu Kalinovika. Ova četa treba da posluži kao jezgro za prikupljanje domaćih, mještanskih snaga. Kao pojačanje uputićemo izvjesne dijelove iz sastava Proleterske brigade i Durmitorskog odreda.

Taktički postupci:

- prekinuti sve telefonske veze;
- putove u sve strane porušiti;
- blokadne trupe da se primaknu varoši: s. Jelašce, Vihovići, Jažići, vojnički logor, Vasilice, Vranja Glava; iz ovih mjesta upućivati patrole i bombaška odjeljenja koja će neprekidno uznemiravati neprijatelja i nanositi mu gubitke; pošto se neprijatelj dobro iznuri i prikupe jače blokadne snage, podnijeti mu ultimatum za predaju, s tim da nam položi oružje a njega da isprovedemo ka Hercegovini;

- spriječiti snabdijevanje neprijatelja svim potrebama (hrana, voda i ostalo);

- preduzimati neprekidne noćne demonstracije.

Pri ovome, frontove prema Obiju i Trnovu treba da drže mještanske jedinice. Ako se bude moglo, sa tmovskog sektora treba odvojiti izvjesne čete ka Kalinoviku.

Top izvesti kod groblja, zapadno od Vesca, aJj/tek onda kad se prikupe jače blokadne snage. Topom treba neposredno gađati u kasarnu.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2406.

² Odnosi se na Kostu Nada, tada člana Glavnog štaba NOP i DO za Bosnu i Hercegovinu.

Ovu operaciju treba hitno preduzeti, jer od njenog uspješnog izvođenja zavisi i čvrsto držanje naših ostalih frontova.

Redovno nas izvještavati o svim događajima pri izvođenju ove operacije.

Kod Talijana proturiti vijesti da ih napadaju partizani iz Crne Gore i sastava Proleterske brigade. Ovo isto. objasniti i mjesnom stanovništvu.

Neprijatelju ne treba dozvoliti da izlazi na visove oko Kalmovika. Sve njegove patrole treba dočekivati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

BR. 133

**DIREKTIVA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 27 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU ČETV-
VRTOG (KRALJEVAČKOG) BATALJONA PRVE PROLE-
TERSKE NOU BRIGADE ZA DEJŠTVA U DOLINI REKE
PRACE I KA PALAMA I OBAVEŠTENJE O SITUACIJI¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
27-1-42 godine = 16 časova**

ŠTABU KRALJEVAČKOG BATALJONA

Primili- smo vaš nepotpuni izveštaj.

Vi znate da smo vam dali u dužnost da na vašem sektoru organizujete narodno-oslobodilačku vojsku; da politički radite među tim ljudima; da prikupljate borce i organizujete ih u jedinice; da određujete, valjane i sposobne starešine tim jedinicama i da im postavljate političke komesare. Međutim, o rezultatu tog vrlo važnog pitanja ni reči nam niste rekli. Pošaljite nam izveštaj šta ste sve do sada u tome pogledu uradili i rezultate toga: kako je to narod prihvatio, broj jedinica i njihovo formiranje, kako ste regulisali pitanje političkih komesara i sve što ije u vezi s ovim.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2405.

Upamtite: nikakvih četničkih formacija, izvan dobrovoljačke vojske, nećemo trpiti na našim frontovima. To treba da je svakome jasno. Inače, sve jedinice koje se ne budu podvr-gavale našoj komandi i naređenjima treba razoružavati.

Mi smo uspostavili našu vlast u Foči, Goraždu i u Čajniču. Na taj način gospodarimo jednom širom prostorijom i jakim terenskim uporištem. Na tome području imamo dosta i trupa. Naša neposredna veza sa sandžaokim odredima dovešće do vid-nijih rezultata u našoj borbi. Samo je potrebno ove mase or-ganizovati i uvesti u borbu.

Situacija kod susednog Kalinovičkog odreda: neprijatelj je navaljivao nekoliko dana na razne sektore toga odreda, ali su, manje-više, zadržani svi položaji. Kako izgleda, i ti napadi će malaksati.

Vaš rej'on dejstva jeste: desno do linije: Renovica — Gor-nje Bare (ova dva mašta isključno) — Raškovića Potok — r. Osanica; levo do linije: Pale — Plandište — Mazlina — s. Mi-ljevina. Na ovome sektoru treba da postoje dve borbene grupe: leva: na Jahorini, od Plandišta pa sve do potoka Kamenice² (to jest do samoga sela Kamenice) i desna: od sela Kamenice pa sve do linije Renovica — Bare. Te grupe bi se formirale po bata-ljonima: levo bi bio dosta jedan bataljon a desno dva. Svi ti bataljoni treba da sačinjavaju Jahorinski narodno-oslobodilački partizansko-dobrovoljački odred. U tom smislu treba da sprovede vojnu organizaciju, naznačujući tačno jedinice koje spa-daju u pojedine bataljone (jačina četa i iz kojih sela, jačina i naziv bataljona; sadašnji položaji tih jedinica; starešine tih je-dinica, njihova sprema, odanost).

Zadaci: dejstvo na neprijatelja u dolini r. Prače, proširu-jući ovo ka Palama. Naročitu pažnju posvetiti onim akcijama koje će dovesti, do plena u municiji i oružju. Ovo nalaže niz ofanzivnih akcija. Odbranom se ništa ne postiže, sem utrošak u municiji. Treba za pojedine akcije snage prikupiti i izvršiti na-pad. To ponoviti na drugo mesto i tako dalje.

Uputite jedinice koje će držati Vrhpraču.

Vežu desno održavati sa dolovima našim koji će biti na liniji: G. Bare — Renovica. Vežu održavati znači: poslati ode-ljenje dovoljne jačine koje će biti neposredno pored tih delova, sadejstvovati u borbi s njima i javljati 01 svima novpstim kod suseda. Znači, stalno odeljenje a ne samo patrola koja izvidi i vrati se. To je kurirska služba a ne borbena veza. Da ste tako radili vi ne biste nasumce pisali o onom razoružavanju oko s. Osiječam (ili tačnije oko Gornjih Bara). Levo održavati vežu sa

² Na karti piše: Kamenički Potok.

gelovima iz Trnovskog odreda. Ti se delovi sada nalaze na Jahorini oko s. Kasidola i r. Bistrice. Tu vezu treba da uspostave vaši delovi koji se nalaze na Korjenu i Vrhprači (pod pretpostavkom da ste vi ovu odmah zaposeli posle napuštanja od strane neprijatelja). S nama održavati vezu kuririma do Ustikoline. Ti će vaši kuriri predavati poštu našim kuririma, a vaši na tome mestu trebaju sačekivati naše izveštaje. U Ustikolini se nalazi i telefon, pa vaši kuriri hitne izveštaje mogu odatle i telefonski saopštiti.

Uopšte, daje vam se sloboda akcija na tome području. Prema tome od nas nećete dobijati detaljna naređenja, nego neka vam ovo služi kao direktiva za vaš budući rad dok se nalazite na tome rejonu.

Nastojte da uhvatite vezu i povežete akcije sa delovima koji se nalaze severno od r. Prače. To povezivanje dejstava dalo bi bolje rezultate.

Na slučaj povlačenja, grupa sa Korjena treba da vodi borbe na pravcu: s. Jabuka — Koiunska R. — s. Miljevina, a vaša grupa na pravcu: s. Kamenica — Ustikolina — Foča.

Sto se tiče đenerala Novakovića³ ovako postupite:

- svu municiju poslati u Foču za Beogradski bataljon;
- konje i svu spremu sprovesti u Foču;
- đeneral, tri četnika, oficir i dovojka da se sprovedu ovamo.

³ Ljubo Novaković, general bivše jugoslovenske vojske. U početku se izjašnjavao protiv okupatora; međutim, čim je došao u kontakt sa četnicima Draže Mihailovića, počeo je da saraduje sa njima, i to najpre sa raznim četničkim grupama u Srbiji (vidi tom I, knj. 2, dok. br. 27, str. 109, dok. br. 34 i dok. br. 59, str. 209), a zatim u Bosni, gde se krio, u okolini Sarajeva, sa nekim svojim rođacima, takođe bivšim oficirima.

U periodu krize partizanskog pokreta u Istočnoj Bosni, Novaković se počeo pojavljivati-sa neakvim svojim pozivima i proglasima, ne bi li kogqi vezao uza se i stvorio kakvu svoju grupu. Krajem januara 1942 god. jedinice Četvrtog (Kraljevačkog) bataljona Prve proleterske brigade otkrile su ga, razoružale i, sa pratnjom, uputile »za Foču. Tamo mu je Vrhovni štab dozvolio punu slobodu kretanja. Koristeći se time, on se povezao sa engleskom misijom i zajedno sa njom, 16 aprila 1942 god., pobeo kao četnicima. Međutim, u bekstvu su dospeli do četničkog razbojnika Spasoja Dakića, jednog od komandanata Draže Mihailovića u Istočnoj Bosni i zapadnom Sandžaku. Dakić se priključio engleskoj misiji i na putu ka Draži Mihailoviću pobio je i opljačkao. Novaković, pak, nije pošao ka Draži već se sklonio kod svojih poznanika u Crnoj Gori, nastavljujući da rovari protiv oslobodilačkog pokreta. Krajem 1943 god., dok je u sporazumu sa okupatorom radio na Prikupljanju demoralisanih separatističkih i četničkih grupica, i pripremao se da istupi kao novi njihov vođa, uhvaćen je od jedinica Pete (crnogorske) NOU brigade, osuđen kao narodni neprijatelj i streljan.

Kao sprovodno odeljenje odredite onaj srpski vod koji je bio u sastavu Pračanskog bataljona. Taj vod nije ni trebao tamo da ostane. Tamo treba da ostanu samo Bosanci, da se oko njih formira četa.

Kakav je tamo utisak posle ubistva naših drugova Simoviova i Jakšića?

Stanovanju i ishrani ljudstva posvetite naročitu pažnju. Sve magacine na vašem sektoru stavite pod svoju vlast. Formirajte odbore, čiji rad kontrolišite. Ti se magacini nalaze: u Jabuci, Previli, Ilovači, a može biti i još po nekim mestima.

Radio-apairat, ako je na akumulatorima, zadržite za vas i izdajte bilten.

Napominjemo da je važno u s. Komaranima održati izvesne posade, koje moraju biti jako oprezne.

Sve meštanske čete dovesti na položaj. Njih ne treba držati u pozadini. Ako treba likvidirati kakve ustaške bande, onda se razume da se u pozadinu moraju uputiti neke jedinice.

Vaša četa nalazi se sada u Gorazdu, ali ćemo je dovesti u Foču. Možda će biti upotrebljena za čišćenje od kakvih bandi.

Obaveštenja o situaciji: imamo izveštaj da je oko 15.000 Nemaca prešlo pravcem: Pale —• Bogovići — Podromanija — Hain Pijesak — ka Zvorniku. Ni mi ne razumemo te njihove manevre. Verovatno se prikupljaju za odlazak na Tursku. Očekivati je da će ova ofanziva malafesati posle njihovog odlaska. I mi ćemo opet osloboditi važne prostorije.

Primate naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE MILOVANA DILASA OD 28 JANUARA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O POKUŠAJU PREBACIVANJA SRPSKIH JEDINICA IZ SANDŽAKA ZA SRBIJU I O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U NOVOVAROŠKOM SREZU¹

28 januara 1942 god.

Dragi drugovi,

Od zadnjeg pisma koje smo vam uputili, situacija se kod nas skoro sasvim izmijenila, i u vojničkom i u političkom pogledu.

U *vojničkom*: Mi smo prema vašem zadnjem pismu, koje je odobravalno naš predlog, uputili u pravcu Srbije izvjesne snage. Međutim, pokazalo se da ove snage uopšte nijesu bile u stanju da se probiju dublje od Palisada i Ljubiša. Razlozi za ovo su mnogobrojni. Prije svega fizičko i moralno stanje ljudstva je nezadovoljavajuće. Naročito fizičko: ogroman broj bolesnih koje crni đavo ne bi mogao izdvojiti od onih koji se prave bolesni. Zatim: oštra zima i veliki snjegovi onemogućavaju ma kakvo kretanje s prtine, tako da neprijatelj preko seoskih straža i špijuna odmah dozna za kretanje partizana i može da organizuje zasjede i izvrši koncentraciju iz baza u kojima se zasada osjeća siguran i neometan (telefon i voz rade). Tako se dogodilo da su poslije promjenljive sreće u borbi — bez mnogo gubitaka — naši prešli opet na ovu stranu Uvca, a neprijatelj je posjeo položaje od Seništa do Debelje i Božetića. To su nedićevci i četnici (Javorac).² Oni su pripremali napad na Novu Varoš, ali se još nijesu odvažili. Mi smo riješili da **četnicima** ne ustupimo Novu Varoš bez teške borbe, jer bi to omogućilo prodiranje tih bandi dublje u Sandžak i Crnu Goru . . . Nijedna od naših četa nije dosada izvršila nijedan postavljeni zadatak u potpunosti. Zato smo organizovali pojačan politički rad u ćelijama, koje su vrlo slabe, uopšte nijesu radile i vrlo su niske partijnosti (neiskrenost, kolebljivost, tuđe teorije itd.). Sto se tiče Kosmajskog odreda i Posav.-tamnavske čete, oni su upućeni ka Bioskoj. Oni su imali teške borbe (u Semegnjevu s 400 Njemaca i četnika koji su ih poitisi, u Jablanici sa 100 četnika

¹ Original, pisan rukom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 631.

² Boža Cosović-Javorski, zloglasni četnički komandant. Ubio ga, iz rivalstva, 1943 god., Uroš Katanić, takođe četnički komandant.

koje su razjurili), u kojima su imali oko 15 gubitaka. Zatim su se prebacili preko pruge i otišli na sjever. Dalje o njima ne znamo ništa, jer je u međuvremenu neprijatelj stvorio front na Uvcu. Tako stoji stanje u vojničkom pogledu. Za ilustraciju stanja u srpskim četama treba navesti da su dvojica dezertirali četnicima. Otud su dezertirala dva bivša partizana, jedan iz Posavskog, drugi iz Kopaoničkog [odreda]. Oni pričaju da su komandant i politkom rasformirali Trnavski bataljon,³ partizani su se razišli po selima i većinom su pobijeni, četnici i nedićevci pljačkaju seljake i uništavaju partizanske porodice. Pretresajući sve to, došli smo do zaključka da je pod ovim uslovima i u ovakvim okolnostima prebacivanje u Srbiju neizvodljivo i da treba pričekati još neko vrijeme, nastojeći da se uništavaju odvojene grupe četnika. Snage kojima raspoložemo su sljedeće: I, II Už.[ički] bataljon, I Čačanski bataljon, II Šum.[adiski] odred. Sveukupno oko 450 srpskih boraca, a preko 200 bolesnih od prehlada, promrzlina i mnogo od hroničnih oboljenja (pluća, bubrezi, reuma i dr.), koje nije ni trebalo uzimati u partizani*.

što se tiče polit, situacije, došlo je do ujedinjenja četničkih i muslimanskih bandi pod zaštitom okupatora. To će se moći dobro politički iskoristiti.

Vodeći računa o tome da se ljudstvo štedi, a naročito kadrovi, mi smo riješili da čekamo* da se vrijeme malo proljepša pa da onda prebacimo odrede i aktive, a za vrijeme do tada da iskoristimo snagu na konsolidovanje prilika ovdje.

Ovdje je nastala jedna malo nenormalna situacija!. Kao što znate, postoji Gl. štab Sandžaka, i vi ste formirali i Crnogorsko-sandžački štab sa zadatkom da djeluje u prostoru Lim, Tara, Drina — srezovi Andrijevica, Kolašin i Berane. Crnogorskom štabu je ostalo malo, a Sandžačkom samo Novovaroški i Sjenioki srez, jer Crnog.-sandž. štab radi pod direktnim vašim nadzorom, pa se postojanje ranijeg Sandž. štaba ukazuje kao suvišno. Što se tiče mog položaja — on je istovjetan. Ja radim u Sandž. štabu i sa Perom i Kušićem, a isto tako i sa OK Sandžaka (koji je pod PK za C. Goru). Mislim da bi trebalo da se prebacim u PK Srbije (odnosno' Srpski štab) čim se obezbijedi odlazak tamo, jer kad oni odu, ja ću ostati tu „mi na nebu ni na zemlji". Uostalom, kako vi riješite, ja ću čekati tu na vaše poruke. Najozbiljnije shvatamo problem čuvanja-ljudstva, iako su gubici osjetljivi, ne toliko zbog broja, koliko zbog toga što se

³ Komandant bataljona Doka Milovanović i komesar Milutin Stojnić bili su zarobljeni decembra 1941 god., u Ljubičko-trnavskom srezu, i streljani — Milovanović u čačku, sredinom decembra 1944, a Stojnić na Banjici, početkom 1942 godine.

ne obnavlja. Inače, svi se slažemo u tome da se u Srbiji stvaraju povoljni uslovi za razvoj ustaničkog pokreta. Osnovno pitanje jeste pitanje kadrova koji bi prihvatili pokret. Pretresali smo i mogućnost ilegalnog prebacivanja, ali se teško dokopati nekog grada i napraviti legitimacije. I na to čekamo odgovor od vas.

Organizovali smo jednu novu četnu u Novovaroškom srezu. Radićemo na organizovanju još jedne. Politički rad u srezu (naročito u nekim, selima) razvija se povoljno.

Novikov (Novožilov)⁴ je strijeljan jer je organizovao jednu grupu dezertera i radio na tome. To nam je bilo malo neprijatno jer je pohvaljen u biltenu Vrh. štaba, ali to je bilo neizbježno, jer je to bio ološ i sasvim neprijateljski, dvoličan element.

Drugarica Ljubinka⁵ je teško bolesna. Ljekari kažu žutica. Sve gore i gore, jer je sve slabija i slabija i već mjesec dana ne ustaje. Javite da li se Mile⁶ (član CK Skoja) kažnjava za onaj slučaj koji je Loli⁷ poznat, jer ga je saslušavao. Done site odluku po tome, jer mi ne možemo. Mitrović⁷ i oni iz Krajujevca se drže dobro (partijci).

Prema izvještajima iz ostalog dijela Sandžaka, politički rad se odvija s uspjehom. Iz C, Gore nemamo nikakvih vijesti, a vezu održavamo s Crnog.-sandž. štabom.

Inače ništa novo, sem sitnih čarki s Talijanima i četnicima.

Očekujući vaše dalje naredbe s drug. poz.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.,)

Đido (Veljko)

⁴ Poticao je iz ruske emigrantske porodice. Redakcija nije mogla ustanoviti njegovo puno ime i prezime.

⁵ Ljubinka Milosavljević-Skojevka, sekretar PK SKOJ za Srbiju i član CK SKOJ

⁶ Milan Radosavljević. Poginuo 1944 god. prilikom prelaska Druge proleterske divizije iz Crne Gore u Srbiju.

⁷ Rade Mitrović

UPUTSTVO NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 28 JANUARA 1942 GOD. ŠTABOVIMA
BATALJONA »BAJO PIVLJANIN« I »VOJVODA MOMČI-
LO« O NAČINU RASPOREDA I TAKTICI DEJSTVA PRI
SPREČAVANJU NEPRIJATELJSKOG PRODORA KA GO-
RAŽDU¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
28-1-42 god. = 15 časova

ŠTABU DURMITORSKOG NARODNO-OSLOBODILAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA²

U pogledu taktičkog rada postupite ovako:

1. Jedan laki dio, do jedne čete, formiran od 15 vaših partizana i toliko ili nešto više mještana, postavite u s. Kopači — s. Mašići. Zadatak je toga dijela da sprečava neprijateljsko dejstvo od Ustiprače ka Goraždu. Taj dio u vezi s mještanima ima da detaljno poruši prugu i put od Ustiprače do Goražda. Ovaj se dio može i pojačati radi jačeg partizanskog dejstva na pruži: Ustiprača — Međeđa.

2. Jednu do dvije čete, formirane od vaših 50 partizana i toliko ili više mještana, postavite u selo: Crvljivac — Jabuka. Zadatak je ovih četa da sprečavaju svako neprijateljsko dejstvo od Mesići — Rogatica preko Crvljivca ka Goraždu. Ove čete treba da upućuju patrole i da partizanski dejsitvuju ka Mesići — Rogatica. U slučaju da neprijatelj ne bude nadirao pravcem Mesići — Rogatica — Goražde, onda ova grupa na pogodan način bi morala da potpomogne borbu onih dijelova na pravcu: Hranjen — G. Bare — Renovica. Ova grupa može brojno biti slabija od one pod 3.

3. Jednu od dvije čete, formirane od 50 vaših partizana i toliko ili nešto više mještana, postaviti u s. Hranjen — Osiječani. Jedan vod ove grupe postaviti u Gornje Bare. Zadatak je ove grupe da sprečava svako neprijateljsko[^]dejstvo od Renovice preko G, Bara ka Goraždu. Vod iz G. Bara treba da

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. ?507.

² Uputstvo nije bilo upućeno Štabu Durmitorskog NOP odreda, već štabovima bataljona »Vojvoda Momčilo« i »Bajo Pivljanin«, iz sastava Durmitorskog NOP odreda.

šalje patrole i da izvidi što se od nepr. snaga nalazi u Renovici. Od Renovice ka G. Barama put se vrlo strmo penje, tamo se nalazi više serpentina, pa se neprijatelju mogu nanijeti veliki gubici. Onaj vod iz Gornjih Bara treba da borbom stvori vrijeme dok mu pristigne u pomoć grupa iz sela Hranjen i Osiječani.

Ova grupa treba da održava stalnu vezu preko sela G. Bukvice (Bukovik) sa dijelovima našeg Kraljevačkog bataljona (Jahorinski odred), U slučaju neprijateljskog nadiranja preko Bara, obavezno moraju tu borbu potpomoći i dijelovi Kraljevačkog baitaljona, čiji se štab nalazi u s. Boškovići, zato je potrebna ta tijesna veza.

Pri svim pojavama neprijatelja, u zasjedama ga dočekati a zatim isključivo ofanzivno djelovati. Odbranom ne postižemo cilj, a trošimo municiju, čija nam je popuna najteža. Znači, isplati se samo ona akcija koja nam donosi plijen u oružju i municiji.

4. Nastojati da se uhvati veza sa dijelovima naše Prve proleterske udarce brigade i Romani,skim odredom sjeverno od rijeke Prače. Obavijestiti se o njihovom stanju, borbama koje su vodili, kao i gdje se sada nalaze. U slučaju da se koji naš dio prebaci južno od r. Prače, onda ga uputiti ka Foči (preduzeli smo mjere da zauzmemo Kalinovik). Na ovu stranu treba da se prebace dva bataljona sa teškim bacačima, pa ovo naređenje saopštititi dijelovima koji se upućuju za vezu.

5. Razviti na cijelom rejonu izviđačku i obavještajnu službu.

Politički raditi među mještanima.

Ne dozvoliti nikakvu vojničku organizaciju izvan dobrovoljačke vojske koja se nalazi i mora se nalaziti pod našom komandom. Sve druge bande treba razoružati.

6. Glavna snabdjevačka baza nalaziće se oko Čajniča. Prema tome, veće količine hrane treba tamo evakuisati, a samo manje u* Foču. Ovu evakuaciju treba organizovati preko mještana, pomoću saonica. Stupiti u vezu sa Jakićem³ u Čajniču. Ovo mu saopštititi, i- on ima da odredi tačna mjesta evakuacije. Glavno je opet da ti magacini moraju biti decentralisani.

7. Pripremiti sve za sigurno rušenje mosta na Drini. Dakle, izvršiti sve pripreme. Da li će se punjenja sada metnuti ili tek u momentu rušenja, to zavisi od čisto stručnih ili tehničkih mogućnosti. Ako se sad punjenja postave, bojati se da na vlazi ne pokisnu. Ako se ma mogu postaviti a pri tome da

³ Velimir Jakić, narodni heroj. Posle reorganizacije Glavnog štaba NOP odreda za Sandžak, 20 februara 1942 god., Jakić je postavljen za njegovog komesara. Umro je 1946 god. kao pukovnik JA.

je -aktivnost rušećeg materijala obezbijedena, kao i da ne prijeti opasnost da se aktivira od našeg saobraćaja, onda to učiniti i sada.

8. Temeljito porušiti sve komunikacije koje vode ka Golaždu. Ne osloniti se na ono što je do sada učinjeno.

9. Jednu četu poslati nam u Foču. Dakle, kao rezervu u Goraždu imate tri čete: jednu durmitorsku, jednu kraljevačku i jednu mještansku. Ta snaga treba da iznosi oko 150 do 200 ljudi. Ovaj dio snage upotrebljava se isključivo ofanzivno, tamo gdje oni ranije upućeni dijelovi zadrže neprijatelja.

10. Po neprovjerenim podacima obaviješteni smo da je oko 15.000 Nijemaca prešlo pravcem: Pgie — s. Bogovići, — Podromanija — Han Pijesak i dalje ka Zvorniku. To bi značilo da se pomjeraju ka Ruskom ili novom, Turskom frontu. Ako je ovo istina, onda čitava oglašena ofanziva imala je za cilj da te njemačke snage neuznemiravano prođu. To bi značilo da će naša buduća borba na ovom terenu biti mnogo olakšana. Ako neprijatelj nešto novo ne preduzme, onda je zaista njegova ofanziva na tome sektoru zamrla. Sada ga treba partizanskim akcijama uznemiravati.

Vi znate da se poslije jednog našeg obuhvatnog dejstva neprijatelj — ustaše — povukao iz Vrhprače.

Vi ste nam rekli da ste čuli o nekim borbama oko Knežine. To je taman tamo gdje su se nalazili dijelovi naše Proleterske brigade. Znači da su negdje napipali Nijemce. Za naše crnogorske partizane to će biti novina.

11. Jakim pošaljite ovaj upućeni politički materijal. S njim održavajte vezu i sporazumijevajte se o stvarima.

12. Na slučaj povlačenja, ovo vršite pod borbama pravcem: Hranjen — Brajlovići — Kušeši — Uetikolina, održavajući vezu sa susjedima lijevo, zapadno od rijeke Osanice. Može nastati potreba da se dio snaga povuče i preko mosta u Sandžak, ka Čajniču. Ovo bi se odredilo za takav konkretan slučaj. No, o svemu tome razmišljati i to imati u vidu.

13. Ovo je direktiva za rad i ne treba je shvatiti bukvalno kao zapovijest. Vama se ostavlja puna inicijativa da u duhu izloženoga radite kako budete našli za najbolje. Treba imati u vidu to da treba dejstvovati uvijek ofanzivno. Bolje je napustiti i više terena, da bi se negdje u dubini neprijatelj udario i napao iznenada. Obuhvatni napadi i noćni napadi imaju preimućstvo nad svim ostalim načinima borbe.

14. O svim novostima izvještavati nas.

Primate naše drugarske pozdrave.

Načelnik štaba

BR. 136

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE SVETOZARA VUKMANOVICA-TEMPA OD 28 JANUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O BORBAMA U ISTOČNOJ BOSNI U TOKU DRUGE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE

Objavljen u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 33, str. 96—98.

BR. 137

UPUTSTVO CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE OD 29 JANUARA 1942 GOD. O ORGANIZACIONOJ IZGRADNJI I IDEOLOŠKOM RADU PARTISKIH ORGANIZACIJA U BATALJONIMA

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 34, str. 99—101.

BR. 138

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 30 JANUARA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA CRNU GORU I BOKU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI I RAZBIJANJU DRUGE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE¹

**VRHOVNI ŠTAB
NAR.-OSL. PARTIZ. I DOBR. VOJSKE
JUGOSLAVIJE**

GLAVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKIH PARTIZANSKIH ODREDA ZA CRNU GORU I BOKU

Primili smo vaše pismo od 11 januara kao i ostale materijale. U tom pismu vi saopštavate da ste izdali naređenje za mobilizaciju i formiranje dva bataljona iz Durmitorskog N.O.P. odreda koji su prema našem naređenju imali zadatak da čiste

¹ Kopija je otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom. Prve dve strane nalaze se u arhivi Vojnoistoriskog instituta, a treća (završetak) u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 568.

teren oko Foče. Saopštavamo vam da su oba bataljona već izvršila svoj zadatak i to — bataljon »Vojvoda Momčilo« stigao je u Foču 20 januara i razoružao četničku posadu. Usled nepažnje uspelo je glavnom banditu Sergiju Mihajloviću da pobjegne iz Foče. Drugi bataljon »Bajo Pivljanin« stigao je u Foču 24 januara. Bataljon »Vojvoda Momčilo« broji 244 borca, a bataljon »Bajo Pivljanin« 273. Odmah po svom dolasku u Foču komanda bataljona „Vojvoda Momčilo“ poslala je jednu četu u Trnovo¹, gde je razoružala četničke grupe. 25 januara stigao je u Foču i jedan bataljon Proleterske N.O. udarne brigade,² jer se nije znalo da je stigao Pivski bataljon, a četničke bande u okolini Foče pokušale su da ponovo zauzmu Foču. Dva dana posle toga stigao je ovamo i ovaj štab. Čim smo došli ovamo uputili smo Pivski bataljon sa jednom četom Proleterske brigade u Goražde, koje su ove trupe zaposlele, ali nisu razoružale bosanske četnike, jer su ovi svi do jednoga prešli na našu stranu i mi smo ih uvrstili u Narodno-oslobodilačke dobrovoljačke odrede, koje stvaramo u Bosni i u koje ulaze bosanski četnici koji su bili prevareni od raznih oficira i četničkih vojvoda.

Sa nekoliko reči ovde ćemo vas upoznati sa vojnom situacijom u Bosni. Uoči dolaska Proleterske N.O.U. brigade u Bosnu razvila se među bosanskim partizanima silna propaganda od strane četničkih vođa i oficira Nedića i Draže Mihailovića. Iskorištavajući naš momentalni neuspeh usled neprijateljske ofanzive u Srbiji, ovi su izdajnici u Bosni podigli silnu hajku protiv vodstva partizanskih odreda u Bosni. Nastala je zaista vrlo kritična situacija za nas, jer su čitave čete i bataljoni partizana prelazili na stranu četnika. Samim time, razume se, bila je onemogućena svaka borba sa ustašama i Nemarna. Stigli smo zaista u dvanaesti čas i sa našom Proleterskom brigadom učinili smo kraj daljnjem raspadanju partizanskih odreda, Započeli smo vrlo oštru akciju čišćenja i razoružavanja svih onih koji su prešli na stranu četnika. Mnoge jedinice koje su već prešle na stranu¹ četnika ponovo su se vratile u partizane i mi smo im vratili oružje. Ta naša odlučna akcija izazvala je silnu paniku kod četničkih vođa. Počeli su protesti i pretnje, razume se bez svakog efekta. Sa druge strane, ta odlučna akcija povratila je ponovo poverenje u redovima bosanskih partizana, koji su ponovo počeli da pripremaju akcije protiv ustaša i Nemaca. Naša Proleterska brigada krenula je čitala u pravcu rudarskog basena kod Zenice i Vareša. Tu smo pripremali zauzimanje Vareša i daljnje prodiranje prema Zenici i osioba-

² Prvi bataljon Prve proleterske NOU brigade

danje tih rudarskih revira. No, taj naš plan nije se mogao ostvariti usled ofanzive koju je neprijatelj otpočeo protiv partizana u Bosni.

i
Opšta ofanziva Nemaca, ustaša, uz pomoć Nedića, počela je 15. o. m. Ta ofanziva pripremala se vrlo temeljito. U Bosnu je došlo na stotine raznih Nedićevih oficira koji su po nalogu Nemaca imali demoralizirati partizanske redove, prevesti partizane pod četničku komandu da bi na taj način oslabili otpor i olakšali zauzimanje oslobođene teritorije. Pre samog početka ofanzive došla je u Zagreb, kod Pavelića, delegacija izdajničke Nedićeve vlade, gde su se dogovorili © koordinaciji u toj ofanzivi. Ofanziva je počela sa 5 raznih pravaca. Prva kolona krenula je od Sarajeva prema Palama, uzduž Višegradske pruge. Druga kolona krenula je od Sarajeva preko Romanije u pravcu Han Pijeska i Rogatice. Treća (kalana) krenula je iz Srbije preko Zvornika u pravcu Vlasenica — Han Pijesak — Sarajevo. Četvrta kolona krenula je iz Srbije, preko Višegrada i Rogatice, prema Romaniji i Sarajevu. Peta kolona krenula je od Vareša prema Olovu. Iz toga se vidi da je neprijatelj imao nameru da nas opkoli sa svih strana i da nas tu uništi. Uoči same ofanzive, četnička komanda u Han Pijesku i Bosanska četnička uprava izdale su strogo naređenje svim četničkim jedinicama da se ne smeju opirati i pucati na neprijatelja.³ Na taj način izdajnički četnički vođe pokušali su da nam zabiju nož u leđa i da olakšaju likvidaciju partizanskih jedinica u Bosni. Usled te četničke izdaje nastalo* je u bosanskim četničkim redovima, koji se sastoje mahom od poštenih bosanskih seljaka, potpuno rasulo i zabuna. Preduzeli smo hitne mere za pružanje otpora. Naše jedinice Proleterske brigade razaslali smo u raznim pravcima da prihvate borbu sa neprijateljem i uzmu pod svoju komandu one četničke jedinice koje su, usled izdaje vođa, bile voljne da se bore u našim redovima, protiv neprijatelja. Tako su se naše jedinice Proleterske* brigade borile u isto vreme na Romaniji, kod Rogatice, kod Han Pijeska, kod Vareša itd. Uprkos nadmoćnosti neprijatelja u ljudstvu i naoružanju, on nije mogao brzo da napreduje, jer su naše jedinice dale junački otpor i povlačile se tek onda kada je pretila opasnost da budu opkoljene. Pošto* se i sam Vrhovni štab nalazio u neposrednoj blizini Vareša, to je usled ofanzive dospelo u vrlo nezgodan položaj i mi smo resili da sa dva bataljona Proleterske brigade krenemo forsiranim maršem u pravcu Jahorine. Taj marš je bio izveden sjajno, jer se išlo danju i noću po najvećoj zimi, tako da smo stigli na Jahorinu baš

³ Odnosi se na Nemce.

u poslednji čas, — jer je neprijatelj već pokušao da prodre preko Jahorine u pravcu Foče i Trnova, jer su se i četničke i partizanske jedinice razbegle na sve strane. Pojava naših proleterskih jedinica na Jahorini izazvala je silno oduševljenje kod stanovništva, koje je u paničnom bekstvu ostavljalo svoje domove i sela, jer su ustaše nemilosrdno palili sela i zverski ubijali stanovništvo gde god su prolazili. Mi smo ne samo ovde zaustavili neprijatelja kod Vrhprače, već smo ga odbacili natrag u dolinu i hitno pristupili formiranju dobrovoljačkih odreda Narodno-oslobodilačke vojske, jer su se čitave čete i bataljoni četnika, koje su već bile otišle do Ustikoline i Foče, ponovo vraćale, bez svojih vođa, i stavljale pod našu komandu. Kod naroda je nastalo strahovito ogorčenje protiv četničkih vođa, jer baš njih narod sa pravom smatra krivcima za popaljena sela i ubijene žrtve.

Pošto je veći deo naše Brigade (5 bataljona) ostao na terenu oko Vareša, Romanije i Han Pijeska vodeći borbu sa neprijateljem, mi sn» nekoliko dana bili bez veze sa njima. Ali, juče nam stiže obaveštenje iz Trnova da su tamo stigla četiri bataljona Proleterske brigade, koji su krenuli od Vareša i forsirali prelaz kod Semizovca, kod samog Sarajeva, da bi se odjednom pojavili u Trnovu. Pojava te krupne vojne jedinice nije samo zbunila neprijatelja kroz čiji je teritorij prolazila već i samo stanovništvo u okolini Trnova, pošto su se proleterski bataljoni pojavili sa one strane odakle je trebao da nadire neprijatelj. Pošto sada na ovom sektoru imamo prilično mnogo borbenih jedinica, preduzećemo neke krupnije akcije protiv nekih mesta gde se nalazi neprijatelj. Sada je ne samo skoro čitav Sandžak u našim rukama, jer je stigao jedan sandžački bataljon u Čajniče,⁴ već i veliki deo Južne Bosne. Evo kratko radi upoznavanja prilika ovde.

Iz vašeg pisma se vidi da se pojavila dosta velika aktivnost nekih grupa bivših jugoslovenskih partija. Trebalo je ipak naglasiti u pismu koje su to partije, i u čemu se sastoji ta aktivnost. Ako se ta aktivnost sastoji u tome što ostaci tih partija stvaraju neke četničke grupe, onda to nije tako opasno, jer je meverovatno da bi oni mogli postići u Crnoj Gori neki uspeh u stvaranju četničkih grupa sada kada su se četnici u Srbiji i u Bosni potpuno raskrinkali kao obične okupatorske sluge. Smatramo da je potrebno da vi i silom sprečite svako stvaranje četnika u Crnoj Gori, a njihove vođe bez milosrđa treba isk-oreniti. Sa ljudima iz bivših partija, ukoliko ipsu izdajnički

⁴ Reč je o Pljevaljskom bataljonu, koji je 27 januara oslobodio Čajniče od četnika.

nastrojeni, treba podržavati veze i pridobiti ih za saradnju u borbi protiv okupatora i petokolonaša. Treba im objasniti da svako stvaranje nekih novih formacija u Crnoj Gori, pored partizanskih, znači unošenje razdora u crnogorski narod i slabljenje njegove oslobodilačke borbe. Dražu Mihailovića treba i nadalje neumorno raskrinkavati, ne kao Dražu Mihailovića, jer on danas ne pretstavlja više nikog ni u Srbiji ni u Bosni, već kao pokušaj velikosrpske buržoazije da već sada stvori sebi uporište, to činiti povodom tih vojničkih grupa za novo ugnjetavanje crnogorskog i drugih naroda Jugoslavije. Pokušaj agenta Draže Mihailovića u Sloveniji, u Bosni, u Srbiji itd. da stvore neku jaču vojnu formaciju potpuno* je skrahirao. On je imao za taj plan direktivu londonske vlade, ali s obzirom* na to što su tome planu bili glavna smetnja partizani, Draža Mihailović i njegovi oficiri otvoreno su paktirali sa okupatorima i sa njegovim slugama u našoj zemlji, u borbi protiv nas. Baš takvo izdajničko paktiranje otvorilo je pravovremeno narodu oči, koji danas tu oficirsku kliku oko Draže Mihailovića sa pravom gleda kao neprijatelja narodno-oslobodilačke borbe.

U vašem pismu se žalite da mi odviše mnogo tražimo od vas zbog toga što smo tražili dva bataljona za Foču. Krivnju zbog toga bacate na neke drugove koji se sada nalaze ovde kod nas. Smatramo* da je to nepravilno*, jer mi nismo dobili sugestije od tih drugova da treba toliko i toliko ljudi od vas uzeti za borbu na drugom terenu. Naprotiv, baš Milutin je još u Užicu i suviše optimistički procenjivao broјčano i oružano stanje crnogorskih partizana i pravio planove *o munjevatom čišćenju Sandžaka i zauzimanju Pljevlja. Mislimo da dobar deo odgovornosti za sama Pljevlja nosi Milutin, jer je on stalno navaljivao da se treba najpre zauzeti ta varoš, iako se on treba da seti da sam ja bio odlučno protiv toga. Prema tome, smatramo* da kod mnogih naših drugova, bez razlike, često preovladava suviše optimističko i nerealno gledanje stvari. No uprkos svega, uprkos teških žrtava u Pljevljima, te žrtve nisu pale uzalud, *Već* pretstavljaju ogromni moralni i politički značaj u herojskoj narodno-oslobodilačkoj borbi crnogorskog naroda. To će biti jedna od svetlih^tačaka i ponos budućih pokolenja crnogorskog naroda. Bez obzira na slabo držanje nekih crnogorskih jedinica pri tome napadu na Pljevlja, vi niste smeli dozvoliti da se u vašem »Saopštenju« br. 5 onako sitničarski i nepravilno piše: »Bilo je četa koje su pobegle od prvih plutuna«, »tako je još jednom delovalo ono prokletu nasleđe što su ga crnogorski ratnici dobili — ne od svojih junačkih dedova i očeva, nego od prodanih jugoslovenskih generala koji

su u tragičnom proletošnjem ratu naučili vojsku samo da beži«. Takve stvari se ne smeju više dozvoliti ni u kom slučaju. To nije ni vaspitanje, ni tačno. Vi ste dalje u toj analizi pravilno dodirnuli nekoliko tačaka o uzrocima neuspeha kod Pljevalja. Osnovni uzrok neuspeha kod Pljevalja leži, prvo, u tome što se je nepravilno prišlo samoj organizaciji toga napada. Radilo se i suviše nekonzpirativno. Nije se uopšte vodilo računa o borbnoj sposobnosti i moralu svih partizanskih jedinica kao celine. To su bile na brzu ruku stvorene jedinice, mnoge bez iskustva i prvi put u borbi. Drugo, nije se imalo nikakvog obaveštenja o snazi neprijatelja i njegovim protumerama. Nije se uopšte vodilo računa o tome da se u Pljevljima nalaze elitne neprijateljske grupe, koje su se dobro pripremile da dočekaju taj napad. Treće, a to je najvažnije, nije se uopšte ništa poduzimalo da se demoralise neprijatelj, a to znači da se nije smelo najpre napasti Pljevlja, već čistiti manje garnizone a, Pljevlja blokirati, čime bi se izbegle velike žrtve, demoralisao neprijatelj a naše borbene jedinice osposobile u manjim ratnim krštenjima za krupnije operacije. Prema tome, da su naše jedinice i osvojile Pljevlja, greška se ne bi time mnogo smanjila, jer bi žrtve ipak ostale isuviše velike i skupocene za jednu takvu pobjedu. Naš je cilj tući neprijatelja, tući njegovu živu silu, a ne osvajanje gradova. Naš je cilj uništavati neprijatelja na takav način da mi sačuvamo naše borbene jedinice, da sačuvamo naše kadrove. Zato sada nema mesta međusobnom optuživanju, jer tu nosite krivicu svi vi i taj slučaj treba da bude dobra pouka za vas da takve teške greške više ne ponavljate.

Kako ste samo mogli da štampate onako nezgodnu stvar u vašem »Saopštenju« kao što je ono pisanje pod naslovom »naše saučešće porodicama palih drugova«.⁵ Gde ste vi to videli da se u ovakvim slučajevima izražavaju saučešća, kao kada bi umro neki malograđanski trgovac! Tako se to ne radi. Narod u svojoj oslobodilačkoj borbi daje žrtve svesno i ne kuka za njima već se njima ponosi. Kako ste mogli to da napišete? U buduće pazite da se takve stvari više ne događaju, jer to su pisane stvari koje ostaju u dokumentima.

Bilo bi potrebno da nam pošaljete detaljan izveštaj o svim akcijama u Crnoj Gori. Iz ovog malog što stoji u vašim pismima vidi se da ste vi u Crnoj Gori dobro počeli i da postižete lepe rezultate u borbi sa talijanskim okupatorom. Naše je mišljenje da bi vi trebali Nikšić još čvršće stegnuti, a okupatoru uputiti pismo i garantije da može bez (pružja napustiti ovu varoš.

⁵ Vidi tom III, knj. 1, dok. br. 156.

Pošaljite nam odmah onu emisionu englesku radio-stanicu.⁶ Isto tako treba nam hitno poslati ovamo doktora Đuru Mešterovića⁷ koga smo mi privremeno uputili, u Žabljak.

Vi tražite ponovo novčanu pomoć od nas i to u zvečećoj valuti. Mi ćemo nastojati da vam pošaljemo jedno par stotina hiljada, odnosno stavimo na raspoloženje za kupovinu žita u Sandžaku.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

30-1-1942 g.

ZA VRHOVNI ŠTAB
NAR.-OSL. PARTIZ. I DOBR. VOJSKE
JUGOSLAVIJE

¹¹ Odnosi se na emisionu radio-stanicu koju je donela englesko-jugoslovenska (emigrantska) misija. Ovu misiju sačinjavali su dva Engleza i jedan Jugosloven. Njen šef je bio Terens Aterton, engleski major. (On je pre rata desetak godina proveo u Beogradu kao novinar; izdavao je list »South Slav herald«.) Sa njim su još bili došli: njegov radiotelegrafista Donovan, podoficir, i avijatičarski poručnik bivše jugoslovenske vojske Nedeljковиć. Misija je januara 1942 god. podmornicom doplovila do Crnogorskog Primorja, južno od Budve. Nju su prihvatili partizani, i to jedinice Lovčenskog NOP odreda, i dopratili je do Glavnog štaba NOP odreda za Crnu Goru, Boku i Sandžak, čije je sedište bilo na Gostilju. I ova je misija izjavila želju da ide za Vrhovni štab, koji se tada nalazio u Foči, pa je pri odlasku, radi lakšeg kretanja teško prohodnim crnogorskim putevima, od dve emisione radio-stanice, koje je bila donela sobom, ostavila jednu Glavnom štabu. Kod Vrhovnog štaba misija se nije zadržala dugo. U Foči je došla u kontakt sa Ljubam Novakovićem. Sa njim i Radovanom Blagojevićem, kod kojega je stanovala, ona je, noću 16 aprila 1942, pobjegla četnicima. Pošli su u pravcu Čelebića. Nekoliko dana su boravili u okolini s. Gradojevića i s. Jabuke. Aterton je od ove svoje pratnje tražio da ga odvede Draži Mihailoviću. Pošto je put vodio preko partizanske slobodne teritorije, Novaković je na to pristao tek kada je Aterton svoj zahtev napisao i potpisao. Kao pratnju Atertonu i Donovanu, Novaković je odredio četnike Šaranovića i Mitrovića. U putu su se povezali sa Spasojem Dakićem, jednim od tadašnjih četničkih komandanata Draže Mihailovića u Istočnoj Bosni i zapadnom Sandžaku. I Dakić im se pridružio sa jednim svojim oficijom. Kada je primetio da Englezi nose znatnu količinu novca i drugih vrednosti, Dakić ih je pobio i opljačkao.

⁷ Đura' Mešterović bio je upućen od Vrhovnog štaba da sa Drogom hirurškom ekipom pritekne u pomoć velikom broju ranjenika, uglavnom sa Pljevalja, koji su bili smešteni u hotelu i po privatnim kućama u Žabljaku.

BR. 139

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE IVANA MILUTINOVIĆA OD 30 JANUARA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA PODRUČJU CRNE GORE

Objavljen u Zborniku, tom III, knj. 4, dok. br. 28, str. 115—123.

BR. 140

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JU- GOSLAVIJE DRUGA TITA OD JANUARA 1942 GOD. ŠTA- BU CRNOGORSKO-SANDŽACKOG NOP ODREDA ZA ČI- ŠĆENJE ZAPADNOG SANDŽAKA OD ČETNIČKIH GRU- PICA, ORGANIZOVANJE NARODNE VLASTI I RUŠENJE KOMUNIKACIJE PLJEVLJA — PRIJEPOLJE¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
№ 1-42 godine

CRNOGORSKO-SANDŽAČKOM ŠTABU

Već ranije vam je data direktiva da svoje težište prenete u rejon Čajniča. Vi to nijeste ni do sada učinili. Tamo ste uputili jedan slabi bataljon (svega 150 partizana), koji je nedovoljan da organizuje vlast na tome području, gdje su ranije harale četničke bande. Pa i pored toga što je taj bataljon ušao u Čajniče, mnoge četničke bande kreću se i ugrožavaju prolaz naših kurira oko Pljevalja, Boljanića, Gotovuš[^]. Sem toga, neke četničke bande nalaze se južno i jugozapadno od Rudog. Ni za ovo nijeste ništa preduzeli. Vi se nalazite u Kovrenu, daleko od svih događaja: onih oko Čajniča, a i onih u Crnoj Gori. Prema svemu postupićete ovako:

1 — Obezbijedite potrebnim snagama zavodenje našeg čvrstog uticaja i rada u zapadnoj polovini Sandžaka (od puta Prijepolje — Pljevlja pa sve zapadno).

Čitav taj teren morate prečistiti od četničkih bandi, a to će reći da ga morate prokrstariti. Pri tome po svim opštinama zavesti narodno-oslobodilačke odbore. 1

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2391.

2 — Protiv svih četničkih toandi povesti otvorenu borbu i po svaku cijenu likvidirati ih. Na vašoj teritoriji ne smije postojati nikakva organizacija sem naše partizanske i dobrovoljačke vojske.

3 — Od dana formiranja vašega odreda pa do danas podnesite nam izvještaj svih akcija.

Isto tako obavijestite nas sa kojim snagama raspolazete, kako su formirane i sa koje su teritorije te čete.

4 — Obrazložite nam kako je to moguće da neprijatelj nesmetano saobraća na putu: Pljevlja — Prijepolje.

5 — Šta ste sve preduzeli da suzbijete neprijateljske is-pade iz Pljevalja.

Najzad, podnesite nam stvaran izvještaj o vojno-politič-koj situaciji na vašem području. Recite nam sve što znate o stanju i akcijama u Crnoj Gori, jer otud nemamo odavno iz-vještaja.

S obzirom na sadašnju situaciju izgleda nam da je vaše mjesto tamo suviše daleko. Upravo vi biste mogli Jakića do-voljno ojačati, da «n sam raščisti pitanje ovog dijela Sandžaka, pa vi biste mogli tamo ostati.

Stičemo utisak da ne pratite razvoj događaja:

— Talijani naoružani su vam pobjegli iz Kolažima, Mateševa i Lijeve Rijeke, maršujući jednim dugačkim putem.

— Nijedna veza u Sandžaku nije neprijatelju prekinuta.

— Dozvolili ste da se u zapadnom dijelu Sandžaka ugni-jezde četnici, a mi smo vam bili postavili kao zadatak da to imate spriječiti.

— Pa i kad ste ušli u Čajniče (četnici su već bili pobjegli od nas) nijeste preduzeli efikasne mjere da se taj dio dobro očisti.

Sve su ovo činjenice koje govore o nebudnosti i nepred-vidanju događaja.

Tražili smo da s nama uspostavite kurirsku vezu, pa je i to izostalo.

Možemo vam poslati dosta duvana, samo obezbijedite nje-gov transport.

Možemo vam dati i rakije koju biste zamjenjivali za žito, ali morate organizovati njen prevoz. i

Imate li novaca?

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
Narodno-oslobodilačke partizanske
i dobrovoljačke vojske Jugoslavije

P. s.

Poslati politički materijal umnožite i razdijelite po jedinicama i svim selima.

Razvijte jak politički rad. Obilazite sela sa jedinicama. Priredujte konferencije.² . . .

BR. 141

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD JANUARA 1942 GOD. ŠTABU DURMITORSKOG ODREDA ZA UNIŠTENJE ČETNIČKIH SNAGA NA TERITORIJI ODREDA¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

ŠTABU DURMITORSKOG ODREDA

1 — Vaši bataljoni »Vojvoda Momčilo« i »Bajo Pivljanin« stigli su u pravi čas. U zajednici sa Proleterskom brigadom uspostavili su red i drže svu prostoriju južno od r., Prače — Jahorine i Trebevića. Naša su glavna uporišta: Foča, Goražde, Čajniče, Trnovo. Preduzeli smo mjere i za zauzeće Kalinovika.

Sve četničke jedinice raspale su se. Njihovi vođe pobjegli su svojim štićenima — Nijemcima i Talijanima, Narod je uvidio da je bio prevaren. Sve bivše četničke jedinice prelaze u naše redove i pod našu komandu, kao narodno-oslobodilačka dobrovoljačka vojska. Nikakve druge formacije ne mogu postojati na teritoriji Vrhovnog štaba. Prema tome i vi se upravljajte, Sve divlje bande na vašoj teritoriji morate rastjerati.

2 — Pismo za Glavni crnogorski štab morate odmah uputiti.²

3 — Po kuririma je poslano 10.000 lira da se uruče crnogor. Glavnom štabu. Pazite da se i taj novac sigurno dostavi.

4 — Doktora Đura Mešterovića najhitnije uputite za Foču. Sa sobom neka odnese potreban hirurški materijal. Sa sobom neka odnese kakve lijekove ili masti protiv smrzotina.

² Završetak dokumenta nije očuvan. f

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 251_5.

² Vidi dok. br. 138.

5 — Izvijestite nas hitno o svim događajima na vašoj teritoriji kao i u cijeloj Crnoj Gori, jer odavno nijesmo imali nikakvih izvještaja.

Primite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba,
Arso Jovanović

BR. 142

**ZAJEDNIČKI PROGLAS CENTRALNOG KOMITETA KPJ,
VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE, PAR-
TISKOG I VOJNOG RUKOVODSTVA ZA BOSNU I HERCE-
GOVINU OD JANUARA 1942 GOD. NARODIMA BOSNE I
HERCEGOVINE**

Objavljen u Zbafniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 44, str. 136—139.

BR. 143

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 31 JANUARA 1942 GOD. ŠTABU KRA-
LJEVAČKOG BATALJONA PRVE PROLETERSKE NOU
BRIGADE ZA STVARANJE NOVIH DOBROVOLJAČKIH
JEDINICA I ZA POVEZIVANJE S BATALJONIMA »BAJO
PIVLJANIN« I »VOJVODA MOMČILO«¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
31-1-42 god. = 10 časova**

ŠTABU KRALJEVAČKOG BATALJONA

1 — Vaš rad je odličan. Zaslužujete svaku pohvalu. Sauno nastavite tako i dalje. Još jednom se potvrdilo da samo noćni napadi donose kolosalne uspjehe a minimalne gubitke, Samo treba dobro izviđati teren i upoznati se sa istim. I samo ljudstvo

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

treba da se upoznate sa zemljištem. Ovo se postiže preko partrola, izvođenjem na ćuvike itd. Pitanje municije jeste najteži problem za nas. Nastojte da se što više zaplijeni municije, kao i da se ona pravilno dijeli.

Sve ranjene odmah uputite u Foču, i to što prije.

2 — Pitanje političkih komesara dobro ste riješili.² Samo pazite da vam se ne rasturi ljudstvo. S njima uvijek treba da imate brzu vezu. Oni treba da usposobe svoje zamjenike po mještanskim jedinicama.

Od mještana treba stvoriti jedan odred — Jahorinski. Za komesara toga odreda odredite druga Toma Među,³ koji je bio politkom u Trebevičkom bataljonu. Zatim odred podijelite na bataljone — za sada na dva bataljona po tri čete. Štabove ovih bataljona odredite na licu mjesta. Za komandante bataljona mogli bi biti Bobić,⁴ koga ćemo uputiti, i onaj Trifković⁸ s Jahorine. Vi ste tamo bliži ljudima, pa to pitanje riješite najpovoljnije. Bobiću bi trebalo dati zamjenika od dobrih mještana.

3 — Svu stoku odbjeglih konfiskovati, ali za porodice ostaviti nešto. Sa zaplijenjenom stokom od ustaša ovako postupati: Prvo ispitati dobro da li stoka pripada dotičnima, pa ako pripada, onda im se može nešto vratiti. No, ako je neminovno potrebna za vojsku, onda nešto i za vojsku ostavljati.

4 — Oca Simovićeva® zadržite u brigadi. Tijela Simovića i Jakšića prenijećemo u Foču i sahraniti ih sa vojničkim počastima. Ovo saopštite na frontu.

Vi treba da odmah uputite ljude koji znaju gdje su oni sahranjeni. Ti ljudi neka nam se jave telefonom iz Ustikoline. Odmah ćemo poslati već gotove sanduke, iskopaćemo mrtva tijela i autom ih prenijeti u Foču. No od Ilovače do puta treba da se nađu seljaci koji će nositi sanduke. Ovo organizujte preko mještanskog odbora.

5 — Duvan šaljemo, i to rezani.

² Za komesare meštanskih četa postavljeni su iskusniji članovi Partije, koji nisu bili na rukovodećim dužnostima u četama Četvrtog (Kraljevačkog) bataljona Prve proleterske NOU brigade.

^a Tomo Međović

⁴ Miloš Bobić. Postavljen za komandanta Jabučkog bataljona Jahorinskog NOP odreda 25 februara 1942 godine. Poginuo krajem 1943 godine.

⁶ Slobodan Trifković. Postavljen za zamenika komandanta Jabučkog bataljona Jahorinskog NOP odreda 25 februara 1942 godine. Kasnije prišao četnicima i poginuo u borbi protiv jedinica NOV, 1944 godine.

⁰ Danilo Simović, otac narodnog heroja Milana Simovića. U februaru 1943 god., za vreme Četvrtе neprijateljske ofanzive, poginuo kod Glamoča.

Naredili smo u Goražde da vam do Ustikoline prebace nešto suvih jabuka. Vi spremite konje do Ustikoline i odatle podignite te pripremljene količine. Biće 500 kg, a možete i više dobiti. Rekli smo da vam pošalju i rakije jedno 500 litara, ali ona se mora dijeliti pod strogom kontrolom za vrijeme ovog hladnog vremena. No, mora se paziti da to ne poprimi karakter pijanstva.

6 — Šaljemo vam hartije, indiga i kuverata. Izdajite biltene, letke i te ultimatumе.⁷ Sve je to dobro. Oživite čitav taj kraj.

7 —• Kože ćemo mi uzeti iz Ustikoline.

Ako imate što neispravnog oružja, pošaljite ga u Foču na opravku.

General⁸ i njegovu pratnju još nijesmo dobili. Jeste li ga po sigurnim ljudima poslali? Dobro je da ste uhvatili tu staru mrcinu. Interniraćemo ga u C. Goru.⁹

8 —• Gledajte da se što manje služite šiframa. Sve su naši ljudi na pošti. Neprijatelju ne može ništa doći do ušiju. Dakle, što manje šifre, jer taj posao sporo ide.

Obavještenje: Svi dijelovi Proleterske brigade probili su se preko Sarajevskog Polja i došli u Trnovo. To je jedan podvig kakav se ne pamti.¹⁰ Oni su nanijeli neprijatelju velike gubitke. Istina, i mi smo imali žrtava. Te naše žrtve došle su kao posljedica slabog obezbjeđenja. Tako Šumadiski bataljon dozvolio je da ga u jednoj dolini iznenade Njemci;¹¹ Tom prilikom taj je bataljon imao osjetnih gubitaka. Od ostalih bataljona samo je Drugi crnogorski imao oko 11 gubitaka. Bataljoni su

¹ Odnosilo se na pozive upućivane partizanskim jedinicama koje su prešle na stranu četnika. Od njih se tražilo: ili da se priključe dobrovoljačkoj vojsci, ili da predadu oružje.

⁸ Ljubo Novaković

⁹ Po dolasku u Foču Novaković je, po naređenju druga Tita, pušten na punu slobodu. Kasnije je pobjegao. (Vidi dok. br. 133, primedbu 3.)

¹⁰ Odnosi se na čuveni Igmanski marš Prve proleterske NOU brigade, 26—27 januara 1942 god., koji je trajao 42 časa, na hladnoći do —32°C.

¹¹ Vođeni grupom četnika sa sinom četničkog komandanta Aćima Babića na čelu, Nemci su iznenada, 21 januara 1942 god., u Pjenovcu napali Šumadiski bataljon i tom prilikom naneli mu osetne gubitke. Tada su, pored 59 boraca Šumadiskog bataljona, poginuli i komandant bataljona Milan Ilić-Čiča (narodni heroj), komesar bataljona Draganče Pavlović-Šilja (narodni heroj) i Slaviša Vajner-Čiča (narodni heroj), komandant Romaniskog NOP odreda, član Glavnog štaba NOP i DV Bosne i Hercegovine.

imali plijena u oružju, municiji i zarobljenicima. Ovi bataljoni doći će u predio Foče, a možda i Kalinovika.

Pazite vojnike od hladnoće. Neka se noге namazu lojem.

Primite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Nač. štaba

Imate li dovoljno snaga za položaj? Naročito je važno da održavate vezu sa Đurmitorskim odredom u Barama.¹² Ako jedan od vas bude napadnut, drugi treba da mu u pomoć stupi, i to ofanzivno, prvenstveno noću. To vam je dejstvo donijelo i velike uspjehe.

Spustite odred s Korjena naprijed ka Vrhprači i još više, da drži sve dominantne položaje.

Inače, radite po već datoj direktivi.

BR. 144

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 1 FEBRUARA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA SANDŽAK O KOLIČINI NOVCA KOJI SE UPUĆUJE ZA NABAVKU ORUŽJA I MUNICIJE¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
I-II

GLAVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKIH PARTIZANSKIH ODREDA ZA SANDŽAK

Dragi drugovi, .

Prema vašoj tražnji šalјemo vam u prilogu talijanskih lira 59,074.— (pedeset devet hilјada sedamdeset četiri lire), albanskih franaka 110.— (sto deset albanskih franaka), „ leka 68,— (šeset osam albanskih leka).

¹² Odnosi se na batalјon »Bajo Pivljanin« Đurmitorskog NOP odreda, .

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

Gornja suma treba da služi za nabavku oružja i municije koje, po vašoj tvrdnji, možete nabaviti.² Opominjemo vas da ove nabavke vršite oprezno i pametno, te nas o ceni i mogućnostima nabavke naknadno obavestite.

Kurs poslate vam valute je sledeći:
talijanske lire po 263 (jedna lira = dinara 2.63),
albanski franak po 1,640 (jedan albanski franak po 16.40 dinara),
albanskih leka po 300 (jedan lek dinara 3).

S pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 145

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 1 FEBRUARA 1942 GOD. KOMANDI MESTA U FOČI ZA PRIPREMU PROSTORIJA RADI SMESSAJA STOTINU BOLESNIH PARTIZANA

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 45, str. 140.

BR. 146

ZAJEDNIČKI IZVEŠTAJ REFERENTA SANITETA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE I REFERENTA SANITETA PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE OD 1 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O STANJU I SMESTAJU RANJENIKA I BOLESNIKA BRIGADE POSLE IGMANSKOG MARŠA¹

Referent saniteta
pri Vrhovnom štabu N.O.P.O.J.
1. II. 1942P

VRHOVNOM ŠTABU N.O.P.O.J.

Izveštaj o radu saniteta Prve proleterske brigade za vreme i posle marša, od 25. I do 28. I. 1942 god.

³ Glavni izvor naoružanja bio je okupator, od koga je ono u borbi pljenjeno. Ali ponekad se ono pribavljalo i kupovinom za novac, preko pozadinskih radnika, na teritoriji koju je okupator kontrolisao.

¹ Original, otkucan na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2487.

Tri dana pre pokreta primilo se saopštenje od Štaba brigade o pretstojećem maršu i njegovom pravcu, s tim da se učine sve pripreme u sanitetskom pogledu. Zadatak je bio postavljen: izvući što veći broj ranjenika i materijala, ali tako da se ne ometa, u ozbiljnijoj meri, pokretljivost Brigade. Odmah se pristupilo:

- a) trijaži svih ranjenika,
- b) kupovini i rekviziciji konja,
- c) razdeobi svih rezervi vazelina po jedinicama; data su uputstva kako treba da se zaštićava od smrzavanja.

Četvoricu najtežih, za transport konjima nesposobnih ranjenika ostavili smo u saglasnosti sa Štabom brigade u oblasti Rakova Noga — Višovica, gde se očekuje maksimalna bezbednost. Medicinsko staranje nad njima, povereno je drugarici Dr Litman,² a zadatak obezbeđenja i snabdevanja mesnim parti-zanskim jedinicama. Osim te četvorice, u toku marša na planini Ozren, morali smo ostaviti u jednom selu još dvojicu bolesnika: jednog sa pneumonijom, a drugog sa lumbagom. Dakle, u svemu je na bivšem terenu ostavljeno 6 boraca P.B.³

Priključivši se II bataljonu, sanitet Brigade krenuo je na marš u sledećem sastavu:

personala	17 članova
ranjenika na konjima	10
lakih ranjenika i	
rekonvalescenata	40

Svega 67

konja natovarenih san. mater.	4
konja nosača ranjenika	8
rezervnih konja	1

Svega 13

Osim toga jedan manji broj ranjenika bio je raspoređen i na pojedine bataljone. Iako brojčano velik, iako po svojoj prirodi slabije pokretljiv, sanitet na ovome maršu nije predstavljao nikakovu posebnu prepreku u kretanju. Njegovo kretanje bilo je usporeno samo onde gde su uopšte, zbog terenskih i atmosferskih nepogoda, bili zaustavljeni i ljudi i ostala komora. To ima da se zahvali vanrednoj požrtvovnosti sanitetskog personala koji je, kako u smetovima Ozrena, tako i na str-

² Redakcija nije uspela da sazna ime ove lekarke.

³ Prve proleterske NOU brigade

minama Igmana, svojom živom, snagom dizao i prenosio popadale konje i toware. Zahvaljujući tome sanitet može zabeležiti kao uspeh što je preveo sve ranjenike i preneo celokupan materijal do poslednjeg zavoja.

Ali, kao što ste već obavestili, Brigada je pretrpela teški udarac od mraza. Broj drugova kojima su smrznute noge u težem stepenu, kojima je potreban transport, odnosno bolničko tečenje, iznosi 160, Ovde nisu uračunati lakši slučajevi koji su ostali po bataljonima, oko 100 drugova.

Šta je uzrok ovako katastrofalnom broju smrzavanja? Na savetovanju bataljonskih lekara održanom odmah po dolasku na Igman, konstatovani su kao posredni uzroci: 1) Predugo zastajkivanje na putu usled slabe službe veze i pomanjkanja pionirskih četa za pravljenje brzih prelaza. 2) Upadanje u potok. 3) Predugi marš od 19 sati koji je iscrpio unutarnje obrambene snage organizma. 4) Slaba opreznost samih drugova (nije se primenjivalo tapkanje u mestu). 5) Slaba služba prve pomoći. Pošto je gotovo sav sanitet bio i sam paralizovan smrzavanjem, veliki broj drugova »nije primenjivao dugotrajno trljanje nogu, nego je odmah, usprkos opomena, pripekao noge uz peć. 6) Nedostatak rezervnih čarapa.

Sve bolesnike smo zaključno današnjim danom transportovali u Trnovo i to u etapama: Igman — Presjenica; Presjenica — Kijevo; Kijevo — Trnovo. Za sada su smešteni u školi pod dosta nepovoljnim uslovima (hladnoća i slaba ishrana) ali moral bolesnika je na potpunoj visini.

Prognoza: do sada još uvek nismo uspeli ispitati svaki pojedini slučaj i nemamo još tačne pretstave kakav će razvitak zauzeti bolest kod pojedinih drugova. Ali, ukupno uzevši, više od polovine zahtevaće lečenje koje će trajati više od 5 nedelja.

Prema nalogu stiglom od vas sutra pristupamo daljnjoj evakuaciji u pravcu F.[oiče]. Zbog velikog broja bolesnika nećemo ih evakuisati sve, nego samo one najteže. Ostatak ćemo nastojati lečiti ovde u bolnici koju ćemo uspostaviti u selu Dobro Polje. Transport prema F. obavićemo u etapama: Dobro Polje — t/aroš — Mrežica — Miljevina.

Vaš zadatak bi bio da naredite maksimalnu štednju sanitetskog materijala u F. (zavoji, ihtiol), jer su naše rezerve iscrpene.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

San. ref. I pr. brigade
Dr Božović

San. ref. pri V.Š.
Dr Gojko

BR. 160

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 2 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU PRVOG
(CRNOGORSKOG) BATALJONA PRVE PROLETERSKE
NOU BRIGADE ZA NAPAD NA ULOG¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
2-II-42 god. = 12 časova

ŠTABU PRVOG CRNOGORSKOG BATALJONA

Preuzmite na sebe likvidaciju neprijateljske—talijanske posade u Ulogu. U ovom cilju uzmite neko automatsko oruđe i bacače. Sve ovo uradite u sporazmu sa drugovima Radom² i Kostom³ iz Štaba Kalinovičkog odreda. S vama u aikciju ići će lično drug Rade, koji poznaje tamošnje prilike.

Posle likvidacije Uloga vaš bataljon mora se vratiti u predeo Kalinovika i sa ostalim trupama učestvovati u blokadi Kalinovika.

Pazite na ishranu i smeštaj ljudstva.
Primite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

¹ Kopija, čiji je prvi deo otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom a drugi pisan rukom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2411

² Rade Hamović, tadašnji komandant Kalinovičkog NOP odreda

³ Verovatno se odnosi na Kostu Grubačića.

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 2 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU TRE-
ĆEG (KRAGUJEVACKOG) BATALJONA PRVE PROLETER-
SKE NOU BRIGADE ZA UČESTVOVANJE U NAPADU NA
KALINOVIK¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
2-II-42 god. = 12 časova

ŠTABU KRAGUJEVACKOG BATALJONA

Vaš bataljon u vezi s ostalim trupama učestvovaće u op-
sadi i zauzimanju Kalinovika. Čitavim tim radom rukovodiće
drugovi iz Štaba Kalinovičkog odreda (među kojima drugovi
Košta i Rade). No, i vi ulazite u to rukovodstvo. I bez vašega
znanja i saglasnosti ne može se preduzimati nikakva akcija.
Otuda se nameće potreba da detaljno ispitajte čitavu vojničku
situaciju oko Kalinovika, da se dobro upoznate sa neprijate-
ljem i njegovim stanjem, da uvijek ispitajte sve mogućnosti ak-
cija, i na osnovi realnih činjenica donosite odluke. Ove dužno-
sti stavljamo vama u zadatak jer znamo da imate dovoljno bor-
benog iskustva, što možda nemaju naši drugovi iz Kalinovičkog
štaba, koji su djelali i radili pod drukčijim okolnostima. Tamo
u okolini Talijani su čak omiljeni, a u Kalinoviku se nalazi
arsenal municije i oružja. Od kolike je to važnosti za nas možeš
pojmiti, tim prije što smo istrošili dosta municije.

Štab rukovodstva mora se nalaziti u s. Jelašcu. Prema
tome morate ga izvući iz duboke pozadine — s. Borija. Sa Ve-
likog Rata pruža se dobro osmatranje.

Neprijatelju u Kalinoviku treba učiniti stanje nesnosnim
raznim demonstracijama, noćnim prepadima, zarobljavanjem
itd. Naravno, sve to ne smije da se otegne. Mora se požuriti.
Jednom riječju, daje vam se puna sloboda rada i inicijativa u
ovoj akciji. Podrobno konsultujte vaše drugove, za ovu akciju.

Primite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u ar-
hivi CK SKJ, pod reg. br. 2413. '.

BR. 160

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE SVETOZARA VUKMANOVIČA-TEMPA OD 2 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O STANJU U SARAJEVU I PREDLOG ZA FORMIRANJE POSEBNOG VOJNOG I PARTISKOGRUKOVODSTVA ZA ISTOČNU BOSNU I BOSANSKU KRAJINU

Objavljen u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 47, str. 142—145.

te

BR. 150

NAREDBA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 3 FEBRUARA 1942 GOD. ZA MOBILIZACIJU VOJNIH OBVEZNIKA U FOČANSKOM, CAJNICKOM I PLJEVALJSKOM SREZU

Objavljena u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 49, str. 147—148.

BR. 151

IZVEŠTAJ ČLANA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE SRETEŃA ŽUJOVIČA OD 3 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O PREDUZETIM MERAMA ZA SREĐIVANJE STANJA U GORAŽDU I OKOLINI I O SLABOSTIMA U RADU PARTISKE ORGANIZACIJE U DURMITORSKOM NOP ODREDU

Objavljen u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 53, str. 158—163.

OBAVEŠTENJE CENTRALNOG KOMITETA KPJ OD 4 FEBRUARA 1942 GOD. EDVARDU KARDELJU I IVI RIBARULOLI O KRAHU DRUGE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE, RASPADANJU ČETNIČKIH JEDINICA U ISTOČNOJ BOSNI I SITUACIJI U SRBIJI, CRNOJ GORI I SANDŽAKU¹

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Drugu Bevcu i Loli

Od momenta kada smo se rastali sa drugom Bevcom, ovde se mnogo štošta promenilo. Opšta ofanziva Nemaca, ustaša, uz pomoć Nedića, protiv nas započela je 15 januara. Ofanziva je počela sa pet raznih pravaca. Prva kolona krenula je od Sarajeva prema Palama uzduž Višegradske pruge, uz pomoć jake pobočne kolone koja je napredovala u pravcu Bogovičkih Stena i dalje prema Podromaniji. Druga kolona kretala je u pravcu Mokrog na Romaniji prema Belim Stenama na Podromaniji. Treća kolona kretalaft je iz Srbije preko Višegrada prema Rogatici i Podromaniji. Četvrta kolona (najveća) kretala je od Zvornika preko Vlasenice prema Han Pijesku, Podromaniji i Sarajevu. Peta kolona krenula je iz Vareša u pravcu Olova a jedan deo iz Kladnja u pravcu Olova. Sve te kolone imale su jake pobočne pomoćne kolone. U čitavoj ofanzivi je učestvovalo oko 25000 vojnika iako se priča da je broj bio mnogo veći. Kao što ćete dalje videti, ta ofanziva nije postigla željenoga rezultata iako je naša Brigada u toj borbi pretrpela prilično teške gubitke. U čitavom otporu protiv neprijatelja učestvovao je jedan mali deo bosanskih snaga a glavni teret je snosila naša Brigada. Bosanske partizanske jedinice, kao što vam je poznato, bile su prilično pokolebane četničkom propagandom iako smo mi donekle sa uspehom izvršili razoružanje, čišćenje i reorganizaciju četa koje su prešle bile četnicima.

Iako se moglo očekivati izdajničko držanje četničkih vođa, ipak se mnogi nisu nadali takvom izdajstvu kao što su ga ovog puta izvršili prema bosanskom narodu. Uoči same ofanzive četnička komanda na čelu sa Dangićem u Han Pijesku i tzv. Bo-

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2 4 1 3 .'

sanska četnička vlada izdale su strogo naređenje, pod kaznom smrti, svim četničkim jedinicama u Bosni da ne smeju pucati na Nemce i ustaše. Ali ne samo to. Četnici su provodili radi sigurnosti i nemačku vojsku do Rogatice, do Han Pijeska itd., tako da su naše partizanske jedinice koje su stajale između Rogatice i Višegrada u zasedi zajedno sa četničkim jedinicama bile od četnika stavljene pred gotov čin jer su ovi zapretili da će napasti partizane sleđa ako partizani budu pružali otpor Nemcima. Usled toga naše su se partizanske jedinice morale povući ne samo do Rogatice nego do iznad Kovnja gde su kod onih serpentina davale dva dana vrlo žestok otpor. Kod Han Pijeska i Vlasenice, gde su uglavnom bile skoncentrisane sve četničke snage, nastala je među četnicima prilično velika zabuna i rasulo usled izdajničkog naređenja njihove komande. Pošto je na taj način ostao front prema Sokolcu i Podromaniji otvoren, u Han Pijesak je otišao drug Čiča sa našim Šumadijskim bataljonom Proleterske brigade, kako bi tamo organizovao otpor protiv Nemaca.

Na Romaniji kod Belih Stena Nemci i ustaše uz jaku topovsku paljbu uspeali su već prvi dan da zauzmu Bele Stene potisnuvši domaće partizanske čete. Da bi se neprijatelj zadržao na Romaniji bile su poslate u pomoć dve naše čete, jedna kraljevačka i Uzička. Jedna kraljevačka četa bila je poslana na Kovanj sa bacačima da spreči prodiranje Nemaca od Rogatice. Ostali veći deo naše Brigade nalazio se na sektoru Vareš — Olovo.

Čim je ofanziva počela Vrhovni štab je krenuo sa jednom četom Crnogoraca iz Čevljanovića u pravcu Podromanije da bi se prebacio s one strane Višegradske pruge. Mi smo krenuli navečer i sa malim odmorima putovali noć i dan. Kada smo stigli na Podromaniju, naše su čete još uvek zadržavale neprijatelja na Romaniji i kod Rogatice, ali je neprijatelju uspelo zbog izdaje četnika da probije položaje kod Sjetline tako' da je dosta brzo napredovao preko Bogovičkih Stena u našem pravcu. Mi smo u Podromaniji izdali potrebna naređenja za evakuaciju, naredili da se kasarna zapali posle evakuacije i uzevši sa sobom još Uzičku četvu krenuli smo još iste noći sa dosta velikom komorom u pravcu Sjetline, sa čvrstom odlukom da forsiramo prelaz preko pruge ako neprijatelj pre nas zauzme prugu. Krenuvši u 5 sati ujutru iz Podromanije mi smo usiljenim maršem još istog dana u 5 sati pod večer prešli prugu kod Renovice i stigli oko 8 sati u Gornje Bare. Za vreme našega dnevnoga marša vodila se borba sa leve i desne strane našega puta, jer se

neprijatelj brzo približavao Sjetlini usled slabog otpora meštanskih četa koje nisu imale municije. Umirivalo nas je samo to što se desno od nas nalazio naš Beogradski bataljon koji je još istog večera trebao da krene prema našem naređenju u našem pravcu. Kada smo prelazili prugu kod Renovice neprijatelj još nije stigao do te stanice već su tamo četnici držali stražu. Drugog dana rano ujutru krenuli smo desno prema Jahorini, u pravcu Vrhprače, gde smo* u selu Bukvić sačekali naš Beogradski bataljon kao i Kraljevački koji je vodio borbu na Romaniji i kod Rogatice. Kada smo stigli u Gornje Bare i u Bukvice videli smo očajne prizore: srpsko stanovništvo iz Pala, Sjetline i okolnih sela napola golo bežalo je u neizvesnost pred ustaškim terorom. Ustaše su do temelja palili sva sela gde su prolazili i po svom starom običaju ubijali srpsko stanovništvo bez obzira na starost. No ne samo [da je bežalo mirno stanovništvo nego su bežale] čitave gomile četničkih bandi zajedno sa svojim vođama. Ustaški banditi zajedno sa Nemcima bili su već zauzeli i popalili Vrhpraču i hteli da prodru dalje preko Jahorine u pravcu Goratžda, Foče i Trnova. Mi smo brzo maše jedinice Proleterske brigade poslali na položaje i one su zaustavile neprijatelja u daljem prodiranju.

Pojava naših bataljona na Jahorini tako iznenada i u vreme kada je sve bežalo izazvala je ogroman utisak kod mesnog stanovništva. Bosanski četnici, koji su videli izdajstvo svojih vođa, počeli su se vraćati natrag na položaje bacajući svoje četničke značke i stavljajući ise pod našu komandu. Mi smo u toku par dana stvorili od tih rasturenih četničkih četa nove čete Narodno-oslobodilačke dobrovoljačke vojske koje sada stoje na tim položajima i bore se dosta dobro. Mi smo ne samo zadržali naše položaje već je naš Kraljevački bataljon jedne noći opkolio sa nekim domaćim jedinicama ustaške bande kod Vrhprače i tu ih žestoko razbio¹ tako da su ustaše imali preko 40 mrtvih i mnogo ranjenih. Među ubijenim ustašama nalazi se i jedan satnik- Osim toga zaplenili smo komoru i nešto stoke. Ustase su odbačeni natrag od Vrhprače u dolinu Sjetline.

Tamo na samoj Jahorini mi smo izdali čitav niz propagandističkog materijala: Bilten br. 12 i 13, Proglas povodom novonastale situacije u Bosni itd.

U međuvremenu u kome smo mi bili na Jahorini, prema ranijem našem naređenju, stigao je jedan crnogorski bataljon od Durmitorskog -odreda i zauzeo Foču. Razoružao je četničku posadu ali im je zloglasni četnički vođa Sergije Mihajlović uspio da pobjegne u poslednjem momentu. Pošto se u okolini Foče nalazio veliki broj raznih četničkih bandi, mi smo poslali naš

Beogradski bataljon za pojačanje u Foču. No u međuvremenu stigao je još jedan crnogorski bataljon (»Bajo Pivljanin«), tako da smo imali u Foči samo od Crnogoraca oko 550 boraca. Sa našim preseljenjem u Foču došli smo u mogućnost da dodemo u vezu ne samo sa Sandžakom već i sa Hercegovinom, Crnom Gorom itd. Odmah po dolasku u Foču naše su trupe krenule prema Goraždu koga su takođe zaposele, a bosanske četnike koji su se tu nalazili (oko- 150) uvrstili smo u našu Dobrovoljačku vojsku, jer su to oni i sami tražili. I u Goraždu se odmah pristupilo formiranju četa Narodno-oslobodilačke [dobrovoljačke] vojske. Naše crnogorske jedinice drže ne samo Goražde nego se naše patrole nalaze i u Ustipraču, a zaposle su i Mesiče i Kukavice kod Rogatice. Prugu između Goražda i Međeđe smo potpuno razrušili, a između Foče i Goražda saobraća jednom dnevno voz tamo i natrag. U Goraždu i Foči našli smo još prilično materijala i namirnica, a između ostalog i nekoliko kamiona na saugas koji nam sada služe za saobraćaj. U isto vreme, kao i u Goražde, stigao je u Čajniče jedan sandžački bataljon koji je zaposeo to mesto. Tako mi sada imamo kompaktnu oslobođenu pozadinu i manje-više sigurno zaleđe.

Kao što vidite, čitava ta neprijateljska ofanziva pretrpela je dosada neuspeh. S jedne strane, neprijatelj nije mogao da oslobodi čitavu Višegradsku prugu nego je stigao jedva do Renovice. S druge strane, usled četničke izdaje, odnosno izdaje četničkih vođa, vlada među srpskim stanovništvom u Bosni ogromno ogorčenje. Narod sada u masama prelazi u naše redove i stavlja se pod našu komandu. Mi smo razvili vrlo živahni propagandistički rad objašnjavajući izdaju četničkih vođa i potrebu stvaranja jedinstvene Narodno-oslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske. Pri tome imamo samo teškoće usled pomanjkanja komandnoga sastava.

Mi nismo skoro deset dana imali nikakvih veza sa ostalim delom naše Brigade koja je ostala na prostoriji Romanija — Vareš. Tek pre četiri dana stigla nam je iz Trnova iznenadna vest da su se svi naši bataljoni prebacili preko Sarajevskog Polja kod Semizovca i preko pustog brda Igmana na ovu stranu. Kada ne bi pri ovom prebacivanju pretrpeli dosta teške gubitke, bio bi to jedan od najlepših uspeha naše Proleterske brigade. Ali nažalost, usled osamnaestsatnoga marša po najvećoj zimi danju i noću, oko 160 boraca naše Brigade premrzle su noge. Oko 60 njih imaju vrlo teške smrzotine tako da su se morali nositi i trebaće dugo vremena da se izleče, a mnogima će možda trebati da se amputiraju noge. Sa bataljonima Proleterske brigade evakuisan je i sanitet, komora, a

došli su i drugovi iz B.H. No nije samo našoj Brigadi zadan udarac time što su drugovi promrzli nego je i naš Sumadijski bataljon Proleterske brigade [pretrpeo osetne gubitke] usled nesmotrenosti Čiče,² koji se povlačio od Han Pijeska u pravcu Olova; taj bataljon bio [je] iznenađen od Nemaca na jednoj stanici u kotlini gde je palo oko 60 drugova, a među njima i sam komandant bataljona³ i polit, komesar Draganče,⁴ a zaglavio je i Čiča. To je najteži udarac koji je do danas zadesio našu Brigadu. Među izginulima nalazi se i oko 15 Slovenaca. Dakle, samo nepažljivost i aljkavost druga Čiče izazvala je tu katastrofu.

Ostale naše partizanske jedinice ostale su na terenu, brzo se reorganizovale i ponovo vode borbu sa neprijateljem. Danas već imamo izveštaj da je jedna naša dobrovoljačka četa u dva maha razbila ustaše kod Rogatice na Kovnju, pri čemu je zahvatila veliki plen. Osim toga na Romaniji ponovo dejstvuju naše jake partizanske jedinice koje su sastavljene od najboljih boraca. Neprijatelj je zapravo postigao samo to što je zauzeo Vlaseniou, Han Pijesak, Olovo i Rogaticu. Čitava ostala teritorija ostaje za sada za njega nepristupačna.

Evo to vam je do sada kratak istorijat ove ofanzive. Mi se sada spremamo za nove ofanzivne operacije na nekim sektorima a rezultat ćemo vam javiti kada stvar bude svršena. Još uvek nam nije jasno šta je neprijatelj hteo da postigne tom ofanzivom. Isto tako nije nam poznato šta neprijatelj dalje smeta i da li su nemačke trupe još sve tu u Bosni ili je možda jedan deo već otišao. Bilo bi dobro da vi preko vaših veza u Zagrebu saznate o namerama rukovodećih ustaških bandita i njihovih fašističkih gospodara. Ja mislim da bi vi morali pojačati u Hrvatskoj kako u vojsci tako među civilnim stanovništvom svoju propagandu objašnjavajući najnoviji sporazum između Nedića i Pavelića koji je napravljen pod nemačko-talijanskim tutorstvom radi zajedničke borbe srpske i hrvatske reakcije protiv narodno-oslobodilačkih partizanskih i dobrovoljačkih odreda kao i protiv širokih masa sela i grada. Treba pojačati rad u hrvatskoj vojsci pridobijajući vojne jedinice za saradnju sa nama u borbi protiv okupatora i njihovih slugu, Pavelića i kompanije. Treba nastojati svim silama da banditu Paveliću ne pođe za rukom da izvrši mobilizaciju radi borbe protiv nas i radi odašiljanja hrvatske vojske u pomoć fašističkim osvajačima. S obzirom na velike poraze na Istočnom frontu koje trpe nemačke

² Slaviša Vajner

³ Milan Ilić-Čiča

⁴ Dragan Pavlović-Šilja

fašističke bande od herojske Crvene armije, postoje velike mogućnosti za mobilizaciju svih onih koji su protiv ustaškog terora i stvaranje u Hrvatskoj jednog opšteg narodnog ustanka.

Saznali smo da je u Zagrebu opet došlo do jedne provale.⁵ Prosto je nerazumljivo kako je moguće da se tamo stalno događaju provale a da nisu u Zagrebu u stanju da tim provalama učine kraj, odnosno da se preduzmu efikasne mere, i to pravovremeno, za zaustavljanje tih provala. Tako je prema našem obaveštenju u Zagrebu pao i čovek koji je došao iz ovog kraja.⁶ Javite da li je šta kod njega uhvaćeno. Tamo je apsolutno potrebno promeniti sve stanove za koje su znali oni ljudi koji su bili uhapšeni.

Nastojte da nam Glavni štab u Hrvatskoj spremi za sledeću poštu jedan detaljan izveštaj o akcijama i stanju naših partizanskih odreda u Hrvatskoj. Bilten koji smo vam poslali, br. 12 i 13, umnožite jer je važan zbog raznih naredbi koje se u njemu nalaze. Isto tako umnožite i našu naredbu o stvaranju Narodno-oslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske, odnosno dobrovoljačkih odreda u toj vojsci, u koje će ulaziti svi oni koji nisu voljni da budu partizani. U vezi sa stvaranjem dobrovoljačkih odreda nastojte da dobijete saradnju svih onih H.S.S.-aca koji neće slepo da [k]lipšu za Mačekom. S obzirom na dosta veliku daljinu, pa zbog toga nemogućnosti da nam pošaljete dosta veliki broj boraca za našu Proletersku brigadu, naredite u naše ime Glavnom štabu Hrvatske da pristupi odmah formiranju najmanje tri bataljona I Proleterske narodno-oslobodilačke udarne brigade. Bataljona treba da nose brojeve: 8, 9 i 10. U njima treba da budu okupljeni najbolji borci iz redova radnika i siromašnih seljaka kao i iz redova inteligencije. Bataljoni moraju da imaju iskusan komandni kadar. Oni za sada neka ostanu na terenu kod vas kao udarne jedinice pod svojim novim nazivom dok ne dođu u mogućnost da se priključe našoj Brigadi.⁷ Pri formiranju tih bataljona borcima treba objasniti njihove dužnosti koje se stavljaju pred njih sa ulaskom u Brigadu.

Ja se slažem s tim da se Lola sastane sa onim Bugarinom koji je hteo da se vidi sa mnom i da sa njime udesi sve stvari po pitanju Makedonije i po pitanju saradnje između naših fa-

⁵ Vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 29.

⁶ Redakcija nije mogla ustanoviti na koga se ovo odnosilo.

⁷ Prema prvobitnoj zamisli Vrhovnog štaba trebalo je i u Hrvatskoj formirati jedan do dva proleterska bataljona koji će ući u sastav Prve proleterske NOU brigade. Kasnije se od ove odluke odu-
stalo.

milija.⁸ No Lola ne bi smeo radi toga sastanka rizikovati svojom sigurnošću. Njegov odlazak tamo morao bi biti pripremljen vrlo pažljivo. Nastojte da dobivate redovno iz Beograda izveštaje za nas. Preko Nove Varoši stvar povezivanja sa Srbijom je skoro nemoguća. Danas nam je došlo 6 kurira iz Nove Varoši sa pismom Đide u kome nam saopštava da je zbog velikih snegova i mase nedićevaca na granici Sandžaka i Srbije nemoguće probijanje za Srbiju. Od svih četa koje su ostale u Novoj Varoši probio se o božicu samo Kosmajski odred sa oko 300 boraca preko Bioske u Srbiju, ali je pri tome imao teške borbe sa Nemcima na nekoliko mesta na Zlatilboru. U tim borbama imao je taj odred i dosta gubitaka.

Nastojte da saznate šta preduzimaju one bugarske trupe koje su prema vestima stigle u Istočnu Srbiju.

Javite nam šta ima novo kod vas. Kakvo je stanje u Sloveniji i ostalim krajevima.

Sa drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

4-II-1942 g.

ZA CK KPJ

⁸ Komunističkih partija

PISMO VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD FEBRUARA 1942 GOD. SVETUZARU VUKMANOVICU-TEMPU O STANJU NA PODROMANIJI I O FORMIRANJU OPERATIVNOG ŠTABA ZA ISTOČNU BOSNU¹

Drugu Tempu,

Pišem ti kratko jer, radi informacije o poslednjim događajima ovde, možeš pročitati pismo koje je upućeno u Zagreb. Na poštu koju smo preko tebe poslali iz Foče već smo dobili odgovor sa Romanije direktnim kurirom. Situacija se tamo sada popravlja jer su drugovi izvršili brzu reorganizaciju četa, koje su ponovo u borbi. Kao što se vidi, neprijatelj nije bio u mogućnosti da čisti teren od Podromanije prema Čevljanovićima i Srednjem. Posle one borbe između našeg II Crnogorskog bataljona i Nemaca kod Bijelih Voda u kojoj smo mi imali 5 mrtvih i nekoliko nestalih,² neprijatelj je skrenuo ponovo na Podromaniju i nije se više u tom kraju pojavljivao. Ovde su stigli Isa,³ Ročko,⁴ Uglješa⁶ i drugi sa Proleterskom brigadom

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 692.

² Borbu je vodila Kombinovana četa, sastavljena od Prvog voda Prve čete i Prvog voda Druge čete Drugog bataljona Prve proleterske NOU brigade. Četom su komandovali Radovan Petrović-Brujo, zamenik komandira Druge čete, i Vuksan Ljumović, politički komesar Prve čete. Četa je 20 januara 1942 god. razbila jednu kolonu domobranske vojske koja je pokušala da zauzme Bijele Vode; pritom je zaplenila nešto municije i dva teška mitraljeza. Sledećeg dana, 21 januara, primila je borbu sa dve nemačke kolone koje su nastupale sa pravca Podromanija—Sokolac, i čije su skijaške jedinice izmanevrovale četno borbeno osiguranje koje im je bilo napravilo zasedu.

Borba se vodila prsa u prsa. Posle tročasovne neravne borbe sa daleko nadmoćnijim neprijateljem, na snegu dubine preko 1,5 m, po strahovitoj hladnoći, Četa je sprečila prodor neprijatelja ka Šahbegovićima, gde se nalazila bolnica i Stab brigade, i stvorila mogućnost ostalim snagama Bataljona da se razviju i prihvate borbu sa druge dve nemačke kolone koje su nastupale takođe sa pravca Podromanije.

S padom mraka, uz pomoć voda pratećih oruđa Bataljona, Četa se izvukla iz borbe, a Nemci povukli nazad. U ovoj borbi poginulo je petnaest boraca: četrnaest iz Kombinovane čete i jedan iz Romaniskog NOP odreda. Među poginulim je bio i komandir Brujo, narodni heroj. On je u odlučnom momentu uzeo zaplenjeni teški mitraljez i tukao neprijatelja do poslednjeg metka. Ljumović je bio ranjen.

³ Isa Jovanović, tadašnji sekretar PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu

⁴ Rodoljub Colaković, član CK KPJ, tadašnji politički komesar Glavnog štaba NOP i DO za Bospu i Hercegovinu

⁵ Uglješa Danilović, tadašnji član Glavnog štaba NOP i DO za Bosnu i Hercegovinu.

i mi smo stvorili Operativni štab za Istočnu Bosnu,⁶ sa sedištem između Rogatice i Goražda za sada, a komandantom smo naznačili Principa-Selju i on će sve akte potpisivati svojim punim imenom, jer je važno da u sadašnjem periodu stvaranja Narodno-oslobodilačkih dobrovoljačkih odreda bude neko koji je poznat u Bosni. Osim toga, mi smo raspisali opštu mobilizaciju u Srezu fočanskom, čajničkom kao i u čitavoj Istočnoj Bosni, ali to važi i za čitavu Bosnu.⁷ Mobilizaciji podležu svi muškarci od 18 do 25 godina.⁸

Naše se jedinice nalaze i u Ustiprači a patrole odlaze i u blizinu Rogatice. Kukavice i Mesići u našim su rukama. Izgleda da u Rogatici neprijatelj je vrlo slab i da ćemo verovatno Rogaticu ponovo osvojiti u najskorije vreme. Tamo, oko Rogatice, nalazi se neki novi »komandant bosanskog ustanka« Kosorić,⁹ koji ima nešto svojih snaga i koji hoće s nama saradnju, a nije voljan da se stavi pod našu komandu. Osim toga, negde između Međeđe i Rogatiče nalazi se neki bandit narednik Nešković¹⁰ i neki poručnik¹¹ koji pokušavaju da okupe četnike za borbu protiv nas, a nedavno su uhvatili jednog našeg partizana iz Brigade, koji se probio s one strane da se prebaci preko pruge, i onda su ga prodali Talijanima za sanduk municije. Za taj nečuveni zločin mi raspisujemo za ova dva bandita učenu od 10.000 din. u srejpriu ko nam ih žive dostavi,

⁶ Operativni štab za Istočnu Bosnu formiran je 23 januara 1942 god. u sledećem sastavu: Slobodan Princip-Seljo, narodni heroj, komandant; Cvijetin Mijatović-Majo; Pero Kosorić, narodni heroj; Stevo Bleta; Obrad Ciomil, komandant Durmitorskog odreda čija su dva bataljona dejstvovala na terenu Istočne Bosne.

⁷ Sve do Drugog zasedanja AVNOJ, stupanje u partizanske odrede — i, kasnije, u Narodnooslobodilačku vojsku — bilo je postavljeno na dobrovoljnu osnovu. U izvesnim prilikama, bilo radi rušenja i zaprečavanja pri iznenadnom prodoru okupatora na oslobođenu teritoriju, ili — kao što je ovde slučaj — radi iskorišćavanja premoći nad potučenim neprijateljem, naređivana je i opšta mobilizacija. No, to je vršeno samo na manjim operativnim područjima. Tek na Drugom zasedanju AVNOJ donesena je odluka na osnovu koje je Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije proglasio opštu mobilizaciju svih punoletnih muškaraca. No i posle toga, svako lice (muško ili žensko) imalo je pravo na dobrovoljno stupanje u NOV, bez obzira što još nije bilo punoletno, samo ako se osećalo sposobnim da doprinese oružanoj borbi.

⁸ Naredbom Vrhovnog štaba NOP i DV Jugoslavije od 3 februara 1942 god. objavljena je mobilizacija svih za borbu sposobnih muškaraca od navršene 18 do 45 godine (vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 49). Ovde se verovatno radi o daktilografskoj omašci.

⁹ Radivoj Kosorić, četnički komandant. Posle oslobođenja, kao odmetnik, ubijen od organa narodne vlasti.

¹⁰ Radomir Nešković. Poginuo kao četnik u borbi protiv partizana.

¹¹ Redakcija nije mogla ustanoviti na koga se odnosi.

Juče smo dobni izveštaj da je jedna četa — Gučevska — u dva maha razbila ustaše kod Kovnja i pri tome dohvatila veliki plen. To je četa Narodno-oslobodilačke dobrovoljačke vojske. Bilo bi dobro da pošalješ direktivu drugovima oko Podromanije sa zadatkom da stvore Glasinački bataljon i da se približe s one strane Rogatici. Zauzimanje Rogatice omogućilo bi nam uspešno zaposedanje položaja prema Višegradu radi onemogućavanja dolaska nedićevskih bandita u Bosnu.

Na tvoj zahtev da izađeš iz Sarajeva ne možemo se za sada složiti, već treba da ostaneš u Sarajevu i da pojačaš svoj rad i veze sa hrvatskom vojskom. Osim toga nastoj da ponovo uspostaviš normalne veze sa Zagrebom i redovnu kurirsku službu sa nama.

Ako su razviti oni filmovi koje sam ja poslao u Sarajevo, molim te da mi ih pošalješ, i ukoliko je koja slika ispala manje-više dobro, daj umožiti u što većoj količini. Osim toga da mi nabaviš filmove za moj foto-aparat;. Ako još ima cigareta u Sarajevu, osobito »Neretve«, nemoj da zaboraviš na sirotinju. Osim cigareta mislim da ćeš se setiti koji je artikl za nas od najveće vrednosti.

Otpremi poštu za Zagreb što pre, a isto tako nastoj da nam se odmah javiš.

S drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 4 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU ROMANISKOG NOP ODREDA ZA UNIŠTENJE ČETNIKA DRAŽE MIHAILOVIĆA NA SEKTORU ODREDA I ZA DEJSTVA NA PRUZI SARAJEVO—VIŠEGRAD¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
4-II-42 godine = 10 časova

**ŠTABU ROMANISKOG NARODNO-OSLOBODILAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA**

Primili smo vaše pismo.

Formiran je Operativni štab narodno-oslobodilačkih partizanskih i dobrovoljačkih odreda za Istočnu Bosnu. Komandant je drug Slobodan Princip (Selja). Sjedište štaba je Goražde. Od sada ćete se neposredno obraćati tome štabu za sva naređenja i uputstva. Izvještavamo vas da se naši dijelovi nalaze u Mešićima i Ustipraču. Naše patrole izviđaju i ka Rogatici. Čvrsto držimo liniju: Ustiprača — Jahorina — Trebević —• Umoljani. Dakle, čitav teren sa uporištima: Foča, Ustikolina, Goražde, Trnovo, Čajniče. Preduzeli smo akcije u pravcu Kalinovika.

U ovakvoj situaciji nameću vam se sljedeći zadaci:

1) Učvršćivanje partizanskih četa. Veliki politički rad, da se konačno likvidira sa svim četničkim bandama. Njihov ugled i uticaj potpuno je propao, a njihove formacije potpuno razbijene. Ne treba dozvoliti neko njihovo pribiranje u tom pogledu. Svako njihovo prodiranje od pravca Zvornika ili Višegrada treba spriječiti. Na vašem sektoru više ne smije postojati nikakva četnička formacija, sem Narodno-oslobodilačke dobrovoljačke vojske, koja mora biti pod našom komandom,

2) Da biste nam 'olakšali izvršenje naših važnih zadataka, vi treba da odmah otpočnete sa partizanskim akcijama na vašem sektoru, a naročito putu: Sarajevo — Pale —• Rogatica —• Višegrad, kao i onome ka Han Pijesku. Povežite se [sa] onim dijelovima koji su ostali čitavi. Neprijateljska ofanziva prošla je, Pa vi sada uzmite inicijativu u ruke.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2413.

3) Izvijestite nas šta je bilo sa odredima sjeverno od vas: Ozren, Birčanski, Majevički. Da li je bilo ofanzive u tom pravcu?

4) Izvijestite nas i o jačini neprijatelja na vašoj teritoriji, rasporedu i mogu li se saznati njegove namjere. Vršiti li i dalje represalije?

Dakle, uspostavite i održavajte s nama stalnu kurirsku vezu i redovno nas izvještavajte o vojno-političkoj situaciji na vašem području. Mi namjeravamo da izvjesne naše dijelove prebacimo u rejon Rogatice. Da ste vi radili po direktivama koje smo vam dali, sada bi bila sasvim drukčija situacija na vašem terenu. Otsustvo izviđanja i vojničko nerazumijevanje posla navelo vas je da sve dijelove preko Treskavice uputite ka Kalinoviku. To je bila avantura.. Jest, oni su se probili i bez borbe, ali je veliki procenat sa smrznutim ozljedama, a da i ne govorimo o onom neuspjehu kod Pjenovca.

Od sada vi ne smijete podržavati frontove, na koje ste stalno insistirali, pa čak i dijelove Brigade uvlačili u te frontove. Shvatite partizansku taktiku. Nije nam cilj na kraju krajeva zauzimanje varoši. Cilj nam je da neprijatelju nanese što više gubitaka. Upad u neku varoš treba vršiti samo u cilju olakšanja naše borbe. Ali se poslije ne vezati za tu mrtvu varoš i davati žrtve za nju. Ove posljednje borbe neka vam posluže kao jedno gorško iskustvo.

Primate naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

PS.

Ako su već pristigle čete Ozrenska i Zenička, određene za Proletersku brigadu, uputite ih u rejon Rogatice, odakle da se povežu sa našom brigadom. Te čete treba da ostanu privremeno oko Rogatice i da likvidiraju sve četničke -ostatke.

Cmovrška četa² naznačeni komandant bosanskog bataljona Proleter, brigade² neka za sada ostanu na njihovom terenu. Sa njima se povežite.

² Kasnije je Vrhovni štab odustao od formiranja posebnog bosanskog bataljona koji bi ušao u sastav Proleterske brigade, pa se ni Ozrenska, ni Zenička četa nisu priključile Proleterskoj brigadi.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 4 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU ŽUPO-PIVSKOG BATALJONA ZA PRUŽANJE POMOĆI HERCEGOVAČKIM PARTIZANSKIM JEDINICAMA RADI UCVRŠĆENJA NARODNE VLASTI U GATAČKOM SREZU I ZA BORBU PROTIV PETOKOLONAŠKIH ELEMENATA

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 54, str. 164—165.

BR. 156

UPUTSTVO NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 4 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU ČETVRTOG BATALJONA PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE O RADU BATALJONA¹

VRHOVNISTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

4-II-42 godine

ŠTABU KRALJEVACKOG BATALJONA

Molimo da poštu za Romaniski odred sigurno sprovedete.²

Vaš sastanak sa drugom iz Durmitorskog odreda vrlo je pravilan i poučan u vojničkom pogledu.

Vaš pravac je mnogo važniji od onoga ka Goraždu, pa treba da raspoložete sa dovoljno trupa. U tom cilju desni susjed mora priteći vama u pomoć. Ovo svakako uredite. Mi ćemo vam vjerovatno uputiti vašu četvu u sastav. Pazite na municiju. Recite nam koliko ste municije uzeli od Novakovića,³ Konfiskovanje stvari životnih potreba sasvim je pravilno.

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2412.

² Vidi dok. br. 153. . . .

³ Ljubo Novaković . . . .

Na Jahorini sa Trifkovićem,⁴ Šukom,⁵ Radovićem.⁶ nije sve u redu. Oni nešto huškaju. Mi smo preduzeli mjere da smijenimo prvu dvojicu. Vi ispitajte sve okolnosti, a sutra, odnosno preksjutra doći će tamo jedan drug iz Bosanskog štaba, koji će sve to urediti.⁷

Saznali smo da se sva njemačka i hrvatska vojska povukla ka Palama i Sarajevu. Ispitajte to i doznajte šta namjerava. Vidite da li pripremaju ofanzivu ka Kalinoviku. To bi [njihovo] dejstvo onda uslijedilo: $\llcorner$ Bistrica — s. Kasidoli — s. Delijaš — Trnovo. Na tome pravcu nema dovoljno snaga i iste su nepouzdana. Pomoć bi se morala ogarantovati. Drugi glavni pravac nepr. dejstva išao bi preko vašega sektora. Sve ovo studirajte i pribirajte podatke. Isto tako saznajemo da neprijatelj opravljia prugu ka Prači.

Mi smo preduzeli mjere za blokiranje i zauzimanje Kalinovika. Tu bi došli do izvanrednog plijena.

Inače, u situaciji nema ništa novoga. Mi učvršćujemo svoj položaj u pozadini.

Primite drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

⁴ Slobodan Trifković

⁵ Milovan Šuko. Pri formiranju Jabučkog bataljona Jahorinskog NOP odreda, 25 februara 1942 god., postavljen za ađutanta štaba bataljona.

⁶ Mile Radović. Pri formiranju Ustikolinskog bataljona Jahorinskog NOP odreda, 25 februara 1942 god., postavljen za komandanta bataljona. Kasnije prišao četnicima i poginuo u borbi protiv partizana.

⁷ Odnosi se na Uglješu Danilovića, člana Glavnog štaba NOP i DO Bosne i Hercegovine.

**PISMO VRHOVNOG KOMANDANTA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 5 FEBRUARA 1942 GOD. DE>
LEGATU VRHOVNOG ŠTABA MILOVANU ĐILASU¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE**

Drugu Veljku.

5 [februara]² došli isu tvoji kuriri sa pismom od 28 januara. Tvoje pismo zateklo nas je u Foči, gde smo par dana pre toga stigli. Radi informacije, evo ukratko situacija ovde: Za vreme našeg dolaska u Bosnu događale su se vrlo nezgodne stvari. Bosanske partizanske jedinice, usled pojačane četničke propagande, bile su u rasulu i prelazile u masama (čitave čete i bataljoni) na stranu četnika. Dolazak naše Brigade, kao što ti, je već poznato, učinio je tome energično kraj, jer smo energično počeli razoružavati ne samo one koji su hteli da pređu u četnike, nego i one koji su već bili prešli. Zbog toga razoružavanja mi smo morali rasturiti jedinice naše Brigade na veliku prostoriiju od Jahorine do Vareša. Glavni deo naše Brigade krenuo je prema Varešu sa ciljem da osvoji Vareš i prođe u rudarski bazen, Zenicu itd. Ali provođenje toga zadatka omela je nemačka i ustaška ofanziva. Ta je ofanziva počela 15 januara i bila je sistematski pripremana. Iz Srbije je došla čitava horda nedićevskih, Pećančevih i Dražinih oficira, koji su vršili vrlo usiljenu propagandu u smislu razbijanja partizanskih redova i oslabljenja otpora protiv neprijatelja i njegove ofanzive. Mora se priznati da je to njima prilično i uspelo, jer kada je ofanziva otpočela bosanski četnici dobili su strogo naređenje od svojih komandi, Dangića i drugih, da po cenu smrti ne smieju opaliti ni jednog rrietka protiv okupatora. S druge strane, bosanske partizanske jedinice, naročito romanijske, nisu bile još reorganizovane i osposobljene za otpor, tako da je skoro svu težinu ofanzive primila na sebe naša Proleterska brigada. Karakteristično je to da su uoči same ofanzive Nemci uspeli naterati Nedića i Pavelića da se među sobom sporazumeju. U tu

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ (prva i druga stranica zavedene pod reg. br. 6897, a treća zavedena pod reg. br. 1247).

² U dokumentu je omaškom napisano: januara.

svrhu došla je iz Beograda nedićevska delegacija u Zagreb gde je pregovarala sa Pavelićem. Ofanziva je počela sa pet pravaca: Od Sarajeva preko Romanije drumom u pravcu Han Pijeska, od Sarajeva prema Palama uz Višegradsku prugu i prema Jahorini u pravcu Trnova, iz Višegrada u pravcu Rogatice i Podromanije, iz Zvornika u pravcu Vlasenice, Han Pijeska i Sarajeva, iz Vareša u pravcu Olova i Sokolca. Kako vidiš, sa sviju strana, sa ciljem da nas unište. No, ovaj put mi smo se klonili da držimo neke krute frontove, već smo se nakon manje-više kraćih borbi vešt看 manevrima povlačili u stranu i na taj način ne samo sačuvali živu silu već i zadržali teritoriju, a neprijatelju je uspelo da zaposedne samo neka mesta kao što je Han Pijesak, Vlasenica, Srebrnica i Rogatica, koja su ionako bila u rukama četničkih bandi. Ali, nažalost, za vreme te ofanzive naša je Brigada pretrpela ipak osetljive gubitke. Naš Sumadijski bataljon doživeo je težak udarac u blizini Olova zbog neopreznosti i aljkavosti jednog bosanskog druga (Čiče³) koji je naterao taj bataljon u jednu kotlinu na železničkoj pruzi da tovari neke topove bez obezbeđenja, pri čemu su ih iznenadile velike snage Nemaca i tu je izginulo oko- 60 naših drugova najboljih boraca, a sa njima komandant bataljona⁴ i polit. kom. Draganče.⁵ Osim toga u toj borbi je zaglavio i sam bosanski Čiča. Drugi težak udarac pretrpela je naša Brigada za vreme osamnaestatnoga marša po- najvećoj zimi od Vareša preko Sarajevskog Polja, planine Igrnana do Trnova. To su bila četiri bataljona sa čitavom komorom i usled sporog kretanja, zbog komore, promrzle su noge oko 160 boraca. Od toga ima težili slučajeva oko 60. No iako je taj deo Brigade učinio jedan neverovatno redak pokret, koji će ući u istoriju rata kao sjajan podvig, ipak je taj slučaj smrzanjanja za nas vrlo težak, jer nam je za duže vremena izbacio iz stroja veliki broj divnih boraca. Moral kod našega ljudstva u Brigadi, kako zdravih tako i promrzlih, jeste na tako visokom stepenu kako se retko nađe u vojnim jedinicama. Za razliku od tvoga pisanja da je moral kod vaših jedinica tamo dosta nizak, mogu da kažem samo to da je moral boraca naše Proleterske brigade takav da su oni uvek spremni i na najveće žrtve i samopregor u borbi. To je kadar s kojim će naša Partija moći sa sigurnošću izvršavati najteže zadatke.

A kako se svršila neprijateljska ofanziva? Svršila se sa neuspelom. Uspeli su da prođu samo drumovima, a Višegradsku prugu nisu očistili, već samo jedan mali deo. Naime, naš Štab

³ Slaviša Vajner-čiča

⁴ Milan Uić-Čiča

" Dragan Pavlović-Šilja

je za vreme najvećih borbi sa sviju strana krenuo hitno od Vareša prema Podromaniji i prebacio se preko Višegradske pruge na Jahorinu, gde je došao baš u pravi čas, jer su ustaše i Nemci tada pokušali da' prodru od Prače preko Jahorine u pravcu Foče i Trnova. To bi im i uspelo, jer su domaće bosanske jedinice napustile borbu i bežale u paničnom bekstvu u pravcu Goražda i Foče. Sa našim dolaskom na Jahorinu naše su jedinice zaustavile nadiranje neprijatelja, a osim toga veći deo bosanskih partizanskih i četničkih jedinica bio je vraćen natrag i stavljen pod našu komandu. Mi smo od njih stvarali Narodno-oslobodilačku dobrovoljačku vojsku. Naš dolazak na Jahorinu učinio je na srpsko stanovništvo ogroman utisak, jer smo ga spasili od paljenja i ubijanja ustaških bandi.

U isto vreme kada smo mi bili na Jahorini, tj. oko 22-1, stigli su, po našem naređenju, dva durmitorska bataljona: »Bajo Pivljanin« i »Vojvoda Momčilo«, koji su zaposeli Foču i razoruzali četnike. Posle toga poslali smo jedan crnogorski bataljon i srpsku jedinicu u Goražde i zaposeli isto tako i tu varoš a bosanske četničke jedinice stavili pod našu komandu. S druge strane, stigao je jedan pljevaljski bataljon u Čajniče i zaposeo to mesto. Komandant toga bataljona je drug Jakić.® Na taj način mi smo zaposeli veliki deo teritorije u Bosni, očistili od četničkih bandi, stavili pod svoju komandu razbijene četničke jedinice od kojih stvaramo narodno-oslobodilačke dobrovoljačke odrede i ponovo nadiremo prema Rogatici, koja je opkoljena, i dalje u pravcu Vlasenice i Srebrnice da ubuduće onemogućimo svaki pokušaj četničkih bandi, koje rade samo u interesu okupatora, da se učvrste na ovoj teritoriji. Jedan deo naše Proleterske brigade opkolio je Kalinovik i Ulog, mesta koja drže Talijani i ustaše, i nadamo se da ćemo ih za koji dan zauzeti jer raspolazemo sa dosta teških oruđa, pa i sa dva topa.

Usled zaposedanja ovoga teritorija mi smo došli u mogućnost da dođemo u neposrednu vezu sa Hercegovinom, Crnom Gorom i Sandžakom. Osim toga mi sada imamo sigurno zaleđe — Sandžak i Crnu Goru. Jedino smo se malo udaljili od Hrvatske i Srbije, jer smo tamo kod Vareša uspeli da dođemo u vezu sa našima kod Pecke, pošto nam je Mirko⁷ bio poslao kurira — kao što vidiš iz pisma — a isto tako su došli kuriri iz Srema. No nadamo se da ćemo veze sa Srbijom, i to sigurne, [imati] u skoro vreme ako uspemo da zaposednemo teritoriju sa bosanske strane uz Drinu, u pravcu Ljubovije i Loznice. U tom slučaju mogli bismo neposredno doći u vezu sa našima iz Valjevskog i Podrin-

® Velimir Jakić

⁷ Mirko Toimić-Seljak

skog odreda, kao i sa Glavnim štabom za Srbiju. Razume se da za naše operacije sa ove strane Drine i za uspeh tih operacija treba veća aktivnost naših drugova na srpskoj strani. Njihov zadatak bi bio rušiti komunikacije s one strane Drine i putem jaikih zaseda onemogućiti prebacivanje nedićevskih bandi na bosansku stranu. Pošto nemačka i ustaška ofanziva u Bosni nije uspela, a Nemcima ide na Istočnom frontu vrlo tesno, to su Nemci hitno napustili Bosnu sa svojim glavnim snagama i ustaše ostavili za sada manje-više same. Zbog odlaska Nemaca izgleda da će se povući i ustaše iz nekih mesta koja su zaposeli i kako izgleda prema sporazumu trebali bi ih zaposesti nedićevci. U vezi s tim potajni nedićevski agenti razvijaju u Bosni vrlo živu propagandu pričajući da će u Bosnu doći Nedićeva vojska i osloboditi je od ustaša. Pošto smo uvereni da se bosanske partizanske jedinice ne bi borile protiv inedićevaca, barem u svojoj većini (mnogi se tako izražavaju), to mi preduzimamo mere da ugroženu teritoriju od eventualnog nedićevskog nadiranja osiguramo jedinicama Proleterske brigade i nekim sigurnim bosanskim partizanskim jedinicama. U vezi sa time nastojimo da pojačamo našu Proletersku brigadu sa nekim novim jedinicama od najboljih bosanskih boraca. Osim toga, gore navedena dva crnogorska bataljona, koji broje oko 550 boraca, ostaće na ovoj terenu, a preduzeli smo već mere da nam Durmitorski odred pošalje još jedan bataljon koga bi upotrebili za obezbeđenje pozadine na oslobođenoj teritoriji.

S obzirom na potrebu pojačanja naše Brigade kao udarne snage, u borbi protiv pete kolone u prvom redu a protiv okupatora u drugom redu, bilo- bi potrebno da nam vi odande pošaljete Šumadijski bataljon, odnosno da izaberete oko 150 najboljih boraca i pošaljete ovamo, jer ćemo ih mi ovde ne samo bolje iskoristiti i prekaliti kao borce već i lakše prebaciti na srpsku stranu čim se za to pokaže potreba. Taj bataljon trebao bi se prebaciti što pre, dok još nije narastao Lim, ali bi se morao prebacivati čamcima a ne da gaze vodu kao što je to bio slučaj sa Beogradskim bataljonom. Za osiguranje prelaza i izradu čamaca angažiraćemo sandžačke čete s ove strane a vi se brinite tamo za sve ostalo. Pošto je teritorija na kojoj vi delujete vrlo ograničena, to nema smisla da tamo držiš te velike snage, jer bi u slučaju jednog koncentričnog napada talijanskih i nedićevskih snaga vama bilo nemoguće manevrisanje i izbegavanje opkoljavanja naših većih jedinica. Što se tiče držanja pograničnih iučaka protiv nedićevaca i bandi Javorskog,⁸ mislim da nisu potrebne neke naročite velike snage, jer ne verujem da će

⁸ Boža Čosović-Javorski, četnički komandant

oni pokušati prodor u Sandžak sa nekim krupnim snagama. Za borbu protiv tih bandi vi treba da upotrebljavate manje i lake pokretne jedinice koje će četničke bande po parče napadati i uništavati i koje će u slučaju potrebe moći brzo da se sakupe na jednom potrebnom mestu za suzbijanje pokušaja neprijateljskog prodora. Pošto je mesto na kome su sada pohranjena naša sredstva⁹ vrlo nesigurno, a u slučaju većeg napada neprijatelja bilo bi vrlo nepristupačno, smatramo da je potrebno, ako ne sve, a ono barem deo tih sredstava prebaciti s ovu stranu Lima u Sandžak. U tu svrhu upotrebili biste vi onaj bataljon koji će se prebaciti na ovu stranu,. Razume se, sa tim bataljonom neće moći mnogo odjednom da se transportuje. Zato biste vi trebali da postepeno, po par sanduka, transportujete do Lima, gde će se prebacivati čamcima, a ovde će prihvaćati to sandžačke trupe koje će [ga] otpremati dalje. Za Sandžački štab s onu stranu Lima i za drugove koji će ići u Srbiju ostavite, recimo, četiri sanduka, a ostalo prebacujte ovamo. Papira isto tako ostavite njima jedan mali deo, recimo za Sandžački štab jedan milion, a za srpske drugove odredite uglavnom nemački novac. Ako imate tog puno, prebacite ovamo jedan deo, jedno milion din. u krupnim banknotama. Nemojte zaboraviti da nam pošaljete i sitne srpske banknote jer su nam one potrebne za kupovanje namirnica.

Što se tiče vašeg prebacivanja u Srbiju potpuno se slažemo da je za sada to nemoguće bez velikih gubitaka i da je bolje čekati dok okopni sneg, pa da onda prebacite jedinice u Srbiju. Ti isto tako za sada ostani tamo a kad dođe vreme videćemo da li ćeš ići za Srbiju ili doći kod nas. U Srbiju će svakako neko morati, bilo ti, bilo Marko, čim nastupi toplije vreme i čim bude moguće lakše kretanje koje je onemogućeno zbog snega. Kao što vidiš iz pisama iz Srbije, tamo baš nije tako loša situacija kao što si ti sebi predočavao. Drugovi guraju prilično dobro, a naročito Mihajlo. U Srbiji se stvaraju kolosalni uslovi za p'roširenje narodnog ustanka i partizanskih borbi čim nastane proleće.

Par dana pre nemačke ofanzive u Bosni poslali smo Lolu u Zagreb, a posle njega i druga Bevca, koji su sretno stigli na mesto, a zadatak im je da u ime našeg CK rukovode tamo partijskim radom i da se tešnje povežu sa Srbijom i Slovenijom. Prema tome, donekle će se nadoknaditi i odsustvo nekih drugova koji nisu u mogućnosti da odu u Srbiju na teren.

⁹ Pri povlačenju iz Užica izvučen je pedeset jedan sanduk novca (oko 60 miliona dinara). Jedan deo zakopan je na Zlatiboru, a drugi u Radojinji. Znatno deo toga novca su kasnije četnici otkrili i odneli.

Osim navedenih stvari treba sa tim bataljonom da se pošalje i onaj materijal iz Drenove koji se nalazi pohranjen kod Div.[ca].¹⁰ Isto tako bi trebalo dopremiti i arhivu,. Ti sigurno znaš gde se to nalazi.

Bilo bi dobro da nam pošaljete malo podrobniji izveštaj o akcijama oko Čačka i Arilja ako uopšte imate veze sa tim mestima, jer, koliko smo mi čuli, tamo su česte borbe između partizana i četnika.

Nastojte pojačati politički rad u jedinicama i podignuti njihov moral kako bi bile sposobne na proleće za ponovnu borbu u Srbiji. Ja mislim da vi suviše malo posvećujete pažnju pojedininim tuđim elementima koji ruše disciplinu i unose demoralizaciju. Takve treba nemilosrdno čistiti iz partizanskih jedinica. Nastojte da držite s nama redovnu vezu jer vam je to sada moguće.

Sa drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

¹⁰ U Drenovi, kod kuće Miloša Divca, bila je sakrivena arhiva Vrhovnog štaba. Divca je 1943 god. zajedno sa mladim njegovim sinom (stariji mu je bio u partizanima) uhvatio četnički komandant Vuk Kalaitović, kuću im spalio, a njih odveo preko Lima u Božatičku opštinu i tu ih zaklao. Smrću Divčevom izgubio se i trag o arhivi, pa ni do danas nije pronađena.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 5 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU CRNOGORSKO-SANDŽACKOG NOP ODREDA ZA UNIŠTENJE ČETNIKA DRAŽE MIHAILOVIĆA I DOSTAVLJANJE IZVEŠTAJA¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
5-II-42 godine

**ŠTABU CRNOGORSKO-SANDŽACKOG
NARODNO-OSLOBODILAČKOG PARTIZANSKOG ODREDA**

Stičemo utisak da ne pratite razvoj događaja:

— Naoružani Talijani pobjegli su vam iz Lijeve Rijeke, Mateševa i Kolašina, maršujući neuznemiravano dugom komunikacijom; "

— Glavne neprijateljske komunikacije u Sandžaku nijesu prekinute;

— Dozvolili ste da se u zapadnom dijelu Sandžaka ugnijezde četnici, a mi smo vam stavili u zadatak da to spriječite. Pa i kad ste ušli u Čajniče (četnici su bili pobjegli od nas) nijeste preduzeli mjere da se taj dio Sandžaka dobro očisti. Neke četničke bande krstare oko Pljevalja, Boljanića, Gotovuše, a da vi opet to trpite. Druge četničke skupine nalaze se negdje oko Rudog, na lijevoj obali Drine, odakle sada pokušavaju opet ka Sandžaku. Bataljon koji je ušao u Čajniče nedovoljan je da potpuno učvrsti svoju vlast na tom terenu i da preuzima efikasne mjere protiv svih tih bandi. Nama izgleda da je vaše mjesto isuviše udaljeno kako od događaja u Crnoj Gori, tako i od ovih u zapadnom dijelu Sandžaka. Prema svemu izloženome postupite ovako:

1 — Likvidirajte sa svim četničkim bandama na vašoj teritoriji. Obezbjedite potrebnim snagama zavođenje naše čvrste vlasti u zapadnom dijelu Sandžaka (sve od puta Prijepolje — Pljevlja). Sve četničke najezde od Rudog morate suzbiti u samom početku. Za ovo odredite mobilne jedinice, koje su sposobne za te zadatke. Otvor od Rudog mora se stalno osmatrati.

¹ Kopija, otkucana na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2414.

Zato je dobro i nastaniti neku jedinicu na pogodnom mjestu — jugozapadno od Rudog. Tako- bi se kontrolisao Фaj slobodni prolaz. Isto tako i iz Prijepolja treba sprečavati najezdu četnika. To ne bi bilo da ste vi porušili put Prijepolje — Pljevlja i da ga dobro osmatrate.

2 — Likvidirajte sve špijune, petokolonaše, razbijače narodne borbe na vašoj teritoriji. Sva njihova imanja konfiskovati.

3 — Politički neprekidno radite i u tom cilju planski prolaziti sela sa partizanskim formacijama, priređujući konferencije, predavanja, sijela, kulturne priredbe.

4 — Dočekivati neprijateljske ispade iz Pljevalja. A ne — kao što ste vi dozvolili — da se oni dobro snabdiju seljačkom stokom.

5 — S obzirom na sadašnju situaciju, mi smo mišljenja da je bolje primaći se Pljevljima: Vrulja, Maoče ili Mataruge. Kovren je vrlo udaljen.

6 — S nama uspostavite stalnu kurirsku vezu i podnesite nam detaljan izvještaj o vojno-političkoj situaciji na vašem području, a specijalno o onom velikom vojničko-političkom neuspjehu na Barama.² I recite nam šta ste vi sa vaše strane, odnosno Glavni crnogorski štab, preduzeli da se ta sramota ispravi.

7 — Podnesite nam detaljan izvještaj o svim akcijama od kako je vaš odred formiran, kao i rezultate tih akcija (gubici nepr. i vaši, plijen, odjek tih akcija itd.).

Zatim, sadašnji sastav i jačina odreda, iz kojih je jedinica sastavljen i gdje se one nalaze na položajima. Odvojeno prikazati mobilne jedinice koje se mogu upotrijebiti sigurno na svakom terenu i za sve dodijeljene zadatke, a odvojeno one jedinice koje su samo sposobne da brane svoja sela.

8 — Možemo vam poslati dovoljno duvana za jedinice, kao i duvana i rakije za zamjenu za žito, samo organizujte transport tih količina od Čajniča, dokle ćemo ih doturiti kolima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

² U Kraljskim Barama, kod Mateševa, 20 januara 1942 god., četnici Đordije Lašića, dobro naoružani od Italijana, potpuno su uništili jednu kombinovanu četu Komskog NOP odreda, koja je imala zadatak da napada italijanskog okupatora i zatvori mu komunikaciju Andrijevica—Kolašin. Četnici su se poslužili krajnjom podlošču da bi zaštitili Italijane. Naime, poslali su svoje pregovarače, i dok su ovi prego-

PISMO VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 6 FEBRUARA 1942 GOD. SVETOZARU VUKMANOVICU-TEMPU O FORMIRANJU OPERATIVNOG ŠTABA I O POLITIČKOJ SITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI¹

Drugu Tempu.

Tvoj kurir sa pismom od 2 februara i pismom drugova sa Romanije stigao je. Koristim ovu priliku da ti odgovorim na neke stvari. Prvo, slažem se da ti napustiš Sarajevo, kako zbog opasnosti da ne padneš, tako i zbog potrebe tvoga prisustva na terenu. Mišljenja sam da bi bilo najbolje da odeš s one strane na Romaniju i sa drugovima iz odreda »Zvezda« — Romanija preduzmeš hitno okupljanje i učvršćivanje kako rasturenih partizanskih jedinica, tako i stvaranje dobrovoljačkih jedinica od onih seljaka koji su bili četnici. Naročito je važno da obuhvatite čitavi teren od Romanije prema Han Pijesku, Vlasienici do Drine, da bi se onemogućilo ponovno grupisanje četnika, koji će nam opet samo smetati. Ti si dobro pogodio da treba stvarati istočni bosanski štab. Mi smo već pre tvoga pisma stvorili taj štab i naznačili Principa komandantom. Sa Principom je ušao u štab i Kosorić² koji je bio zamenik komandanta Kalinovičkog odreda. Slažemo se da zajedno sa njima uđe i Murat.³ Štab se za sada nalazi u Goraždu i ima zadatak da uspostavi veze sa rasturenim jedinicama okolo Rogatice i dalje prema Han Pijesku. Njemu će taj posao biti olakšan i time što mi upućujemo naše jedinice kako od Brigade tako i iz crnogorskog odreda na položaj ciko Rogatice i prema Višegradu da se osujeti namera nedičevaca da prodru ovamo i da se osujeti četničko prikupljanje. Mi smo mišljenja da će sa odlaskom Ne-

varali, oni su, koristeći nebudnost partizana, jednovremeno vršili opkoljavanje. Kad su izvršili potpuno opkoljavanje (partizani su logorovali u nelum drvenim kućama), izvukli su svoje pregovarače i odmah mučki sa svih strana napali. U borbi su poginula 33 partizana, 30 ih je ranjeno, a oko 90 zarobljeno. Svega nekoliko njih uspjelo je da se probije. Većinu ranjenih i zarobljenih četnici su streljali, a Vukmana Kruščića, komandira te čete, narodnog heroja, mrtva uspravili uza zid i ponovo »streljali«.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 693.

² Pero Kosorić

³ Pašaga Mandžić-Murat, tadašnji politički komesar Ozrenskog NOP odreda

maca biti vrlo lako ponovo zaposesti čitavi teren, ali smatramo da će na tome terenu prema Srbiji morati da budu prvenstveno naše pouzdane partizanske jedinice koje će hteti da se bore i protiv srpskih četničkih bandita. Zato je neophodno potrebno da one bosanske jedinice koje su već bile određene za Brigadu budu prebačene na taj teren u sastav naše Brigade. Treba javiti Ozrenskom štabu da nam smesta uputi ugovoreni broj boraca. Isto tako trebalo bi ona Crnovrška četa da se prebaci na ovaj teren a na mesto nje da se bace dobrovoljačke čete od domaćih seljaka koji će hteti da se bore protiv ustaša, dok za ovaj teren nisu sigurni. Isto tako treba ubrzati dolazak Zeničke čete, koja takođe treba da bude bačena na ovaj sektor Rogatica — Višegrad — Han Pijesak. Sto se tiče izlaska radnika iz Sarajeva za našu Brigadu, treba preduzeti sve mere da drugovi postepeno izlaze i da se onda prebacuju k nama.

Pošto je drug Košta za sada kod Kalinovika, mi smo ga pozvali ovamo da mu damo tačne instrukcije i da ode u Krajinu kao što ti to predlažeš. Isto tako pozvali smo sa puta u Hercegovinu i drugaricu Lepu,⁴ koja se već vraća i takođe će dobiti instrukcije i ona i poći zajedno sa Kostom. Isa i Crni⁵ kao i Uglješa i Ročko ostaju za sada kod nas i dobili su svaki svoj zadatak, tj. Ročko je otišao u Goražde da održava zborove i radi politički, a Uglješa je otišao na Jahorinu da obiđe jedinice i uredi neke stvari. Mi ćemo po svoj prilici Isu poslati u Zabljak da mu se tamo noga leči, jer nema smisla da se ovako teško vuče-

Naše jedinice Proleterske brigade (dva bataljona) i jedan durmitorski bataljon® opkolili su Kalinovik i Ulog. Juče su već bile kod Kalinovika žestoke borbe jer su Talijani pokušali ispad, pri čemu su imali teške gubitke, dok mi nemamo ni jednog ranjenog. Nadamo se da će to mesto za par dana biti osvojeno. Važno je za nas da se Kalinovik osvoji zbog koncentracije Talijana u Hercegovini. Naše jedinice zauzele su Renovicu i sada prave pritisak na Praču. Nadamo se da ćemo biti brzo na starijim položajima kod Pala ako ne nastupe neke nove okolnosti. Kao što vidiš, Vrhovni štab je raspisao i mobilizaciju za čitavu Bosnu od 18—45 g. Prema tome, trebate i vi na vašem području hitno postupiti po tome raspisu i vrlo energično ga sprovesti u život.

⁴ Lepa Perović-Seka, tadašnji član PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu

⁵ Vasa Miskin-Crni, tadašnji član PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu, narodni heroj. Umro 1945 godine.

⁶ Bataljon »Vojvoda Momčilo«

Sto se tiče povlačenja čitave Brigade sa toga terena,⁷ slažemo se da je učinjena greška sa strane drugova i Štaba brigade kao i Štaba B.H., koji su promenili našu odluku da na terenu ostanu dva bataljona, kao što su promenili i pravac za pokret koji smo mi dali, što je imalo porazan rezultat jer nam je izbačeno iz stroja oko 160 boraca zbog smrzavanja. No mislimo da nije to tako krupna greška što se Brigada povukla, ako se dobro masama tamo objasni da je Brigada izvršila planski taktički pokret zbog eisoeinija ovoga terena i zaustavljanja neprijatelja u nadiranju prema Trnovu i Foči. Tim pre ako se tamio masama objasni da je Brigada već očistila veliki deo terena od ustaša oko Rogatice i u pravcu Sjetline. Treba objasniti da Brigada nije zato tu da čuva nečije kuće, odnosno da zaštićuje ovo ili ono selo, već zato da vodi takvu borbu koja je u interesu celine, odnosno čitave pokrajine, pa ma pri tome i stradalo koje selo ili kuća. Da dolovi Brigade nisu došli pravovremeno na Jahorinu, danas bi ustaše bili u Foči i Goraždu, kao i drugim mestima.

Drug Kulturni⁸ ne može da ide u Krajinu, već smo, kako vidiš, na mesto njega odredili drugaricu Lepu. Da li će Kulturni ostati u Sarajevu ili izaći zajedno' sa tobom — to vi najbolje proeenite sami.

O prebac[^]/anju sa Crnim i Lepom dva bataljona naše Brigade nema ni reči. Tamo su dobre domaće jedinice koje će hteti da vode borbu sa ustašama, ali se ne bi htele boriti sa nedivcima i srpskim četnicima, sa kojima ćemo verovatno kroz najkraće vreme imati posla.

Nastoj da po svaku cenu dobijemo poštu iz Zagreba. Sigurno ima vesti od Djede. Ako se bude zauzeo ponovo Sokolac, treba onaj teren hitno očistiti radi poznate stvari.

6-II-1942 g.

S drugarskim pozdravom,

^ SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

⁷ Odnosi se na marš Prve proleterske NOU brigade preko planine Igmana.

⁸ Avdo Humo

BR. 160

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 7 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU ROMANISKOG NOP ODREDA ZA RASPORED JEDINICA ODREDA I FORMIRANJE SAMOSTALNIH BATALJONA

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 55, str. 166—168.

BR. 161

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 7 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU CRNOGORSKO-SANDŽACKOG NOP ODREDA ZA EFIKASNO ČIŠĆENJE SANDŽAČKE TERITORIJE OD ČETNIKA¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
7-XI₄₂ godine

**ŠTABU CRNOGOR.-SANDŽACKOG
NARODNO-OSLOBODILACKOG PARTIZANSKOG ODREDA**

; Tek smo sada upoznati sa situacijom kod vas. Vi je morate riješiti u svoju korist, i potpuno likvidirati te četničke bande. Ako se četničke snage povuku u Bijelo Polje, vi morate prema njima ostaviti dobar zastor i blokirati ih u toj varoši, ne dajući im da odatle izlaze. Poslije toga morate preduzeti hitne mjere za čišćenje Sandžaka od ostataka tih četničkih uticaja. Trebaće u svakom slučaju odrediti jače snage sjeverno od Pljevalja, jer je vjerovatno prodiranje pojedinih manjih bandi od Rudog i Prijepolja. Snage koje bi se nalazile sjeverno od Pljevalja koordinirale bi rad sa našim, što bi moralo donijeti veće rezultate.

Crnogorske snage² koje vodi drug Sekulić upotrijebiti isto tako za čišćenje Sandžaka.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

² Odnosi se na Kombinovani NOP odred »Radimir Mitrović« koji je bio sastavljen od ljudstva iz Zetskog i Komskog NOP odreda. Tim odredom su rukovodili Bajo Sekulić, komandant, i Savo Brković, ko-

O jačini svih tih snaga i cijeloj vojno-političkoj situaciji hitno nas izvijestiti. Crnogorske snage ne mogu se vraćati u Crnu Goru bez našeg znanja. Otuda je neminovna brza veza s nama.

Možete izvjesne snage tražiti i od Durmitorskog odreda.

Dakle, težište rada poslije čišćenja četničkih bandi treba da se kreće ka nama, u tijesnom naslonu na nas. Kontrolisanje prostora: Kolašin — Mojkovač — Šahovići morao bi na sebe uzeti Komski odred uz vašu pomoć i podršku.

Primate naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

BR. 162

OBAVEŠTENJE SEKRETARA CK KPJ DRUGA TITA I ALEKSANDRA RANKOVIČA OD 8 FEBRUARA 1942 GOD. DELEGATU VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE MILOVANU ĐILASU O UPUĆIVANJU EDVARDA KARDELJA I IVE RIBARA-LOLE U ZAGREB I UPUTSTVO ZA DALJI RAD¹

Za Veljka i Pelagiju²

Dragi druže,

primili smo tvoje pismo u kome nam ukratko iznosiš vojnu i političku situaciju u Sandžaku. Ne upuštajući se na ovome mestu u vojne stvari, odgovaramo ti samo na neka pitanja koja si u svom pismu pokrenuo.

1 — Smatramo da si prerano postavio pitanje svoga prebacivanja u srpski PK i odlaska u Srbiju — prerano zato što i sam kažeš da ne postoje uslovi za prebacivanje preko granice,

mesar: Kod Kolašina (Kraljskih Bara) jedinice odreda su razbile četnike Lašića, Đurišića i Račića i proterale ih prema Beranama i Andrijevići. Međutim, zbog hladnoće i velikog snega koji su ometali brzo gonjenje, kao i zbog italijanske pomoći, pobjeda nad četnicima nije se završila punim uspehom. Pod okriljem okupatora, četnici su izvršili mobilizaciju čitave doline Lima i ubrzo ispoljili jače dejstvo prema Bijelom Polju, zatim, uz podršku okupatora, usmerili svoj glavni napad prema Kolašinu.

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 569.

² Spasenija Babović

a onda zato što je tvoje prisustvo u Sandžaku još uvek neophodno. Sada smo bliže k vama nego ranije, te će i naše veze biti češće i stalnije. Irnaćemo više mogućnosti za konsultovanje po svim pitanjima koja budu iskršavala. Potrebno je da nam zajedno sa štabom šalješ što redovnije i potpunije izveštaje o vojnoj i političkoj situaciji na tvome sektoru.

2 — Jako nas čudi da je vaše ljudstvo u tolikoj meri obolelo. Mi smo s nekim delovima Proleterske brigade putovali kroz najneprohodnije terene, provlačeći se između neprijateljske vatre i s jedne i s druge strane, pa ipak nemamo ni jedan slučaj težih oboljenja, takvih koja bi borce izbacila iz stroja. Usiljenim maršom mi smo po ovoj najljućoj zimi prevaljivali i bez zastanka po 10—12 časova. Težih oboljenja bilo je u drugom delu Brigade, gde vojni rukovodioci nisu bili na visini svojih zadataka u pogledu čuvanja ljudstva. Dakle, o tome treba govoriti sa komandnim kadrom i poučavati ga u rukovođenju. Uslovi kod vas terenski kao i prehranbeni su kud i kamo povoljniji nego ovde. Ovde ne vredi ništa od -novca, jer u opljačkanim mestima nema ništa da se kupi. Ipak, sa svojim čelikom otvorimo mnoga vrata.³

3 — Kod streljanja boraca treba biti obazriv. Svaki slučaj temeljno ispitati i napraviti pismeno saslušanje, a presudu 0 kazni na smrt donositi uz konsultovanje čete i vojnih rukovodilaca. Uvek pogledati nema li još neke mogućnosti da se dotični nekim vaspitnim merama popravi.

4 — Drug Srba treba da ostane u PK-u za Srbiju. Sve navedene razloge za njegovo smenjivanje imali smo u vidu kod rešavanja o sastavu PK, jer ga skoro svi poznajemo iz rada po vojnoj liniji, tj. kao Kočinog zamenika u odredu. Hrabar je i Partiji odan, što je, uostalom, i ranije na radu pokazivao kao niži rukovodilac. Neizgrađenost, u ovom konkretnom slučaju, ne sme biti *razlog* za njegovo opozivanje iz rukovodstva. Ti znaš da su naši seljački kadrovi u Srbiji toliko slabi da moramo učiniti sve za njihovo podizanje. Dužnost je lizgrađenijih drugova u PK-u da mu posvete više pažnje i pomognu njegovo podizanje na stepen samostalnijeg političkog rukovodioca. Njihova »genijalnost« treba da dođe do izražaja, ali u pozitivnom odnosu prema mlađim članovima rukovodstva, što ovi opet ne smeju shvatiti kao neko natkriljavanje nad sobom.

5 — Na nekoliko dana pre ofanzive, koju su okupatori u društvu sa ustašama i četnicima pripremili i poduzeli protiv nas u Bosni, resili smo da drugovi Bevc i Fišer odu u Zagreb,

³ Odnosi se na osvajanje okupatorskih uporišta i zaplenu oružja i namirnica.

te u slučaju da mi zapadnemo u nezgodne prilike prihvate poslove CK. Oni će i inače obavljati jedan dobar deo poslova rukovodstva. Njihov odlazak dobro je došao još i zbog pada našeg druga Brke.⁴ — On je, naime, pao u kandže neprijatelja u Splitu. Po nekim obaveštenjima nalazi se u bolnici. Iako ranjen na ulici, on je ipak dva puta pokušao bekstvo i oba puta bez uspeha. Pokušaće se sve u pravcu njegovog spasavanja.

U Sloveniji takođe ima pohapšenih rukovodećih drugova. Pored ostalih unutra su: Miha,⁵ Tomš.⁶ i drugi. Tamo smo poslali na rad Janeza.⁷

6 — S obzirom na značaj koji sada još više dobija Makedonija, odredili smo kao našeg pretstavnika, na partijski rad, druga Bobija.⁸ Njegovim odlaskom part. organizacija u Makedoniji biće u mogućnosti da bar donekle savlada teškoće koje stoje pred njom, kako u pogledu zadataka koji su joj danas postavljeni, tako i u pogledu likvidacije i poslednjih ostataka frakcionaštva, do koga je doveo Šarlo svojim zločinačkim i štetočinačkim radom.⁹

¹ Rade Končar

⁵ Miha Marinko

⁶ Tone Tomšič

⁷ Ivan Maaek

⁸ Dobrivoje Radosavljević

⁹ Metodije Šatorov-Šarlo, sekretar PK KPJ za Makedoniju, odbio je da sprovede direktive CK KPJ koje su se odnosile na oružani ustanak makedonskog naroda u zajednici sa ostalim narodima Jugoslavije, tvrdeći da je taj stav anglofilgi i imperijalistički. Ustvari, u pogledu okupacije Makedonije i oružanog otpora okupatoru Šarlo je bio na šovinističko-oportunističkoj liniji rukovodstva Bugarske radničke partije. Dosledno tome, on je naziv »PK KPJ za Makedoniju« samovoljno promenio u naziv »Pokrajinski komitet radničke partije za Makedoniju«, i pokušao da makedonsku partisku organizaciju pripoji Bugarskoj radničkoj partiji (komunista).

Polazeći sa ovih pozicija, Šarlo je odmah po ulasku okupatorskih trupa u Makedoniju dao direktivu da se oružje preda okupatoru — tobože »da se ne kompromituju kadrovi«, »da se kadrovi sačuvaju« i si. — a štamparija PK izbacila u vinograde u blizini Skoplja, gde ju je okupator pronašao.

-Da bi se sredilo stanje u partiskoj organizaciji Makedonije, dva puta je (jula i septembra 1941 god.), kao opunomoćenik CK KPJ, upućivan Dragan Pavlović-Šilja.

Iako je Šarlo među partiskim članstvom Makedonije bio raskrinkan, on je odbijao da preda dužnost sekretara PK, imajući u tome podršku bugarskog CK. No, ta unutarpartiska borba završila se krajem* 1941 god. pobedom revolucionarne linije CK KPJ nad oportunističkom i kontrarevolucionarnom linijom rukovodstva BRP(k) i Šarlom. Formirani su prvi partizanski odredi u Makedoniji, ali je linija oružane borbe nailazila na nove teškoće zbog razornog delovanja delegata CK BRP(k) Bojana Balgarjanova. Zbog toga je CK KPJ odlučio da uputi Dobrivoja Radosavljevića kao svog delegata pri PK KPJ za Makedoniju.

7 — S Milutinom¹⁰ imamo dosta dobre veze i redovno dobivamo materijal iz Crne Gore.

Za srpski PK spremili smo materijal s kojim ćeš se i sam upoznati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

8-II-1942

Tito

Marko

BR. 163

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 8 FEBRUARA 1942 GOD. OPERATIVNOM ŠTABU ISTOČNE BOSNE ZA RASPORED PARTIZANSKIH JEDINICA I SUZBIJANJE ČETNIČKOG UTICAJA

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 56, str. 168—171.

BR. 164

OBAVEŠTENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 8 FEBRUARA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP I DO ZA BOSNU I HERCEGOVINU O IZVRŠENOJ REORGANIZACIJI BOSANSKIH PARTIZANSKIH JEDINICA I PREDUZETIM MERAMA ZA LIKVIDACIJU ČETNIKA U ISTOČNOJ BOSNI

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 57, str. 171—173.

¹⁰ Ivan Milutinović-Milutin, narodni heroj, član Politbiroa CK KPJ od 1940 god. i Vrhovnog štaba od njegovog formiranja. Jedan je od organizatora i rukovodilaca oslobodilačke borbe jugoslovenskih naroda i Narodne revolucije. Na Prvom zasjedanju AVNOJ, 1942 god., izabran je za člana Izvršnog odbora AVNOJ, na Drugom zasjedanju, 1943 god., izabran je za člana Pretsedništva, a u NKOJ ušao je kao poverenik za trgovinu i industriju.

Poginuo je od mine pri prelazu preko Dunava motornim čamcem, 23 oktobra 1944 god., na putu za oslobođeni Beograd.

BR. 165

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 8 FEBRUARA 1942 GOD. PROLETERSKIM BRIGADAMA ZA SPREČAVANJE SIRENJA PE-GAVCA

Objavljeno u Zborniku dokumenata sanitetske službe, knj. 1, dok. br. 5, str. 13.

BR. 166

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 9 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU DURMITORSKOG NOP ODREDA

Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 2, dok. br. 67, str. 141—142.

BR, 167

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 10 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU KRALJEVAČKOG BATALJONA PRVE PROLETERSKE BRIGADE ZA NAPAD NA PRAČU, PODGRAB I SJETLINU I ZA RAD SA NOVOFORMIRANIM DOBROVOLJAČKIM JEDINICAMA

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 59, str. 175—176.

BR. 168

IZVEŠTAJ DELEGAȚA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE SVETOŽARA VUKMANOVIĆA-TEMPA OD 12 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI U SARAJEVU POSLE NEUSPELE DRUGE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE, O USPOSTAVLJANJU KURIRSKIH VEZA SA ZAGREBOM I O SLABIM MOGUĆNOSTIMA ZA NABAVKU ODEĆE, HRANE, SANITETSKOG I DRUGOG MATERIJALA

'bjavljen u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 62, str. 181—184.

BR. 169

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 13 FEBRUARA 1942 GOD. OPERATIV-
NOM ŠTABU NOP I DO ZA ISTOČNU BOSNU ZA SREĐI-
VANJE PRILIKA U JAHORINSKOM ODREDU, PRIPREMA-
NJE NAPADA NA PRACU, PODGRAB I SJETLINU I RE-
DOVNO DOSTAVLJANJE IZVESTAJA**

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 66, str. 190—192.

BR. 170

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 13 FEBRUARA 1942 GOD. OPERATIV-
NOM ŠTABU NOP I DO ZA ISTOČNU BOSNU ZA POJA-
ČANJE AKCIJA NA KOMUNIKACIJAMA I ČIŠĆENJE TE-
RITORIJE OD ČETNIKA DRAŽE MIHAILOVICA¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
13-11-42 godine

**OPERATIVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH I DOBROVOLJAČKIH ODREDA
ISTOČNE BOSNE**

1 — Usvaja se predlog da se pojedine dobrovoljačke čete pozivaju u određena mjesta za politički rad i učvršćivanje vojničke obuke. Ovo će vrlo povoljno uticati i na izdržljivost i odmor ljudstva, jer nije potrebno da sve čete neprekidno ostanu na položaju. To otupljuje borce, a naročito kada se borbe ne vode. Dakle, to ljudstvo moramo navikavati na smjenu kao i na uredno povraćanje na položaj. Primiće se vrijeme poljskih radova kada ćemo morati odvajati borce za ove radove. To smjenjivanje ljudstva bolje će ići kad već sada otpočnemo sa takvim radom.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

Za politički rad kod ovih četa koristiti i ljudstvo iz Durmitorskog odreda² i Proleterske brigade. Kod tih dobrovoljačkih četa treba održati više predavanja, prikazati im način borbe, uputiti ih na red i vojničku disciplinu. Neophodno je potrebno da im se prikažu na zabavama razne slike iz rata, recitacije, naše pjesme, razni skečevi; prirediti sijela i igranke.

Mjesta ovih kurseva bi bila: Goražde, Ustikolina i Foča. O ovome još promisliti i u vezi sa komandantima sektora i njihovim planovima konkretno treba regulisati ovu stvar. Za sektor Foče to ćemo mi uraditi.

2 — Nameće se još jedno vrlo važno organizaciono pitanje. Radi se o bosanskoj omladini, koja kao sirov materijal vrlo rado prima naše ideje, samo treba s njom raditi. „Ovo se može uraditi ako osnujemo Bosanske partizanske omladinske čete. Te čete postavicećemo kod Proleterske brigade, čije će jedinice na njih vaspitno uticati. Od te omladine stvoricećemo izvrsne borce ne samo za sadašnju borbu, nego i za njenu drugu fazu.³ Dakle, odmah otpočnite sa ovim organizacionim pitanjem i njemu posvetite veliku pažnju. Treba se omladini obratiti jednim dobro sastavljenim apelom- To može od vas poteći, ali nam sadržinu apela pošaljite na uviđaj. Saznali smo da već imate jednu takvu četu. Mišljenja smo da je treba poslati u Foču. Ta četa treba da nosi naziv: Prva bosanska omladinska partizanska četa. Ovo treba i u apelu navesti, da je već jedna takva četa osnovana. O ovome nas detaljno izvijestite.

3 — Kraljevački bataljon ne možemo sada poslati istočno od Rogatice. Rogatica još nije pala; talijansko dejstvo od Višegrada, kao i neku naročitu invaziju četnika ne treba očekivati; ne znamo situaciju na putu: Mokro —• Podromanija —• Han Pijesak. Dakle, treba nam poslati tačan izvještaj gdje se nalaze neprijateljske snage i koje jačine, pa da bismo mogli donijeti u tom pogledu konačnu odluku. Komunicira li neprijatelj preko Romanije ka Han Pijesku i ka Rogatici?

Jest, mi ćemo upraviti glavno dejstvo ka predjelu Vlasenica — Zvornik, ali tek onda kada potpuno učvrstimo pozicije na ovpm sektoru, povezujući se čvrsto s Hercegovinom, Crnom Gorom i Sandžakom, kada dobijemo one vaše bosanske jedinice za Proletersku brigadu.⁴ Tada ćemo dejstvovati jednom vrlo

² Odnosi se na kombinovane bataljone »Bajo Pivljanin« i »Vojvoda Momčilo«.

³ Vidi toim III, knj. 2, dok. br. 188 i knj. 3, dok. br. 15, gde drug Tito ukazuje na pogrešno shvatanje o dvema etapama NO borbe.

⁴ Reč je o Ozrenskoj, Zeničkoj, Romaniskoj i Crnovrškoj četi, koje, po naređenju Vrhovnog štaba, trebalo je da uđu u sastav Prve proleterske NOU brigade sa područja partizanskih odreda Istočne Bošne. Kasnije, Vrhovni štab je odustao od ove odluke.

jakom grupom, a Bosancima imponuje broj. Ovako bismo rasparčali naše jedinice. Znamo da bi u političkom pogledu to bilo vrlo dobro. Ali Čiča⁵ i Štab brigade nijesu radili onako kako smo mi bili predvidjeli. Sada se jasno uočavaju greške neizvršavanja naređenja.

Vi ste već sve preduzeli da uspostavite veze i dođete u kontakt s vašim ljudima u rejonu Glasinca. To je vrlo važno i nastojte da to bude što brže. Vrlo je važno onaj politički materijal raširiti na čitavoj toj prostoriji. Dakle, sve letke umnožite i neprekidno ih širite. Isto tako i radio-vijesti. U ovom pogledu morate pokazati više smisla. (U B.H. štabu⁸ mi smo našli štosove »Borbi« koje smo poslali iz Užica, a nijedna se nije razdijelila narodu. Tolika aljkavost ne da se ničim opravdati.)

4 — U pogledu akcija:

- partizanske akcije na putevima;
- aktivna blokada Rogatice; unutra moraju prvi Сгпсн gorči upasti;
- likvidacija četnika, upravo njihovih vođa.

Ne zaboravite da je glavno dejstvo ka Han Pijesku. Vrlo je važno to mjesto osvojiti. Zato ćete nas izvijestiti kolike su nepr. snage u tom mjestu.

Primate naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

⁵ Slaviša Vajner

⁸ Odnosi se na Glavni štab NOP i DO za Bosnu i Hercegovinu.

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 13 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU JA-
HORINSKOG NOP ODREDA ZA VOJNO-POLITICKO UČVR-
ŠĆENJE JEDINICA I SVAKODNEVNO IZVOĐENJE
AKCIJA¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
13-11-42 godine

**ŠTABU JAHORINSKOG NARODNO-OSLOBODILACKOG
PARTIZANSKOG ODREDA**

1 — Primili smo vaše pismo od 12-11-42 godine. Prilikom formiranja Jahorinskog odreda nepravilno je postupljeno. Naime, drug² iz štaba B.H. nije razgovarao sa novopostavljenim štabovima, nego ih postavio čisto administrativno, što smo mogli i mi iz kancelarije uraditi. Od samog vašeg dolaska na taj položaj morali ste više politički raditi. Sakupljati te jedinice pa im držati političko-vojna predavanja. Prema razbijačima narodne borbe morali ste strožije istupati. Da ste vi do sada strijeljali jedno desetak, ne bi vam se događale stvari kakve navodite. Nije dovoljno oduzeti vojniku oružje i zatvoriti ga. Tu se mora oštrije istupati. Nikad se stvari ne smiju razvodnjavati. Ušlo je to u neku praksu: zatvorili smo ga, a još ne dobismo izvještaj: strijeljamo ga. Grdno će nam se svetiti svaka labavost. Imamo u tome pogledu gorka iskustva.

Sad je predviđeno da se pojedine čete izvlače s položaja, pa da se šalju u pozadinu na neko vrijeme za političko-vojni rad. To ćete odmah i vi otpočeti, ako budu dozvolili vaši vojnički planovi i namjeravane akcije. O tome ćete dobiti detaljna uputstva od Operativnog štaba narodno-oslobodilačkih partizanskih i dobrovoljačkih odreda Istočne Bosne. Od sada ćete se po svim pitanjima obraćati tome štabu, a ne Komandi mjesta u Foči. Nikad se jedna operativna komanda ne obraća komandi mjesta za vojna i politička uputstva, kao što ste vi ovoga puta uradili. Vrhovni štab možete direktno izvijestiti o vrlo važnim i hitnim pitanjima. To vam je još prilikom slanja na Jahoranu saopšteno. Operativni štab Istočne Bosne sada se nalazi u Go-

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

² Uglješa Danilović

raždu. Vaša je dužnost da što prije stupite s njima u vezu i detaljno ga izvijestite o stanju kod vas kako u vojničkom, tako i političkom pogledu.

2 — Nastojte da čvrsto povežete i formirate jedinice. Zavedite jedinice u spiskove, izdajte im poslate knjižice. Sve to ima značaja, a vi nas o tome ništa ne izvještavate. Recite nam iz kojih su sela vaše jedinice. Koje sve ličnosti treba ukloniti pa da politička svijest korakne naprijed. Takve konkretne zahtjeve postavljajte, a ne onako teoriski: slabo ide. Vi sve slabosti morate ukloniti. Vaš neprijatelj to bi sigurno postigao.

3 — Sta je sa akcijama? Ljudstvo na položaju podleže raznim razmišljanjima i sanjarenju kad nema akcija. Vi morate da ste neprekidno na terenu i da svakog dana napravite po neku akciju. Ne branite se, nego napadajte. Neprijatelj je slabiji od vas. Ležanjem na položaju vojnik izgubi i posljednju trunku borbenosti, u kojoj i inače oskudijevaju ovi bosanski borci. Upravo, to je izvrstan elemenat samo kada se politički malo osvijesti. A tu svijest vi morate podići. Lijepo istupajte pred ljudima i sa njima razgovarajte ozbiljno, prijateljski, a ne po nekom knjiškom receptu ili kao neki predavač.

Tražite u ovom pogledu savjete od Kraljevčana, oni su u tom pogledu mnogo iskusniji. Obratnom poštom izvijestićete nas koliko ste predavanja, konferencija i sastanaka učinili sa tim mještanskim četama. Jeste li ih naučili da pjevaju koju rusku pjesmu, i tako dalje.

4 — Recite nam kakvi su izgledi za napad na Praču, Podgrab, a poslije toga na Sjetlinu. Što je bio uzrok da je taj napad toliko zakasnio? Nas su Kraljevčani bili izvijestili da će taj napad uskoro uslijediti. Dakle, on treba da uslijedi poslije detaljnog plana i izviđanja neprijatelja i njegovih snaga. Prača se mora napasti obuhvatno: sa svih strana, da zarobite oružja i municije. Inače, male će koristi biti. Svaka akcija koju preduzmete mora biti sigurno i uspješno izvedena. Dakle, recite nam šta kažu Kraljevčani.

Poslije te uspješne akcije Kraljevački bataljon i Crnogorska četa poći će u drugom pravcu. Drug Šćepanović³ bi ostao na tom sektoru dok ne bi došla neka zamjena od Glavnog štaba za B.H. To ćemo pitanje postaviti i pred Operat. štab Istočne Bosne.

Dakle: politički radite što više. Mi imamo namjeru da od bosanske omladine stvorimo: Bosanske partizanske omladinske čete, u koje bi stupali mladići od 17 do 25 godina. Čete bi se političko-vojnički podigle u blizini jedinica Brigade i u mje-

³ Mirko Šćepanović

stima: Foči, Goraždu. O tome razmislite i počnite u tom smislu raditi. No vi ćete dobiti tačna uputstva od Operativnog štaba Istočne Bosne. A sada polako pripremajte omladinu. Ona je nas vrlo dobro shvatila, želi nas i stupa u naše redove. To je u ovom mjestu, gdje smo mi mogli razviti jači prosvjetni, kulturni i politički rad.

O svim akcijama detaljno nas izvještavati, kako bismo mogli to objavljivati preko biltena. Imena [onih] koje bi trebalo pohvaliti tako isto javljajte. Imena [pojedinih] jedinica koje su se istakle javljati.

Pazite na hranu ljudstva. Stvarajte rezerve u hrani. [O] higijeni ljudi morate se pobrinuti. Čuvajte se dobro, jer je ovaj dio Bo[sne i]nače vrlo prljav i zaostao. Parite veš, vojnici neka se kupaju, šišajte se. [Do]stavioemo vam mast protiv vašiju.

Šaljemo vam 6.000 dinara, Od sada se za pomoć obraćajte neposredno Oper[ativn]om štabu.

Kurira nijesmo zadržali. Njega možda treba Operativni štab u Goraždu. Dok ne tu nalazi Kraljevačfci bataljon, onda on preuzima komandu čitavog tog sektora. Za sve se obraćati štabu tog bataljona. On bi trebao da nas izvijesti i o tome stanju kod vašeg odreda. Ovo da znate, te da zajednički sve rješavate, a ne pojedinačno.

Tamo je upućen dr Nikoliš,⁴ pa sa njim uredite sva sanitetska pitanja.

Primite drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

⁴ Gojko Nikoliš

**IZVEŠTAJ REFERENTA SANITETA VRHOVNOG ŠTABA
NOP I DV JUGOSLAVIJE GOJKA NIKOLIŠA OD 13 FE-
BRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU
TITU O ZDRAVSTVENOM STANJU ČETVRTOG BATA-
LJONA PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE I MEŠTAN-
SKIH ČETA NA NJEGOVOM SEKTORU¹**

Druže Tito

Posle dvodnevno obilaženja meštanskih četa ovoga sek-
tora mogu da ti podnesem kratak izveštaj o dosadanjem radu.
U svemu moj dolazak ovamo nije bio besplodan i desio se u
pravi čas.

1) Zdravstveno stanje dveju četa IV bataljona² je zadovo-
ljavajuće. Nešto lakih slučajeva gripa, drugo ništa. Higijenska
svest boraca, tako i staranje komandnog sastava na polju higi-
jene na zavidnoj su visini.

2) Od 9 meštanskih četa obišao sam ih 5 (u selima Sred-
nje, Gornja i D. Kamenica). Izvršio sam pregled celokupnog
ljudstva, izdao lekove, održao predavanje po higijenskim pita-
njima, ali sa glavnim ciljem podizanja prestiža Vrh. štaba i
Brigade pred bosanskim borcima, među kojima su se baš ovih
dana ispoljile tendencije protiv »stranaca«. Opšte konstatacije:
apsolutni nedostatak ma kakve sanitetske službe, strašna kul-
turna zaostalost (95% nepismenih), obrasli u kosu i brade, šu-
gavi, krastavi, ali ipak snažniji i u drugom pogledu zdraviji od
boraca naše brigade. Razumljivo je zašto.

Na osnovu toga odlučio sam:

a) Da formiramo još jedno previjalište za levo krilo ovog
sektora, verovatno u selu Jamići. Jedno previjalište nalazi se
u Boškovićima sa medicinarom IV bataljona, ali se levo krilo
slabo može koristiti njime. Tamo bi poslali jednu našu iskusnu
bolničarku.

b) Odabrao sam iz svake čete po dvojicu najbistrijih, naj-
zdravijih mladića koje odmah upućujem u Foču na kurs za
četne bolničare. S obzirom na to da je još u toku previranje
među ovim borcima — »bivšim« četnicima — i da još postoje
pomenute tendencije, ovaj kurs će imati i krupno političko zna-

¹ Original, pisan rukom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ,
pod reg. br. 3670.

² Odnosi se na Četvrti (Kraljevački) bataljon Prve proleterske
NOU brigade.

čenje. Zato te molim da ukažeš svaku pomoć drugu Božoviću oko organizacije te škole. Potrebno je mladima dati što više vojničkog i političkog vaspitanja, pa će zato biti neophodno potrebno da im se dodeli jedan vojnički starešina i politički komesar. Kurs bi trajao oko 10—15 dana.

Ja ću se ovde zadržati još dva dana i to po želji druga Jakšića, a iz operativnih razloga.

Moram konstatovati da drug Jakšić,³ sa njemu svojstvenom energijom, pokazuje veliku delatnost i na polju higijene. Baš uoči mog dolaska izdao je naredbu koju ti prilažem i koja se brzim tempom sprovodi u delo. Izgleda da je on uspeo, nešto milom, a nešto gvozdenom pesnicom, da trgne ove⁴. . . iz zimskog sna!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

13/II. 42.

Gojko⁵

BR. 173

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 14 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU DURMITORSKOG NOP ODREDA O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI I SANDŽAKU¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
14-11-42 godine = 15 časova

TERITORIJALNOM ŠTABU DURMITORSKOG NARODNO-OSLOBOD. PARTIZ. ODREDA

Vaša pisma upućena nama i Komandi mjesta u Foči primili smo. Povodom tih pisama izvještavamo vas:

1 — Između oštalih stvari koje je bataljon »Vojvoda Momčilo« evakuisao za Šćepan Polje bilo je i nešto vune, pamuka, svilenih stvari i posuđa. Rekli smo da sve stvari može mijenjati

* Pavle Jakšić, tadašnji komandant Četvrtog bataljona

¹ Odnosi se na borce meštanskih četa.

⁵ Gojko Nikoliš

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

za žito. Mi smo uzeli nešto crvene svile za zastave. Da li je još toga ostalo ne znamo vam reći. Glavno je da sa svim tim stvarima možete raspolagati kako hoćete. Odgovorni rukovodioci neka vas izvijeste o količini i vrsti stvari, kao i mjestu gdje se nalaze. Sve su stvari bile u bazi u Šćepan Polju.

2 — U Gorazdu i Foči imamo velike količine duvana i rakije. Po trebovanju poslaćemo vam za Šavnik i za Pivu koliko god budete tražili, samo organizujte transport tih stvari iz Foče. Duvan i rakiju možete mijenjati za žito, ako se to tamo može postići. Mi smo do sada uputili izvjesne količine rakije za Šćepan Polje. Količina se tačno ne sjećamo. Vjerovatno je da su to Pivljani upotrijebili. No, od toga ne treba praviti pitanje. Rakije ima dovoljno. Premda naši partizani ne piju rakiju, ove zime davali smo po malo i to u vrlo hladnim danima. Dobro nam je došla i kao higijenska mjera za trljanje nogu.

3 — U Čajniču vam možemo staviti [na raspoloženje] potrebne količine duvana i rakije, koje bi zamjenjivali za hranu. No, od Čajniča vi bi se trebali postarati za transport tih potreba. Tamo bi trebali da uputite jedno vaše odjeljenje koje će vršiti sve te administrativne poslove. Za sada se u Sandžaku može dobiti žito za duvan i rakiju. Naši drugovi iz Pljevaljskog bataljona već vrše te zamjene. Stavićemo im u zadatak da otpočnu nešto i za vas prikupljati.

4 — U Foči i okolini ne može se ništa kupiti ni za kakve pare. U Foči uopšte nijesmo od hrane ništa zatekli. Sve su opustošile četničke bande. Dakle, u pogledu hrane i ovdje se osjeća oskudica.

Čelebić i čitavu okolinu još nijesmo pročistili. Pripremamo ekspediciju. Tamo se krije Spasoje Dakić, neki razbojnik, žandarm Ojdanić sa nekim bandama. Kad likvidiramo te bande vidjećemo što se nalazi u Čelebiću. Sve što je zaplijenjeno uzećemo. A oni su veliki pljačkaši. Tu u Čelebiću postavićemo stalnu našu posadu. Naravno, hraniće je Čelebićani. Od hrane koja bi se tu našla dodijelili bi i vama.

5 — Kancelariskog materijala šaljem o onoliko koliko smo imali. I mi oskudijevamo u tome. Baterija i akumulatora za radio-aparate nemamo.

6 — Situacija u Bosni: Njemačka ofenziva nije imala naročito uspjeha. Ustaše i hrvatska vojska² ušli su u varoši: Vlasenica, Srebrenica, Han Pijesak, Rogatica i Olovo. Njemci su pošli iz Bosne. Takva obavještenja imamo, a sada odredi vođe uspješne borbe. Tako: oslobodili smo Renovicu, na pruži Prača — Ustiprača, i blokirali Rogaticu.

² Odnosi se na domobrane.

Četničke jedinice prešle su pod našu komandu, kao narodno-oslobodilačka dobrovoljačka vojska. Politički radimo među njima. Stvorićemo bosanske partizanske omladinske čete. To će biti dobar materijal. .. Ponegdje ima četničkih bandi i po koji sakriveni »voda« i »vojvoda«, ali mi to sa uspjehom i nemilosrdno čistimo.

Naše pozicije već znate. Blokiralimo smo Kalinovik. Povezali smo se sa drugovima iz Hercegovine. Isto tako sa onima iz Sandžaka, koji su razbili onu opasnu bandu. Mi ćemo nastojati da zauzetu prostoriju što bolje organizujemo i učvrstimo našu vlast. Naročito dobro treba očistiti Sandžak. On treba da nam posluži kao otkočna daska u potrebnom momentu. Sem toga, on je jedini izvor za snabdijevanje naših odreda, kao i onih u Crnoj Gori. Prema tome, važnost njegovu je velika. Zato smo i tražili onaj novi posadni bataljon iz vašeg odreda. Shvatite to kao vrlo važno i što prije nam ga uputite.

Dok je Crnogor.-sandž. odred bio zauzet k Bijelom Polju, a Pljevaljski bataljon ka Čajniču, Talijani sa četnicima malo su podigli glavu i ispadali su oko Pljevalja. Međutim, sada ćemo više pažnje posvetiti blokadi Pljevalja. Pronose se vijesti da će Talijani napustiti Pljevlja. Neke petokokmaške porodice već su napustile varoš. Druge se spremaju da je napuste. Moramo biti budni da odmah uđemo u Pljevlja. Svaku najezdu kakvih četničkih bandi u pravcu Pljevalja moramo u osnovi suzbiti. Zato i vi pratite razvoj situacije oko Pljevalja. Morate se povezati sa prekotarskim dijelovima.³

Vaša četa, kako smo saznali, stigla je u Meljak.⁴ Upotrijebioemo je zajedno sa našim jedinicama za čišćenje Čellevioa, koji ćemo obuhvatiti sa svih strana.

Brigadu ćemo ojačati sa jednim hrvatskim i jednim bosanskim bataljonom. To će onda biti jedna zaista vrlo snažna udarna jedinica. Moral i borbena vrijednost ljudstva Brigade su na izvanrednoj visini. To je prava crvena vojska, dika i ponos naš.

Što se tiče Hercegovine, tamo su pojedine bande i njihove vode bile uzele maha. Sada smo im presjekli zaleđe i imaće [sej uspjeha u likvidiranju tih bandita. Hercegovci su dobili kao pojačanje izvjesne jedinice iz Crne Gore, pa će očistiti teritoriju od tih izdajnika.

Inače, partizanske akcije vode se u čitavoj Jugoslaviji. Na proljeće će one preći u pravi ustanak. Moramo biti spremni da

" Jedinicama koje su se nalazile na desnoj obali reke Tare.

¹ Četa je bila formirana i upućena na traženje Štaba Pljevaljskog NOP bataljona »1 decembar«, kao pomoć u sprečavanju italijansko-četničke pljačke sela u okolini Pljevalja.

upravljamo svim događajima, Pojačajte političku djelatnost. Rasturajte politički materijal koji dobijate. Održavajte vezu sa svima susjedima. Ta veza treba da je planska, jer ste teškim terenom odvojeni od susjeda.

7 — Raspored vaših bataljona: »Vojvoda Momčilo« nalazi se u rejonu Kalinovika i Trnova. Oni nemaju težak zadatak. U Kalinoviku povremeno uznemiravaju neprijatelja. »Bajo Pivljanin« nalazi se na rejonu: Goražde — Ustiprača — Rogatica — Renovica. I on učestvuje u blokadi Rogatiće.

8 — Napominjemo ponovo da niste s nama uredili stalnu kurirsku vezu. A to bi moralo biti, s obzirom da preko vas saobraćamo sa Glavnim crnogorskim štabom.

Naredite bazi na Šćepan Polju da redovno šalje kurira. Sa Šćepan Polja neka izvještaje nose vaši kuriri. Dakle, potrebno je ovu vezu bolje organizovati. Može biti da će biti brža veza preko Čelebića, kada ga očistimo i kada u njemu budemo imali našu posadu.

Primiti naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 14 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU NEVESINJSKOG NOP ODREDA ZA UNIŠTENJE ČETNIKA U HERCEGOVINI I STVARANJE DOBROVOLJAČKE VOJSKE¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

14-11-42 godine = 15 časova

**ŠTABU NEVESINJSKOG NARODNO-OSLOBODILAČKOG
PARTIZANSKOG ODREDA**

1 — Vaše pismo od 10-11 t. g. dobili smo. Slažemo se što ste izvršili spajanje bataljona. Samo, tako spojenim bataljonima nijeste dali dobro ime. Ime sektor označava neku mrtvu, ustaljenu formu vezanu za zemljište. A mi radimo sa odredima. Prema tome odmah odbacite naziv »sektor« i odredu dajte ime: Nevesinjski narodno-oslobodilački partizanski odred. To je vezano i za istoriju toga kraja.

Mi smo direktno naredili štabu Župo-pivskog bataljona da četu druga Todića² uputi, u s. Vrba i Dražljevo. Izvijestite nas da li je ta četa tamo došla. I mi smo zahtijevali od štaba Durmitorskog odreda da se Župo-pivski bataljon pripoji Nevesinjskom odredu, pa on nije dao na to pristanak. Taj je dio vezan za crnogorske odrede i bilo bi nezgodno da se odvaja iz te cje-line. Sem toga, veći dio snaga toga bataljona nalazi se na terenu: Foča — Kalinovik — Goražde. Taj je bataljon predodređen da djeluje i u ovom pravcu. I može se smatrati velikom greškom naših rukovodećih drugova što s ovim dijelovima nijesu blagovremeno intervenisali u ovom pravcu. Nakon dužeg vrerhena ispravili su oni tu grešku, ali poslije teroriziranja ovoga kraja od strane četničkih bandi.

No, dijelovi iz ovoga bataljona mogu se uvijek mobilisati za dejstvo ka Nevesinju, Gacku i Borcu. Oni su na Borčane mnogo kivni,

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2508.

² Janko Tadić

Dakle, Župo-pivski bataljon ostaje u sastavu Durmitorskog odreda, ali njegovi dijelovi mogu uvijek vama sadejstvovati i potpomagati vas u radu.

Što se tiče Golijskog bataljona, to pitanje ste trebali urediti sa Glavnim štabom za Crnu Goru i Boku. Dobro je da vas taj bataljon potpomogne. Crnogorci imaju dovoljno snaga.

2 — Prikupite snage, pa rasterajte sve četničke organizacije. One kao takve ne smiju postojati na vašoj teritoriji. Njihovo likvidiranje isto je toliko važno kao i likvidiranje okupatora, s kojim oni otvoreno saraduju. Sve njihove vođe treba likvidirati. Ispuštanje Todorovića³ iz ruku jeste za svaku osudu. Tu ste i vojnički i politički izgubili. No, brzom likvidacijom četničkih bandi vi ćete to ispraviti. U tome morate biti vrlo energični. Spajanjem Hercegovine sa Crnom Gorom, Sandžakom i dijelom Bosne do Jahorine i Sarajeva treba da se stvori jedna solidna osnovica za naš dalji rad. Na toj prostoriji moramo potpuno učvrstiti vlast, a to neminovno zahtijeva likvidiranje svih izdajničkih elemenata.

3 — Ako ima uslova, vi možete formirati Narodno-oslobodilačku dobrovoljačku vojsku, ali u nju ne mogu ući četnički vođe i njihovi otvoreni simpatizeri i pristalice. I ta vojska mora biti čvrsta. No, o tome ste vi već dobili uputstva od Operativnog štaba narodnooslobodilačkih partizanskih odreda za Hercegovinu, koji je formiran odlukom ovoga štaba.

4 — Dobro bi bilo likvidirati Borač. Ali mi ćemo malo pričekati dok za to sazru političke prilike. Za četnike to je bilo vrlo važno. Oni su htjeli da se preko toga predjela povežu sa svojom teritorijom u Bosni. Sem toga, na takvim pitanjima oni su aktivirali mase, jer se inače ne bore protiv okupatora. Vi morate politički raditi, da se otupi borbenost tih muslimana iz Borča. U tom pogledu mi ćemo izdati jedan letak, pa ćete ga i vi rasturati među muslimanskim življem.

5 — Kao što znate, mi smo blokirali neprijatelja u Kalinoviku. Svakog dana uznemiravamo ga. Nije isključeno da će Talijani pokušati da preko Uloga deblokiraju Kalinovik. Ili veća je vjerovatnoća da će nahuškati Borčane da napadnu u pravcu Kalinovika. Prema tome, nameće vam se uloga da:

— spriječite Talijanima prolaz ka Ulogu;

— a ako napadnu Borčani ka Ulogu i Obiju, vi morate obavezno da ih napadnete jednim demonstrativnim napadom i tako im skrenete pažnju na vašu stranu. Vjerovatno je da ste i u tom pogledu dobili naređenje od Operativnog štaba.

6 — Od kancelariskog materijala. . . i rasturite po jedinicama i po selima.

³ Boško Todorović

Pazite da veza preko Čemerna bude uvijek obezbijedena s nama.

Održavajte vezu i sa Nikšićkim odredom.

7 — Najzad, da vas obavijestimo o jednom važnom organizacionom pitanju. Mi smo u Bosni formirali Bosanske partizanske omladinske čete. To će biti dobar materijal... Ove čete provešće i političko-vojni kurs s jedinicama Proleterske brigade, pa će se nakon toga uvoditi postepeno u akcije, od manjih ka većima. Tako ćemo doći i do mobilnih udarnih snaga. To isto sprovedite i na vašoj teritoriji. Ovo naše naređenje saopštite Operativnom štabu. Mladići mogu biti stari od 17 do 25 godina.

8—• S nama održavati vezu stalnim kuririma. Izvještavati nas uvijek o vojno-političkoj situaciji kao i rasporedu i namjerama neprijatelja.

Primitite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

BR. 175

ZAJEDNIČKI "izVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE I OPERATIVNOG ŠTABA SRP- SKO-SANDŽAČKOG ODREDA OD 14 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O BORBAMA PROTIV ITALIJANA I ČETNIKA U CENTRALNOM DELU SANDŽAKA, O JAČINI I MORALNO-POLITIČKOM STANJU PARTIZANSKIH JE- DINICA¹

14 februara 1942 godine

Dragi drugovi,

Ono što smo predviđali u prošlom pismu dogodilo se: nas su napali u Novoj Varoši sa svih strana. Neprijatelj je bio nadmoćniji u broju i naoružanju (više municije). Kako smo vam već javili, on je nadirao od Jasenova ka Kokinom Brodu, od Debelje ka Mostu Pavlovića, od Seništa ka Radojinji, od

¹ Original, pisan rukom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, po/d reg. br. 4291.

Halinovića ka Zlataru, od Banje ka Radojinji, u ukupnoj jačini od oko 1600 ljudi (nedićevci, četnici itd.). Mi smo u jednoj akciji razbili grupu Zdravka Kaluđera u Rutošima, ali se ona u momentu opšteg napada, istina prepolovljena, opet skupila. Kako sam vam javio, mi nijesmo htjeli da se povlačimo pred ovim grupama, ali su tada Italijani prodrli s jačim snagama (nešto više od bataljona) od Bistrice i Prijepolja ka Drenovi i Kosatici (Crni Vrh), tako da smo se našli potpuno opkoljeni. To je bilo 4 i 5 februara. Mi smo 4-og razjurili četnike u Halinovićima i 5-og uveče, 6-og, 6-og uveče, 7-og i 7-og uveče pod borbom izvukli sve jedinice, aktiv, bolnicu, bežaniju, u pravcu Zlatar — Kosaticia — Mileševo — Divci — Lučice — Lim — Kamena Gora, probijajući usput slabije snage (zasjede) neprijatelja. Tako smo se našli u prostoru oko komunikacije Pljevića — Prijepolje, sa zadatkom čišćenja toga terena i onemogućavanja neprijatelju saobraćaja.

Po dolasku u ovaj prostor izvršili smo temeljito čišćenje (radioničara, raznih žena izbjeglica, zabašanata, hroničnih bolesnika itd.), tako da smo ostali samo s vojskom, a teže ranjenike smo evakuisali ka Zabljaku. Svom ostalom ljudstvu (njih oko 250) dali smo pomoć kao izbjeglicama i dali im pravac — Bosna. Vi im nemojte izlaziti u susret.² Oko nas se bio sabrao strašan ološ. Čak smo otkrili i ljude koji nijesu članovi, a uspješni su da se kao takvi pretstave (neki Čeda Čenić, Vanjka³ — brat Nate Hadžić, neki Žika Marković i dr.). Sve smo ih protjerali. Bolesnu Ljubinku smo doveli sobom (ponegdje je i nošena). Neprijatelju nijesmo ostavili ništa. Gubici oko 30... Gubici neprijatelja su veći. Materijalnih gubitaka nemamo, bolnicu smo — takoreći na rukama — izvukli. Naše snage zajedno sa Sandžaklijama (Srez novovaroški i prijepoljski) iznose oko 1000 vojnika. Komanda nam je zajednička. Moralno stanje ljudstva je zadovoljavajuće (poslije čišćenja), fizičko slabo. Kulaci nabijaju cijene (120—150 din. kilo mesa u stočarskom kraju!) i pokušavaju da izazovu paniku, tako da smo morali pribjeći mjeri rekvizicija. Srednji i siromašni seljaci su iscrpljeni prilično stalnim boravkom partizana u tom prostoru. Istina, to ćemo primijeniti samo u selima u kojima nema četnika, a četnika nema ondje gdje oni ne vrše vlast, nego rade podzemno politički i potajno se organizuju (preko kulaka). — Ovdje su učinjene (ranije) krupne greške u vezi sa stvaranjem pozadinskih četa (čete koje te tuku — nas — u leđa).

² Drug Tito se nije složio sa ovakvim postupkom, već je naredio da se sve ovo ljudstvo prikupi i da se pojedincima dodele zadaci koje mogu da izvršavaju (vidi dok. №. 185).

³ Jovan Hadžić-Vanja. Maja 1942 god., dok je prelazio preko reke Tare, ubili ga četnici iz zasede.

Takvo je stanje kod nas.

Kako sam vam već ranije javio, prodor u Srbiju pod ovim uslovima je bio nemoguć. S Kosmajskim odredom nijesmo uspjeli da dobijemo nikakvu vezu (slali smo i seljake), tako da ne znamo šta je s njima. Ukoliko bi bili prisiljeni na dalje izvlačenje, pošli bi tamo. Naravno, to je vezano sa zadacima (vojničkim) koje nam vi postavite.

Izgleda, cilj je neprijatelja čišćenje Sandžaka i nabacivanje partizana na Crnu Goru. Naravno, ovdje je za nas stvar otežana utoliko što se muslimani drže uz Italijane, a četnici ih ne napadaju (zasada), tako da je kretanje kroz njihova sela nemoguće (nama).

Očekujemo od vas dalje naredbe, kako mi tako i-PK. Inače, partizani jedva čekaju proljeće. . .

Poduzećemo mjere da se svaki član partije posebno provjeri i da se utvrdi da li je član, kad je stupio itd.

Što se tiče našeg povlačenja, treba da imate u vidu s jedne strane —• premorenost našeg ljudstva i nedovoljnu količinu municije — [s druge strane]. Borba je stalno vođena s promjenljivom srećom. Pitaćete: Zašto smo dozvolili da nas opkole? Zato što nijesmo htjeli da dozvolimo da nas tuku bez pomoći okupatora. To smo uspjeli, zato je i moral dobar. Niko se ne osjeća od partizana poražen. Jedan dio aktiva dali smo na rad u Sandžak, jedan dio u čete, a jedan dio (instruktori za rad u četama: Čeća,⁴ Mega,⁵ Mijalko,⁶ Srba,⁷ Mitra,⁸ Cana^D) uz štab. Da čete nijesu iscrpljene slabom ishranom, moglo bi se mnogo više učiniti. Moraćemo ih najesti. Jedan dio novca smo zakopali i ostavili (bojeći se da nam ne propadne u putu).

Očekujući vaše hitne poruke s drugarskim pozdravom

Đido, Kušić, Cania,
Violođa, V. Leković, Đurić¹⁰ i ostali

Da biste jasnije shvatili sliku našeg izvlačenja treba da imate u vidu da su sve jedinice kompaktno i organizovano povučene, kao i ostalo ljudstvo. (

⁴ Svetislav Stefanović-Čeća

⁵ Milentije Popović-Mega

⁶ Mijalko Todorović

⁷ Srba Josipović

⁸ Mitra Mitrović

⁹ Spasenija Babović

¹⁰ Sva imena su napisana rukom Milovana Dilasa.

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE MILOVANA DILASA OD 14 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGU TITU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U SANDŽAKU¹

14 februara 1942 g.
16 časova

Dragi drugovi,

Baš sinoć kasno u noć, pošto su bili pošli naši kuriri kod vas, dobih vaša pisma, koja su nas sve mnogo obradovala. Videli smo u kakvoj se situaciji nalazite, pa je kod svih volja da što pre dođu kod vas, da vam budu pri ruci i da stupe u redove već slavne Proleterske briga.de. To je želja skoro svih srpskih partizana, a ni Sandžaklijama ne bi bilo krivo. Naravno da to zavisi od vas samih. Mi za sada ostajemo ovde s ciljem čišćenja ovog terena od četničkih bandi i pravljenja zaseda prema Italijanima. Po pitanju zaseda moramo izmeniti taktiku i postaviti stvari drukčije nego na putu Prijepolje—Bistrica. To jest, zasede nećemo držati stalno, da ih neprijatelj otkrije, nego ćemo se informisati kad neprijatelj vrši razmenu na putu — put ne radi — pa ćemo tada postaviti zasedu.

Sada da vas obavestim o političkom stanju na ovom sektoru. Talijani su bili uspeli da bace protiv nas muslimanske i četničke bande, ali, po pouzdanim obaveštenjima, srpski četnici i nedićeveci kategorički su tražili od Talijana da muslimani budu potisnuti, da predaju četnicima oružje, i sada se i ovde događa bosanska situacija —• hajka na muslimane. Time smo se bar zasada rasteretili jednog neprijatelja, a nastojaćemo da se s muslimanima čvršće povežemo. Politički rad u ovom prostoru nije bio zadovoljavajući. Narodno-oslobodilačke odbore drže u rukama najbogatiji seljaci, koji, zaklanjajući se za te odbore, vrše sistematsku sabotažu i izglednjanje partizana. Te okolnosti, kao i iscrpenost srednjeg i siromašnog seljaka, namorale su nas da pribegnemo meri rekvizicija, mada sa tim postupamo vrlo oprezno. Inače, finansiski apsolutno ne bi mogli izdržati da imamo Krezovo blago. Uostalom, kako smo stvari postavili, videćete iz naredbe koju sam potpisao ja, a koja je došla pre materijala koji smo dobili od vas. Takozvane pozadinske čete pretvorile su se u pravo oruđe pete kolone. One su postale

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2413. '.

sredstvom kulačkih i četničkih elemenata, ne samo da se one-mogući mobilizacija aktivnih partizana, već da se partizanima u teškoj situaciji zada nož u leđa, a četnicima preda oružje. Po daljim našim informacijama nedićevske trupe su se vratile na-trag iz N. Varoši, a ostali su samo četnici, koji vrše napade na muslimane, tako da ćemo učiniti sve da ih uzmemo u za-štitu. Kako će se u ovoj zapetljanciji držati sandžački partizani nije sasvim izvesno, ali ja verujem — dobro, s obzirom da su oni već učestvovali u borbi protiv četnika i da su njihovi do-movi mahom opustošeni. Kako vidite iz pisma drugarica iz PK, poduzeli smo sve mere da politički rad pojačamo dok smo na ovoj teritoriji. Pozadinske čete ćemo razoružavati sa svom političkom oprežnošću i nastojati da mobilišemo aktivne par-tizane.

Sada da vam kažem nekoliko reči o oboljenjima i moralu. Oboljenja su došla uglavnom usled hladnoće i strahovito veli-kih fizičkih napora, a usto i slabe ishrane. Sto se tiče morala, on je umnogome poboljšan otkad je počeo intenzivniji rad Partije u četama, tako da se danas može smatrati zadovolja-vajućim, naročito posle obimnih čišćenja koja smo nepošteđeno izvršili još pre vašeg naloga. Sada, ukoliko obezbedimo dobru ishranu, a u tome ćemo sigurno uspeti, s obzirom na akcije protiv četnika i njihove imovine, ljudi će se potkrepiti i sve će biti dobro. Samo s većom, odelom i obućom još stojimo slabo, a vaši nas prosto pojedše. Istina, u N. Varoši smo bili napra-vili kupatilo — ali sad N. Varoši nema.

Po vašem nalogu šaljem vam II Šumadiski odred. Dve čete su vrlo* dobre, a Račanska nije najbolja. Komandant od-reda je drug Dugalić.² On se pokazao vrlo dobro, naročito vešt za izvlačenje u teškim situacijama. On je prihvatio i borbu kod N. Varoši, koja je omloigučila povlačenje isvih ostalih delova'. Njegovi nedostaci su nedovoljna politička izgrađenost, koja se pažljivim radom odgovornih drugova može otkloniti, i od njega izrasti vrlo dobar komandant. Politički komesar je drug Tasa Mladenović.³ On je hrabar, pouzdan, iskren, ali mu nedostaje izvesna politička oštrina. Njegov zamenik je drug Goša,⁴ koji je istovremeno i sekretar bataljonskog komiteta. Kako smo mi težište čvrstine odreda postavili, na sekretara komiteta, a ne

² Dušan Dugalić, narodni heroj. Kasnije bio komandant Trećeg bataljona Druge proleterske NOU brigade. Poginuo u selu Oborci kod Bugojna, pri napadu na nemačko-ustaško uporište, jula 1942 godine.

³ Tanasije Mladenović-Tasa bio je kasnije komesar Trećeg bata-ljona Druge proleterske brigade.

⁴ Dragoslav Đorđević-Goša. Kasnije bio zamenik komesara Tre-ćeg bataljona Druge proleterske NOU brigade. Po oslobođenju bio na-čelnik Odeljenja agitpropa CK KP Jugoslavije. Umro 1949 god. na lečenju u Švajcarskoj.

na političkog komesara, što ćete videti iz pisma koje sam vam ranije poslao (rad Partije u partizanskim četama), to smo za zamenika politkoma uzeli baš druga Gošu, koji je radnik, neustrašiv, odlučan i do kraja odan našoj Partiji. Malo je slabunjav, ali je zato van svake sumnje jedan od boljih drugova kojima uopšte raspolaže naša Partija. Zamenik komandanta je drug Jevtić.⁶ On vam je poznat kao komandant, po našoj oceni je hrabar, iskren i pošten. Nedostatak mu je izvesna netaktičnost u ophođenju s ljudima (sitničarenje sa drugom Miladinom) a i nedovoljna politička izgrađenost, koju svakim danom, koliko smo mogli primetiti, sve više stiče. Svi su članovi KPJ. Dugalić je učlanjen ovamo. To je komandni kadar Štaba. Ovaj odred nismo nazvali bataljonom nego odredom, zato što je on deo jedinica II Šumad.[iskog] odreda. Oni će krenuti u toku sutrašnjeg dana ka vama.

Posle njihovog odlaska nama ostaju na raspoloženju I i II Užički bataljon i Čačanski bataljon, ukupni broj 450—500 boraca. Taj je broj sada veći zbog toga što je dobar deo drugova obolelih već osposobljen za borbu. Zatim ostaju na raspoloženju I i II Zlatarski bataljon i Mileševski bataljon (Prijepljci), u ukupnoj jačani od oko 350 boraca; veliki deo Sandžaklija nije proveren u borbama i dobar će deo otpasti, ali će biti priliva. Kod partizana se oseća velika želja da se vrate u zavičaj i tamo nastave borbu, bilo po cenu kojih teškoća da se prebace i vode borbu. Uprkos ovih naših nastojanja nismo mogli ostvariti zadatak prebacivanja u Srbiju, što ste nam i vi na kraju odobrili. Mislim da bi trebalo ispitati mogućnosti eventualnog brzog prebacivanja preko Drine, a mi ćemo ispitati mogućnosti eventualnog prebacivanja na Rudo, što po našem mišljenju ne bi bilo neostvarljivo. To bi bio istovremeno i najbolji način odbrane Sandžaka, — oživeti pokret u Srbiji, za koji sazrevaju svi uslovi, što smo i mi od početka uviđali.

Što se tiče našeg povlačenja, moram da vam naglasim da je ono trajalo bez prestanka tri noći i tri dana, sa jednim malim dnevnim odmorom, tako da i taj pokret, iako je povlačenje, mislimo da spada u riznicu naših velikih napora. Sa toliko ogromnim ljudstvom, sa bolesnicima, sa ranjenicima, mi smo se provlačili preko brda, kroz snežne oluje, kroz zasede, napadani od četnika i Talijana. Gubici naši, ukoliko ih je bilo, bili su u borbama oko N. Varoši...

Pitanje novca stoji vrlo nepovoljno za nas. Baš kad smo ja i Voja Leković počeli da iznosimo novac sa onog nesigurnog

⁵ Dragan Jevtić, narodni heroj. Kasnije bio zamenik komandanta Trećeg bataljona Druge proleterske brigade. Poginuo u Sloveniji 1943 godine.

mesta, dogodilo se da je neko otkopao osam sanduka, tako da ih je ostalo svega još četiri. Svi pokušaji da pronademo lopova ostali su bez uspeha, trag je vodio u sasvim suprotnom pravcu, ka selu Bistrici. Tako su srpske hartije zakopane na sigurnom mestu, a ostale su stvari ostale gde su i bile. Ja nisam smeo krenuti čitav novac sobom, jer bi mogla blagajna u toku napada da se odvoji od neke jedinice i da bude uništena. To se stvarno i događalo, tako da smo se vraćali za tašne sa blagajnom. Kod nas ima svega oko pola miliona dinara u srpskom novcu i oko 2 miliona dinara u nemačkom. Za sada bi bilo nemoguće izvlačenje novca otuda, ali će nam on ostati kao rezerva za proleće i za leto, a sad se moramo kako-tako pretrpeti. Ja nisam imao pred očima razvoj situacije u Bosni i mogućnost našeg izvlačenja pod onakvim uslovima, iako smo to predviđali, da bih sve to sklonio na vreme, a nije mi bilo u onakvoj situaciji ni moguće ni sigurno organizovati takvu stvar. Što se tiče arhive, ona je takođe ostala zakopana, a da se neke stvari nalaze kod Div.[ca] tek sam doznao iz vašeg pisma, jer mi to niko ranije nije rekao.

Zamerate nam da nismo dovoljno radili na čišćenju i radu u part.fiskim] jedinicama u četama. Ta zamerka potpuno otpada, jer smo stvarno radili vrlo intenzivno i štabovi i Partija, jedino što nismo još sasvim izvršili čišćenje same Partije. Što se tiče druga Srbe, kao što vidite iz moga ranijeg pisma, ja sam onu napomenu učinio, a da ga stvarno dovoljno nisam ni poznavao. Mislim da je vrlo dobar i sposoban drug i da se može razviti, ali da bi verovatno mnogo bolje zadovoljio kao politički komesar neke vojničke jedinice, nego kao član PK, mada nema spora da bi se i tu, s obzirom na lične njegove kvalitete i odanost, mogao ubrzo izdići na potrebni nivo.

Drugarica Anđa i Branka su zdravo i dobro, a drugarica Ljubinka će uspeti da ozdravi, samo što za nju ide teško s dijetalnom hranom.

Pošto vam je Crnogorsko-sandžački štab verovatno poslao izveštaj o borbi sa četnicima kod Šahovića, to nema nikakve potrebe da vam i ja pišem o tome. Naša veza sa njima je sada sasvim čvrsta i radićemo koordinirano.

Potpuno se slažem i ja i ostali drugovi sa vama u pogledu odnosa između Glavnog sandžačkog štaba i Crnogorsko-sandžačkog štaba. Za nas je samo bio problem u tome kako da se ta stvar formalno reši, tj. šta ćemo sa Sandžačkim glavnim štabom koji još uvek formalno postoji. Pošto preostale srpske jedinice operišu na istom sektoru "na kom i Novovarošani i Prijepoljci, to smo mi stvorili zajednički štab sa drugovima iz Glavnog sandžačkog štaba (Štab Srpsko-sandžačkeag n. o. p. o.), sa komandantom Volodom, politkomom Kušićem i članom šta-

ba Burićem, a u tom štabu, obilazeći stalno teren i jedinice, rade i drugovi Stambolić, Lefcović, Ljubiša Urošević i ja.

Izvršili smo izvesne promene u Oblasnom komitetu Sandžaka. Druga Mošu⁶ postavili smo za zamenika politkoma u II Zlatarskom bataljonu, druga Vladu⁷ smo kaznili ukorom i odstranili iz rukovodstva. . . tako da su sada u rukovodstvu Trša, Miša Cvetković⁸ (koji se u Mesnom [komitetu] pokazao vrlo dobar) i drug Leković. Ove su izmene potpuno na svome mestu, jer drug Moša je bio dosta neinicijativan na radu iako je vrlo čestit, odan i hrabar i sigurno će u bataljonu dati vrlo dobre rezultate. U tome su bataljonu većina njegovi seljaci koji su pobjegli ispred četničkog terora, pa je potrebno intenzivno raditi sa njima.

Sigurno će i PK Crne Gore odobriti ove promene. Zaista imate pravo kad tvrdite da je ovaj elemenat dosta ropskog mentaliteta, iako je u svojoj suštini vrlo zdrav i neiskvaren. To je nedostatak revolucionarnih tradicija, ali ogranj ustanka ne može da mimoide ni ove krajeve, i kad-tad u njima će se stvoriti za nas čvrsta podloga. Treba da imate u vidu da tu Partija ne radi ozbiljnije ni punu godinu dana i da su to mase koje nisu imale nikakvih većih borbenih iskustava, sa pretežno srednjim seljaštvom i selima koja se zbog svoje privredne zaostalosti, na suvatima, nisu još diferencirala (većinom stočarski krajevi), tako da se lako pod navalom neprijatelja pretaču čas na jednu čas na drugu stranu. To se samo može popraviti najupornijim radom i borbom.

Taktika četnika ovamo jeste kao i tamo: da na paroli borbe protiv muslimana omoguće za sebe mobilizaciju srpskih seljaka. Ali je Sandžak u tome pogledu vrlo tvrd orah, jer ima potpuno kompaktnih muslimanskih površina — Pešter, Bihor, Rožaj, Komarani itd., tako da to neće ići tako lako kako oni misle.

Vašu direktivu da po mogućnosti ostavimo neke pojačane sandžačke čete na planini Zlataru, po mišljenju svih drugova, bilo bi nemoguće sprovesti. Zimi Zlatar ne može biti ni u kom slučaju baza ako N., Varoš i sela oko njega, drže u rukama neprijatelji. Ta baza bi bila potpuno opkoljena i bilo bi onemogućeno svako izvlačenje. Sto se tiče fronta na Uvcu, nas je

⁶ Momir Bošković-Moša

⁷ Vlado Damjanović

⁸ Odnosi se na Rafaela Batino. Miša Cvetković je njegovo parti-zansko ime. On je pre rata, kao komunista, bio na robiji u Sremskoj Mitrovici. Godine 1942, na planini Ljubišnji gde je kao ilegalni partiski radnik bio organizovao jedan partiski kurs, uhvatili su ga četnici i predali Italijanima; ovi su ga streljali u Pljevljima.

iskustvo guralo baš na to da uništavamo pojedine četničke grupe, ali nam je to bilo neizvodljivo iz dva razloga, s jedne strane front prema Talijanima, a s druge strane prilična iscrpenost ljudstva za brze noćne akcije pod ovakvim klimatskim uslovima. To ni četnici ni nedičevci nisu mogli da rade, nego su nas prosto tukli nadmoćnošću municije i akcijom Talijana, tako da se uže oko nas sve više stezalo. Njihovi napadi su išli uz galamu, trube itd., urlikanje »na juriš« i si.

Naše naoružanje je još dosta dobro, samo nam nedostaje municije.

Očekujući vaše hitne naredbe, drugarski vas pozdravlja

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Veljko

BR. 177

UPUTSTVO NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 14 FEBRUARA 1942 GOD. KOMANDANTU PLJEVALJSKOG BATALJONA O RADU NA TERITORIJI CAJNIČKOG I PLJEVALJSKOG SREZA I O MOBILIZACIJI LJUDSTVA ZA NOP I DV JUGOSLAVIJE¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
14-11-42 godine

Drugu Velimiru Jakiću

Postupićete ovako:

1 — Dobro, neka ostane oma crnogorska četa, pojačana manjim vašim dijelovima u Boljanićima. Odatle mora preduzeti izviđanje ka Pljevljima, a održavati vezu s vama, a vama može potpomoći u slučaju likvidacije Zaboraka.

2 — U Čajniče će biti. upućena mra crnogorska četa iz II bataljona, kao i jedna kraljevačka četa. Kada dođu te snage, preduzećemo čišćenje prvo Čelebića a zatim dijela sjeverno od Čajniča.

3 — Pročitaćeš naređenje za Crnogor.-sandž. odred, a zatim ga hitno uputi. Iz njega vidiš da i on treba da prenese te-

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

žište u Pljevaljski srez, ali tek pošto zavede snošljivo stanje u Bjelopoljskom srezu. To može potrajati nešto duže. I ti možeš požuriti tu njihovu akciju i predložiti im još što.

4 — Moraš preduzeti sve za mobilizaciju toga sreza... U pogledu kvaliteta toga ljudstva vidi pismo Sandž. odreda. Preuzmi sve za stvaranje omladinske čete. Ona bi bila kod jedinica Proleter, brigade u tom mjestu.

5 —• Prikupljaj hranu. Razvij tu razmjenu.

6 — Politički mnogo radite. Dajite što više priredaba.

7 — Uхватite čvrstu vezu sa dijelovima iz istočnog Sandžaka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

BR. 178

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE SVETOZARA VUKMANOVICA-TEMPA OD 14 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O SITUACIJI NA PODRUČJU ISTOČNE BOSNE

Objavljen u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 67, str. 192—194.

BR. 179

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 15 FEBRUARA 1942 GOD. KOMANDIRU PARTIZANSKE BAZE SČEPAN POLJE ZA UČESTVOVANJE U OPŠTEM NAPADU NA CELEBIC¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
15-11-42 god. — 8 časova

KOMANDIRU BAZE — ŠČEPAN POLJE

Naše jedinice u toku 16-II preduzeće čišćenje Čelebićke opštine. Ovu opštinu obuhvatili smo sa svih strana. Vi ste trebali već danas da sa svim vašim dijelovima iz Šćepan Polja i

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

Bastasa budete u selu Toholju, pa da odatle krenete 16-II u 7 časova pravcem Papkov Dol—Hočevo—Čelebić. Međutim, telefonsku vezu nijesmo mogli s vama uspostaviti. Najbliži dijelovi koji se nalaze lijevo od vas krenuće iz s. Dubrave 16-II u 7 časova pravcem: Korlat—Pjelovci—Vrbica—Čelebić.

Prema izloženom, *16-II zorom*, najranije što možete — krenite se iz Šćepan Polja i najpogodnijim pravcem preko Hočeva upadnite u Čelebić. Ovaj pokret morate izvršiti obavezno. U slučaju ako bi naš bataljon² koji nastupa od Dubrave preko Korlata i s. Pjelovci bio dočekivan otporom Čelebićana, vi morate bočnim dejstvom potpomoći tu borbu. Dakle, vaše je prisustvo vrlo važno i ne smije izostati.

Na Bastasima i Šćepan Polju možete ostaviti po 2—3 draga, a sve ostale snage upotrijebiti u pokretu ka Čelebiću.

Razumije se da morate nastupati obazrivo, sa isturenim patrolama i dobrim izviđanjem.

Najavljeni [sastanak]³ s nama izostaje zbog ove akcije.

Regulišite redovnu kurirsku vezu s nama u Foči. Potrebna je isto tako uredna veza i preko Pive sa Zabljakom.

Primate naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU —• SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba,
Arso R. Jovanović

PS.

Ako vam ovo naređenje stigne danas rano, onda možete još u toku današnjeg dana preduzeti izvjestan put, da bi vam sutrašnji marš bio kraći. U protivnom, u toku današnjeg dana i noći izvršite sve pripreme da⁴ biste sutra rano mogli otpočeti pokret.

² Odnosi se na Beogradski bataljon Prve proleterske NOU brigade.

³ U dokumentu je omaškom napisano: izostanak.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 15 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU KOMSKOG NOP ODREDA ZA PODNOŠENJE IZVEŠTAJA O SNAGAMA ODREDA I POLITIČKOJ SITUACIJI NA TERENU¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
15-11-42 godine — 10 časova

**ŠTABU KOMSKOG NARODNO-OSLOBODILACKOG
PARTIZANSKOG ODREDA**

Dragi drugovi,

Podnesite nam sljedeći izvještaj:

— O vojno-političkoj situaciji na vašem terenu. Kakav je vaš položaj poslije onoga neuspjeha na Barama.² Šta ste sve preduzeli za ponovni prestiž u tome kraju.

— Sa kojim partizanskim snagama raspolazete sada i gdje se one nalaze. Ovdje uračunati mobilne jedinice, odnosno one partizane koje možete mobilisati za akcije ma gdje, tj. van svojih seoskih rejona. Izvještaj mora biti realan.

— Gdje se sada nalaze četničke bande na tome rejonu, jačina njihova i šta sve preduzimaju.

— Recite nam o svim novostima u Crnoj Gori.

— Gdje se sada nalaze snage koje je vama u popioć vodio drug Bajo Sekulić,³ i kolike su te snage i njihov raspored.

Za vas je vrlo važno da se bande iz rejona: Andrijevića — Berane ne puštaju preko Trešnjevika ka Mateševu, kao ni dolinom Lima ka Bijelom Polju. Na tim vratima treba ih dočekivati. Tako će oni biti lokalizovani u onaj kotlini. Ta se kot-

¹ Kopija, otkucana na pisaćoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2415.

² Vidi dok. br. 158, primedbu 2.

³ Bajo Sekulić, student prava iz Sreza danilovgradskog, narodni heroj, — jedan je od najistaknutijih rukovodilaca Narodnooslobodilačkog pokreta u Crnoj Gori. Bio je član PK KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak i član Glavnog štaba NOP odreda za Crnu Goru i Boku od njegovog formiranja. Novembra 1941 god. bio je politički komesar Crnogorskog NOP odreda za operacije u Sandžaku. Poginuo je 21 marta 1942 god. na Crkvinama kod Kolašina kao komandant sektora, u borbi protiv Italijana i četnika.

lina ne može očistiti dokle se god Talijani nalaze u Andrijevići i Beranima. To tim prije što te bande nalaze utočišta kod okupatora.

Ako vam je potrebno, do Cajniča vam možemo doturiti potrebne količine duvana. Samo, od Cajniča vi bi morali regulisati prenos. Taj bi se duvan mogao zamjenjivati i za hranu.

Izvijestite nas i kako stojite s ishranom, kako za odrede tako i za stanovništvo.

Preko Sandžaka treba da održavate češću, povremenu vezu s nama.

Primate naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILAGKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

BR. 181

**DIREKTIVNO PISMO SEKRETARA CK SKOJ IVE RIBARA
-LOLE OD 15 FEBRUARA 1942 GOD. POKRAJINSKOM
KOMITETU SKOJ ZA BOSNU I HERCEGOVINU¹**

(Sa poštom za "Starog")

15.11.1942

PK-u SKOJ-a za B.H. (Drugovima Rati² i Jur.³)

Centralni komitet SKOJ-a javlja da je njegov član,, drug Joža Vlahović, metalski radnik iz Zagreba, herojski pao u borbi za slobodu protiv fašističkih okupatora i zločinačkog ustaškog režima. Drug Vlahović držao se je do posljednjeg časa svog života herojski pred ustaškim krvnicima koji su ga streljali u Zagrebu krajem novembra 1941 g. Njegov život kao i njegova junačka smrt treba da budu putokaz i svetao primer svim mladim komunistima i svim mladim patriotimar Jugoslavije. Slava drugu Vlahoviću!

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1560.

² Rato Dugonjić, tadašnji sekretar PK SKOJ za Bosnu i Hercegovinu

/ ³ Jurica Ribar, tadašnji član PK SKOJ za Bosnu i Hercegovinu

Dragi drugovi!

Koristim ovu priliku da vam se ukratko javim. Nažalost, još ne raspolazem sa vašim izveštajem sa S'avetovanja u Sred [njem]⁴ i položaju uopšte. Ali, na osnovi podataka koje sam dobio o radu Savetovanja u Sred. i opšteg položaja u BH danas, smatam da je potrebno da obratite u svome radu pažnju na sledeće:

1. —• Apsolutno je nužno likvidirati onakvu organizacionu zbrku kakva se je pokazala u Sar.fajevskoj] organizaciji SKOJ-a⁵ na izveštaju njihovog delegata u Sred. Ne radi se o tome da se organiziraju nekakva »jezgra«, onda »aktivni«, onda »SKOJ«, a onda — nekakva »omladina«. Svi omladinci spremni da u ovoj ili onoj meri učestvuju u radu pod našim rukovodstvom i osećaju se mladim komunistima su skojevci i njih treba na, najrazličitije načine povezivati. Gde je to moguće — kao u oslobođenim rejonima — činiti sasvim jednostavno u *širokim* aktivima, a u mestima gde smo nelegalni povezivati najaktivnije omladince stalno i čvrsto a ostale na različit način vezivati za njih. Takva je praksa u celoj zemlji, pa i u većem delu BH, a treba je sprovesti i u Sar., i drugim krajevima gde se stvorila zbrka slična ovoj tamo.

2. —U vezi sa političkim posledicama neprijateljske ofanzive u Istočnoj Bosni (politički slom četništva itd.) i uopšte u vezi sa novim taktičkim pozicijama naše KP na ovoj etapi borbe, posvetite najpuniju pažnju radu na ostvarenju legalnog »Saveza BH omladine«⁶ i to kako u oslobođenim tako i u neoslobođenim rejonima. U oslobođenim treba ovu organizaciju stvarati najšire i potpuno javno po gradovima i selima, unutar nje razviti prosvetni i propagandni rad i preko nje mobilisati omladinu za sve akcije u službi oslobodilačke borbe naroda, — dakle onako isto kao što se radilo sa »Srpskim narodno-oslobodilačkim omladinskim savezom« u Srbiji i kao što se počelo sa Sandžačkom omladinom u Novoj Varoši. No, isto je toliko važno ovaj Savez postaviti i u neoslobođenim mestima, i to tako da se u njega privuku zaista široki slojevi mladih i stvaraju odbori saveza po školama, fabrikama, selima, u ulicama itd. — Danas još više no pre u svome radu

⁴ 7 januara 1942 god. održana je u selu Srednjem konferencija SKOJ, kojoj su prisustvovali predstavnici nekih organizacija SKOJ iz Bosne i Hercegovine i rukovodioci SKOJ Prvog, Drugog i Trećeg bataljona Prve proleterske NOU brigade.

⁵ Odnosi se na sužavanje SKOJ podelom da »jezgra« i »aktive«. " Decembra 1941 god. PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu doneo je odluku o stvaranju Bosansko-hercegovačkog narodnooslobodilačkog omladinskog saveza. Savez se počeo formirati januara 1942 god. pod popularnim imenom: Savez bosansko-hercegovačke omladine.

u stvari stajala pod njegovim vodstvom zadržala svoje gospodske vodje i zatra
žila od KP Slovenije da bude, kao celina, priključena u SKOJ. Ovakav će razvoj i na
dalje znatno ojačati SKOJ u Sloveniji koji je već uspeo u svojoj organizaciji
i u oblasti Trsta.

Kako stoji sa mogućnošću centralne štampa ili bar jednog periodič
nog lista za M.-H.? Javite nam o tome.

Jednako podvlačimo da je važan preduslov za svaki dalji uspeh
našeg rada u Bosni pravilno i stalno funkcionisanje vašeg pokrajinskog rukovod
stva kao rukovodstva. Treba izvući pouke iz velike štete koju je napravilo ono
stvarno rasturanje PK u jeseni prošle godine i ni u kom slučaju ne ponovi
ti sličnu grešku. I

Javite se što prije i Stožirnici.

Ovo pismo vam šaljem preko dva različita puta.

Št. Radizna - slobodna narodna!

J. Perić

čitav SKOJ mora — a naročito preko ovog Saveza — da se uporno bori protiv svakog ostatka i pojave bilo velikosrpskog bilo hrvatskog šovinizma. Ne smemo se bojati da plivamo i »protiv struje« po neki puta, i moramo znati da visoko podignemo među mladima ideju internacionalizma i bratstva naroda. A baš poslednja iskustva srpskog sela u Bosni i izdaja četnika otvaraju nam tu put!

3. — Smatramo za pravilno što ste se povukli zajedno sa drugovima iz partrukov.⁷ u BH i ostalima pred ofenzivom neprijatelja. Iskoristite dobro vaš boravak u bilo kojem mestu ili okružju za naš rad. Što se tiče vašeg sedišta, to budite, po našem mišljenju, uz PK Partije. Moraćete na razne načine omogućiti vaš kontakt sa drugijim krajevima BH, ali je važno da se opet stvarno ne raspadnete kao rukovodstvo dugim šetnjama na sve strane, već da ostanete (bar vas dvoje, troje), na okupu kao biro rukovodstva.⁸ Čuvajte kadrove! Ukoliko ste danas u geografskoj mogućnosti, uspostavite kontakt sa našim predstavnikom u Crnoj Gori drugom Budom.⁹ Njihova iskustva i uspesi na radu oko organizovanja »Crnogorske narodne omladine« moći će vam mnogo koristiti.

4. — Učinite sve što je potrebno za organizovanje i rad SKOJ-a u odredima po ranijim uputstvima i iskustvima. Prilagodite organizacionu formu novom obliku partiskih organizacija (bataljonskih) u odredima.

U ostalim pokrajinama naš Savez uprkos svih teškoća i mnogih gubitaka u kadrovima razvija se i bori. Po poslednjim vestima postigli su u Sloveniji naši drugovi naročito lepe uspehe. Kao što sami znate, oni su već ranije uspeali da organizuju »Omladinsku frontu«¹⁰ na bazi saradnje omladine različitih organizacija i grupa i da pokrenu istoimeni list kao svoj organ.¹¹ Sada je već proces prilazjenja »mladine direktno nama počeo da uzima takve razmere da je ovih dana npr. velika omladinska organizacija »Zveza kmečkih fantov in deklet«¹² koja [je] ustvari stajala pod JNS-ovskim vodstvom zbacila svoje gospodske vođe i zatražila od KP Slovenije da bude,

⁷ Partiskog rukovodstva

⁸ U PK SKOJ za Bosnu i Hercegovinu tada su bili: Rato Dugonjić, Mile Perković, Betika Romano, Alija Hadžić i Jurica Ribar. (Jurica je bio privremeno upućen od CK ŠKOJ januara 1942 godine.)

⁹ Budimir Tomović. Prvi kontakt uspostavljen je pismom Budimira Tomovića, upućenim PK SKOJ za Bosnu i Hercegovinu 2 marta 1942 godine.

¹⁰ Tačan naziv je bio: Osvobodilna fronta mladine.

¹¹ Organ se zvao »Mlada Slovenija«. Počeo je da izlazi novembra 1941 godine, kao dvobroj.

¹² Savez seoskih momaka i devojaka

kao celina, primljena u SKOJ. Ovakav će razvoj i nadalje znatno ojačati SKOJ u Sloveniji koji je već uspostavio svoje organizacije i u oblasti Trsta.¹³

Kako stoji sa mogućnošću omladinske štampe ili bar jednog periodičnog biltena za BH? Javite nam o tome.

Još jednom podvlačimo da je nužan preduslov za svaki dalji uspeh našeg rada u Bosni pravilno i stalno funkcionisanje vašeg pokrajinskog rukovodstva *kao rukovodstva*. Treba izvući pouke iz velike štete koju je napravilo ono stvarno rasturanje PK SKOJ-a u jeseni prošle godine i ni u kom slučaju ne ponoviti sličnu grešku.

Javite se što pre i što opširnije.

Ovo pdsmo vam šaljemo preko *dva* različita puta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

D. Perić¹⁴

BR. 182

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 15 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU BEOGRADSKOG
BATALJONA PRVE PROLETERSKE BRIGADE
ZA LIKVIDACIJU ČETNIČKIH BANDI U CELEBICU I OKOLINI¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
15-11-42 godine = 20 časova

ŠTABU BEOGRADSKOG BATALJONA

Čudi nas da nijeste izvršili naše naređenje. Vi ste znali da je to skupni, koncentrični napad u kojem ste vi imali važnu ulogu. Vi ste trebali da rukovodite cijelom akcijom kod Čelebića. Još jedanput ako ne izvršite naše naređenje ne samo da ćemo smijeniti štab, nego ćemo vas uzeti na odgovornost. To ćemo i ovom prilikom učiniti ako iz ovoga proizađu štetne posljedice.

¹³ Prve organizacije SKOJ u okolini Trsta počele su se stvarati krajem 1941 godine. Nešto kasnije one su stvorene i u samom gradu.
¹¹ Ivo Ribar-Lola

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

U toku 16-II preduzmite pokret određenim pravcem, i nastojte da se što prije povežete sa susjednim jedinicama. Naročito je nezgodno što ste ostavili bez veze II crnogor. bataljon u s. Strečanje. No, nadamo se da će II bataljon izvršiti naše naređenje, mada ste vi njime trebali da rukovodite od Vikoća. Dakle, sutrašnjom akcijom ispravite vašu grešku.

Prestanite više sa hapšenjima. A isto tako i sa premetačinama. Više ne smijete nikome izvršiti pretres.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

P.S.

Po zauzeću Čelebića dobićete naređenje šta ćete raditi. U tome mjestu treba uhapsiti Ojdanića i Dakića, kao i sve starješine ako se uhvate. Ostale ne treba hapsiti. Razoružati treba sve. Ako bude odupiranja i borbe, onda treba pohapsiti sve.

BR. 183

OBAVEŠTENJE DRUGA TITA OD 16 FEBRUARA 1942 GOD. EDVARDU KARDELJU I IVI RIBARU-LOLI O NEUSPEHU DRUGE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE I DIREKTIVA ZA ČIŠĆENJE TEHNIČKOG APARATA PRI CK KP HRVATSKE I ZA IZDAVANJE PROGLASA BUGARSKIM VOJNICIMA U SRBIJI¹

Za druga Bevca i Lolu.

Još uvek nema nikakvog odgovora od vas, što znači da niste imali dobrih veza sa S.farajevom]. Tempo me je izvestio da je krivicom iz Zagreba došlo do provale kurira i nekih javki. Morate nastojati svim silama da takvu bezobraznu aljkavost pojedinih ljudi i iz tehnike uklonite, a po konkretnom slučaju da povedete istragu i krivce kaznite. Kako se je moglo to dogoditi da kurir dolazi na stan i da ga tamtj dočekaju agenti? Tamo kod vas treba temeljito pročititi tehniku i na taj posao odrediti sigurne i proverene ljude. U sadašnjoj situaciji mi se ne možemo oslanjati na razne kolebljive elemente na tome poslu, jer nam to može prouzrokovati nedoglednih posledica./

Ja sam vam već javio da je famozna ofanziva protiv nas pretrpela fijasko, a mi smo pri tome politički i teritorijalno

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 1740.

profitirali. Jedino je velika šteta što nam je za vreme te ofanzive izbačeno iz stroja, usled smrzavanja, 160 i poginulo u borbi oko 70 boraca iz naše Brigade. Kod smrznutih ima oko 40 teških slučajeva, tako da su već troje umrli, verovatno će biti i nekoliko slučajeva smrti, a mnogima će trebati da se amputiraju izvesni delovi stopala. Među nastradalima nalazi se i Slovenka drugarica Frida² koja je sada na samrti. Isto taiko ovde nam je iznenada umnliia drugarica Buba³ usled trovanja od nekog pokvarenog mesa. Već u putu je imala neke grčeve u stomaku i ovde je болоvala svega tri dana i umrla. Nama bi ovde bili neophodno potrebni neki serumi protiv tetanusa, od ujeda besnih pasa, od tifusa itd. Nastojte po svaku cenu da preko raznih veza i doktora nabavite tamo te medikamente i nama ih hitno pošaljete. Stvar je vrlo ozbiljna, jer su nam neki slučajevi kod smrznutih dobili zarazu od tetanusa. Mi takvih injekcija ovde nemamo.

Inače moral je kod naših trupa na velikoj visini, jedino stojimo loše sa obućom i odećom. Juče su došli neki ranjenici iz Nove Varoši, koji su saopštili da su se naši iz Nove Varoši, zbog koncentričnog pritiska Nedića i ustaša od Sjenice i Zlatibora, morali povući preko Lima, s onu stranu Pljevalja. Prema izveštaju, prebacilo se oko 2000 partizana zajedno sa Didom. Vi već sami znate da je teren između Lima i Uvca vrlo malen i da tu nije bilo moguće manevrisati u slučaju neprijateljske ofanzive. U Srbiju se nije moglo prodreti usled velike zime i snegova iako su naši pokušali da to učine u pravcu Palisada i putem od Nove Varoši prema Užicu. Naše su čete stigle samo do Palisada i do Ljubiša. Morale su se vratiti, jer se nisu mogle probijati osim prtina na kojima je neprijatelj postavljao zasede. U Srbiju se probio samo jedan bataljon oko 1 januara od 300 boraca. Oni su usput kod Semegnjeva i Bioske imali veoma krvave borbe sa Nemcima i nedićevcima. Oni su se uspeli prebaciti na Taru i odande dalje u Srbiju. Na području Bijelog Polja u plemenu Vašojevići uspeli isu neki pe-toik/oianaški oficiri da stvore četnički odred od oko 6—700 četnika, koji su onda između Berana i Kolašina, za vreme održavanja mirnog zbora, napali jednu partizansku četu od 150 crnogorskih boraca, pri čemu su ubili 30 naših partizana, zarobili 90 a ostale ranili. To se dogodilo zbog toga što naši nisu imali nikakvog obezbeđenja i što su bili iznenađeni. U čitavoj Crnoj Gori nastalo je zbog toga silno ogorčenje i odande je poslan jedan odred od 2000 crnogorskih partizana sa zadatkom da uništi te bande. No još pre nego što su stigle te jedinice, uspelo je sandžačko-crnogorskim jedinicama koje operišu na

² Anica Pibernik

³ Ljubica Đorđević

tom terenu razbiti te četničke bande i proterati ih u Bijelo Polje. Crnogorski partizani zauzeli su Kolašin, [Lijevu Rijeku]⁴, Mateševo itd., ali su se Talijani uspjeli da izvuku uz pomoć petokolonaša. Nikšić je sa sviju strana opkoljen i u njemu se Talijani smrzavaju i gladuju. Obavešteni smo da su Talijani spremni ostaviti topove i teška oruđa ako ih se pusti da slobodno odu. Uopšte situacija sa vojničkog stanovišta u Crnoj Gori za nas je vrlo dobra. Jedino je velika opasnost glad i slaba mogućnost snabdevanja namirnicama. Za sada imamo crnogorske partizanske jedinice koje operišu u Hercegovini, u Sandžaku i Bosni, osim vođenja akcija u Crnoj Gori. Izvan Crne Gore imamo sada već oko 4000 partizana Crnogoraca. Borba sa četnicima i njihovo uništavanje, jer su svi odreda u službi okupatora, zauzela je najžešći karakter u svim ovim pokrajinama. Mi nemilosrdno trebimo sve četničke vođe i petokolonaše a seljake mobilisemo u dobrovoljačke odrede pod našom komandom. To nam zauzima dosta vremena i snaga, osobito u ovom brdovitom, teškom sandžačkom terenu. Ali mi to moramo pročistiti ako hoćemo voditi uspešnu borbu sa okupatorom i politički učvrstiti našu pozadinu.

Osim nezgodnih stvari za nas ovde u Bosni i Sandžaku jeste ta što se ovde pojavio i pegavac i trbušni tifus. Mi preduzimamo sve higijenske mere ukoliko nam je to moguće. Naše se jedinice čiste i deizinfikuiju u varošima, ali čim odu na teren ponovo se napune vašiju po seoskim kućama i tako se to stalno ponavlja. U propagandističkom političkom radu imamo ovde veMkog uspeha, a naročito na omladinskom i ženskom sektoru gde smo upregli sve naše drugarice koje se nalaze s nama. Naročito su se zainteresifrale] žene iz sela. U varoši se daju česte priredbe i to u tim zabitim mestima [ima j]ak utisak na stanovništvo tako da su te priredbe stalno mnogobrojno po[sećene].

Mi mislimo ovde izdavati osim Biltena Vrhovnog štaba i »Borbu«, kao i [»Proi]leter«. Ali nažalost »Borba« neće moći da se štampa kao u Užicu u štampariji [već] na ciklostilu a »Proleter« će se štampati u Crnoj Gori, jer su se drugovi [tam]o snabdeli sa štamparijom na kojoj oni štampaju svoju »Narodnu borbu«. Taj njihov list je tehnički dobro uređen a i sadržina mu nije loša.

Obavešten sam iz Sarajeva da je tamo stigao vaš proglas CK KPH. Nije mi poznata sadržina jer ga još nisam dobio, ali svakako mislim da je to onaj proglas za koji smo se dogovorili da izdate s obzirom na najnoviju situaciju u Hrvatskoj i na narodno-oslobodilačku borbu. Nastojte da nam pošaljete

⁴ U dokumentu piše: Belu Reku. To je daktilografska omaška, jer se događaj o kome je ovde reč može odnositi samo na Lijevu Rijeku.

sve publikacije koje su u poslednje vreme izašle u Hrvatskoj i u Sloveniji. Isto tako, pošaljite nam podroban izveštaj o situaciji, kako o vojnoj tako i o političkoj. Nadam se da ste u međuvremenu primili poštu iz Beograda, koju takođe pošaljite.

U vezi sa time što u Srbiju dolazi bugarska vojska sa zadatkom da vodi borbu protiv partizana, potrebno je da hitno javite drugovima u Beograd da se po svaku cenu povežu sa drugovima iz bugarskog CK, radi izdavanja zajedničkog proglasa za bugarske vojnike u kome treba objasniti bugarskim vojnicima oslobodilačku borbu srpskih partizana i izdajničku ulogu bugarske plaćeničke reakcionarne klike koja hoće pretvoriti slobodoljubivi bugarski narod u žandara za gušenje narodno-oslobodilačke borbe u Jugoslaviji. Tekst proglasa bi vi mogli i sami napisati i samo ga poslati na potvrdu CK KPБ. Osim toga poručite drugovima u Bgd-u da PK za Srbiju izda takođe hitno proglas za bugarske vojnike sa apelom da se ne bore protiv srpskih partizana, da otkazu poslušnost svojim oficirima i da se priključe partizanskim odredima. Treba strogo paziti da se diferenciraju bug. vojnici od petokolonaških bugarskih oficira i da se radi u pravcu bratimljenja sa bugarskim vojnicima.

Javite se što pre.

16-11-1942 g.

Sa drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 184

INSTRUKCIJA VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 16 FEBRUARA 1942 GOD. DELEGATU VRHOVNOG ŠTABA PRI GLAVNOM ŠTABU NOP I DO BOSNE I HERCEGOVINE SVETOZARU VUKMANOVICU-TEMPU¹

Drugu Tempu.

Primio sam tvoje pismo od 12-II.² Veoma je dobro što ste brzo uspostavili veze sa Z.,³ ali me čudi da već tako dugo

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 694.

² Vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 62.

³ Zagrebom

nema nikakve pošte iz Z. iako ti pišeš da su se oni javili iz Z. 'Ja sam uveren da tamo po liniji vazduha⁴ već ima za mene dosta pošte.

Ti nam saopštavaš da odlaziš zajedno sa Kulturnim u Krajinu na savetovanje. Mi smo odavde uputili druga Kostu i drugaricu Lepu tamo k tebi i da onda odu zajedno sa Kulturnim na to savetovanje. No s obzirom na to što misliš da ideš ti i Kulturni, mislim da nije potrebno da ode Kulturni već da odeš samo ti sa drugaricom Lepom i Kostom. Oni bi oboje ostali tamo na radu a ti bi se vratio sa jednim iscrpnim izveštajem ovamo k nama. Kulturni bi mogao ostati još neko vreme u Sarajevu a onda bi se prebacio s onu stranu na Romaniju ili došao najpre k nama i tada otišao na teren. Jedino⁵ bi trebalo da vi u Sarajevu dobro uredite sa vojnom linijom,⁵ da ostavite dobroga druga koji bi nama mogao slati tačne izveštaje.

Što se tiče onih aviona o kojima nam ti pišeš, oni su bili primećeni i ovde iznad Goražda i mi smo bili uvereni da su to avioni naše braće ili saveznika. Zao mi je što je palo ono oružje u ruke tih ustaških bandita. Ja sam uveren da su ti avioni došli prema mojoj uputi u sporazumu sa Djedom, ali nažalost stvar je propala zbog te ofanzive, a do izvesnog stepena i zbog naše labavosti, jer bi naši ljudi ipak mogli dati bar kakav-takav signal koji smo mi ugovorili za bacanje, naime paljenje vatre. Od sada ćemo mi na tu stvar ozbiljnije pripaziti da se više ne dogodi.

Što se tiče slanja odeće od vas, to ne reflektiramo jer znamo da vi možete poslati veoma malu količinu i to za skupe novce. Glavno je da nas snabdevate sa lekovima i to u prvom redu pošaljite nam serume protiv tetanusa, tifusa, protiv ujeda besnih pasa itd. Isto tako pošaljite i zavoja koliko je moguće. To nam je veoma hitno potrebno, jer kod naših drugova kojima su premrzle noge ima slučajeva tetanusa i ima i smrtnih slučajeva. Taj put preko Igmana naše Brigade koštao nas je vrlo skupo. Biće ne samo dosta amputacija, već su do sada umrle dve drugarice i jedan drug.

Inače ovde nema nekih naročitih novosti. Radi se vrlo intenzivno politički i na učvršćavanju naše pozadine i stvaranju dobrovoljačkih jedinica. Što se tiče onih triju satnija koje su pošle u pravcu Pala, mislim da im neće mnogo uspeti, jer se mi nadamo da u ukorom vremenu budemo tamo.

U neku ofanzivu ja ne verujem, jedino se vrši koncentracija nedićevskih bandi u Rudom i Višegradu, koje su već

⁴ Odnosi se na radio-vezu sa Izvršnim komitetom Kominterne.

⁵ Odnosi se na veze partiske organizacije u Sarajevu sa domobranskim vojnicima i oficirima.

pre par dana pokušale nadirati prema Ustipračići, ali smo ih brzo bacili natrag, otkuda su došli. Za svaki slučaj mi imamo ovde prilično dosta snaga, tako da je situacija u svakom pogledu mnogo bolja nego što je bila uoči prošle ofanzive.

Pošalji što pre proglas CK KPH i poštu ako je došla iz Z.

16-11-1942 g.

Sa drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 185

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 18 FEBRUARA 1942 GOD. DELEGATU VRHOVNOG ŠTABA MILOVANU DILASU ZA FORMIRANJE PET BATALJONA KOJI CE UCI U SASTAV DRUGE PROLETERSKE NOU BRIGADE¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
18-11-42 godine = 8 časova

Drugu Veljku, delegatu Vrhovnog štaba, i ostalim rukovodećim drugovima

Čestitamo na vrlo uspješno izvršenom pokretu pod tako teškim uslovima. Taj pokret skoro se može uporediti sa maršem Proleterske brigade: Vareš — probijanje kroz neprijateljske linije kod Rajlovca — Sarajevsko Polje — Bjelašnica — Trnovo.

Možemo shvatiti u kakvom je stanju vaše ljudstvo. Ipak ste nam trebali pružiti detaljnije podatke o: rasporedu, jedinicama, njihovoj jačini, naoružanju, kvalitetu, kako bismo mogli izvršiti pravilnu raspodjelu i tačno odrediti pravce kretanja i mjesta opredjeljenja. Ovako, pružićemo vam direktive u duhu kojih ima da radite:

1 — Namjerni smo da od vašeg ljudstva stvorimo Drugu proletersku narodno-oslobodilačku brigadu. Oformljivanje u ovakvu jedinicu pivovaljno će uticati na moral i borbenu vrijednost vašeg ljudstva, koje je sastavljeno iz velikog broja raznih

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 6898.

jedinica. Ovako formiranu jedinicu prebacićemo, poslije kraćeg odmora, u predio Glasinca — Vlasenica, u odavde za Srbiju. To bi odgovaralo vašem pravilnom zaključku, a bismo izbjegli i eventualno nabacivanje na gladnu Crnu Goru. U prvo vrijeme te jedinice u Glasincu ne bi imale težak posao. One bi imale više politički da rade u pozadini i da organizuju parti-zanske i dobrovoljačke čete.

2 — Prije formiranja izvući iz -jedinica sve kolebljive i paničarske elemente, fizički slabe, oportuniste; jednom riječi ono što ne bi odgovaralo za Proletersku brigadu. Napominjemo vam da je Prva brigada naša dika i ponos. To je prava Crvena armija.

No, pri tome izboru ne smijete pretjerivati. To je ljudstvo prošlo kroz velike borbe, kroz velika iskušenja ostalo vjerno, dalo se na veliki i daleki put; već ste pročistili izvjesne elemente. Kad se odmori i malo bolje naoruža, vjerujemo da to ljudstvo u svojoj borbenosti neće izostati za Prvom brigadom.

Izdvojeno ljudstvo formirajte u manja odjeljenja i pošaljite nam ih u Foču. To ljudstvo odredićemo za rad u pozadini: posada po selima, kao instruktori kod seoskih straža, za politički rad ono ljudstvo koje je fizički iscrpeno, za razne administrativne službe itd. Smatramo da ste nepravilno i nepravedno postupili s ljudstvom koje ste otpustili da luta. Tako neorganizovane otpuštene skupine paniku izazivaju u pozadini i nanose nam štetu u političkom pogledu.

3 —• Sreostalo ljudstvo formirajte u pet bataljona, od kojih tri da budu po 200 a dva po 150 partizana. Dakle, vi imate 1000 partizana. Pretpostavljamo da najviše može otpasti 100, a ostatak od 900 ušao bi u Drugu proletersku brigadu. Bataljone od 200 partizana formirajte u 4 čete, a one od po 150 u tri čete. Morate obratiti veliku pažnju starješinskom kadru. Izaberite prekaljene i probane borce.

Ukinite one bataljone koji su na brojnom stanju mali. Izvršite pravilnu raspodjelu automatskog oružja. Dobro bi bilo kad bi to uradili i sa municijom. Bolničarsko osoblje ravno-mjerno podijeliti po bataljonima.

4 —• Lica za štab brigade predložite nam. To mora da bude isproban starješinski kadar. Ako takvog nemate vi nas izvijestite.

5 —• Bataljone numerišite (oni mogu pored toga nositi i svoje ime: napr. Piperski, Užički itd.), s tim da IV i V budu oni od po 150 partizana.

6 —• Ova dva bataljona od po 150 partizana ostavićete privremeno na raspoloženje Crnogorsko-sandžačkom odredu. Dobro obratite pažnju koje će jedinice ostati u sastavu ova dva

bataljona. Dobro bi bilo da to budu dijelovi iz sandžačkih prekolimskih četa. Te jedinice bi se kasnije mogle prebaciti za rad na svome terenu. Međutim, zbog borbene vrijednosti tih dvaju bataljona dobro bi bilo da budu izmiješani sa dobrim srpskim četama.

Crnogor.-sandžač. odred upotrijebiće ove bataljone- 1) za uspostavljanje situacije u Bjelopoljskom srezu i 2) za dejstvo na komunikaciji Prijepolje — Pljevlja [ka]o i blokiranje Pljevalja sa sjeverne strane. Naravno, dejstvo ovih bataljona [potpomoći, će i ostale snage ovog odreda. Prije upućivanja ovih bataljona, vi stu[pit]e u vezu sa drugovima iz Crnogor.-sandžač. odreda, a priloženo pismo spro[ved]ite mu po kuririma.

7 — Ostala tri bataljona prebacite u rejon Čajniča. Pravci kretanja:

— G. Babine — s. Bučje — s. Plašće — G. Krajčinovići — r. Poblačnica — s. Pobleće — s. Prisoje — Čajniče i — Kamena Gora — Mataruge — Podpeće — Kruševo — Hoćeovina — D. Brvnica — Boljanići — Čajniče.

Uzeti su malo dalji putevi od Pljevalja da ti umorni dijelovi ne bi vodili borbu sa neprijateljskim trupama koje češće ispadaju iz Pljevalja. Tako, Dugalićev² bataljon bio je upao u talijansku zasjedu na Čemernu i kod Crnoga Vrha. Samo se je vještim manevrom izvukao.

Pri maršu kao i stanovanju dobro se obezbjeđivati. Taj teren još nije dobro prečišćen od nekih pljačkaških bandi. Ako bi vaši dijelovi naišli na takve bande treba ih nemilosrdno likvidirati.

Kolike ćete snage uputiti pojedinim pravcima to zavisi od rasporeda tih snaga, tj. kojem su pravcu bliže.

Dijelove ne upućujte sve odjedared, nego postepeno. Tako će se lakše kretati i ishranjivati po selima. Koliko će to prebacivanje trajati do u rejon Čajniča zavisi od umornosti ljudstva. Sa njim pravite kratke marševe: 10—15 km. Ove dijelove treba prebaciti najdalje do 3 marta.

Jedan bataljon, jačine 200 partizana, prebacite što ranije u predio: Hoćeovina — D. Brvnica. Na tome putu može se zadržati dva dana u Podpeću. U ovim selima četnici terorišu seljake i prisiljavaju ih na upis u četnike. Zadatak bi bio toga bataljona da malo politički radi među tim seljacima. Sa tim bataljonom uhvatila bi se veza preko Boljanića, gdje se nalazi jedna jedinica Crnogor.-sandž. odreda. Premještanje toga bataljona iz Hoćevine naredićemo preko kurira iz Boljanića.

S ovim bataljonima treba da se kreću i vojnički rukovodioci.

² Dušan Dugalić

Prebacivanje jedinica treba da se vrši postepeno i iz razloga da se ne osjeti praznina na toj prostoriji gdje ste već bili.

8 — Drug Veljko i drugovi iz P.K. neka dođu u Foču preko Cajniča, gdje ćemo staviti na raspoloženje prevozno sredstvo. U Foči ćemo održati savjetovanje. Ostali partijci neka ostanu za politički rad na sandžačkom terenu.

9 — Sve teže ranjenike uputiti u Žabljak. To ste već i učinili. Vašu bolnicu premjestite u Čajniče.

10 — Novac donesite u Foču. Jedinicama dati na priznanice izvjesne manje sume.

11^s —• Pri pokretu ne određivati usamljena mala odjeljenja. Najmanja odjeljenja da budu od po 50 ljudi. Kako je predviđen duži rok za kretanje, pojedine jedinice mogu se u usputnim selima zadržati po jedan ili dva dana za politički rad. No, ovaj pokret treba da rukovodstvo detaljno sračuna, tako da može znati gdje mu se koja jedinica nalazi toga dana, kao i da se naređenje može brzo prenijeti.

Detaljan raspored jedinica u rejonu Cajniča mi ćemo blagovremeno odrediti, ч

Vrlo je važno da vaše jedinice pripaze na higijenu, jer u Sandžaku i Bosni ima dosta tifusa.

12 — Ako bi se pojavilo neko novo pitanje, onda to inicijativno riješite. Isto tako potreban je detaljan sporazum sa drugovima iz Crnogor-sandžač. odreda. Taj sporazum i obavještenje o situaciji na tome sektoru najbolje biste dobili ličnim kontaktom, u protivnom preko kurira.

Primite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

⁸ U dokumentu su omaškom dva poslednja odeljka označena brojevima 12 i 13, umesto brojevima 11 i 12.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 18 FEBRUARA 1942 GOD ŠTABU CRNOGORSKO-SANĐZACKOG NOP ODREDA ZA REORGANIZACIJU JEDINICA I IZVOĐENJE AKCIJA U BJELOPOLJSKOM I PLJEVALJSKOM SREZU¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
18-11-42 godine = 8 časova

ŠTABU CRNOGORSKO-SANĐZACKOG NARODNO-OSLOBODILAČKOG PARTIZANSKOG ODREDA

Primili smo vaš dopis od 15-II t.g. Opet ne vidimo jasnu situaciju kod vas. Morate se preciznije izjašnjavati. Nijesmo vidjeli šta ste sve i kako preduzeli da se situacija kod vas popravi. Uvijek nam stavite izvjesne predloge i sugestije. Potrebno je isto tako naglasiti u kom ste pravcu i što preduzeli i namjeravate preduzeti.

Od prebačenih prekolimskih snaga stavljam o vama na raspoloženje dva bataljona od po 150 partizana = 300 partizana.² Ove bataljune upotrijebite za rješenje situacije na vašem sektoru. Napominjemo vam da je to ljudstvo premoreno, sa malo municije, slabo ishranjeno itd. Dakle, nije sposobno za neke brze i jače akcije. No doprinijeće vam na sređivanju prilika i [za] politički rad u Sandžaku.

Pri preduzimanju izvjesnih akcija onda ne cjepkati snage. Za rješenje kakvog odlučnog pitanja tu treba prikupiti snage i koncentričnim dejstvom riješiti pitanje. Za blokade, kao i za zasjede na putevima, mogu se upotrebljavati sitniji dijelovi.

Vi treba da stvorite dvije komandne grupe: jednu pljevaljsku i drugu u Bjelopoljskom srezu. Pljevlja ne smijete više ostaviti prazna. Kolike će biti jake ove grupe, to ćete vi najbolje znati. Po ozdravljenju situacije u Bjelopoljskom srezu, glavnim snagama treba se baciti oko Pljevalja. Kada će nastupiti taj momenat opet ćete vi ocijeniti.

Da bi vam olakšali posao, za sada ćete preduzeti osmatranje dijela Sandžaka od puta Priboj—Pljevlja—s. Podpeće—Đurđevića Tara. Zapadnije od ove linije preduzeće na sebe

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistorijskog instituta.

² Odnosi se na Zlatarski i Mileševski bataljon.

drug Jakić.⁸ Vidite kako ćete upotrijebiti Pljevaljski bataljon. On bi bio bolje negdje oko Pljevalja. U predio Babina morate ostaviti od ovih novih snaga jedan bataljon. Dajte mu konkretne zadatke.

Isto je tako važno ne dozvoliti dublje ispade one banditske grupe iz Bijelog Polja. A treba čuvati i leđa ka Kolašinu. U tom pogledu dogovoriti se sa drugovima Sekulićem i Brkovićem.⁴ Pravo je čudo da detaljno ne znate situaciju kod njih. nego je nagađate i to dosta maglovito. Ovo se ubuduće ne smije dogoditi. Sa tom grupom vi treba da koordinirate rad.

Stupite obavezno u vezu s drugom Đidom.

Poslije detaljne studije svih pitanja pošaljite nam iscrpan izvještaj i raspored vaših snaga, da vidimo kako ste ih upotrijebili. Snage realno procjenjujte i dajte tačne cifre (Kolašinski srez: 2.000 partizana?).

Primite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

V

³ Velimir Jakić

¹ Bajo Sekulić i Savo Brković. Prvi je tada bio komandant a drugi politički komesar Kombinovanog NOP odreda »Radimir Mitrović«.

UPUTSTVO NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABU NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 18 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU DURMITORSKOG NOP ODREDA O PRIPREMANJU AERODROMA U OKOLINI ZABLJAKA RADI SPUŠTANJA SOVJETSKIH AVIONA SA MATERIJALOM¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
18-11-42 godine = 8 časova

TERITORIJALNOM ŠTABU DURMITORSKOG
NARODNO-OSLOBODILAČKOG PARTIZANSKOG ODREDA

Očekujemo pomoć Crvene armije u ljudstvu i materijalu.¹ Dok se ne obezbijedi siguran aerodrom, sredstva će se spuštati padobranima. Za tu svrhu naznačili smo predio oko Žabljaka. Pomoć treba očekivati počev od 23 ovog mjeseca. U tom cilju treba da se pripremite:

— Izabrati u okolini Žabljaka najravnije i najprostranije mjesto za spuštanje ljudstva i materijala. Paziti da ta mjesta ne budu u blizini ionih jezera, kao ni u blizini samog masiva Durmitora. Po karti nam izgleda najbolje mjesto na prostoriji: Rudinovača—Kevešnica—Javorovača—Krš.

— Na sredini izabrane prostorije napraviti tri velike hrpe lako zapaljive slame, sijena, luča itd. Hrpe da budu u vidu trougla, na rastojanju od 50 metara.

— Naši avioni ispaliće tri zelene rakete tražeći vas. Na to vi trebate odmah da zapalite vatre i čekate spuštanje padobrana. Za prikupljanje ljudstva i materijala itrebaite organizovati izvjestan broj ljudi. Pazite, u slučaju spuštanja sovjetskih parašitista, da vam meki ne lositaine na hladnoj noći napolju.

— Vi imate zadatak da na vašoj prostoriji tražite aerodrom za spuštanje. Uslovi su: sama pista da je dugačka naj-

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2416.

² Ta obećana pomoć nije nikad stigla. Nekoliko nedelja je Moša Pijade, kojega je Vrhovni štab zadužio za organizaciju i prijem sovjetskih ljudi i materijala, čekao sa dva voda partizana Durmitorskog odreda dolazak sovjetskih aviona. Na snegu preko dva metra, kod Žabljaka, danonočno su držali zakazane signale i s teškom mukom, čisteći velike snežne nanose, održavali aerodrom u stalnoj gotovosti za sletanje i uzletanje aviona. Taj posao napušten je posle više od mesec dana uzaludnog rada.

manje 1200 metara a široka najmanje 100 metara,. U blizini krajeva piste, naročito u pravcu spuštanja, ne treba na daljini od tri kilometra da budu brda koja naglo nadvišavaju letilište. Spuštanje i uzletanje vrši se u pravcu vjetra. U ovom slučaju na ivicama pravougaonika, dužine 1200 m a širine 100 metara, treba obezbijediti svjetleća sredstva da bi se avioni vidjeli spustiti. Najbolje bi bilo kad bi imali do 40 jačih fenjera. No, to se može i pomoću luča ili slame ogarantovati. Isto tako vatrom treba označiti i najbliže vrhove brda koji nadvišavaju teren. Pravac spuštanja može se označiti vatrenom strelicom ili slovom T, čija je noga okrenuta ti pravcu spuštanja.

— Čim ova sredstva pristignu obavijestiti nas najhitnije. Sa izvještajem uputiti nam medikamente i dio automatskih oruđa. Za sve ostalo dobijaćete od nas nalog za raspodjelu.

Ovo obavještenje morate zadržati u najvećoj tajnosti, jer neprijatelj može preduzeti mjere za sprečavanje ovakvih letova. Za tajnost, makar i poslije više trnaspporta, lično ćete nam odgovarati.

Obratnom poštom izvijestite nas da li ima pogodnog mjesta za spuštanje aviona, kao i da li možete organizovati spuštanje aviona: svjetlo. Mi ćemo vam javiti da li treba snijeg čistiti ili ne.

Nije isključeno da sa tim materijalom budu upućeni neki jugoslavenski i engleski oficiri. U, tom slučaju ima da ih lijepo primite i pod jačom pratnjom, ali da omi ne primijete da je to straža, sprovedete k nama.

Dakle, od 23 februara da budete spremni za prijem. Plamen vatri rfiora biti vrlo velik, da bi se primijetile i sa veće daljine.

Primite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU! '

Načelnik štaba

P S.

Obavijestite nas kako idu poslovi na mobilisanju onog novog bataljona.

I

UPUTSTVO NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 18 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU BEO-
GRADSKOG BATALJONA O VOJNO-POLITICKOM RADU
U SELIMA CELEBIČKE OPŠTINE¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
18-11-42 godine — 10 časova

ŠTABU BEOGRADSKOG BATALJONA, RUKOVODEĆEM
ORGANU ZA DEJSTVA OKO CELEBICA

Upućuje se drug Marko² iz ovog Štaba koji će konkretno riješiti sva pitanja na terenu zajedno s vama. Vi mu pružite sve podatke i uputstva.

Likvidirajte sva ustaška gnijezda u toj opštini. Čuvajte bacačke bombe.

Po svim selima Opštine čelebičke treba zavesti red: narodne straže, narod, oslobod. odbore i ostale dužnosti. Šaljemo: Dužnosti narodnih straža.

Naročito organizovati sela: Celebić, Ječmište, Borje, Hočevo, Vikoć, Podgaj, Zavajit, Tvrđaci (iz o-vih triju posljednjih sela seljaci su vas htjeli napasti iza leđa kada se otvorila borba kod Čelebića— po pričanju Straja Kočfovića³).

Isto tako treba raščistiti situaciju u selima Šuli i Meljaku. Za ovo će vam dati podatke drug Miljko Starčević, komandir Meljačke partizanske čete. To je dobar drug i možete ga u svemu saslušati. Tamo se nalazi neka poludivlja i vrlo prevrtljiva četa koja nije ni muško ni žensko. Najbolje bi je bilo razoružati. To ispitajte i s drugom Markom. U tim selima treba postaviti narodne straže i odbore.

Uredite stvari u selima: G. i D. Meštrovac. Ona su u pozadini Čelebića.

Tu u Čelebiću treba stvoriti jednu solidnu našu bazu. Selo je taktički obezbijeđeno — planina. Zaleđe je dobro. Preko

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

² Aleksandar Ranković

³ Strahinja Kočović. Postavljen je bio za komandanta Fočanskog narodnooslobodilačkog partizanskog i dobrovoljačkog odreda (vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 80), ali je kasnije prišao četnicima. Ubijen je kao odmetnik, posle oslobođenja, od organa narodne vlasti.

Tare se može uspostaviti veza s Pivom. O ovome kao neprijetno raspitajte kod seljaka. Mislim da postoji put i Čelebić—Vjernovići i skela na Tari naspram toga sela. Raspitajte se o tome i izvijestite nas. Tu će ostati naša stalna posada.

Što se tiče prikupljanja hrane, stoke i ostalog, drug Marko će vam dati uputstva. Odbjegli četnicima, a koji se ne budu vratili, rekviriraćemo sve, sem najnužnijih potreba za familiju. Tu treba stvoriti i jednu pijacu za kupovinu stoke, razmjenu duvana i rakije za žito. O tome se dobro dogovorite.

Što se tiče našeg stava prema Spasoju Dakiću, reći će vam drug Marko.

Dobro bi bilo da ste uzeli nešto oružja i municije. Kako ćete postupiti u tom pogledu reći će vam Marko.

Kako ćete postupiti s onim zarobljenicima opet će reći Marko. Nastojte da mu pružite što više podataka.

Kada određujete neka odjeljenja, onda nikada ne cjepkati jedinice. Drug Miladin⁴ je opet pogriješio. On ostavlja 1/2 čete u Vi'koću, a pola šalje na Foču. To nije ispravno, naročito kada pozadnja prostorija nije očišćena. U Vi'koću ćemo postaviti jednu posadu. Treba promisliti da li je bolje u Donjem Papratnu. No svakako jednu jedinicu postavićemo u tom selu, za ishranu.

1 u Zavajitu i Podgaju razmjestićemo neke naše jedinice privremeno, dok se ne zavede normalno stanje.

Za sada neka ostanu svi dijelovi tamo. Reći ćemo vam kada ćete razvesti pojedine dijelove i gdje. *Kragujevačku čet*u pošaljite u sastav bataljona u Foču. Njeno mjesto neka zauzme jedna četa iz Beogradskog bataljona. Isto tako pošaljite u Foču 2 teška mitraljeza, 1 teški bacač, 1 laki bacač. S tim dijelovima treba da dođe i komandir prateće čete. Dijelovi koji se vraćaju neka prave male marševe: dva marša od Čelebića do Foče. Pravac neka sami izaberu.

Šćepanpoljsku stražu pošaljite u Šćepan Polje, čudi nas da je zakasnila pri izvršenju zadatka. Ispitajte uzrok tome.

Pošto u Čelebiću ima dosta hrane, dobro nahranite jedinice.

Zborovi i konferencije neće izostati. Vi ste tome vični.

Stavite u zadatak drugu komandiru Meljačke čete da ispita mogućnost: sa koliko se snaga mogu suzbiti talijansko-četnički ispadi iz Pljevalja u pravcima: Glisnica—Krće; zatim ka Hoćevini i Podpeću. Koje jedinice bi bile najzgodnije za te zadatke kao i gdje bi ih bilo najbolje postaviti. On to najbolje

⁴ Miladin Ivanović, tadašnji komandant Beogradskog bataljona

zna s obzirom na razmještajne prilike i raspoloženje okolnog stanovništva. Sve neprijateljske rekvizicije na tome terenu treba suzbiti. A neprijatelj ih vrši na toj strani kao bogatijoj.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

BR. 189

PISMO NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 19 FEBRUARA 1942 GOD. KOMANDIRU JOŠANIČKE DOBROVOLJAČKE ČETE¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
19-11-42 godine

Drugu Milanu Matoviću

Dragi druže,

Tvoje primjedbe su sasvim na mjestu i opravdane. Odmah ćemo narediti Operativnom štabu narodno-oslobodilačkih partizanskih i dobrovoljačkih odreda za Istočnu Bosnu da izađe u susret tvojim traženjima. I mi smo naredili Štabu Istočne Bosne da smjenjuje jedinice s položaja. Jedna te ista jedinica ne može biti neprekidno na položaju. Kod sadašnjeg stanja neprijatelja u dolini Prače to nema potrebe. Dakle, i sa naše strane su preduzete mjere u tom pogledu.

A sada da ti opravdam postupak naše komande.² Možda si čuo da je u toku 17 februara bio naš opšti napad na neprijatelja u dolini Prače. Neprijatelja smo suzbili sa svih spoljnih položaja i sada se očajnički brani u Prači i Sjetlini. Tom pri-

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

² Odnosi se na komandu Jahorinskog sektora (Štab Kraljevačkog bataljona Prve proleterske brigade), kojoj se Matović obraćao sa zahtevom da se njegovo ljudstvo smeni sa položaja, tvrdeći da je premoreno. Ustvari, na položaju su se nalazila samo dva voda (oko 40 vojnika) njegove čete, koja je imala 110 boraca. Pravi cilj njegovih predloga nije bio briga za ljude nego demobilizacija ljudi, izvlačenje iz borbe.

likom nanijeli smo mu velike gubitke: preko 80 mrtvih i ranjenih. Mi smo imali 10 mrtvih (5 iz Kraljevačkog bataljona) i 15 ranjenih. To su bili razlozi, budi ubijeden, koji su diktovali da naše starješine ne izađu tebi u susret. Milane, mi smo svjesni težine današnje borbe. Mobilizacija svih snaga imala je za cilj da se teret ravnomjerno razdijeli na sve. A ne jedan da se bori na frontu a drugi da sjedi u pozadini. Mobilisanjem snaga jedinice će se moći smjenjivati. Pretstoji proljeće. Mora se raditi ako hoćemo da živimo i da se borimo. Pa, dok jedni budu na frontu, drugi će raditi u pozadini, a zatim se smijeniti da bi i oni drugi nešto uradili.

Veliki su i teški zadaci pred nama. Tražimo od svih rodoljuba i svjesnih boraca da nas potpomognu u ovoj velikoj ali svetoj narodnoj borbi. Zato smo tvoje primjedbe primili s drugarskom iskrenošću.

Primi naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

BR. 190

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 20 FEBRUARA 1942 GOD. O FORMIRANJU GLAVNOG ŠTABA NOP I DO ZA ŠANDŽAK, NJEGOVI NEPOSREDNIM ZADACIMA I NAČINU RUKOVOĐENJA JEDINICAMA¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
20. II. 42 godine

¹ GLAVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILACKIH PARTIZANSKIH I DOBROVOLJAČKIH ODREDA ZA SANDŽAK

Odlukom Vrhovnog štaba formira se Glavni štab narodno-oslobodilačkih partizanskih i dobrovoljačkih odreda za Sandžak. Upravo, taj je štab do sada postojao, ali sada ima da radi pod

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

novostvorenim okolnostima. U sastav ovoga štaba ulaze sve jedinice na teritoriji Sandžaka, kao i dosadašnji Crnogorsko-sandžački odred.

Članove ovoga štaba sačinjavaju: Vladimir Knežević, Velimir Jakić, Mile Peruničić i Boško Đuričković.

Dosadašnji Crnogorsko-sandžački odred produžice da djeluje na istočnom dijelu Sandžaka. U njegovom sastavu ostaju one snage koje je i do sada imao. Samo, ovaj odred mora ostajati u tijesnoj vezi sa ostalim sandžačkim snagama u centralnom i zapadnom dijelu Sandžaka, kao i dijelovima Komskog odreda koji operišu u predjelu: Kolašin—Mojkovac—Andrijevića—Berane. Ovaj odred dobijaće direktive za rad od drugova Kneževića i Jakića.

Drugovi Knežević i Jakić (komandant i politički komesar) neposredno će rukovoditi svim mobilnim snagama koje su prešle na ovu stranu Lima, kao i jedinicama iz Pljevaljskog sreza. Sve te jedinice treba formirati u bataljone, jačine 120—170 partizana.

Zadaci Glavnog štaba za Sandžak:

1. — Likvidacija svih četničkih snaga u Sandžaku. Znači, treba likvidirati one snage koje već postoje u Sandžaku, kao i one koje bi pokušale da nadiru od Rudog i Prijepolja.

2. — Blokiranje Pljevalja, sprečavajući ispade i pljačku neprijateljsku. Pri tome treba nastojati da se dođe do što više plijena u oružju i materijalu.

3. — Aktivna blokada Bijelog Polja i sprečavanje četničkog uticaja na tome dijelu. Snage u ovom srezu moraju tijesno saradivati sa crnogorskim snagama oko Kolašina.

4. — Težište rada na komunikacijama: Rudo—Pljevlja i Prijepolje—Pljevlja. To su pravci kojima možete očekivati neprijateljsko nadiranje. U cilju sprečavanja toga morate raščistiti stanje na njima od njihovog početka sa Lima.

5. — Jedinice učvrstiti, zavesti red i disciplinu, smijeniti sve starješinske kadrove koji su labavi.

Jedinice postaviti da zgodno mogu djelovati na sve strane. Postavljati ih tako da imaju puno polje rada, a ne da su uklještena neprijateljskim dejstvima. Tim jedinicama upravljati preko direktiva. Njima treba ostavljati inicijativu rada, ali im treba reći: ako neprijatelj bude nadirao tim i tim pravcem, onda vi udarite u bok ili iz pozadine, a ako neprijatelj pođe tuda, onda ćete raditi na taj način. Ovo se može potpuno skoro tačno precizirati, jer već znamo kako, kojim pravcima i dokle se kreće.

Imati u vidu da će neprijatelj težiti da se probije do Cajniča. To dejstvo bi bilo kombinovano: od Pljevalja i od Rudoga. I za taj slučaj predvidjeti najbolji raspored.

Glavna uporišta za sad: Hoćevina—Meljak; Zaborak; Babinje—Vrbovo.

6. —• Potpomoći ozdravljenje situacije u Bjelopoljskom srezu. Bande iz tog sreza mogu težiti da se probiju ka Pljevljima, odnosno ka Mojkovcu i Kolašinu. Ova druga pretpostavka je manje vjerovatna. Kada se stanje u tome srezu uredi, onda treba glavno dejstvo sasrediti ka Pljevljima.

7. —• Imati u vidu da se jedan dobar bataljon sandžačkih snaga može svakoga momenta izdvojiti za Drugu proletersku brigadu.²

8. —• Između jedinica uvijek imati sigurnu vezu. Jedinice tako postavljati da jedna drugu može potpomoći i da se one na slučaj potrebe mogu brzo prikupiti za kakvu odlučnu akciju. Noćne borbe i pozadinska dejstva neka vam budu osnova za vašu borbu. Zatim, uvijek napadati.

9. —• Primijeniti najstrožije represalije prema četnicima koji su napustili sela i pošli u Pljevlja . . . Jedino će se taiko suzbiti ta nezdrava pojava. Neka dođu nama, da se zajedno borimo protiv okupatora.

10. — U čitavom radu daje vam se puna inicijativa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

² Pripreme u formiranje Druge proleterske NOU brigade otpočele su u drugoj polovini februara 1942 god., a konačno oformljenje bilo je 1 marta iste godine u Foči. Brigada je imala četiri bataljona, sastavljena uglavnom od reorganizovanih srpskih partizanskih jedinica koje su se nalazile na području Sandžaka.

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 20 FEBRUARA 1942 GOD GLAVNOM ŠTABU NOP I DV ZA BOSNU I HERCEGOVINU ZA STVARANJE MANEVARSKIH UDARNIH JEDINICA I OPERATIVNIH GRUPA RADI USPEŠNIJEG DEJSTVA U BOSANSKOJ KRAJINI, HERCEGOVINI I ISTOČNOJ BOSNI¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
20-11-42 godine

GLAVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKIH PARTIZANSKIH I DOBROVOLJAČKIH ODREDA ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Političko-vojna situacija razvija se i razvijaće se povoljno za našu borbu u Bosni i Hercegovini. — Politička: Narod je uvidio izdajnički i razorni rad četničkih elemenata. Potrebno je samo da im se na jednom mjestu zadade žestok udarac i oni će se potpuno razbjeći. Oni nemaju podrške u narodu. . . — Vojnička: Njemci napuštaju Bosnu i biće angažovani na drugim frontovima. Ostaju samo ustaše i hrvatska vojska čiji je moral slab i bez podrške Njemaca ne predstavljaju nikakvu borbenu snagu. Redove hrvatske vojske još više će otupiti novomobilisani dijelovi, koji se neće boriti protiv partizana. Najzad, nastupa proljeće i mi ćemo imati manevarsku prednost nad neprijateljem. Sa dolaskom proljeća treba zatalasati borbu u Bosni i Hercegovini do narodnog ustanka. U ovom pogledu posvetiti pažnju svim dijelovima Bosne, a naročito Istočne. Taj dio nas veže za Srbiju, gdje će borbe na proljeće zauzeti velike razmjere. Mi ćemo morati potpomoći te borbe, a to se može postići dejstvom iz Istočne Bosne. Prema izloženome, Vrhovni štab postavlja pred vas sljedeće zadatke:

1 —• Neophodno je potrebno da na svim sektorima stvorite pokretne, udarne jedinice, koje ne smiju biti vezane za svoja sela. Da ste u prošloj neprijateljskoj ofanzivi imali takvih jedinica, oko njih, odmah poslije ofanzive, prikupile bi se nove snage, i ne biste preživljavali nikakvu krizu. U ovim pokretnim jedinicama morate zvesti čvrstu vojničku disciplinu. Starje-

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, poči reg. br. 6899.

šinski kadar mora biti na visini. Konstatovali smo da ste ne samo po četama nego i u štabovima imali neuk, labav, kolebljiv i oportunistički nastojen starješinski kadar. Pred iole težim situacijama taj je kadar bio nemoćan. Od sebe nije pokazivao dovoljno čvrstine, energičnosti i muškosti. Mnogo se taktiziralo i danas se taktizira. Naši su ljudi mladi, a stari politikanti i kulaci u tome su umješniji. Kod naših mladih ljudi treba da se vidi riješenost na sve i to je najglavnije oružje.

Upamtite: ako se od sada ponove greške iz prošlosti, ne samo da ćemo smjenjivati kadrove, nego ćemo pribjeći najstrožijim kaznama — strijeljanju.

2 — Svi krajiški odredi treba da razviju veliku aktivnost. Oni treba da uhvate vezu s Istočnom Bosnom od Travnika ka Sarajevu; zatim preko Zavidovića i ka Ozrenu; sa Hrvatskom preko Une, a sa Dalmacijom preko Grabskog sedla. Jačim dejstvom krajiških odreda, neprijatelj neće moći da koncentriše snage u pravcu Istočne Bosne, gdje će se razviti žestoke borbe.

3 — U Hercegovinu su bačene manje jedinice iz Crne Gore. To su pokretne jedinice. Njih ne treba vezivati za sela, kako se vidi iz jednog izvještaja iz Hercegovine. Te čete treba da posluže kao jezgra pokretnih jedinica. Glavno dejstvo neka se, s naslonom na Crnogorce, prenese preko Gacka ka Nevesinju. S nestankom okupatora lako će se likvidirati Borač. Borač treba prikovati uz Leliju i otupiti njegovu borbu. Mi vjerujemo da u ovakvoj situaciji oni neće pokušati sa nekom ofanzivom. Oni će se vjerovatno ograničiti na defanzivni stav. Dakle, pitanje Borača ne treba smatrati kao prvorazredno u Hercegovini. No, ukoliko bi Boračani pokušali da ometu borbu na drugim sektorima, oni se mogu nekim demonstrativnim napadom prikovati u njihovoj rupi. Četničko-okupatorsko pitanje je ovdje na prvom mjestu.

4 — U Istočnoj Bosni glavno dejstvo sasredite na pravcu: Podromanija—Han Pijesak—Vlasenica. U ovom pravcu treba da koncentrično dejstvuju Romaniski s jedne strane i Birčanški i Majevički odred s druge strane. Ovu borbu mogao bi dijelom snaga potpomoći i Ozrenski odred.

Da biste uspješno riješili pitanje ovoga vrlo važnoga sektora, obavezno morate na ovu prostoriju dovesti one jedinice koje su tražene za Proletersku brigadu. Te će jedinice biti, dakle, upotrijebljene u prvo vrijeme na vašoj teritoriji. Te su jedinice: Krajiški bataljon do 250 partizana; Ozrenska četa do 100 partizana; Zenička četa od oko 60 partizana; Romaniska četa od oko 60 partizana. Dakle, jedna grupa od oko 500 odbačenih partizana. U vezi sa našim ostalim snagama iz Proleterske brigade bićemo u stanju da riješimo sva pitanja u Istočnoj Bosni.

Pored ovoga glavnog pravca rada u Istočnoj Bosni treba dejstvovati i ka Rogatici, Olovu, Palama i tamo gdje se trenutno nađe za shodno. Način borbe birati onaj koji odgovara situaciji. Ne treba pogrešno razumjeti: naređeno je da se partizanski dejstvuje, pa se ne smije napadati na varoši. I zauzimanje varoši jeste partizanski način ratovanja, jer one omogućavaju, kao baze, da se razvije jača borba.

Da bi se na Glasincu razvijala uspješna borba potrebno je zatvoriti put preko Romanije. To je osnovno. Zatim, postaviti jedinice za dejstvo duž puta: Sokolac—Podromanija—Rogatica. Samo jedna četa vodila je borbu na tome putu i dogodilo se da neprijatelj prodre u Rogaticu i pojača njen garnizon. Pri svim tim borbama treba nastojati da se zaplijeni što više oružja, jer je to najvažnije za dalje uspješno vođenje borbe.

5 — Još jednom: likvidiranje svih četničkih bandi isto je toliko važno kao i pitanje likvidacije okupatora. Mora se s tim bandama potpuno obračunati. U ovom pogledu više ne smijete pokazivati slabosti. Kada ćete to riješiti: da li odmah po stvaranju udarne grupe u Glasincu ili tek pošto pristignu dijelovi Druge proleterske udarne brigade,² to prepuštamo vama. Ali ih vi već sada morate vojnički i politički potiskivati iz Han Pijeska ka Vlasenici. Prekidanjem te veze, sprečava se potpuno njihov uticaj ka rijeci Bosni i dalje ka Krajinu.

6 — Pitanju veza morate posvetiti veliku pažnju. Odredima treba slati politički materijal, razne vijesti, biltene, literaturu itd. Isto tako od odreda treba tražiti izvještaje o svim vojno-političkim pitanjima na njihovoj teritoriji; borbama; rasporedu i jačini neprijatelja; mjesta koja drži neprijatelj; vjerovatne namjere neprijatelja. Dogodilo se da su Talijani povukli iz Hercegovine dvije divizije a ni jedna jedinica o tome nije zvaniono izvijestila. A ito je krupno vojničko obavještenje koje interesuje i nas i naše saveznike.

Uglavnom vi sada imate tri operativne grupe — Krajišku (tamo je posla[t kao] ruk. Košta Nadić³ da organizuje operativni štab, tako će se bolje rukovoditi operacijama), Istočne Bosne i Hercegovine. Dakle, tri pravca. No, kad god možete, odredima neposredno dostavljajte materijal, ubrzavajući vezu na taj način. Nikad ne smijete sve poslove kruto shvatati i ići po nadležnosti zaobilaznim putem.

7 — Pri premještanju štaba odnijeti sredstva za umnožavanje političkog materijala.

² Po naređenju Vrhovnog štaba, iz sastava Druge proleterske NOU brigade, koja je tada bila u formiranju, upućena su tri bataljona (vidi dok. br. 185).

³ Košta Nad

8 — Vezu s nama što češće održavati, stalnim kuririma. Pazite da kuriri ne padnu neprijatelju u ruke (kao oni u Sandžaku i vaši od Igmana).

9 —• Nastojte da Birčanski odred uhvati vezu sa našim srpskim odredima preko Drine.

10 — Regulišite prenos duvana za odrede u Istočnoj Bosni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

P S.

Svim operativnim grupama dostavite naređenje u smislu gore izloženog. Hercegovačkoj grupi mi smo već naredili. Ona će se nama direktno obraćati i od nas će dobijati sva naređenja u duhu gore izloženoga. Drug Košta otišao je sa usmenim uputstvom. Štab Istočne Bosne upoznat je sa gornjim naređenjem na konferenciji, samo vi morate nastojati da se sve ovo oživi. Naročito nastanite⁴ svim silama da stvorite mobilnu udarnu grupu u Glasincu. U tom cilju jedinice odmah pozvati. Težnje štabova da im jedinice ostanu na terenu treba bez ikakvoga ustezanja odbiti. Ova pokretna grupa može više da riješi nego što to mogu da doprinesu lokalne akcije na pojedinim sektorima. Ako se na jednom sektoru pokaže manja aktivnost zbog odašiljanja ovih dijelova, dobiće se na drugom važnijem dijelu. Naučite starješine da šire gledaju na situaciju, a ne samo oko njihovih rodnih mjesta.

Objasnite drugovima da će Proleterska brigada doći u pomoć. Vi znate da su po našoj odluci trebali na onom terenu da ostanu dva bataljona. Međutim, drugovi iz Štaba brigade i Štaba B. H., štabova Romaniskog odreda i »Zvijezde« nijesu radili dobro. Vaši drugovi sada vlastitu grešku i nerazumijevanje situacije bacaju na Brigadu. Možemo reći da ste i vi mnogo uticali na Štab brigade da donese pogrešnu odluku, ne izvršavajući naše naređenje. Ali borbe i žrtve koje je vodila Brigada na tom terenu neće ostati nezapažene. Imaće one velikog značaja ako vi budete znali to da iznesete na vidjelo. Srbi i Crnogorci ginu na pragovima bosanskih seljaka.

¹ Nastojte

**OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV
JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 20 FEBRUARA 1942 GOD
SVETOZARU VUKMANOVICU-TEMPU O SITUACIJI U
ISTOČNOJ BOSNI, SANDŽAKU I SRBIJI¹**

Drugu Tempu.

Primili smo tvoje pismo od 14-II, kao i paket sa stvarima i to: jedno odelo, tople cipele, nešto cigareta, jedan par toplog veša, 40 baterija i 70 komada limuna za bolnicu.

Par dana pre dolaska tvoga kurira sa stvarima, poslao sam hitno jednog kurira do vas sa pismom² i sa porukom da nam što pre pošaljete serum protiv tetanusa. Nadam se da te je to pismo zateklo tamo, u kome sam se ja složio da odeš na savetovanje sa drugom i drugaricom koji su pošli odavde, a drug Kulturni da ode gore na teren, gde je sada vrlo potrebno prisustvo jednog od vas. To što sam se rešio da ti ideš na savetovanje bilo je zbog toga što mislim da bi ti najbolje mogao da pomogneš tamo drugovima sa savetima, kako po vojnoj, tako i po političkoj liniji. Osim toga za nas je vrlo važno da već jednom dobijemo jednu jasnu sliku o partizanskim odredima u Krajini i o njihovim akcijama.

Mi smo ovde rešili da se čitav Operativni štab Istočne Bosne prebaci na onaj teren gde ste vi pre bili. Tamo ide Seljo, Crni,³ Uglješa i Jereta.⁴ Oni su dobili od nas tačne upute za rad. Njihovo prisustvo tamo je zaista neophodno i od velike važnosti zbog suzbijanja ponovne četničke propagande i njihove likvidacije. Sa druge strane, moram da kažem da ljudi kao što je Ilija i još neki ne daju garantije, zbog dosadašnje svoje aktivnosti, da bi rešili tamo probleme sa vojničkog gledišta koji se stavljaju pred nas. Pismo koje su oni pisali Vrhovnom štabu puno je nezdrave kritike i prebacivanja Proleterskoj brigadi zbog njenoga odlaska; ono je prosto drsko. Proleterska brigada je dala u toj borbi najviše žrtava i sada je drskost prebacivati joj odlazak sa tog terena. O tome ćemo mi sa njime još porazgovarati. Glavni štab i drugovi iz PK koji su ovde će se takođe primaći bliže tome kraju, a prebaciće se onda kada nam stignu jedinice II Proleterske brigade, koja

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 695.

² Vidi dok. br. 184.

³ Vaso Miskin

⁴ Stevo Eleta, član AVNOJ. Ubili ga četnici u Istočnoj Bosni 1943 godine.

se ovih dana stvara od najboljih srpskih partizanskih bataljona koji nisu ušli u I Proletersku brigadu. Nadamo se da ćemo na tome terenu moći brzo likvidirati stvar, sa ustašama i raznim petokolonaškim elementima. Moje lično uverenje je da su to mogli učiniti i sada bez nas, sa onim jedinicama koje se nalaze na tome terenu, da su se ljudi ozbiljno primila posla umesto da se zanimaju nezdravim kritikama i pisanjem mnogobrojnih nepravilnih rezolucija i naredbi. Neprijatelj je tamo toliko slab, da tamo nisu potrebne neke naročite snage da ga proteraju i unište, kada bi se pravilno shvatao partizanski način ratovanja, pri čemu najbolje uspeavaju male i brzo pokretne partizanske jedinice, umesto da se sanja o krupnim vojnim silama i čvrstim frontovima. Kada bude vreme za to, odnosno kada budu izvršene sve pripreme, mi ćemo izvršiti i krupnije operacije u pravcu koji smo ti već naznačili.

Usled koncentričnog napada Talijana, četnika i Nedića, Dido se morao povući sa 1000 boraca iz Nove Varoši preko Lima. Jedan deo tih snaga dolazi sada k nama. Drugi će tamo raščišćavati sa četnicima i Talijanima, u zajednici sa domaćim sandžačkim i crnogorskim snagama koje su se tamo nalazile. Pri povlačenju naši su imali tamo nekoliko žestokih borbi, ali gubitaka nisu imali mnogo. Lim su pregazili svi odreda.

Pre par dana je uspeo da se probije u Rogaticu oko 400 ustaša. Gučevska i jedna crnogorska četa vodile su sa njima borbu ali su bili preslabi da ih zaustave, jer je iz Rogatice izašlo još 300 u susret. Da se ovih 400 ustaša moglo probiti nesmetano do Rogatice krivi su drugovi iz Romanijskog odreda koji u svojim izveštajima pričaju da imaju svoje čete na Glar sincu, ali kada je potrebno tih četa nigde nema. Izgleda da ustaše stvaraju u Rogatici neku svoju bazu radi prodiranja prema Goraždu. Izgleda da im đavo ipak ne da mira dok jednog dana ne zaglave.

Juče nam je došao kurir iz Srbije, onaj isti koji je dolazio u Čevljanoviće.⁵ Drugovi nam javljaju iz okoline Valjeva da vode neprekidno veoma žestoke borbe sa Nemcima i nedićevcima. Do sada su uspeli da odbiju sve napade i neke partizanske jedinice nalaze se svega 7 km od Valjeva. Oni su se povezali, manje-više, sa svim odredima u Srbiji. Toplički odred, koji je brojao oko 300 boraca, nekoliko puta je potpuno razbio četnike i nedićevce, pri čemu je zarobio oko 100 četnika. Odred je vrlo dobro naoružan i ima mnogo municije i preko 30 puškomitrMjeza. Leskovačkom odredu priključilo se i nešto bugarskih vojnika. Inače je situacija u Srbiji vrlo povoljna za nas. Narod će se listom dignuti čim dođe proleće.

љ ° Odnosi se na Dragoljuba Grujića.

O nameri talijanskih bandita da Foču iz vazduha [bombarduju] primamo k znanju i preduzećemo protumere. Sa Djedom imamo sada vrlo dobre i neposredne veze. Nastojte da dobijete što više podataka i obaveštenja od vojnih lica sa kojima imate veze. Šaljite radnike za našu Brigadu.

U pokušaj ustaške ofanzive ne verujem, jer ne znam od kuda njima snage da nas napadnu sada, kada mi imamo vrlo jake snage na toj teritoriji. Uostalom neka pokušaju.

Javite se što pre, a naručene lekove i ostalo očekujem najhitnije.

20-11-1942 g.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 193

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE SVETOZARA VUKMANOVICA-TEMPA OD 20 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O STANJU U SARAJEVU I O FORMIRANJU RUKOVODSTVA ZA RAD U NEPRIJATELJSKOJ VOJSCI

Objavljen u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 75, str. 209—211.

BR. 194

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 20 FEBRUARA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP I DO BOSNE I HERCEGOVINE ZA IZRADU PLANA POKRETA DRUGE PROLETERSKE BRIGADE PREMA GLASINCU¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
20-11-1942 godine

GLAVNOM B.H. ŠTABU

Do polovine marta imamo namjeru da prebacimo snage Druge proleterske brigade u predio Glasinca. S obzirom na razvoj situacije, vi imate zadatak da nam pružite predloge:

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

— kojim pravcima da se prebace ti dijelovi; njihova jačina kretaće se između 400—500 partizana;

—• mjesta u koja imaju stići naše jedinice;

—• mjesta gdje tada bude neprijatelj, kao i jačina saobraćaja na pojedinim putevima preko kojih će naši dijelovi preći; u neprijatelje podrazumijevaju se i četnici.

Sem toga, vi ima da pripremate postepeno hranu za to ljudstvo.

Najzad, morate nam predložiti plan upotrebe toga ljudstva, prema situaciji kako je vi shvatate. Dakle, uz plan mora biti i vaše obrazloženje za upotrebu jedinica.

Podatke po ovome počnite odmah prikupljati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

BR. 195

**DIREKTIVA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABU NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 20 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU ČE-
TVRTOG BATALJONA PRVE PROLETERSKE NOU BRI-
GADE ZA RAD BATALJONA¹**

**VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
20-11-42 godine = 20 časova**

ŠTABU KRALJEVAČKOG BATALJONA

1 — Produžite politički rad u dosadašnjem pravcu. Još nije vrijeme za likvidaciju onih tipova. Šaljemo vam traženi materijal. Postepeno ih možete raskrinkavati.

2 —• Crnogorska četa neka ostane kod vas. Raspored tih triju proleterskih četa izvršite kako nađete za shodno. Pazite na njihov smještaj, ishranu i higijenu.

3 —• Za sada nemojte izvoditi nikakve operacije. Izviđajte neprijatelja i smislite dobar plan samo na Praču i Podgrab. Tek poslije toga ići ćemo na Sjetlinu. I prva naša ideja bila je da se napadnu samo dva mjesta. Teško je usaglasiti

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. tor. 2417.

napade na tako širokom frontu i teškom terenu, naročito kada nemate pouzdane starješine i jedinice.² Postupak crnogorske čete je za svaku osudu. Taj slučaj uzećemo u razmatranje i postupićemo po nadležnosti.

Dakle, dobro smisliti plan napada, a mi ćemo nastojati da vam doturimo neke bacače i teške mitraljeze. Ako budete trebali još snaga, i to ćemo vam poslati. Zaista, poslije prvoga uspjeha povući ćemo naše jedinice sa toga fronta na drugu stranu. No, imajte u vidu da je za nas i taj ostsjek vrlo važan.

Imamo neke neprovjerene izvještaje da ustaše spremaju ispad iz Rogatice prema Mesićima. Mi u to ne vjerujemo, ali ako bi do toga došlo, onda ona crnogorska četa iz predjela Renovice trebalo bi da djeluje ka Mesićima. To bi i Cicmil naredio, a ovdje vas samo obavještavamo.

4 — Mi smo mišljenja da cijelu četu Matovićevu pustiš na otsustvo. On će tada da formira bataljon, koji ćemo poslati na položaj. Ako bi nešto pokušao, mi bismo to brzo likvidirali. Neće ništa pokušati. Svi su oni vidjeli kako smo razjurili Dakića i Ojdanića. Uopšte pitanje smjene jedinica postavlja se kao vrlo aktuelno. Zaista, to je osjetljivo pitanje. Mi moramo smjenjivati jedinice. Ide proljeće. Mora se nešto raditi na imanjima. Ovome pitanju posvetite veliku pažnju. Najbolje je puštati po vodovima, ali uvijek naznačiti kada da se jedinice vrate. Sem toga, treba regulisati vezu sa onima koji idu na otsustvo, te da na slučaj nepr. napada mogu odmah doći na položaj.

5 — Šaljemo ti drugove sa Zekom, šaljemo nešto papira i stare radio-vijesti. •

6 — Kad vaš karavan stigne na Ustikolinu, neka nam javi telefonom i mi ćemo kamionom poslati tražene stvari za vas. Gledaćemo da vam pošaljemo i malo veša.

Moskva: Jednoga dana velike smetnje prave a drugoga dana odlično se čuje. Antenu podići što se više može. Strpljivo (slušati, Φ je najvažnija stvar. Sve vijesti radio Londona primati s velikom rezervom.

Moskva: 3 sata jutro == 43—38; 5,15 časova = 30—31; 17,30 časova = 38—43; 19 časova = 38—43 metra; 23,30 časova = 38—43 metra.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

² Odnosi se na dobrovoljačke jedinice.

**NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE
OD FEBRUARA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA
ZA SRBIJU ZA PRIMENU PARTIZANSKOG NAČINA
RATOVANJA I STVARANJE NO DOBROVOLJAČKIH JE-
DINICA¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

**GLAVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILAČKIH
PARTIZANSKIH ODREDA ZA SRBIJU**

Primili smo vaše pismo od 31-1-1942 g. Da je to pismo tako kasno stiglo razlog je taj što nas vaš kurir nije našao na onom mestu gde smo bili poslednji put, [već] na sasvim drugom kraju Bosne. Ovamo smo se pomerili za vreme opšte nemačke i ustaške ofanzive. Neprijatelj smo zaustavili na Jahorini i odbacili ga natrag prema Sjetlmi i Sarajevu i čnda smo uz pomoć još jednog crnogorskog odreda² očistili čitav ovaj teren od izdajničkih četničkih bandi, čije su vođe pobile u Srbiju. Sada imamo kompaktnu oslobođenu teritoriju u Bosni sa gradovima Fočom, Goraždom, Trnovom, Čajničem itd. Osim toga Crna Gora sa većim delom Sandžaka i ovim delom Bosne sačinjava kompaktnu celinu oslobođene teritorije, koja nam služi kao baza za naše dalje vođenje operacija. Proleterska brigada već je do danas odigrala u Bosni veliku ulogu, kako u borbi protiv okupatora, tako i u političkom pogledu. Kada je neprijatelj počeo ofanzivu, počeo ju je sa uverenjem da će nas za par dana slistiti, jer su četnici koji su došli iz Srbije i oficiri temeljito pripremali teren za uspeh te ofanzive. Kao što vam je već poznato, oni su razbijali redove bosanskih partizana i to sa priličnim uspehom, jer dok je počela ofanziva već je bio veliki deo bosanskih partizanskih četa na oslobođenoj teritoriji prešao na stranu četnika i nije se borio protiv Nemaca zajedno sa četnicima, jer je glavni štab četnika u Bosni izdao naređenje da se ne sme pucati na Nemce. Ali, usled te četničke izdaje, narod u Bosni je strašno ogorčen na četnike, jer su ustaše i

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, bez datuma i potpisa, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta. Naređenje je upućeno oko 20 februara 1942 godine.

² Odnosi se na dva kombinovana bataljona Durmitorskog NOP odreda.

Nemci opet palili kuće i ubijali mirno stanovništvo svuda gde su doprli. S druge strane, zbog odlučnog našeg otpora prema neprijatelju, mi smo dobili veliki ugled, kako u političkom tako i u vojnom pogledu. Sve raštrkane i napuštene četničke jedinice mi smo stavili pod svoju komandu i stvorili smo od njih Narodno-oslobodilačke dobrovoljačke odrede, koji zajedno sa partizanima sačinjavaju Narodno-oslobodilačku partizansku i dobrovoljačku vojsku Jugoslavije. Posle neuspele ofanzive Nemci su brzo napustili Bosnu i ostavili ustaše same. Mi sada ponovo vršimo ofanzivne operacije i skoro cela teritorija prijašnje oslobođene Bosne, osim samih varoši: Rogatice, Han Pijeska i Vlasenice, nalazi se u našim rukama. Nekim sporazumom u Zagrebu između Nedićeve delegacije i Pavelića, Vlasenica i Han Pijesak ustupljeni su opet četnicima. Četnici naveliko vrše propagandu kako će u Bosnu da dođe Nedić, koji će pripojiti 17 srezova »majci Srbiji«. To je, navodno, ugovoreno u sporazumu sa Pavelićem, pod pritiskom Nemaca. Ukoliko je to istina mi ne znamo. Verujemo da bi Nedić htio da dođe ovde, ali kako će se pri tome provesti to je druga stvar. Mi sada raspoložemo ovde sa prilično jakim snagama, i moral boraca je na velikoj visini, naročito kod dveju proleterskih brigada i jednog crnogorskog odreda koji je došao na ovaj teren. Mi smo ovde tesno povezani sa hercegovačkim partizanskim odredima, a neke jedinice naše Prve proleterske brigade opkolile su Talijane i ustaše u Kalinoviku gde im svakodnevno zadaju gubitke, naročito mitraljeskom vatrom i bacačima (imamo 2 topa, i 5.bacača tamo). Kalinovic je prilično teško osvojiva tvrđava i zato moramo pre opšteg napada da neprijatelja demorališemo i prisilimo na predaju.

Pre nekoliko dana stigli su nam kuriri od Đilasa sa izveštajem da se prebacio sa 1000 boraca preko Lima u blizini Pljevalja. Naime, oni su tamo vodili oko Uvca prilično teške borbe sa četnicima i nedićevcima. Nekoliko bataljooa srpskih partizana pokušali su u dve kolone, posle odlaska Kosmajskog odreda k vama, probiti se iz Sandžaka u pravcu Cajetine i putem Ljubiša prema Užicu. S obzirom na veliki sneg i zimu nisu mogli da se probiju, jer se moralo ići samo prtinama, koje je neprijatelj čvrsto držao u svojim rukama. Jedna kolona stigla je do Palisada a druga do Ljubiša i onda su se sa borbom ponovo povukli u Novu Varoš. Pre 14 dana počeli su nedićevci i četnici iz Srbije i razne četničke bande iz Sandžaka, zajedno sa Talijanima, da vrše koncentrični napad na naše drugove koji su bili u Novoj Varoši. Nakon žestoke borbe naši su se morali povući jer je pretila opasnost da budu potpuno opkoljeni. Ovo povlačenje uz borbu, sa komorom i bolesnicima, gazeći do grudí preko Lima, pretstavlja za naše srpske

i sandžačke partizane veliki podvig koji mogu da izvrše samo borci visokog vojničkog i političkog morala. Neki bataljoni od tih trupa već stižu ovamo. Uglavnom stižu samo srpski koji će ući u sastav Proleterske brigade,³ a sandžački bataljoni ostaju na svome terenu radi čišćenja četnika i njihovih saveznika Talijana. Pera Stambolić, Kušić, Debela i svi ostali iz familije doći će ovamo i oni će se prebaciti na vašu stranu čim naše proleterske brigade stvore za to uslove i raščiste teren sa ove strane.

Mi shvaćamo teškoće na koje vi nailazite pri sprovođenju naših direktiva zbog stalnih borbi koje vodite sa neprijateljima i, razume se, na vama je da ocenite konkretnu situaciju i da te zadatke izvršavate u granicama mogućnosti. Slažemo se da treba voditi računa o iscrpljenosti ljudstva, o njihovom slabom zdravstvenom stanju, odeći i obući. Tačno je da neprijatelj nastoji da iskoristi ovo zimsko vreme kako bi vas uništio jer se boji proleća koje za nas znači ponovo stvaranje sjajnih uslova za razvijanje partizanskih borbi i narodnog ustanka. Morate paziti da u tim neprekidnim borbama ne istrošite svu municiju, a da bi se to izbeglo nije uvek celishodno uporno braniti neko mesto, već rađe povlačiti se na bolje pozicije za vas. Morate po svaku cenu zadržati partizanski način ratovanja, tj. postavljanje dobrih zaseda neprijatelju, napadanje po noći itd., jer se u takvim borbama troši najmanje municije i, ako su dobro pripremljene, one se uvek svršavaju sa uspehom. Vrlo ste dobro učinili što ste Bradonju postavili za grupnog komandanta,⁴ a isto tako dobar ste izbor izvršili i za komandante odreda.

Sto se tiče slanja pomoći vama, to je momentalno nemoguće dok ne izvršimo čišćenje čitavog terena koga imamo u planu. Kada bude to izvršeno, tada ćemo prebaciti nekoliko bataljona na vaš teren. Novaca bi vam poslali, ali je to nesigurno slati po jednom kuriru kroz neočišćeni teren. Mi ćemo to učiniti čim pođe do vas jedna veća grupa ljudi, i bude donekle obezbeđen put. Nekih velikih suma nećemo vam moći poslati, jer je Dido ostavio skoro sav novac tamo, a osim toga bilo je srebro tako aljkavo pohranjeno na našem drugom mestu da su jedne noći došli neki tipovi i pokrali veći broj sanduka. Ne samo da nam je skoro polovinu toga novca propalo pri povlačenju preko Zlatibora, nego je sada, evo, došlo i do te krađe. Što se tiče švapske valute, u tom pogledu ćemo vam moći izdašnije pomoći, jer toga imamo.

³ Odnosi se na Drugu proletersku NOU brigadu.

¹ U Zapadnoj Srbiji su tada postojali Valjevski, Suvoborski i Posavski NOP odred. Radi objedinjavanja njihovih dejstava formiran je Štab grupe sa Radivojem Jovanovićem-Bradonjom kao komandantom.

Mi stvaramo ovde, kao što sam već napred spomenuo, i dobrovoljačke odrede od razbijenih četničkih jedinica i svih onih koji- nisu baš voljni da idu u partizane ali hoće da se bore protiv neprijatelja. Borci tih jedinica nose samo svoju nacionalnu trobojku na kapama. Za pozadinsku službu po selima stvaramo narodne straže koje drže red i onemogućavaju pljačke i krađe. Mislim da to treba isto da učinite i vi, i naročito nastojte da u tim stražama budu većim delom siromašni seljaci.

Posle neosporne činjenice da su sve četničke bande od Pećanca do Draže Mihailovića u otvorenoj službi okupatora, mi smo rešili najodlučniju borbu protiv svih tih bandi, njihovo razoružavanje i uništavanje njihovih vođa..

Nastojte da održavate redovnu vezu sa ovim odredima u Srbiji. Poručite im da pošalju za ovaj štab iscrpne izveštaje, ali pri tome treba da paze na čuvanje vojnih tajni. Kada primimo te izveštaje, mi ćemo moći pred njih postaviti konkretne zadatke. Javite štabovima Istočne Srbije da prema bugarskim vojnicima postupaju korektno, da im u ime partizana upute jedan proglas da stupe u zajedničku borbu sa nama protiv okupatora i njihovih domaćih izdajnika. Ukoliko pređe veći broj bugarskih vojnika na našu stranu, treba od njih stvarati čvrste partizanske čete sa komandirima i polit, komesarima, koje će zajedno sa našim četama učestvovati u borbama i onda se prebaciti na svoju teritoriju kada bude došlo vreme za to.

Bilo bi dobro da vi uputite jedno pismo ili apel vojnicima Nedićeve vojske koji su na silu mobilisani i da ih pozovete da pređu na stranu partizana, da predaju oružje i da se ne bore protiv nas. Sa dolaskom proleća stvaraju se ogromne mogućnosti narodnog ustanka zbog velikog nezadovoljstva protiv Nedića i okupatora, i mi se moramo već sada spremati da te mase prihvatimo, da ih organizujemo u čvrste vojne jedinice i uključimo u opštu narodno-oslobodilačku borbu.

Javite nam se što pre.

Sa drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

P.S. Pozdravite Vladu Zečevića i Martinovića.

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE IVE RIBARA-LOLE OD 21 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGU TITU O UREDNOM FUNKCIONISANJU VEZA SA OSTALIM POKRAJINAMA I SA KOMINTERNOM¹

Za Starog. —

Dragi T.T.!

1

Nadam se da si primio naš materijal od **15.11** koji smo poslali istovremeno preko dva puta: preko Tempa i Milutina. Iz njega si vidio šta je ovuda uglavnom novo.

Ovoga puta javljamo ti se u prvom redu zato što smo primijetili da ste uhvatili vezu s Djedom. O tome prilažem Valdesovo pisamce. Jako se radujemo tom uspjehu, samo je nužno — kao što i Valdes predlaže — da se vi s Djedom dogovorite o novim uslovima rada za vas, kako bi oboje mogli nesmetano raditi. U našim prilikama za nas su današnji uslovi rada gotovo jedino mogući, a vama je u tom pogledu lakše. Što se tiče šifre, to ste sigurno primijetili da niste razumjeli neke poruke u početku: to su one po novoj šifri koju su odozgo tražili. Po njoj će raditi Valdes a vi radite po onoj staroj koju vam je ostavio samo s latinskim alfabetom. Mi smo, uostalom, i sa naš[^] strane već javili Djeđu o svemu tako da ne bude nikakve zabune i izgleda da je sve u redu.

Inače, ovdje se provala nikako ne zaustavlja. Bili smo prinuđeni od našeg zadnjeg pisma preduzeti još radikalnije mjere: uklanjamo iz Z.² sve ugrožene kadrove, podižemo aparat gotovo iznova. Vladu i Fatia šaljemo ovih dana u oslob. rejone jer im je položaj neodrživ a umjesto njih ostavićemo za sada samo jednog povjerenika Hrv. čaće ovdje. To su teške mjere ali jedine s kojima se može stati na kraj cijeloj ovoj stvari. — Proglas Hrv. čaće o kome smo se dogovarali još dolje izašao je i podijeljeh. Pripremamo i SIĆ.³

¹ Što se nas tiče, sa velikom mukom podižemo sopstveni aparat za veze itd. Kuburimo sa stanovima. Ipak smo napokon uspjeli da nam sad redovno funkcioniraju veze sa Lj.,⁴ Bgd,

¹ Original, otkucan na pisačoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 711.

² Zagreba

³ »Srp i čekić«, Njrgan CK KPH

¹ Ljubljanom

⁵ Beogradom

i Sar.⁶ — Baš je danas došlo novosti od Mihajla koji javlja o teškim borbama u Srbiji protiv Nijemaca, nedićevaca i Bugara kojih ima mnogo. Uspio je da uspostavi vezu sa Mirkom⁷ j preko ovoga dobio onaj isti vaš materijal koji je išao i preko nas. Gusti⁸ ide tek danas za Lj. — Za mnom je u Bgd inače stalna potjera, kako javlja Mihajlo, ali moji su uglavnom još dobro iako je sve teže.

O svemu ovom javićemo vam opširnije idući put. A sad očekujemo vijesti od vas i sve vas obojica drugarski pozdravljamo.

21.11.42

Fisher

Starom:

Pošto ste uspostavili vezu s Djedom predlažemo slijedeće:

1. Predložite Djedi —• ukoliko već niste —• da vi radite na drugom valu, u drugo vrijeme i s drugim pozivnim znacima, kako bi i mi mogli nesmetano produžiti rad.

2. Po prijedlogu iz kuće⁹ mi smo 10 o.m. promijenili šifru. Po starom je ostala šifra na latinskoj azbuci koju vi možete iskoristiti.

3. Radite s nama prema našem dogovoru (upravite antenu k nama!). Vi zovete 10 minuta.

Mi smo također s naše strane predložili Djedi da se navedeno pod 1. provede, da u poslu nemamo »kašu« (t.j. istovremeni rad nas i vas).

Valdes

⁶ Sarajevom

⁷ Mirko Tomić

⁸ Ivan Maček-Matija

⁹ Kominterna

OSNOVNI PRINCIPI ORGANIZACIJE NARODNOOSLOBODILAČKIH ODBORA I UPUTSTVA ZA NJIHOV RAD NA OSLOBODENOJ TERITORIJI PROPISANI OD VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE FEBRUARA 1942 GODINE¹

**ZADACI I USTROJSTVO
NARODNIH OSLOBODILAČKIH ODBORA**

Narodno-oslobodilački odbori jesu borbeni organi koji služe Narodno-oslobodilačkoj borbi.

N.O.O. nisu i ne smiju biti organi pojedinih političkih stranaka i organizacija. Oni se biraju demokratskim putem. U njih treba da uđu, bez obzira na svoje političko uvjerenje, vjeru i narodnost, svi oni čestiti rodoljubi koji su primjerom i na djelu pokazali da su dobri sinovi svoga naroda, da nikad neće izdati otadžbinu u ovom svetom otadžbinskom ratu, da su nepokolebljivi u borbi protiv fašističkog okupatora i njegovih domaćih slugu.

Pošteni i rodoljubivi pojedinci iz bivših opštinskih iiprava i drugih ustanova (osim iz policije i žandarmerije) mogu ulaziti u N.O.O. ako uživaju povjerenje naroda.

ZADACI N.O.O. NA OSLOBODENOM PODRUČJU

1. iTa oslobođenom području N.O.O. jesu privremeni organi narodne vlasti birani slobodno i neposredno od samog naroda. Oni su privremeni organi zbog toga što su ukinuti stari organi vlasti (opštinske uprave, policija i žandarmerija, sudovi, poreske [uprave], finansijske i druge) koji su se pokazali kao uporišta okupatora i njihovih slugu. Buduće trajne oblike i organe svoje vlasti odrediće oslobođeni narod poslije istjerivanja fašističkih okupatora iz naše zemlje i uništenja njihovih domaćih slugu.

N.O.O. imaju mnogostruke i raznovrsne dužnosti. Oni vrše' sve funkcije vlasti osim onih koje pripadaju vojnim vlastima.

2. N.O.O. kao nosioci vlasti oslobođenog naroda poduzimaju sve potrebne mjere da se aktivizira i ujedini sav narod u borbi protiv okupatora i njihovih domaćih slugu. Preko N.O.O. najbolje se i najuspješnije ostvaruje najjače oružje na-

¹ Original, kao brošura umnožen na geštetneru, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta. Dokumentat je pisao Moša Pijade.

roda u borbi protiv fašizma: jedinstvo čitavog naroda, jedinstvo svih rodolj-ubivih snaga.

3. N.O.O. poduzimaju sve što je potrebno da se Narodno-oslobodilačka vojska uredno snabdijeva hranom, odjećom i svim drugim potrebama. U tom cilju oni aktiviziraju i organizuju sve narodne snage na svom području. U snabdijevanju Narodno-oslobodilačke vojske N.O.O. dužni su tijesno saradivati s vojnim vlastima.

4. Kao organe reda i bezbjednoisti, umjesto ranije policije i žandarmerije N.O.O. organizuju seoske i gradske narodne straže, koje su potčinjene narodno-oslobodilačkim odborima a po potrebi u izuzetnim slučajevima mogu biti upotrijebljene i od vojnih vlasti.

Borba protiv špijuna, izdajica, plaćenika i agenata neprijatelja, protiv sabotera i panikera pripada u prvom redu vojnim vlastima uz saradnju N. O. O. Krivice po ovim djelima sude vojni sudovi. Obavještajna služba takođe spada u nadležnost vojnih vlasti.

N. O. O. vode borbu protiv krađe, pljačke, razbojništva i nereda. Oni rješavaju sve sporove između pojedinih građana.

5. N. O. O. imaju dužnost da organizuju čvrstu pozadinu i nerazdvojnu vezu između naroda i Narodno-oslobodilačke vojske, da podižu u narodu borbeni duh, požrtvovanost i disciplinu.

6. N. O. O. organizuju ishranu stanovništva, a osobito siromašnog stanovništva i nezbrinutih porodica palih i mobilisanih boraca, izbjeglica i pogorjelaca.

7. N. O. O. vode strogi nadzor i sprečavaju izvoz hrane, stoke, drva itd. sa svoga područja [u neoslobođene krajeve], sprečavajući svim sredstvima da se okupator ma čime snabdijeva sa njihovog područja.

Pod upravom N. O. O. nalazi se sva privreda (proizvodnja i trgovina), ukoliko se ne radi o radionicama za vojne potrebe, koje potpadaju pod direktnu upravu vojske. Cjelokupni saobraćaj i saobraćajna sredstva stoje pod upravom vojske.

8. Da bi mogli odgovoriti svojoj dužnosti snabdijevanja vojske i naroda N. O. O. stvaraju narodno-oslobodilačke fondove. Oni prikupljaju od naroda priloge u novcu, hrani, odjeći i drugom materijalu.

9. N. O. O. mogu prema potrebi vršiti u korist narodno-oslobodilačke borbe i rekviziciju od imućnih pojedinaca. Od imovine narodnih neprijatelja, koja se konfiskuje na osnovu rješenja vojnih vlasti i sudova, N. O. O. primaju na rukovanje sve ono što vojne vlasti ne zadrže za potrebe vojske i unose to u narodno-oslobodilački fond.

10. Narodno-oslobodilačke odbore bira narod u selima i „ gradovima. Seljaci jedne opštine biraju preko svojih delegata na' opštinskom zboru N. O. O. svoje opštine. Više manjih sela i zaselaka mogu imati zajedničkog delegata. Na sreskoj konferenciji opštinskih N. O. O. bira se sreski N. O. O. koji pretstavlja najvišu civilnu vlast u srezu.

OBJAŠNJENJA I UPUTSTVA ZA RAD
NARODNO-OSLOBODILAČKIH ODBORA
U OSLOBOĐENIM KRAJEVIMA

Svima seoskim (kmetijskim), opštinskim i sreskim narodno-oslobodilačkim odborima

U prilogu vam šaljem jedan primjerak »Zadaci i ustrojstvo nar. osi. odbora«, gdje su iznijeta osnovna načela za djelatnost tih organa narodne vlasti u toku narodnog ustanka.

Ali pošto su ukinute sve ranije vlasti i nar. osi. odbori uzimaju na sebe svu vlast osim vojničke, to je djelatnost NOO-a veoma široka i raznovrsna, pa je zato potrebno da se drugovi članovi NOO-a koji su u većini seljaci koji prvi put uzimaju vlast u svoje ruke —• izbliže upoznaju sa svojim pravima i dužnostima na svima poljima njihovog rada. Zbog toga, kao i zato da bi rad svih NOO-a bio jednoobrazan i skladan, izdaju se sljedeća posebna objašnjenja i uputstva.

1) — Seoski (kmetijski), opštinski i sreski nar. osi. odbori

Potrebno je da se u svima selima gdje NOO-i još ne postoje izvrši od naroda njihov izbor. Ako je selo maleno ili zaselak ne treba birati odbor od nekoliko ljudi već samo jednog povjerenika koji će biti veza između svog sela i NOO-a svoje opštine, te raditi u selu po uputstvima svoga opštinskog NOO-a. Svi seoski (kmetijski) NOO-i i povjerenici iz jedne opštine ili grupe sela potčinjeni su opštinskom NOO-u. Tamo gdje su dosad jednu opštinu sačinjavala mnoga sela, raštrkana i udaljena, treba radi lakšeg rada podijeliti sela na nekoliko grupa i stvoriti nekoliko opštinskih NOO-a koji će raditi samostalno. Seoski i opštinski NOO-i izabraće sebi pogodnu zgradu (staru opštinu, školu ili drugu narodnu zgradu) za svoje sjedište.

Seoski NOO-i i povjerenici biraju se na zboru sela (kmetije) od svih seljaka, muških i ženskih. Žene također mogu biti birane za članove NOO-a.

Opštinski NOO bira se na skupštini delegata (izaslanika) iz svih sela i zaselaka jedne opštine ili grupe sela.

Čim se bar u većini opština ili grupa sela izaberu opštinski NOO-i, održava se sreska konferencija, na koju

dolaze delegati (izaslanici) svih opština, i na njoj se bira sreski nar. osi. odbor, koji je najstarija građanska vlast u srezu i koji ima svoje stalno sjedište u sreskom mjestu, ako je ono oslobođeno, ili u kom drugom pogodnom mjestu, ako sjedište sreza nije još oslobođeno. Izvjesni oslobođeni dijelovi drugih u cjelini još neoslobođenih srezova mogu se privremeno priključiti susjednom oslobođenom srezu.

U sreski NOO mogu se izabrati ljudi iz raznih mjesta u srezu ali u sjedištu sreza mora biti stalno onoliko članova (najmanje trojica) koji će kao uži odbor vršiti redovne poslove, dok će se puna sjednica (plenum) sreskog NOO-a [održavati] s vremena na vrijeme i odlučivati o svima važnijim pitanjima. Sreski plenum bira uži odbor iz svoje sredine. Na plenarnim sjednicama uži odbor podnosi izvještaj o svom radu i dobija uputstva za dalji rad. Ako plenum nije zadovoljan radom užeg odbora, može ga smijeniti i odrediti iz svoje sredine druge ljude.

Delegat za sresku konferenciju, koja bira sreski NOO, biraju seljani na opštinskom zboru i to tako da na svakih 150 stanovnika dolazi jedan delegat. Oni će na sresku konferenciju donijeti pismenu potvrdu svog opštinskog NOO-a da su izabrani.

Svi opštinski NOO-i održavaju stalnu vezu sa sreskim NOO-om i njemu su podređeni, tako da od njega dobijaju uputstva za rad, njemu podnose izvještaj, polažu mu račune o svom radu i stoje pod njegovom kontrolom.

Opštinski NOO-i dužni su da s vremena na vrijeme sazivaju zbor seljana svoje opštine na kome će podnositi izvještaj o svom radu i raspravljati s narodom o svima važnijim pitanjima, kako bi u cijelom radu odbora došla što potpunije do izražaja volja naroda. NOO-i zavise od povjerenja naroda, koji može pojedine članove NOO-a pa i cijeli NOO smijeniti, ako smatra da nije zaslužan povjerenja ili da je nesposoban za rad, pa izabrati novi odbor. Da bi se održao narodni zbor za smjenjivanje opštinskog NOO-a, potrebno je da to traži bar jedna trećina seljana. Ako treba smijeniti sreski NOO, onda vanrednu konferenciju za to mora sreski NOO sazvati ako to zahtjeva makar samo i jedna četvrtina svih opština.

Zahtjev za smjenjivanje odbora mora biti u vezi sa nekoliko više važnijih pitanja u kojima narod ne odobrava rad odbora.

2) — Narodno-oslobodilački fondovi

Kod svakog opštinskog NOO-a mora postojati narodno-oslobodilački fond.

Narodno-oslobodilački fond jeste najsnažniji izraz čvrste povezanosti pozadine i fronta, naroda u pozadini i njegove

oslobodilačke vojske, i po tome kakav je NOF vidi se kolika je volja naroda da pomogne svoju vojsku do konačne pobjede i konačnog oslobođenja.

U NOF unosi se:

1) svi darovi koje narod daje u stvarima ili novcu za N. osi. vojsku, za nezbrinute porodice mobilisanih i palih boraca, za pogorjelce, izbjeglice i uopšte sirotinju;

2) sve stvari i novac koje NOO bude prikupio na druge načine: kupovinom, rekvizicijom ili zapljenom.

Sve priloge u stvarima ili u novcu koje prikupe, ili stvari i novac koje prikupe na navedene načine, dužni su seoski NOO-i ili povjerenici predati opštinskom NOO-u koji ih unosi u svoj NOF, tj. stavlja u svoj magacin i kasu. Blagajnik opštinskog NOO-a rukuje opštinskim NOF-om i magacinom, odgovara za njihovo ispravno vođenje i ne smije činiti iz fonda nikakve izdatke bez rješenja odbora. Svakog mjeseca, a po potrebi i češće, moraju seoski NOO-i ili povjerenici napraviti za opštinski NOO izvještaj o prihodima i iste predati. Opštinski NOO-i dužni su tako raditi prema sreskim NOO-ima.

Kod sreskog NOO-a postoji sreski NOF sa sreskim magacinom, u koji se pribira fond iz cijelog sreza, osim onog dijela hrane i ostalog koji se prema potrebi ostavlja samim seoskim, odnosno opštinskim NOO-ima za zadovoljenje njihovih mjernih potreba.

Opštinski NOO-i mogu zadržati u svojim magacinima najviše do 30% prihoda za potrebe u svojoj opštini (za pogorjelce, izbjeglice, pomoć porodicama boraca). Sve ostalo ima se uprtiti u magacine sreskog NOO-a.

3) — Snabdijevanje Narodno-oslobodilačke vojske

Narodno-osl. vojska snabdijeva se u prvom redu od onoga što narod sam od dobre volje priloži u NOF i kupovanjem za gotov novac. Kupovinu za vojsku vrše NOO-i ili vojni intendanti i komesari za hranu; ovi posljednji čine to ili preko NOO-a ili neposredno od svih koji imaju za prodaju.

Sakupljanje priloga. — Prilozi se skupljaju od cijeloga naroda bez obzira na imovno stanje, jer svako može dati ma i' najmanji prilog. Svi prilozi moraju se zapisati i oni se po mogućnosti objavljuju.

Ko ima viškova treba ili da ih priloži ili da ih proda NOO-u ili N. O. Vojsci, a ako neće da ih proda, mogu NOO-i ili intendanti te viškove prinudno otkupiti, to jest stvari uzeti i odmah ih isplatiti.

Seoski ili opštinski NOO-i vrše kupovinu hrane i drugih potreba za vojsku od novca koji im u tu svrhu upute sreski

NOO-i ili vojne vlasti. Cijene određuju opštinski NOO-i u sporazumu s vojnim vlastima.

Rekvizicija. — Rekvizicija je takođe kupovina, samo što se ne isplaćuje odmah u gotovu. Na rekviriranu hranu, stoku ili druge stvari dužni su NOO-i kao i od N. O. Vojske za to ovlašćena lica dati propisnu rekvizionu priznanicu (revers) na osnovu koje će njen primalac kasnije moći da zahtjeva isplatu. Na priznanici mora biti tačno označeno od koga je, kad i koliko čega rekvirirano, kao i vrijednost svake rekvirirane količine i vrijednost cjelokupne rekvirirane robe. Rekvizicione priznanice podnoseće se na isplatu kod viših vojnih komandi ili kod sreskog NOO-a. Sve rekvizicije vrše se isključivo na zahtjev vojnih vlasti i na njihov račun.

Rekvizicija se vrši u slučaju hitne potrebe ili momentalnog nedostatka gotovog novca.

NOO-i i vojne vlasti mogu rekvirirati i tegleću marvu, tegleća sredstva (konje, kola, volove, saone i drugo) za komoru, prevoz hrane itd. kao i jahaće konje za kraće ili duže vrijeme. Na ovo se izdaje revers s tačnim naznačenjem šta je, kad i od koga rekvirirano, za koju potrebu i za koje vrijeme i sa opisom konja ili volova.

NOO-i vrše za račun vojnih vlasti i rekviziciju oružja od neboraca na šta takođe izdaju priznanice.

Rekvizicija se može vršiti u prvom redu od viškova imućnijih seljaka.

U slučaju da rekvirirana stoka ili prevozna sredstva pretrpe kakav kvar ili budu upropašteni, sopstvenik dobija naknadu prema procjeni komisije koju je dužan odrediti NOO.

Razmjena. — Radi uspješnijeg snabdijevanja vojske i stanovništva vojne vlasti organizuju uz pomoć NOO-a razmjenu robe između sela i gradova i između pojedinih krajeva. Ukoliko se u magacinima oslobođenih gradova nalazi razne robe potrebne seljacima, dužni su NOO-i u tim mjestima organizovati dućan za prodaju te robe, pošto se izdvoji što je potrebno za N.O. Vojsku i drugo što može poslužiti kao pomoć pogorjalcima za uspostavu domova. Opštinski NOO-i neće samo upućivati seljake da u tim dućanima kupuju, nego će prijaviti NOO-u u tom mjestu šta se u njihovoj opštini traži a šta seljaci njihove opštine nude u razmjenu za traženu robu.

Isto tako opštinski NOO-i izvijestiće sreski NOO, odnosno vojne vlasti da li u selima njihove opštine ima duvana, rakije itd., a tu bi razmjenu organizovale vlasti s krajevima gdje ima hrane a nema duvana i rakije.

Zapljena imovine narodnih neprijatelja. — NOO-i kao organi narodne vlasti vrše zapljenu, konfiskaciju imovine svih narodnih neprijatelja: ustaša, špijuna, izdajnika itd. kad o

tome vojne vlasti ili vajni sudovi danestu rješenje na osnovu prijedloga NOO-a ili po svojoj dužnosti.

U ovom pogledu opštinski NOO-i dužni su da uz pomoć seoskih NOO-a i povjerenika tačno ispitaju svaki slučaj, da izvrše popis cjelokupne pokretne i nepokretne imovine dotičnog narodnog neprijatelja pa bilo da je strijeljan ili da je pobjegao i odmetnuo se. Opštinski NOO podnosi o tome izvještaj i predlaže zapljenu najbližoj komandi mjesta ili štabu odreda, gdje još nije obrazovan sreski NOO, a gdje je ovaj obrazovan, podnosi izvještaj njemu a ovaj ga dostavlja vojnim vlastima.

Sva zaplijenjena imovina, pokretna i nepokretna, postaje narodnom svojinom i ulazi u NOF, dakle nalazi se pod upravom NOO-a (opštinskog ili sreskog). Tamo gdje odbora još nema privremeno rukuju zaplijenjenom imovinom vojne vlasti. Od zaplijenjene imovine narodnih neprijatelja vojne vlasti uzimaju za vojsku što je vojsci potrebno.

U svome izvještaju i prijedlogu o zapljeni NOO-i su dužni navesti na osnovu kakvih dokaza je utvrđeno da je neko narodni neprijatelj čiju imovinu treba zaplijeniti. Za tačnost i istinitost tih navoda odgovaraju NOO-i. Ako je neka porodica odbjegli samo iz straha da ne bude ubijena, a niko iz nje nije ustaša, špijun, izdajnik ili slično, onda se takvoj porodici imovina ne može zaplijeniti. Međutim ako je takva [porodica] cijela odsutna, NOO uzima preostalu imovinu pod svoju upravu i daje zemlju i zgrade na privremeno korišćenje pogorjelicima, izbjeglicama i sirotinji svoga sela, a stoku, hranu, sprave i drugo unos^ NOO-i u NOF i odatle upotrebljavaju za vojsku i stanovništvo.

I u slučajevima gdje se neka pogorjela i izbjegla porodica već naselila na imanje neke odbjegle porodice i zauzela njenu stoku, hranu i ostale zatečene stvari, to imanje, stoka i stvari takođe dolaze pod upravu NOO-a kao svojina NOF-a. NOO-i dužni su sve to ispitati i popisati i pobrinuti se da ne bude nejednakog postupanja, to jest da neke izbjegle i pogorjele porodice ne dobiju više no što im treba, a druge manje ili ništa. Svako takvo naselje ima se smatrati privremenim, dok izbjegla porodica ne bude u stanju da se vrati na svoje oslobođeno ognjište.

O svima tim slučajevima dužni su opštinski NOO-i sa tačnim podacima izvijestiti najstariju vojnu vlast u selu.

U slučajevima gdje je utvrđeno da se radi o domu nekog narodnog neprijatelja, ali od kojeg su ostali žena i djeca, dužni su opštinski NOO-i ostaviti toj porodici toliko imanja da može živjeti, a sve ostalo zaplijeniće u korist NOF-a, ali i to na osnovu rješenja vojnih vlasti ili presude vojnih sudova.

Na osnovu svih tih izvještaja i prijedloga opštinskih i sreskih NOO-a vojne vlasti i sudovi donosiće pravovaljana rješenja o zapljeni, kao i o privremenom ili stalnom ustupanju zaplijenjenog imanja pogorjalcima, izbjeglicama i sirotinji, a naročito siromašnim porodicama narodnih boraca. Sva zaplijenjena imanja u jednoj opštini stoje pod upravom i kontrolom opštinskih NOO-a koji o njima moraju voditi knjige. Sreski NOO mora imati pregled i kontrolu nad svima takvim imanjima u srezu.

Kao narodni neprijatelji, čija imovina podleže zapljeni u korist naroda, imaju se smatrati:

a) sve aktivne ustaše ili njihovi organizatori i pomagači;

b) svi oni koji su služili okupatorima ma u kome vidu kao špijuni, dostavljači, kuriri, agitatori; koji natjerivali narod da okupatorima preda oružje; svi koji su izdali narodnu borbu i bili u dosluhu okupatorima; svi koji se odmetnu od narodne vlasti i rade protiv nje. Isto tako smatraju se narodnim neprijateljima i oni koji razaraju Nar. oslob. vojsku ili dezertiraju. Narodni neprijatelji jesu i oni koji na teritoriji gdje je vlast u rukama naroda vrše ubistva i pljačku.

Kod toga treba voditi računa da se ne mogu smatrati narodnim neprijateljima oni seljaci i građani koji su bili zavedeni bilo od okupatora ili ustaša, bilo od izdajničkih četničkih oficira i koji se pridruže Nar. osi. vojsci. Ali ako su naoružani, pa se vojsci ne pridruže, nego se odmetnu i na poziv partizanskih i dobrovoljačkih komandi neće da se razoružaju, nego produže sa nasiljima, imaju se proglasiti narodnim neprijateljima, i sa njima po ratnom zakonu postupiti.

Javne zgrade i imanja. —• Sve javne (državne) zgrade i imanja, željeznice, rudnici, putevi, mostovi itd., fabrike i veća preduzeća, radionice koje rade za vojsku,- stoje pod vojnom upravom. Isto tako bolnice i apoteke.

PISMO RUKOVODSTVA ORGANIZACIONOG SEKRETARIJATA CK KPJ ZA NEOSLOBOĐENE KRAJEVE OD 22 FEBRUARA 1942 GOD. PRETSTAVNIKU PK KPJ ZA SRBIJU U BEOGRADU O ISHODU DRUGE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE, SITUACIJI U HRVATSKOJ I SLOVENIJI I NAČINU ODRŽAVANJA ILEGALNE VEZE SA ORGANIZACIONIM SEKRETARIJATOM¹

Za Mihajla. —

22. II. 42

Dragi Mihajlo!

!

Primili smo tvoja pisma od 7, 14 i 19 o. *m. zajedno sa dva pisamca za F-ra.² Donosilac istih baš se ukrstio sa našim kurirrom, koji je nosio jedno naše pisamce za tebe, i bio *upućen* baš na tvoju kurirku³ — dakle istim putem kao i VLladino] pismo koje si primio.⁴ Tako ovo naše ranije pismo⁵ verovatno nećeš ni primiti, a ovoga puta ti se javljamo nešto opširnije. — Istovremeno potvrđujemo prijem tvog poslednjeg materijala pre prekida naše veze: tvog drugog pisma, pisma iz Mak.[edonije], proglasa PK i pisama iz provincije."⁶

A sada o najvažnijim stvarima:

1. — Oko polovine januara Nemci i ustaše preduzeli su opšty ofanzivu na naše snage u Istočnoj Bosni. Kretali su iz pet pravaca: od Sarajeva, Višegrada, Tuzle, Zvornika i Zavidovića, sa ciljem opkoljavanja i uništavanja naših odreda u ovome međuprostoru. Četnički vođe: Draža, Dangić, Todorović i svi ostali počinili su još jednom odvratnu izdaju, pozvavši svoje trupe da ne pucaju u Nemce, koje su štaviše sami doveli u Vlasenicu i neka druga mesta. Time je bila stvorena izvanredno opasna situacija za naše snage. Posle teških odbranbenih

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, latinicom, nalazi se u arhivi CK SK Srbije, pod feg. br. 1661.

² Fišera. — Redakcija nije uspela pronaći ova pisma upućena Edvardu Kardelju i Ivi Ribaru-Loli.

³ Kurirka koja je donosila poštu iz Beograda u Zagreb bila je Elza Meterli (ona je u Zagreb donela sva ona pisma koja se spominju u prethodnoj rečenici), a kurirka, pak, koja je nosila poštu iz Zagreba za Beograd bila je Marica Zastavniković.

⁴ Ovo pismo Vladimira Popovića Redakcija nije uspela pronaći.

⁵ Ni ovo pismo Redakcija nije uspela pronaći.

⁶ Redakcija nije mogla tačno ustanoviti na koje se sve materijale to odnosilo. (Pisma iz Makedonije se verovatno odnose na dokumenta br. 15 i 16 objavljena u prvoj knjizi VII toma.)

bojeva, u kojima je (kod Han Pijeska) junački poginuo i komandant našeg Romanijskog odreda drug Čiča,⁷ jedan deo naših snaga povukao se u šume i brda, a glavnina sa Proleter-skom brigadom i Vrh. štabom prešla je prugu Višegrad—Sarajevo i povukla se južnije. Tu je verovatno došla u kontakt sa crnogorskim partizanima, koji su istovremeno — vršeći ranije naređenje — prodrli u Foču, oslobodili je i nastavili svoje nadiranje prema Goraždu. Posle ovih bojeva nemačke snage su se uglavnom povukle, a u od njih ponovo zauzetim mestima na glavnim komunikacijama ostale hrvatske posade. Prirodno je da je ova ofanziva neprijatelja, koja nije uspjela da postigne svoj cilj, jasno razotkrila pred bosanskim seljacima izdajničku ulogu četničkih vođa: prevarene četničke mase počele su da prelaze k nama. U vezi s tim je i Odluka Vrhovnog štaba⁸ (koju si svakako primio sa ostalim materijalom preko Mirka)⁹ o osnivanju dobrovoljačkih narodno-oslobodilačkih odreda, koji će zajedno sa partizanima i proletbrigadama sačinjavati jedinstvenu Narodno-oslobodilačku vojsku pod našom komandom. Ova odluka može se primeniti i na Srbiju: a inače je vrlo važno da učinite sve što je moguće da se narod i javnost upozna i sa ovom bosanskom četničkom izdajom. Treba učiniti sve da se dotuku pozicije koje pokušavaju pripremati velikosrpski reaktioneri, kojima su događaji u Srbiji i Bosni stvarno slomili kičmu.

2. — Predviđajući ovu nemačku ofanzivu, čija će — bar privremeno — posledica biti znatno otežavanje i usporavanje veza Vrh.tovnog] št. sa pokrajinskim centrima i partorganizacijama širom neoslobođenih krajeva, Čača¹⁰ je već pre toga doneo odluku o izvesnoj reorganizaciji. Tako je stvoren orgsekretarijat Čaće (na neoslobođenoj teritoriji) koji će obezbediti rukovodstvo partorganizacijama u celoj zemlji i moći da drži sve veze. U taj sekretarijat ušli su drugovi Bevc i Fisher,¹¹ koji su već na mestu rada. Prema tome biće otsada lakše i brže rešavanje svih pitanja, naš kontakt moguć češći i bolji, ali pod uslovom da brižno čuvamo i redovno održavamo naše veze.

3. — Ovde u Z.jagrebu] još je u toku gadna provala koja je počela još pre dolaska druga F-ra, u decembru mesecu, i koja je uzela opasne razmere zahvaljujući izdaji nekolicine ljudi, naročito iz bivše tehnike (Hupert,¹² Cincipinka¹³ itd.).

⁷ Slaviša Vajner-Ciča

⁸ Vidi tom II, knj. 1, str. 115—116.

⁹ Mirko Tomić-Seljak

¹⁰ Centralni komitet KPJ

¹¹ Edvard Kardelj i Ivo Ribar-Lola

¹² Milan Hupert

¹³ Marija Sertić-Ankica

Provaljuje izgleda i Hana,¹⁴ i jedino je ona mogla provaliti od vas ranije storniranu javku u Z.[emunu] preko koje je neprijatelj pokušao provokaciju o kojoj si nam pisao. Zahvaljujući toj provali i bile su prekinute i naše veze. Zajedno s Hrv. ćaćom bili smo prinuđeni na najradikalnije mere radi zaustavljanja provale: tako sada uklanjamo odavde sve ugrožene drugove, a i sam VI. i Fati moraće za neko vreme preneti svoje sedište u neki hrvatski oslobođeni rejon, jer im je ovde postalo »prevruće«. Što se tiče nas, pošli smo linijom izgradnje potpuno odvojenog aparata za veze i sve ostalo, sa novim ljudima, adresama itd. — to je put sporiji ali jedini siguran. Zbog toga ti preporučujemo da i ti naročito paziš na kanal koji je u vezi s nama, i koji je otsada *samo stvar nas i tebe*. Vašu novu javku smo primili; što se nas tiče, poslaćemo vam idući put i adresu za nas. Dotle važi ova na koju je došao tvoj kurir, a slažemo se s tobom da posle ta veza ostane kao rezervna, da se ne bi dogodilo opet da dođe do dužeg prekida veze među nama.

4. —• Izvršite potrebne pripreme za ponovno izdavanje »Komunista«. Obećavamo vam u pogledu članaka našu saradnju i javi šta misliš da je u prvom redu potrebno. Pored toga, u sastavljanju »K« kao i za informaciju vašu pomoći će vam i naš »Press-bilten«¹⁵ CK koji će početi sad da izlazi kao interni materijal za rukovodstva i našu pokrajinsku i lokalnu štampu, a koji ćemo vam slati redovno. Ali je baš u vezi s reorganizacijom u radu Gaće, zatim radi ovog Press-biltena, obaveštavanja Djede i uopšte zbog rada, potrebno da nam ti šalješ redovno političke informacije i ostale izveštaje i materijale.

5. — Inače, u Hrvatskoj se (u južnim krajevima) sve bujnije širi partizanski pokret i vode žestoke borbe. Italijanima i ustašama naneti su teški gubici oko Karlovca (Vojnić, Skakavac), u Lici (Korenica), Primorju (Jasenak) i Gorskom Kotaru. Pavelićeva mobilizacija dosta slabo uspeva: glavni je zadatak naše Partije ovde da baš nju iskoristi kao pokretnu tačku za aktivizaciju hrvatskih masa. —• Iz Slovenije imamo također vesti o sve jačim akcijama partizana koji su u toku januara pobili u bojevima oko 1000 okupatora. »Oslobodilački front« postao je u Sloveniji prava »država u državi«, ilegalna vlast koju narod priznaje kao svoju i sluša. Dokaz: 100% uspeh akcija bojkota talijanskih organizacija, priredbi i sindikata, 100%

¹⁴ Verovatno se odnosi na Zlatu Šegvić. Kasnije se utvrdilo da ona nije nikoga provalila, već je, naprotiv, imala pred ustaškom policijom dobro držanje. Ustaše su je u zatvoru ubile.

¹⁵ Organizacioni sekretarijat CK KPJ u Zagrebu imao je nameru da povremeno izdaje politička i vojna obaveštenja, koja bi poslužila između ostalog i za agitacioni rad partiskih organizacija na neoslobođenim područjima.

Redakciji nije poznato da li je ostvarena ova zamisao.

uspeh komemoracija žrtvama fašističkog terora itd., stalno likvidiranje petokolonaša i izdajica nasred Ljubljane itd. »Teror odozdo« uzeo je takve razmere da su, npr., ovih dana svi policijski agenti i činovnici u Lj. odbili da polože zakletvu Italiji: položili su je samo dvojica, od kojih je jedan ubijen nasred Ljubljane, a drugi ranjen i pobegao u Italiju. Autoritet SSSR-a i KP sve je veći: tako je npr. i velika omladinska organizacija »Zveza kmečkih fantov in deklet« od 15000 članova, koja je godinama bila pod JNS-ovskim vodstvom, zbacila svoje gospodske vođe i stupila kolektivno u SKOJ! Teror je inače i ovdje u Sloveniji i dalje strahovit i neprijatelji nam je zadao osetne udarce hapšenjem drugova Mihe,¹⁶ Gašpara¹⁷ i drugih, koji se međutim svi držali herojski i onemogućili pokušaj provale. Prema onome što znamo nije isključeno da je i do njihovog hapšenja došlo zahvaljujući provokatoru R. M.¹⁸

6. — Što se tiče afere sa adresom koju je F-er poslao svojoj drugarici,¹⁹ stvar stoji ovako: posle tvog prvog pisma u kome si mu javio da su »njegovi svi dobro« on je iskoristio preko posrednika, jednog privatnika koji je putovao u B.[eo-grad], da preda pisamce sasvim nevinog sadržaja njenom ocu. U istom je bila i jedna adresa na koju mu se je mogla javiti iz Z.femuna] legalno. — Posle 20 dana na tu adresu došao je jedan čovek i tražio — ne F-ra po imenu, već po onom fiktivnom imenu koje je on dao na adresi. Naravno da ga nisu primili, i na tome je ostalo. Povećana je pažnja jer nam je stvar bila sumnjiva, ali se od tada nije ništa na toj adresi dogodilo iako je prošlo od dolaska tog čoveka tri nedelje. U svakom slučaju, sada posle tvojih vesti o hapšenju drugarice F-ra i njene familije stvar je više no sumnjiva i bićemo još oprezniji. No, da bi mogli rekonstruisati bolje celu stvar, javi, ako možeš saznati, *kad* se od prilike izvršeno hapšenje drugarice F-ra i njenih i šta se bar čuje o razlozima istog. — Hapšenje njegovog brata 2.²⁰ i drugarice Jur.²¹ međutim ne može biti ni u kakvoj vezi s tim. U svakom slučaju, ako drugarica F-ra bude puštena, gledaj da je prebaciš u Zem.funl a mi ćemo pripremiti da je dovedemo ovamo, jer će joj tamo biti onemogućen život

¹⁶ Miha Marinko

¹⁷ Tone Tomšič, narodni heroj, organizacioni sekretar CK KP Slovenije i kandidat CK KPJ. Uhapšen u Ljubljani decembra 1941 god. i, posle dugog mučenja u zatvoru, predat ratnom vojnom sudu italijanske Druge armije, koji ga je 16 maja 1942 god. osudio na smrt. Streljan je 21 maja u ljubljanskom, predgrađu Bežigrad.

¹⁸ Ratko Mitrović

¹⁹ Slobodanka Trajković. Nju i čitavu njenu porodicu ugušili su Nemci otrovnim gasom na Banjici 1942 godine.

²⁰ Žarko Simat

²¹ Ivanka Cuković, tada studentkinja

a ovde nam može i koristiti. To isto važi i za druge dobre drugove i drugarice koji bi nam u *našem* aparatu ovde mogli koristiti a koji se ne mogu više održati kod vas.

7. — Po tvom pitanju u vezi sa Stevom Špancem²² uređićemo s Hrvatima pa ćemo ti idući puta javiti. Što se tiče Lenardića,²³ Vlado se o njemu seća isto što i ti. Uopšte, u vezi s naporima Gestapoa, o kojima javljaš, da prodru u familiju²⁴ — a koji se metod primećuje svuda — pojačajte budnost i pažnju do najviše mere!

8. — Proglas Hrv. ćaće od januara meseca, novi broj »SIČ«-a i ostali materijal poslaćemo ti sledećeg puta. Nećemo ti slati onaj isti materijal koji si dobio preko Srpskog štaba (Mirka) od Čaće, jer javljaš da ga već imaš.

Očekujemo *što brže* tvoj opširniji izveštaj i materijale. Javlaj nam se redovno i što češće. Sledećeg kurira pošalji još istim putem kao i ovog. Mnogo te drugarski pozdravljamo obojica, kao i sve ostale tamo. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Bevc — Fisher

PS²⁵: *Još dve-tri stvari:*

- 1.) Da li uopšte *za tebe* postoji mogućnost jednog prelaza u Zem. bez većeg rizika, da bi se našao s jednim od nas? Odgovori! Ako bi te to izložilo većoj opasnosti, *ni govora o tome.*
- 2.) Hvala ti na pismima mojih. Pozdravi ih i reci da smo dobro. — Što se tiče moje drugarice, gore sam ti objasnio stvar. Javlaj mi, molim te, sve što budeš znao o njoj i kako ide stvar. A ako slučajno izade — učini kao što ti pišemo gore.

Javi nam se što pre!

Drug. pozdrav
F-er

>

²² Ivan Krajačić

²³ Ivan Lenardić

³⁴ Partija

²⁵ Tekst u PS je dopisan mastilom.

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE MOŠE PIJADE OD 22 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O PREDUZETIM MERAMA ZA PRIJEM POMOCI OBEĆANE OD STRANE SOVJETSKOG SAVEZA¹

Žabljak 22. II. 1942

Stari,

Drago mi je da te izvestim da sam stigao u Žabljak 24 sata ranije no što je bilo predviđeno. Prvo prenoćište bilo je Šćepan Polje i tu sam saznao da bi ako rano krenem mogao za dan stići do Nedajna. I mada smo sa Šćepan Polja krenuli tek u 8%, stigli smo za videla u Nedajno. Odatle sam krenuo jutros peške preko Sušice za selo Crnu Goru, odmarao se jedan sat i stigao za videla u Žabljak. Bio sam na to rešen' makar crko. Nisam baš crko, ali sam blizu toga. Arsa možda zna kakav je to napor. A da je bilo preko potrebno da stignem danas uverio sam se na licu mesta. Istina, drugovi su ovde nešto, najosnovnije, uradili, ali je ipak ostao niz stvari da se uradi, što da sam dan kasnije došao ne bi moglo na vreme da se svrši.² A drugo, dobićete i injekcije protiv tetanusa 24 sata ranije.

Došao sam u Žabljak, u kome od stanovnika ima samo štab i komanda mesta. Sve se drugo iselilo. Žabljak je juče po drugi put bombardovan sa mnogo bombi i dobrim pogocima, mada ogromna većina bombi nije napravila nikakvu štetu. No Talijani to mogu produžiti do kraja. Radi se svakako o represaliji i ni o čem drugom,³ to je sigurno. Prema tome ta stvar neće biti našem poslu³ nikakva smetnja čak i da to ponove još jedanput-dvaput.

Sutra ćemo obići teren i dovršiti radove prema instrukcijama koje sam ja doneo. Mobilisano je 60 ljudi. Biće mobilisane saone i volovi za brzi prenos materijala u jedan magacin (ne u varoši). Nađeno je mesto za stručnjaka,⁴ koji ostaje ovde i biće mu osigurana stalna straža. Za privremeni smeštaj ostalih

¹ Original, otkucan na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 4303.

² Odnosi se na uređivanje aerodroma za spuštanje aviona.

³ Pripremi za prijem pomoći obećane od Sovjetskog Saveza

⁴ Odnosi se na sovjetskog delegata za kojeg se pretpostavljalo da će doći sa prvim transportom radi održavanja dalje veze i davanja signala pri isporuci obećane pomoći.

gostiju takođe je nađeno mesto. Ukoliko to budu ljudi koje treba odmah poslati ka tebi, biće odmah poslati putem kojim sam ja došao. Imaće potrebnu pratnju i vodiče. — Za transport stvari tebi koje treba prvo da ti se pošalju biće kupljeni i rekvirirani konji. Oni će posle moći da se vrate sa hranom iz Sandžaka razmenjenom za duvan i rakiju koju ste stavili na raspoloženje Dur. odredu.

Biće dakle sve urađeno na vreme i sve je što treba predviđeno. Prema tome uspeh je osiguran.

Što se tiče mesta za spuštanje av.[iona] ovd.[ašnj]i drugovi su našli dva, ali po dimenzijama ne odgovaraju uslovima.

Janko⁵

Šaljem vam i „Glas Crnogorca“® kao poslasticu koju je talijanski izviđač, posle bombardovanja i posle jednog kruga u kome je samo izviđao, bacao na Žabljak. Nisi znao kakvo je čudovište Mola Pijade?⁷

BR. 201

PISMO VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 23 FEBRUARA 1942 GOD. DELEGATIMA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE ED- • VARDU KARDELJU I IVI RIBARU-LOLI¹

Drugu Bevcu i Loli.

Primio sam vaše pismo od 15-11, kao i pismo Lole omladinca i dva Djedina telegrama. Možete misliti koliko nas je razveselilo to poverenje koje nam Djeda posvećuje. Dobro je što ste odmah odgovorili i dali našu saglasnost. No ja sam i ovde sa svoje strane uputio svoju saglasnost. Naime, moram vam javiti vrlo veselu novost da mi već 14 dana imamo sa

⁵ Moša Pijade

⁶ Nedeljni list koji je izdavao italijanski okupator u Crnoj Gori. Italijanski avioni su bacali verovatno primerke broja od 14 februara 1942 godine. U tom broju »Glasa Crnogorca« lažno su pripisivana razna zločinstva Moši Pijade.

⁷ Ovaj stav je dopisan mastilom.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CKSKJ, podreg. br. 2423.

Djedom direktne veze, tako sjajne da se bolje zamisliti ne može. Više to nije slučajno i na sreću, već svakog dana šaljem dugačke kobasice,² što bi kod vas prosto bilo nemoguće. Paja³ i Veljko⁴ prosto skaču od radosti. Mučili su se siromasi mnogo na svim mestima ali nikako uspeti. Tek kada smo osvojili ponovo centralu na čijoj su struji o božiću bili poslali onu jedinu opširnu poruku, uspelo je opet uspostaviti vezu. Do sada sam poslao već mnogo stvari, a uz svakodnevna nuzgredna pitanja počinjem slati i temeljiti izveštaj. Od Djede sam primio do sada dva — tri komada, pa i onaj koji mi vi šaljete. Samo ga nismo mogli dobro razumeti. Dogovorili smo se sa Djedom i on je dao poseban program rada. Kao što vidiš, naša ofanziva posle nemačke ofanzive donela nam je ploda.

Pri osvajanju ove teritorije mi smo se ponovo snabdeli sa motorizacijom. Imamo oko 7—8 dobrih velikih kamiona koji su prepravljani na ugljeni plin i jedan veliki autobus koji dnevno saobraća između Foče i Goražda. Osim toga — uspostavili smo železnički saobraćaj na toj pruzi. Ali dalje od Goražda prema Međedi razorili smo potpuno prugu da nam ne bi neprijateljski vozovi dolazili u goste, iako je teren do Međeđe pod našom kontrolom. Inače imamo pune ruke posla jer se borbe neprekidno vode kod Sjetline, kod Borča i na Glasincu. Ali te se borbe vode sa našom inicijativom. Ustaške budale opet užurbano pripremaju neku ofanzivu protiv nas. Izgleda, ovaj put pomoću Talijana koji su već stigli u Sarajevo. Mislim da oni ni sami ne veruju u uspeh te ofanzive, ali pošto je proleće blizu a opasnost za njih sve veća, oni se žure da još po ovoj zimi nešto postignu. Osim borbe sa ustašama i Talijanima mi smo se ozbiljno angažovali u likvidaciji četničkih bandi koje su se počele grupisati oko Čelebića, Čajniča i Pljevalja. Na tome zadatku učestvuje 6 naših bataljona od I i II Proleterske brigade. Kod Čelebića smo razbili četničke bande (ustvari domaći seljaci, samo vodstvo iz Srbije) i sada stvaramo od njih narodno-oslobodilačke dobrovoljačke bataljone i šaljemo pod našom komandom na položaj. Veći deo njihovih vođa uspeo je pravovremeno da pobegne prema Pljevljima i Rudom. Juče su tri naša bataljona opkolila mesto Zaborak, blizu Čajniča, gde se sakupljala četnička banda pod vodstvom srpskih četnika i oficira sa ciljem da u pogodnom momentu udari zajedno sa Talijanima iz Rudoga i Pljevalja na nas. I tu je uspelo likvidirati to četničko gnezdo. Pohvatano je nekoliko vođa, koji su odmah streljani, ali je ipak najglavnijima uspelo pobeći. I ovde je nađen dosta veliki plen koji su ovi

² Depeše

³ Pavle Savić

⁴ Veljko Dragičević

napljačkali oko Foče i Goražda i koji će nam dobro- doći za ishranu vojske. Usput moram napomenuti da nam uspeva po malo pronalaziti u gradovima Foči, Goraždu i Čajniču sakri- vene veće zalihe razne manufakturne robe, iz koje mi sada žurno izrađujemo već i odela za borce Proleterske brigade i naših partizana. Osim ostalog, što je mene veoma obradovalo, našli smo 150 kg kafe itd.

Inače ovde smo razvili tako intenzivan politički rad, da nadmašuje u mnogome rad u Užicu i drugim mestima gde smo do sada bili. Naročito po ženskoj liniji ima velikih uspeha. Ne samo među građankama nego još više među seljakinjama. Ovde smo uspeali da postignemo to da rade zajedno muslimanke i Srпкиnje. U nedelju smo održali ženski zbor na kome su bile prisutne delegatkinje iz čitave oslobođene teritorije a ponaj- više seljakinja. Zbor je sjajno uspeo jer je bilo preko 500 žena. Tu je stvoren antifašistički savez žena za Bosnu i Hercegovinu. Najinteresantnije je to da se u ovim najzabačenijim bosanskim selima seljakinje masovno oduševljavaju za narodno-oslobo- dilačku borbu. Partizani imaju veliki ugled kod žena i one će nam mnogo pomoći da suzbiju kod muževa četničku propa- gandu. U samoj Foči uspelo je odmah prvih dana po dolasku okupiti 90% žena koje dolaze na sastanke. Čitav taj rad su uglavnom vršile i vrše naše tri devojkje koje vi znate, uz po- moć drugarica iz čete koje se slučajno tu nalaze. One ne samo da rade ovde među ženama već odlaze i u udaljena mesta i sela gde sa uspehom okupljaju žene na bazi narodno-oslobo- dilačke borbe, na bazi borbe protiv fašizma i okupatora, na bazi: „sve za front. Osim vrlo uspešnog rada među ženama, razvija se sa velikim uspehom i rad među omladinom. Tu je sada dosta aktivan Jurica,⁵ koji siromah ima pune ruke posla a odviše malo sposobnih kadrova za taj rad. Za uspeh rada među omladinom najviše karakteriše taj slučaj da je za dva dana uspelo u Foči okupiti oko 700 članova u omladinski savez. Sada stvaramo posebne omladinske partizanske čete, od kojih je u Goraždu jedna stvorena i poslana na položaj. Sada se tamo stvara već druga četa i čim dobije potrebnu vojnu obuku krenuće na front. Ovde u Foči stvorili smo takođe jednu omladinsku četku koja je ušla u sastav Prve proleterske bri- gade. Mi mislimo sve omladinske čete uključiti u proleterske brigade. Inače sve one čete i bataljoni koje smo mi posle bekstva četničkih vođa uzeli pod svoju komandu sada se dobro bore zajedno sa našim jedinicama Brigade, iako još tu i tamo ima pojava nediscipline zbog buškanja petokolonaških eleme- nata koje mi na zgodan način nastojimo izolirati od masa. Mi energično uspostavljamo disciplinu u tim dobrovoljačkim je-

⁵ Jurica Ribar

dinicama koje se pre nisu mogle nazvati vojskom, jer su bile pljačkaški nastrojene usled štetnog četničkog uticaja. Pre deset dana stigoše od Veljka iz Sandžaka kuriri sa izveštajem da se morao povući iz Nove Varoši na drugu stranu Lima jer su ih napali nedićevci i četnici iz Srbije i iz Sandžaka a Talijani iz Prijepolja i iz Bistrice. Naši su se povukli nakon nekoliko dana žestoke borbe u kojoj su razbili nekoliko puta četnike i nedićevce, ali pošto su bili opkoljeni (jer vam je poznat nezgodan teren tamo) morali su se sa borbom povući preko Eima. Povuklo se oko 1000 boraca i to gazeći Lim do grudi. I to je jedan junački podvig naših partizana koji po velikoj zimi i snegu mogu da izvrše takav pokret. Sada se nalaze oko Pljevalja sa određenim zadacima, a veći deo je pozvat ovamo gde stvaramo od njih Drugu proletersku brigadu, jer Đido kaže da je njihov moral na veoma visokom stepenu. Ja mu verujem da je sklon da gleda uvek suviše kritički. Osim toga on je i onako izvršio veliku čistku jer je preko 200 ljudi diskvalifikovao kao partizane i poslao ih na sve četiri strane sveta. Mi sada te ljude prihvaćamo i nastojimo da ih korisno iskoristimo jednim delom u pozadinskoj službi a jednim delom u partizanskim redovima. Inače moram da vam saopštim da para nije doneo skoro ništa sa sobom, osim nešto nemačkih, nego ih je ostavio tamo, a pored toga mi javlja da su oni sanduci u Rfadojinji] otkriveni od nekih lopova koji su noću odneli oko 10 sanduka. To je jedna aljkavost sa čitavim tim sakrivanjem koja se ne može tako lako oprostiti. S druge strane, papir je mogao doneti, a ipak ga je ostavio tamo. Ako nam u izvesnom vremenu ne uspe osvojiti opet neku banku, biće nam dosta teško.

Pre 14 dana čuli su se ovde oko 12 sati noću neki avioni. Par dana posle toga, javlja nam Tempo iz S[arajeva] da su se na Romaniju spustili neki padobranci, koji su pali u ruke ustaša i Nemaca. Osim toga spušteno je nešto ratnog materijala, mitraljeza itd. Ti padobranci bili su 2 jugoslovenska i 2 engleska oficira. Jugoslovenski oficiri su na saslušanju izjavili da su se digli u Bengaziju. Oni su predani dalje u Beograd. Prema tome, to su bila 3 engleska aviona, ali me čudi kako to da su oni došli tačno po onom uputstvu sa naše strane.

Ja sam javio Djedi da nam takve goste više ne šalje, jer smo imali dosta muke i sa onima u Srbiji.⁶ Oni su došli u najnezgodniji čas, kada je baš neprijatelj držao tu teritoriju u svojim rukama.

A sada nekoliko reči kao odgovor na tvoje pismo. Vi ste izgleda mnogo teže zamišljali tu ofanzivu nego što je ona

⁶ Odnosi se na prvu englesko-jugoslovensku misiju sa Bilom Hadsonom (Bili Hudson) na čelu, koja je prešla Draži Mihailoviću.

ustvari bila. Veze sa nama nisu nimalo teže nego što su bile pre. Jedino je to donekle poremetila provala iz Zagreba i do-
bro je što ste vi tu vezu uspostavili odvojeno od tehnike KPH.⁷ Ja sam zamišljao to tako da do svih provala tamo dolazi iz aljkavosti i nekonspiracije. Ja mislim da je već vreme da se jedanput u H. počne malo ozbiljnije gledati na konspiraciju u tehnici jer je prosto sramota da uspeši neprijatelja proizilaze baš uvek krivicom samih naših ljudi. Tamo treba postaviti za rukovodioca tehnikom ozbiljnog čoveka, partijca sigurnog i proverenog, koji će organizovati tehniku tako da neće znati svaki sve nego samo konkretno ono na čemu radi. Slažem se s tim kako ste vi privremeno postavili rukovodstvo KPH. Fati bezuslovno da ode iz Z., jer bi bila velika šteta da nam padne, pošto i onako oskudevamo u rukovodećim kadrovima u Hrvatskoj. Vlada isto tako treba da se jako čuva, jer nam je odviše mnogo kadrova već uništeno u H.

Sasma ste pravilno postavili pred KPH zadatak da je pitanje mobilizacije u H. najvažnije pitanje, podvlačim: najvažnije u svakom pogledu. Hrvatski vojnici ne smeju biti Hitlerovo oružje u borbi protiv Sovjetskog Saveza, ne smeju biti oružje u ruci protiv partizanskih odreda. Treba u svim dokumentima KPH neprekidno i uporno podvlačiti kolika sramota bi se time nanela hrvatskom narodu, kada bi se on dao i dalje voditi u borbu ma bilo gde protiv onih koji nose narodima slobodu.⁸ Treba podvlačiti da bi to bila prava katastrofa za hrvatski narod. Da bi se u toj propagandi imalo što više uspeha potrebno je u hrvatskim selima pojačati rad Partije do ^maksimuma. Tu u hrvatskim selima treba da leži težište rada KPH, a ne samo zadržavati se u velikim gradovima i stalno gurati kadrove pod udarac neprijatelja. Danas je važnije no ikada pridobiti seljačke mase za nas, odnosno za našu na-

⁷ U tehnici CK KPH radila je Ankica Sertić-Cincipinka i bila zadužena da rastura ilegalni materijal. Posle hapšenja postala je ustaški špijun i odala sve poznate i joj veze, pa i dve ,sa Sarajevom: jednu u trgovačkoj radnji Maltara, člana KP, i drugu u stanu inženjera Vučkovića.

⁸ Uporno sprovodeći direktive druga Tita, Partija je uspela da onemogućiti Paveličevoj' kvislinškoj vladi stvaranje značajnijih vojnih formacija za borbu protiv Sovjetskog Saveza. I dok su u Ruimuniji i Mađarskoj uspeli mobilisati divizije i korpuse, čitava Paveličeva kampanja oko prikupljanja dobrovoljaca za Istočni front završila se formiranjem jednog puka u kojem je većina bila nasilno mobilisana. Taj puk se u prvoj borbi kod Štaljingrada predao Crvenoj armiji.

Posle predaje, NKVD je većinu ljudstva toga puka zavrbovao u svoju obaveštajnu službu i uputio 1944 u tzv. Jugoslovensku brigadu. (Karakteristično je da su borcima te brigade u Sovjetskom Savezu dali kokarde koje su nosili žandarmi bivše Jugoslavije, umesto crvene petokrake zvezde koju je kao oznaku nosila Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije.)

rodno-oslobodilačku borbu. To pridobijanje seljaka treba da ide i po liniji diferencijacije na selu, po liniji odvajanja siromašnih i srednjih seljaka od kulaka koji sačinjavaju uporište reakcionarnog vodstva HSS-a na čelu sa Mačekom,⁹ koji sačinjavaju i bazu bandita Pavelića. Vrlo je dobro što ste uhvatili vezu sa nekim HSS-ovcima koji su spremni da na bazi narodno-oslobodilačke borbe sarađuju sa nama. Postupite onako kao što ste i sami u pismu podvukli, učvršćujte i produbljujte te veze. Ne zaboravite na to da se sva reakcija, kako srpska tako i hrvatska i druge, danas već ujedinjuje na bazi klasnih interesa u borbi iprotiv nas. Oni nisu marili ni od prvog početka za narodno-oslobodilačku borbu, a danas pogotovu stoje potpuno u službi okupatora praveći međusobno razne kompromise samo da bi uskladili svoju borbu protiv naših narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda. U tome su jedinstveni i Nedić, Pećanac, Pavelić, Maček i t.zv. jugoslovenska vlada u Londonu. Ja sam već javio Djedi o razornom dejstvu koje vrše neki članovi londonske vlade. Slažem se da je već potrebno otvorenije istupiti protiv pojedinih članova londonske vlade a prema potrebi, ako za to bude razloga, i protiv čitave vlade kao takve. Razume se da ti naši napadi protiv izdajničkog držanja pojedinih članova vlade i vlade kao celine moraju biti taktični, mora se uvek kritički iznositi pred našu javnost držanje tih ljudi i kazati otvoreno da to ometa našu narodno-oslobodilačku borbu. Ti naši napadi ne smiju biti identični sa našim napadima protiv Nedića i Pavelića, već u skladu sa međunarodnim događajima, zapravo nama nije ni potrebno da istupamo oštrije jer ta naša vlada u Londonu i onako je bespomoćna da utiče na tok razvoja u našoj zemlji. Više je potrebno udarati na njene pristalice ovde u zemlji, kao što je Maček i razni drugi »demokratski« elementi, koji ovde otvoreno sarađuju sa okupatorom. Njih treba ovde napadati ne kao pristalice londonske vlade ili anglofile već kao izdajice i sluge nemačkog i talijanskog okupatora u našoj zemlji.

Što se tiče rada po vojnoj liniji, morate po svaku cenu uspostaviti najtešnje veze sa vojskom i oficirima. Mi ćemo uskoro da vam pošaljemo za taj rad druga Mitra.¹⁰ Devojku

⁹ Vladimir (Vlatko) Maček, narodni neprijatelj. Odmah po okupaciji Hrvatske izdao proglas hrvatskom narodu, pozivajući ga na red i mir i tražeći da se ustaški režim prihvati kao oslobođenje. Celu svoju Hrvatsku stražu (oružane formacije) stavio je bez rezerve u službu ustaškog pokreta. Ona je poslužila kao osnova oružanih formacija tzv. Nezavisne Države* Hrvatske, i u borbi protiv partizana predstavljala najborbeniji deo Pavelićevog domobranstva.

Maček je sarađivao sa Pavelićem i ustašama za sve vreme okupacije. Posle oslobođenja naše zemlje emigrirao u inostranstvo.

¹⁴ Mitar Bakić

vam nijednu ne možemo poslati jer su one ovde dosta zaposlene ne samo na tehničkom radu kod nas nego i na političkom radu, koji, kao što ste već videli, one sa uspehom vrše.

Pre četiri dana stigao nam je ponovo iz Srbije od Mirka kurir i to onaj isti koji je bio došao u Čevljanoviće. Mirko javlja o neprekidnim žestokim borbama sa Nedićevim i Pećančevim bandama kao i sa Nemcima u okolini Valjeva, odnosno na masivu Mačkov Kamen —• Medvednik —• Maljen. Naši se nalaze oko Počute a imaju 3 jaka odreda koji su raspodeljeni na sektoru do Ravne Gore. K njima se uspeo probiti iz Nove Varoši o božiću jedan kosmajski bataljon od 300 boraca koji je usput imao teške borbe kod Semegnjeva na Zlatiboru, kod Bioske i drugih mesta sa Nemcima i nedićevcima. Grupni komandant na tome sektoru je drug Bradonja, što nas je naročito obradovalo. Mirko piše da su uslovi za nas u Srbij^ kolosalni, da je nezadovoljstvo protiv Nedića kod seljaka ogromno i da će čim dođe proleće buknuti još veći, još jači narodni ustanak u Srbiji. Mi ćemo naskoro sa njima uspostaviti češće veze i nastojati prebaciti tamo izvestan broj rukovodećih kadrova. Mirko piše da oni imaju vezu skoro sa svima odredima u Srbiji. Kaže da je Toplički odred, koji broji preko 300 boraca i ima preko 30 puškomitraljeza, u nekoliko mahova teško razbio četnike, pri čemu je zarobio 100 Pećančevih četnika. Uopšte uzevši situacija se u Srbiji povoljno razvija za nas, uprkos strahovitog terora koji vrše nedićevci i četnici protiv naroda.

Što se tiče Makedonije, slažemo se da bi bilo bolje tamo poslati Uču,¹¹ a ako je nemoguće, da se pošalje Bobi¹² kao insfruktor. Mi smo i preko ovih naših veza uputili nekoliko pisama u Beograd. Izgleda da Mihfajlo] dobro tamo gura i nastoje da s njim imate što čvršće veze i da sada naročitu pažnju posvetite ponovnoj aktivizaciji i organizaciji partizanskih odreda.

U Crnoj Gori je situacija vrlo dobra, moral naroda se posle neuspeha kod Pljevalja ponovo podigao i crnogorski partizanski odredi vode borbu sa Talijanima. Oni su takoreći gospodari čitave Crne Gore osim dva-tri grada.

Za vreme poslednje ofanzive je naš Birčanski odred do nogu razbio hrvatske ustaše i zarobio dve satnije vojnika. Osim ostalog ratnog plena zarobljeno je 7 puškomitraljeza, nekoliko mitraljeza, 20.000 metaka, 150 šinjela itd.

Posvetite naročitu pažnju radu među ženama. Taj rad može uspešno da se vrši na bazi okupljanja žena za pomoć narodno-oslobodilačkoj borbi. Ovde je uspelo okupiti stotine i stotine žena u antifašistički savez na bazi pomoći frontu: ple-

¹¹ Dragan Pavlović-Šilja

¹² Dobrivoje Radosavljević

tenju čarapa, džempera, sakupljanju priloga, stupanju u bolničarke itd. Žene su se toga rada prihvatile sa velikim oduševljenjem. Mi smo ovde našli oko 2000 kg vune od koje se već prede i plete na stotine pari čarapa i rukavica. Pošto sve više ima zahteva od žena da idu u odrede, mi smo rešili da se one primaju u odrede ne samo kao bolničarke već i kao borci. Bila bi prava sramota za nas da onemogućimo ženama da se i one sa puškom u ruci bore za narodno oslobođenje.

Nastojte i vi u Hrvatskoj da stvarate specijalne omladinske partizanske čete koje će pod dobrim rukovodstvom i pravilnim političkim radom biti naše uporište i u drugoj fazi borbe. Ne zaboravite našu direktivu da se već sada stvaraju udarni bataljoni od kojih ćemo stvarati proleterske brigade a od kojih vi treba da pošaljete jedan deo u Prvu proletersku brigadu.

Naš vrlo veseli što se stvar narodno-oslobodilačke borbe u Sloveniji tako povoljno razvija. Izjavite u naše priznanje slovenačkom Partizanskom štabu za uspešnu borbu protiv okupatora i junačko držanje slovenačkih partizana. Dobro je što su počeli tamo tako energično sa likvidacijom petokolonaških elemenata i dražinovaca, koji hoće da izazovu građanski rat. Pozdravite mnogo sve drugove u Hrvatskoj i Sloveniji. Javite nam se opet što opširnije.

23-II-1942 g.

Sa drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 202

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 23 FEBRUARA 1942 GOD. SVETOZARU VUKMANOVIĆU-TEMPU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI I POČETKU FORMIRANJA DRUGE PROLETERSKE NOU BRIGADE¹

Drugu Tempu.

Primio sam tvoje pismo od 20-II, kao i pisma iz Zagreba i četiri kutije »Drine«. Konačno vam je ipak uspelo uspostaviti vezu sa Z.[agrebom]. Dobro je što su drugovi tamo odvojili

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 696.

veze sa vama od hrvatske tehnike. Nastojte da nešto slično udesite i kod vas, da bi naše veze bile što sigurnije i osigurane od provale.

*U pogledu pokušaja Pavelićeve bande da mobiliše Muslimane protiv nas ne treba se ništa čuditi. Oni su kadri da se služe najgorim sredstvima samo da bi došli do svoga cilja, to jest zavaditi narod i izazvati građanski rat. Razume se da su sve bajke o pokolju Muslimana u Foči jedna obična laž, jer su posle našeg dolaska Muslimani počeli slobodno da se kreću, da se mnogi vraćaju u Foču koji [su] bili pobjegli, da učestvuju u političkom životu itd. Da bi Pavelićevi banditi postigli svoj cilj, oni su nahuškali neke bande u Borču, koje su juče provalile do Popovog Mosta i popalile oko 20 kuća i ubile nekoliko Srba. Mi smo hitno poslali jedan bataljon Proleterske brigade, sa jednom mesnom četom, koji je te bande tokom noći najurio i terao prema Borču. To je jedna veoma providna provokacija koja ima za cilj da izazove pokolj Muslimana u Foči da bi posle mogli pridobiti Muslimane u borbi protiv nas. No ta provokacija nije uspela i neće uspeti, jer mi ne diramo mirno stanovništvo, već uništavamo samo onoga ko ide sa oružjem protiv nas pa zvao se on Musliman, Srbin ili Hrvat. Naprotiv, kod Muslimana u Foči i čitave oslobođene teritorije sada je odlaknulo i oni blagosiljaju naš dolazak. Razume se da taj odnos izjednačenja Srba i Muslimana nailazi kod petokolonaških elemenata, pa i kod mnogih neupućenih, na otpor i optuživanje da mi toleriramo samo Muslimane. Ali veliki deo stanovništva Srba razume ovu našu liniju, jer ne, „vide u tome neko posebno toleriranje Muslimana, već želju da se zavede red, sigurnost i bratstvo među narodima. Na ovom terenu izdavati letak i tumačiti da ustaške optužbe nisu tačne bilo bi prosto nepotrebno, jer svi Muslimani vrlo dobro znaju, pa čak i oni u Borču, kako mi sa Muslimanima postupamo. Zbog toga je u Borču došlo do izvesnog cepanja među Muslimanima, jer bi mnogi hteli da se vrate ali ne daju ustaše. Zatorsu oni sada izveli tu provokaciju.

Pošto već nisi otišao na savetovanje onda kreni na teren kada svršiš sa svim poslovima u S.² Ti si sada tamo potreban jer se oni tamo veoma slabo snalaze. U toku ova dva dana mi već šaljemo jednu jaču jedinicu Proleterske brigade na Glastinac jer to zahtevaju mesne Gučevska i Sočevska četa, koje će se s tim još više učvrstiti i postati još više borbene. Čim svršimo potrebne pripreme, mi ćemo na onaj teren poslati još više snaga.

Pre par dana likvidirali smo četničko društvo kod Čelebića. Vođe su pobjegle, a seljake smo organizovali u dobrovo-

² Sarajevu

ljačke odrede (oko 300). Tamo smo našli prilično plena Pored ostaloga, 3000 kg žita. Juee smo likvidirali (3 naša bataljona) četničko gnezdo u Zaborku između Rudoga i Čajniča. Uhvaćeno je oko 6—7 vodećih, koji su odmah streljani, ali glavni su pobjegli u Rudo. I tu je uhvaćen dosta veliki plen. Ovo četničko gnezdo trebalo je služiti kao baza za napad iz Rudoga Talijana i četnika na nas. Danas su izgleda naši Crnogorci likvidirali talijansku posadu u Ulogu, ali još nemamo podataka. Naše su snage izvršile već dva napada na Praču i Sjetlinu, ali nisu uspele da uzmu ova mesta jer su snage bile premalene i nisu imale teškog oruđa. Kako vidiš, mi imamo inicijativu na svim mestima i ujedno se pripremamo za t.zv. ustašku ofanzivu. Snaga mi sada imamo ovde prilično dosta. Stvaramo i Drugu proletersku brigadu od onih bataljona koji su stigli iz Nove Varoši.

Sa Djedom imamo izvrsne direktne veze tako da više ne zavisimo od N. N. Kafe nam nemojte slati jer smo uspeli ovde zapleniti oko 150 kg. Osim toga uspeli smo pronaći dosta veliku količinu sakrivene manufakture od koje sada pravimo veš i odela za vojsku.

Kada stigneš gore na teren, formiraj odmah onaj bataljon za Proletersku brigadu i pošalji ga ovamo na Glasinac gde će stupiti u sastav Brigade, koja će, nadamo se, moći u najskorije vreme da pristupi čišćenju terena u određenom pravcu. Na tome terenu potrebne su nam čete koje će hteti da se bore protiv Nedića i izdajničkih četnika, a ostale ćemo upotrebiti protiv ustaša.

Već sam nekoliko puta tražio seruma protiv tetanusa i tifusa i molim da mi to pošaljete. Pošalji mi filmove i one slike ako su razvijene. Ako nema filmova za moj aparat onda mi pošaljite jedan dobar aparat sa dosta filmova jer je vrlo važno da se snimaju izvesni prizori iz svakodnevnog partizanskog života i borbe.

Pošaljite nam što pre literature o ženskom pokretu radi pripreme naših drugarica za 8 mart. Pošaljite i neke referate, ako imate od prošlih godina, o 8 martu.

23-11-1942 g.

S drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 23 FEBRUARA 1942 GOD. KOMANDIRU
ZAKMURSKJE CETE ZA PRESECANJE OTSTUPNICE USTA-
ŠAMA I POVEZIVANJE SA OSTALIM PARTIZANSKIM
SNAGAMA¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
23-11-42 godine

Komandiru Druge zakmurske čete, drugu Đordu Markoviću²

Sa četom odmah napadnite pravcem: Vrbnica — Kruševo — Zamršten — Popov Most, presijecajući otstupnicu Turcima.⁸

Mi ćemo jačim snagama napasti pravcem: Beleni — Predel — ka Popovu Mostu.

Naređeno je Miljevskoj četi iz s. Govze da vam priđe u pomoć. Sa tom četom uhvatite vezu.

Prelazi kod sela Luča — Kruševo moraju se držati po svaku cijenu i ne dozvoliti da tuda neprijatelj pređe.

Svima trupama komandovaće komandant Kragujevačkog bataljona Proleterske brigade, koji se za sada nalazi u s. Trošanji. Njemu odmah poslati patrolu.

Upućena je Bodirogina⁴ patrola da s tvojim dijelovima uhvati vezu oko sela Luča.

Detaljno izvijestiti što sve novo ima kod tebe.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

^

Načelnik štaba

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2419.

² Kasnije poginuo kao četnik u borbi protiv NOV.

³ Odnosi se na ustaše — muslimane iz Borča.

⁴ Vasilije Bodiroga, komandir Prve čete Prvog (Zakmurskog) bataljona Fočanskog NOP i DO. Kasnije prišao četnicima i bio jedan od organizatora puča u Fočanskom NOP i DO, 18 maja 1942 god., kada su poginuli Stevo Marković-Singer, komesar, i Moma Kočović, zamenik komandanta Odreda. Poginuo u borbi protiv partizana 1942 godine.

BR. 204

NAREDBA VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 24 FEBRUARA 1942 GOD. ZA FORMIRANJE FOČANSKOG NOP ODREDA

^v
Objavljena u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 80, str. 231—233.

BR. 205

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 24 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU DURMITORSKOG NOP ODREDA ZA HITNO UPUĆIVANJE ĐOVANIJA BAVE U CENTRALNU BOLNICU U ŽABLJAKU

Objavljeno u Zborniku dokumenata sanitetske službe, knj. I, dok. br. 7, str. 15.

BR. 206

PREDLOG REFERENTA SANITETA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 24 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOP I DV JUGOSLAVIJE O UPUĆIVANJU STRUČNOG HIRURGA ZA NOVU BOLNICU¹

Referent Saniteta
pri
Vrhovnom štabu
24.11.42

VRHOVNOM ŠTABU N.O.P. I D.V.J.

Pošto će kod izvjesnog broja naših bolesnika — promrzlih biti potrebna stručna hirurška intervencija (amputacija jednog dijela stopala) ukazuje se potreba za jednim hirurgom. Na ovu potrebu ukazao je i drug dr Đura Mešterović, koji je bolesnike pregledao i predvidio niz amputacija.

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2489.

Stoga predlažem da se ljekar, italijanski zarobljenik, Đovani Bava uputi iz Kolašina u Žabljak.² U Zabljaku će ga čekati uputstvo za novu bolnicu, koja će biti postavljena negdje u oblasti Pive.

Ovo smatrati kao hitno.

Referent Saniteta
dr Gojko³

(M.P.)

BR. 207

UPUTSTVO NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 25 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU TREĆEG BATALJONA PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE O RUKOVOĐENJU NOVOFORMIRANIM DOBROVOLJAČKIM JEDINICAMA

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj, 3, dok. br. 81, str. 234—235.

BR. 208

OBAVEŠTENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TIȚA OD 25 FEBRUARA 1942 GOD. DELEGATU VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE MOSI PIJADE O DOLASKU ENGLLESKO-JUGOSLOVENSKE MISIJE I O PORUCI KOMINTERNE ZA PISANJE PROGLASA SVIM POROBLJENIM NARODIMA EVROPE¹

Druže Siki,

Primio sam tvoje pismo i antitetanus u potpunom redu. Ja ti se divim da si uspeo za tri dana stići na mesto. Veoma nas je iznenadila vest da su Talijani dva puta bombardovali Žabljak. Niste nam ništa javili da li su gađali bolnicu i da li ste vi što preduzeli za osiguranje bolesnika u slučaju bombar-

² Đovani Bava, hirurg, bio je zarobljen 1941 god. u Crnoj Gori. Radio kao lekar najpre u bolnici u Zabljaku, zatim u Foči. U planini Treskavici, 27 juna 1942 god., pobegao od partizana.

³ Gojko Nikoliš

¹ Original, otkucan na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 575.

dovanja. Ja mislim da ti banditi neće mirovati, već da će se njihov napad ponavljati. Prema tome, morali biste se pobrinuti tamo za neka skloništa.

Iz Glavnog crnogorskog štaba nam pišu da je tamo stigla kod njih opet jedna englesko-jugos. misija na isti način kao i prva, samo što su sada došla 2 Engleza a samo jedan Jugosloven.² Oni traže da dođu u naš Vrhovni štab da razgovaraju sa mnom, a osim toga da vide šta se dogodilo sa njihovim pret-hodnikom Markom.³ Oni pričaju da se jedna ista takva misija iskrcala negde u Dalmaciji. Osim toga kažu da će se ovih dana njihov avion spustiti na Žabljak, pa bih te upozorio da mu ne padaš u zagrljaj misleći da je to onaj na koga mi čekamo. Ako se tako nešto dogodi,- ti ga primi i onda javi nama. Ja sam po tom čitavom pitanju javio Djedu i tražio od njega upute šta da radim. Ovu misiju koja dolazi k nama treba sigurnim putem i bez smetnji dovesti ovamo.

Ja još nisam dobio nikakvog obaveštenja od Djede o poseti. Samo sam dobio jedan vrlo važan tel.[egram] u kome kaže, odnosno predlaže da Vrhovni štab partizana u ime naroda Jugoslavije uputi jedan proglas na sve evropske narode, a naročito na Francusku i Čehoslovačku, u kome bi ukazivao na potrebu borbe protiv okupatora, na primere kako se jugoslovenski narodi bore itd. Djeda je u tome tražio naše mišljenje i kaže da bi oni mogli dati tom proglasu najširu publikaciju putem radija i štampe. Razume se da sam odmah odgovorio našu saglasnost jer je to zaista velika počast za našu Partiju i naš partizanski pokret. Nadamo se da će za nekoliko dana taj proglas biti objavljen.⁴

Javi se što pre.

Sa drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Tito

25-11-1942 g.

¹ Odnosi se na Terensa Atertona, majora engleske vojske, njegovog radiotelegrafistu, podoficira Donovana, i avijatičarskog poručnika Nedeljковиća. (Vidi dok. br. 138, primedbu 6.)

³ Odnosi se na kapetana Bila Hadsona. (Vidi dok. br. 103, primedbu 10.)

⁴ Proglas je napisan i *upućen* u Moskvu. Posle izvesnih izmena u tekstu, na traženje Moskve, proglas je definitivno bio redigovan za objavljivanje 5 marta 1942 god. (vidi dok. zaveden u arhivi CK SKJ pod reg. br. 15549), ali ga u Sovjetskom Savezu ni posle toga nisu hteli objaviti.

BR. 209

**PISMO VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD
25 FEBRUARA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODRE-
DA ZA CRNU GORU I BOKU**

Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 2, dok. br. 94, str. 196—198.

BR. 210

**IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JU-
GOSLAVIJE MOŠE PIJADE OD 25 FEBRUARA 1942 GOD.
VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O ZAVRŠENIM
PRIPREMAMA ZA PRIJEM OBEĆANE POMOĆI OD ŠOV-
JETSKOG SAVEZA I O OPASNOSTI KOJA PRETI ŠAV-
NICKOM SREZU OD ČETNIKA¹**

Žabljak

25.11.42

2 sata po podne

Dragi Stari,

Dve noći uzaludnog čekanja. Izvršene sve pripreme, 60 ljudi stalno na licu mesta. — Prve noći strašna mečava, a do toga dana bila je serija najlepših dana! Da nisam svoj put bio skratio za jedan dan, ne bih 23-eg ni 24-og prešao! Sinoć je vreme bilo bolje, bilo je vetra i snega, ali i čistih komada neba, no promenljivo. Ipak sam se nadao, i ne bi ništa.

Međutim, stvar postaje vanredno hitna. Pripreme se ne dadu sakriti. Ljudi vrše pripreme i one su vidljive. Nagadaju i pričaju. To pričanje biće velika opasnost ako se prvi čin moga posla ne odigra danas-sutra.

Ali ima i drugih opasnosti: Četnici su, izgleda, razbili naše u Kolašinu i krenuli su preko Lipova za Vratio. Odatle ima 47 km do Žabljaka, a nekoliko kilometara manje do mesta priprema. Ako ne budu zadržani mogli bi preksutra, pa i sutra (26/II) biti tu!

Ćelu tu situaciju uvidećeš iz izveštaja štaba Durm. odre-
da, koji te izveštava i o merama koje preduzimamo za zaštitu
ovog sreza i moga posla. Ja sam potpuno svestan odgovornosti

¹ Original, pisan rukom, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 4304.

koju sam primio na sebe zadržavajući ovde ljude koje ti čekaš na drugoj strani. Ali isto tako mislim da i ti ne bi drukčije uradio.

Sad, kad ovo pišem, opet pada veliki sneg, pa ponovo gubim nadu da će večeras biti čega. Kad bismo bar imali mogućnosti da se telegrafski razgovaramo, ali ovako 4 dana donde i 4 dovde!

Izveštavam te da imamo pištolj za signalne metke i imamo belih, crvenih i zelenih signalnih metaka. Možeš ih uzeti u kombinaciju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Tvoj
Janko

BR. 211

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 25 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU ČE-
TVRTOG (KRALJEVACKOG) BATALJONA PRVE PROLE-
TERSKE NOU BRIGADE¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
25-11-42 godine

ŠTABU KRALJEVACKOG BATALJONA

1 —Mi smo vas odredili za kda² Jahorinskog sektora. To naređenje i dalje ostaje u važnosti. Vi stojite pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba i niko nema pravo da vam naređuje, ni štab vaše brigade. Dobro ste uradili što nijeste poslušali Štab Istočne Bosne. Oni ne shvataju situaciju na cijelom ovom području. Dakle, vi ostanite tamo i upravljajte operacijom odakle vam je najzgodnije. No, morate posvetiti veliku pažnju vezi sa desnim susjedom, jer nije isključen neprijateljski ispad iz Rogatice ka Mesićima i Goraždu. Neprijatelj je prikupio u

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

² Komandanta

Rogatici prilične snage, oko 1500 boraca. Veza s dijelovima na ovoj strani Prače takođe je potrebna. Ali, kako i sami konstatujete, tamo nema formiranih jedinica.

2 — Jahorinski odred sa svima jedinicama na tome sektoru vama je potčinjen. Njega treba vojnički i politički usposobiti da može vršiti samostalnu ulogu pošto vi pođete sa toga sektora. Sve labave i kolebljive elemente iz toga odreda uklonite. Nikakva buškanja tih domaćih vodica ne smiju se dozvoliti. Dakle, sve što ne valja uklanjajte i likvidirajte.

3 —• Nijeste trebali vršiti posljednju napadnu akciju. Tako ćemo utrošiti municiju, što je za nas najteži problem. Ograničite se na izviđanje neprijatelja i po koji uspjeti partizanski prepad na neprijatelja i prugu. Prugu porušiti —• to bi mnogo značilo. Za to treba pripremiti materijal i pogodno odjeljenje. No ni tim poslovima nemojte iscrpljivati vaše ljudstvo. Nema izgleda da vas momentalno možemo pojačati ljudstvom. Bacač možemo poslati.

4 —• Politički rad nastavite. Zbog onog megafona³ nemojte se izlagati gubicima.

5 — Ishrani i sanitetu posvetiti veliku pažnju. Od sanitetskih potreba i soli poslali smo koliko se to moglo.

6 — Štab brigade interesovao se o ponašanju Djeve i Cugera.⁴ Podatke u tom pogledu dostavite za Štab brigade preko nas.

Da vas obavijestimo o situaciji:

U Srbiji partizanski odredi se uspješno bore protiv okupatora i svih mogućih izdajnika. Odredi i grupe odreda narastaju, tako da će na proljeće preći u pravi narodni ustanak... Po ugovoru Nedić mora dati 50.000 za Istočni front.

U Slovenačkoj se partizanski pokret vrlo snažno razvija. Odredi su vrlo jaki. Nijemcima su nanijeli velike gubitke. Dobro su se naoružali. Svaka desetina ima automatsko oruđe.

U Hrvatskoj partizani uzimaju sve više maha. Čekaju proljeće, pa će svi u partizane, tako govori narod. Njemački podanici i kulturbundovci napuštaju naše krajeve. Njihovi zvanični pretstavnici predviđaju u našim krajevima revoluciju s proljeća, pa hoće da se spasu što ranije.

³ Politkomesar Ilovačke čete Jahorinskog odreda nabavio je negde megafon i na položaju svaki dan govorio ustaškoj miliciji o Narodno-oslobodilačkoj borbi, a oni na to odgovarali topovskom i (mitraljeskom vatrom).

⁴ Odnosi se na Milomira Spasojevića-Devu (poginuo maja 1943 god. na Zlatnom Boru, kao zamenik komandira čete u Kraljevačkom bataljonu Prve proleterske NOU brigade, u borbi protiv Nemaca) i Božidara Vukomanovića-Cugera (kasnije bio radiotelegrafista na radio-stanici pri Vrhovnom štabu). Oni su bili dobri borci, ali su kao mladići, katkada preterivali u nestašlucima.

U Crnoj Gori vojničko-politička situacija stoji vrlo dobro. U Bosni svi odredi imaju velikih uspjeha, naročito Birčan-
ski — Šekovići. U Glasincu se sada vode velike borbe. Nepri-
jatelj se okomio na Romaniski odred, jer je taj predio za njega
najopasniji. Oni sada traže našu pomoć. Stanovništvo, poslije
velikog i užasnog ustaškog terora, razočarano je u četnike. Mi
ćemo svakako prebaciti u Glasinac dio naših snaga.

Od partizana koji su nam došli iz Nove Varoši obrazova-
ćemo Drugu prolet. brigadu. Ona će biti jaka za prvo vrijeme
oko 600 boraca. Prvenstveno to ljudstvo prebacićemo u Glasinac.

Govori se da će Talijani poslati u Bosnu izvjesne svoje
dijelove. Talijanski vojnici viđaju se u Sarajevu.

Dakle, vojno-politička situacija razvija se za nas povoljno
i svakim danom sve više će ići nama u prilog.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

BR. 212

**NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV
JUGOSLAVIJE OD 26 FEBRUARA 1942 GOD. OPERATIV-
NOM ŠTABU NOP I DO ZA ISTOČNU BOSNU DA DO-
STAVLJA IZVEŠTAJE O STANJU POTCINJENIH JEDI-
NICA I VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA SVOM
PODRUČJU¹**

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
26-11-42 godine

**OPERATIVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILACKIH
PARTIZANSKIH I DOBROVOLJAČKIH ODREDA ZA
ISTOČNU BOSNU**

Uvijek nam se direktno obraćajte. Zahtjeve uvijek obra-
zložite. Izvijestite nas sa kojim snagama stvarno raspolazete
za akcije i u kakvom su stanju. Imaju li municije i može li se
nešto od nje dodijeliti našim jedinicama koje bi došle.

¹ Kopija, otkucana na pisačoj mašini, ćirilicom, nalazi se u ar-
hivi CKSKJ, podreg. br. 2423.

Izvijestite nas o tačnom rasporedu i jačini neprijateljskih snaga na Glasincu i uobičajenim akcijama koje one vrše. Zatim o tačnoj vojno-političkoj situaciji na Glasincu i dalje ka Han Pijesku, Vlasenici, Majevidi i Ozrenu. Prvo pružite one podatke sa kojima raspolazete, a po mjeri pribavljanja šalžite ostale.

Tačno nam naznačite pravce dolaska naših snaga, mjesta prenočišta i vrijeme kretanja sa tih prenočišta. Mi namjeravamo za najkraće vrijeme tamo uputiti Drugu proletersku brigadu, jačine do 500 partizana. Vi morate odrediti vaše stariješine i odjeljenja koja će sprovesti naše jedinice do određenih baza. Tačno nam naznačite te baze kao i način ishrane po tim bazama.

Upamtite i ovo: sve jedinice koje mi tamo uputimo radiće po našim direktivama. Vi nemate pravo da im naređujete ništa. Možete im samo pružiti sve podatke i obrazložiti važnost pojedinih akcija. Napominjemo vam da naše snage neće braniti bosanska sela. One će prvenstveno djelovati političko-partizanski, nastojeći da se zaplijeni što više oružja i municije, što je za nas osnovni problem. Na vama je da uz tu borbu naših dijelova zatalasate vaše mase i planski sjedinite djelstvo sa našim dijelovima.

Shvatite nas, zašto ne stavljamo naše jedinice pod vašu komandu. U tome smo imali gorkog iskustva. . . Često prekorajete svoju nadležnost (naređenje da Kraljevački bataljon promijeni mjesto komandovanja, da se taj bataljon prebaci u Glasinac, i još drugih stvari). Za sve to nemate ovlašćenje, a iz toga se vidi da samo lokalno posmatrate situaciju — i to najGlasincu. Mora se imati čvrsta baza, pa da se ode naprijed. A šta znači Jahorinski odred bez naših jedinica? Ništa. Ustaši bi bili treći dan u Ustikolini.

Prilikom napada na Praču vi ste rekli Jakšiću² da uhvati vezu sa Pračanskim bataljonom na lijevoj obali Prače. Taj bataljon uopšte nije postojao. Dakle, vi nerealno naređujete. Otuda nije čudo što vaši vojnički planovi ne ispadaju dobro, pa trpite i taktičke neuspjehe. Dakle, stekli ste dosta borbenog iskustva, pa se koristite time.

U Rogatici se prikupljaju izvjesne neprijateljske snage. Da te snage ne bi pošle ka Goraždu, potrebno je da partizanski djelstvujete na putu Podromanija—Rogatica; da Gučevska četa napravi neku demonstraciju u pravcu Rogatice; da se na Romaniji naprave zasjede, premda to ide teže jer se ljudstvo nema gdje skloniti, ali vi to morate na neki način regulisati. Ne vrijede borbe u Glasincu ako se ne zatvore putevi kuda dolaze neprijateljska pojačanja.

² Pavle Jakšić

Recite nam kakva je situacija kod Crnovrškog bataljona. Je li njegova pozadina sigurna? Šta neprijatelj preduzima od Olova i Vareša?

Da li je došla u Glasinac neka jedinica određena u Prolet. brigadu? Te čete možete zadržati i upotrijebiti ih za dejstva duž komunikacija.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

BR. 213

NAREĐENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 27 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU KRALJEVAČKOG BATALJONA ZA SREĐIVANJE STANJA U JAHORINSKOM ODREDU

Objavljeno u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 82, str. 235—237.

BR. 214

NAREĐENJE VRHOVNOG KOMANDANTA NOP I DV JUGOSLAVIJE DRUGA TITA OD 28 FEBRUARA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA CRNU GORU I BOKU ZA PRIKUPLJANJE UDARNIH JEDINICA RADI LIKVIDACIJE ČETNIČKIH UPORIŠTA I OBEZBEĐENJA SAVNIČKOG SREZA OD UPADA NEPRIJATELJA¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
28-11-42 godine

GLAVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILACKIH -
PARTIZANSKIH ODREDA ZA CRNU GORU I BOKU

Nedržanjem mobilnih vojničkih snaga otupila se oštrica vaših boraca. I sada imate težu situaciju. Neprijatelj ima mobilne udarne grupe, a vi ih nemate. To što ste vi povremeno

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2423.

prikupljali trupe nije moglo u njima stvoriti čvrstu disciplinu i izgrađenost. Teško je bilo zbog ishrane držati udarne jedinice. No, one bi nešto uzele i od neprijatelja, a petokolonaška i kulačka imanja mogla su ih bar za jedan duži period ishraniti.

Sada, vi morate stvoriti udarne jedinice i riješiti situaciju u svoju korist. To znači, sada sva oštrica vašeg oružja mora se okomiti na likvidiranje tih četničkih snaga. To neka vam bude prije svega.

Iz više izvještaja imali smo podatke da ste slali snage za likvidaciju četnika po grupama — djelimično. To je vaša slaba taktika. Kad se trebaju likvidirati takve bande, treba prikupiti jače snage i to brzo riješiti. Brza rješenja imaju velikog vojničkog i političkog efekta. Ovako vi ste bili prikovali snage na zemljištu, čekali ste da se otopi snijeg, ali to neprijatelj nije čekao. Oni imaju u planu da nas ove zime unište, jer znaju što ih na proljeće čeka. Sem toga, kod vas ima mnogo nebudnosti, optimističkog shvatanja svih događaja. Mjesto da sve to procjenjujete realno i sa više organizacionog smisla.

Podnesite nam detaljan izvještaj kako su se razvijali događaji u Crnoj Gori i kakvo je sada tamo stanje.

Napominjemo vam da je Šavnički srez za nas od velike važnosti. Tamo nam je najavljena pomoć u ljudstvu i naoružanju. Zato morate preduzeti sve da se ta baza sačuva. Daleko ste od te baze i veze su teške, pa morate promisliti kako da se obezbijedi. I mi ćemo preduzeti izvjesne mjere. Mi vjerujemo da će četničkim bandama biti sada prvi cilj da prodru u Šavnički srez. One neće smjeti da silaze tamo k vama.

Imamo izvještaja da nije čista situacija ni u Bjelopavli-Sima, pa ni oko Nikšića. Izvijestite nas o tome.

No, u pogledu rješenja situacije u Crnoj Gori daje vam se puna inicijativa, jer mi ne znamo kako se tamo razvijaju događaji. Birajte i upotrebljavajte sredstva kako nađete, IIII najbolje. Upamtite da se mora brzo raditi, ali ne bez planajii sistema.

Šaljemo za P. K. 19.004 lire i 2.055 albanskih franaka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
NARODNO-OSLOBODILACKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

P. S.

Vi znate da je Šavnički srez dosta ispražnjen. Tamo je bio mobilisan još jedan bataljon za Sandžak. Mi smo taj bataljon od 250 boraca zadržali u Šavniku. Sem toga vratili smo natrag dvije novomobilisane čete od 120 i 75 partizana. Napominjemo da to nijesu snage iz ona dva bataljona koji su ranije upućeni na pravcu Foča—Goražde.

BR. 215

NAREĐENJE VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 28 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU DURMITORSKOG NOP ODREDA ZA OBEZBEĐENJE TERITORIJE ODREDA I IZVEŠTAVANJE O SITUACIJI U CRNOJ GORI

*Objavljeno u Zborniku, tom III, knj. 2, dok. br. 104, str.
219—220.*

BR. 216

OBAVEŠTENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 28 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE O VOJNO-POLITIC- KOJ SITUACIJI U POJEDINIM KRAJEVIMA JUGOSLA- VIJE¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
28-11-42 godine

ŠTABU PRVE PROLETERSKE NARODNO-OSLOBODILAC- KE UDARNE BRIGADE

Politička situacija u cijeloj Jugoslaviji povoljno se razvija za nas. I vojnička situacija se povoljno razvija. Ona uzima sve više maha. Dolaskom proljeća mi ćemo imati veliki priliv boraca u naše odrede.

U Srbiji naši odredi uspješno se bore protiv okupatora i njegovih slugu. U ovome prednjači grupa odreda druga Bradonje (Valjevski, Suvoborski, Posavski). Njegovo je sjedište sada na Ravnoj Gori. Grupa je imala niz borbi u kojima je do nogu potukla okupatorske slugu. U predjelu Šumadije, Istočne Srbije, Toplice naši odredi imali su velikih uspjeha.

U Slovenačkoj su vrlo žive akcije. To se može uporediti sa našim akcijama u Srbiji pre zauzimanja gradova.

U Hrvatskoj su akcije velikog zamaha u Lici, Baniji, Kordunu. Dolaskom proljeća razviće se akcije i na ostalom dijelu Hrvatske. I sada postoje odredi po svima oblastima.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi Vojnoistoriskog instituta.

U Dalmaciji su partizanske akcije koraknule naprijed.

U Crnoj Gori grupa crnogorskih izdajnika, potpomagana obilno oružjem i municijom od Talijana, prodrla je u Kolašin. Nemamo tačnih podataka o daljem razvoju situacije u tom predjelu. Možemo reći da se to dogodilo i zbog velike nebudnosti rukovodećih drugova. Zbog te nebudnosti više smo izgubili boraca nego u svim planskim borbama. Zbog ove akcije, u Crnoj Gori počeli su dizati glavu razni petokolonaši. To se dogodilo i zbog toga što Crnogorski štab nije mogao držati mobilne jedinice, jer ih nije imao čim hraniti. (Tu ima krivice do rukovodstva.) No, mi vjerujemo da će Crnogorci sve to brzo savladati.

U Istočnoj Bosni počeli su se javljati četnički banditi, no u manjim grupicama. Partizanski dijelovi Romaniskog odreda vodili su na dan 26 krvave borbe u Sokolovićima s ustašima. Poslije tih borbi morali su se povući. Tada su došli četnici s leđa, razoružali ih i odveli u Borike² njih 30. Dakle, eto što rade ti izdajnici. Od sada će oštrica naše sablje biti uperena protiv tih izdajnika. Ovo neka zna i taj štab. Treba blagovremeno razoružati i likvidirati sve one koji bi nam sutra mogli okrenuti nož u leđa.

Mi smo imali namjeru da prebacimo Drugu proletersku brigadu, formiranu od četiri srpska bataljona, u Glasinac. Sada, pričekaćemo malo da vidimo razvoj događaja. Možda će biti potrebna intervencija i u Savničkom srezu, koji je za nas vrlo važan. Tražili smo da nam se tamo uputi pomoć u naoružanju i ljudstvu. Imamo veze, ali do danas nam u tom pogledu nije ništa najavljeno. I vrijeme je vrlo ružno.

« Sa vašim snagama zasad ostajete oko Kalinovika, blokirajući to mjesto.

Primite drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

² Na karti: Ergele Borike

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE MOSE PIJADE OD 28 FEBRUARA 1942 GOD VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O UZALUDNOM ČEKANJU OBEĆANE SOVJETSKE POMOĆI UPRKOS POGODNIM USLOVIMA ZA LET AVIONA¹

Žabljak 28. II. 1942

Dragi Tito,

Prošla je i peta noć uzaludnog čekanja, u snežnoj poljani koja, naročito noću, izgleda komad Severnog Pola. Podigli smo pored plastova i lepu čvrstu baraku dugu 5, široku 3 metra i dosta visoku. Stoji na zemlji u snegu dubokom metar i po. Grejemo se u njoj na smenu.

Javio sam ti kakve su bile prve dve noći. Ostale tri bile su još bolje, naročito poslednje dve, a osobito sinoć; divna mesečina da se svaki nabor na dalekim planinama vidi kao po danu, duvao je i sever i jug, ali ne jako, a posle ponoći nikako. Idealna noć. Pa opet ništa!

Veliki je nedostatak stvari da ovde nema stanice koja bi s tobom opštila. Ako stvar ovde treba da traje još neko vreme, to bi trebalo na svaki način stvoriti.

Javio sam ti po kuririma, koji su pošli 25-og i koji su trebali biti tamo sinoć, o situaciji s četnicima i o merama koje smo preduzeli za zaštitu moga posla i sreza. Bio sam preduzeo te mere iako sam smatrao da su prve vesti dosta panikerske. Ipak, preduzimajući te mere, činio sam sve da jedinica određena za Bosnu ostane sposobna da bez ikakvog zakašnjenja krene za Bosnu, ako ovde ne bi bila neophodna. Međutim smo jutros zorom dobili izveštaj od Baje² (prenet telefonom sa Boana dokle su stigli njegovi kuriri), koji situaciju pokazuje još ozbiljnijom nego što smo mi mislili. Šaljemo ga u prepisu. Drugi izveštaj, koji smo dobili od one ovdašnje čete koja je imala da ide preko Sandžaka za Mojkovac, i koji ti takođe šaljemo u prepisu, pokazuje da je situacija slaba i preko Tare, "te se i sa te strane moramo osigurati. Vidiš iz izveštaja te čete da se radi o događajima na putu koji mi je Arso odredio za transport!

¹ Original, otkucan na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 4305.

² Bajo Sekulić

Zbog svega toga, iako smo sve preduzeli da bataljon za Bosnu pođe k tebi bez zakašnjenja, morali smo ga zadržati i poslati prema Baji.

U ovakvoj situaciji nedolazak prijatelja pada mi još teže. On bi i vojnički i politički imao neverovatno veliko dejstvo. Nadam se za večeras, jer je dan vedar, što su i Talijani iskoristili te su pre pola sata negde u Pivi bombardovali. Noć će, prema izgledu, biti vedra i bez vetra.

Priča o stvari jako se proširila po srezu, ali radimo na oštrom suzbijanju.

Štab odreda obaveštava te o preduzetom, a u prilogu imaš prepiše izveštaja.

Šaljem ti i proglas NOO za C. Goru i Boku i njegov cirkular, da ne bi čekao dok ti ga posije Gl. štab.

Uprkos svemu žao mi je što nisam s vama.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Janko

BR. 218

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP ODREDA JUGOSLAVIJE IVANA MILUTINOVIĆA OD 28 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM ŠTABU O ČETNIČKOJ OFANZIVI PREMA KOLAŠINSKOM SREZU, IZDAJSTVU PUKOVNIKA BAJA STANIŠIĆA I PRODORU ITALIJANA KA NIKSICU

Objavljen u Zborniku, tom III, knj. 4, dok. br. 60, str. 184—187.

BR. 219

IZVEŠTAJ DELEGATA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE PRI GLAVNOM ŠTABU NOP I DO BOSNE I HERCEGOVINE SVETOZARA VUKMANOVIĆA-TEMPA OD 28 FEBRUARA 1942 GOD. VRHOVNOM KOMANDANTU DRUGU TITU O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA PODRUČJU ISTOČNE BOSNE POSLE DRUGE NEPRIJATELJSKE OFANZIVE

Objavljen u Zborniku, tom IV, knj. 3, dok. br. 85, str. 242—252.

BR. 220

DIREKTIVA NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 28 FEBRUARA 1942 GOD. ŠTABU TREĆEG (KRAGUJEVACKOG) BATALJONA PRVE PROLETERSKE NOU BRIGADE ZA RAD BATALJONA I OBAVEŠTENJE O BORBI ZA ULOG¹

VRHOVNI ŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
28-11-42 godine

**ŠTABU III BATALJONA PRVE PROLETER. UDARNE
BRIGADE**

Mogu se izvjesni vodovi rasporediti po okolnim selima, ali tako da to ne bude suviše razbacano. Bataljon mora biti uvijek spreman za pokret za najkraće vrijeme. Poslati nam stalnog kurira u štab.

Obavijestiti štab Zakmurskog bataljona da njegove čete moraju biti budne i spremne za dejstvo.

Mi smo vršili jedan prepad na Ulog. On nije u potpunosti uspio. Zato nije isključeno da će se i Borčani sada uzmuвати. Na to će ih nagovoriti Talijani. Dakle, moraju mještanske čete biti pripremane. Naravno, ti mještani su veliki paničari, kao što ste i konstatovali, pa te njihove izvještaje treba primati s rezervom.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, pod reg. br. 2422.

Mislim da neće biti neke proslave, pa tvoje ljudstvo ne treba da dolazi. Uostalom izvijestićemo te ako bude potrebno. Promjena na našim frontovima nema.

U pravcu Kolašina — Crna Gora — pojačana je četnička aktivnost.

Hranom se možemo snabdijevati i iz susjednih sela.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba

BR. 221

OBAVEŠTENJE NAČELNIKA VRHOVNOG ŠTABA NOP I DV JUGOSLAVIJE OD 28 FEBRUARA 1942 GOD. GLAVNOM ŠTABU NOP ODREDA ZA SANDŽAK O PRODIRANJU ČETNIKA DRAŽE MIHAILOVICA U KOLAŠIN I NAREĐENJE ZA NJIHOVO UNIŠTENJE¹

VRHOVNIŠTAB
NARODNO-OSLOBODILAČKE PARTIZANSKE
I DOBROVOLJAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE
28-11-42 godine

**GLAVNOM ŠTABU NARODNO-OSLOBODILACKIH
PARTIZANSKIH ODREDA ZA SANDŽAK**

Imamo i[^]veštaj da je četnička banda iz Vašojevića prodrla u Kolašin. Nemamo tačnih podataka kako su se događaji razvijali. Izgleda da je ta banda, nebudnošću drugova Peruničića i Đuričkovića kao i slabo preduzetim taktičkim mjerama od strane drugova koji su vodili operacije oko Kolašina, prodrla od Bijelog Polja preko Mojkovca za Kolašin. Izgleda da naši u Mojkovcu nijesu imali nikakvih snaga. Nemamo tačnih podataka kuda su se povukle naše snage kao i gdje one sada drže položaje.

Vjerovatno je da će četničke bande težiti da prodru ka Šavniku—Zabljak. No, nije isključeno da se dio tih snaga povрати preko Mojkovca ka Šahovićima—Kovren—Pljevlja.

¹ Kopija, otkucana na pisačkoj mašini, ćirilicom, nalazi se u arhivi CK SKJ, podreg. br. 2423.

Iz poznatih vam razloga Zabljak je za nas od velike važnosti. Sve ovo zahtijeva vašu budnost kako na pravac od Šahovića, tako i onaj od Đurđevića Tare. Zbog toga morate imati jednu manevarsku grupu oko Podpeća. Pazite da suviše ne razbacujete snage. Vi morate imati tako grupisane snage da se dovoljno jaki možete baciti na te bande i uništiti ih. *Od sada glavno vaše dejstvo mora biti upereno protiv četnika. To je osnovno.* ...

Ako prodru četnici u Savnički srez, mi ćemo tamo intervenisati. I vi bi tada sadejatovali preko Đurđevića Tare. To imajte u vidu. Morate se sami raspitivati o stanju u Šavničkom srezu. No, o ovim četničkim akcijama nikom ne govoriti.

Uхватite vezu s Peruničićem i Đuričkovićem, pa neka vas i oni detaljno izvještavaju.

Glavna vaša baza: Meljak.

Primitite naše drugarske pozdrave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba